e-ISSN: 2687-2811

IBAD

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

YIL / YEAR : **9** SAYI / ISSUE: **17**

KIŞ WINTER 2024

IBAD
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
Journal of Social Sciences

Jenerik / Generic File

IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, sosyal ve beşeri bilimler alanında Türklerin ve Türkiye'nin sosyal ve kültürel özelliklerini, tarihi ve güncel gerçeklerini ortaya koyan; sorunlarına çözüm önerileri getiren bilimsel yazıları yayımlayan hakemli, akademik, tamamen açık erişimli çevrimiçi bir dergidir. Yılda iki kez yayımlanır. Özgün ve derleme makalelerin yanı sıra bilimsel çevirilere ve kitap tanıtımlarına da yer verilir. Çift Taraflı Kör Hakemlik Modeli uygulanmaktadır. Yayın dili Türkçe ve İngilizcedir.
IBAD Journal of Social Sciences *is a peer-reviewed, fully open access, and academic e-journal that publishes scientific articles focusing on the social and cultural characteristics of Turks and Turkiye, as well as their historical and contemporary realities. The journal also addresses these issues by proposing potential solutions. The journal is published semiannually in August and December, featuring original research articles, review papers, scientific translations, and book reviews. Adopting a double-blind peer review process, it accepts submissions in both Turkish and English. The journal organizes or supports academic conferences, symposiums, workshops, etc., both nationally and internationally.*

Yazılarda ifade edilen görüş ve düşünceler yazarlarının kişisel görüşleri olup derginin ve yayıncının görüşlerini yansıtmaz.
The opinions and views expressed in the papers published in the journal are only those of the author(s) and do not necessarily reflect the views of the journal and its publisher.

● YIL/YEAR: 2024 ● SAYI/ISSUE: 17 ● KIŞ/WINTER ●

IBAD

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Journal of Social Sciences

Yayıncı / *Publisher*

Hayrullah Kahya

https://avesis.yildiz.edu.tr/hkahya/iletisim

Sekreterya / Secretariat

Uzm. Mustafa Kılıç

Yazışma adresi / *Correspondence address*

Yıldız Teknik Üniversitesi, Davutpaşa Kampusü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü

Oda no: A-116

Esenler-İstanbul, TÜRKİYE

Yildiz Technical University Davutpaşa Campus Education Faculty Turkish Language and Social Sciences Department Ofis no: A-116

Esenler - İSTANBUL, TÜRKİYE

P.K. 34230

Phone: +90(212) 3834867

Fax: +90 (212) 3834858

E-mail: ibadjournaleditor@gmail.com

TR: https://dergipark.org.tr/tr/pub/ibad

EN: https://dergipark.org.tr/en/pub/ibad

Adı / *Title* (2019-)

IBAD Sosyal Bilimler Dergisi

IBAD Journal of Social Sciences

Kısa adı / *Short title*

IBAD

Mevcut e-ISSN / *Current e-ISSN*

2687-2811

Önceki adı / *Previous title (2016-2019)*

Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi

Journal of the International Scientific Researches

Önceki e-ISSN / *Previous e-ISSN*

2536-4642

Dizinler / *Indexing and Abstracting*

MLA International Bibliography

ERIH PLUS

SOBİAD

IBAD Journal of Social Sciences

Editor Kurulu / Journal Boards

Baş Editor / Editor-in-chief

Prof. Dr. Hayrullah KAHYA
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

Türkiye Web

Linguistic Structures (Incl. Phonology, Morphology and Syntax), Textlinguistics, Old Turkic Language (Orhon, Uyghur, Karahan), New Turkish Language (Turkish of Old Anatolia, Ottoman, Turkiye), Turkish Education

Editor Yardımcısı / Assistant Editor

Asst. Prof. Dr. Mustafa EROL
YILDIZ TEKNIK ÜNIVERSITESI

Türkiye

Education, Classroom Education

Yayın Kurulu / Publication Board

Prof. Dr. Fikret TURAN
ISTANBUL UNIVERSITY

Türkiye Web

South-West (Oghuz) Turkic Dialects and Literatures, Language Studies, Turkish Language and Literature, Old Turkic Language (Orhon, Uyghur, Karahan), Classical Turkish Literature of Ottoman Field, Historical North East Turkish Language (Khwarezm, Kipchak,

Prof. Dr. Ali Fuat ARICI
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

Türkiye Web

Prof. Ali Fuat Arıcı completed his undergraduate education in the Department of Classroom Teaching at Süleyman Demirel University (1998), and his master's degree (2002) and doctorate (2005) in Turkish Teaching at Atatürk University. After working as a teacher at the Ministry of National Education for 10 years, he was appointed to Dumlupınar University, Faculty of Education, Department of Turkish Education as an Assistant Professor in 2006. Arıcı, who became an Associate Professor in 2011, became ***... Read More***

Chagatai), New Turkish Language (Turkish of Old Anatolia, Ottoman, Turkiye)

Turkish Education

Prof. Dr. Kadir CANATAN

İSTANBUL SABAHATTIN ZAIM ÜNIVERSITESI

Türkiye

Sociology (Other)

Prof. Mustafa GÜNDÜZ

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

Türkiye

History of Ottoman Education

Prof. Dr. Ömer ÖZSOY

GOETHE-UNIVERSITÄT FRANKFURT AM MAIN ZENTRUM FÜR ISLAMISCHE STUDIEN

Germany Web

Tafsir, Islamic Studies (Other)

Prof. Dr. Asım YAPICI

ANKARA SOSYAL BILIMLER ÜNIVERSITESI

Türkiye

Religious Education, Sociology of Religion, Social and Personality Psychology, Psychology of Religion, Intercultural Psychology

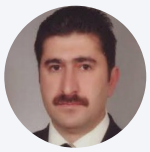

Prof. Dr. Fahri MADEN

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

Türkiye

Alawism Bektashism Studies, Urban History, Late Modern Ottoman History

Prof. Dr. Ahmet BENZER

MARMARA ÜNIVERSITESI

Türkiye Web

Turkish and Social Sciences Education

Prof. Dr. Hayrullah KAHYA

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

Türkiye Web

Linguistic Structures (Incl. Phonology, Morphology and Syntax), Textlinguistics, Old Turkic Language (Orhon, Uyghur, Karahan), New Turkish Language (Turkish of Old Anatolia, Ottoman, Turkiye), Turkish Education

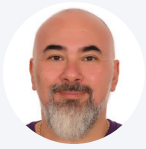

Prof. Dr. Arda ARIKAN

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

Türkiye Web

British and Irish Language, Literature and Culture

Assoc. Prof. Dr. Ahmet KESKİN

SAMSUN ÜNIVERSITESI

Türkiye Web

Turkish Folklore, Alawism Bektashism Studies, Turkish Folklore Outside Türkiye, Turkish Folklore in the Türkiye Field, Turkish Folklore (Other)

Assoc. Prof. Dr. Nergis DAMA

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT UNIVERSITY

Türkiye

Social Policy, Labor Economics and Industrial Relations, Disabled Groups

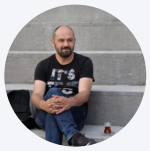

Assoc. Prof. Dr. Serdar ERKAN
ANKARA MÜZIK VE GÜZEL SANATLAR ÜNIVERSITESI

Türkiye Web

Turkish Folklore, Turkish Folklore Outside Türkiye, Musicology and Ethnomusicology, Composition in Turkish Folk Music, Folk Dances

Assoc. Prof. Dr. Anar GAFAROV
AZERBAYCAN İLAHIYAT ENSTITÜSÜ

Azerbaijan

Turkish Islamic Philosophy

Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir ÖZTÜRK
HOCA AHMET YESEVİ ULUSLARARASI TÜRK-KAZAK ÜNİVERSİTESİ

Kazakhstan

North-West (Kipczak) Turkic Dialects and Literatures, Linguistics

Asst. Prof. Dr. Yasin R. BAŞARAN
BOGAZICI UNIVERSITY

Türkiye Web

Epistemology, Philosophy of Science, Philosophy of Religion, Metaphysics , Religion, Society and Culture Studies

Asst. Prof. Dr. Mustafa EROL
YILDIZ TEKNIK ÜNIVERSITESI

Türkiye

Education, Classroom Education

Etik Editoru / Ethic Editor

Prof. Dr. İsmail BULUT
HITIT ÜNIVERSITESI İLAHIYAT FAKÜLTESI

Türkiye Web

Religion, Society and Culture Studies, Islamic Studies, Kalam

Alan Editorleri / Field Editors

Prof. Dr. Muhammet Sani ADIGÜZEL
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ

Türkiye

Linguistic Structures (Incl. Phonology, Morphology and Syntax), Modern Turkish Literature in Turkiye Field, Turkish and Social

Assoc. Prof. Dr. Bayram ARICI
MUŞ ALPARSLAN ÜNIVERSITESI

Türkiye Web

Language Studies, Linguistics, Education, Turkish and Social

Sciences Education

Sciences Education

Prof. Dr. Yeşim ÖZER ÖZKAN

GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ, GAZİANTEP EĞİTİM FAKÜLTESİ

Türkiye

Measurement Equivalence

Prof. Dr. Mihalis (michael) KUYUCU

İSTANBUL GALATA ÜNİVERSİTESİ

Türkiye Web

Internet Publishing

Prof. Dr. Selim Hilmi ÖZKAN

YILDIZ TECHNICAL UNIVERSITY, EDUCATION FACULTY, ISTANBUL, TURKEY

Türkiye Web

Selim Hilmi Ozkan is Professor of History at the Yildiz Technical University. He is currently working on the Ottoman diplomacy and Ottoman foreign policy. His most recent publications include "Reasons for Migration of Armenians in the Ottoman Empire before 1915", African and Asian Studies, 19, 3, (2020), 282-305; and "Arms Smuggling across Ottoman Borders in the Second Half of the 19th Century" Journal of Balkan and Near Eastern Studies, 18, 3, (2016), 297-312. He is currently working on a book ***... Read More***

Ottoman Institutions and Civilization, Intellectual History of Ottoman, Ottoman Society, Late Modern Ottoman History, Ottoman history

Assoc. Prof. Dr. Ahmet EKŞİ

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ

Türkiye

Religious Studies (Other)

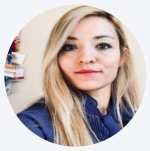

Assoc. Prof. Dr. Melike ÜZÜM

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ

Türkiye Web

South-East (Latest Uyghur/Uzbek) Turkic Dialects and Literatures, Dialectology, Linguistics, Turkish Language and Literature, New Turkish Language (Turkish of Old Anatolia, Ottoman, Turkiye)

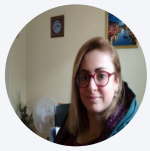

Assoc. Prof. Dr. Ebrucan İSLAMOĞLU

NEVŞEHIR HACI BEKTAŞ VELI ÜNIVERSITESI

Türkiye Web

Econometric and Statistical Methods, Economic Models and Forecasting, Statistics, Quantitative Decision Methods

Assoc. Prof. Dr. Toğrul HALİLOV

AZERBAYCAN MILLI BILIMLER AKADEMISI NAHÇIVAN BÖLÜMÜ

Azerbaijan Web

Archaic Period Archeology, Archaeological Science, Ceramics in Archeology, Early Bronze Age Archeology, Late Iron Age

Assoc. Prof. Dr. Hülya KAYA HASDEMİR

MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ

Türkiye

Ancient History, History of Old Asia Minor

Asst. Prof. Dr. Fatma YAŞAR EKİCİ
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ

Türkiye

Early Childhood Education

Asst. Prof. Dr. Sevim AKGÜL
BAYBURT ÜNİVERSİTESİ

Türkiye

Natural Resources Economy, Theory of Economy, Developmental Economy - Micro, Industrial Economy, Agricultural Economics

Dr. Nalan SINAY
IT IS NOT AFFILIATED WITH AN INSTITUTION

Türkiye

Journalism Studies

Prof. Dr. Nazile ABDULLAZADE
AZERBAYCAN DEVLET PEDAGOJI ÜNIVERSITESI

Azerbaijan

Linguistics (Other)

Prof. Dr. Süleyman Murat YILDIZ
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ

Türkiye

Sports and Recreation

İstatistik Editoru / Statistics Editor

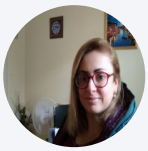

Assoc. Prof. Dr. Ebrucan İSLAMOĞLU
NEVŞEHIR HACI BEKTAŞ VELI ÜNIVERSITESI

Türkiye Web

Econometric and Statistical Methods, Economic Models and Forecasting, Statistics, Quantitative Decision Methods

Dil Editorleri / Language Editors

Assoc. Prof. Dr. Zümre Gizem YILMAZ
ANKARA SOCIAL SCIENCES UNIVERSITY, FACULTY OF FOREIGN LANGUAGES, DEPARTMENT OF ENGLISH LANGUAGE AND LITERATURE, ANKARA, TÜRKIYE.

Türkiye Web

British and Irish Language, Literature and Culture

Asst. Prof. Dr. Esra ÜNSAL OCAK
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

Türkiye

Language Studies, Translation and Interpretation Studies, Translation Studies, British and Irish Language, Literature and Culture, North American Language, Literature and Culture

Asst. Prof. Dr. Pelin EKŞİ
ISTANBUL GELISIM UNIVERSITY

Türkiye

Modern Turkic Languages and Literatures, South-West (Oghuz) Turkic Dialects and Literatures, Comparative and Transnational Literature, New Turkish Language (Turkish of Old Anatolia, Ottoman, Turkiye)

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Dursun Ali TÖKEL
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ

Türkiye

Turkish Language and Literature (Other)

Prof. Dr. Mustafa SAĞDIÇ
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

Türkiye

Geography Education, Social Studies Education, Climatology

Prof. Dr. Hilmi DEMİRKAYA
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

Türkiye

Geography Education, Social Studies Education

Prof. Dr. Yüksel DEMİRKAYA
MARMARA UNIVERSITY

Türkiye

Public Administration

Assoc. Prof. Dr. Burhan ULUYOL
ISTANBUL SABAHATTIN ZAIM UNIVERSITY

Türkiye

Dr Burhan ULUYOL or known as Buerhan Saiti is an Associate Professor at the Istanbul Sabahattin Zaim University and recipient of Outstanding Young Scientists Award by Turkey Academy of Sciences (2018-2021). Previously, he was Associate/Assistant Professor and Senior Lecturer at International Islamic University Malaysia and University Kuala Lumpur, Respectively. As a young Academician, he has published 4 books, 11 book chapters, almost 55 SCOPUS & ISI indexed journal publications and attended mor ***... Read More***

Islamic Economy, Economic Thought, Finance and Investment

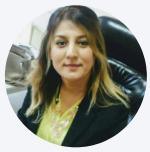

Assoc. Prof. Dr. Canan OLPAK KOÇ
BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ

Türkiye

Modern Turkish Literature in Turkiye Field

Asst. Prof. Dr. Ali ÇAPAR
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

Türkiye Web

Assoc. Prof. Dr. Xelilov TALEH
NAKHCHIVAN STATE UNIVERSITY

Azerbaijan

Education Management, Supervision in Education, Education Planning, Inspection and Planning, Leadership in Education,

Late Modern History of Middle East, Early Modern Ottoman History, Ottoman history

Educational Administration, Supervision, Planning and Economics (Other)

Dr. Instructor Deena SALEH

ISTANBUL UNIVERSITY

Türkiye

PhD in Economics, Istanbul University, Department of Economics

International Economics (Other), Economic Sociology, Late Modern History of Middle East

Sekreterya & İletişim / Secretariat & Contact

Professional Mustafa KILIÇ

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ, YILDIZ MESLEK YÜKSEKOKULU

Türkiye

Computing Applications in Social Sciences and Education, Cognitive Linguistics, Turkish Language and Literature

Doctoral Rabia KARAÇAL

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

Türkiye

Consumption and Everyday Life, Turkish Foreign Policy, History of The Republic of Turkiye

Sayı Hakemleri / Issue Reviewers

Asst. Prof. Dr. Ahmed Ünal BOZYER
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNIVERSITESI, EDEBIYAT FAKÜLTESI, SOSYOLOJI BÖLÜMÜ
0000-0002-8492-5099

Social Change, Political Sociology, Tourism Sociology, Modernization Sociology, Urban Sociology and Community Studies, Migration Sociology, Sociology of Law, Communication Sociology, Family Sociology , Change, Underdevelopment and Modernisation Sociology, Educational Sociology

Prof. Dr. Ahmet BOZDOĞAN
SIVAS CUMHURIYET ÜNIVERSITESI EDEBIYAT FAKÜLTESI TÜRK DILLI VE EDEBIYATI BÖLÜMÜ
0000-0002-5609-6975

Modern Turkish Literature in Turkiye Field

Prof. Dr. Ali ERGUR
GALATASARAY ÜNIVERSITESI
0000-0001-8510-4287

Sociology of Culture, Sociology and Social Studies of Science and Technology, Sociology, Sociology of Music

Dr. Arzu EKİCİ
GAZİ ÜNİVERSİTESİ

Radio-Television, Communication Studies, Journalism Studies, Media Studies, Traffic Psychology, Advertising Campaigns

Prof. Dr. Asli GÖRGÜLÜ ARI
YILDIZ TEKNIK ÜNIVERSITESI

Science Education, Biology Education, Science and Mathematics Education

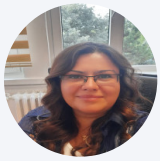

Assoc. Prof. Dr. Ayla TOPUZ SAVAŞ
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ, ESKİŞEHİR MESLEK YÜKSEKOKULU

Social Advertising, Advertising Studies, Digital Advertising, Advertising

Assoc. Prof. Dr. Aytül PAPİLA
BEYKENT ÜNIVERSITESI

Contemporary Art, Painting History, History of Architecture

Assoc. Prof. Dr. Bahadır KÖKSALAN
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ

Education, Curriculum and Instration , Curriculum Development in Education, Philosophical and Social Foundations of Education, Psychological Foundations of Education

Prof. Dr. Cihan IŞIKHAN
DOKUZ EYLUL UNIVERSITY
0000-0002-1248-3121

Audio Processing, Music Technology and Recording

Assoc. Prof. Dr. Demet AYDINLI GÜRLER
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ, SANAT, TASARIM VE MİMARLIK FAKÜLTESİ, MÜZİK BÖLÜMÜ
0000-0002-0339-336X

Music Education

Prof. Dr. Duygu UÇGUN
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ

Turkish Education

Assoc. Prof. Dr. Eda TURANCI
ANKARA HACI BAYRAM VELI ÜNIVERSITESI İLETIŞIM FAKÜLTESI
0000-0002-2539-8452

Crisis Communication, Corporate Social Responsibility, Public Relations, New Media, Communication and Media Studies

Assoc. Prof. Dr. Elvan GÜN
MEHMET AKIF ERSOY UNIV
0000-0002-1547-4845

Music Education, Creative Arts and Writing, Fine Arts Education, Education, Music

Assoc. Prof. Dr. Emre DEMİREL
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ, SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ, İÇ MİMARLIK VE ÇEVRE TASARIMI (DR)

Architectural History, Theory and Criticism, Interior Architecture

Res. Assist. Dr. Erdal KURTÇU
SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Musicology and Ethnomusicology, Theories of Music

Assoc. Prof. Erol ESEN
MANISA CELAL BAYAR UNIVERSITY
0000-0002-8285-2666

Career Counseling, Psychological Counseling and Guidance, Psychological Counseling Education, Psychological Counseling and Guidance (Other), Gender, Sexuality and Education

Assoc. Prof. Dr. Evren KARATAŞ ÜLGER
SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

0000-0001-6598-5080

Modern Turkish Literature in Turkiye Field, Language Studies, Children's Literature

Assoc. Prof. Dr. Eyup YÜNKÜL
BALIKESIR UNIVERSITY
0000-0002-6177-3766

Education

Assoc. Prof. Dr. Fatih VEYİS
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
0000-0002-4874-7643

Turkish Language and Literature Education, Turkish Education, Turkish and Social Sciences Education

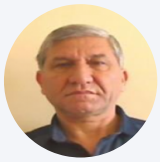

Assoc. Prof. Dr. Feyzullah EZER
FIRAT ÜNIVERSITESI EĞITIM FAK. TÜRKÇE VE SOSYAL BILIMLER EĞITIMI

History of The Republic of Turkiye, History Education

Prof. Dr. Fulya YÜKSEL ŞAHİN
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
0000-0003-3454-2142

Psychological Counseling and Guidance (Other)

Assoc. Prof. Dr. Gizem ERDOĞAN
İZMİR DEMOKRASİ ÜNİVERSİTESİ

Built Environment and Design, Multiple Criteria Decision Making, Information Technologies in Architecture and Design, Geographical Information Systems (GIS) in Planning, Urban Aesthetics, Urban Informatics, Urban Morphology, Rural Development, Urban and Regional Planning Education, Urban Design, Urban Planning and Health, City and Regional Planning, Urban and Regional Planning (Other), Architecture

Gulenay.pinarbasi@medeniyet.edu.tr GULENAY.PİNARBASİ@MEDENİYET.EDU.TR

Assoc. Prof. Dr. Göksel AYMAZ
MARMARA ÜNİVERSİTESİ

Anthropology of Media, Communication Sociology, Sociology of Culture

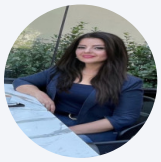

Assoc. Prof. Dr. Gökçen ÇATLI
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
0000-0002-0375-3986

Social and Cultural Anthropology, Sociology

Assoc. Prof. Dr. Gülcan MİNSOLMAZ
KIRKLARELI ÜNIVERSITESI
0000-0002-8259-8071

Sustainable Architecture, Built Environment and Design, Architecture (Other)

Professional Gülsen MERAL
ACIBADEM TAKSIM HASTANESI

Internal Diseases

Prof. Dr. Gülçin YAHYA KAÇAR
ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ TÜRK MÜZİĞİ DEVLET KONSERVATUVARI
0000-0001-6056-2564

Musicology and Ethnomusicology, Interpretation in Turkish Folk Music, Interpretation in Turkish Classical Music, Theories of Music

Assoc. Prof. Dr. Hamdi KORKMAN
AFYON KOCATEPE UNIVERSITY, AFYONKARAHISAR, TURKEY
0000-0001-6025-9696

Psychological Counseling and Guidance (Other), School Counseling, Applied and Developmental Psychology, Psychological Counseling Education

Prof. Dr. Hasan ŞEN
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNIVERSITESI

Sociology

Assoc. Prof. Dr. Hilmi DEMİRAL
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ, EĞİTİM FAKÜLTESİ

Turkish Education, Turkish Language and Literature Education

Assoc. Prof. Dr. Hüseyin İMAMOĞLU
SİNOP ÜNİVERSİTESİ

History Education, Late Modern Ottoman History

Prof. Dr. Kemal TİMUR
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
0000-0002-3116-7087

Modern Turkish Literature in Turkiye Field

Assoc. Prof. Dr. M. Önder GÖNCÜOĞLU
MUĞLA SITKI KOÇMNAN ÜNVERSITESI
0000-0003-0738-453X

Comparative and Transnational Literature, Christian Studies, Literature of History, Oral History, Roman History, Medieval European History, Documentary Film - Political Cinema, Evolutionary Psychological Studies, Anthropology of Media, Cognitive Anthropology, Ancient Philosophy, History of Ideas, Screen and Media Culture, Medieval Literature

Prof. Dr. Mahmut Abdullah ARSLAN
EBYU
0000-0003-1289-3662

Turkish Language and Literature Education, Turkish Education, Modern Turkish Literature in Turkiye Field

Prof. Dr. Mehmet Emin ULUDAĞ
DÜZCE ÜNİVERSİTESİ

Modern Turkish Literature in Turkiye Field, Print Culture

Prof. Dr. Mehmet Kayhan KURTULDU
TRABZON ÜNİVERSİTESİ, FATİH EĞİTİM FAKÜLTESİ

Education, Creative Arts and Writing, Music Education

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Sait Halim GENÇOĞLU
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ

Anthropology of Music, Sociology of Music, Music Therapy, Interpretation in Turkish Classical Music, Composition in Turkish Classical Music, Musicology and Ethnomusicology, Religious Music, Composition in Western Classical Music, Music Performance, Theories of Music, Interpretation in Turkish Folk Music

Prof. Dr. Mustafa Hilmi BULUT
CUMHURIYET UNIVERSITY, FACULTY OF EDUCATION, DEPARTMENT OF FINE ARTS EDUCATION, MUSIC EDUCATION ART MAJOR
0000-0002-8231-6214

Music, Composition in Western Classical Music, Musicology and Ethnomusicology, Composition in Turkish Classical Music

Assoc. Prof. Dr. Nevin AKKAYA
DOKUZ EYLÜL ÜNIVERSITESI. BUCA EĞITIM FAKÜLTESI.

Education

Assoc. Prof. Dr. Nil Esra DAL
BURDUR MEHMET AKIF ERSOY ÜNIVERSITESI
0000-0002-3089-8873

Advertisement, Integrated Marketing Communication, Digital Marketing, Industrial Marketing, Service Marketing, Marketing Research Methodology, Marketing Theory, Marketing Management, Agricultural Marketing, Consumer Behaviour, Consumer-Oriented Product or Service Development, Product and Brand Management, Marketing (Other)

Prof. Nilay ÖZSAVAŞ ULUÇAY
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNIVERSITESI
0000-0003-1994-6675

Design, Design Culture and Social Context , Interior Architecture

Assoc. Prof. Dr. Saadet AYTIS
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ, MİMARLIK FAKÜLTESİ

Interior Architecture , Design, Built Environment and Design, Architectural Design

Asst. Prof. Dr. Sefa MIZRAK
GÜMÜŞHANE ÜNIVERSITESI SAĞLIK BILIMLERI FAKÜLTESI ACIL YARDIM VE AFET YÖNETIMI BÖLÜMÜ
0000-0002-3751-131X

Disaster and Emergency Management

Assoc. Prof. Dr. Serkan KELEŞOĞLU
ANKARA UNIVERSITY, FACULTY OF EDUCATION
0000-0002-1208-6919

Social Studies Education

Prof. Dr. Sezai ÖZTAŞ
TEKIRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNIVERSITESI

Education, Late Modern Balkan History, History Education, History of The Republic of Turkiye, Ataturk's Principles History of Revolution

Assoc. Prof. Dr. Sibel DEMİR KAÇAN
ONDOKUZ MAYIS ÜNIVERSITESI
0000-0003-3577-3399

Instructional Technologies, Science and Mathematics Education, Education, Adult Education, Science Education

Assoc. Prof. Dr. Tarık SOYDAN
ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Education

Asst. Prof. Dr. Tuba DALAR
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ

Literary Studies (Other)

Assoc. Prof. Dr. Yasemin BOZKURT
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ, İLETİŞİM FAKÜLTESİ

Digital Advertising, Advertising Campaigns, Advertising Strategies, Advertisement

Assoc. Prof. Yeşim YASİN
ACIBADEM ÜNİVERSİTESİ

0000-0002-3188-3999

Preventative Health Care, Health Equity, Social Determinants of Health

Assoc. Prof. Yıldırım AKTAŞ
AFYON KOCATEPE ÜNIVERSITESI DEVLET KONSERVATUVARI TÜRK SANAT MÜZIĞI BÖLÜMÜ SES EĞITIMI ASD.
0000-0002-6402-1148

Interpretation in Turkish Folk Music, Music Education, Composition in Western Classical Music, Religious Music, Anthropology of Music, Interpretation in Turkish Classical Music, Composition in Turkish Classical Music, Music Performance

Assoc. Prof. Dr. Zehra Canan BAYER
KOCAELI ÜNIVERSITESI GÜZEL SANATLAR FAKÜLTESI
0000-0001-8593-4125

History of Architecture, Contemporary Art, Art History, Painting, Sculpture, Interdisciplinary Art

Assoc. Prof. Dr. Çağrı GÜMÜŞ
KTO KARATAY ÜNİVERSİTESİ

Advertising Campaigns, Ad Writing, Social Advertising, Visual Communication Design, Graphic Design, Creative Arts and Writing

Prof. Dr. Çiğdem Belgin DİKMEN
BOZOK UNIVERSITY FACULTY OF ENGINEERING AND ARCHITECTURE
0000-0001-5975-1552

Universal and Unobstructed Design, Protection, Restoration and Repair in Buildings, Environment, Habitation and Products, Ecology, Sustainability and Energy, Architecture

Asst. Prof. Dr. Ömer DEMİRBİLEK
MALATYA TURGUT OZAL UNIVERSITY
0000-0002-9989-1194

Natural Hazards, Emergency Medicine, Disaster and Emergency Management

Prof. Dr. Özgür SARI
SİNOP ÜNİVERSİTESİ

Sociology

Assoc. Prof. Dr. İnci ERDOĞAN TARAKÇI
MERSİN ÜNİVERSİTESİ

0000-0002-4101-7111

Consumer Behaviour, Product and Brand Management, Tourism Marketing, Tourism Management, Marketing, Digital Marketing, Service Marketing, Marketing Communications, Advertisement

Prof. Dr. İsmail BARIŞ
USKUDAR UNIVERSITESI

Social Change, Modernization Sociology, Family Sociology , Sociology, Welfare Studies, Social Exclusion, Social Justice, Disabled Groups, Social Policy, Social Work, Gender and Politics

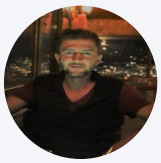

Assoc. Prof. Dr. İsmail ÇOBAN
ARTVIN ÇORUH ÜNIVERSITESI

0000-0003-3952-9350

Turkish and Social Sciences Education

IBAD Journal of Social Sciences

İçindekiler / Table of Contents

Sayı / Issue: 17, 12/28/24

YEAR: 2024

Araştırma Makaleleri / Original Articles

Research Article

1. Hücre ve Bölünmeler Ünitesinin İşlenmesinde Eğitsel Dijital Oyunların Etkisi

Mehmet Ali Pınar , Güldem Dönel Akgül

Page : 1-24 PDF

Research Article

2. Individual and Collective Approaches of Students who are Members of Social Clubs at University to Mitigate Climate Change Impacts

Musab Süleyman Köçer

Page : 25-41 PDF

Research Article

3. Mimari Temsil Sitemlerinde Mekânsal Deneyim Sorunlarının Aşılması İçin Disiplinler Arası Denemeler: Bêka ve Lemoine'nin Yaşanan Mimarisinde Mekânın Duyusal Gücü

Ersan Yıldız , Muzaffer Tolga Akbulut

Page : 42-64 PDF

Research Article

4. Türkiye'de 2023 Yılında En Çok Dinlenilen Şarkıların İncelenmesi: Spotify Örneği

Buket Aydıner , M. Nevra Küpana

Page : 65-86 PDF

Research Article

5. Somut Olmayan Kültürel Miras Kaynağı Olarak Düğün Törenlerinin Kuşaklar Arası Uzlaşı Unsuru Şemsiyesinden

Gözlemlenmesi

Hilal Taşkın , Tuğçe Boran

Page : 87-112 PDF

Research Article

6. Türkiye'de Orta Sınıf Yarılmasının Sosyo-Ekonomik Dinamikleri: Bir Yerinden Edilme Olarak Mesleki Kariyer, Sınıfsal Konum ve İnsansal Özsaygı

Cem Özkurt

Page : 113-131 PDF

Research Article

7. Türkçe Öğretmeni Adaylarının 21. Yüzyıl Becerilerinde İletişim ve Öz Liderliğin Yordayıcı Rolü

Suna Özcan , Duygu Mutlu Bayraktar

Page : 132-146 PDF

Research Article

8. Safahat ve Buhranlarımız Adlı Eserlerin İslamcılık Göstergeleri Bakımından Karşılaştırılması

Ömer Kurt

Page : 147-176 PDF

Research Article

9. Kâğıda Basılı Gazetelerin Dünü, Bugünü ve Yarını

Kubilay Çelik

Page : 177-195 PDF

Research Article

10. A. Ali Ural'ın Denemeleri Üzerine Tematik Bir İnceleme

Melike Yaylı , Şahmurat Arık

Page : 196-221 PDF

Research Article

11. İlkokul Öğrencilerinin Annelerine Verilen Sağlıklı Anne Tutumlarını Geliştirme Psikoeğitim Programına İlişkin Anne Görüşlerinin İncelenmesi

Safiye Sarıcı Bulut , Fevzi Buyrukcu , Ayşe Pınar Aydeş , Gamze Kilerci , Şener Dönmez , Gülvade Açıksöz , Zöhre Şahin

Page : 255-269 PDF

Research Article

12. Konya Darülmuallimininde Yürütülmüş Bir Tahkikat Hakkında (1914)

Seyit Taşer

Page : 270-280 PDF

Research Article

13. Metinlerarası İlişkiler Bağlamında Dedelerin İzinde : 17. Yüzyıldan 19. Yüzyıla Dek Birinci Selamları Ağır Düyek Usulünde Bestelenen Mevlevi Ayinlerinin Biçim Analizi

Şirin Karadeniz

Page : 306-328 PDF

Research Article

14. Ebû Bekir Ağa'nın Yürük Semâi Formundaki 13 Eserinin Arûz -Usûl İlişkisi Yönünden İncelenmesi

Neşe Yeşim Altınel Çoban

Page : 329-340 PDF

Derleme / Review Articles

Review

11. Eğitim Antropolojisine Eleştirel Bir Bakış

Yasemin Yeşilbaş Özenç

Page : 222-244 PDF

Review

15. Reklam Üretim Süreci Bağlamında Yapay Zekâ ve Yaratıcı Düşünce: Bibliyometrik Bir Analiz

Gonca Köse , Erdem Geçit , Sinem Yeygel Çakır

Page : 281-305 PDF

Kitap İnceleme / Book Review

Book Review

12. Book Critique: A Comparative Analysis of Social Science and Public Health in Three Key Works

Verda Tunalıgıl (md, Mph, Phd)

Page : 245-254

PDF

IBAD
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
Journal of Social Sciences

IBAD, 2024; (17): 1-24
DOI: 10.21733/ibad.1441957 **Özgün Araştırma / Original Article**

Hücre ve Bölünmeler Ünitesinin İşlenmesinde Eğitsel Dijital Oyunların Etkisi

The Effect of Educational Digital Games on Teaching the "Cell and Divisions" Unit

Mehmet Ali Pınar[1*]
Güldem Dönel Akgül[2]

*** Sorumlu yazar**
Corresponding author

[1] Dr., MEB, Türkiye
E-mail: malipinar82@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-7209-1998

[2] Prof.Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Türkiye
E-mail: gldmdnel@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4853-0855

Başvuru/Submitted: 23.02.2024
Son Düzeltme/Last Revision: 01.05.2024
Kabul/Accepted: 15.05.2024

Atıf bilgisi / Citation
Pınar, M. A. & Dönel Akgül, G. (2024). Hücre ve bölünmeler ünitesinin işlenmesinde eğitsel dijital oyunların etkisi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi-IBAD Journal of Social Sciences*, (17), 1-24. https://doi.org/10.21733/ibad.1441957

***Turnitin* Similarity Index** 26%

ÖZ

Bu araştırma, ortaokul 7. sınıf fen bilimleri dersinde "Hücre ve Bölünmeler" ünitesinin dijital oyunlar aracılığıyla öğretilmesinin öğrencilerin akademik başarıları, dijital teknolojiye olan tutumları, fen öğrenmeye yönelik motivasyonları, öğrenilen bilgilerin kalıcılığı ve ders içi etkinliklere yönelik görüşleri üzerindeki etkisini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Araştırma, nitel ve nicel bulguları daha detaylı bir şekilde sunmak için açıklayıcı bir desene sahip karma bir yöntem kullanmaktadır. Nicel veri toplama araçları arasında başarı testi, dijital teknolojiye yönelik tutum ölçeği ve fen öğrenmeye yönelik motivasyon ölçeği bulunmaktadır. Nitel veriler ise yapılandırılmış görüşmeler ve öğrenci günlükleri kullanılarak elde edilmiştir. Araştırma, bir devlet okulundaki yedinci sınıf düzeyindeki 43 ortaokul öğrencisinden oluşan bir çalışma grubunu içermektedir. Bu grup, dijital oyunlarla desteklenen öğretimin uygulandığı deney grubu ve geleneksel öğretimin gerçekleştirildiği kontrol grubundan oluşmaktadır. Araştırma bulguları, deney grubundaki öğrencilerin dijital oyunlarla desteklenen öğretimden elde ettikleri başarı sonuçlarının kontrol grubuna göre anlamlı derecede yüksek olduğunu göstermektedir. Bu başarı artışının kalıcılık testinde de devam ettiği gözlemlenmiştir. Dijital oyun tasarımının fen öğrenmeye yönelik motivasyonu artırmada daha etkili olduğu belirlenmiştir. Ancak, öğrencilerin dijital teknolojiye yönelik tutumlarında belirgin bir değişiklik gözlenmemiştir. Bu durum, dijital oyun tasarımının motivasyonu artırma konusundaki etkili rolüne rağmen, teknolojiye yönelik tutumları değiştirmede yetersiz olduğunu göstermektedir. Tüm bu bulgular ışığında, benzer yöntemlerin farklı sınıf düzeylerinde ve farklı konularda etkili olup olmayacağı üzerine daha fazla araştırma yapılabilir. Ayrıca, dijital oyunların öğrenci tutumlarını belirgin bir şekilde etkilemediği için daha uzun süren çalışmalar önerilebilir.

Anahtar kelimeler: Dijital Oyun Tasarımı, Fen Bilimleri Öğretimi, Hücre Ve Bölünmeler Ünitesi, Ortaokul Öğrencileri

ABSTRACT

This study aims to evaluate the impact of teaching the "Cell and Divisions" unit in the 7th-grade secondary school science curriculum through digital games on students' academic achievement, attitudes toward digital technology, motivation to learn science, retention of knowledge, and their opinions on in-class activities. The research adopts a mixed-method approach with an explanatory design to provide both qualitative and quantitative insights. Quantitative data collection tools include achievement tests, attitude scales toward digital technology, and motivation scales for science learning, while qualitative data are obtained through structured interviews and student journals. The study involved 43 seventh-grade middle school students from a public school, divided into an experimental group, where instruction was supported by digital games, and a control group, which received traditional instruction. The findings show that the experimental group, which received digital game-supported instruction, achieved significantly higher results compared to the control group. This achievement increase was also evident in the retention test. The study further determined that digital game design was more effective in boosting motivation toward science learning. However, no significant change was observed in students' attitudes toward digital technology, suggesting that while digital games are effective in enhancing motivation, they may not be sufficient to alter attitudes toward technology. Based on these findings, future research could explore whether similar methods would be effective in different grade levels or subjects. Additionally, since digital games did not significantly affect student attitudes, longer-term studies may be recommended.

Keywords: Digital Game Design, Science Teaching, Cell And Division Unit, Secondary School Students

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

GİRİŞ

Teknolojideki hızlı gelişmeler, son dönemlerde eğitim sistemine çeşitli etkilerde bulunarak öğrenme yöntemlerini dönüştürmüştür. Geleneksel sınıf anlayışının yerini, teknoloji destekli ve öğrenci merkezli bir eğitim modeli almıştır. Bu yeni paradigmada, öğrenciler artık sadece bilgi tüketen değil, aynı zamanda bilgiyi anlayan ve üreten bireyler olarak rol almaktadırlar (Sağlam, Vural & Adıgüzel, 2007). Bu değişim sadece sınıf içinde değil, aynı zamanda sınıf dışındaki etkinlikleri de etkilemektedir.

Fen bilimleri dersleri genellikle öğrenciler için soyut, karmaşık ve zorlayıcı olabilir. Bu durum, öğrencilerin fen derslerine karşı ilgisizleşmelerine ve olumsuz bir tutum geliştirmelerine neden olabilir. Dolayısıyla, öğretmenlerin sadece bilgi aktarmaktan öte, öğrencilerin bilgileri etkili bir şekilde kullanabilecekleri çeşitli etkinliklere odaklanmaları önemlidir (Berk vd., 2011; Elgün & Kaya, 2015). Özellikle bu etkinlikler öğrencilerin bilgilerle etkileşime geçmelerini ve bu bilgileri kalıcı hale getirmelerini sağlar (Anderson, 1992; Damon & Pheps, 1989). Etkinlikler arasında, öğrencilerin duygu ve düşüncelerini ifade etmelerine olanak tanıyan oyunlar da bulunmaktadır. Oyunlar, eğitimde önemli bir rol oynayarak öğrencilerin fen bilimleriyle ilgili konuları anlamalarını ve öğrenmeye karşı olumlu bir tutum geliştirmelerini teşvik edebilir (İnan, 2006).

Oyun, çocukların kişilik gelişimine önemli katkılar sağlar ve sorun çözme becerilerini geliştirebilir. Semerci (2019)'ye göre oyun, çocuğun gelişiminde birçok açıdan büyük bir rol oynar. Oyun oynarken çocuk kendini güvende, sevilen ve mutlu hisseder. Ayrıca, oyun sosyal becerilerin gelişimi için de kritik öneme sahiptir. Oyunlar, çocuklara deneme-yanılma yöntemiyle doğruyu bulmayı, başladıkları işleri tamamlamayı ve başarı elde etmek için çaba göstermenin gerekliliğini öğretir. Kurallara uyma, iş birliği yapma, yardımlaşma ve paylaşma gibi davranışları öğrenen çocuklar, bu sayede sosyal gelişimlerini de ilerletirler. Eğitsel oyunlar, öğrencilerin uygulama ve deneyim yoluyla öğrenmelerini sağlayan öğretim yöntemleridir (Elgün & Kaya, 2015).

Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte, günümüzde oyun anlayışı da dönüşüm geçirmiştir. Eskiden oyun denildiğinde futbol, saklambaç, evcilik gibi fiziksel etkinlikler akla gelirken, günümüzde ise akıllı telefonlar, bilgisayarlar ve oyun konsollarında oynanan dijital oyunlar daha yaygın hale gelmiştir (Durgut, 2016). Bu bağlamda, dijital oyunlar klasik oyunların yerini alarak öğrencilerin bilgisayara olan eğilimini artırmıştır. Şensoy ve Orhan (2008)'a göre, bilgisayarın öğretim amacıyla kullanılması öğrenmeye katkı sağlayabilir. Eğitsel dijital oyunlar, öğrencilere derslerle ilgili problem çözme becerilerini geliştirme amacını güder (Demirel vd., 2003). Eğitimcilerin ilgisini çeken nokta, bu tür oyunların öğrencilere hem eğlence hem de eğitim imkanı sunabilmesidir. Yapılan çalışmalar, eğitsel dijital oyunların öğrencilere eğlenceli bir şekilde öğrenme deneyimi sunarak derslere karşı tutum ve motivasyonlarını artırdığını (Sabırlı, 2018), zor konuların görsel destek sayesinde daha iyi kavranmasını sağladığını (Alan, 2017), geleneksel yöntemlere kıyasla daha somut öğrenmeler sağlayarak akademik başarıyı ve bilginin kalıcılığını artırdığını (Şahin, 2015) ve öğrencilerin konuları oyunlar aracılığıyla öğrenmelerini teşvik ederek problem çözme becerilerini olumlu yönde etkilediğini göstermektedir (Turan Güntepe & Dönmez Usta, 2017).

Fen Bilimleri dersinin temel konularından biri olan Hücre, Mitoz ve Mayoz Bölünme, diğer fen konularına göre anlaşılması daha zor olabilen bir konudur. Bu zorluk, mitoz ve mayoz bölünme olaylarının hücrede mikroskobik düzeyde gerçekleşmesinden kaynaklanmaktadır. Bu olaylar öğrenciler için somut bir şekilde canlandırılması ve kavramların yapılandırılmasında güçlük

yaratmaktadır (Aksakal vd., 2015; Clark & Mathis, 2000). Bu zorluğun üstesinden gelmek için çeşitli öğretim yöntemleri bulunmakla birlikte, yeni alternatif yöntemler geliştirilmeye devam etmektedir. Bu bağlamda, 2013 Fen Bilimleri öğretim programında 6. sınıf 1. ünitede yer alan "Hücre" konusu, aynı zamanda 8. sınıf 1. ünitede "Hücre Bölünmeleri" konusuna dahil edilerek işlenmiştir. 2018 Fen Bilimleri öğretim programında ise bu iki konu, 7. sınıf 2. ünitede "Hücre ve Bölünmeler" başlığı altında birleştirilmiştir.

Günümüzde dijital teknolojinin yaygın kullanımı, eğitim alanında önemli değişimlere yol açmaktadır (Mashadi & Kargozari, 2011; Karakoyun, 2014). Özellikle küçük yaş gruplarına yönelik eğitimde dijital teknolojinin etkin bir şekilde kullanılması, öğrenme deneyimlerini daha etkili ve çekici hale getirebilir (Junco, 2015). Araştırmalar, dijital platformlarda gerçekleştirilen sınıf içi etkinliklerin öğretimde daha etkili ve verimli sonuçlar doğurduğunu göstermektedir (Daşdemir vd., 2012; Arıcı, 2013; Büyükcengiz, 2017; Ceylan & Bozkurt, 2017; Dağdalan & Taş, 2017; Ulum & Yalman, 2018; Gürleroğlu, 2019; Türksoy, 2019; Yılmaz, 2019; Dönel Akgül & Kılıç, 2020; Laçin, 2021; Meço, 2021; Pınar, & Dönel Akgül, 2021). Bu doğrultuda yapılan çalışmalar, fen bilimlerinde dijital teknolojinin sunduğu zengin içeriklerin soyut kavramları somutlaştırarak öğrenmeyi daha anlaşılır hale getirdiğini vurgulamaktadır. Ancak, Hücre ve Bölünmeler gibi önemli bir fen bilimleri ünitesinin dijital oyunlarla işlenmesine yönelik yapılmış araştırmaların eksikliği gözlemlenmektedir. Literatür taraması, bu alanda sınırlı sayıda çalışma olduğunu ortaya koymuştur. Dumlu Güler (2011), altıncı sınıf Fen ve Teknoloji dersinin "Hücre ve Organelleri" konusunda eğitsel oyunların etkisini geleneksel öğretim yöntemiyle karşılaştıran bir çalışma gerçekleştirmiştir. Bu çalışma, eğitsel oyunların fen ve teknoloji öğretiminde akademik başarıyı artırmada daha etkili olduğunu göstermiştir. Benzer şekilde, Karataş vd. (2022), yedinci sınıf Fen Bilimleri dersinde zeka oyunları ve eğitsel dijital oyunların kullanılmasının öğrencilerin konuyu daha etkili bir şekilde öğrenmelerine katkı sağladığını ortaya koymuştur. Özkan vd. (2020) ise yedinci sınıf müfredatında bulunan "Hücre ve Bölünmeler" ünitesindeki oyunların öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve psikomotor alanlarını destekleyerek öğrenmeyi eğlenceli hale getirdiğini belirtmişlerdir. Diğer yandan, Şahin (2022)'in çalışması, LearningApps uygulamasının 7. sınıf Fen Bilimleri dersinde "Hücre ve Bölünmeler" ünitesinin öğretiminde öğrenci başarılarına olan etkisini incelemiştir. Araştırma sonuçları, uygulamaların öğrenci başarılarını artırdığını, ancak öğrenci tutumları üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermiştir.

İlkay ve Atik (2024) tarafından yapılan çalışmada, fen bilimleri derslerinde kullanılan eğitsel dijital oyunların, 6. sınıf öğrencilerinin dolaşım sistemi konusundaki akademik başarıları ve fen öğrenmeye yönelik motivasyonları üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir. Araştırma bulguları, eğitsel dijital oyunlarla desteklenen derslerin öğrencilerin akademik başarılarını artırdığını göstermektedir. Ayrıca, bu yaklaşımın öğrencilerin fen öğrenme öz yeterliklerini, fen öğrenme değeri, başarı amaçları, öğrenme ortamındaki özendiriciliği ve fen öğrenimine yönelik motivasyonlarını güçlendirdiği belirlenmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilere göre, geliştirilen eğitsel dijital oyunun eğlenceli ve öğretici bir deneyim sunduğu da ifade edilmiştir. Akinbadewa ve Sofowora (2020) tarafından yürütülen araştırmada, ortaokuldaki biyoloji öğreniminde multimedya öğrenme paketlerinin etkinliği değerlendirilmiştir. Çalışma, altı hafta boyunca Hücre Bölünmesi konusunu içeren bir multimedya öğrenme paketi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Elde edilen sonuçlar, bu multimedya öğretim paketlerinin öğrencilerin katılımını artırdığını ve biyoloji öğrenmeye yönelik olumlu tutumları güçlendirdiğini göstermiştir. Bu bulgular, multimedya öğretim paketlerinin ortaokul öğrencileri arasında etkili

bir öğrenme aracı olduğunu ve öğrenme sürecinde ilgi çekici ve yaratıcı bir yöntem sunabileceğini vurgulamaktadır. Yang vd. (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise, genetik öğrenimini destekleme açısından animasyonların sabit resimlere göre göreceli etkililiği incelenmiştir. Öğretim içeriği olarak genetik seçilmiş olup, hücre bölünmesi, mitoz ve mayoz gibi süreçleri öğrenmeyi içermiştir. Sonuçlar, animasyon grubundaki öğrencilerin, sabit resim grubundakilere göre daha az dışsal bilişsel yük algıladıklarını ve daha iyi bir öğrenme sonucuna ulaştıklarını göstermektedir. Bu nedenle, bu çalışma mikro-bilimsel fenomenleri öğrenirken animasyonun sabit resim öğretimine üstünlüğünü desteklemektedir.

Bu çalışma, ortaokul 7. sınıf fen bilimleri dersinde Hücre ve Bölünmeler ünitesinin dijital oyunlar kullanılarak öğretilmesinin öğrencilerin akademik başarıları, bilgi kalıcılığı, dijital teknolojiye yönelik tutumları ve fen öğrenmeye yönelik motivasyonları üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda şu sorulara yanıt aranacaktır:

1. Dijital oyuna dayalı öğretimin yedinci sınıf öğrencilerinin "Hücre ve Bölünmeler" ünitesindeki akademik başarı düzeyleri ve bilgi kalıcılığı üzerinde bir etkiye sahip midir?
2. Dijital oyuna dayalı öğretimin yedinci sınıf öğrencilerinin fen öğrenmeye yönelik motivasyonları üzerinde bir etkiye sahip midir?
3. Dijital oyuna dayalı öğretimin yedinci sınıf öğrencilerinin dijital teknolojiye yönelik tutumları üzerinde bir etkiye sahip midir?
4. Dijital oyuna dayalı öğretime yönelik öğrencilerin görüşme formlarına yansıyan düşünceleri nelerdir?
5. Dijital oyuna dayalı öğretime yönelik öğrenci günlüklerine yansıyan düşünceleri nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın Deseni

Çalışmada eğitsel dijital oyun tasarımının etkililiğini desteklemek amacıyla karma bir yöntem kullanılmıştır. Karma yöntemler, araştırma problemi ve sorularına daha kapsamlı bir anlayış kazandırmak üzere diğer yöntemlere kıyasla daha esnek bir yaklaşım sunar (Creswell, 2014). Bu bağlamda, çalışmada karma yöntem araştırma tipolojilerinden açıklayıcı karma desen kullanılmıştır. Açıklayıcı karma desen, hem nitel hem de nicel bulguları daha kapsamlı bir şekilde sunmak için tasarlanan karma yöntem desenlerinden biridir. Bu desende, öncelikle nicel veriler toplanıp analiz edilmiş, ardından bu nicel sonuçları desteklemek ve derinleştirmek amacıyla nitel veri toplama ve analizi gerçekleştirilmiştir (Creswell, 2012).

Çalışmada, nicel metot olarak ön test son test kontrol gruplu yarı deneysel bir model benimsenmiştir. Eğitim alanındaki çalışmalarda tüm değişkenleri kontrol altında tutmanın zorluğu göz önüne alındığında, yarı deneysel desenlerin kullanılması, uygulamanın etkisini incelemek için uygun bir yaklaşım olarak kabul edilmiştir (Büyüköztürk vd., 2016; Çepni, 2014; McMillan, & Schumacher, 2010). Çalışma sürecinde, "Hücre ve Bölünmeler" ünitesindeki konular, müfredattaki hedeflere uygun olarak, birinci yazarın hem araştırmacı olarak hem de öğretmen olarak katılımıyla dört haftalık (16 ders saati) uygulamalarla işlenmiştir. Çalışmanın nitel boyutunu ise nitel betimsel desen oluşturulmuştur.Çalışma boyunca yapılan işlemler Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. *Çalışma Boyunca Yapılan İşlemler*

Gruplar	Uygulama Öncesi	Uygulama	Uygulama Sonrası	Uygulamadan iki ay sonra
Deney Grubu	*Akademik başarı testi *Dijital teknolojiye yönelik tutum ölçeği *Fen öğrenmeye yönelik motivasyon ölçeği	*Dijital oyun tasarlama Etkinlikleri + Öğrenci günlükleri	*Akademik başarı testi *Dijital teknolojiye yönelik tutum ölçeği *Fen öğrenmeye yönelik motivasyon ölçeği *Mülakat	*Akademik Başarı testi
Kontrol Grubu	*Akademik başarı testi *Dijital teknolojiye yönelik tutum ölçeği *Fen öğrenmeye yönelik motivasyon ölçeği	*Mevcut programın öngördüğü ders kitabındaki etkinlikler	*Akademik başarı testi *Dijital teknolojiye yönelik tutum ölçeği *Fen öğrenmeye yönelik motivasyon ölçeği	*Akademik Başarı testi

Tablo 1 incelendiğinde, çalışma gruplarına uygulama öncesinde akademik başarı testi, dijital teknolojiye yönelik tutum ölçeği ve fen öğrenmeye yönelik motivasyon ölçeği olarak ön testler uygulanmıştır. Uygulama süresince deney grubuna dijital oyun tasarlama etkinlikleri ve öğrenci günlükleri tutma yönergeleri verilmiştir. Kontrol grubuna ise mevcut programın öngördüğü ders kitabındaki etkinlikler uygulanmıştır. Uygulama sonrasında deney ve kontrol grubu öğrencilerine de aynı ölçekler tekrar uygulanarak son testler yapılmıştır. Ayrıca, uygulamadan iki ay sonra öğrencilerin bilgilerinin kalıcılığını ölçmek amacıyla akademik başarı testi uygulanmıştır.

Çalışma Grubu

Çalışma grubunu belirlemek için amaçlı örnekleme türlerinden kolay ulaşılabilir yöntem kullanılmıştır. Bu yöntem, kolay ulaşılabilir ve araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen gruplardan oluşan bir örneklemi ifade eder (Erkuş, 2009). Bu bağlamda, çalışmanın örneklemini 2022-2023 eğitim-öğretim yılında Akdeniz bölgesindeki orta büyüklükteki bir ilde bulunan köy ortaokulundaki 7. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Deney ve kontrol grupları, okul yönetimi tarafından rastgele seçilen sınıflardan oluşturulmuştur. Bir sınıf kontrol grubu olarak belirlenirken diğer sınıf ise deney grubu olarak belirlenmiştir. Deney grubunda 12 kız ve 10 erkek öğrenci olmak üzere toplamda 22 öğrenci çalışmaya katılırken, kontrol grubunda ise 12 kız ve 9 erkek öğrenci olmak üzere toplamda 21 öğrenci çalışmaya katılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın nicel verileri, araştırmacılar tarafından geliştirilen başarı testi, dijital teknolojiye yönelik tutum ölçeği (Cabı, 2015), ve fen öğrenmeye yönelik motivasyon ölçeği (Dede & Yaman, 2015) kullanılarak toplanmıştır. İlgili ölçekler için gerekli izinler alınmıştır. Nitel veriler ise öğrenci günlükleri, ve yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak toplanmıştır.

Hücre ve bölünmeler başarı testi

Hücre ve Bölünmeler ünitesi için hazırlanan başarı testi, 7. Sınıf Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programındaki hedefleri içerecek şekilde düzenlenmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı'nın ders kitabı, merkezi sınavlar ve kazanım kavrama testlerini incelenerek oluşturulan test çoktan seçmeli bir soru havuzundan oluşmaktadır. Testin kapsam geçerliliğini sağlamak için fen eğitimi alanında uzman bir öğretim üyesi, iki fen bilimleri öğretmeni ve iki Türkçe öğretmeni tarafından detaylı bir inceleme yapılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda testte düzenlemeler ve eklemeler yapılmış, ardından test sekizinci sınıfta öğrenim gören 56 öğrenciye pilot uygulama yapılmıştır. Pilot uygulama sonucunda ölçek maddelerinde kısaltmalar yapılmış, bazı maddeler iki farklı şekilde yazılmış ve sorunlu bazı maddeler ölçekten çıkarılmıştır. Bu işlemlerin ardından, 30 maddelik deneme ölçeği asıl uygulama için son halini almıştır. Ayrıca, akademik başarı testindeki soruların hangi kazanımları hedeflediği ve Bloom taksonomisine göre hangi düzeyde yer aldığı Tablo 2'de belirtilmiştir.

Tablo 2. *Hücre ve Bölünmeler Ünitesine Yönelik Hazırlanan Belirtke Tablosu*

Kazanımlar	Hatırlama	Anlama	Uygulama	Analiz	Değerlendirme	Sentez
F.7.2.1.1. Hayvan ve bitki hücrelerini, temel kısımları ve görevleri açısından karşılaştırır.	1,10	3,6				
F.7.2.1.2. Geçmişten günümüze, hücrenin yapısı ile ilgili görüşleri, teknolojik gelişmelerle ilişkilendirerek tartışır.	5				4	
F.7.2.1.3. Hücre-doku-organsistem-organizma ilişkisini açıklar.		7,11			19	
F.7.2.2.1. Mitozun canlılar için önemini açıklar.	2	8,18				
F.7.2.2.2. Mitozun birbirini takip eden farklı evrelerden oluştuğunu açıklar	13,14				15	
F.7.2.3.1. Mayozun canlılar için önemini açıklar.		12, 17		9	20	
F.7.2.3.2. Üreme ana hücrelerinde mayozun nasıl gerçekleştiğini model üzerinde gösterir.	21,25	23	29			
F.7.2.3.3. Mayoz ve mitoz arasındaki farkları. karşılaştırır.	22,26	27,28	24	30		

Başol (2015)'e göre, madde güçlük indeksi 0 ile 1 arasında değer alır. İndekslerin 0 ile 0,15 arasında olması, maddenin testten çıkarılması gerektiğini işaret eder. 0,16 ile 0,39 arasındaki indeksler zor maddeleri temsil eder ve ihtiyaca göre kolaylaştırılabilirler. 0,40 ile 0,60 arasındaki indeksler, orta düzeyde zorluk taşıyan ve ideal maddeler olarak kabul edilir. 0,61 ile 0,84 arasındaki indeksler kolay maddeleri ifade eder ve gerektiğinde zorlaştırılabilirler. 0,85 ile 1,00 arasındaki indeksler ise çok kolay maddeleri temsil eder ve testten çıkarılması önerilir. Madde ayırt edicilik indeksi 0,20'den küçükse soruların testten çıkarılması, 0,20 ile 0,29 arasında ise soruların düzeltilerek iyileştirilmesi, 0,30 ile 0,39 arasında ise soruların iyi kabul edilmesi, 0,40 ve üzerindeyse soruların çok iyi olarak değerlendirilmesi gerektiği şeklinde yorumlanır. Buna

göre test maddelerinin güçlük ve ayırt edicilik indeksleri Başol'un belirlediği kriterlere göre değerlendirilmiştir.

Tablo 3. *Testteki Soruların Madde Güçlük (Pjx) ve Madde Ayırt Edicilik (Rjx) İndeksleri*

Soru No	Pjx	Rjx	Soru No	Pjx	Rjx
1	0,39	0,32	16	0,38	0,57
2	0,63	0,64	17	0,54	0,57
3	0,45	0,33	18	0,41	0,64
4	0,45	0,46	19	0,43	0,82
5	0,36	0,82	20	0,32	0,63
6	0,50	0,64	21	0,36	0,39
7	0,36	0,45	22	0,27	0,51
8	0,41	0,51	23	0,41	0,39
9	0,36	0,57	24	0,29	0,63
10	0,38	0,82	25	0,39	0,85
11	0,45	0,64	26	0,79	0,23*
12	0,55	0,46	27	0,43	0,39
13	0,39	0,57	28	0,27	0,19*
14	0,39	0,51	29	0,52	0,45
15	0,38	0,14*	30	0,54	0,53

**Testten çıkarılan sorular*

Tablo 3'teki değerlendirmeler sonucunda, 15., 26. ve 28. soruların ayırt edicilik indekslerinin düşük olduğu belirlenmiştir. Bu nedenle bu sorular test maddelerinden çıkarılmış ve başarı testinde toplam 27 soru kullanılmıştır.

Tablo 4. *Başarı Testindeki Soruların Genel İstatiksel Sonuçları*

Hücre ve Bölünmeler ünitesindeki başarı testi soru sayısı	27
Uygulanan kişi sayısı (N)	56
Ortalama madde güçlük indeksi (Pjx)	0,42
Ortalama madde ayırt edicilik indeksi (Rjx)	0,56
KR-20 güvenirlik katsayısı (r)	0,89

Tablo 4'teki madde analizlerine göre, Hücre ve Bölünmeler Başarı Testi, 27 sorudan oluşmaktadır ve ortalama madde güçlüğü 0,42; ortalama madde ayırt ediciliği ise 0,56 olarak hesaplanmıştır. Testin güvenilirliğini ölçen KR-20 güvenirlik katsayısı (r) değeri ise 0,89'dur. Bu değerlendirme sonucunda testin güvenilir olduğu söylenebilir.

Fen öğrenmeye yönelik motivasyon ölçeği

Dede ve Yaman (2015) tarafından geliştirilen Fen Öğrenmeye Yönelik Motivasyon Ölçeği, ikisi olumsuz olmak üzere toplam 23 maddeden oluşan bir 5'li Likert tipinde ölçektir. Ölçek, öğrencilerin fen öğrenmeye yönelik motivasyonlarını değerlendirmeyi amaçlamaktadır ve beş faktörlü yapıdan oluşmaktadır. Bu faktörler sırasıyla araştırma yapmaya yönelik motivasyon, performansa yönelik motivasyon, iletişime yönelik motivasyon, işbirlikli çalışmaya yönelik motivasyon ve katılıma yönelik motivasyon şeklindedir. Bu beş faktör, ölçekteki toplam varyansın %47,16'sını açıklamaktadır. Ölçeğe ait iç tutarlılık güvenirlik kat sayısı (Cronbach Alpha) ise 0,80 olarak belirlenmiştir.

Dijital teknolojiye yönelik tutum ölçeği

Cabı (2016) tarafından geliştirilen Dijital Teknolojiye Yönelik Tutum Ölçeği, beşi olumsuz toplam 39 maddeden oluşan bir 5'li Likert tipinde ölçektir. Bu ölçek, öğrencilerin dijital teknolojiye yönelik tutumlarını değerlendirmek amaçlamaktadır. Ölçek; yetkinlik, sosyal ağlar, işte teknoloji kullanımı, teknolojiye yönelik ilgi, sigortacı için teknoloji, olumsuz yönler, eğlence amaçlı kullanım ve bilinçli kullanım olmak üzere 8 alt faktörden oluşmaktadır. Ölçeğin genel iç tutarlılık güvenirliği için Cronbach Alfa katsayısı 0,90'dır ve faktörler arasında değişen Cronbach Alfa değerleri 0,61 ile 0,86 arasında yer almaktadır.

Yapılandırılmış görüşme formu

Araştırmada, ortaokul 7. sınıf öğrencilerinin "Hücre ve Bölünmeler" ünitesini dijital oyunlar tasarlayarak işleme konusundaki görüşlerini belirlemek amacıyla, deney grubu öğrencilerine açık uçlu sorulardan oluşan yapılandırılmış görüşme formları dağıtılmıştır. Yapılandırılmış görüşmeler, yüksek veri toplama oranları ve araştırma konusu üzerinde araştırmacı kontrolü nedeniyle nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Bu tür görüşmelerde, görüşmeci önceden belirlenmiş soruları hazırlar ve bu sorulara sadık kalarak öğrencilere yönlendirir. Araştırmacı tarafından oluşturulan sorular, araştırmacının hedeflediği konuyla doğrudan ilgili olup, konuyu başka bir alana taşımama esnekliğine sahiptir (Yıldırım & Şimşek, 2021). Araştırmacılar tarafından tasarlanan sorular arasında, *"Dijital oyunlarla işlenen dersleri beğendiniz mi?"*, *"Bu uygulamanın olumlu ya da olumsuz yanları nelerdi?"* ve *"Bu uygulamayı hangi alanlarda kullanmayı düşünüyorsunuz?"* gibi sorular bulunmaktadır.

Öğrenci günlükleri

Çalışmada, deney grubu öğrencilerinin "Hücre ve Bölünmeler" ünitesi için tasarladıkları oyunlara yönelik duygu ve düşüncelerini belirlemek amacıyla nitel veri toplama aracı olarak öğrenci günlükleri kullanılmıştır. Günlükler, kişisel gözlemlerden, duygulardan, tepkilerden, yorumlardan ve geri bildirimlerden elde edilen bilgilerle zenginleşebilir (Yıldırım & Şimşek, 2021). Ayrıca, günlükler, uygulanan öğretimin niteliği hakkında önemli bilgiler sağlayabilen veri toplama araçlarından biridir (Ayyıldız & Altun, 2013). Bu bağlamda, öğrencilere araştırmacı tarafından verilen hazır günlük şablonları kullanılarak, ders boyunca tasarladıkları oyun sürecine ilişkin duygu ve düşüncelerini yazmaları istenmiştir. Günlük şablonlarında, "Sevgili günlük, bugünkü derste öğrendiğimiz konuyu şu şekilde özetleyebilirim...", "Konunun günlük hayattaki önemi bana göre şudur" ve "Kullandığımız yöntemle ilgili görüşlerim şunlardır..." gibi boş bırakılan yerler öğrencilere doldurulması için sunulmuştur. Çalışmada, gönüllü öğrencilerden elde edilen toplam 70 farklı günlük, dört haftalık etkinlik süreci boyunca toplanmıştır.

Uygulama Süreci

Çalışmanın uygulama aşaması, toplamda 20 ders saati boyunca gerçekleşen bir süreci içermektedir. Bu süreçte, iki ders saati ön test, 16 ders saati uygulama ve yine iki ders saati son test aşamalarını içermektedir. Ön test aşamasında, Hücre ve Bölünmeler başarı testi ile birlikte dijital teknolojiye yönelik tutum ölçeği ve fen öğrenmeye yönelik motivasyon ölçeği kullanılmıştır. Aynı ölçme araçları, uygulamaların tamamlanmasının ardından son test aşamasında tekrar uygulanmıştır. Ek olarak, uygulamalardan 8 hafta sonra, Hücre ve Bölünmeler başarı testi, kalıcılık testi olarak yeniden uygulanmıştır.

Uygulama sürecinde, rastgele seçilen sınıflardan biri deney grubu, diğeri ise kontrol grubu olarak belirlenmiştir. Kontrol grubu öğrencilerine, öğretim programının öngördüğü fen bilimleri ders kitabı kullanılarak ders işlenmiştir. Deney grubu öğrencilerine ise "Hücre ve Bölünmeler" ünitesi kapsamında wordwall ve kahoot adlı eğitim sitelerinden tasarlanan etkinliklerle ders işlenmiştir.

Deney grubu öğrencileri, birinci yazar olan ders öğretmeninin rehberliğinde oyun tasarlamaya yönelik temel bilgiler aldıktan sonra wordwall.net sitesi üzerinden oyun oluşturma yöntemlerini öğrenmişlerdir. Oyun geliştirme sürecinde öğrenciler bireysel olarak çalışmış ve kendi dijital materyallerini (akıllı telefon, tablet) kullanarak oyunlarını tasarlamışlardır. Öğrenciler, müfredatın belirlediği kazanımlara uygun olarak Wordwall sitesinden beş farklı oyun geliştirmişlerdir (Wordwall, 2022). Ayrıca, grupla oluşturulan oyunlarda oyunun amacı ve içeriğiyle ilgili ortak kararlar alınmıştır. Kazanımlara uygun soruların hazırlanması sürecinde bazı zorluklar yaşanmış ve bu süreçte öğretmenin rehberliği ve katkısı önemli olmuştur.

Bu oyunlardan biri olan Şekil 1'deki labirent kovalamaca oyunu, öğrencilere sitoplazma organellerinin görevleriyle ilgili soruları cevaplamalarını sağlarken aynı zamanda düşmandan kaçarak doğru yanıtın bulunduğu kutucuğa ulaşma amacını taşımaktadır.

Şekil 1. *Sitoplazma Organellerini Labirent Kovalamaca Oyunu ile Bulma*

Öğrenciler tarafından hazırlanan Şekil 2'deki oyun, wordwall isimli sitede gerçekleşen eşleştirme oyunudur. Bu oyun, sitoplazmanın görevleri ile organellerin doğru bir şekilde eşleştirilmesini gerektirmektedir. Tüm eşleştirmelerin doğru bir şekilde yapılması durumunda puan alınırken, yanlış yanıtlama durumunda herhangi bir puan elde edilememektedir. Bu oyunun birkaç kez tekrarlanarak öğrencilerin yanlış yanıtlarını gözden geçirmeleri amaçlanmıştır.

Şekil 2. *Sitoplazma Organellerinin Görevlerini Eşleştirme Oyunu ile Bulma*

Öğrencilerin geliştirdiği Şekil 3'teki oyunda, bitki ve hayvan hücreleri arasındaki farkı öğrenmeye yöneliktir. Bu oyunda, "Grup Sıralaması" adı verilen aktivitede, öğrencilerden bitki hücresine ait kutucukları ile hayvan hücresine ait kutucukları eşleştirmeleri istenmektedir.

Şekil 3. *Bitki ve Hayvan Hücresi Arasındaki Farkı Grup Sıralaması Oyunu ile Bulma*

Öğrencilerin geliştirdiği Şekil 4'teki oyunda, mitozun evrelerini öğrenmeyi hedeflemektedir. Bu oyunda, eşleştirme oyunu aracılığıyla her evrede gerçekleşen olayları doğru bir şekilde eşleştirmeleri beklenmektedir. Yani, öğrenciler mitozun farklı evrelerinde gerçekleşen olayları tanıyarak, bu olayları eşleştirme oyununda doğru şekilde eşleştirmeye çalışacaklardır.

Şekil 4. *Mitozun Evrelerini Eşleştirme Oyunu ile Bulma*

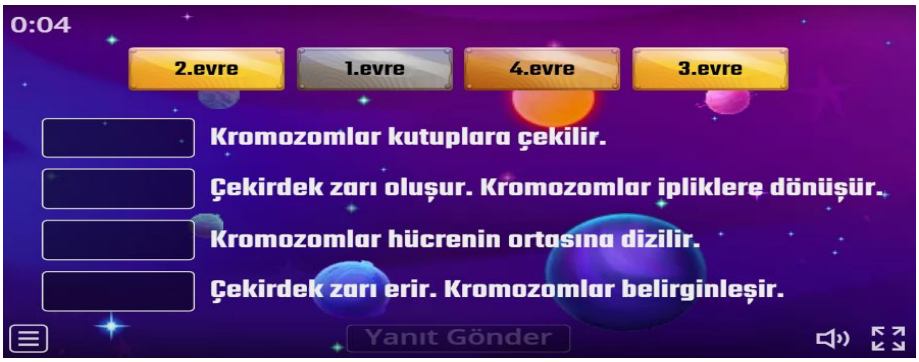

Öğrenciler, wordwall adlı sitede mitoz ile mayoz arasındaki farkları öğrenmek amacıyla bir grup sıralama oyunu tasarlamışlardır. Şekil 5'teki oyun, öğrencilerden mitoza ait özellikleri ile mayozdaki özellikleri birbirinden ayırt etmelerini beklemektedir.

Şekil 5. *Mitoz ile Mayoz Arasındaki Farkı Grup Sıralaması Oyunu ile Bulma*

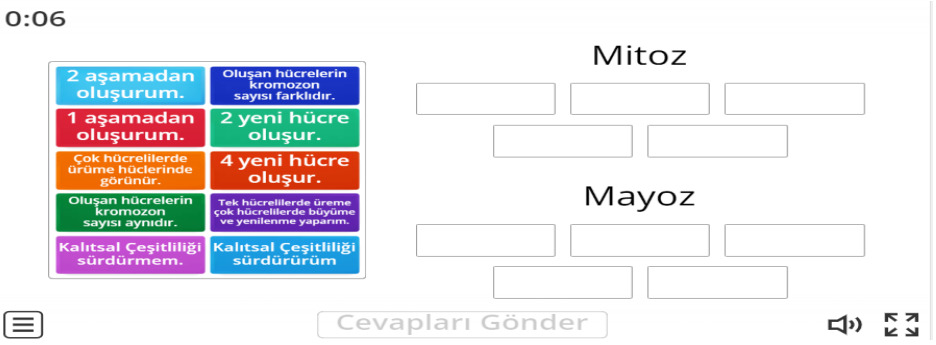

Öğrenciler, öğrenilen konuları pekiştirmek amacıyla kahoot.com adlı siteden Şekil 6'daki gibi bir yarışma hazırlamışlardır (Kahoot!, 2022). Bu süreçte öğrenciler, konu tekrarları yaparak

önemli noktaları test sorularına dönüştürmüş ve oluşturdukları 30 soruluk testi kaydederek uygulamanın belirlediği pin koduyla arkadaşlarıyla paylaşmışlardır. Yarışmayı tasarlayan öğrenci, kendi telefonundan yarışmayı yönetmiş ve başarılı olan öğrencilerin dereceleri sesli duyurularak sınıfta yarışma atmosferi oluşturulmuştur.

Şekil 6. *Kahoot ile Çevrimiçi Bilgi Yarışması*

Verilerin Analizi

Nicel veri analizi

Yedinci sınıf öğrencilerinin eğitsel dijital oyunlarının etkisini değerlendirmek amacıyla akademik başarı testi, motivasyon ölçeği, dijital teknolojiye yönelik tutum ölçeği kullanılmıştır. Bu verilerin analizi için SPSS 22.0 istatistik programı kullanılmıştır. Çalışma gruplarındaki katılımcı sayısının 50 kişiden az olması nedeniyle, verilerin normal dağılıp dağılmadığını test etmek amacıyla Shapiro-Wilk testi uygulanmıştır (Rovai vd., 2014; Shapiro & Wilk, 1965). İstatistiksel analizlerde anlamlılık düzeyi olarak 0,05 kullanılmıştır. Ön test, son test ve kalıcılık test sonuçlarının normal dağılımına ilişkin bulgular Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. *Veri Toplama Araçlarından Elde Edilen Puanların Shapiro-Wilk Normallik Testi Sonuçları*

Testler/Ölçekler	Gruplar	Uygulama	İstatistik	Sd	p
Akademik başarı testi	Deney	Ön test	0,945	22	0,245
		Son test	0,923	22	0,086
		Kalıcılık	0,963	22	0,555
	Kontrol	Ön test	0,964	21	0,592
		Son test	0,908	21	0,051
		Kalıcılık	0,963	21	0,586
Fene yönelik motivasyon ölçeği	Deney	Ön test	0,979	22	0,898
		Son test	0,985	22	0,975
	Kontrol	Ön test	0,911	21	0,057
		Son test	0,982	21	0,948
Dijital teknolji tutum ölçeği	Deney	Ön test	0,980	22	0,915
		Son test	0,937	22	0,170
	Kontrol	Ön test	0,950	21	0,341
		Son test	0,927	21	0,119

Tablo 5 incelendiğinde, çalışma gruplarına uygulanan akademik başarı testi, fen dersine yönelik motivasyon ölçeği ve dijital teknoloji tutum ölçeği ön test, son test ve kalıcılık test sonuçlarının normal dağılım gösterdiği ($p > 0,05$) belirlenmiştir. Araştırma kapsamında elde edilen verilerin grup varyanslarının homojenliğine dair bilgiler Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. *Araştırma Kapsamında Çalışma Gruplarından Elde Edilen Verilerin Levene Testi Sonuçları*

Testler/Ölçekler	Uygulama	Levene İstatistiği	Sd1	Sd2	p
Akademik başarı testi	Ön test	3,494	1	41	0,069
	Son test	0,389	1	41	0,536
	Kalıcılık testi	6,120	1	41	0,018*
Fene yönelik motivasyon ölçeği	Ön test	4,618	1	41	0,038*
	Son test	1,279	1	41	0,265
Dijital teknolji tutum ölçeği	Ön test	0,900	1	41	0,348
	Son test	4,145	1	41	0,048*

* $p<0,05$

Tablo 6'da, varyans homojenlik testi sonuçlarına göre $p>0,05$ olan veriler için gruplar arasında anlamlı farkın olup olmadığını belirlemek amacıyla parametrik bir test olan Bağımsız Örneklemler için T-Testi uygulanmıştır. Ancak, fene yönelik motivasyon ölçeği ön testi ile dijital teknoloji tutum ölçeği son testi verilerinin varyans homojenliği değeri $p<0,05$ olduğu için gruplar arasında anlamlı bir farkın varlığını değerlendirmek amacıyla parametrik olmayan bir test olan Mann-Whitney U Testi tercih edilmiştir. Bununla birlikte, kalıcılık testinin varyans homojenliği değeri de $p<0,05$ olduğu için akademik başarı testi puanlarının ön test, son test ve kalıcılık testi puan ortalamaları arasındaki farkı ölçmek için Wilcoxon işaretli sıralar testi uygulanmıştır.

Nitel veri analizi

Çalışmada deney grubu öğrencilerinden yapılandırılmış görüşme formu ve öğrenci günlüklerinden elde edilen veriler nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analize tabi tutulmuştur. Betimsel analizin temel hedefi, elde edilen bulguları düzenli bir şekilde yorumlayarak okuyucuya sunmaktır (Yıldırım & Şimşek, 2021). Çalışmada, öğrenci görüşmeleri ve günlüklerinden elde edilen temel boyutlar kullanılarak bir çerçeve oluşturulmuştur. Daha sonra, bu çerçeve kullanılarak veriler okunmuş, düzenlenmiş, tanımlanmış, alıntılarla desteklenmiş ve detaylı bir şekilde yorumlanmıştır.

Etik Kurallara Uygunluk

Deney ve kontrol gruplarında dersler, birinci araştırmacı tarafından yönetilmiş ve uygulama öncesi öğrencilere çalışmanın amacı ve kullanılan yaklaşımlar hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Araştırma süreci, Erzincan Üniversitesi İnsan Araştırmaları Eğitim Bilimleri Etik Kurulu'nun 02.11.2022 tarihli 213455 sayılı etik kurul izni ve İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nden alınan izinlerle başlatılmıştır. Veri toplama aşamasında gönüllü katılımcılardan veri alınırken, etik kurallara uygunluk ve katılımcıların gizliliğine özen gösterilmiş ve bu süreç titizlikle yürütülmüştür.

BULGULAR

Bu araştırma, 7. sınıf öğrencilerine "Hücre ve Bölünmeler" ünitesinin öğretilmesinde dijital oyun etkinliklerinin etkisini incelemeyi ve elde edilen verileri sunmayı amaçlamaktadır. Araştırmanın her bir araştırma sorusuna yönelik bulguları aşağıda sıralanmıştır.

1.Birinci Araştırma Sorusuna Yönelik Bulgular

Çalışmada, "Hücre ve Bölünmeler" ünitesinin eğitsel dijital oyunlar kullanılarak işlendiği deney grubu ile normal müfredatın uygulandığı kontrol grubu öğrencilerinin başarı testi puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığı araştırılmıştır. Bu

amaçla, öncelikle deney ve kontrol gruplarının ön test puan ortalamalarının benzer olup olmadığı kontrol edilmiştir. Deney ve kontrol gruplarına uygulanan ön test puanlarına ilişkin bağımsız gruplar t testi sonuçları Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. *Çalışma Gruplarının Başarı Ön Test Puanlarına İlişkin Bağımsız Gruplar T Testi Sonuçları*

Grup	N	X	Ss	Sd	t	p
Deney	22	7,32	2,36	41	0,263	0,794
Kontrol	21	7,10	3,16			

Tablo 7 incelendiğinde deney ve kontrol grubu öğrencilerinin uygulamalar öncesinde "Hücre ve Bölünmeler" ünitesi ile ilgili yapılan başarı testinde aldıkları puanların ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($t(41)=0,263$; $p>0,05$). Bu durum, uygulama öncesinde deney ve kontrol grubu öğrencilerinin benzer başarıya sahip olduğunu göstermektedir. Deney ve kontrol gruplarına uygulanan son test puanları için yapılan bağımsız gruplar t testi sonuçları ise Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8. *Çalışma Gruplarının Başarı Son Test Puanlarına İlişkin Bağımsız Gruplar T Testi Sonuçları*

Grup	N	X	Ss	Sd	t	p	$\eta 2$
Deney	22	13,18	4,29	41	2,188	0,034*	0,10
Kontrol	21	10,67	3,12				

Tablo 8 incelendiğinde, uygulamaların ardından deney ve kontrol grubu öğrencilerinin başarı son test ortalama puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($t(41)=2,188$; $p<0,05$). Bu anlamlı farklılık, deney grubu lehine yüksek etki büyüklüğüyle ($\eta 2=0,10$) ifade edilmiştir.

Deney ve kontrol gruplarına uygulanan başarı testi ön test, son test ve kalıcılık test puan ortalamaları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığını belirlemek için kalıcılık test puanlarının varyans homojenlik testinin sonucu $p <0,05$ olduğu için, kalıcılık testi puanları arasındaki olası farkları belirlemek için Friedman testi uygulanmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9. *Çalışma Gruplarının Başarı Ön Test, Son Test ve Kalıcılık Puanlarına İlişkin Friedman Test Sonuçları*

Gruplar	Değişkenler	N	X̄ sıra	Sd	X^2	p	Anlamlı fark
Deney	Ön test	22	1,07	2	29,953	0,000*	1-2
	Son test		2,39				1-3
	Kalıcılık test		2,55				
Kontrol	Ön test	21	1,21	2	21,747	0,000*	1-2
	Son test		2,55				1-3
	Kalıcılık test		2,24				2-3

*p <0,05; 1: Ön test, 2: Son test, 3: kalıcılık testi

Tablo 9 incelendiğinde, deney grubu öğrencilerinin akademik başarılarına yönelik ön test, son test ve kalıcılık testi puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir ($X^2(2) = 29,953$, $p<0,05$). Sıra ortalamalarına göre değerlendirildiğinde, kalıcılık testi puanlarının en yüksek, ardından son test puanlarının geldiği gözlemlenmiştir. Hangi testler arasındaki farkın anlamlı olduğunu belirlemek için yapılan Wilcoxon testleri, ön test ile son test ve ön test ile kalıcılık testi arasında anlamlı farklılıklar tespit etmiştir ($p <0,05$).

2. İkinci Araştırma Sorusuna Yönelik Bulgular

Uygulama öncesinde, deney grubu ve kontrol grubu öğrencilerinin fen öğrenmeye yönelik motivasyon ölçeği puanlarının ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla, ilk olarak deney ve kontrol grubu öğrencilerinin motivasyon ölçeği ön test puan ortalamalarının denk olup olmadığı incelenmiştir. Bu bağlamda, deney ve kontrol gruplarına uygulanan ön test puanlarının karşılaştırılması için Mann-Whitney U testi sonuçları Tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 10. *Çalışma Gruplarının Motivasyon Ön Test Puanlarının Mann- Whitney U Testi Sonuçları*

Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Deney	22	22,07	485,50	229,50	0,971
Kontrol	21	21,93	460,50		

Tablo 10 incelendiğinde, uygulamalardan önce deney ve kontrol grubu öğrencilerinin fen öğrenmeye yönelik motivasyon ölçeği puan ortalamaları arasında Mann Whitney U testi sonuçlarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı (p> 0,05) belirlenmiştir. Dolayısıyla, uygulama öncesinde deney ve kontrol grubu öğrencilerinin fen dersine karşı benzer motivasyona sahip olduğu söylenebilir. Deney ve kontrol gruplarına uygulanan son test puanlarına ilişkin bağımsız gruplar t testi sonuçları Tablo 11'de gösterilmiştir.

Tablo 11. *Çalışma Gruplarının Motivasyon Son Test Puanlarına İlişkin Bağımsız Gruplar T Testi Sonuçları*

Grup	N	X	Ss	Sd	t	p	$\eta 2$
Deney	22	99,95	7,80	41	2,243	0,030	0,11
Kontrol	21	93,62	10,58				

Tablo 11 incelendiğinde, dijital oyun tasarımıyla ders işlenen deney grubu öğrencileri ile mevcut programa göre ders işlenen kontrol grubu öğrencilerinin motivasyon ölçeğinde aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark deney grubu lehine yüksek etki büyüklüğüyle ($\eta 2$=0,11) tespit edilmiştir (t(41)=2.243; p< 0,05).

3. Üçüncü Araştırma Sorusuna Yönelik Bulgular

Uygulama öncesinde, deney grubu öğrencileri ile kontrol grubu öğrencilerinin dijital teknolojiye yönelik tutum ölçeği puanlarının ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla, ilk olarak deney ve kontrol grubu öğrencilerinin dijital teknolojiye yönelik tutum ölçeği ön test puan ortalamalarının denk olup olmadığı incelenmiştir. Bu bağlamda, deney ve kontrol gruplarına uygulanan ön test puanlarına ilişkin bağımsız gruplar t testi sonuçları Tablo 12'de gösterilmiştir.

Tablo 12. *Çalışma Gruplarının Dijital Teknolojiye Yönelik Tutum Ön Test Puanlarına İlişkin Bağımsız Gruplar T Testi Sonuçları*

Grup	N	X	Ss	Sd	t	p
Deney	22	139,23	17,26	41	-1,631	0,111
Kontrol	21	148,43	19,71			

Tablo 12'ye göre, uygulamalardan önce deney ve kontrol grubu öğrencilerinin dijital teknolojiye yönelik tutum ölçeği puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir (t(41)=-1.631; p> 0,05). Yani, uygulama öncesinde her iki grubun da dijital teknolojiye karşı benzer bir tutuma sahip olduğu söylenebilir. Deney ve kontrol gruplarına

uygulanan son test puanlarının karşılaştırılması için Mann-Whitney U testi sonuçları Tablo 13'te gösterilmiştir.

Tablo 13. *Çalışma Gruplarının Dijital Teknolojiye Yönelik Tutum Son Test Puanlarının Mann-Whitney U Testi Sonuçları*

Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Deney	22	24,89	547,50	167,50	0,123
Kontrol	21	18,98	398,50		

Tablo 13 incelendiğinde, dijital oyun tasarlayarak ders işlenen deney grubu öğrencileri ile mevcut programa göre ders işlenen kontrol grubu öğrencilerin dijital teknolojiye karşı tutum ölçeği puan ortalamaları arasında Mann Whitney U testi sonuçlarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı ($p > 0,05$) belirlenmiştir.

4. Dördüncü Araştırma Sorusuna Yönelik Bulgular

Çalışmada dijital oyun tasarlanarak ders işlenen deney grubu öğrencilerine yöneltilen açık uçlu sorulardan elde edilen bulgular üç başlık altında toplanılmıştır.

Öğrencilerin dijital oyun etkinliklerine ilişkin memnuniyet durumları

Öğrencilere ilk olarak *"Dijital oyunlar tasarlayarak ders işlenmesini beğendiniz mi? Fen Bilimleri derslerinin sürekli bu şekilde işlenmesini ister miydiniz?"* soruları yöneltilmiş ve öğrencilerin verdikleri cevaplarla ilgili bulgular Tablo 14'te gösterilmiştir.

Tablo 14. *Öğrencilerin Dijital Oyun Etkinliklerine İlişkin Memnuniyet Durumları*

Kodlar	f
Dijital oyun etkinliklerini beğenme	20
Dijital oyun etkinliklerini beğenmeme	-

Tablo 14'te görüldüğü gibi tüm öğrencilerin dijital oyun tasarlayarak ders işlenmesini memnuniyetle karşıladıkları belirtmişlerdir. Bu konuda Ö4 kodlu öğrenci memnuniyetini *"Çünkü böyle daha iyi öğreniliyor."* şeklinde ifade ederken Ö8 kodlu öğrenci *"gayet eğlenceli"*, Ö9 kodlu öğrenci *"bayağı bir hoşuma gitti. Dersler bu şekilde işlenirse mutlu olurum."*, Ö18 kodlu öğrenci *"bu şekilde ders işlenmesi çok eğlenceli"* ifadeleriyle dijital oyun tasarlayarak ders işlemeye yönelik memnuniyetlerini ifade etmişlerdir.

Öğrencilerin dijital oyun tasarlamaya yönelik görüşleri

Öğrencilere *"Dijital oyun tasarlamanın size göre olumlu ve de olumsuz yönleri nelerdir?"* sorusu yöneltilmiş, öğrencilerin verdikleri cevaplarla ilgili bulgular Tablo 15'te gösterilmiştir.

Tablo 15. *Öğrencilerin Dijital Oyun Tasarlamaya Yönelik Görüşleri*

Kodlar	f*
Dersleri daha iyi öğrenme	7
Kalıcı bilgiler sağlama	5
Kolay öğrenme	4
Teknolojiyi verimli kullanabilme becerisi kazanma	4
Sağlık sorunlarına yol açma kaygısı	4
Derse ilginin artması	2
Teknolojik aletleri tanımayı sağlama	2
Diğer oyunlardan uzak durma	1

Konuyu pekiştirme	1
Verimli ders çalışma	1
Katkı yok	1

* Bazı öğrencilerin ifadelerinden birden fazla kod tespit edilmiştir.

Tablo 15'te görüldüğü gibi, öğrencilerin derste dijital oyun tasarlayarak dersi daha iyi (f=7) ve kolay (f=4) öğrendiklerini belirttikleri, ayrıca derste eğlenirken kalıcı bilgiler edindikleri (f=5) şeklinde ifadeler bulunmaktadır. Bu konuda bazı öğrencilerin ifadeleri ise şu şekildedir:

"Dersleri daha iyi bir şekilde öğreniyoruz ve daha çok çalışma isteği oluyor olumlu yanları bana göre bunlar." (Ö1). "Konuları daha iyi anlamamızı ve anlarken eğlenmesini olumlu buluyorum." (Ö3). "Fen'e daha ilgili olmayı kazandırdı. Bu sayede öğrendiklerimi derslerde kullanırım." (Ö5). "Bu sürecin bana olumlu etkileri oldu ve bana bilgileri daha çabuk öğrenme imkânı sağladı. Öğrendiğim bilgileri ihtiyacım olduğu zaman daha kolay hatırlamama da yardımcı oldu." (Ö6). "Diğer oyunlardan uzak kalmamı sağladı." (Ö9). "Dijital aletleri öğrenmemi sağladı." (Ö10). "Pratik bir şekilde ders işliyoruz." (Ö11). "Fen bilimlerini dijital ortamda öğrenmemi kazandırdı." (Ö12). "Bu süreç bize teknolojinin geliştiğini artık derslerin pratik bir şekilde işleneceğini öğretti. Ayrıca hayatımızın birçok yerinde teknolojiyi verimli kullanabiliriz." (Ö13).

Öğrenciler, yoğun olarak dijital oyun tasarlayarak ders işlemenin olumlu yönlerine vurgu yaparken, sürekli oyun tasarlama isteği ve dijital materyal ile geçirilen yoğun mesainin sağlık problemlerine yol açabileceği şeklinde ifadeler kullanmaktadır:

"Dersle ilgili oyun olduğu için birçok kez daha oynamak istiyorum ve bir kere daha derken artık dijital olduğu için başım ağrıyor bir süre sonra veya uykum geliyor bence olumsuz yönleri bunlar." (Ö2). "Hiç durmadan ekran başına geçilirse göz bozukluğu sağlık açısından olumsuz etki yapar." (Ö8). "Çok sık kullanıldığında beyin yakıyor." (Ö14).

Öğrencilerin dijital oyun tasarımlarını uygulama alanları hakkındaki görüşleri

Öğrencilere *"Dijital oyun tasarımını nerelerde kullanacaksınız?"* sorusu yöneltilmiş ve öğrencilerin verdikleri cevaplarla ilgili bulgular Tablo 16'da gösterilmiştir.

Tablo 16. *Öğrencilerin dijital oyun tasarımlarını nerelerde kullanacaklarına dair görüşleri*

Kodlar	f
Sınavda başarılı olma	6
Derste başarılı olma	2
Arkadaşlarla ders çalışırken kullanma	1
Öğretmenlik uygulamasında kullanma	1

Tablo 16'da, öğrencilerin dijital oyun tasarımlarını nerelerde kullanacaklarına dair görüşleri sunulmuştur. Toplamda 10 öğrencinin görüşleri kaydedilmiştir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu (f=6), bu tür etkinlikleri özellikle bilgileri sınavda başarılı olmak için kullanmayı tercih edeceklerini ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra, derslerde başarılı olmak için (f=2), arkadaşlarıyla ders çalışırken kullanmak için (f=1) ve ileride öğretmen olduklarında öğrencileriyle birlikte kullanmak için (f=1) dijital oyun tasarımını düşündüklerini belirtmişlerdir. Bu konuda bazı öğrencilerin ifadeleri şu şekildedir:

"Öğrendiklerimi derslerde başarılı olmak için kullanırım." (Ö3). "Eğer büyüdüğümde öğretmen olursam öğrencilerime öğretirim." (Ö8). "Bu süreç bana sınavlarda daha hızlı soru çözebilmek stratejisi kazandırdı." (Ö13). "Misafirliğe gittiğimde arkadaşlarımla okulda yaptığımız etkinliklerden yaparım."

(Ö15). "Öğrendiklerimi ilerde gireceğim LGS sınavında kullanacağım çünkü benim çok işime yarayacağına inanıyorum." (19).

5. Beşinci Araştırma Sorusuna Yönelik Bulgular

Çalışmaya katılan deney grubu öğrencilerinin uygulama boyunca tecrübe ettikleri duygu ve düşüncelerini yansıtan günlüklerine ait görüşleri iki tema altında toplanmıştır. Öncelikle öğrencilere öğrendikleri konunun günlük hayata ne işlerine yarayacağına dair görüşleri Tablo 17'de gösterilmiştir.

Tablo 17. *Dijital Oyun Tasarımlarının Günlük Hayattaki Önemine İlişkin Görüşler*

Kodlar	f*
Sınavda başarılı olmak için gerekli	12
Vücudun tanınması için yararlı	8
Üreme şeklinin bilinmesi önemli	7
Gelecekte doktor olmak için gerekli	3

* Bazı öğrencilerin ifadelerinden birden fazla kod tespit edilmiştir.

Öğrenci günlükleri incelendiğinde, özellikle sınav başarısına odaklandıkları (f=12) ve aynı zamanda vücudun işleyişini anlama (f=8) ve canlıların üreme süreçlerini anlama (f=7) gibi konuların günlük hayattaki önemini vurguladıkları gözlemlenmiştir.

Öğrencilerin günlüklerinde ortaya çıkan bir başka tema, kullanılan öğretim yöntemine ilişkin görüşleridir. Öğrenci günlüklerinde dijital oyun tasarımlarına yönelik görüşler Tablo 18'de gösterilmiştir.

Tablo 18. *Dijital Oyun Tasarımlarına Yönelik Görüşler*

Kodlar	f*
Eğlenerek öğrenme	10
Öğretici olma	9
Pratik öğrenme	5
Konuyu pekiştirme	4
Derse motivasyonun artması	2

* Bazı öğrencilerin ifadelerinden birden fazla kod tespit edilmiştir.

Tablo 18'de gösterilen verilere göre, öğrencilerin dijital oyun tasarımlarına yönelik görüşleri incelendiğinde, uygulanan yöntemin eğlenceli olduğuna vurgu yapan öğrencilerin (f=10) yoğunlukta olduğu görülmektedir. Aynı zamanda, öğrencilerin uygulanan yöntemin öğretici olduğunu (f=9) da ifade etmişlerdir. Ayrıca, öğrencilerin bu yöntemle konuları pekiştirdiklerini (f=4) ve derse motive olduklarını (f=2) belirttikleri görülmektedir.

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışma, "Hücre ve Bölünmeler" ünitesinin dijital oyunlar aracılığıyla işlenmesinin öğrencilerin akademik başarılarına, dijital teknolojiye yönelik tutumlarına, fen öğrenmeye yönelik motivasyonlarına etkisini ve öğrencilerin dijital uygulamalara yönelik görüşlerini incelemiştir. Araştırmanın sonuçları, deney grubundaki öğrencilerin, "Hücre ve Bölünmeler" ünitesinde dijital oyun tasarımıyla yapılan öğrenme etkinliğinden elde ettikleri başarı son test ortalama puanlarının kontrol grubuna kıyasla anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu anlamlı farklılık, deney grubu lehine yüksek etki büyüklüğü ile ifade edilmesi, dijital oyun tasarımının öğrencilerin başarı düzeyine önemli bir katkı sağladığını

göstermektedir. Bu sonuçlar, literatürde yapılan çalışmalarla uyumlu olduğunu göstermektedir (Cesur, 2020; Çokyaman & Şimşek, 2022; Damlı, 2019; Demir & Bilgin, 2021; Dinçer, 2019; Dönmez Usta & Turan Güntepe, 2019; İlkay & Atik, 2024; Karayılan, Çakmak & Güzel, 2019; Keçeci, 2018; Mısır, 2022; Öztürk, 2021). İlgili literatürde benzer sonuçların elde edilmesi, eğitsel dijital oyunlarin öğrenmeye yardımcı olabileceği ve akademik başarıya katkı sağlayabileceği görüşünü kuvvetlendirmektedir.

Dijital oyun tasarlanarak ders işlenen deney grubu öğrencilerinin son test ile kalıcılık testi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaması, öğrencilerinin bu öğrenme yöntemiyle elde ettikleri bilgileri uzun süre koruduklarını işaret etmektedir. Bu bulgu, dijital oyun tasarımı ile gerçekleştirilen ders işleme yaklaşımının öğrenilen bilgilerin kalıcılığını artırma potansiyeline sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar, yapılan çalışmalarla uyumlu olduğunu göstermektedir (Ağırgöl vd., 2022; Kaynar, 2020; Keçeci, 2018; Şahin, 2015; Yıldırım, 2016). Örneğin, Ağırgöl vd. (2022) fen eğitiminde dijital oyun kullanımının öğrencilerin öğrenme sürecini olumlu yönde etkilediğini ve öğrenilen bilginin uzun süreli kalıcılığını artırdığını vurgulamışlardır. Ancak daha etkili sonuçlar elde etmek için oyun uygulama süresinin artırılması gerektiğini önermişlerdir.

Dijital oyun tasarımıyla ders işlenen deney grubu öğrencilerinin motivasyon ölçeği puanlarının, mevcut programa kıyasla anlamlı şekilde yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, dijital oyun tasarımının fen öğrenmeye yönelik motivasyonu artırmada, mevcut programa göre daha etkili bir yöntem olduğunu göstermektedir. Literatürdeki bulgularla uyumlu olarak, dijital oyun tasarımının öğrencilerin öğrenme sürecine katkı sağlayabileceği ve motivasyonlarını artırabileceği öne sürülmektedir (İlkay & Atik, 2024; Keçeci, 2018; Mısır, 2022). Ancak, dijital oyun tasarlayarak ders işlemenin öğrencilerin dijital teknolojiye yönelik tutumlarını artırmadığı görülmüştür. Bu durum, dijital oyun tasarımının öğrencilerin teknolojiye yönelik tutumlarını değiştirmede yeterli olmadığını göstermektedir. Sonuçlar, teknolojiye yönelik tutum değişikliklerinin uzun bir öğretim süreci gerektirebileceğini desteklemektedir (Tavşancıl, 2014; Kılıç, 2015; Yıldırım & Gültekin, 2017).

Öğrenci günlükleri ve görüşmelerde ifade edilen memnuniyet, öğrencilerin dijital oyun tasarımını olumlu bir şekilde karşıladıklarını göstermektedir. Öğrenciler, derste dijital oyun tasarlayarak daha iyi öğrendiklerini ve eğlenirken kalıcı bilgiler edindiklerini belirtmişlerdir, bu da bu yöntemin öğrencilere etkili bir öğrenme deneyimi sunduğunu göstermektedir. Benzer sonuçlar literatürde yapılan çalışmalarda da gözlemlenmiştir (Donmuş, 2012; Topçu vd., 2014; Ülker vd., 2017; Yılmaz, 2019). Ancak, öğrencilerin sürekli oyun tasarlama isteği ve dijital materyal ile geçirilen yoğun mesainin sağlık problemlerine yol açabileceği ifadeleri, bu yöntemin kullanımının dengeli bir şekilde planlanması ve öğrenci sağlığına dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Çetinkaya, 2019).

Bu çalışmanın sonuçlarına dayanarak, eğitimcilere ve araştırmacılara aşağıdaki öneriler sunulabilir:

- "Hücre ve Bölünmeler" ünitesinde dijital oyun tasarımının öğrenci başarısını artırdığı ve kalıcı öğrenmeyi sağladığı görülmektedir. Benzer bir yöntemin diğer ünitelerde de uygulanarak benzer sonuçların elde edilip edilemeyeceği araştırılabilir.
- Eğitsel dijital oyun tasarımları bu çalışmada 7. sınıf düzeyinde gerçekleştirilmiştir. Farklı sınıf düzeylerinde benzer çalışmalar yapılması, dijital oyunların öğrenme üzerindeki etkisinin daha geniş bir ölçekte değerlendirilmesine olanak tanıyabilir.

- Araştırma bulgularına göre, öğrencilerin dijital teknolojiye yönelik tutumlarında belirgin bir değişiklik gözlenmemiştir. Bu durumda, eğitsel dijital oyun uygulamalarının daha uzun süre devam ettirilmesi ve farklı parametrelerin incelenmesi gereken başka çalışmalar önerilebilir.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazar(lar) aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadır(lar):

1- Bu araştırmaya tüm yazarlar aynı oranda katkı sağlamıştır.
2- Makalenin yazarları arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.
3- Araştırma verilerini toplamadan önce 02.11.2022 tarih ve 213455 sayı ile Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Rektörlüğü Eğitim Bilimleri Etik Kurulu'ndan etik raporu alınmıştır.
4- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız
Çıkar Çatışması: Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek: Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

Ağırgöl, M., Kara, E., & Dönel Akgül, G. (2022). Eğitsel dijital oyunlarla işlenen fen bilgisi dersinin öğrencinin bilgilerinin kalıcılığına, akademik başarısına ve tutumuna etkisi. *Uluslararası Bilim ve Eğitim Dergisi*, *5*(3), 157-176.

Aksakal, M., Karataş, A., & Laçin Şimşek, C. (2015). Mayoz bölünme konusunun öğretiminde modellerle zenginleştirilmiş laboratuvar ortamının akademik başarıya etkisi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *37*, 49-60.

Alan, D. (2017). *Dijital oyun tabanlı yaklaşım ile yazılım geliştirme öğretimi.* Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Anderson, O. R. (1992). Some interrelationships between constructivist theory with implications for science education. *Journal Research in Science Teaching*, *29*(10),1037-1058.

Arıcı, V. A. (2013). *Fen eğitiminde sanal gerçeklik programları üzerine bir çalışma: Güneş sistemi ve ötesi: Uzay bilmecesi ünitesi örneği*. Yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Ayyıldız, N., & Altun, S. (2013). Matematik dersine ilişkin kavram yanılgılarının giderilmesinde öğrenme günlüklerinin etkisinin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *28*(28-2), 71-86.

Başol, G. (2015). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Pegem Akademi Yayıncılık.

Berk, H., Çavuş, G., Kaplan, A., & Kulak, B. (2011). *Fen ve teknoloji öğretiminde oyun etkinlikleri ve günlük hayattaki oyunların derse uyarlanması*, İGEDER İstanbul Gönüllü Eğitimciler Derneği Fen ve Teknoloji Öğretmenleri Zirvesi, 26 Mart 2011, İstanbul.

Büyükcengiz, M. (2017). *Dijital öyküleme metodunun ortaokul öğrencilerinin fen bilimleri dersi akademik başarı, bilimsel süreç becerileri ve derse yönelik tutumlarına etkisi*. Yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F., (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi Yayıncılık.

Cabı, E. (2016). Dijital teknolojiye yönelik tutum ölçeği. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *24*(3), 1229-1244.

Cesur, F. (2020). *İlkokul birinci sınıf hayat bilgisi dersinde oyun tabanlı öğretimle öğrencilerin güvenlik kurallarına uyma becerilerinin geliştirilmesi.* Yüksek lisans tezi, Yozgat Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yozgat.

Ceylan, E. & Bozkurt, O. (2017). GEMS programının fen bilgisi öğretmen adaylarının başarılarına, öz yeterliliklerine, tutumlarına ve bilimsel muhakemelerine etkisi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *14*(38), 45-70.

Clark, D. C., & Mathis P. M. (2000). Modelling mitosis and meiosis. A problem-solving activity. *The American Biology Teacher, 62*(3), 204-206.

Creswell, J.W. (2012). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*. (14th Edt.). Pearson.

Creswell, J. W. (2014). *Nitel araştırma yöntemleri* (M. Bütün & S. B. Demir, Çev. Eds.). Siyasal Kitap.

Çepni, S. (2014). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş*. Celepler Matbaacılık.

Çetinkaya, A. (2019). *Dijital çağda oyun*. https://www.egitimreformugirisimi.org/dijital-cagda-oyun/

Çokyaman, M., & Şimşek, H. (2022). Eğitsel dijital oyunların 8. sınıf öğrencilerinin İngilizce ders başarısı ve güdülenmelerine etkisi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22*(2), 708-722.

Dağdalan, G., & Taş, E. (2017). Simülasyon destekli fen öğretiminin öğrencilerin başarısına ve bilgisayar destekli fen öğretimine yönelik tutumlarına etkisi, *Fen Bilimleri Öğretimi Dergisi*, *5*(2), 160-172.

Damlı, V. (2019). *Deneyimsel oyun modeli temel alınarak geliştirilen dijital oyunun manyetizma konusundaki başarıya etkisi.* Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Damon, W., & Pheps, E. (1989). Critical distinctions among three approaches to peer education. *International Journal of Educational Research, 13*, 9-19.

Daşdemir, İ., Uzoğlu, M., & Cengiz, E. (2012). 7. sınıf vücudumuzdaki sistemler ünitesinde animasyon kullanımının öğrencilerin akademik başarılarına, öğrenilen bilgilerin kalıcılığına ve bilimsel süreç becerilerine etkisi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *2*(2), 54-62.

Dede, Y., & Yaman, S. (2008). Fen öğrenmeye yönelik motivasyon ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, *2*(1), 19-37.

Demir, N., & Bilgin, E. A. (2021). Ortaokul 8. sınıf matematik dersinde oyun tabanlı öğretim yönteminin akademik başarıya ve tutuma etkisi. *e-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi, 12*(3), 28-48.

Demirel Ö. (2002). *Programdan değerlendirmeye öğretme sanatı*. Pegem Akademi Yayıncılık.

Demirel, Ö., Seferoğlu, S. S., & Yağcı, E. (2003). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. Pegem Akademi Yayınları.

Dinçer, S. (2019). Dijital Oyunlar içine yerleştirilen analojilerin fen eğitimi başarısına etkisi. *International Conference on Science, Mathematics, Entrepreneurship and Technology Education*, 39-42.

Donmuş, V., (2012). *İngilizce öğrenmede eğitsel bilgisayar oyunu kullanmanın erişiye, kalıcılığa ve motivasyona etkisi.* Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elâzığ.

Dönel Akgül, G., & Kılıç, M. (2020). Fen bilgisi öğretmen adaylarının eğitsel dijital oyunlar ve kodu uygulamasına yönelik görüşleri, *Fen Bilimleri Öğretimi Dergisi*, *8*(2), 101-120.

Dönmez N. B. (1999). *Oyun kitabı.* Esin.

Dönmez Usta, N., & Turan Güntepe, E. (2019). Dijital oyun tasarlamanın öğrenmeye etkisi. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9*(18), 1213-1232.

Dumlu Güler, T. (2011). *6. sınıf fen ve teknoloji dersindeki 'hücre ve organelleri' konusunun eğitsel oyun yöntemiyle öğretilmesinin öğrencilerin akademik başarısına etkisi.* Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Durgut, A. (2016). *Meslek yüksekokulu öğrencileri için eğitsel matematik oyunu geliştirilmesi ve başarıya etkisinin incelenmesi.* Yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir.

Elgün, A., & Kaya, S. (2015). Eğitsel oyunlar ile desteklenmiş fen öğretiminin ilkokul öğrencilerinin akademik başarısına etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 23*(1), 329-342.

Erkuş, A. (2009). *Davranış bilimleri için bilimsel araştırma süreci*. Seçkin Yayıncılık.

Gürleroğlu, L. (2019). *5E modeline uygun Web 2.0 uygulamaları ile gerçekleştirilen fen bilimleri öğretiminin öğrenci başarısına motivasyonuna tutumuna ve dijital okuryazarlığına etkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

İlkay, D., & Atik, A. D. (2024). Fen bilimleri dersinde eğitsel dijital oyun kullanımının 6. sınıf öğrencilerinin motivasyonlarına ve akademik başarılarına etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (59), 1-26.

İnan, S. (2006). *Oyun, drama ve müziğin eğit- eğlen etkinlikleri olarak çocuklara kelime öğretimine etkisi üzerine bir araştırma.* Yüksek lisans tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Junco, R. (2015). Student class standing, facebook use and academic performance, *Journal of Applied Developmental Psychology, 36*(1), 18-29.

Kahoot "What is kahoot?" https://kahoot.com/what-iskahoot/

Karakoyun, F. (2014). *Çevrimiçi ortamlarda oluşturulan dijital öyküleme etkinliklerine ilişkin öğretmen adayları ve ilköğretim öğrencilerinin görüşlerinin incelenmesi*. Doktora tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Karataş, D., Bakır, A., Doğru, E., Akkuş, M. A., & Fidan, G. (2022). Ortaokul yedinci sınıf öğrencilerine "hücre ve bölünmeler" ünitesi kapsamında oyunların tasarlanması. *Journal of World of Turks, 14*(2), 61-85.

Karayılan, M., Çakmak, G., & Güzel, R. (2019). Bitki ve hayvanlarda üreme, büyüme ve gelişme ünitesinin değerlendirme sürecinde kullanilan oyunlaştirma etkinliğinin öğrencilerin fen bilimleri dersindeki başarilarina etkisi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 34*, 60.

Kaynar, B. (2020). *Eğitsel ve dijital oyun tabanlı etkinliklerin hayat bilgisi dersindeki akademik başarı tutum ve kalıcılığa etkisi.* Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Keçeci, O. (2018). *6. sınıf fen bilimleri dersi vücudumuzdaki sistemler ünitesi dolaşım sistemi konusunun scratch destekli öğretiminin öğrencilerin akademik başarıları ve motivasyonlarına etkisi.* Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi,Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kılıç, M. A. (2015). *Bağlamsal öğrenme ve öğretme yaklaşımının ilköğretim 7. sınıf öğrencilerinin matematik başarılarına, matematiğe yönelik tutumlarına ve matematiği günlük hayat problemlerine transfer etmelerine etkisi.* Yüksek lisans tezi, Erzincan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzincan.

Laçin, Ö. (2021). *Fen bilimleri dersinde classdojo ile destekli e-öğrenme süreçlerinin 7. Sınıf öğrencilerinin akademik başarılarına, fene yönelik motivasyonlarına, dijital okuryazarlıklarına ve teknolojiyle kendi kendine öğrenmelerine etkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli.

Mashadi, V. Z., & Kargozari, M. R. (2011). Influences of digital classrooms on education, *Procedia Computer Science*, *3*, 1178-1183.

McMillan, J. H., & Schumacher, S. (2010). *Research in education: Evidence-based inquiry*. Pearson.

Meço, G. (2021). *Arduino ile desteklenmiş fen, mühendislik, matematik, teknoloji eğitimi: Vücudumuzdaki sistemler*. Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Mısır, G. D. (2022). *Fen eğitiminde dijital bilgisayar oyununun geliştirilmesi ve başarıya etkisinin belirlenmesi.* Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Özkan, G., Akça, E., & Umdu Topsakal, Ü. (2020). Oyun tekniğinin öğrencilerin fen bilimleri dersine yönelik tutumlarına ve görüşlerine etkisi. *Journal of International Social Research*, *13*(70), 794-800.

Öztürk, G. (2021). *Fen metinleri destekli dijital oyun ile fen öğretiminin öğrencilerin akademik başarı ve bilgisayar kullanmaya yönelik tutumuna etkisi.* Yüksek lisans tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.

Pınar, M. A., & Dönel Akgül, G. (2021). Sanal ve geleneksel laboratuvar uygulamalarının 7. sınıf öğrencilerinin kuvvet ve enerji ünitesiyle ilgili ders tutum ve motivasyonlarına etkisinin karşılaştırılması. *Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *4*(2), 13-25.

Rovai, A. P., Baker, J. D., & Pontpn, M. K. (2014). *Social science research design and statistics: A practitioner's guide to research methods and IBM SPSS analysis*. Chesapeake, Watertree.

Sabırlı, Z.E. (2018). *Dijital eğitsel oyunların eğitimde kullanımının farklı değişkenler açısından incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Sağlam, M., Vural, L., & Adıgüzel, A. (2007). *Yeni ilköğretim programının uygulanması sürecinde önceki programa göre istenmeyen öğrenci davranışlarının görülme sıklığı*. VI. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sınıf Öğretmenliği ABD.

Semerci, B. (2019). *Çocuk gelişiminde oyunun ve oyuncağın önemi.* https://bengisemerci.com/cocuk-gelisiminde-oyunun-ve-oyuncagin-onemi/

Shapiro, S. S., & Wilk, M. B. (1965). An analysis of variance test for normality (complete samples). *Biometrika, 52*(3/4), 591-611.

Şahin, F. (2022). *7. sınıf fen bilimleri dersi hücre ve bölünmeler ünitesinde learningapps uygulaması kullanımının öğrencilerin başarı ve derse yönelik tutumlarına etkisi.* Yüksek lisans tezi, Ordu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ordu.

Şahin, M. (2015). *Oyunlaştırılmış oyun temelli öğrenmenin öğrencilerin fen bilimleri dersi başarılarına ve derse yönelik tutumlarına etkisi.* Yüksek lisans tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Şensoy, F., & Orhan F. (2008). *İlköğretim öğrencilerinin "bilgisayar kullanma, kitap okuma ve TV seyretme" davranışlarına yönelik bir çalışma* [Sözlü sunum]. II. Uluslararası Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Sempozyumu, Malatya, Türkiye.

Tavşancıl, E. (2005). *Tutumların ölçülmesi ve SPPS ile veri analizi*. Nobel Yayın Dağıtım.

Topçu, H., Küçük, S., & Göktaş, Y. (2014) Sınıf öğretmeni adaylarının ilköğretim matematik öğretiminde eğitsel bilgisayar oyunlarının kullanımına yönelik görüşleri. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education, 5*(2), 119- 136.

Turan Güntepe, E. T., & Dönmez Usta, N. (2017). Okul öncesi öğretmen adaylarının perspektifinden eğitsel bilgisayar oyunları. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 14*(1), 1095-1116.

Türksoy, E. (2019). *Artırılmış gerçeklik ve çevirim içi materyallerle bütünleştirilen öğretim yöntemlerinin, fen dersindeki başarı ve kalıcılığa etkisi: Karma desen*. Doktora tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Burdur.

Ulum, E., & Yalman, F. E. (2018). Fen bilimleri dersinde dijital hikâye hazırlamanın ders başarısı düşük ve bilgisayarla fazla vakit geçiren öğrenciler üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi, 12*(2), 306-335.

Ülker, Ü., Acar, S., & Bülbül, H. İ. (2017). *Lisansüstü öğrencilerin eğitsel dijital oyunların eğitim amaçlı kullanılmasına yönelik görüşleri.* 11.uluslararası bilgisayar ve öğretim teknolojileri sempozyumu Malatya, 24- 26 Mayıs 2017, Türkiye.

Wordwall. "Wordwall Özellikler". https://wordwall.net/tr/features

Yıldırım, E. (2016). Dijital oyun tasarım programlarının eğitimde önemi. *Mesleki Bilimler Dergisi, 5*(2), 12-19.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, G., & Gültekin, M. (2017). İlkokul 4.sınıf fen ve teknoloji dersinde bağlam temelli öğrenme uygulamaları. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 18*(Özel Sayı), 81-101.

Yılmaz, B. (2019). *Astronomi kavramlarına ilişkin QR kodlar ile hazırlanan oyunların 7. sınıf öğrencilerinin fene ve teknolojiye yönelik tutumlarına etkisi.* Yüksek lisans tezi, Aksaray Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Aksaray.

IBAD
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
Journal of Social Sciences

IBAD, 2024; (17): 25-41
DOI: 10.21733/ibad.1466730 **Özgün Araştırma / Original Article**

Individual and Collective Approaches of Students who are Members of Social Clubs at University to Mitigate Climate Change Impacts

Üniversitedeki Sosyal Kulüplere Üye Olan Öğrencilerin İklim Değişikliği Etkilerini Azaltmada Bireysel ve Kolektif Yaklaşımları

Musab Süleyman Köçer[1*]

* **Sorumlu yazar**
Corresponding author

[1]Araştırma Görevlisi, Ardahan Üniversitesi, Türkiye
E-mail: kocer.musab@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9286-5519

Başvuru/Submitted: 08.04.2024
Son Düzeltme/Last Revision: 07.05.2024
Kabul/Accepted: 06.05.2024

Atıf bilgisi / Citation:
Köçer, M.S. (2024). Individual and collective approaches of students who are members of social clubs at university to mitigate climate change impacts. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi-IBAD Journal of Social Sciences*, (17), 25-41.
https://doi.org/10.21733/ibad.1466730

***intihal.net* Similarity Index** 23%

ABSTRACT
Climate change stands out as one of the most pressing global issues of our time. Addressing this challenge requires a high level of awareness and responsibility at both individual and societal levels. This study, conducted among social club members, aims to examine the levels of hope for preventing climate change in relation to sociodemographic characteristics, club-related factors, and the responsibility-taking variable. A relational survey model, one of the quantitative research methods, was employed in the study. Research data were collected through a survey from students enrolled at Ardahan University during the 2023-2024 academic year. The obtained data were analyzed using SPSS 27 and AMOS 24 statistical software packages. Given that the data followed a normal distribution, parametric tests such as the Independent Samples t-Test, One-Way Analysis of Variance (ANOVA), Pearson Correlation, and Simple Linear Regression Analysis were applied. The analysis results indicate that the sample group's mean scale scores were high, and significant differences were observed between groups in terms of hope levels based on educational level and club type. Additionally, the responsibility-taking variable accounted for 26.7% of the variance in hope levels. Specifically, a one-unit increase in responsibility-taking resulted in a 0.301-unit increase in hope levels for preventing climate change. In this context, initiatives aimed at enhancing club members' sense of responsibility could strengthen their approaches to combating climate change.
Keywords: Climate, Climate Change, Student Club, Hope, Responsibility

ÖZ
İklim değişikliği günümüzün en önemli küresel sorunlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunun çözümü için bireysel ve toplumsal düzeyde farkındalık ve sorumluluk alma ihtiyacı oldukça fazladır. Sosyal kulüp üyeleri üzerinde gerçekleştirilen bu araştırmanın amacı, iklim değişikliğinin önlenmesine yönelik umut düzeylerinin sosyodemografik özellikler, kulüp faktörleri ve sorumluluk alma değişkenine göre incelenmesidir. Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırma verileri 2023-2024 eğitim-öğretim döneminde Ardahan Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrencilerden anket aracılığıyla toplanmıştır. Elde edilen veriler SPSS 27 ve AMOS 24 istatistik paket programları kullanılarak analiz edilmiştir. Bu kapsamda verilerin normal dağılım göstermesi sebebiyle Bağımsız Örneklemler T Testi, Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Pearson Korelasyon ve Basit Doğrusal Regresyon Analizi gibi parametrik testler uygulanmıştır. Analiz sonuçları incelendiğinde örneklem grubunun ölçek puan ortalamalarının yüksek olduğu; öğrenim düzeyleri ve kulüp türlerine göre umut düzeyleri açısından gruplar arası anlamlı farklılığın olduğu; sorumluluk alma değişkeninin ise umut düzeyinde %26,7'lik bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Böylelikle sorumluluk düzeyindeki bir birimlik artış, iklim değişikliğinin önlenmesine yönelik umut düzeyinde 0,301 birimlik bir artışa sebep olmaktadır. Bu bağlamda, kulüp üyelerinin sorumluluk bilincini artırmaya yönelik teşvik edici çalışmalar yapılarak iklim değişikliğini önleme konusundaki yaklaşımları güçlendirilebilir.
Anahtar kelimeler: İklim, İklim Değişikliği, Öğrenci Kulübü, Umut, Sorumluluk

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

1. INTRODUCTION

Climate is defined simply as "average weather" (WMO, 2023). Climate change (CC), on the other hand, refers to alterations in the global atmosphere composition due to human activities alongside natural climate variability observed over comparable periods (UN, 1992). Particularly, the surge in anthropogenic activities post the industrial revolution indicates that the changes witnessed over the past 200 years are abnormal and unnatural (Mikhaylov, Moiseev, Aleshin, & Burkhardt, 2020). Until 2019, the largest emissions occurred due to carbon dioxide originating from fossil fuels and industrial activities (IPCC, 2023). The countries that stand out as the primary contributors to these emissions are typically those with large industries and economies characterized by intensive energy consumption. According to reports by the Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), Türkiye located in the Mediterranean region like other developing countries is highly susceptible to the adverse effects of CC due to its geography and socio-economic conditions (Kaddo, 2016; World Bank, 2023). Moreover, Türkiye is considered an important tourist destination. Factors such as increased forest fires due to heatwaves in summer and a shortened ski season due to reduced snowfall in winter have a more significant economic impact on the decrease in tourist numbers (IPCC, 2022; Köçer & Aslan, 2023).

1.1. Approaches to Addressing CC

In general, there are two main approaches to addressing the climate change crisis: adaptation and mitigation. Adaptation involves responding to the effects of climate change cautiously and reactively, often used in place of mitigation, which is a preventive approach aimed at reducing greenhouse gas emissions (Schipper, 2007). Reviewing existing literature, it can be observed that there are many studies attempting to predict behaviors related to mitigation/reduction through precursors such as environmental-friendly behaviors, carbon footprint, consumption behaviors, adaptation to and affinity with nature and ecological paradigms (Brügger, Morton, & Dessai, 2015; Chen, 2020; Dunlap, van Liere, Mertig, & Jones, 2000; O'Connor, Bard, & Fisher, 1999; van der Linden, 2015, 2017). Additionally, it should be noted that many studies have been conducted on different sample groups to measure levels of concern and anxiety (Aslan, Köçer, & Mizrak, 2023; Clayton & Karazsia, 2020). However, there appears to be a scarcity of studies examining the variable of hope or belief regarding mitigation of climate change (Bury, Wenzel, & Woodyatt, 2020; Ettinger, Walton, Painter, & DiBlasi, 2021; Geiger, Swim, Gasper, Fraser, & Flinner, 2021; Li & Monroe, 2018).

1.2. Hope in Mitigating CC

Hope is among the concepts emphasized in determining mitigation and adaptation behaviours for the prevention of climate change. Variables such as hope, belief, doubt, perception, and awareness are precursor factors influencing individuals' manifestation of desired behaviors regarding a specific issue. In this context, hope is a significant component that directs and motivates individuals to solve problems and act (Akerlof, Maibach, Fitzgerald, Cedeno, & Neuman, 2013; Li & Monroe, 2018; Sundblad, Biel, & Gärling, 2007). This component is influential in determining individuals' coping strategies with climate change, participation in adaptation and mitigation efforts and exhibiting solution-oriented behaviors. Supporting individuals and societies with such social-psychological factors enables an increase in determination and resilience in combating climate change, leading to more effective solutions (Bury et al., 2020; Ettinger et al., 2021; IPCC, 2023; Schipper, 2007). It is necessary to draw attention to the critical importance of a sense of hope in combating climate change. Although big

goals such as reducing greenhouse gas emissions to zero may seem difficult to achieve at first glance, an approach filled with hope can strengthen the process of coping with potential problems and seeking solutions (Kurnaz, 2023). In this context, hope in combating climate change is not only a feeling but also a call to action. Hope encourages people to act, search for scientific solutions and cooperation between societies. In combating climate change, hope can increase the potential to achieve positive results by mobilising individuals and societies (Gezer & İlhan, 2020; Li & Monroe, 2018). Therefore, acting decisively in combating CC with a sense of hope is a crucial step in achieving the goal of leaving a livable world for future generations.

1.3. Social Clubs and CC

When examining the sample group of social student clubs, communities are established within universities for professional, educational, scientific, social, cultural, and artistic purposes (Ardahan University, 2023). These volunteer-based social clubs engage students in various tasks and responsibilities outside of their classes as extracurricular activities (Turan, Duysak, & Kuğuoğlu, 2017). At this point, hope is recognized as one of the most crucial factors that will enable action to be taken. Keeping the hope levels of social student clubs high on climate change and encouraging them to see themselves as part of the solution process can help them develop a more positive perspective on the future (Bury, Wenzel, & Woodyatt, 2020; Geiger, Swim, Gasper, Fraser, & Flinner, 2021). This approach can make them more willing to take necessary adaptation measures and take an active role in combating climate change. Hope and mobilization are interlinked. While hopelessness and despair prevent change, hope and faith encourage us to act and find solutions. Therefore, maintaining students' levels of hope and engaging them in climate action is key to building a more liveable world for future generations (Ardahan Üniversitesi, 2023; Ettinger, Walton, Painter, & DiBlasi, 2021; Li & Monroe, 2018).

The primary aim of this research is to delve into the levels of hope concerning the prevention of climate change within the membership of social clubs. This investigation seeks to establish correlations between hope levels and various sociodemographic characteristics, club-related factors, and the variable of assuming responsibility. By undertaking this study, it is anticipated that valuable insights will be gleaned, shedding light on the perceptions and attitudes of social club members regarding climate change prevention. Furthermore, it is hypothesized that the findings of this research will underscore the significance of the subject matter and potentially offer substantial contributions to the existing body of knowledge on climate change mitigation efforts. Through the participation of social club members, this research endeavors to provide meaningful data that can inform policy-making and advocacy initiatives aimed at addressing the challenges posed by climate change.

H_1: There is a significant difference among groups regarding the sociodemographic characteristics of participants (gender, age, education level, region of childhood) and club factors (type of club, duration of membership, frequency of participation) in terms of hope levels towards preventing climate change.

H_2: There are significant relationships (correlations) among participants' sociodemographic characteristics, club factors, responsibility-taking and the overall and subscale scores of the hope scale towards preventing climate change.

H_3: Participants' levels of taking responsibility significantly predict the hope scale towards preventing climate change.

METHOD

In this study, the correlation type of the relational survey model was preferred as one of the quantitative research methods. Quantitative research tries to reach facts by externally measuring, observing, or experimenting with events and phenomena (Gürbüz & Şahin, 2014; Karasar, 2014). The correlational survey model is used to determine the level of change between two or more variables. This model can perform relational analysis in two ways: correlation-based and comparative relationships. Thus, it is possible to identify attitudes and tendencies (Creswell, 2017).

Population and Sample of the Study

The population of the research consists of the social club students affiliated to the Department of Health, Culture and Sports who are studying at Ardahan University in the 2023-2024 academic year. "Stratified Random Sampling" method was preferred in the sample selection of the research. This method involves dividing the population into homogeneous groups with different characteristics and taking random samples from each group. In this way, subgroups are also included in the sample and better representation is ensured (Onwuegbuzie & Collins, 2007). In line with the purpose of the study, according to the data of the Department of Health, Culture and Sports, clubs with fifty or more members were included in the study and proportional stratified random method was applied. A total of eight social student clubs were identified. It was aimed to collect at least one-third of the data from each club according to the number of active club members by interviewing the club presidents. In this direction, all data collected from 310 students were included in the analysis.

Data Collection Tools

Within the scope of the research, the "Personal Information Form" consisting of 7 items was used to measure the sociodemographic and club information of the participants and the "Hope Scale for Preventing Climate Change" consisting of 11 items was used to measure the participants' approaches to reduce the negative effects of climate change. In addition, to measure the participants' level of taking responsibility for climate change, a data collection tool was prepared as a single question with the statement "How responsible do you feel about reducing the negative effects of climate change?".

Personal Information Form

The Information Form explains the situations related to the first problem of the study to reveal personal and community information such as gender, age, education level, region of residence, club, duration of membership and frequency of participation.

Scale of Hope for Preventing Climate Change (SHPCC)

In order to determine the participants' level of hope for mitigation of the negative effects of climate change, the 11-item "Hope Scale for the Prevention of Climate Change" developed by Li and Monroe (2018) and validated in Turkish by Gezer and İlhan (2020) was used (Gezer & İlhan, 2020; Li & Monroe, 2018). The original form of the scale consists of three sub- dimensions: individual, social and hopelessness and has a five-point Likert-type scale ranging from Strongly Agree (5) to Strongly Disagree (1). The authors set the minimum average score as 11 and the maximum score as 55. The scale includes three negative statements within the scope of the "Hopelessness" sub-dimension. The negative statements were reversed in the analysis process.

Responsibility

It is thought that the participants' feeling responsible for mitigating the negative effects of climate change will have an impact on their level of hope. In this context, a question consisting of a single statement was asked by analyzing similar studies in the literature (Brügger et al., 2015; Chen, 2020; Smith & Leiserowitz, 2012; van der Linden, 2017; van Valkengoed, Steg, & Perlaviciute, 2021). The statement "To what extent do you feel responsible for mitigating the negative impacts of climate change?" is a continuous variable and provides respondents with a 5-point Likert-type response. It calculates the level of responsibility of the participants, with the lowest "1=not at all" and the highest "5=completely".

Data Collection

The data obtained in the study were collected online through the "Google Forms" platform between 22.01.2024 - 20.02.2024. IBM SPSS 27 and AMOS 24 programs were used to analyze the data.

Data Analysis

In the study, descriptive statistics such as frequency, percentage, mean, and standard deviation were used to indicate personal information. To determine whether the data showed normal distribution, some procedures generally accepted in the literature were carried out (George & Mallery, 2010; Özdamar, 2004; Pituch & Stevens, 2016; Stevens, 2009). Firstly, skewness and kurtosis values were analyzed, and these values were divided by the standard error. Afterwards, the control of extreme values and Z scores were analyzed. Finally, Kolmogorov Smirnov tests were applied, and it was seen that the data showed normal distribution since the Skewness and Kurtosis values were within the range of ±1.5. After the data showed normal distribution, it was accepted that the study was suitable for regression analyses.

To evaluate the construct validity of the Scale of Hope for Preventing Climate Change, first Confirmatory Factor Analysis (CFA) and then Exploratory Factor Analysis (EFA) were used. According to the results of the analysis, it was determined that the scale was appropriate for the sample group. The KMO value was found to be 0.812, and the p-value was .001, with a degree of freedom (df) of 55 and a total explained variance of 64.75%. As a result of the CFA analysis, the goodness of fit parameters, indices and acceptable values of the research are shown in Table 1. The averages of the participants' responses and the factor loadings of the scale's subscales are presented in Table 3.

Table 1. *Goodness of Fit Values of Scale of Hope for Preventing Climate Change*

Compliance Measures	Acceptable Fit Values	Measurement Value
$\chi 2/df$	≤ 3	2,019
AGFI	≥0.85	,926
GFI	≥0.90	,950
CFI	≥0.90	,962
IFI	≥0.90	,962
TLI	≥0.90	,952
NFI	≥0.90	,927
RMSEA	≤0.08	,057
($\chi 2$: 88,854 / df: 44 / p: ,000)		

*Goodness of fit values are at acceptable levels according to the commonly accepted publications in the literature (Hooper, Coughlan, & Mullen, 2008; Hu ve Bentler, 1999; Kline, 2023; Rigdon, 1996; Schermelleh-Engel, Moosbrugger, & Müller, 2003; Thompson, 2004).

Regression analysis was conducted to examine the impact of participants' level of responsibility-taking on the Hope Scale for Preventing Climate Change. Regression analysis is a statistical method used to analyze the effect of one or more independent variables on a dependent variable (Pagano, Gauvreau, & Mattie, 2022). Before conducting regression analysis, some prerequisites were checked. The dependent variable is a continuous variable measured on an equal interval and equal ratio scale. Both variables (dependent-independent) exhibit normal distribution and have a linear relationship. There are no outliers in the dataset (Std. Residual/Cook's Distance) and the errors are normally distributed. Finally, the variables are homoscedastic, and the errors are independent of each other. For this purpose, the Durbin-Watson coefficient was examined. Thus, after ensuring the prerequisites for regression analysis, the analysis results are provided in Table 7.

FINDINGS

The findings related to the three problems forming the hypothesis of the study were examined within the scope of the research. Descriptive statistics of the participants are presented in Table 2, while the mean, standard deviation (SD), and factor loadings of each statement in the scale items are shown in Table 3. As observed in Table 2, the sample group consisted of a total of 310 individuals, with 198 females and 112 males. Approximately 49% of the participants fall within the age range of 21-23. The most common duration for students to join social clubs is indicated to be one semester, with a percentage of 62.6. The frequency of participation in activities during the semester is observed to be one or two, accounting for 38.4%. Upon examining Table 3, the mean score of participants' responses to the overall scale items is 40.56. Regarding the mean scores of its sub-dimensions, they are determined as Individual ($\bar{x}$=10.42), Social ($\bar{x}$=19.55), and Despair ($\bar{x}$=10.66). When looking at the responsibility level of participants regarding climate change, it is noted that this value is high, with a mean of $\bar{x}$=3.82 out of 5.

Within the scope of the first hypothesis of the study, significant differences were found only in participants' levels of hopefulness towards climate change SHPCC and its sub-dimensions concerning their educational levels and types of clubs ($p<.005$). Upon examining Table 4, it is evident that participants studying at the graduate level demonstrate significantly higher levels of hopefulness in the social sub-dimension of SHPCC towards climate change compared to both undergraduate and associate degree students. However, in the despair sub-dimension, participants at the undergraduate level exhibit lower levels of despair regarding climate change when compared to associate degree students.

Table 2. *Demographic Information of Participants*

Variables	Category	N	%
Gender	Woman	198	63,9
	Male	112	36,1
Education Level	Associate degree	130	41,9
	License	176	56,8
	Postgraduate	4	1,3
Age	18 - 20	123	39,7
	21 - 23	152	49,0
	24 and above	35	11,3
Region of Childhood	Metropolitan	68	21,9
	Province	63	20,3
	District	95	30,6
	Village/Town	84	27,1
Club	Fire Search and Rescue	35	11,3
	Mountaineering	66	21,3
	Wise Theologians	32	10,3
	Goodness	56	18,1
	Sport	33	10,6
	Red Crescent	32	10,3
	History, Society and Sociology	28	9,0
	Climate Ambassadors	28	9,0
Duration of Club Membership (Period)	1	194	62,6
	2	44	14,2
	3	52	16,8
	4	13	4,2
	5 and more	7	2,3
Frequency of Participation in Activities (Period)	1-2	119	38,4
	3-4	74	23,9
	5-6	40	12,9
	7-8	29	9,4
	9 and more	48	15,5
Level of Responsibility for Climate Change	1 (None)	15	4,8
	2 (Less)	29	9,4
	3 (Medium)	73	23,5
	4 (Very)	72	23,2
	5 (High)	121	39,0
Total		310	100,00

Upon examining the relationship between club types and the significance level of sub-dimensions of SHPCC in Table 4, a significant difference was observed between the Charity Club and the Sports Club. This difference favors the Charity Club. When exploring the overall scores of the scale in Table 5, the Climate Ambassadors Club has the highest mean score ($\bar{x}$=42.14) among the social clubs. Following this, the ranking continues with the Fire Search and Rescue Club ($\bar{x}$=41.86), the Charity Club ($\bar{x}$=41.82) and the Mountaineering Club ($\bar{x}$=41.55).

Table 3. *Factor Loadings and Means of the Scale of Hope for Preventing Climate Change*

	M	SD	Factor 1	Factor 2	Factor 3	CA	VE %
Individual	10,42	3,28					
1. I am willing to help solve the problems causedby climate change.	3,75	1,39	,695				
2. I know there is something I can do to help solve the problems caused by climate change.	3,44	1,27	,852			,771	26,57
3. I know what to do to help solve the problemscaused by climate change.	3,23	1,30	,800				
Social	19,55	4,51					
4. If everyone works together, we can solve the problems caused by climate change.	4,18	1,09		,602			
5. I believe that scientists can find ways to solve the problems caused by climate change.	3,92	1,12		,749			
6. I believe that people can solve the problems caused by climate change.	3,77	1,25		,822			
7. I believe more people want to take action to solve the problems caused by climate change.	3,76	1,21		,795		,831	19,99
8. Even if some people give up, I know there willbe others who will try to solve the problems caused by climate change.	3,91	1,15		,687			
Despair	10,60	3,19					
9. Climate change is beyond my control, so I'm not even going to bother trying to solve theproblems caused by climate change. (-)	3,69	1,42			,851		
10. The actions I can take are too small to solve the problems caused by climate change. (-)	3,07	1,25			,707	,724	18,17
11. Climate change is so complex that we cannot solve the problems caused by climate change. (-)	3,83	1,28			,829		
Responsibility= How responsible do you feel formitigating the negative impacts of climate change?	3,82	1,18					
Total	40,56	7,61				,770	67,75

Note: M=Mean, SD=Standard Deviation, Factor 1=Individual, Factor 2=Social, Factor 3=Hopelessness, CA=Cronbach's Alpha, VE=Variance Explained.

For the second hypothesis of the study, a Pearson Correlation Test was conducted. A correlation coefficient between 0.70-1.00 indicates a high relationship, while a coefficient between 0.70-0.30 represents a moderate relationship. On the other hand, a coefficient between 0.30-0.00 reflects a low relationship. These coefficients are crucial measures in evaluating the strength and direction of the relationship between variables (Büyüköztürk, 2014; Gürbüz & Şahin, 2014). Upon examining Table 6, it is observed that the responsibility independent variable is moderately positively correlated with the total score of SHPCC (r=0.517**). Similarly, moderate positive correlations are observed in the individual (r=0.422**) and social (r=0.559**) sub-dimensions. Looking at other factors, numerous low-level significant positive and negative correlations are observed, with r=0.30** being the highest correlation coefficient. This relationship is between the

frequency of student participation in club activities and the duration of club membership. In this context, the third hypothesis of the study was tested by conducting simple linear regression analysis to explain how significantly participants' levels of responsibility influence SHPCC.

Table 4.*One-Way Analysis of Variance between the Scale of Hope for Preventing Climate Change and its Subscales and Level of Education and Club Type*

Variable	Sum of Squares	Group	Squares Total	df	Mean Square	F	p.	Significance
Education Level	Social	Between Groups	163,260	2	81,630	4,080	,018	c-a, c-b
		Within Groups	6141,515	307	20,005			
		Total	6304,774	309				
	Despair	Between Groups	159,583	2	79,792	8,201	,001	b-a
		Within Groups	2986,817	307	9,729			
		Total	3146,400	309				
Club Type	Social	Between Groups	382,846	7	54,692	2,789	,008	4-5
		Within Groups	5921,929	302	19,609			
		Total	6304,774	309				
	SHPCC (Total)	Between Groups	950,950	7	135,850	2,422	,020	4-5
		Within Groups	16937,259	302	56,084			
		Total	17888,210	309				

Note: a=Undergraduate, b=Undergraduate, c=Graduate. 1=Fire Search and Rescue, 2= Mountaineering, 3= WiseTheologians, 4= Goodness, 5= Sports, 6= Red Crescent, 7= History, Society and Sociology, 8= Climate Ambassadors

Table 5. *Mean Scores of Clubs' Scale of Hope for Prevention of Climate Change*

Clubs	*M*	SD	SE	Lower Limit	Upper Limit	Min.	Max.
Fire Search and Rescue Club	41,86	7,353	1,243	39,33	44,38	30	55
Mountaineering Club	41,55	6,531	,804	39,94	43,15	20	55
Wise Theologians Club	40,78	8,167	1,444	37,84	43,73	21	54
Kindness Club	41,82	7,814	1,044	39,73	43,91	19	55
Sports Club	36,82	7,943	1,383	34,00	39,63	23	55
Red Crescent Club	39,19	6,626	1,171	36,80	41,58	26	55
History, Society, Sociology Clu.	38,29	7,096	1,341	35,53	41,04	24	50
Climate Ambassadors Club	42,14	8,947	1,691	38,67	45,61	23	55
Total	40,56	7,609	,432	3,610	3,765	19	55

Note: M=Mean, SD= Standard Deviation, Sh= Standard Error, Min= Minimum, Max= Maximum.

Table 6. *Correlation Analysis between the Scale of Hope for Preventing Climate Change and Other Variables*

Variables	Gender	Age	Education Level	Inhabited Region	Club Type	Membership	Frequency of	Responsibility	Individual	Social	Despair
Age	,074										
Education Level	-,045	,148**									
Region of residence	-,083	,001	-,035								
Club Type	-,169**	-,051	,074	-,109							
Membership Duration	-,102	,211**	,153**	,052	,055						
Frequency of Participation	,044	,122*	,137*	,019	-,081	**,269****					
Responsibility	-,080	,087	-,002	,011	-,098	-,068	-,019				
Individual	,007	,108	,010	,023	-,111	,061	,102	**,422****			
Social	-,014	,088	-,057	,058	-,093	,006	,021	**,559****	,564**		
Despair	-,083	,019	,166**	-,002	,014	,123*	,031	,008	,013	-,016	
SHPCC (Total)	-,040	,107	,040	,044	-,097	,082	,070	**,517****	,771**	,830**	,416**

Note: **=0.01, *=0.05 significance level.

The model established in Table 7 was found to be significant. The independent variable (responsibility) explains 26.7% of the variance in the dependent variable SHPCC. The level of responsibility significantly influences the level of hope regarding climate change mitigation (p=0.00). The regression equation between responsibility and the level of hope is found to be "**y=2.536+0.301*x**". Accordingly, a one-unit increase in the level of responsibility results in a 0.301 unit increase in the level of hope. Furthermore, when evaluated within a 95% confidence interval, this increase ranges from 0.245 to 0.357.

Table 7. *Simple Linear Regression Analysis between the Scale of Hope for Preventing Climate Change and the Responsibility Variable*

Dependent Variable	Independent Variable	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	p	95% Confidence Interval	
		b	Std.Error	β			Lower	Upper
SHPCC	(Fixed)	2,536	,114		22,291	,000	2,312	2,759
	Responsibility	,301	,028	,517	10,605	,000	,245	,357

Note: F(1, 308)=112.457, P=0.00; R2 =0.267; Durbin-Watson=1.738.

DISCUSSION

Within the scope of the research, it is seen that the mean scores of the participants' hope levels scale for climate change are high. In this context, some studies conducted on different sample groups (Aslan et al., 2023; Smith & Leiserowitz, 2012; van der Linden, 2015) The results of the research reveal comparable results. When the participants' levels of hope in terms of social clubs are analyzed, it is seen that the club with the highest average is the climate ambassadors, which has climate change studies. Then, the average scores of search and rescue, mountaineering and kindness clubs related to nature, ecosystem and environment are quite high. In a study conducted on outdoor athletes, it was observed that people who canceled or postponed their activities due to a climate-related event had higher climate change anxiety compared to the opposite situation (Aslan et al., 2023). The high hope levels of the members of clubs that focus on climate change studies such as climate ambassadors may be related to the fact that the mission and activities of these clubs are directly related to climate change. The observation of high levels of hope in other clubs related to nature, ecosystem and environment may be related to the fact that their members are sensitive to nature and the environment. Studies on outdoor athletes reveal that these athletes are sensitive to the natural environment and therefore may have higher climate change hopes. These explanations explain the differences in members' hope levels related to climate change depending on the fields of activity of social clubs.

Demographic variables were examined, revealing a significant distinction primarily concerning educational attainment and club affiliation. The research findings indicate a positive correlation between higher education levels and a heightened sense of hope regarding climate change mitigation efforts. This aligns with prior studies such as one conducted in Pakistan, which underscored the significance of youth and higher education among farmers in fostering adaptive capacities (Ali & Erenstein, 2017). However, contrasting results were noted in a study by Ngo et al. (2020), where educational attainment did not exhibit a significant influence (Ngo, Poortvliet, & Feindt, 2020). Regarding gender dynamics, no substantial disparity was observed in the research. Nevertheless, existing literature frequently suggests that women tend to demonstrate higher levels of hope, risk awareness, and proactive engagement in climate-related initiatives compared to men (Akerlof et al., 2013; Ngo et al., 2020; Sundblad et al., 2007). These findings reveal that the factors affecting climate change hope levels are quite complex and diverse. While the level of education may play a key role in determining the participants' environmental sensitivity and thus their climate change hope, the social environment and the clubs they join may also affect these hope levels. It should be taken into consideration that demographic factors such as gender may also have different effects on individuals' climate change perceptions and attitudes.

When examining the correlation between independent variables, it is observed that there is a moderate positive relationship between the level of responsibility-taking and the level of hope, which significantly influences hope levels. Important variables influencing this relationship in previous studies include individuals' level of knowledge, perceived threat, social norms, and personal experiences (Wolf & Moser, 2011). In a study, it was found that there is a relationship between individuals' level of responsibility-taking and their actions, such as reducing emissions stemming from their daily activities, changing lifestyles, and encouraging others in their communities to act (Wolf, Brown, & Conway, 2009). In this context, hope and taking responsibility are two important complementary factors in the fight against climate change. By

focusing on developing these two factors, social learning clubs can inspire their members to act and be part of the solution.

Within the scope of the research, it is seen that the responsibility variable significantly affects the hope for the prevention of climate change. In other words, as the level of responsibility increases, the level of hope also increases. In a study conducted specifically for women, it was observed that as the belief in climate change increases, the willingness to take responsibility and role in the struggle also increases (Besnili Memiş, 2019) In other studies conducted in this context, the participants' sense of responsibility for climate change gives comparable results. In addition to responsibility, self-efficacy, self-identity, and commitment to nature are also seen as important antecedents affecting the level of hope (Brügger et al., 2015; Dunlap et al., 2000; van der Linden, 2015; van Valkengoed et al., 2021). Finally, it is seen that there is a significant positive relationship between the frequency of participation in club activities and the duration of membership in the clubs. In this relationship, as the duration of membership increases, the number of participations in activities increases and decreases linearly. This is expected in social psychology and supports the commitment-attachment theory. According to this theory, the longer a person spends time in a group, the greater his/her commitment to that group (Howe, Brandon, Hinings, & Schofield, 2012). Therefore, as the duration of social club membership increases, the frequency of individuals' participation in club activities also increases. This is an indication that club members strengthen their commitment to their group and their social relationships.

Limitations

The study conducted within the scope of this research is limited to Ardahan University students. In addition, it is known that climate change has many antecedents such as cognitive knowledge, values and orientations, conservation motivation, ecological paradigms, and risk perception. In this study, only the responsibility factor was evaluated. These aspects determine the limitations of the study, and more research is needed on large sample groups, especially for policy makers.

CONCLUSION

Within the scope of this research conducted with students studying at Ardahan University who are members of at least one social club, it has been observed that the participants have high climate change mitigation approaches. When all of the social clubs are evaluated within the equation of commitment to nature, respect and consciousness, it is seen that they are well above the general average and the clubs related to the environment (search and rescue, mountaineering, etc.) are the leading ones. In fact, the significant difference in the level of education indicates that the environmental perspective has improved in undergraduate and graduate education. In addition to this, the increase in the level of responsibility shapes the perspective on the negative effects of climate change, as in all other social psychological determinants, by affecting the hope variable. In this context, it emphasizes the need for further research to understand the effectiveness of policymaking and community-level awareness-raising efforts on climate change. Increasing community hope levels and promoting positive behavioral changes in combating climate change is an important part of developing an effective response to the climate crisis. Therefore, a deeper understanding of the impact of demographic factors and other factors on climate change hope levels can help to design future strategies more effectively.

Additional Suggestions:

- Create platforms where students can express their concerns and hopes about climate change.
- Organize educational programs and workshops that emphasize the importance of hope and action.
- Bring together experts and activists working in the fight against climate change with students.
- Develop projects that encourage student participation in climate action.
- Future research should examine the relationships between levels of hope and taking responsibility among different types of social student clubs and different member profiles.
- Social student clubs should organize activities to improve the knowledge and skills of their members, reduce perceived threat, promote positive social norms, and allow members to share their personal experiences.
- Politicians and decision-makers should recognize that social student clubs can play an important role in combating climate change and that there is a need to develop policies to support them.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazar(lar) aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadır(lar):

1- Ethics committee permission was obtained from Ardahan University Scientific Research and Publication Ethics Committee on 22.01.2024 for the realization of the research (Number: E- 67796128-819-2400002344).

2- This article adheres to research and publication ethics.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız
Çıkar Çatışması: Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek: Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

REFERENCES

Akerlof, K., Maibach, E. W., Fitzgerald, D., Cedeno, A. Y., & Neuman, A. (2013). Do people "personally experience" global warmingand if so howand does it matter? *Global EnvironmentalChange*, *23*(1), 81-91. https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2012.07.006

Ali, A., & Erenstein, O. (2017). Assessing farmer use of climate change adaptation practices andimpacts on food security and poverty in Pakistan. *Climate Risk Management*, *16*(2), 183-194.https://doi.org/10.1016/j.crm.2016.12.001

Ardahan Üniversitesi. (2023). *Öğrenci kulüp ve toplulukları kuruluş ve işleyiş yönergesi.* Ardahan Üniversitesi Sağlık Kültür Spor Daire Başkanlığı.

Aslan, R., Köçer, M. S., & Mızrak, S. (2023). Worry about climate change of outdoor recreation participants: A case study in Türkiye. *Weather, Climate, and Society*, *15*(3), 801–812. https://doi.org/10.1175/WCAS-D-23-0039.1

Besnili Memiş, O. (2019). Kadınların iklim değişikliği ile ilgili algılarının belirlenmesi. *Journal of Academic Value Studies, 5*(4). https://ideas.repec.org/a/atj/journl/v5y2019i4p700-718.html

Brügger, A., Morton, T. A., & Dessai, S. (2015). Hand in hand: Public endorsement of climate change mitigation and adaptation. *PloS One*, *10*(4), e0124843. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0124843

Bury, S. M., Wenzel, M., & Woodyatt, L. (2020). Against the odds: Hope as an antecedent of supportfor climate change action. *The British Journal of Social Psychology*, *59*(2), 289-310. https://doi.org/10.1111/bjso.12343

Büyüköztürk, Ş. (2014). *Veri analizi el kitabı.* Pegem Publishing.

Chen, M.F. (2020). Moral extension of the protection motivation theory model to predict climate change mitigation behavioral intentions in Taiwan. *Environmental Science and Pollution ResearchInternational*, *27*(12), 13714-13725. https://doi.org/10.1007/s11356-020-07963-6

Clayton, S., & Karazsia, B. T. (2020). Development and validation of a measure of climate change anxiety. *Journal of Environmental Psychology*, *69*(2), 101434. https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2020.101434

Creswell, J. W. (2017). *Research design qualitative, quantitative, and mixed method approaches.* Sage Publications.

Dunlap, R. E., van Liere, K. D., Mertig, A. G., & Jones, R. E. (2000). New trends in measuring environmental attitudes: Measuring endorsement of the new ecological paradigm: A revisedNEP scale. *Journal of Social Issues*, *56*(3), 425-442. https://doi.org/10.1111/0022-4537.00176

Ettinger, J., Walton, P., Painter, J., & DiBlasi, T. (2021). Climate of hope or doom and gloom? Testingthe climate change hope vs. fear communications debate through online videos. *Climatic Change*, *164*(1-2), 8. https://doi.org/10.1007/s10584-021-02975-8

Geiger, N., Swim, J. K., Gasper, K., Fraser, J., & Flinner, K. (2021). How do I feel when I think about taking action? Hope and boredom, not anxiety and helplessness, predict intentions to take climate action. *Journal of Environmental Psychology*, *76*(2), 101649. https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2021.101649

George, D. ve Mallery, M. (2010). *SPSS for windows step by step: a simple guide and reference, (10a ed.).* Pearson.

Gezer, M., & İlhan, M. (2020). İklim değişikliğinin önlenmesine yönelik umut ölçeği: Türkçeye uyarlama çalışması. *Mediterranean Journal of Educational Research, 14*(34), 337–356. https://doi.org/10.29329/mjer.2020.322.16

Gürbüz, S., & Şahin, F. (2014). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: felsefe, yöntem, analiz* (2nd ed.). Seçkin Publishing.

Hooper, D., Coughlan, J. & Mullen, M. R. (2008). Structural equation modelling: Guidelines for determining model fit. *The Electronic Journal of Business Research Methods, 6*(1), 53 –60.

Howe, D., Brandon, M., Hinings, D., & Schofield, G. (2012). *Attachment theory, child maltreatment and family support: A practice and assessment model*. Macmillan Press.https://www.torrossa.com/gs/resourceproxy?an=5017614&publisher=fz7200#page=92

Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff Criteria for fit indexes in covariance structure analysis: conventional criteria versus new alternatives. Structural equation modeling: *A Multidisciplinary Journal, 6*(1), 1–55.

IPCC (2022). *Mediterranean region*. Cambridge, UK and New York, USA. https://doi.org/10.1017/9781009325844.021

IPCC (2023). *Synthesis report. Contribution of working groups I, II and III to the sixth assessment report of the Intergovernmental Panel on Climate Change: Climate Change 2023*. Switzerland, Geneva. https://doi.org/10.59327/IPCC/AR6-9789291691647

Kaddo, J. R. (2016). *Climate change: Causes, effects and solutions. A with Honors Projects.* Spring Publishing. http://spark.parkland.edu/ah/164

Karasar, N. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (26. bs.). Nobel Publishing.

Kline, R. B. (2023). *Principles and practice of structural equation modeling.* Guilford Publications.

Köçer, M. S., & Aslan, R. (2023). Gönüllü arama kurtarma ekiplerinin orman yangınlarındaki tahliye deneyimleri: 2021 Akdeniz orman yangınları. *Afet ve Risk Dergisi, 6*(3), 829–851. https://doi.org/10.35341/afet.1236021

Kurnaz, M. L. (2023). İklim değişikliği ve uyum süreçlerinde Türkiye. *Resilience, 7*(1), 199–208. https://doi.org/10.32569/resilience.1312684

Li, C., & Monroe, M. C. (2018). Development and validation of the climate change hope scale for high school students. *Environment and Behavior*, *50*(4), 454-479. https://doi.org/10.1177/0013916517708325

Mikhaylov, A., Moiseev, N., Aleshin, K., & Burkhardt, T. (2020). Global climate change and greenhouse effect. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, *7*(4), 2897-2913. https://doi.org/10.9770/jesi.2020.7.4(21)

Ngo, C. C., Poortvliet, P. M., & Feindt, P. H. (2020). Drivers of flood and climate change risk perceptions and intention to adapt: an explorative survey in coastal and delta Vietnam. *Journal of Risk Research*, *23*(4), 424-446. https://doi.org/10.1080/13669877.2019.1591484

O'Connor, R. E., Bard, R. J., & Fisher, A. (1999). Risk Perceptions, general environmental belief sand willingness to address climate change. *Risk Analysis*, *19*(3), 461-471. https://doi.org/10.1111/j.1539-6924.1999.tb00421.x

Onwuegbuzie, A. J., & Collins, K. M. (2007). A typology of mixed methods sampling designs in social science research. *Qualitative report*, *12*(2), 281-316. http://www.nova.edu/ssss/QR/QR12- 2/onwuegbuzie2.pdf

Özdamar, K. (2004). *Paket programlar ile istatistiksel veri analizi* (5. ed.). Kaan Kitabevi.

Pagano, M., Gauvreau, K., & Mattie, H. (2022). *Principles of biostatistics* (3rd ed.). Chapman and Hall/CRC. https://doi.org/10.1201/9780429340512

Pituch, K. A. ve Stevens, J. P. (2016). *Applied multivariate statistics for the social sciences,* (6. ed.). Routledge. http://spark.parkland.edu/ah/164

Rigdon, E. E. (1996). CFI versus RMSEA: A compari- son of two fit indexes for structural equation mo- deling. structural equation modeling: *A Multidisciplinary Journal, 3*(4), 369–379.

Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H., & Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of psychological research online, 8*(2), 23-74.

Schipper, E. L. F. (2007). Climate change adaptation and development: Exploring the linkages. *Tyndall centre for climate change research working paper,* 107, 13.

Smith, N., & Leiserowitz, A. (2012). The rise of global warming skepticism: Exploring affective image associations in the United States over time. *Risk Analysis: An Official Publication of the Society for Risk Analysis*, *32*(6), 1021-1032. https://doi.org/10.1111/j.1539-6924.2012.01801.x

Stevens, J. P. (2009). *Applied multivariate statistics for the social sciences,* (5. ed.). Routledge.

Sundblad, E.-L., Biel, A., & Gärling, T. (2007). Cognitive and affective risk judgments related to climate change. *Journal of Environmental Psychology*, *27*(2), 97-106. https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2007.01.003

Thompson, B. (2004). *Exploratory and confirmatory factor analysis understanding concepts and applications.* APA.

Turan, İ., Duysak, A., & Kuğuoğlu, İ. H. (2017). Üniversite öğrenci topluluklarının toplumsallaşmada yeri ve önemi. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *3*(6), 203-217.

UN (1992). *United Nations Framework Convention on Climate Change.* https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf

Van der Linden, S. (2015). The social-psychological determinants of climate change risk perceptions:Towards a comprehensive model. *Journal of Environmental Psychology*, *41*(1), 112-124. https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2014.11.012

Van der Linden, S. (2017). *Determinants and measurement of climate change risk perception, worry, and concern.* The Oxford Encyclopedia of Climate Change Communication. Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228620.013.318

Van Valkengoed, A. M., Steg, L., & Perlaviciute, G. (2021). Development and validation of a climatechange perceptions scale. *Journal of Environmental Psychology*, *76*(3), 101652. https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2021.101652

WMO (2023). *The United Nations Terminology Database*.

Wolf, J., & Moser, S. C. (2011). Individual understandings, perceptionsand engagement with climate change: insights from in-depth studies across the world. *WIREs Climate Change*, *2*(4), 547-569. https://doi.org/10.1002/wcc.120

Wolf, J., Brown, K., & Conway, D. (2009). Ecological citizenship and climate change: perceptions and practice. *Environmental Politics*, *18*(4), 503-521. https://doi.org/10.1080/09644010903007377

World Bank (2023). *Türkiye country climate and development report.* https://www.csgb.gov.tr/media/92451/turkiye-ccdr-full-report.pdf

IBAD
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
Journal of Social Sciences

IBAD, 2024; (17): 42-64
DOI: 10.21733/ibad.1469627 **Özgün Araştırma / Original Article**

Mimari Temsil Sitemlerinde Mekânsal Deneyim Sorunlarının Aşılması İçin Disiplinler Arası Denemeler: Bêka ve Lemoine'nin Yaşanan Mimarisinde Mekânın Duyusal Gücü

Interdisciplinary Experiments to Overcome Spatial Experience Issues in Architectural Representation Systems: The Sensory Power of Space in Bêka and Lemoine's Lived Architecture

Ersan Yıldız[1*]
Muzaffer Tolga Akbulut[2]

*** Sorumlu yazar**
Corresponding author

[1] Öğr. Gör., Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
E-mail: ersany@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0495-7574

[2] Prof. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Türkiye
E-mail: mtolgaakbulut@gmail.com
ORCID: 0000-0002-3020-0789

Başvuru/Submitted: 17.04.2024
Son Düzeltme/Last Revision: 31.05.2024
Kabul/Accepted: 11.06.2024

Atıf bilgisi / Citation:
Yıldız, E. & Akbulut, M. T. (2024). Mimari temsil sitemlerinde mekânsal deneyim sorunlarının aşılması için disiplinler arası denemeler: Bêka ve Lemoine'nin yaşanan mimarisinde mekânın duyusal gücü. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi-IBAD Journal of Social Sciences*, (17), 42-64.
https://doi.org/10.21733/ibad.1469627

***Turnitin* Similarity Index** 10%

ÖZ
Mimarlık karşılaştığı sorunları çözme ihtiyacı olarak disiplinler arası bir yaklaşıma başvurur. Deneyimin temsili, zamana bağlı düşüncelerden arınmış, standart yöntemlerle estetik nesnelere dönüştürülen temsil sistemlerinde ciddi bir sorun yaratmaktadır. Zaman-mekânın zamana ve mekandaki deneyimlere bağlı olarak aktarılabileceği mimari temsil sistemlerinin uygulanması bu sorunun üstesinden gelebilir. Filmin sinemada yarattığı mekân imgesi, mimari temsillere hâkim olan durağanlıktan kurtulmuş, dinamik bir izlenim yaratarak izleyiciye geleneksel iki boyutlu mimari temsilden farklı bir deneyim yaşatabilmektedir. Çalışmada mimaride mekânsal deneyim temsil bünyesinde sınırlandırılmış, farklı mimari temsil kullanımının mekânsal deneyimde yarattığı değişim ve dönüşümler incelenmiştir. Bu çalışmada, sinema aracılığı ile izleyicinin dahil olduğu hareket kullanımı ile temsil sistemlerinin deneyim açısından zayıflığının aşılmasının mümkün olup olmadığı, yönetmenliğini Ila Bêka ve Louise Lemoine'in yaptığı iki film üzerinden sorgulanmıştır. Çalışma sonucunda Bêka ve Lemoine'in 'Mekânın Duygusal Gücü' olarak tanımladıkları zaman-mekân boyutunu çalışmalarına dahil ederek mimarlık üzerine filmler ürettikleri ve temsil sistemlerinin deneyim açısından zayıflığının üstesinden gelinebildiği görülmüştür. Bu bağlamda temsil düzleminde deneyim ve ifadesine dair yeni bir tartışma zemini yaratılarak mimarlık pratiğinin gelişmesine ve ilerlemesine katkı sağlanması amaçlanmaktadır.
Anahtar kelimeler: Sinema ve Mimarlık, Mekân Algısı, Mekân Deneyimi, Mimari Temsil, Mekânın Duygusal Gücü

ABSTRACT
Architecture resorts to an interdisciplinary approach as a need to solve the problems it Architecture often adopts an interdisciplinary approach to address the challenges it faces. One significant issue in representation systems is the representation of experience, which becomes problematic when transformed into aesthetic objects through standardized methods, devoid of temporal context. The use of architectural representation systems that allow time and space to come to life based on time and experiences in space offers a potential solution to this problem. This study focuses on spatial experience within architectural representation, examining how different architectural representations can alter and transform spatial experience. Specifically, the study investigates whether movement—incorporating the audience's involvement through cinema—can overcome the limitations of representation systems concerning experience. This inquiry is explored through two films by Ila Bêka and Louise Lemoine. The study concludes that Bêka and Lemoine effectively produced architectural films that integrate the time-space dimension, which they define as the 'emotional power of space.' This approach successfully addresses the limitations of traditional representation systems in conveying spatial experience.
Keywords: Cinema and Architecture, Space Perception, Space Experience, Architectural Representation, Emotional Power of Space

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

GİRİŞ

Bilim dünyasında karşımıza çıkan disiplinler arası yaklaşım, birden fazla disiplin arasında tutarlı bağlantıların kurulması ile geleneksel sınırlar arasında geçişkenliklere imkân veren bir yaklaşımdır. Disiplinler arasılık, bir kavram, konu veya problemin incelenmesi için iki veya daha fazla disiplinin ilişkiye geçmesiyle yöntem bilgilerini kullanan program anlayışı olarak tanımlanabilir (Jacobs,1989; Apostel, 1970). Disiplinler arası yaklaşım, yeni bir kavram olmasa da özellikle modernleşme ile bilim dünyası içerisinde 20. yüzyılda daha çok görülmeye başlanır. Kuramsal veya uygulamaya dönük süreçlerde karşılaşılan sorunlara çözüm bulma girişimleri, disiplinlere özgü bilgi ve becerilerle sınırlandırıldığında aranan çözüme ulaşmak mümkün olamayabilir. Bu durumda gündeme gelen yeni sorular ve aranan cevaplar genellikle birden fazla disiplinin konu alanını kapsadığından disiplinler arası çalışma gündeme gelir. Tasarım sürecinde farklı yaklaşımlar araştırılır, yöntemleri denenir ve gerektiğinde farklı disiplinlere ait parçalar, kavramlar ve konuya ilişkin beceriler diğerinin sınırlarını genişletecek biçimde ele alınır, farklı disiplinlerin çalışma metotları birleştirilerek yeniden oluşturulur ve bir arada kullanılır (Both, 2016; Helmane & Briška, 2017).

Tasarım temelli faaliyetlerden meydana gelen mimarlık, karşılaştığı sorunları çözebilmek için disiplinler arası yaklaşıma doğal bir ihtiyaç olarak başvurur. Mimarlık tarihine göz atıldığında Vitruvius (1931, s.7) için 'birçok disipline dayanan mimarlık biliminde' faaliyetlerde yer alabilecek yeteneğe sahip bir mimar, neredeyse her şeyden anlayan bir karakter olarak görülür. Geometri, tarih, felsefe, müzik, hukuk ve tıbbın yanında astronomi hakkında bilgi sahibi olmalı ve ayrıca bilimsel ifadenin biçimleri olarak aktardığı temsil biçimlerini de kullanabilmelidir. Yaklaşık iki bin sene öncesinde yapılan meslek tanımı içerisinde disiplinler arası yaklaşıma sahip olan mimarlık, modernleşme döneminden beri görülen uzmanlaşmanın getirdiği sınırlı tanımlamalar ile bu çok yönlü yapısını bir dönem kaybeder. Günümüzde şehir planlama, geometri, matematik, felsefe, psikoloji, sosyoloji, ekonomi, coğrafya, kimya, biyoloji gibi pek çok farklı disiplin ile tasarımda sorun çözümüne yönelik ilişkiler kuran mimarlık, kendi doğasında hazırda bulunan disiplinler arası yaklaşım ile bu disiplinler arasındaki sınırları geçirgenleştirerek tasarım sürecinde çözüm arayışını zenginleştirir. Geleneksel bir düşünce yapısı ile tanımlanan sınırlar içerisinde mimarlığın kuramsal ve uygulamaya dayalı yapısının meydana gelmesini beklemek yeterli değildir. Mimarlık, diğer disiplinler ile kurduğu ilişkilerden meydana gelen altyapıların rehberliğinde artan olası imkân ve uygulamalar arasından seçimler yapabilen, alternatifler üretebilen ve benzer imkanları ilişki kurduğu diğer disiplinlere de sunabilen bir yapıdadır (Hays, 2005).

Mimarlık maddi olmasının yanında kültürel bir üretimdir. Mimarlık ifade, temsil ve iletişim için görsel yöntemleri kullanma zorunluluğu ile görsel iletişim yöntemlerini kullanan diğer disiplinler ile ilişki kurma imkânına sahiptir. Mimari bilginin görsel temsiller ile ifade edilmesi sözel bir ifadeye göre daha kapsayıcı ve hızlı bir temsil imkânı sağlarken, bu temsil düzleminin fotoğraf ve sinema gibi farklı disiplinlerin olanaklarından faydalanması imkanların artmasını sağlar.

Sinema ve mimarlığın kesişim noktasında mekân ve temsil kavramları bulunur. Her iki disiplin de gerçek hayatta üç boyutlu olarak deneyimlediğimiz mekânın iki boyutlu temsillerini üretir ve kullanır (Penz, 1997). Mimarlık camiasında kullanılan geleneksel temsil yöntemlerinde mekânın iki boyutlu ifadesi kâğıt üzerinde aktarırken sinemada ise bu ifade filmin perde üzerine yansıtılması ile gerçekleştirilir. Sinema perdesi üzerinde iki boyutlu olarak yansıyan filmler, izleyicide görme merkezli duyumsal algılarla imgesel canlandırmalar yaratarak beden ile

mekânın karşılıklı etkileşime geçmesini sağlar ve izleyiciler için mekâna farklı anlamalar katarak mekânı dönüştürür (Kalay, 2020; Güzer, 2023; Kavakoğlu, 2023; Yıldız, 2024). Mimarlık gerçek dünyada mevcut olan veya set ortamında üretilmiş mekanlar aracılığı ile film içerisinde karşımıza çıkar. Weihsmann'a (2015) göre mimarlık, film sanatının bazı şaheserlerinde rahatça görülebileceği gibi filmdeki zamanı yapılandırır, anlatının ritmini ve biçimini belirlerken olayların anlatımı ve dramaturjisini etkileyen önemli bir yapı taşı olarak var olur. Sinemada film aracılığı ile yaratılan mekâna ait görüntü genellikle mimari temsillere hâkim olan sabit merkezli perspektiften sıyrılmış ve hareketin dahil olduğu dinamik bir izlenim uyandırarak izleyicisine geleneksel iki boyutlu mimari temsilden farklı bir deneyim imkânı verebilir.

Tanyeli'ye (2001) göre sinema ve mimarlık arasında üç tip ilişki varlığından söz edilebilir. Birincisi sinemanın gerçek dünyada inşa edilmemiş mekânı kullanarak bir sanal mimarlık alanı tanımlamasıdır. İkinci ilişki sinemanın gerçek dünyada var olan mimari mekanları, kendi kurguladığı evren içerisinde kullanmasıdır. Sonuncu ilişki ise mekân kullanımından ayrışarak, filmi meydana getiren olay kurgusu içinde, bir karakter olarak mimar ve mimarlık etkinliğini konu alması ile meydana gelir. Sinema ve mimarlığın mekân üzerindeki kesişimini sadece filmlerde karşımıza çıkan mekanlar üzerinden sınırlamak bu ilişkinin iki yönlülüğünü göz ardı eder. Mimarinin sinema için bir araç ve imkân kaynağı olarak gündeme gelmesi gibi sinema da sahip olduğu ve mimarların aşina olduğu sinematografik araçlarıyla mimarlığa mekân üretim olanakları sunmaktadır. Sinema ve mimarlık kendi üretim faaliyetlerinin dışında, yaşananları farklı referanslarla anlayabilmek için disiplinler arası bir bakışla "alanlarından başka alanlara, başka alanlardan da kendi alanlarına bakarak" eleştirel bir duyarlılığa zemin oluşturur (Güzer, 2023, s.31).

Kadraj, kurgu, montaj, kesme, ölçek, ışık, renk, senaryo, zaman ve hareket mimarlık ile sinemanın karşılıklı ilişkisinde karşımıza çıkan sinematografik araçlardır. Bu araçların özellikle mimari tasarım sürecindeki etkisini 20. yüzyılda Modernizm'in mimarlık sahnesinde yer almasından itibaren görmek mümkündür. Bu araçlar içerisinde özellikle hareket, mimarlığın kuramsal ve uygulamaya dayalı pratik hayatında önemli bir yere sahiptir. Sinema ve mimarlık mekânsal deneyimi hareket aracılığı ile yaratabilmektedir. Sinemanın içerdiği hareket, fotoğrafa ve diğer geleneksel iki boyutlu mimari temsillere hâkim olan tek noktadan görüntüye bakma durumunun ötesinde fırsatlar sunarak izleyicisine mekânı algılama imkanını kazandırır (Keim ve Schrödl, 2015). Mimarlığın içerdiği hareket ise kişilerin, mekânların içerisinde veya arasında fiziksel varlığı ile oluşurken beraberinde bu kişiler için mekânsal deneyimi oluşturur. Hareket ve mimarlık arasındaki ilişkinin öneminin anlaşabilmesi sanat tarihçisi olan Choisy'nin 1865 yılında yaptığı Akropolis ziyaretinde yapı kompleksinin görsel dengesinden etkilenerek pitoresk kavramına ilişkin düşüncesini yayınlaması sonrası mümkün olabilmiştir. Choisy'nin görüşüne göre Akropolis bulunduğu çevre ile dinamik bir ilişki içerisinde yer alarak buraya gelen ziyaretçilerin hareketlerindeki ritim ile algılanan bir pitoresk oluşturur. Le Corbusier kadraj, montaj, ışık ve renk gibi sinematografik araçları tasarımlarında kullanmanın yanında özellikle hareketi merkeze alarak, Villa Savoye yapısında mimari bir eleman olan rampa ve merdivenler üzerinden hareketi kurgularken ileride Koolhaas tarafından tasarlanacak Maison Bordeaux için hareketin yönlendirilmesi konusunda örnek olur. Yapının dışından içine ziyaretçinin dinamizmi ile sürekli gündemde olan hareket duygusu aracılığı ile montaj süreci gerçekleştirilmiş olur. Choisy ve Le Corbusier'in öncülüğü ile mimarlık camiası içerisinde sinema ile mimarlık ilişkisinin mekân üretiminde sağladığı imkanların örnekleri arttırılabilir. Tschumi'nin 'Parc de la Villette' (1982), Koolhaas'ın 'ZKM Karlsruhe' (1989), Nouvel'in 'Fondation Cartier' (1991), Coop Himmelb(l)au'nun 'UFA Cinema Center' (1993), Libeskind'in

'Jewish Museum Berlin' (1999) gibi tasarımların hayat bulduğu 20. yüzyılın son çeyreğinde mimari mekânın tasarım sürecinde farklı sinematografik araçların kullanılmasını içeren ve uygulanmış projeler en bilinen örnekler olarak karşımıza çıkar.

Sinema ve mimarlığın kurduğu ilişkinin kesişim noktasında bulunan diğer bir kavram ise temsildir. Kavramsal anlamın dil aracılığıyla zihinde üretilmesini temsil olarak tanımlayan Hall'a (1997, s.19) göre birlikte anlam ifade etme yetisini barındıran ve "bir sistem halinde düzenlenen ses, kelime, yazı, görüntü veya nesneler" bir dil olarak temsil aracı olabilir. Mimarlık camiası içerisinde temsil kavramı, tasarımcıların düşüncelerini somutlaştırarak bedenselleştirdiği, başka kişi ve mecralara aktarabildiği görsel düşünme faaliyetlerinin kaydına karşılık gelir. Mimari temsiller kültürel çevre içerisinde doğal yoldan gelişme göstermek yerine insanların tercih ve sınırlamaları doğrultusunda gelişen yapma bir dil özelliğinde varlıklarını sürdürür (Gürer, 2004). Vitruvius'un (1931) bilimsel ifadenin biçimleri olarak aktardığı üçlü projeksiyonu içeren ve binlerce yıllık geçmişe dayanan dik iz düşümler, eskiz, diyagram, perspektif, maket, fotoğraf ve karma yapıda olan çeşitli geleneksel mimari temsil yöntemleri ilk akla gelenler olarak sıralanabilir. Sinema aracılığı üretilen filmin de bir mimari temsil yöntemi olarak kullanımı 20. yüzyıl ile gündeme gelir.

Sinema var olan mimari mekanları kullanabildiği gibi bunların yapay olarak sette veya sanal ortamda üretilmiş temsillerini kullanabilir. Mimarlığın ise sinemayı temsil düzleminde kullanması bir yüzyıla yakın süredir gerçekleşse de kuramsal arka planında sahip olduğu potansiyelin çok gerisinde kalan uygulamalar karşımıza çıkar. Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde mimarlık camiası filmi yeni mimarinin ve bunun öncüsü mimarların tanıtımı için bir reklam aracı olarak kullanır. Filmi bir mimari temsil yöntemi olarak geleneksel temsil yöntemlerine eklemleme birkaç kişi dışında dile getirilen bir düşünce değildir. Film eleştirmeni Schamoni (1926), genel bir izlenim yaratmak için birbirini izleyen parçaların deneyimini oluşturan film yapımcısı ile mekânsal yapıyı bilinçli olarak oluşturan mekân yaratıcısı mimarın çalışmaları arasında benzerlikleri kurar. Alman mimar Herman Sörgel (1918, s.254), mimarlık derslerinde gerçeğin sanatsal mekân izleniminin yerini alması için geleneksel "katı projeksiyon görüntülerinin" sinematografik sunumlarla değiştirilmesini tavsiye eder. Sergei Eisenstein (1989) 'Montaj ve Mimarlık' isimli makalesinde Modernizm ile mimarinin gündemine giren ve Le Corbusier ile 'gezinti' olarak adlandırılan gezinti kavramlarının sinemada tesadüfen kullanılmadığını açıklarken bunu mimarlığa başvurarak yapar. Eisenstein (1989), Choisy'nin Akropolis yazılarından alıntı yaprak sinema-mimarlık ilişkisinin merkezinde gördüğü montaj kavramının mimarlık düzleminde gerçekleşmesini, yapıların arasındaki seyircinin görsel algısı ile uyum içinde daldığı bir dizi özenle düzenlenmiş olgunun içinde hareket etmesi olarak açıklar.

19. yüzyıldaki keşfinden sonra mimarlığın temsil repertuvarında yerini alan fotoğraf için Sontag (1977), fotoğraf çekmenin aslında önem vermenin göstergesi olduğuna değinir. Fotoğraf dışındaki diğer temsil yöntemleri de muhatabı olduğu kişinin dikkatini önemli olduğu farz edilen belirli öğelere odaklama yeteneğine sahiptir. Anlatılmak istenen, önemli olduğu düşünülen nesne, fikir veya kavram temsil edilir ve bunun sonucunda temsil edilen şey de önem kazanır. Mimari temsiller mekânı zaman içerisinde özel bir anda donmuş kabul edilerek oluşturulur. Bir mekânı istenen ideal koşullar altında, ideal bir bakış açısına göre sunan temsiller, standartlaştırılmış yöntemlerin ürünüdür ve donmuş bir anın temsil biçimleri olarak teknikleri ve estetiği kullanılarak oluşturuldukları için mekanları deneyimlemeye yönelik değildir (Suárez, 2016). Temsil edilen mekânın veya nesnenin nasıl olduğu ile ilgilenilmez,

mimarın veya temsili talep eden kişinin idealinde nasıl olması gerektiğinin örneklemesini yapılır. Bir yapının gerçekliğinin kavranması için yapının içinde hareket etmeyi gerekli gören, temsillerin yapısı gereği seçici ve indirgeyici olduğuna dikkat çeken Croset'e (1988, s. 202) göre temsiller mimarlığın temel bileşeni olan "zamansal deneyimden" yoksundur. Hareket ve zamanın mekânda oluşarak deneyimlenmesi konusunda geleneksel temsiller problemlidir. Zaman-mekân yapı içerisinde hareketli bedenler tarafından algılanırken durağan temsillerde, ideal bir an ve pozisyon içerisinde askıya alınmış mimarlığın deneyimlenmesi bahsedilen problemi oluşturur.

Tschumi'ye (1981) göre, mimari temsil yöntemleri mimari düşüncenin indirgenmesidir. Geleneksel mimari temsiller bir yapıyı sahip olduğu çok boyutluluğu ile aktarma yetisinde sahip değildir. Hareket ve onunla birlikte mekânda akan zaman bu temsil pratikleri içerisinde kendine yer edinemez. Mekân deneyimi resim veya heykel sanatlarında olduğu gibi izleyicinin bakışı ile sınırlanmış, bedenin belirli bir mesafede tutulduğu bir deneyim değildir. Hareket, mekânın deneyimlenmesinde en önemli unsur olarak bulunur (Moholy-Nagy, 2005). Mimarlık ve sinemada anlatı hareket aracılığıyla yaratılırken bu ikili bizlerin dünyayla etkileşimi ve deneyimlerimizi dinamik olarak yaratma ve yansıtma becerisine sahiptir (Breeze, 2017). Sinemada izleyicisinde oluşan hareket imgesi ile resim ya da fotoğraftaki gibi tek bir noktadan bakılan durağanlık hali ortadan kaldırılmaktadır. Böylece sinema, filmin yapısına kattığı nesne ve mekânın yeniden üretimini yapmanın ötesine geçerek hareket imgesi ile diğer temsillerden ayrı olarak mekânı deneyimleme boyutu kazandırır. Sinema koltuğuna sabitlenen seyirci karşısına gelen film içerisinde mekân, zaman ve hareket, süreçsel olarak algılanan bir ilişki içerisine sokulurken imgeler harekete geçirilir izleyici mekânda zihinsel olarak hareket edebilir ve deneyim yaşayabilir (Keim & Schrödl, 2015).

İçerisinde insanı barındıran toplumsal ve kültürel yapılanmalar, dönemler boyunca insan ilişkilerinin sebep olduğu sosyal, ekonomik, siyasal, teknolojik hareketlerin yol açtığı dönüşümler yaşar (Ceylan, 2010). Mimarlık, mimarlık faaliyetlerinin sonuç ürünleri ve mimari temsiller de kültürel üretimin parçasıdır. Diğer toplumsal yapılarda olduğu gibi mimarlıkta da bu dönüşümler kaçınılmaz olarak meydana gelir, mimarlığın kendisinde ve onun tanımında karşımıza çıkan mekân gibi kavramlara karşılık gelen anlamlarda ve mimarlığın temsil yöntemlerinde değişiklikler oluşur (Gürer, 2004). Mekânın kavranıp anlaşılması kullanıcının mekân ile ilişkisini geliştirebilmek adına önem taşır. Mekânın varlığı, algılanması ve deneyimi zaman boyutunun dahil olması ile gerçekleşir. İnsanın kendini ancak zaman ve mekân içerisinde konumlandırabilmesinin yanında bireysel ve toplumsal ilişkiler de zaman ve mekân içerisinde var olur, gelişim gösterirler. 20. yüzyılda Modernizm'in mimarlık sahnesine çıkması ile mimarlık, mekân ve temsil gibi kavramlarda görülen değişimlerle birlikte deneyime bağlı olarak var olan zaman ve mekânın birbirinden ayrılamaz bir bütün olarak zaman-mekânı üretmesi gündeme gelir.

Amerikalı filozof Karsten Harries'e (1982) göre, mimarlar zamanın dehşeti içinde, ondan korkarak yaşarlar. Dolayısıyla zaman, mimarlığın düşmanı olarak anılır. Benzer düşüncede olan Georges Bataille mimarlığın özünü "zamanın iptal edilmesi" olarak tanımlar (Akt: Hollier, 1989, s.46). Rossi (1981, s.2) ise mimariyi "kesin bir formun zamanla ve unsurlarıyla karşılaşması, mücadele sürecinde formun yok olmasına kadar süren bir yüzleşme" olarak yani zaman ile bir savaş hali olarak görür. Zamanla yapılan savaşın temel şartı ondan mimarinin en temel öğesi olduğu söylenen fakat aynı zamanda en korkulan öğesi olan zamanın akışının durdurulmasıdır. Pallasmaa, Amundsen (2018) ile yaptığı sohbette zamanın sonsuzluğu ve akışkanlığı hakkında

mimarların gizli korkusunu vurgularken Harries'in bahsettiği zamanın dehşetine karşı insanların zaman-mekânda yaşadıklarının bilincinde olan mimarların yarattıkları mimari ile her iki boyutu da evcilleştirmesi gerekliliğine değinir. Temsillerin yapıyı idealize edilmiş biricik anın içine hapsetmesi ile mevsimler, gece, hava durumu gibi dünyanın sebep olduğu döngüsel zaman koşullarının yanında kir, yaşlanma, işlevsel ve sosyal değişiklikler gibi zamanla ile değişiklik gösterebilecek koşullar zamanın dehşetinden korunmak adına inkâr edilir (Till, 2009). Brand'e (1994) göre mimarinin kalıcılığı hayali uğruna zaman mimarlar tarafından önemsenmez ve kötüye kullanılır.

Le Corbusier'nin Villa Savoye ile geleneksel mimarinin katılığının yerine hareket temelli dinamikleri devreye sokması ile mekân anlayışında meydana gelen temel bir değişiklik gerçekleşir. Rampa ve sarmal merdiven aracılığı ile mekân genelinde oluşturulan serbest hareket, "mekân ve zamanı geleneksel biçimden farklı bir şekilde deneyimlenebilmek için cisimlerin ve nesnelerin karşılıklı konumlarındaki değişimle birlikte yeni bir kavram olarak zaman-mekânın tanımlanmasına imkân verir" (Weihsmann, 2015, s.42). Gelenekselin dışındaki yenilikçi formlar ve harekete imkân veren yapı elemanları, Sigfried Giedion'un (1941) vurguladığı gibi, tek bir bakış açısından kavramanın imkânsız olduğu, zaman-mekân anlayışa sahip bir yapı olarak Villa Savoye'u karşımıza çıkarır. Le Corbusier, Villa Savoye tanıtımını yapmak amacıyla mimarlık medyalarında fotoğrafı başarılı bir şekilde kullanır. Colomina (2017), Le Corbusier'in kullandığı Villa Savoye ve Villa Stein fotoğraflarında az önce orada olduğu izlenimi veren insanın bıraktığı eşyalar üzerinden mekânda insanın görünmeyen ama izleri takip edilebilen hareketine dikkat çeker (Şekil 1). Mimarlığın zaman ve mekânın birlikteliği içerisinde var olduğu söyleminin rahatlıkla dile getirilmesine rağmen mimari üretim sürecinde çoğunlukla bu gerçekliğin göz ardı edildiğine dikkat çeken Jeremy Til (1996) ise bu fotoğraflanan anlardan insanı söküp atan Le Corbusier'in yaptığı kurgu ile zamanı bilinçli bir şekilde kontrol altına aldığı yorumunda bulunur.

Le Corbusier'nin Stein ve Savoye Villaları fotoğraflarının medya olarak yeni mimarlığın başarılı tanıtımı olmasının yanında gerçekte başardığı şey mimaride zamanı ortadan kaldırmalarıdır. Le Corbusier, fotoğraf için kurguladığı ev düzenini gerçek üstünlüğü ile gündelik hayatın akışı ve zamanı dondurarak kontrol etmeyi amaçlar. Birlikte tüketilmeyecek balık, çaydanlık dolusu çay ile sahneye sıradan insanın günlük ev yaşamından koparılmak için bilinçli olarak çarpıtılmış ve idealize edilmiş an içerisinde yakalanan yapı aslında kullanıcısı ile zaman-mekândan olduğundan bağımsız olarak temsil edilir. Mimarlığın temel öğesi olan zaman, mimari temsiller ile bir an içerisinde durağan olarak idealize edilmiş mükemmellik kavramlarını en açık şekilde alt üst eden ortam olduğu için, kurguda akıştan çıkarılarak yenilmek istenir (Till, 2009).

Yaşanmış zamanın izlerini ortadan kaldıracak şekilde düzenlenmesini Modernizme'e ait bir özellik olarak gören Lefebvre'i haklı çıkarırcasına Modernizm özel anlamlar yüklediği zaman-mekânı dondurarak temsil eder. Lefebvre'in (1991, s.95-96) "zamanın bariz şekilde ortadan kaldırılması" olarak adlandırdığı zamanın korkutucu gücünü bertaraf etmek için mimarlar oluşturdukları steril yüzeylerde kir, yağmur, renk solması ve yıpranmanın izleri oluşmadan idealize edilmiş zaman ve bakış içinde hapsederek mimarlık medyalarında yer alırlar.

Geleneksel temsillerin bunu yapmasının yanında 20. yüzyıl ile mimarlık medyasında yapıyı çok uzaklardaki meraklı izleyicisine tanıtan fotoğraf, özellikle zamanı inkâr ötesine geçerek yapının medyada sunulduğu biçimde var olabilmesi için mimari üretim alanı haline gelir. Mimarların binaları belirli fotoğraf açılarına göre tasarlamaları ile fotografik bakış mimarlık için birincil referans noktası haline getir (Till, 2009). Son on yıl içerisinde Bjarke Ingels Group tasarımı VIA

57 West ve Sluishuis konut yapıları bu anlayışla ideal bir bakış açısından iyi görüntü verecek şekilde tasarlanan, tanıtılan ve inşa edilen yapılara örnek verilebilir (Şekil 2). Connah'ın (2001, s.44) deyimi ile yapıyı "zamanın dışına, nefessiz" bırakan mimari fotoğrafın mimarlık için birincil referans noktası haline gelmesiyle üretilen yapılar zamanın temel güçleri kadar onun sosyal güçlerine karşı da soyutlanır. Fotoğraflar, ulaştığı kişilerin zihinsel imgesinde olduğu gibi tanımlamak için idealize edilmiş temsile ait özelleştirilmiş noktadan bakmayı zorunlu kılar. Tanju'ya (2008, s.179-180) göre insanlar için üretildiği varsayılan mimarlık zamansal niteliklerinden ayıklanarak "canlı emek için değil, kurutulmuş temsiller için yapılır".

Şekil 1. *Zamanın Baskı Altına Alınarak Kontrol Edilmesini Amaçlayan Le Corbusier Tarafından Üretilen Fotoğraflar* (Colomina, 2017).

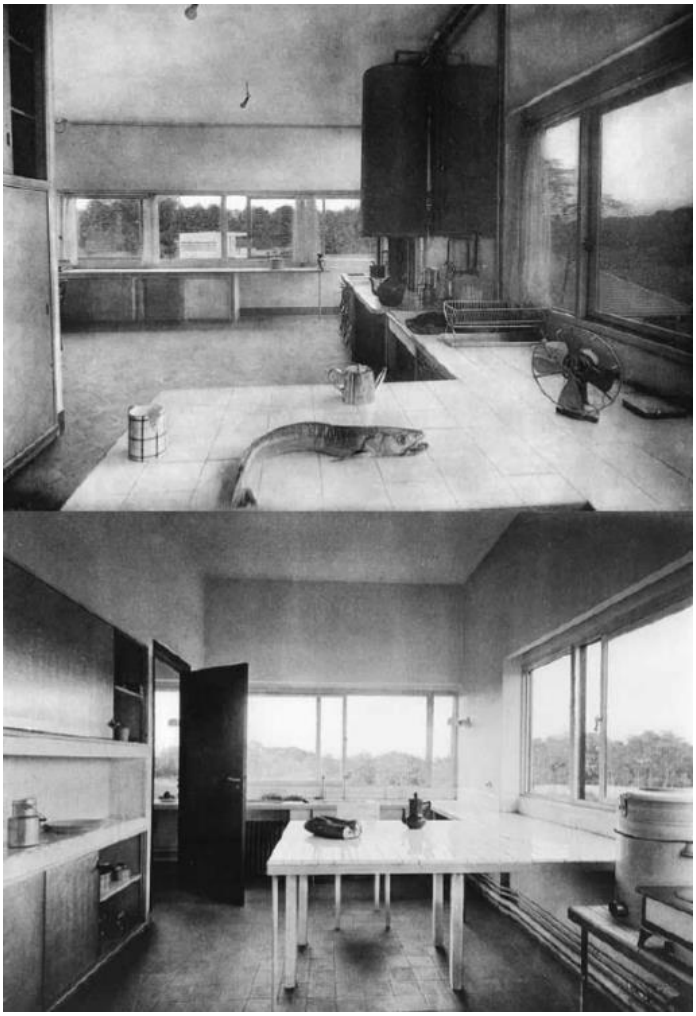

Mimarlığın kontrol etmesinin mümkün olmadığı zaman içerisinde var olabileceğini inkâr ederek temsil edilmesini Till (1996, s.5) "saf temsil yanılgısı" olarak adlandırır. Bu durumda temsili mekân, toplumsal yapısından ayrışarak zaman ile kurduğu ilişkiden kopar. Zamana ait düşüncelerden arındırılarak standartlaştırılmış yöntemlerin aracılığı ile estetik bir nesneye dönüşen temsiliyet sistemlerinde deneyimin temsili ciddi bir sorun oluşturur. Mimarlık ve felsefe birlikteliğini zaman-mekân üzerinden sorgulayan Tanju (2008, s.181) mekânın deneyimi konusunda şu soruyu sorar: "temsiliyet sistemlerinden kurtulmak olanaksız olduğuna göre, tüm içkin zamansallığı içinde, gövdenin dolayımsız mekânsal deneyimini Hiyerarşik yapıların sorgulanmasıyla, mekânda zaman ve deneyimlere bağlı olarak gerçekleşen zaman-mekânın

hayat bulabileceği mimari temsil sistemlerine başvurulması bu sorunun aşabilmesini sağlayabilir. Neredeyse bir yüz yıldır gündemde olan zaman-mekânın deneyimlenerek temsiliyet sistemlerinde nesnelerin temsil ettiklerinin yerine zamansal ve deneyimsel niteliklerinden soyutlanmadan geçebilmelerinin imkanının varlığı mimarların zihnindedir. Mimari üretimde kişiler arasındaki ilişkide rol alması ve iletişimsel aşamalarda görev alacak temsil araçlarına mekânsal deneyimin dahil edilmesi amaçlanır.

Şekil 2. *Bjarke Ingels Group Tasarımı Sluishuis Konut Yapısı* (Sluishuis, 2023).

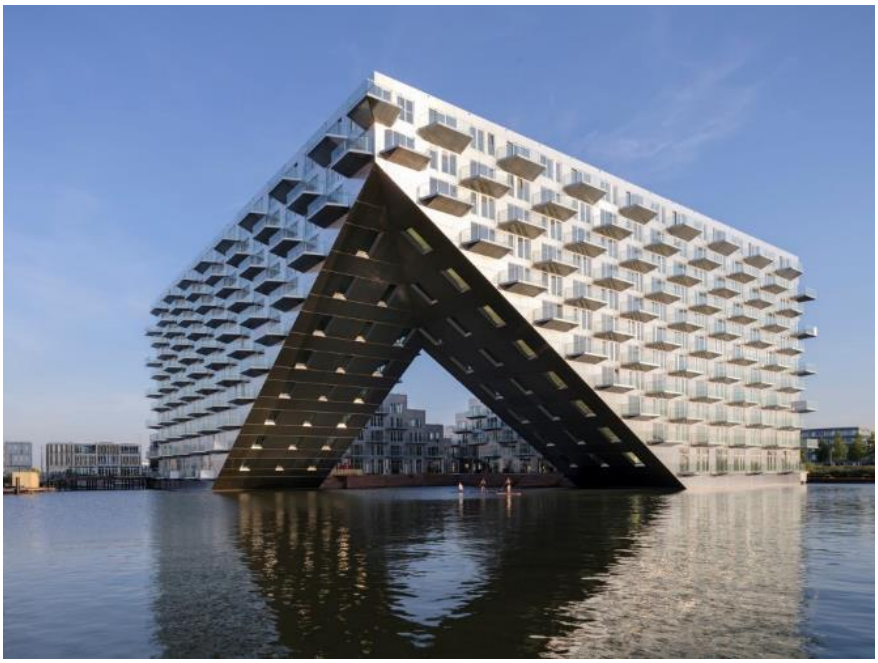

20. yüzyıl ile başlayan sinema ve mimarlığın temsil düzlemindeki ilişkisinden üretilen mimarlık konulu filmlerin büyük bir kısmı yapıyı, tasarımcısını veya tasarım sürecini betimleyici yapıdadır. Bu filmlerin yönetmenleri en başta kendileri için sınırlandırılmış bir alan yaratarak konu edindikleri yapıların estetiği, malzeme seçimi, kullanımı ve yenilikçi yanları gibi özelliklerine odaklanmayı tercih ederler. Tasarladığı yapının ikonikleşmesi veya toplum ile iletişim kurma fırsatlarını filme dahil olarak elde eden mimarın bu medyadaki varlığı ister istemez film içerisinde estetik bir bağlam oluşturur. Zamanın gücünün yıpratıcı ve korkutucu olarak görünmesi, estetik bağlamlar içerisindeki kurgularla oluşturulan temsil sistemlerinden gündelik hayatın gerçekliği ile zaman-mekânın koparılmasına yol açar. Geleneksel mimari temsillerde idealize edilmiş anlar ile bakışlara başvurulması, saf temsil yanılgısı gündeme getirdiği gibi temsil düşüncesinde zaman-mekân varlığını bir sorun haline getirir.

Literatürde görüldüğü üzere, geleneksel mimari temsiller mekân deneyimini yaşatma açısından sorunludur. Oluşan bu sorunun temelinde temsillerde zamanın bilinçli olarak göz ardı edilmesi ile oluşan zaman-mekân boyutundaki eksiklik olduğu tespit edilmiştir.

Literatür taramasına bağlı kalınarak yapılan çalışmanın araştırma soruları;

- Mekânsal deneyimlerde geleneksel mimari temsillerin eksik kaldığı zaman-mekân boyutu eklenebilir mi?
- Mimari temsillerin zaman-mekân boyutuna sahip olmasında sinema için üretilen filmlerin bir rolü olabilir mi?
- Üretilen filmlerin zaman-mekân boyutuna sahip olması için neler gereklidir?

- Hangi yapıdaki filmlerin zaman-mekân boyutuna sahip olarak mekânsal deneyim yaşatma imkânı mevcuttur?

Araştırma bu sorular ekseninde inşa edilmiştir.

YÖNTEM

Çalışmanın yöntemi, literatür araştırmaları üzerinden belirlenen araştırma soruları rehberliğinde, sinemada hareketin mümkün kıldığı zaman-mekân boyutunun mekân deneyimine etkisini seçili mimari yapılar ve bunlar hakkında film örnekleri üzerinden incelemek olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın Amacı

Mekân, birey ile girdiği etkileşimin sonucu oluşan deneyime dayalı bir gerçekliktir. Mekânın algılanması ve üretilmesinde hareket, zaman ve deneyimin değişikliğe uğraması, yeniden üretilebilir hale gelmesi, sınırlarının muğlaklaşması mekânı çok yönlü okumaya olanak tanıyacaktır. Zaman ve mekânı meydana getiren niteliklerin mimarlar ve diğer tasarımcılar tarafından iyi bilinmesi aracılığı ile mimarlığın hayat bulduğu tasarım, temsil ve mekânsal deneyim süreçlerini zenginleştirme ve farklılaştırma potansiyelleri açığa çıkacaktır.

Bu çalışma, zaman-mekânın anlamlandırılması sırasında temsil düzlemi olarak sinemanın bilgi aktarımını deneyimler üzerinden irdelemeyi amaçlamaktadır. Geleneksel temsiller ile sinema ürünü olan filmin mimari temsil aracı olarak kullanıldığı süreçlerin değerlendirilmesi ile mimarlığın yapısında bulunan temsil ve deneyim ilişkisinin geliştirilmesinde yol gösterici olması hedeflenmektedir.

Araştırmanın Önemi

Mimari temsil sistemlerinin sunduğu mekânsal katkıların irdelenmesi, mekânın tasarım ve üretimi ile birlikte iletişim süreçlerinde gelecek vizyonların geliştirilmesinde önem arz eder. Çalışma, mimarlık disiplininin temsil düzleminde hissedilen eksiklikleri anlamaya ve çözüm üretmeye yönelik bir adımdır. Çalışma, materyal olarak seçilen mimari yapılar ile bunları konu alan filmler üzerinden mekânsal deneyimi sorgulayan bir tartışma oluşturmayı hedeflemektedir.

Araştırma Materyalleri

Çalışmada mimari yapılar ve bunlar hakkındaki filmler seçilirken aşağıdaki kriterler göz önünde bulundurulmuştur.

•Seçilen filmlerin, mimarlık hakkında üretilen çoğu filmin aksine didaktik bir yapıda olmaması, yapıyı veya mimarını tanıtma amacına sahip olmaması.

•Yönetmenlerin geleneksel temsil sistemlerinin mekân deneyimi açısından eksiklilerinin bilincinde olması.

•Mimari temsil sistemlerindeki zaman-mekân eksikliğini giderecek söylemler üreten yönetmenlerin bu söylemlerine katı bir kural olarak bağlı kalmayarak temsil düzlemini

geliştirecek şekilde esneklikler sunabilmesi ve izleyiciler için mekânsal deneyimde yeni fırsatlar yaratılabilmesi.

•Mimarlık medyalarında bu yapı ve filmler ile ilgili bilgilere ulaşılabilmesi.

Bu bağlamda 2 adet araştırma materyali belirlenmiştir. Bunlar; Maison Bordeaux (Koolhaas, 1998) hakkında olan Koolhaas Houselife (Bêka ve Lemoine, 2008, 58 dakika), Moriyama Evi (Nishizawa, 2010) hakkında olan Moriyama-San (Bêka ve Lemoine, 2017, 63 dakika) olarak belirlenmiştir.

Seçilen örnek yapıların tasarım kriterler ve yaklaşımları hakkında bilgiler verilmiştir. Mekânların duyular ile ilişkilerinden meydana gelen mekânsal deneyimin daha net okuyabilmek adına Bêka ve Lemoine'nin zaman-mekânı tanımlamak için kullandıkları mekânın duyusal gücü kavramı hakkında bilgiler verilmiştir. Ardından bu yapılar, mekânın duyusal gücüne imkân veren ögeler eşliğinde incelenerek mekânsal deneyimler açısından incelenmiştir.

MİMARİ TEMSİLDE MEKÂNIN DUYGUSAL GÜCÜ

Sinema ve mimarlık belli bir mekân ve zamanda, karar, kurgu ve senaryolarla oluşturulan disiplinler olarak benzer çalışma disiplinlerine sahiptir (Akansel 2020, 2024). Kurgu içerisinde oluşturulan temsiller aracılığı ile her iki disiplinde anlatı gerçekleştirilir. Sinemayı mimarlık için ilgi çekici hale getiren özelliği, mekânda gerçekleşen hayatı, yaşanan ve yaşayan mekânı izleyicisine sunabilmesidir (Erk, 2023). Geleneksel temsillerin iletmekte zorlandığı bu yaşam boyutu, filmin yapısında mevcut olan zamansallık sayesinde kolayca izleyiciye iletilebilir. Yönetmenler Ila Bêka ve Louise Lemoine, mimarlığın zaman-mekân içinde nasıl temsil edilebileceğine ilişkin eleştirel düşünce ile sinema mimarlık arasındaki tabiiyet ilişkisini çarpıtmaya çalışır. Bêka ve Lemoine, mimari bir mekânın niteliklerinin betimsel bir biçimde anlatılmasındansa bu nitelikleri kullanıcılar ile mekân arasındaki duygusal ilişkiden meydana gelen deneyimlerin keşfi ile aktarmayı ve zaman-mekânın temsil sistemlerindeki varlığı hakkındaki sorunları aşmayı hedefler. Mekânın nasıl temsil edilmesi gerektiğine dair görüşlerini Zevi'nin (1957) 'Architecture as Space' eserine atıfta bulunarak dile getiren Bêka'ya (2022) göre mekânın deneyiminden bağımsız olarak temsil edilmesinin imkansızlığı bu zor görevin ancak sinema ve film aracılığı ile başarılabilmesinin yolunu açar. Donmuş anların tanıklığı olan geleneksel temsiller, çizimler ve fotoğrafların içerisinde barındırılmayan zaman, üç boyutlu ölçüm ve algı dünyasında mimari temsile ancak film yolu ile dahil olabilir. İlk filmleri Koolhaas Houselife (Koolhaas Ev Hayatı, Bêka ve Lemoine, 2008) ile mimari temsillerde ikonik mimari imajın sorgusunu yapan Bêka ve Lemoine, geleneksel temsillerin aksine zamanın dehşetinden kaçış olarak donmuş bir anın değil, yapının başka açılardan keşfine imkân verecek şekilde gündelik gerçeğin sunumu ile yapıların zaman-mekânda temsil edilebilmesini hedefler. Zaman-mekânın temsil düzleminde var olabilmesi için gerekenler üzerine düşünen Bêka ve Lemoine, geleneksel temsillerin göz ardı ettiği fakat kendilerinin hedeflediği yolda olmazsa olmaz olarak niteledikleri, mimari temsil kimliği kazanacak filmin yapısında olması gereken unsurları aşağıdaki şekilde görülebileceği gibi listelerler (Şekil 3).

Şekil 3. *Columbia Mimarlık Enstitüsü, Planlama ve Koruma Dekanının Ders Serisi Konukları Ila Bêka ve Louise Lemoine Mekânın Duyusal Gücünü Açıklıyor* (Bêka ve Lemoine, 2022)

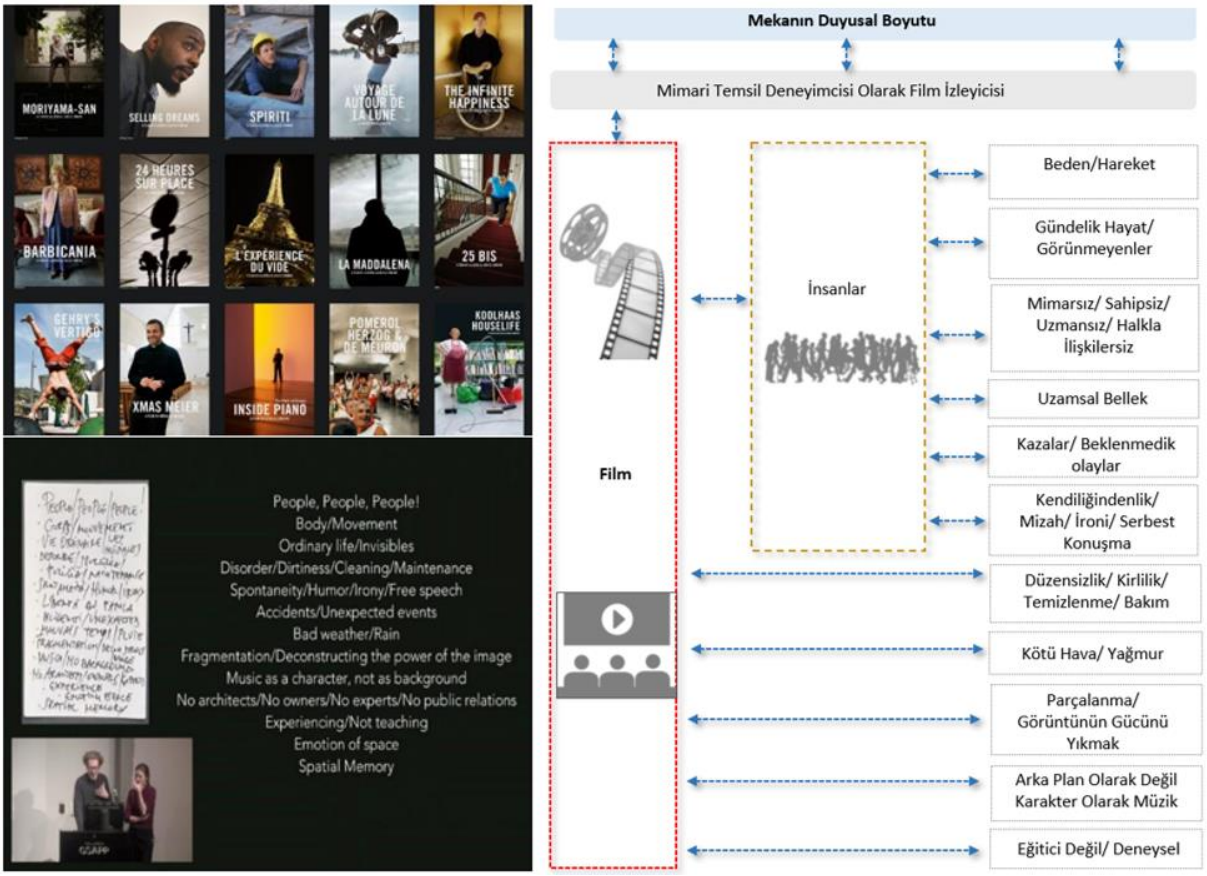

Yaptıkları filmlerde bu liste içerisinde belirledikleri unsurlara uyarak 'mekânın duyusal gücü' olarak tanımladıkları zaman-mekân boyutunu filmlerine dahil ederek, on beş yıllık bir süreç içerisinde mimari temsilin nasıl olabileceğine dair başarılı örnekler olan filmler üretirler. 'Koolhaas Houselife' ve 'Moriyama-san' (Moriyama-san, Bêka & Lemoine, 2017) mekânın duyusal gücü bakımından dikkate alınması gereken en önemli örneklerdir. 'Koolhaas Houselife', mimari temsillerde ikonik mimari imajın sorgusunu yapan yönetmenlerin ilk film düzlemindeki bu çabalarının ilk denemeleri olması; 'Moriyama-san' ise mekânın duyusal gücünü oluşturduğunu belirttikleri maddelerin kendi içerisinde sorgulamalarını yaptıkları ve sınırlılıkları genişletmenin temsil potansiyelini arttırdığını görmeleri ile 15 yıllık üretim süreci içerisinde diğer filmlerinden ayrışarak bu çalışmada yer alırlar.

Maison Bordeaux ve Koolhaas Houselife

1998 yılında tamamlanan Maison Bordeaux, Rem Koolhaas tarafından üç çocuk sahibi Lemoine çifti için Fransa'nın Bordeaux kırsalında kenti izleyen bir tepe üzerinde tasarlanır. Bir trafik kazası sonucu tekerlekli sandalyede yaşamını sürdürmek zorunda kalan Jean-François Lemoine'nin talebi geleneksel düşünceden çok farklıdır. Mimar Rem Koolhaas'tan basit ve yalın bir plan kurgusu ile yatayda ev içinde hareketlerini kolaylaştırılmayı amaçlayan bir ev tasarlamamasını ister. Lemoine, "beklediğinizin aksine benim basit bir eve ihtiyacım yok. Ben karmaşık bir ev istiyorum çünkü ev

dünyamı tanımlayacak" diyerek sıradanlıktan uzak bir ev talebinde bulunur (Lemoine, 2009, ss.45-46). Koolhaas, müşterisinin talebine uyarak bütünsel tek bir mekân anlayışından farklı olarak üç farklı yaşam alanını farklı üç kotta sıralayan bir yapı kurgular. Jean-François Lemoine'nin hayatının bir yılını geçirebildiği yapı, 2002'den beri Caisse Nationale de Monuments Historiques (Ulusal Tarihi Anıtlar Fonu) tarafından tarihi anıtlar ek envanterine yerleştirilmiş ve pek çok kez mimarlık medyalarında kendine yer edinmiştir (Delneste, 2012).

Koolhaas, 20. yüzyılın başında Le Corbusier ile özdeşleşen 'gezinti mimarisi' kavramını ödünç alarak tekrar mimarlığın gündemine getirir. Le Corbusier tanımlanmış rotaların rampa ve merdivenlerle düzenlemesi sayesinde dolaşımı kontrol ederken Koolhaas benzer bir kurguyu hareketli platform aracılığı ile yapar. Platform dikey sirkülasyonu kontrol ettiği gibi bulunduğu kottaki yatay programlar arasındaki sınırların var olmasını veya kalkmasını sağlayarak bir sirkülasyon ve program birlikteliği sunar (Ramiro, 2017).

İşlevsel gereksinmeleri yerine getiren yapı bunun yanında tekerlekli sandalyedeki kullanıcısının psikolojik gereksinmelerini karşılamayı da hedefler. Her üç katında ayrı bir dünya kurgusu sunan yapı bu farklı dünyaları yapının kalbi olan hareketli platform ile birleştirerek Jean-François'in kullanımına açar. Ouroussoff'a (1998) göre Koolhaas yapıyı Fransız erkeğinin aile içindeki konumunu yeniden savunacak bir mekân olarak yaratmayı ön görür. Platformun katlar arasındaki konumu değiştirilerek, mekanların yeniden düzenlenebilmesiyle babanın aile üzerindeki kontrolü ev üzerinde de sembolik olarak sağlanır.

Evin ilk katını tepeye gömülmüş bir kütle oluştururken buranın iç mekân kurgusu bir mağarayı andırır. Açık plan şemasındaki ikinci kat ise günlük yaşamda evin en çok kullanılan ve saydamlığı ile evin dışarıya en açık kısmını oluşturur. Üçüncü kat ise sahip olduğu opaklık ile mahremiyet ihtiyacı duyulan yatak odalarını barındırırken farklı kotlara yayılmış yuvarlak pencereler ile Bordeaux manzarasını hem tekerlekli sandalyedeki Jean-François'in hem de diğer kullanıcıların önüne serer.

Koolhaas Houselife (2008), mimar Ila Bêka ve fotoğraf sanatçısı Louise Lemoine tarafından yönetilmiş bir mimarlık filmidir (Şekil 4). Bêka ve Lemoine, filmin bir yapıyı temsil etmesinde sunduğu imkanlara dair bir araştırma süreci olarak gördükleri 'Yaşanan Mimari' serisine ait ilk filmlerinde ikonik bir mimari yapı olan Maison Bordeaux'i seçerler. Fotoğrafların ve hakkındaki olumlu görüşlerin yer aldığı mimarlık medyaları sayesinde ikonikleşen ve bir inziva evi olarak inşa edilmesine rağmen Caisse Nationale de Monuments Historiques tarafından tescillenmesinin ardından bir mimari gezi aktivitesine dönüşen projenin film için seçilmesinde Jean-François Lemoine'nin kızı olan Louise Lemoine'nin hayatının bir bölümünü bu yapıda geçirmiş olması etkilidir.

Şekil 4. *Koolhaas Houselife Filminin Merkezindeki Temizlikçi Guadalupe'nin Bulunduğu Filme Ait Afiş* (Bêka, I. ve Lemoine, L. 2023)

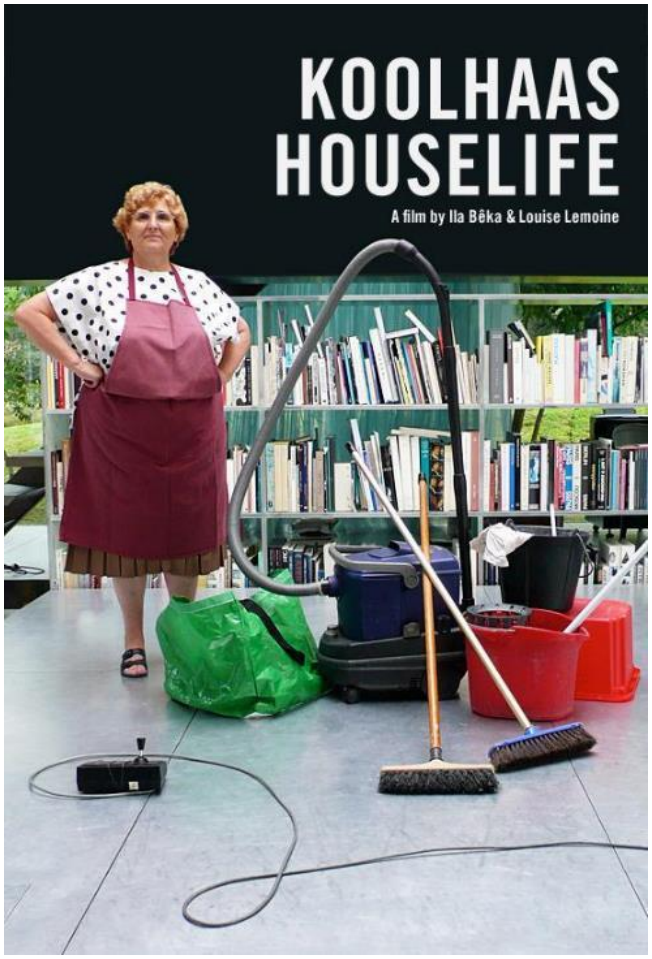

Yönetmenler mimarlık medyalarının, dergilerin veya belgesellerin yapılar hakkında anlattıklarının ötesine geçerek ikonik mimari ürünlerin günlük yaşamda kullanımını idealize edilmiş tasvirlerden ayırmayı hedefler. Film, geleneksel olarak yapının dikkat çekici bulunan ayrıntılarını anlatarak yapıyı tanıtmayı kendine görev edinen bir yapıda değildir. Film merkezine, evin sahiplerinin yorumları eşliğinde kullanımlarını veya mimarın tasarım düşüncelerini izleyicisine anlatmak yerine temizlikçi Guadalupe Acedo'nun evi temiz ve düzenli tutmak için verdiği gündelik mücadelelerini alır. Film, Guadalupe'nin hareketli platform aracılığı ile katlar arasında yükselmesini gerçek zamanlı olarak izleyiciye sunarak başlar.

Düzenli, temiz ve hayattan koparılmış geleneksel temsillerden farklı bir düzlem yaratılır. Nispeten yeni sayılabilecek, henüz on yılını doldurmamış bir yapının yıpranması, ihtiyaç duyduğu bakım ve onarım faaliyetleri, tasarımda hatalı malzeme seçimi gibi ikonik bir yapıya ait temsillerde karşılaşamayacağımız sıra dışı unsurlarla mekânın deneyimine odaklanan bir boyut filmin izleyicisine sunulur. Koolhaas Houselife, mimarlık medyalarının bize sunduğu ikonik yapının imgesindeki kesinlikleri istikrarsızlaştırır. Film, sunduğu yeni bakış açıları ile temsillerin zihinde oluşturduğu imgelere eklemelerde bulunarak mimari temsilin alanını genişletir. Modernizm, hayatı olması gerektiği gibi sunarak olağan hayatın yerine var olur (Fernández-Galiano, 1998). Koolhaas Houselife ise bu bağlamdan bir kopuş olarak hayatı olduğu gibi sunar.

Jacob'ın (2009) mimarların retoriğinin veya medyanın aldatmacası olarak tanımladığı idealize edilmiş mimari senaryoların dışına çıkan film zamanın dehşetinden korkmayan, ondan korunmaya çalışmayan, gündelik gerçekleri izleyicisine sunan yapısı ile mimari temsilin eksik yönü olan zamanı yapısında bulundurarak zaman-mekanının temsilini gerçekleştirir. Bêka ve Lemoine, seçtikleri yapıların başarılı tasarım karaları, hatasız inşa faaliyetleri, yenilikçi malzeme kullanımı veya ustaca detay çözümleri üzerinde odaklanmak yerine gündelik kullanıcısı aracılığı ile izleyiciyi ikonik bir binanın kolayca şahit olamayacağı mahremiyetinin içine alır ve izleyicisine yapıyı ziyaret ederek deneyimlemesine en yakın boyutu sunar (Şekil 5).

Şekil 5. *Guadalupe'nin Bordeaux Evi'nde Gündelik Deneyimlerine Örnekler* (Koolhaas Houselife, 2008)

Moriyama House ve Moriyama-San

Moriyama Evi, önceden Tokyo'nun yeşil alanı olan fakat kentleşme talepleri ile küçük mülklerin kapladığı bir banliyö bölgesindedir. Bölgedeki benzer boyutlardaki hacimlerin bir araya geldiği yapılar ve düzensiz ara boşluklarla birbirine bağlanan ağlar bir kentsel yapı bütünü oluşturur. Tokyo'da yangın ve depreme karşı önlem olarak oluşturulan yönetmeliklerle belirlenen dış duvarların arsa sınırından elli santimetre geri çekilmesi zorunluluğu, parçalanmış kentsel peyzajların oluşmasına sebep olur. Moriyama Evi'nin mimari Ryue Nishizawa (2010) bölgede yolların ne ızgara sistemine uyacak şekilde ne de gelişi güzel şekilde kesişmemesi ile düzensiz ara boşluklar sistemine dayanan parçalı kentsel peyzajın oluşumunu açıklar.

Japonya'daki veraset vergilerinin yüksekliği ile yapıların mülkiyet haklarının parçalanarak el değiştirmesi, zaten küçük olan parsellerin ufak parçalara ayrılarak bir bölümlerinin satılmasıyla bu maliyetlerin karşılanması yoluna gidilmesi daha da küçük

ve karmaşık parsellerin oluşmasına sebep olur. Gittikçe küçülen bu parseller ile parçalı kentsel peyzaj artarken kullanılabilir yaşam alanları azalır. Nishizawa, orta ve kısa vadede Japon mülkiyet yasalarında karşılaşılabilecek bu durumu zamanın gücü olarak kabul ederek evi tek bir hacim yerine parçalı yapıda kurgular. Bay Moriyama'nın mülkünün bazı bölümlerini kiraya vererek ipotek borçlarını ödemesi, annesinden miras yolu ile aldığı parseli şehir yaşamındaki uzun döngülerden koruyarak mülkiyet haklarını elde tutabilmesini amaçlar (Domingez & Garboya, 2018).

Moriyama Evi, geleneksel dikdörtgen ve kompakt bir yapı yerine katı bir düzene başvurmadan parsel içerisine dağıtılan on adet küp şekilli birimden oluşur. Mekân kayıplarının önüne geçmek için ince çelik sacdan oluşturulan bu küpler geometrik olarak keskin hatlarda, net ve beyaz yüzeylere sahiptir. Nishizawa, iç ve dış mekanlar arasındaki aydınlık düzeylerinde benzer değerleri yakalayabilmek için pencereleri olabildiğince büyük tasarlarken küplerin tavanlarını da bu amaçla yüksek tutar. Bir ila üç kat arasında değişen küpler arasında birleştirici role iç mekanlar değil dışarısı sahiptir. Yapı kompozisyonu içindeki yeşil alanlardan oluşan boşlukların işlevleri çeşitlidir. Küpler arasındaki yatay ilişkileri sağlamakla birlikte bahçe, dinlenme ve sosyalleşme mekanları olarak işlev görür. Her küp modül kendi bahçesine sahip olsa bile bu bahçenin hangi kısmının hangi modülün kullanımında olduğunun ayrımı net olarak yapılamaz. Fiziksel sınırların yokluğundan doğan kullanım alanındaki bu muğlaklık ev sahibi ve kiracılar arasında karşılıklı saygıya dayanan bir mahremiyetin gelişmesini sağlar.

Nishizawa binanın yerleştiği çevredeki yapıları varlıklarının gizlenmesi gereken saldırgan etmenler olarak görmez, yapısal ve hacimsel olarak farklı olsalar bile bunları bir dizi bütünleştirici katman olarak kabul eder. Parselin bir kenar noktasında dururken bile kullanıcı kendini merkezde yer alıyormuş gibi hissettiren bir çevre tarafından kuşatılır (Nishizawa, 2010). Projenin sınırlarını çevreleyen herhangi bir engelin veya çitin yokluğu ile kamusal alandan eve, yani insan yaşamının mahrem bölgesine geçişte sınırlar kalkarken Bay Moriyama'nın kendi kullanımına ayırdığı oturma odası bir süre sonra onun ve kiracıların birlikte yemek yedikleri, film izledikleri bir sosyalleşme mekanına dönüşür.

Bêka ve Lemoine'nin 2017 yılında yaptıkları Moriyama-San, Nishizawa tarafından tasarlanan Moriyama Evi'ni ve sahibi Bay Moriyama'yı merkeze alın 63 dakikalık bir filmdir (Şekil 6). Mekânın duyusal gücünün mimari temsille ifadesi için yaptıkları çalışmalarda kullanılacak rehber listede görüleceği gibi Bêka ve Lemoine, proje sahibi veya yapıların mimarlarını bir figür olarak filmlerine dahil etmekten kaçınır. Proje sahibi veya mimarın proje ile kurdukları duygusal ilişkileri sebebi ile ister istemez doğallıktan uzak, sahip olmanın veya yapmanın gururunu filme yansıttıklarını gören ve bu durumu temsilin barındırması gereken doğallıktan uzak bulan Bêka ve Lemoine için Bay Moriyama bu kurallarında yaptıkları bir istisnadır. Kamera karşısındaki doğallığı, batılı kimselerin önem verdiği sosyal temsile önem vermekten uzak olması, yapıya sahip olmanın verdiği gururu taşımaması ile yönetmenler için mimarlığın

kendisini ve mimarlığın etkisini sorgulamak için insanların mimari temsilin ön safhalarında yer alması düşüncesinde Bay Moriyama istisnai bir yere sahip olur.

Şekil 6. *Moriyama-san'ın afişinde Bay Moriyama'nın çevresi ile kurduğu ilişki vurgulanır* (Bêka, I. ve Lemoine, L. 2023)

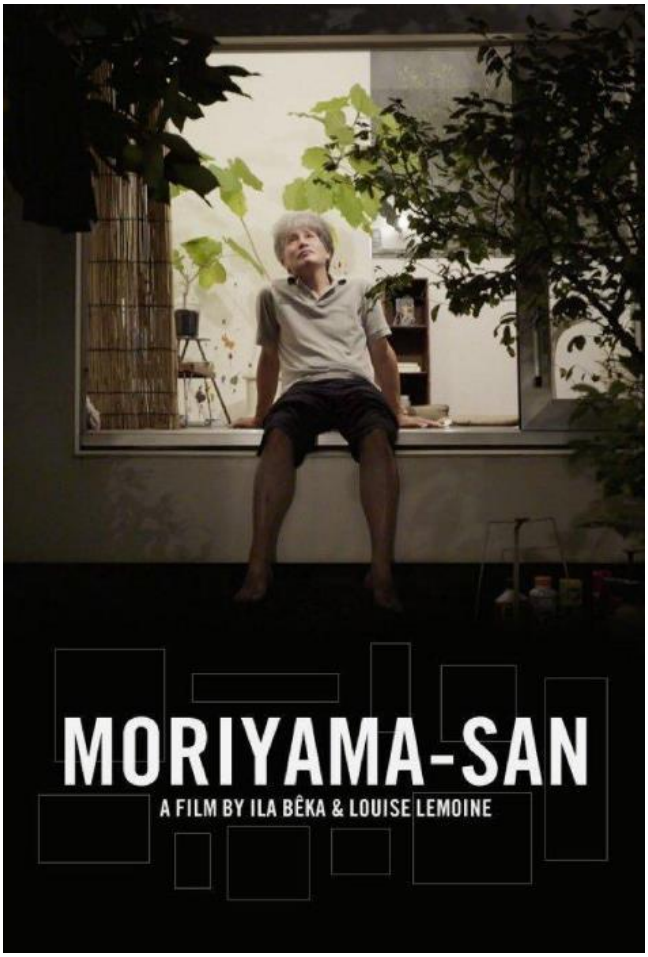

Mimari temsilde mekânın niteliklerinden bahsedilmesindense bu niteliklerin insan-mekân ilişkisinden oluşan deneyimler yolu ile ifadesini amaçlayan yönetmenler için Bay Moriyama'nın yapı ile kurduğu ilişki ve hiçbir koşulda değişmeyen doğallığı bu amacı mümkün kılar. Bay Moriyama'nın en sevdiği uğraşlar olan müzik dinleme, film izleme ve gerçek aşkı olarak tanımlanan kitap okuma faaliyetleri için farklı mekânsal olanaklar yapının içinde ve dışında sağlanır. Yapı, zamanın korkulan güçlerini birlikte getiren güneş, yağmur, rüzgâr veya karı dışarda tutmayı amaç edinmek yerine bunları mekânın asli unsurları olarak kullanıcılarının deneyimlerine katar. Bêka'nın çevresi ile ortak yaşam içinde denge ve uyumun peşinde bir kişi olarak tanımladığı Bay Moriyama'nın mekanlar içerinde ve dışında farklı an ve eylemler arasındaki ahengi arayışına şahit oluruz (Zaluska, Amarri ve Bailey, 2023). Film boyunca Bay Moriyama evin farklı yerlerinde, farklı pozisyonlarda kitap okurken nerede olacağına ve hangi kitabı okuyacağına bulunduğu mekânın ışık, sıcaklık, rüzgâr veya ses gibi niteliklerine bağlı olarak karar verir (Şekil 7). Bay Moriyama, hareketlerindeki bu mekânsal çeşitliliği, yapının insana istediğini yapma isteği ve özgürlüğünü verdiğini söyleyerek açıklar

(Hohle, 2006). Bay Moriyama'nın yalnızken veya kiracıları ile yaşadığı samimi deneyimler, yönetmenlerin bir mekânı anlatmanın en iyi yolunun bu deneyimlerden geçtiği şeklindeki düşüncelerini pekiştirir.

Şekil 7. *Bay Moriyama'nın Farklı Mekanları Deneyimle Örnekleri (Moriyama-san, 2017)*

Evin kamusal alanla ilişkisi fiziksel sınırların yokluğu ile devamlılık sağlarken filmde sokaktan geçen insanların Bay Moriyama ve kiracılarının günlük yaşantılarına nasıl şahit oldukları gösterilir. Kiracının oturduğu modülde yoldan geçen meraklı insanların fırının arka yüzü ile muhatap olmaları Bay Moriyama ve kiracısını güldürürken bu durum yapının sınırsızlığının övüldüğü mimarlık medyalarını haklı çıkarır. Fakat filmde diğer temsil yöntemleri ile algılayamadığımız, yapı içindeki boşluklarda oluşan yeşil alanlar ile kamusal alan arasında dışarıdan bakıldığında sanal bir çit veya sınır izlenimi verecek ağaçlar, saksılar veya çeşitli yerlere dağılmış kişisel nesneler aracılığı ile oluşturulan ve toplumun kültürüne yaslanarak dışarıda kalanlardan mahremiyet talep eden yapay sınırların varlığına şahit oluruz. Nishizawa'nın Moriyama Evi'nde kurguladığı bahçeler dışarıda kalanların bakışlarına açık olsa da aslında evin sahibine ve kiracılarının bir birimden diğerine geçmeleri ve diğer günlük kullanımlarına açıktır. Nishizawa'nın gizlenecek saldırgan bir etmen olmadığını belirttiği yapıyı sarmalayan çevresi ve bu çevrede yaşayan insanlar da ev kadar ilgi çekici nesneler olarak filmde izleyiciye sunulur.

Kotsioris (2019) Moriyama Evi'ni, yapıda yaşayan bireylerin birbirlerinin hareketlerini gözeterek modüllerde yalnız fakat yapı bütünü içerisinde birlikte yaşadığı bir topluluğun parçası olduklarının farkına vardığı mimari prototip olarak tanımlar. Moriyama-San, geleneksel mimari temsillerin yapamayacağı şekilde izleyicisine yaşananları yerinde görmüş ve ilişkilere şahit olmuşçasına deneyim yaşatır. Bêka, Bay Moriyama ve kiracıların bir haftalık sürede kurdukları ilişkilerin örnekleri olarak

verilen barbekü partisine, sinema gecesine, havai fişek gösterisine hatta birlikte mezarlık ziyaretlerine şahit olurken bunların sıradan komşuluk ilişkilerinin ötesine geçen bir sosyal durumu belgelediğini görürüz. Bêka'nın (Zaluska, Amarri ve Bailey, 2023), "mekânın ve şimdiki anın tadını çıkarmaya adanmış bir dizi küp" olarak tanımladığı Moriyama Evi, kamusal-özel, tek mekân-parçalı mekân, iç ile dış birlikteliği ve geleneksel mekân anlayışı gibi sorgulamaları yapar. Bununla birlikte çağdaş konutun Japon sosyal hayatındaki tehlikelerine karşı kullanıcılarının arasında, yeni bir aile yapısı olarak görülen toplumsal etkisini inşa eder. Moriyama-San basitçe yapıyı temsil etmenin ötesinde yapı sakinlerinin yaşamını ve sosyal ilişkilerinde zamanın etkisini izleyicisine sunarken Bêka ve Lemoine'nin mekânın duyusal gücü olarak adlandırdıkları zaman-mekân temsilinin mümkünlüğünü ortaya koyar.

SONUÇ

Mimarlar için zaman korkulan bir kavram olarak görüldüğünden geleneksel temsiller, temsil ettikleri nesneleri zamanın yıkıcı etkilerinden karşı korundukları donmuş bir anda yakalanmış gibi kurgulanır. Mimarlık nesnesini olduğu gibi aktarma amacını gütmeyen mimarlar, aktarmak istediği mesaj doğrultusunda kurgulanmış ve çarpıtılmış temsillerin yer aldığı mimarlık medyaları aracılığı ile yapılara mimari kültür içerisinde istediği anlamı kazandırır.

Film ile üretilen hareket imgesi, geleneksel iki boyutlu temsillerin zorunlu kıldığı tek bir noktadan algılama durumunun ötesini mümkün kılar. Bir kadraj ile sınırlandırılmış görüntülerin arka arkaya getirilmesi anlatının içerisinde hareketi meydana getirirken izleyicisinin algısına etki eder. Fiziksel olarak var olan nesnelerin yeniden üretimini yapmanın ötesine geçen sinema, oluşturduğu hareket imgesi sayesinde izleyicisine mekânı deneyimleme imkânı kazandırır. Mekân, hareket ve zaman filmler içerisinde izleyicisi tarafından süreçsel olarak algılanan bir ilişki içerisindedir. Sinemada harekete geçen imgeler aracılığı ile seyirci mekânda zihinsel olarak hareket edebilir.

Mimarlık eğitim sürecine sahip kişiler ile mekânın kullanıcılarının çevre ve mekân algısında farklılıklar bulunur. Mimarlar çevre ve mekânları fiziksel özellikleri ön planda tutan algı biçiminde, mekanların kullanıcıları ise anlam ve kullanım boyutu ön planda tutan, önceki deneyimler, dikkat, ihtiyaç ve tutumlardan etkilen algı biçiminde algılarlar. Benzer bir fark film aracılığı ile aktarılan mekânın deneyimlenmesinde de geçerlidir. Temsil sistemlerinin kişilerin zihninde anlamlandırılabilmesi için o temsili dili okuyabilecek altyapıya sahip olunması gerekli iken filmin herhangi bir temsili dil bilgisi talep etmeden, geçmiş deneyimler üzerinden algısal düzlemde izleyici ile bağ kurabilmesi onun mimari temsil aracı konumunda avantajlı duruma getirir.

Sinema ve mimarlık üretim süreçlerinde bir senaryo dahilinde oluşturulan kurgulara başvurur. Mimaride üretim aşamaları için bilgilerin iletildiği temsil araçları da bu kurgunun parçaları olarak var olurlar. Kurgusal sistemlerin yapısında var olmayan zaman-mekânın deneyimlenememesi ile meydana gelen probleminin başka bir kurgusal ürün olan filmin ile aşılabilmesi her zaman mümkün olmaz. Bêka ve Lemoine, kurgunun deneyimsel sorunlarının üstesinden gelmek için farklı bir kurgu sistemine

başvurmanın getirdiği yeni sınırlılıkların farkındadır. Yönetmenler, geleneksel temsillerde zamanın teröründen kaçış için başvurulan dondurulmuş bir anın yakalanması yerine gündelik gerçeğin sunumu ile zaman-mekânda yapının temsilini gerçekleştirmek için filmin yapısında olması gereken ögeleri tespit ederler. Burada temel düşüne sinema ve filmin mekânda gerçekleşen hayatı, yaşanan ve yaşayan mekânı hiçbir temsil sisteminin başaramadığı şekilde izleyicisine sunabilmesidir. Bu ögeler doğrultusunda filmlerinde, insanların merkezde olduğu, bedenin hareketleri ile oluşan gündelik hayatın içerdiği beklenmedik olayların ve kazaların gerçekleştiği, zamanın sebep olduğu düzensizlik, kirlilik ve bakım ihtiyacının göz önüne serilerek ikonik görüntünün gücünün yıkıldığı, dikte edilmiş metinlerden değil serbest konuşmalardan oluşan diyalogların olduğu ve bu sayede mimari temsil kurgusunun amaçladığı önemli görülen bilgiyi iletme, tanıtma veya eğitim amacını gütmeden yaşanan hayat ve mekanda ne varsa film boyunca kendiliğinden gerçekleştiği bir anlatıyı içeren temsil ortaya koyulur. Bu sayede Bêka ve Lemoine'nin mekânın duyusal gücü olarak adlandırdığı zaman-mekân boyutunun temsil sistemlerinde yer edinmesi gerçekleştirilir. Mimari temsillerin zaman-mekân boyutuna sahip olmasında sinema için üretilen tüm filmler için olumlu yönde bir genelleme yapılabilmesi mümkün değildir. Çünkü genellikle filmlerin içerisinde insanlar ve onların gündelik hayatında yer bulan rastlantısallığa yer verilmesinin önüne geçen, filmlerin bir senaryo dahilinde geliştirilen kurgusal yapısının zorunlu kıldığı sinematografik sınırlamalar mevcuttur.

Koolhaas Houselife, zaman mekân temsilinin yollarını arayan yönetmenlerin ilk filmi olması sebebi ile çalışmanın nesnelerinden biridir. Kültürün mekanla oluşumu ve kullanımı hakkında algı ve duyguların nasıl şekillendiği üzerine araştırma yapan Bêka ve Lemoine'nin Bay Moriyama ile tanıştıktan sonra zaman-mekân temsili hakkında listeledikleri kurallar arasında bir istisna yaparak mekân ile çevresi ile en iyi uyumu arayan Bay Moriyama ve evini merkeze alan Moriyama-San'ı çekerler. Sahip olduğu karmaşık mekânsal-zamansal yapılarla oluş halindeki eylemleri izleyicisine sunan Bêka ve Lemoine'nin filmleri, izleyicileri edilgen yapıdan kurtararak harekete dahil eder ve izleyicisine mekân deneyimini yaşatır. Basit bir el kamerası ile alınan görüntüler standartlaştırılmış yöntemlerin ve idealize edilmiş senaryoların profesyonelliğinden uzak bir anlatı sunar. Temizlik fırçasının el kamerasına çarpması, çıkılması zor bir rampanın yorulmadan yürünme metodunun keşfi, su sızdıran bir duvardaki deliğin anlık bir çözüm olarak kâğıt bardak ile kapatılması, uçan bir kelebeğin veya havada süzülen bir çiçek tohumunun takibi gibi hayatın içinde doğal ve anlık olarak gelişen olayları izleyicisine göstermenin yanında izleyicilerini bu olaylara ortak eder. Konutların baş rolde olduğu, sinema aracılığı ile mimari temsile yönelik deneysel yaklaşımlar olarak görebileceğimiz her iki film de önceki çalışmalarda bulunmayan, mekân ve hareketin mümkün kıldığı kapsayıcılık ile izleyicisinin anılar, duygular ve hikayelere sahip olmasını sağlayarak bilişsel bir ilgiye dayalı deneyim alanı açar.

Bu çalışmada mimari temsil alanında bir problem olarak var olan zaman-mekânın temsile dahil edilmesi konusunda sinema ve mimarlığın disiplinler arası birlikteliği ile sinematik gösteriminin üretken potansiyeli hakkında yapılan çalışmalara katkı

sağlanması amaçlanır. Mekân temsilleri mekânın kendisinden daha az bilgi içerse de potansiyel olarak mekânın barındırdığı deneyimleri zaman-mekân ve beden-hareket ikililerinin arasındaki derin ilişki sayesinde içerebilir. Sinema aracılığı ile izleyicinin dahil edildiği hareket, temsil sistemlerinin deneyim açısından zayıflığını giderirse bile temelde bir kurgu nesnesi olan filmlerin her biri için bu sonuç geçerli değildir. Kurgusallığın zorunlu kıldığı sınırlamalar hareket ve zamanın anlatıya dahil edilmesindeki problemlerin aşılmasını engeller. İnsanlar ve gündelik hayatla bağlantısını koparark mekânın niteliklerinden soyut bir şekilde ifade etmek yerine onların mimari temsilinin ön saflarına yerleştirilmesi ile oluşturulacak temsil sistemlerinde temel kavram gündelik hayatın kendiliğindenliği olur. Filmin kullanıldığı yenilenmiş bir temsil sistemi anlayışında kendiliğindenlik ile kurgunun gücünün alaşağı edilmesi, zorunlu bir temsil bilgisine sahip olmayan izleyicilerin algı dünyasında yer edinen deneyim, algı ve anılar ile bağlantı kurularak yaşamın kendisi ile yaşamın gerçekleştiği mekânın deneyimine imkân verir ve geleneksel temsil sistemlerinin zaman-mekân boyutuna sahip olamama sorununu ortadan kaldırır. Çalışmanın mimari üretim ve temsil süreçlerine zaman boyutunun dahil edilmesi ile mimarlar ve meslek dışındaki bireyler arasındaki iletişim aşamalarında yer alacak, mekânsal deneyime imkân verecek temsil araçlarının geliştirilmesini amaçlayan bundan sonraki çalışmalar için katkı sunması umulmaktadır.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazar(lar) aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadır(lar):

1-Yazarılar eşit oranda katkı sağlamıştır.

2-Makalenin yazarları arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

3-Makale, ikinci yazar danışmanlığında birinci yazarın Mimari Mekânin Bilişsel Süreçlerle Deneyimlenmesinde Sinema ve Konvansiyonel Temsillerin Karşılaştırılması isimli doktora tezinden üretilmiştir.

4-Makalemizde etik kurulu izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektiren bir durum yoktur. (Katılımcıların olduğu bir deney yapılmamıştır.)

5- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız
Çıkar Çatışması: Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek: Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

Akansel, S. (2024). Charlie and the chocolate factory. N. Erdoğan & H. T. Akarsu (Eds.), *Architecture in cinema* (ss. 398- 402) içinde. Benthrun Science Publishers.

Akansel, S. (2020). Zamanlar arasında mekân göl evi. N. Erdoğan ve H. T. Akarsu (Eds.), *Sinemada mimarlık* (ss. 337- 442) içinde. YEM Yayın

Amundsen, M. (2018). Q&A with Juhani Pallasmaa on architecture, aesthetics of atmospheres and the passage of time. *Ambiances*, 1-7. D

Apostel, L. (1970). *Interdisciplinarty; problems of teaching and research in universities*. OECD.

Bêka, I., & Lemoine, L. (2008). Koolhaas Houselife [Film]. Beka & Partners.

Bêka, I., & Lemoine, L. (2017). Moriyama-San [Film]. Beka & Partners.

Bêka, I., & Lemoine, L. (2022). *Columbia GSAPP Dean's lecture series: Ila Bêka & Louise.* https://www.youtube.com/watch?v=Wvt2i8DVFF8&ab_channel=ColumbiaGSAPP

Bêka, I., & Lemoine, L. (2023, 16 Haziran). *Moriyama-San.* https://www.bekalemoine.com/moriyama.php

Bêka, I., & Lemoine, L. (2023, 16 Haziran). *Koolhaas Houselife.* https://www.bekalemoine.com/Koolhaas_houselife.php

Both, T. (2016). *A D. school design project guide*. Hasso Plattner Institute of Design at Stanford.

Brand, S. (1994). *How buildings learn: what happens after they're built*. Viking.

Breeze. M. E. (2017). *Towards an architecture of the cinematic*. Doktora Tezi, University of Cambridge, Cambridge.

Ceylan, E. (2010). *Modern bir mimari temsil ve performans aracı olarak diyagram*. Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Colomina, B. (2017). *Mahremiyet ve kamusallık: kitle iletişim aracı olarak modern mimari*. Metis.

Connah, R. (2001). *How architecture got its hump*, MIT Press.

Croset, P. A. (1988). The narration of architecture. B. Colomina (Eds.), *Architectureproduction* (ss. 200-211) içinde. Princeton Architectural Press.

Delneste, Y. (2012). *La Maison de Bordeaux et le temps qui passe*. https://www.sudouest.fr/gironde/floirac/la-maison-de-bordeaux-et-le-temps-qui-passe-8981758.php

Domingez, G. M., & Garboya, J. D. E. (2018). Home-city Interactions in Suburban Tokyo: Moriyama House by Ryue Nishizawa. *Revista de Arquitectura*, *23*(34), 45-53.

Eisenstein, S. M. (1989). Montage and architecture. *Assemblage*, 10, 110-131.

Erk, G. K. (2023). Görünür kentler ve analog ikizleri. C. A. Güzer. (Edt.), *Sinema ve mimarlık*. (ss. 63- 86) içinde. FOL

Fernández-Galiano, L. (1998). *The life of the house.* https://arquitecturaviva.com/articles/la-vida-de-la-casa

Giedion, S. (1941). *Space, time and architecture*. Harvard University Press

Gürer, T.K. (2004). *Bir paradigma olarak mimari temsilin incelenmesi*. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Güzer, C. A. (2023). Sinemanın mimarlık üzerine söyledikleri: bir eleştiri biçimi olarak sinema. C. A. Güzer. (Ed.), *Sinema ve mimarlık*. (ss. 27- 62) içinde. FOL

Hall, S. (1997). The work of representation. S. Hall (Eds.), *Representation: Cultural representations and signifying practices* (ss. 13-74) içinde. SAGE Publications.

Harries, K. (1982). Building and the terror of time. *Perspecta*. 19, 58-69.

Hays, K.M. (2005). Architecture by numbers. *Praxis,* (7), 88-99.

Helmane, I., & Briška, I. (2017). What is developing integrated or interdisciplinary or multidisciplinary or transdisciplinary education in school? *Signum Temporis*, *9*(1), 7–15.

Hohle, M.K. (2006). *Building blocks.*

https://blog.naver.com/PostView.nhn?isHttpsRedirect=true&blogId=rjscnr77&logNo=80116642777

Hollier, D. (1989). *Against architecture: the writings of georges bataille*. MIT Press.

Jacob, S. (2009). *Koolhaas houselife.* https://www.iconeye.com/back-issues/koolhaas-houselife

Jacobs, H. H. (1989). The growing need for interdisciplinary curriculum content. H. H. Jacobs (Eds.), *Interdisciplinary curriculum: Design and implementation.* (ss. 1-11) içinde. Assocation for Supervision and Curriculum Development.

Kalay, M. A. (2020). Dogville'in boyutları. N.Erdoğan & H.T.Akarsu (Eds.) *Sinemada mimarlık* (ss. 76- 90) içinde. YEM Yayın.

Kavakoğlu, A. A. (2023). Mimari imgelerin sinemadaki temsili: Renaissance filminde imgesel şehrin inşası. C. A. Güzer. (Ed.), *Sinema ve mimarlık* (ss. 124- 142) içinde. FOL.

Keim, C., & Schrödl, B. (2015). Cinetectur – Korrespondenzen zwischen film, Architekturgeschichte und architekturtheorie. C.Keim & B.Schrödl (Eds.), *Architektur im film* (ss. 9-48) içinde. Transcript Verlag.

Kotsioris, E. (2019). *The life in between: Ryue Nishizawa's Moriyama House.* https://post.moma.org/the-life-in-between-ryue-nishizawas-moriyama-house-tokyo-2002-2005

Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. Blackwell.

Moholy-Nagy, L. (2005). *The new vision: fundamentals of Bauhaus design, painting, sculpture, and architecture* . Dover Publications.

Lemoine, L. (2009). Entrevista, *Revista A10*(29), 45-46.

Moholy-Nagy, L. (2005). *The new vision: fundamentals of Bauhaus design, painting, sculpture, and architecture.* Dover Publications.

Nishizawa, R. (2010). Moriyama House. Seven new architectural elements. K. Kitayama, Y. Tsukamoto & R. Nishizawa (Eds.), *Tokyo metabolizing* (ss. 76-99) içinde. Toto Publishing

Ouroussoff, N. (1998). *Fitting form to function.* https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1998-sep-20-ca-24519-story.html

Penz, F. (1997). *Cinema & architecture: Melies, mallet-stevens, multimedia*. British Film Institute

Ramiro, L. A. (2017). *Cine documental de arquitectura : construcción de la no-ficción en la Villa Saboya, la Casa Burdeos y el Centro Rolex*. E.T.S. Arquitectura. https://doi.org/10.20868/UPM.thesis.48167.

Rossi, A. (1981). *A Scientific autobiography*. MIT Press.

Schamoni, V. (1926). *Das lichtspiel: Möglichkeiten des absoluten films*. Münster.

Sluishuis (2023, 22 Haziran). *Sluishuis.* https://sluishuis.nl

Sontag, S. (1977). *On photography*. Anchor Books.

Suárez, L. A. (2016). Towards experiential representation in architecture. *Journal of Architecture and Urbanism, 40*(1), 47-58.

Sörgel, H. (1918). *Einführung in die architektur-ästhetik: Prolegomena zu einer theorie der baukunst*. Piloty & Loenhle.

Tanju, B. (2008). Mekân-zaman ve mimarlıklar. *Zaman – mekân* içinde (ss.170-185). Yem Yayın.

Tanyeli, U. (2001). Sinema ve mimarlık: temsiliyet nesnenin temsili sanatın sanallıkla ifadesi. *Arredamento Mimarlık*, (11/66).

Till, J. (1996). Architecture in space, time. C. Melhuish (Eds.), *Architecture and anthropology* (ss. 12-16) içinde. London Academy Editions.

Tschumi, B. (1981). *The Manhattan transcripts*. Wiley

Till, J. (2009). *Archıtecture depends*. MIT Press.

Vitruvius (1931). *On architecture. I (1-5).* Harvard University Press.

Weihsmann, H. (2015). Cinetectur – Architektur im zeitalter des films. ein parcours im vorfeld einer ınteraktion von film und architektur. C.Keim & B.Schrödl (Eds.), *Architektur im film* (ss.29-48) içinde. Transcript Verlag.

Yıldız, E. (2024). The mind of the dead and the thinking (Johnny Got His Gun). N.Erdoğan & H. T. Akarsu (Eds.), *Architecture in cinema* (ss. 176-182) içinde. Benthrun Science Publishers.

Zevi, B. (1957). *Architecture as space*. Horizon.

Zaluska, M., Amarri, R., & Bailey, M. (2023, 2 Ağustos). *Ila Bêka & Louıse Lemoine on the Moriyama House– What is a house for And Bêka & Lemoine*. https://drawingmatter.org/beka-lemoine-on-the-moriyama-house

IBAD
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
Journal of Social Sciences

IBAD, 2024; (17): 65-86
DOI: 10.21733/ibad.1510794 **Özgün Araştırma / Original Article**

Türkiye'de 2023 Yılında En Çok Dinlenilen Şarkıların İncelenmesi: Spotify Örneği

Analysis of the Most Listened Songs in Turkey in 2023: The Spotify Example

Buket Aydıner[1]
M. Nevra Küpana[2*]

*** Sorumlu yazar**
Corresponding author

[1] Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Türkiye
E-mail: buket.aydiner@ogr.sakarya.edu.tr
ORCID: 0009-0004-1991-4942

[2] Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Türkiye
E-mail: nkupana@sakarya.edu.tr
ORCID: 0000-0001-9916-0052

Başvuru/Submitted: 04.07.2024
Son Düzeltme/Last Revision: 16.08.2024
Kabul/Accepted: 23.08.2024

Atıf bilgisi / Citation:
Aydıner, B. & Küpana, M. N. (2024). Türkiye'de 2023 yılında en çok dinlenilen şarkıların incelenmesi: Spotify örneği. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi-IBAD Journal of Social Sciences*, (17), 65-86.
https://doi.org/10.21733/ibad.1510794

***intihal.net* Similarity Index** 15%

ÖZ
Bu araştırmanın problemini Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenilen 10 şarkının incelenmesi oluşturmaktadır. Araştırmanın alt problemleri şu şekildedir: 1. Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenilen 10 şarkıyı seslendiren kişilerin cinsiyet, yaş, eğitim durumu, milliyet açısından demografik özellikleri nelerdir? 2. Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenilen 10 şarkının dinlenme oranı, müzik türü, albüm bilgisi, süre, hız, tonalite açısından özellikleri nelerdir? 3. Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenilen 10 şarkının sözleri hangi psikolojik temaları barındırmaktadır? Araştırmada en çok dinlenilen şarkıların belirlenmesinde ve bu şarkıların albüm/seslendiren/süre bilgilerinin belirlenmesinde, dinlenme oranlarının tespitinde Spotify'ın 29 Kasım 2023 tarihinde resmi olarak yayınladığı sayısal veriler baz alınmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır, doküman analizi ve içerik analizinden yararlanılmıştır. Çalışmanın amacı doğrultusunda Türkiye'de 2023 yılında en çok dinlenilen şarkıların sözleri içerik analizine tabi tutulmuştur. Bu analize göre psikolojik temalar belirlenmiş ve elde edilen veriler sayısallaştırılarak sunulmuştur. Popüler müzik bağlamında Türkiye'ye ilişkin söz konusu güncel verilerin elde edilmesi önemli görülmektedir.
Anahtar kelimeler: Popüler Müzik, Türkçe Şarkılar, Spotify, Müzik Psikolojisi, Şarkı Sözü İçerik Analizi

ABSTRACT
The aim of this research is to analyze the top 10 most listened songs on Spotify in Turkey in 2023. The research addresses the following sub-questions: 1. What are the demographic characteristics (such as gender, age, education level, nationality) of the artists who performed the 10 most listened songs on Spotify in Turkey in 2023? 2. What are the characteristics of the top 10 most listened songs on Spotify in Turkey in 2023 in terms of listening rate, music genre, album details, duration, tempo, and tonality? 3. What psychological themes are present in the lyrics of the top 10 most listened songs on Spotify in Turkey in 2023? The study uses numerical data officially published by Spotify on November 29, 2023, as the basis for identifying the most listened songs, their album/artist/duration information, and their listening rates. Document analysis and content analysis, both qualitative research methods, were employed. The lyrics of the most listened songs in Turkey in 2023 were subjected to content analysis. Through this analysis, psychological themes were identified, quantified, and presented. This study provides valuable insights into popular music trends in Turkey.
Keywords: Popular Music, Turkish Songs, Spotify, Music Psychology, Lyric Content Analysis

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

GİRİŞ

Müzik, insanlık tarihi kadar eskidir. Müziğin kökeni ile ilgili hipotezler doğa, doğanın taklidi ve insanın içinde bulunduğu toplumdaki ilişkiler olmak üzere üç esas kaynaktan gelmektedir (Günay, 2011, s. 16). İnsanın müzikle olan ilişkisi, ilkel zamanlardan günümüze onun doğayla ve duygu durumuyla ilişkisiyle bağlantılıdır (İlyasoğlu, 2009, s.13). Müzik hem duyguların dışavurumu hem de bireysel ve toplu yaşamın estetik bir temsili olarak insanlık tarihi kadar eski bir sanat formudur. Aydınlanma döneminden itibaren bağımsız bir alan haline gelen müzik, 20. yüzyılda teknolojik gelişmeler ve müzik endüstrisinin büyümesiyle birlikte bir eğlence aracı olarak kabul görmüş ve kitlesel bir nitelik kazanmıştır (Girgin vd., 2024, s. 142).

Müzik endüstrisindeki gelişmeler ve teknolojik değişimler, geleneksel müzik dinleme araçları olan gramofon, kaset ve CD çalarların yerini cep telefonlarında çevrimiçi dinlenebilen dijital müzik platformlarının almasına neden olmuştur. Bu durum, müzik içeriklerine erişim ve tüketimin hızlı bir şekilde artmasına yol açmıştır. Teknolojinin gelişmesine paralel olarak, müzik de değişime uğramış ve müzik dinleme alışkanlıkları evrim geçirmiştir. Gramofon, kasetçalar, CD çalar ve MP3 çalardan dijital ortamlara geçiş gözlenmiştir. Bu dijital dönüşüm, müzik dinleme araçlarının yanı sıra internet aracılığıyla birçok yeni mecranın ortaya çıkmasına da sebep olmuştur. Sürekli evrilen müzik, dinleme alışkanlıklarını ve müzik dinleme platformlarını da değiştirmiştir (Altan ve Övür, 2020, s. 320). "Müziğin, insanların hayatlarına girdiği ilk andan itibaren arzu edilen müziği dinlemek için önce o müziğe ait plağa sahip olmak daha sonra ise plağı oynatacak pikabı edinmek gerekmekteydi. İlerleyen süreçte ise kaset dinlemek için kasetçalara, CD dinlemek için CD çalara ihtiyaç duyulmaktaydı. Günümüzde ise bir tık veya dokunuşumuzla istediğimiz yerde istediğimiz müziğe erişim sağlayabilmekteyiz" (Gürkan, 2021, s.107).

Dünya genelindeki teknolojik ilerlemeler ve internetin kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte müzik dinleme süreci oldukça kolay hale gelmiştir. İnternet üzerinde çeşitli çevrimiçi müzik platformları bulunmaktadır. Bu platformlar, farklı varyasyonlara sahip olup bireylerin tercihlerine göre özelleştirilmiş içerikler sunmak amacıyla geliştirilen algoritmalarla desteklenmiştir. Geleneksel radyo yayınlarından farklı olarak, müzik dinleme platformları kullanıcı odaklı ve kullanıcılara özgü müzik oturumları sunmuştur. Bu oturumlar arasında çevrimiçi (online) veya çevrimdışı (offline) radyo, albümler, tekliler (single'lar), konser kayıtları, podcast'ler ve DJ setleri gibi çeşitli seçenekler bulunmaktadır (Gürkan, 2021, s.101).

Teknoloji ve internetin gelişmesiyle birlikte, müziğe erişim ve dinleme alışkanlıkları da değişmiştir. Geleneksel müzik dinleme cihazları olan teypler, müzik çalarlar, kasetler, CD'ler ve MP3 çalarlar yerlerini, web siteleri, mobil uygulamalar ve dijital müzik platformlarına bırakmıştır. Bugünlerde, müziğe internet, GSM şebekeleri, dijital müzik çalarlar gibi çeşitli platformlardan erişmek mümkündür. Akıllı telefonlar, bilgisayarlar, tabletler ve akıllı televizyonlar gibi cihazlar, milyonlarca müzikal veriyi sağlayarak birer çevrimiçi müzik medyası haline gelmiştir (Bozkurt, 2015, s. 48).

Müzik endüstrisi, günümüzde yapay zekâ teknolojilerinin sağladığı imkanlarla birlikte dünya ekonomisi içinde önemli bir paya sahip olmaya başlamıştır. Dünya çapında birçok tanınmış şirket, müzik endüstrisine yönelik olarak çevrimiçi müzik dinleme ve müzik öneri sistemleri gibi çeşitli uygulamalara odaklanmıştır. Bu uygulamalar, kullanıcılar tarafından etiketlenen müzikleri dinledikleri müzikleri analiz ederek türlerini sınıflandırabilen sistemler içermektedirler (Hızlısoy & Tüfekçi, 2021, s. 177). Günümüzde yer alan dijital müzik

platformları arasında Spotify, Tidal, Fizy, Deezer, Muud, YouTube Music ve Apple Music gibi çeşitli seçenekler bulunmaktadır. Bu platformlar, müzik dinleme deneyimini çeşitlendirerek kullanıcılara geniş bir müzik arşivine erişim imkânı sunmaktadır.

Popüler Kültür ve Popüler Müzik

Türk Dil Kurumu'na göre, popüler "herkesçe tanınan, bilinen"; popüler kültür ise "belli bir dönem için geçerli olan, hızlı üretilen ve hızlı tüketilen kültürel ögelerin bütünü" olarak tanımlanmaktadır (TDK, t.y.). Popüler kavramı İngilizce'nin orijininden gelmekte olup orta çağda "halk" anlamında kullanılmıştır. Günümüzde ise "sevilen ve seçilen" anlamında kullanılmaktadır (Güngör, 1999: 18, akt. Özkan, 2006, s. 31).

Erdoğan (2004)'a göre "popüler kültür geniş iş bölümü etrafında kurulan kapitalist mal üretimi, pazarlaması, dağıtımı ve tüketimi biçimlerine dayanan bir kültürdür. Bu biçim olmayınca, örneğin teknolojik çoğaltma, seri üretim, tv veya basın olmayınca, bu araçlara dayanan böyle bir kültür biçimi de olmaz" (s. 4). Coşgun (2012) popüler kültürün gündelik yaşama hâkim olan kültür olduğunu (s. 840); Dönmez (2019) ise popüler kültürün, toplumsal değişim sonuçlarının somut ve somut olmayan kültür ürünlerine yansımasıyla ortaya çıkan bir "kitle kültürü fenomeni" olduğunu belirtmektedir. Somut olmayan kültür ürünlerinin, endüstriyel süreçten geçerek profesyonel ekipler tarafından paketlenip kitle medyası aracılığıyla sunulması veya kültürel sektörde işlevselleştirilmesi veya pazarlanması ilkesi popüler kültür kavramın temelini oluşturmaktadır. Somut olmayan bu kültür ürünleri arasında müzik, resim, film, sinema, tiyatro, edebiyat gibi sanatın her türü yer almaktadır. Popüler kültür, geniş kitlelere hitap eden ve her ulus ya da topluluğun kendine özgü bir popüler kültür karakteristiğine sahip olduğu bir kültürdür (Dönmez, 2019, s. 177-178).

"Popüler kültür, en genel anlamıyla hızlı üretilen ve hızlı kaybolan, tarihsel önem, derinlik ya da süreklilik iddiası olmayan, elitlik özelliği taşımayan, ortalama insanların sahip olduğu kültürel özellikler olarak ele alınmaktadır" (Solmaz, 2009, s. 1). Popüler kültür, günlük yaşantımızın birçok alanında yer alarak sinemadan sosyal medyaya, modadan müziğe kadar hayatımızın farklı yönlerini etkiler ve şekillendirir. Akar (2009) modayı "Toplum içerisinde, bir ürünün veya tarzın moda olması, herhangi bir yeniliğin modacılar tarafından sunulmasıyla veya toplumda ünlü birisinin benimsediği bir yeniliği başkalarının da benimsemesiyle gerçekleşmektedir. Toplum tarafından tanınırlığı fazla olan ve ünlü diye adlandırılan kişiler, modanın yayılım çizgisinde bir anlamda kamuoyu önderi rolünü üstlenmektedirler" (202). Medya ile ilgili Karakoç (2014) "Medya kültürden etkilenirken aynı zamanda onu da etkilemektedir. Dolayısıyla medya ister millî kültür, kitle kültürü, halk kültürü, isterse popüler kültür formlarında olsun bütün bu oluşumlarda etkin bir rol oynamaktadır" (s.246).

Kitle iletişim araçları, popüler kültürün insanlara ulaştırılmasında etkin bir rol oynamaktadır, popüler kültürün insanları bir araya getirme, kaynaştırma ve sosyalleştirme işlevi gibi yararlı bir yönü bulunmaktadır (Özden ve Barışeri, 2010, s. 277). Popüler kültürün alt basamaklarından biri olan popüler müzik, halka ait olan veya halkın ortak beğenisi ile ortaya çıkan müzik olarak tanımlanabilir. Çağımız gereği her an yanımızda olabilecek bir kültür ürünüdür. Müzik, bireylerin beğeni ve estetik duyguları ile doğrudan ilişkilidir (Efe ve Sonsel, 2019, s.977). Popüler müzik, modern toplumun dokusunda derin bir etkiye sahiptir. Profesyonel yapımcı şirketlerin eliyle oluşturulan ve sanatlar arası etkileşimle üretilen müzik kültürleri, popüler müziği tanımlayan temel unsurlardan biri olarak belirtilmektedir. Pop, Arabesk, Rock, Jazz, Blues, Metal, World Müzik, Club, Elektronik, Hip-hop gibi birçok tür, ortak özellikleriyle bir araya geldiğini: kitlelere ulaşma, globalleşme, endüstriyel döngünün içinden geçme ve ekonomik bir

rol oynamıştır. Bu türler, anlaşılabilir, akılda kalıcı ezgi ve ritimlerle herkese hitap etmiştir (Dönmez, 2019, s. 178-179). Medyanın desteğine bağlı olarak, popüler bir müzik parçası, bir anda dünyanın ilgisini çekebilir ya da popüleritesini kaybedebilir (Özeren, 2005).

Popüler müziklerin dinlenme düzeylerinin diğer müzik türlerinin önüne geçtiği bilinmektedir. (Çiftçi, 2010, s. 152). Popüler müzik türleri ve bu türler çevresinde görünürlük kazanan kültürel gruplar, gündelik yaşam dilinde "gençler" ya da "gençlik" olarak işaret edilen kesimle ilişkilendirilir (Çerezcioğlu, 2014, s.12). Popüler müzik türlerine içerik, teknik ve estetik açılardan atfedilen önem, genellikle klasik müzikal yapılarla karşılaştırılarak belirlense de popüler müzikler belli bir anlayışın ve ihtiyacın ürünü olmalarının yanı sıra, kendi başlarına önemli ve değerli müzik türleridir. Popüler müzikler, son derece esnek yapılarıyla her türlü değişime kolayca adapte olabilirler, bu da onların belki de tüm zamanlarda varlıklarını sürdürecek olmalarını sağlar (Aksu, 2008, s. 23).

Popüler müzikler genellikle insanların çalışma ortamlarında olanakları doğrultusunda dinlediği ve boş zamanlarını değerlendirirken tükettiği bir müzik türüdür. Ayrıca, işsizler için de sürekli boş zaman olgusuna eşlik etme eğilimindedir, özellikle sanayileşme ve makineleşmenin etkisiyle işsizlik arttıkça bu durum daha da belirginleşmektedir. Gençler için popüler müzikler, duyguların belli tarzlarda ifade edildiği ve aidiyet duygusunun simgesi olarak benimsenen bir müzik tarzını yansıtırken, çocuklar için ise şarkı söyleme, dans etme ve oyun oynama gibi aktivitelerde kullanılan bir müzik olarak algılanır ve kullanılır. Bu şekilde, popüler müzikler toplumun çeşitli kesimlerine yayılmıştır (Aksu, 2010, s. 22). "Popüler müzik kültüründe dinleyici yani; popüler müzik deyimi ile hedef kitle, sanılanın aksine ne sunulursa alan bir kesim değil, daha çok kendi estetik beğenisi doğrultusunda hareket ederek ürünü tüketen bir kesimdir" (Çiftçi, 2010, s.154).

"Müziğe yüklenen anlamlar sadece bir duygu ve düşünce durumu yaratmakla kalmaz. Müzik geri yansıttığı anlamlarla aynı zamanda kişisel ve toplumsal bir sembol haline gelir" (Şenel, 2013, s. 13). "Müzik birleştirici bir ortam yarattığı kadar aynı zamanda sosyal farklılıkların daha köşeli bir halde görünmesine de aracılık eder. Örneğin arabesk müziği duyan birçok kişinin zihninde bu müziğin temsil ettiği gruplar ve farklı bir yaşam biçimi şekillenebilir" (Işık ve Işık, 2013, s. 26). Bir müzikal eser, mevcut olduğu toplumsal yapının özelliklerini yansıtır. Bu bağlamda, müzik toplumsal alanla sıkı bir ilişki içindedir ve özellikle kültürel ortamın anlaşılmasında değerli bilgiler sağlar (Işık ve Işık, 2013, s. 63). "Kişinin doğumdan itibaren iletişim içinde olduğu aile, arkadaş, öğretmen gibi çevreler ve etkenler, onun müziği koyduğu değer çizgisini ve müzik beğenisinin şekillenişini etkiler. Müziği anlamlandıran, ona kendimiz, çevremiz ya da toplum tarafından yüklenen anlamlardır" (Albayrak, 2015, s. 4).

Müzik sektöründe yayın servislerinin günümüzde en popülerlerinden biri, Spotify uygulamasıdır. Spotify ücretli ve ücretsiz seçenekler çerçevesinde dinleyicilere dünyadaki pek çok müzik eserini istedikleri an dinleme olanağı sunmaktadır. Ayrıca Spotify, abonelerine bireysel ve genel kategorilerde yılın en çok dinlenen sanatçıları, şarkıları, müzik türleri ve dinleme süreleriyle ilgili istatistikleri sağlamaktadır (Girgin vd., 2024, s.142). Literatür incelendiğinde günümüzde dijital medya platformlarındaki müzik dinleme verileri üzerinden dinleyicilerin müzik tercihlerinin (Fricke vd., 2019; Suh, 2019), müzik dinleme nedenlerinin ve motivasyon kaynaklarının (Duman vd., 2022; Mok vd., 2022) kişilik özelliklerinin (Anderson vd., 2020) belirlenebildiği ve toplumlar üzerine kültürel, sosyolojik, psikolojik bağlamlarda çıkarımlar ve küresel karşılaştırmalar (Bello & Garcia, 2021; Vidas vd., 2021; A. Öztürk & Crossley, 2021) yapılabildiği görülmektedir.

Bu araştırmada Spotify'ın 2023 yılı istatistiklerine göre Türkiye'de en çok dinlenen 10 şarkının belirlenmesi, bu şarkıların ve seslendirenlerin özelliklerinin incelenmesi, ayrıca bu şarkıların içerdiği sözlerin hangi psikolojik temaları barındırdığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Türkiye'de dinlenen popüler müziklerin belirlenmesinin, popüler kültürün alt basamaklarından olan popüler müziklere ilişkin olarak toplumun tercihlerini, beğenilerini yansıtması açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Popüler şarkıları seslendirenler de popüler kültürde önemli toplumsal figürler olarak kabul görmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı doğrultusunda 2023 yılında Türkiye'de en çok dinlenen şarkıları seslendiren şarkıcıların belirli özelliklerinin belirlenmesi, toplumda kabul gören güncel figürlere ilişkin demografik verileri göstermesi açısından önemli görülmektedir. Çalışmanın amacı doğrultusunda 2023 yılında Türkiye'de en çok dinlenen şarkıların belirli müzikal kategoriler açısından belirlenmesi, toplumun müzikal tercihleri ve beğenileri açısından müzikal veriler sağlaması ve yıllara göre müzikal karşılaştırmalar yapmaya katkı sağlayabilmesi açısından önemlidir. Duygu üzerine çalışan farklı disiplinlerden araştırmaların kesin sonuçlara varamaması müzik beğenisi, müzik dinleme alışkanlıkları, algılama, kişilik, kültür, sosyal çevre gibi etkenlerin gücünü ortaya koymaktadır (Karşıcı, 2007, s. 22). Popüler müzik, insanların duygu dünyasını, özlemlerini ve açmazlarını ortak bir beğeni içinde yansıtır. Popüler müzik sözleri diğer popüler kültür ürünleri gibi, bir dönemin sıradan ideolojisini, günlük hayatı ve kültürel kırılmaları gösteren bir metin niteliğindedir. Bu metinler dönemin popülerleşmiş söylemlerinin ve ideolojisinin ürünüdür (Paker, 2008, s.88). Çalışmanın amacı doğrultusunda 2023 yılında Türkiye'de en çok dinlenen şarkıların sözlerinin içerdiği psikolojik temaların belirlenmesinin toplumda benimsenen şarkıların karşılık bulduğu duygudurumlarını göstermesine, popüler kültür bağlamında müzik aracılığıyla topluma dair psikolojik ve sosyolojik çıkarımlarda bulunulmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu doğrultuda bu araştırmanın problem cümlesi "Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen 10 şarkının özellikleri nelerdir?" olarak belirlenmiştir. Bu probleme dayanarak, araştırmanın alt problemleri şöyle sıralanmaktadır:

1. Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen 10 şarkıyı seslendiren kişilerin cinsiyet, yaş, eğitim durumu, milliyet açısından demografik özellikleri nelerdir?

2. Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen 10 şarkının dinlenme oranı, müzik türü, albüm bilgisi, süre, hız, tonalite açısından özellikleri nelerdir?

3. Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen 10 şarkının sözleri hangi psikolojik temaları içermektedir?

YÖNTEM

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır, doküman analizi ve içerik analizinden yararlanılmıştır. Doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren materyallerin analizini kapsar. Nitel araştırmalarda doküman incelemesi diğer veri toplama yöntemleri ile birlikte de kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.189). İçerik analizi, insan davranışlarını ve doğasını belirleme üzerinde doğrudan olmayan yollarla çalışmaya imkân tanıyan bir tekniktir (Büyüköztürk vd., 2021, s. 259). Araştırmanın çalışma evreni Spotify platformunda "Yılın Şarkıları 2023" listesinde yer alan en çok dinlenen 10 şarkı olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın 1. alt problemine dair olarak en çok dinlenen şarkıları seslendiren kişilerin belirlenmesinde Spotify'ın 29 Kasım 2023 tarihinde resmi olarak yayınladığı sayısal veriler esas

alınmıştır. Bu kişilerin cinsiyet, yaş, eğitim durumu, milliyet açısından demografik özellikleri popüler figürler olmaları nedeniyle internet kaynaklarından elde edilen verilere göre doküman analizine tabi tutulmuştur[1]. Araştırmanın 2. alt problemine dair olarak en çok dinlenen şarkıların belirlenmesinde, albüm bilgisinin, süre bilgisinin ve dinlenme oranlarının tespitinde Spotify'ın 29 Kasım 2023 tarihinde resmi olarak yayınladığı sayısal veriler esas alınmıştır. Araştırmanın 2. alt problemine dair olarak şarkıların ait olduğu müzik türü, hız ve tonalite açısından özelliklerinin belirlenmesinde araştırmacıların uzmanlıkları[2] doğrultusunda doküman analizi yapılmıştır. Araştırmanın 3. alt problemine dair olarak en çok dinlenen şarkıların sözleri Spotify platformundan edinilmiştir. Şarkı sözlerinin hangi psikolojik temaları içerdiği içerik analizi ile belirlenmiştir. Araştırmacılar ayrı olarak tematik kodlar belirlemişler ve tutarlılıkları kontrol ederek kodlayıcılar arası güvenirlik sağlamışlardır.

Görsel 1. *Türkiye'de 2023 Yılında Spotify Platformunda En Çok Dinlenen 10 Şarkı*

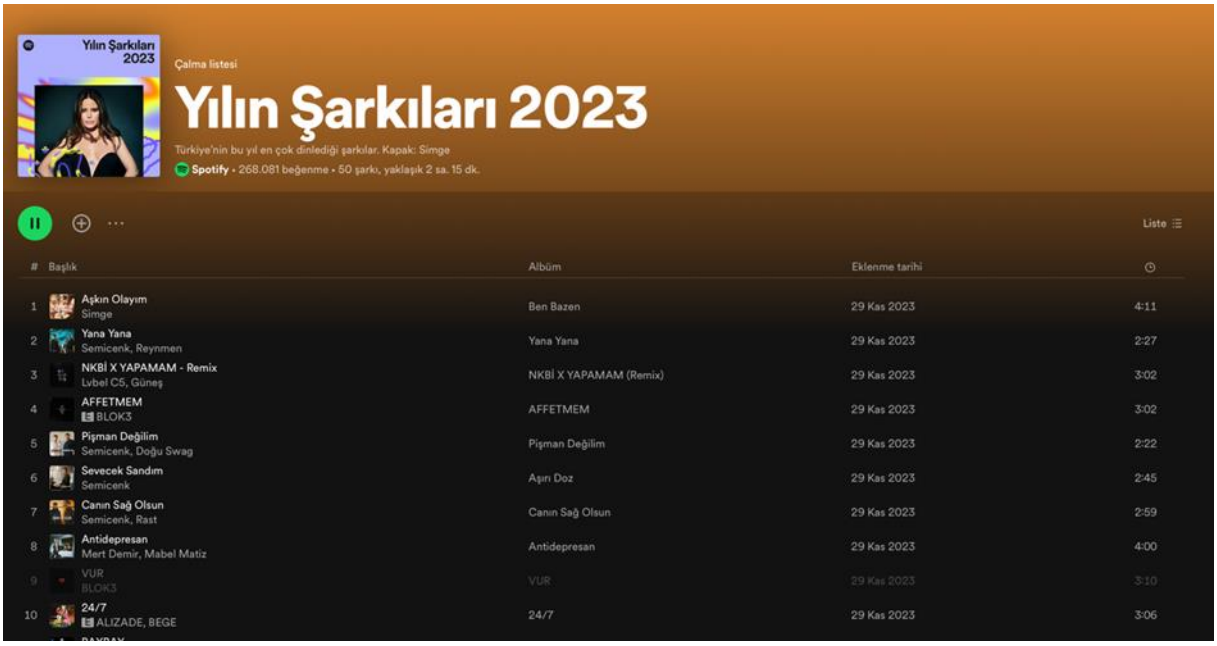

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde, araştırmanın alt problemlerine ilişkin veriler tablolaştırılarak verilmiş ve yorumlanmıştır.

Tablo 1. *Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen 10 şarkıyı seslendiren kişilerin demografik özellikleri*

Sıra	Şarkının Adı	Seslendirenin Adı Soyadı	Cinsiyet	Doğum Yılı	Eğitim Durumu	Milliyet

[1] Eğitim durumu açısından üç şarkıcının, doğum yılı açısından bir şarkıcının bilgisine ulaşılamadığından çeşitli iletişim kanallarından kendilerine ulaşılmaya çalışılmış ancak kendilerinden ve/veya menajerlerinden de gerekli bilgiler edinilememiştir (bkz Tablo 1).
[2] Bir sosyolog ve müzikbilimi uzmanı ile bir müzik eğitimi ve müzik psikolojisi uzmanı

1.	Aşkın Olayım	Simge Sağın	Kadın	1981	İstanbul Teknik Üniversitesi Devlet Konservatuarı Ses Eğitimi Bölümü	Türk
2.	Yana Yana	Semicenk (Cenk Baş)	Erkek	1998	Ordu Üniversitesi Müzik ve Sahne Sanatları Bölümü	Türk
		Reymen (Yusuf Aktaş)	Erkek	1995	Nişantaşı Üniversitesi Radyo ve Televizyon Programcılığı	Türk
3.	NKBİ X Yapamam-Remix	Lvbel C5 (Süleyman Burak Bodur)	Erkek	2001	Sağlık Lisesi	Türk
		Güneş (Güneş Taşkıran)	Kadın	1999		Türk
4.	Affetmem	Blok 3 (Hakan Aydın)	Erkek	2002		Türk
5.	Pişman Değilim	Semicenk (Cenk Baş)	Erkek	1998	Ordu Üniversitesi Müzik ve Sahne Sanatları Bölümü	Türk
		Doğu Swag (Orçun Doğucan Kaya)	Erkek	1990		Türk
6.	Sevecek Sandım	Semicenk (Cenk Baş)	Erkek	1998	Ordu Üniversitesi Müzik ve Sahne Sanatları Bölümü	Türk
7.	Canın Sağ Olsun	Semicenk (Cenk Baş)	Erkek	1998	Ordu Üniversitesi Müzik ve Sahne Sanatları Bölümü	Türk
		Rast (Mahmut Dağlı)	Erkek			Türk
8.	Antidepresan	Mabel Matiz (Fatih Karaca)	Erkek	1985	İstanbul Üniversitesi Diş Hekimliği	Türk
		Mert Demir	Erkek	1993	Lise	Türk
9.	Vur	Blok 3 (Hakan Aydın)	Erkek	2002		Türk

10.	24/7	Alizade (Asya Alizade)	Kadın	2000	Moskova Devlet Üniversitesi	Azerbaycanlı
		Bege (Berkcan Güven)	Erkek	1996	Işık Üniversitesi Görsel İletişim Tasarımı	Türk

Tablo 1'de Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen bir numaralı şarkının "Aşkın Olayım" olduğu ve bu şarkının Simge Sağın tarafından seslendirildiği görülmektedir. Simge Sağın 1981 doğumludur, İstanbul Teknik Üniversitesi Devlet Konservatuarı Ses Eğitimi Bölümü'nde eğitim almıştır (haberler.com, t.y.). Annem, Son Bahar dizilerinin müziklerini ve Süper FM'in jenerik müziğini seslendirmiştir. Kıraç ile birlikte seslendirdiği "Annem için" isimli şarkı 2010 yılında Türkiye'de dijital ortamda en çok dinlenen şarkılar arasında yer almıştır. Simge Sağın tekli olarak da şarkılar yayınlamıştır. "Yankı" isimli şarkısıyla Telifmetre verilerinde 2016 Ocak-Eylül aralığında Türkiye'de radyo ve televizyonlarda en çok çalınan şarkıcı olmuştur. Yıldız Teknik Üniversitesi'nin düzenlediği Yılın Yıldızları Ödülleri'nde En Beğenilen Şarkı kategorisinde ödül kazanmış ve aynı yıl Türkiye'de en çok izlenen dokuzuncu video klip unvanını elde etmiştir. Bununla birlikte, Simge Sağın aynı dönemde sinema dünyasına da adım atmış ve Her Şey Aşktan filminde konuk oyuncu olarak yer almıştır. Ayrıca, Beşiktaş'ın Süper Lig şampiyonluğu kutlamaları çerçevesinde Vodafone Arena'da gerçekleşen etkinlikte sahne almıştır. 43. Altın Kelebek Ödülleri'nde Simge Sağın'a Yıldızı Parlayanlar Ödülü verilmiştir. Aynı yıl içerisinde şarkıcı, müzikal çalışmalarının yanı sıra ayakkabı markası Deichmann'ın çeşitli reklam kampanyalarında da yer almıştır (Kral Müzik, t.y.).

Tablo 1'de Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen iki numaralı şarkının "Yan Yana" olduğu, seslendirenlerin Semicenk (Cenk Baş) ve Reymen (Yusuf Aktaş) olduğu görülmektedir. Semicenk adıyla bilinen Cenk Baş 1998 doğumludur, lise eğitimini denizcilik lisesinde tamamlamış sonra Ordu Üniversitesi Müzik ve Sahne Sanatları Bölümü'nde eğitim almıştır (https://blog.biletino.com/semicenk/). 2019 yılında TV8'de yayınlanan O Ses Türkiye programına yarışmacı olarak katılan Semicenk, müzik dünyasına ilk olarak 'Yüzü Tanıdık Değil' ve 'Kalbim Usandı' gibi parçalarıyla adım atmıştır. 2021 yılının Aralık ayında "Düşer Aklıma" adlı teklisini piyasaya sürmüştür. Bu şarkı ile tanınmaya başlayan Semicenk, çıkışından 2 yıl sonra 100 milyondan fazla kez dinlenmiştir. Daha sonra Funda Arar ile "Al Sevgilim" adlı düeti yayınlamıştır. 2023 yılında düzenlenen 49. Altın Kelebek Ödülleri'nde "En İyi Çıkış Yapan Şarkıcı" ödülünü kazanmıştır. Ayrıca aynı ödül töreninde Doğu Swag ile birlikte seslendirdiği "Pişman Değilim" şarkısı, "Yılın En İyi Şarkısı" ödülüne layık görülmüştür ("Semicenk", 2024). Reynmen adıyla bilinen Yusuf Aktaş ise 1995 doğumludur, İstanbul Aydın Üniversitesi'nde Radyo ve Televizyon Programcılığı bölümünde başladığı eğitimine Nişantaşı Üniversitesi'nde devam etmiştir ("Reymen" 2024). 2019 yılında Houze Istanbul isimli müzik şirketini kurmuştur ("Reymen" 2024).

Tablo 1'de Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen üç numaralı şarkının "NKBİ X Yapamam-Remix" olduğu ve bu şarkıyı seslendirenlerin Lvbel C5 ve Güneş olduğu görülmektedir. Lvbel C5'in gerçek ismi Süleyman Burak Bodur'dur (Seymen, 2023). Lvbel C5, 2001 doğumludur, sağlık lisesi mezunudur. Müzik kariyerine 2019 yılında "Drop" adlı şarkısıyla başlamış ve kısa bir süre sonra Universal Müzik Türkiye'nin dikkatini çekerek yeni bir rota izlemiştir. UMG Türkiye etiketiyle 2021'de piyasaya sürdüğü "Ralli" adlı şarkısı büyük bir ses

getirmiş ve Türkiye listelerinde bir numaraya yükselmiştir. "10 Numara" isimli şarkısı Galatasaray Spor Kulübü'nün resmi sosyal medya sayfalarından da paylaşılmış ve bu şarkı ile tanınırlığı ve başarısı artmıştır. 2022 yılında ilk albümü olan "C5MODE"u yayınlamıştır. Albümün en popüler şarkısı "Gelmezsen Gelme" olmakla birlikte, albümde birçok hit parça yer almıştır. "Dacıa", "Gaz Pedal" gibi şarkılarla adından sıkça söz ettiren Lvbel C5, Türkiye'de en çok konser veren sanatçılardan biri olmanın yanı sıra Spotify platformunda 5 milyondan fazla aylık dinleyiciye sahiptir. Dünya çapında da tanınan sanatçı, Türkiye müzik endüstrisinde önemli bir konuma sahip olduğunu kanıtlamıştır ("Lvbel C5" 2024). Güneş (Güneş Taşkıran) ise 1999 doğumlu kadın sanatçıdır. Küçük yaşta müziğe ilgi duymuştur. 12 yaşında şarkı sözü yazmaya ve beste yapmaya adım atmıştır. 2014 yılında popüler televizyon programı olan O Ses Çocuklar yarışmasına katılmıştır. Güneş, R&B, pop ve Türkçe rap gibi çeşitli müzik tarzlarında kendini geliştirmiştir. Bu çeşitlilik onun dinleyici kitlesini genişletmiş ve eserlerinin çeşitli kesimler tarafından beğenilmesini sağlamıştır. Özellikle "Suçlarımdan Biri" ve Uzi ile birlikte seslendirdiği "Dua" adlı parçalarıyla büyük başarı elde etmiştir. "2020 yılında "Dua" şarkısıyla yılın en iyi çıkış yapan sanatçısı ödülünü kazanmıştır. Güneş, 2022 yılı Number One Müzik Ödülleri'nde en iyi rap şarkıcı, en iyi klip ("NKBI") ve en iyi şarkı dalında aday gösterilmiştir. Spotify gibi önemli müzik platformlarında en çok dinlenenler listesine girmeyi başarmıştır. Spotify verilerine göre 2022 yılında Türkiye genelinde en çok dinlenen ikinci kadın sanatçı olmuştur. Müzikal kariyerini ilerletmek ve eserlerini daha geniş kitlelere ulaştırmak için Güneş, MOB Entertainment gibi köklü bir hip hop oluşumunun çatısı altında şarkılarını yayınlamıştır. Bu platform sayesinde eserlerine daha geniş bir erişim imkânı bulmuş ve daha fazla dinleyiciyle buluşmuştur (Kral Müzik, t.y.). 2021 yılında Apple Music, Yıldızı Parlayanlar programını Türkiye'de Güneş ile başlatmıştır. 2022 yılında Spotify'ın müzik sektöründe kadın eşitliğini güçlendirmek için tanıttığı EQUAL'ın listesine giren Güneş New York Times Meydanı'ndaki billboard reklamında yer almıştır (Kral Müzik, t.y.).

Tablo 1'de Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen dört numaralı şarkının "Affetmem" olduğu ve seslendirenin Blok 3 olduğu görülmektedir. Blok 3 sahne adıyla anılan Hakan Aydın 2002 doğumludur. Müzik kariyerine 2021 yılında "Wow" isimli ilk şarkısıyla başlamıştır. Ardından birkaç şarkı daha yayınlamıştır ancak gerçek çıkışını 2022'de "Vur" isimli şarkısı ile gerçekleştirmiştir. 2023 yılında "Affetmem" parçasıyla geniş kitlelerce tanınmıştır. Şarkıları YouTube'da kısa sürede 60 milyondan fazla izlenmiş, Spotify platformunda ise 100 milyondan fazla dinlenmiştir. Ayrıca, 49. Pantene Altın Kelebek Ödülleri'nde "En İyi Rapçi" ödülüne layık görülmüştür ("Blok 3", 2024). "Key Okey, "Woum Baby" ve "Patlat" gibi hit şarkılarla Türkiye'de milyonlarca kişiye ulaşan BLOK3, "Vur" ve "Affetmem" şarkılarıyla uluslararası arenada da adını duyurmayı başarmıştır. Bu şarkılarla uluslararası listelerin zirvesine tırmanan şarkıcı, Türkiye'nin rap müziğini yurt dışına taşıdı (Dayıoğlu, 2023).

Tablo 1'de Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen beş numaralı şarkının "Pişman Değilim" olduğu ve bu şarkıyı seslendirenlerin Semicenk (Cenk Baş) ve Doğu Swag (Orçun Doğucan Kaya) olduğu görülmektedir. Semicenk hakkında detaylı bilgiye, Tablo 1'de iki numaralı şarkının seslendiricisi olması sebebiyle o kısımda yer verilmiştir. Doğu Swag 1990 doğumludur (Alpdündar, 2024), gerçek ismini kendi hesabında Orçun Doğucan Kaya olarak belirtmiştir (dogusway808, t.y.), Ordu Üniversitesi'nde işletme eğitimine devam etmektedir (https://www.facebook.com/ornkya/?locale=tr_TR). "Doğu" lakabının bölgesel nedenlerle dayısı tarafından verildiği, "Swag" lakabının ise, salaş ve rahat tarzına bir atıf olduğu bilinmektedir (Akdeniz Gerçek, t.y.). Şarkıcı, rap müziğiyle 2008-2009 yıllarında Mode XL'ın "Biri Beni

Sustursun" adlı parçasını dinleyerek tanışmıştır. Kendi sözleri ve müziğiyle olan "Maşallah" şarkısıyla ise geniş kitlelerce tanınmıştır (Kral Müzik, t.y.).

Tablo 1'de Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen altı numaralı şarkının "Sevecek Sandım" olduğu ve bu şarkıyı seslendirenin Semicenk (Cenk Baş) olduğu görülmektedir. Semicenk hakkında detaylı bilgiye, Tablo 1'de iki numaralı şarkının seslendiricisi olması sebebiyle o kısımda yer verilmiştir.

Tablo 1'de Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen yedi numaralı şarkının "Canın Sağ Olsun" olduğu ve bu şarkıyı seslendirenlerin Semicenk (Cenk Baş) ve Rast (Mahmut Dağlı) olduğu görülmektedir. Semicenk hakkında detaylı bilgiye, Tablo 1'de iki numaralı şarkının seslendiricisi olması sebebiyle o kısımda yer verilmiştir. Rast'ın gerçek ismi kendi hesabında Mahmut Dağlı olarak belirtilmiştir (rastofficiall, t.y.).

Tablo 1'de Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen sekiz numaralı şarkının "Antidepresan" olduğu ve bu şarkıyı seslendirenlerin Mabel Matiz (Fatih Karaca) ve Mert Demir olduğu görülmektedir. Mabel Matiz adıyla bilinen Fatih Karaca 1985 doğumludur, eğitimini İstanbul Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi'nde tamamlamış daha sonra 2011'de İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Bölümü'nde yüksek lisans programına başlamış fakat yarıda bırakmıştır ("Mabel Matiz" 2024). Mabel Matiz'in ikinci albümü "Yaşım Çocuk", 5 Ocak 2013'te piyasaya sürülmüştür. Albüm; "Zor Değil", "Aşk Yok Olmaktır", "Yaşım Çocuk", "Alaimisema" gibi şarkılarıyla ses getirmiş, birçok ödül almış ve Milliyet Sanat dergisi okurları tarafından "Yılın Albümü" seçilmiştir. Sanatçının, aynı yıl yayınlanan Aysel'in albümünde seslendirdiği Sultan Süleyman cover'ı tüm zamanların başarılı Türkçe cover yorumlarından biri olarak kabul edilmektedir. Mabel Matiz 2013 yılı sonunda GQ Türkiye dergisinin "Men Of The Year" ödüllerinde "Yılın Müzisyeni" ödülüne layık görülmüştür. Sonraki yıl Yaşım Çocuk albümünde yer alan "Alaimisema" şarkısı 14 Temmuz 2014'te Radio Edit versiyonuyla single olarak yeniden yayınlanmış, kendi albümleri dışında birçok sanatçının albümünde söz yazarı ve besteci olarak yer almıştır (Kral Müzik, t.y.).

Mert Demir 1993 doğumludur, lise eğitimi sonrasında, O Ses Türkiye yarışmasına katılarak tanınma fırsatı bulmuştur. Yarışmadan sonra profesyonel müzik kariyerine adım atmış sanatçı, sahne performansları, farklı müzik tarzlarına hakimiyeti ve retro şovmenliğiyle tanınmıştır (Cumhuriyet, 2023). 2017 yılında FadeOut Müzik ile anlaşarak profesyonel kariyerine başladı. Aynı yılın sene sonunda söz, müzik ve düzenlemesini yaptığı Uyan adlı ilk teklisini yayınladı. 5 Nisan 2019 tarihinde Bak Kollarım Burada adlı ilk albümü yayınladı. COVID-19 pandemi döneminde birçok tekli yayınladı. Eylül 2021'de Melike Şahin ile birlikte yayınladığı "Pusulam Rüzgâr" adlı tekliyle büyük beğeni topladı. Kasım 2022 tarihinde Mabel Matiz ile birlikte yayınladığı "Antidepresan" teklisiyle dönemin en çok dinlenen parçalarından birisi oldu. 2010'lu yılların sonundan itibaren farklı tarzda yaptığı müziğiyle ilgi topladı. Söz yazarlığının yanı sıra prodüktörlük, yapımcılık ve aranjörlüğüyle de birçok sanatçının albüm ve teklisine katkıda bulunan Mert Demir, bazı canlı konser ve stüdyo performanslarını dijital platformlarda yayınlamaktadır ("Mert Demir" 2024).

Tablo 1'de Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen dokuz numaralı şarkının "Vur" olduğu ve bu şarkıyı seslendirenin Blok 3 (Hakan Aydın) olduğu görülmektedir. Blok 3 sahne adıyla anılan Hakan Aydın 2002 doğumludur.

Tablo 1'de Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen on numaralı şarkının "24/7" olduğu ve bu şarkıyı seslendirenlerin Asya Alizade ve Bege (Berkcan Güven) olduğu

görülmektedir. Rap sanatçısı, müzisyen ve söz yazarı olarak tanınan Alizade (Asya Alizade) 2000 doğumludur, aslen Azerbaycanlı olup Moskova'da doğup büyümüştür, Moskova Devlet Üniversitesi'nde eğitim görmüştür İlk rap şarkısını 2019 yılında yayınlamış ve özellikle "Kalbin Bana Kaldı" ve "Anormal" adlı parçalarıyla dikkat çekmiştir. Berkcan Güven ile birlikte düzenlediği bir konser sonrasında geniş bir hayran kitlesi kazanmıştır (https://yalovadabugun.com/rapci-alizade-kimdir-nereli-ve-kac-yasinda/). Şarkıyı seslendiren diğer kişi Bege adıyla bilinen Berkcan Güven ise 1996 doğumludur, Işık Üniversitesi Görsel İletişim Tasarımı bölümünde eğitim almıştır. Berkcan Güven, YouTube için hazırladığı içerikler ile popülerliğini arttırmıştır. "Yeniden" şarkısının klibinde popüler şarkıcı Aleyna Tilki'yi oynatması da basında yer bulmuştur. 27 Aralık 2019'da Clear Man sponsorluğunda ünlü futbolcu Cristiano Ronaldo ile birlikte video çekmiştir ("Berkcan Güven" 2024).

Tablo 2. *Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen 10 şarkının özellikleri*

Şarkı Sıralaması	Şarkının Adı	Dinlenme Oranı	Süresi	Albüm ve Yıl Bilgisi	Müzik Türü	Hızı	Tonalitesi
1	Aşkın Olayım	214.485.933	4:11	Ben Bazen/2018	Pop	Yavaş	F#m
2	Yana Yana	132.744.243	2:27	(Single)/2023	Arabesk pop	Orta	Cm
3	NKBİ X Yapamam -Remix	128.160.816	3:02	(Single) Remix /2022	R&B - trap	Orta	Dm
4	Affetmem	122.830.833	3:02	(Single)/2023	Drill	Hızlı	Ebm
5	Pişman Değilim	125.990.866	2:22	(Single)/2023	Arabesk pop	Orta	Bbm
6	Sevecek Sandım	116.257.152	2:45	Aşırı Doz/2022	Arabesk pop	Orta	C#m
7	Canın Sağ Olsun	124.822.599	2:59	(Single)/2023	Arabesk pop	Orta	Dm
8	Antidepresan	167.294.415	4:00	(Single)/2022	Pop	Yavaş	F#m
9	Vur	108.715.070	3:10	(Single)/2022	Drill	Hızlı	Em
10	24/7	97.430.868	3:06	(Single)/2023	R&B-trap	Hızlı	Em

Tablo 2'de, 2023 yılında Türkiye'de Spotify platformunda en çok dinlenen şarkılar incelendiğinde, ilk sırada "Aşkın Olayım" adlı şarkının olduğu görülmektedir. Simge Sağın

tarafından seslendirilen bu şarkı Spotify'ın 29 Kasım 2023 verilerine göre 214.485.933 dinlenme oranına sahiptir, şarkının süresi 4 dakika 11 saniyedir. 2018'de yayımlanan "Ben Bazen" albümünde yer alan, müzik türü pop olan bu şarkının yavaş tempoda ve F#m tonunda olduğu görülmektedir.

Tablo 2'de, 2023 yılında Türkiye'de Spotify platformunda en çok dinlenen şarkılar incelendiğinde, ikinci sırada "Yana Yana" adlı şarkının olduğu görülmektedir. Semicenk (Cenk Baş) ve Reymen (Yusuf Aktaş) tarafından seslendirilen bu şarkı Spotify'ın 29 Kasım 2023 verilerine göre 132.744.243 dinlenme oranına sahiptir, şarkının süresi 2 dakika 27 saniyedir. 2023 yılında single olarak yayımlanmış, arabesk pop türünde olan bu şarkının orta tempoda ve Cm tonunda olduğu görülmektedir.

Tablo 2'de, 2023 yılında Türkiye'de Spotify platformunda en çok dinlenen şarkılar incelendiğinde, üçüncü sırada "NKBİ X Yapamam-Remix" adlı şarkının olduğu görülmektedir. Lvbel C5 (Süleyman Burak Bodur) ve Güneş (Güneş Taşkıran) tarafından seslendirilen bu şarkı Spotify'ın 29 Kasım 2023 verilerine göre 128.160.816 dinlenme oranına sahiptir, şarkının süresi 3 dakika 2 saniyedir. 2022 yılında single remix olarak yayımlanmış, R&B-trap türünde olan bu şarkının orta tempoda ve Dm tonunda olduğu görülmektedir.

Tablo 2'de, 2023 yılında Türkiye'de Spotify platformunda en çok dinlenen şarkılar incelendiğinde, dördüncü sırada "Affetmem" adlı şarkının olduğu görülmektedir. Blok 3 (Hakan Aydın) tarafından seslendirilen bu şarkı Spotify'ın 29 Kasım 2023 verilerine göre 122.830.833 dinlenme oranına sahiptir, şarkının süresi 3 dakika 2 saniyedir. 2022 yılında single remix olarak yayımlanmış, Drill türünde olan bu şarkının hızlı tempoda ve Ebm tonunda olduğu görülmektedir.

Tablo 2'de, 2023 yılında Türkiye'de Spotify platformunda en çok dinlenen şarkılar incelendiğinde, beşinci sırada "Pişman Değilim" adlı şarkının olduğu görülmektedir. Semicenk (Cenk Baş) ve Doğu Swag (Orçun Doğucan Kaya) tarafından seslendirilen bu şarkı Spotify'ın 29 Kasım 2023 verilerine göre 125.990.866 dinlenme oranına sahiptir, şarkının süresi 2 dakika 22 saniyedir. 2023 yılında single olarak yayımlanmış, arabesk pop türünde olan bu şarkının orta tempoda ve Bbm tonunda olduğu görülmektedir.

Tablo 2'de, 2023 yılında Türkiye'de Spotify platformunda en çok dinlenen şarkılar incelendiğinde, altıncı sırada "Sevecek Sandım" adlı şarkının olduğu görülmektedir. Semicenk (Cenk Baş) tarafından seslendirilen bu şarkı Spotify'ın 29 Kasım 2023 verilerine göre 116.257.152 dinlenme oranına sahiptir, şarkının süresi 2 dakika 45 saniyedir. 2022 yılında "Aşırı Doz" albümünde yer alan, arabesk pop türünde olan bu şarkının orta tempoda ve C#m tonunda olduğu görülmektedir.

Tablo 2'de, 2023 yılında Türkiye'de Spotify platformunda en çok dinlenen şarkılar incelendiğinde, yedinci sırada "Canın Sağ Olsun" adlı şarkının olduğu görülmektedir. Semicenk (Cenk Baş) ve Rast (Mahmut Dağlı) tarafından seslendirilen bu şarkı Spotify'ın 29 Kasım 2023 verilerine göre 124.822.599 dinlenme oranına sahiptir, şarkının süresi 2 dakika 59 saniyedir. 2023 yılında single olarak yayımlanmış, arabesk pop türünde olan bu şarkının orta tempoda ve Dm tonunda olduğu görülmektedir.

Tablo 2'de, 2023 yılında Türkiye'de Spotify platformunda en çok dinlenen şarkılar incelendiğinde, sekizinci sırada "Antidepresan" adlı şarkının olduğu görülmektedir. Mabel Matiz (Fatih Karaca) ve Mert Demir tarafından seslendirilen bu şarkı Spotify'ın 29 Kasım 2023 verilerine göre 167.294.415 dinlenme oranına sahiptir, şarkının süresi 4 dakikadır. 2022 yılında

single olarak yayımlanmış, pop türünde olan bu şarkının yavaş tempoda ve F#m tonunda olduğu görülmektedir.

Tablo 2'de, 2023 yılında Türkiye'de Spotify platformunda en çok dinlenen şarkılar incelendiğinde, dokuzuncu sırada "Vur" adlı şarkının olduğu görülmektedir. Blok 3 (Hakan Aydın) tarafından seslendirilen bu şarkı Spotify'ın 29 Kasım 2023 verilerine göre 108.715.070 dinlenme oranına sahiptir, şarkının süresi 3 dakika 10 saniyedir. 2022 yılında single olarak yayımlanmış, Drill türünde olan bu şarkının hızlı tempoda ve Em tonunda olduğu görülmektedir.

Tablo 2'de, 2023 yılında Türkiye'de Spotify platformunda en çok dinlenen şarkılar incelendiğinde, onuncu sırada "24/7" adlı şarkının olduğu görülmektedir. Alizade (Asya Alizade) ve Bege (Berkcan Güven) tarafından seslendirilen bu şarkı Spotify'ın 29 Kasım 2023 verilerine göre 97.430.868 dinlenme oranına sahiptir, şarkının süresi 3 dakika 6 saniyedir. 2023 yılında single olarak yayımlanmış, R&B-trap türünde olan bu şarkının hızlı tempoda ve Em tonunda olduğu görülmektedir.

Tablo 3. *Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen 10 şarkının içerdiği psikolojik temalar*

Şarkı Sıralaması	**Şarkının Adı**	**Şarkı Sözlerinin İçerdiği Psikolojik Temalar**
1	Aşkın Olayım	Yalnızlık, keder, aşk, mutluluk, tutku
2	Yana Yana	Kayıp, kahır, güven, terk edilme, anlayış, başa çıkma, teselli, sabır, yardım
3	NKBİ X Yapamam-Remix	Zihin karmaşası, aşk, haz, inat, acı, arzu, direnme, pişmanlık, isyan
4	Affetmem	Umutsuzluk, ayrılık, terk, affetmek, üzüntü, gurur, özlem, bağlanma
5	Pişman Değilim	Pişmanlık, kırgınlık, cesaret, yalnızlık, umutsuzluk, yorgunluk, terk edilme, hayal kırıklığı
6	Sevecek Sandım	Sevgi, sabır, acı, umut, umutsuzluk, ayrılık, hayal kırıklığı
7	Canın Sağ Olsun	Kabullenme, isyan, acı, ayrılık, üzüntü, terk etme, affedememe
8	Antidepresan	Üzüntü, bağımlılık, karamsarlık, ayrılık, bağlanma, depresyon, şaşkınlık, çaresizlik
9	Vur	Sempati, umut, yalnızlık, ayrılık, güven, güvensizlik, kabullenme, hayal kırıklığı, ilgisizlik, bağlanma, pişmanlık, affedememe, suçluluk, ihanet, tahrik, gurur
10	24/7	Beklenti, ayrılık, takıntı, bağımlılık, gelgit, eğlenme, alay

Tablo 3 incelendiğinde, Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen birinci sırada yer alan "Aşkın Olayım" şarkısının sözlerinin içerdiği psikolojik temalar; "yalnızlık", "keder", "aşk", "mutluluk" ve "tutku"dur.

Tablo 3 incelendiğinde, Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen ikinci sırada yer alan "Yana Yana" şarkısının sözlerinin içerdiği psikolojik temalar; "kayıp", "kahır", "güven", "terk edilme", "anlayış", "başa çıkma", "teselli", "sabır" ve "yardım"dır.

Tablo 3 incelendiğinde, Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen üçüncü sırada yer alan "NKBİ X Yapamam-Remix" şarkısının sözlerinin içerdiği psikolojik temalar; "zihin karmaşası", "aşk", "haz", "inat", "acı", "arzu", "direnme", "pişmanlık" ve "isyan"dır.

Tablo 3 incelendiğinde, Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen dördüncü sırada yer alan "Affetmem" şarkısının sözlerinin içerdiği psikolojik temalar; "umutsuzluk", "ayrılık", "terk", "affetmek", "üzüntü", "gurur", "özlem" ve "bağlanma"dır.

Tablo 3 incelendiğinde, Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen beşinci sırada yer alan "Pişman Değilim" şarkısının sözlerinin içerdiği psikolojik temalar; "pişmanlık", "kırgınlık", "cesaret", "yalnızlık", "umutsuzluk", "yorgunluk", "terk edilme" ve "hayal kırıklığı"dır.

Tablo 3 incelendiğinde, Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen altıncı sırada yer alan "Sevecek Sandım" şarkısının sözlerinin içerdiği psikolojik temalar; "sevgi", "sabır", "acı", "umut", "umutsuzluk", "ayrılık" ve "hayal kırıklığı"dır.

Tablo 3 incelendiğinde, Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen yedinci sırada yer alan "Canın Sağ Olsun" şarkısının sözlerinin içerdiği psikolojik temalar; "kabullenme", "isyan", "acı", "ayrılık", "üzüntü", "terk etme" ve "affedememe"dir.

Tablo 3 incelendiğinde, Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen sekizinci sırada yer alan "Antidepresan" şarkısının sözlerinin içerdiği psikolojik temalar; "üzüntü", "bağımlılık", "karamsarlık", "ayrılık", "bağlanma", "depresyon", "şaşkınlık" ve "çaresizlik"tir.

Tablo 3 incelendiğinde, Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen dokuzuncu sırada yer alan "Vur" şarkısının sözlerinin içerdiği psikolojik temalar; "sempati", "umut", "yalnızlık", "ayrılık", "güven", "güvensizlik", "kabullenme", "hayal kırıklığı", "ilgisizlik", "bağlanma", "pişmanlık", "affedememe", "suçluluk", "ihanet", "tahrik" ve "gurur"dur.

Tablo 3 incelendiğinde, Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen onuncu sırada yer alan "24/7" şarkısının sözlerinin içerdiği psikolojik temalar; "beklenti", "ayrılık", "takıntı", "bağımlılık", "gelgit", "eğlenme" ve "alay"dır.

Popüler müzik ve şarkı sözleri birbiriyle ilişkilidir (North vd., 2020). Şarkı sözleri anlam bakımından zengindir (Varnum vd., 2021) ve sosyokültürel düzeyde psikolojik anlamlar taşır (Alaei, Rule, & MacDonald, 2022). Popüler şarkı sözlerinin giderek sadeleşmesi ve basitleşmesi toplumda giderek artan bireyselcilikle ilişkilendirilmiştir (Varnum vd., 2021). Popüler şarkıların sözlerinde hayal kırıklığı, pişmanlık, sadakatsizlik gibi olumsuz duygusal durumlar yaygındır (Alexopoulos & Taylor, 2020). Ayrıca literatürde bağlanmadan kaçınma düzeyi yüksek olan kişilerin ilişkilerde bağlanmadan kaçınma stilini ifade eden sözleri içeren şarkıları, nevrotiklik düzeyi yüksek olan kişilerin bağlanma kaygısını ifade eden sözleri içeren şarkıları tercih ettiğine dair bulgular bulunmaktadır (Alaei, Rule, & MacDonald, 2022).Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen 10 şarkının içerdiği sözler genel olarak incelendiğinde 51 farklı

psikolojik tema tespit edilmiştir, şarkı sözlerinin ağırlıklı olarak olumsuz psikolojik temalar içerdiği saptanmıştır. Literatür doğrultusunda elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, Türkiye'de ağırlıklı olarak olumsuz psikolojik temaları barındıran şarkıların tercih edilmesinin toplumun sosyokültürel ve psikolojik açılardan sahip olduğu olumsuz duygu durumundan kaynaklanabileceği söylenebilir.

TARTIŞMA

Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen 10 şarkıyı seslendiren kişilerin demografik özelliklerine ilişkin bulgular değerlendirildiğinde, listede erkek şarkıcı ağırlıklı bir profil hakimken ilk sırada yer alan şarkıyı kadın şarkıcının seslendirdiği ve kendisinin listedeki şarkıcılardan daha büyük bir yaşa sahip olduğu tespit edilmiştir. 2023 yılında Türkiye'de Spotify platformunda en çok dinlenen ilk on şarkı, seslendiricilerinin özellikleri açısından genel olarak değerlendirildiğinde ise, Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen 10 şarkının ağırlıklı olarak erkek şarkıcılar ve ayrıca doğum yılları 1995 ile 2002 arasında (Z kuşağı) olan şarkıcılar tarafından seslendirildiği belirlenmiştir. Eğitim durumları açısından bakıldığında sadece birinci sırada yer alan şarkıyı seslendiren Simge Sağın ve listedeki dört ayrı şarkıyı seslendiren Semicenk'in üniversite düzeyinde müzik eğitimleri bulunduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen 10 şarkının 9'u Türk, 1'i Azerbaycanlı şarkıcılar tarafından seslendirildiği belirlenmiştir. 2019 ve 2023 yılında yapılan diğer benzer araştırmalar incelendiğinde de Spotify platformunda Türkiye'de en çok dinlenen şarkıcıların erkek olduğu tespit edilmiştir (Efe ve Sonsel, 2019; Çoban ve Sonsel, 2024), bu bulgular eldeki araştırma ile parallelik göstermektedir. Bununla birlikte 2023 yılında en çok dinlenen şarkıların ağırlıklı olarak profesyonel düzeyde müzik eğitimi olmayan kişiler tarafından seslendirildiğinin tespiti önemli olarak görülmektedir.

Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen 10 şarkının özelliklerine ilişkin bulgular değerlendirildiğinde, birinci sırada yer alan şarkının pop türünde olduğu, süre açısından listedeki diğer şarkılara göre daha uzun sürdüğü belirlenmiştir. Ayrıca 2018 yılında yayınlanmasına rağmen, 2023 yılında en çok dinlenen on şarkı listesinde birinci sırada yer alması dikkat çekici bulunmaktadır. Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen 10 şarkının özellikleri genel olarak değerlendirildiğinde, ağırlıklı olarak arabesk pop türünde şarkıların dinlendiği, bunu pop türü şarkıların takip ettiği, hız olarak orta tempolu şarkıların ağırlıkta olduğu, tüm şarkıların minör tonalitede olduğu ve süre olarak şarkıların ortalama 2 ila 4 dakika sürdüğü saptanmıştır. Efe ve Sonsel (2019) tarafından yapılan bir araştırmada yılında Türkiye'de 2019 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen müzik türünün pop olduğu, bunu T-rap türü şarkıların takip ettiği sonucuna varılmıştır. Çınardal (2023) tarafından yapılan bir araştırmada 2022 yılında Türkiye'de Spotify platformunda en çok dinlenen şarkının elektro-pop türünde olduğu, bunu rap türü şarkıların takip ettiği sonucuna varılmıştır. 2022 ve 2023 Spotify verileri karşılaştırıldığında en çok dinlenen bir numaralı şarkıların benzer türde olduğu, buna karşılık 2023 yılında arabesk pop türünün bir önceki yıl rağbet gören rap türüne göre daha çok tercih edildiği söylenebilir. Türkiye'nin sosyokültürel iklimini arabesk müzik ile ilişkilendiren bir çalışmada nostaljik arabeskin neoliberal tüketim kültüründe ve eğlence endüstrisinde yer bulduğu tespit edilmiştir (Başkan vd., 2021), bu bulgu eldeki araştırmada arabesk pop türün önceki yıllara kıyasla ağırlıklı olarak dinlendiği sonucuyla paralellik göstermektedir. Efe ve Sonsel (2019) tarafından yapılan araştırmada Türkiye'de 2019 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen 50 şarkıdan biri hariç hepsinin minör tonalitede olduğu, Çoban ve Sonsel (2024) tarafından yapılan bir araştırmada Türkiye'de 2023 yılında

Spotify platformunda en çok dinlenen 50 şarkının ağırlıklı olarak minör tonalitede olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu bulgular eldeki araştırmada Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen 10 şarkının tümünün minör tonalite olduğunun saptanması ile paralellik göstermektedir. Türkiye'de yılında Spotify platformunda en çok dinlenen 50 şarkının 2019 yılı verilerine göre ağırlıklı olarak 3 ila 4 dakika sürdüğü (Efe ve Sonsel, 2019); 2023 verilerine göre 2 ila 3 dakika sürdüğü (Çoban ve Sonsel, 2024) tespit edilen araştırmalar dikkate alındığında, 2023 verilerine göre ilk 10 şarkı özelindeki bu araştırma süreler açısından benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte uluslararası müzik tercihlerini Spotify verilerine göre şarkı popülerlikleri üzerinden değerlendiren bir araştırmada, yüksek hıza sahip şarkıların Amerika Birleşik Devletleri, Norveç ve Tayvan'da dijital platformlarda uzun süre listede kalma konusunda başarısız olduğu saptanmıştır (Suh, 2019). Eldeki araştırmada orta hızdaki şarkıların listede ağırlıkta olması uluslararası bu çalışmayla tutarlı bir bulgu olarak görülmektedir.

Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen 10 şarkının içerdiği sözler incelendiğinde 51 farklı psikolojik tema tespit edilmiştir. Listedeki şarkılarda ağırlıklı olarak "ayrılık" (f=6), "üzüntü" (f=4), "acı" (f=4), "yalnızlık" (f=3), "terk edilme" (f=3), "pişmanlık" (f=3), "umutsuzluk" (f=3), "bağlanma" (f=3), "hayal kırıklığı" (f=3) psikolojik temalarının bulunduğu saptanmıştır. Duygu durumun farklı kişilik özelliklerindeki bireylerin müzik tercihleri üzerinde belirleyici bir faktör olduğu belirtilmektedir (Erdal ve Kındap Tepe, 2021). Yurga (2017) tarafından yapılan araştırmada, lise öğrencilerinin dinledikleri müzik türleri duygu durumlarına göre ele alınmıştır; buna göre lise öğrencilerinin sevgi-aşk, eğlence-mutluluk, şaşkınlık duygu durumlarında en çok Türk pop-rock, üzüntü duygu durumunda arabesk-fantezi, korku duygu durumunda dini ve öfke durumunda Türk rap-hip hop müzik türlerini tercih ettikleri saptanmıştır. Spotify, dinleyici özellikleri açısından veri sunmadığından dinleyicilerin kişilik özellikleri, duygu durumları ve müzik tercihleri üzerine bu çalışma üzerinde doğrudan yorum yapmak uygun görülmemektedir, bununla birlikte dinleme oranlarına göre müzik türü ve şarkı sözlerinin psikolojik içerikleri üzerine çıkarımlar yapılabilmektedir. Türkiye'de günümüz popüler müziğin dilini 2022 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen Türkçe şarkılar üzerinden yorumlayan bir araştırmada şarkı sözlerinde benmerkezci bireyciliğin ön plana çıktığı, popüler şarkılardaki birincil temaların aşk ve duygusal ilişkiler olduğu tespit edilmiştir (Girgin vd., 2024). Çoban ve Sonsel (2024) Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen 50 şarkının sözlerini genel temalar açısından tespit etmişler ve en çok aşk, aşk acısı, üzüntü ve yasadışı temalar bulunduğu sonucuna varmışlardır. Duman (2023) tarafından yapılan bir araştırmada Bergen'in arabesk şarkılarının sözlerinde duygusal yoksunluk, terk edilme, karamsarlık, kendini feda, cezalandırıcılık, duyguların bastırılması, güvensizlik şemalarını yansıtan ifadeler saptanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde son yirmibeş yılın popüler şarkılarını inceleyen bir araştırmada, şarkı sözlerinde hayal kırıklığı, pişmanlık, sadakatsizlik gibi olumsuz duygusal durumların yaygın olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Alexopoulos & Taylor, 2020). Eldeki araştırma sonucunda, 2023 yılında Türkiye'de ağırlıklı olarak arabesk pop türünde şarkıların dinlendiği ve en çok dinlenen şarkıların sözlerinin ağırlıklı olarak olumsuz psikolojik temalar içerdiği göz önüne alındığında, literatürdeki verilerle, tercih edilen müzik türü ve olumsuz psikolojik temaların benzerliği açısından benzerlik olduğu söylenebilir.

Son yıllarda, popüler şarkıların içerdiği sözlerin, kültürün değişen normlarının, etkilerinin ve değerlerinin bir göstergesi olarak kullanıldığı belirtilmektedir (Varnum vd., 2021). Aksoy (2023) tarafından yapılan çalışmada Türkiye'de ortaokul öğrencilerinin dinledikleri güncel şarkıların sözlerinin hiçbirinin milli eğitimin hedeflediği değerler kazanımlarına (adalet, dostluk,

dürüstlük, özdenetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik) uymadığı sonucuna ulaşılmıştır. Eldeki araştırma bu doğrultuda değerlendirildiğinde, Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen 10 şarkıdan sadece birinde sevgi (f=1) ve sabır (f=1) temalarının işlendiği, bunun dışında değerler kazanımına uygun şarkı sözü içeriği saptanmadığı söylenebilir. Duygu durumları müzikal özellikler açısından değerlendiren kültürlerarası bir çalışmada, Amerika Birleşik Devletleri, Norveç, Tayvan, Ekvador, Kosta Rika'da Spotify verilerine göre en çok tercih edilen popüler şarkıların mutlu şarkılar olduğu saptanmıştır (Suh, 2019). Duman vd. (2022) tarafından yapılan, aralarında Türkiye, Finlandiya ve Amerika Birleşik Devletleri'nden katılımcıların bulunduğu uluslararası bir çalışmada Spotify verilerinden hareketle kişilerin dans veya bedensel harekete ilişkin müzik dinleme motivasyonları araştırılmıştır, buna göre hızlı temponun dans müziği için belirleyici bir özellik olduğu, ağırlıklı olarak pop türünde mutlu ve enerjik şarkıların dansedilebilirlik özelliğinde olduğu saptanmıştır. Bu bulguya göre eldeki araştırmada hız ve müzik türü açısından farklı verilerin elde edilmesi, Türkiye'de müzik dinleme nedenlerinin farklı olabileceğini, buna yönelik Türkiye'ye özgü çalışmaların yapılabileceğini göstermektedir.

SONUÇ

Bu araştırmada Spotify'ın 2023 yılı istatistiklerine göre Türkiye'de en çok dinlenen 10 şarkı belirlenmiş, bu şarkıların ve seslendirenlerin özellikleri incelenmiş ve ayrıca bu şarkıların içerdiği sözlerin hangi psikolojik temaları barındırdığı belirlenmiştir. Araştırmanın birinci alt problemine ilişkin olarak, Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen 10 şarkının ağırlıklı olarak Türk, erkek, doğum yılları 1995 ile 2002 arasında (Z kuşağı) olan, profesyonel müzik eğitimi bulunmayan kişiler tarafından seslendirildiği sonucuna varılmıştır. Bununla birlikte listede bir numaralı şarkıyı seslendiren şarkıcı kadındır, listede yer alan diğer şarkıcılardan daha büyük yaşa sahiptir ve profesyonel müzik eğitimi bulunmaktadır. Listede kendisinin dışında iki kadın şarkıcı daha bulunmaktadır. Listede profesyonel müzik eğitimine sahip olan bir şarkıcı daha bulunmaktadır, bu kişinin Spotify'ın 2023 yılı istatistiklerine göre Türkiye'de en çok dinlenen 10 şarkı arasındaki 4 şarkıyı seslendirdiği sonucuna varılmıştır. Araştırmanın ikinci alt problemine ilişkin olarak, Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen 10 şarkının özellikleri genel olarak değerlendirildiğinde, ağırlıklı olarak arabesk pop türünde şarkıların dinlendiği, bunu pop türü şarkıların takip ettiği, hız olarak orta tempolu şarkıların ağırlıkta olduğu, tüm şarkıların minör tonalitede olduğu ve süre olarak şarkıların ortalama 2 ila 4 dakika sürdüğü sonucuna varılmıştır. Bununla birlikte bir numaralı şarkının 2018 yılında yayınlanan bir şarkı olmasına karşın 2023 yılı verilerine göre listedeki diğer şarkılardan açık ara daha fazla dinlenme oranına sahip olması popüler müzik açısından çarpıcı bir sonuç olarak görülmektedir. Araştırmanın üçüncü alt problemine ilişkin olarak, Türkiye'de 2023 yılında Spotify platformunda en çok dinlenen 10 şarkının içerdiği sözlerin 51 farklı psikolojik temaya sahip olduğu, listedeki şarkılarda ağırlıklı olarak "ayrılık" (f=6), "üzüntü" (f=4), "acı" (f=4), "yalnızlık" (f=3), "terk edilme" (f=3), "pişmanlık" (f=3), "umutsuzluk" (f=3), "bağlanma" (f=3), "hayal kırıklığı" (f=3) olmak üzere olumsuz psikolojik temaların bulunduğu sonucuna varılmıştır.

En çok dinlenen şarkıların hız özelliklerinin, duygusal içeriklerinin müzikal ve sözel açılardan kapsamlı incelenmesi, hız ve duygu durumlarının karşılaştırılarak değerlendirilmesi toplumların müzik dinleme tercihleri ve nedenlerinin belirlenmesi açısından önemli görülmektedir. Geniş örneklemler üzerinde dinleyicilerin kişilik özellikleri, müzik tercihi ve duygu durumu üzerine kapsamlı araştırmaların yapılması, müzik dinlemeyi tercih ettikleri

platformların belirlenmesi, bu platformlardan sağlanan veriler ile psikolojik çıkarımların yapılabilmesine olanak sağlayan farklı araştırma yöntemlerine başvurulması, Spotify dışındaki platformların da sundukları veriler üzerinde eldeki araştırmaya benzer çalışmaların gerçekleştirilmesi önerilmektedir. Dinleyicilerin mutluluk düzeyleri, psikolojik sağlamlıkları, olumlu/olumsuz düşünme özellikleri, depresyon/anksiyete eğilimleri gibi çeşitli psikolojik durumlarını belirleyen ölçme araçlarının da kullanılarak şarkı/müzik tercihlerinin araştırılması, ayrıca dinleyicilerin refah düzeylerinin, sosyo-ekonomik durumlarının, eğitim durumlarının, müzikal bilgi ve becerilerinin de belirlenerek kapsamlı çalışmalar yürütülmesi önerilmektedir.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazar(lar) aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadır(lar):

1- Araştırmacıların katkı oranı eşittir.

2- Bu çalışma, 23-26 Mayıs 2024 tarihlerinde Kütahya'da düzenlenen "Hafıza, Mekan ve Müzik" temalı XIV. Uluslararası Hisarlı Ahmet Sempozyumu'nda yazarlar tarafından sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

3- Makalemizde etik kurulu izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektiren bir durum yoktur.

4- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız
Çıkar Çatışması: Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek: Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

Akar, H. (2009). Popüler kültür ve moda. *Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 1*(1), 198-206.

Akdeniz Gerçek. (t.y.). *Doğu Swag kimdir? Doğu Swag nereli ve kaç yaşında? Doğu Swag gerçek adı nedir?* https://www.akdenizgercek.com.tr/dogu-swag-kimdir-dogu-swag-nereli-ve-kac-yasinda-dogu-swag-gercek-adi-nedir

Aksu, C. (2008). Türk müzik devrimine güncel bakış sonuçtan-sürece, süreçten-günümüze yeni çıkarımlar. *Sanat Dergisi, 13*, 17-26.

Alaei, R., Rule, N. O., & MacDonald, G. (2022). Individuals' favorite songs' lyrics reflect their attachment style. *Personal Relationships, 29*(4), 778–794. https://doi.org/10.1111/pere.12448

Albayrak, U. (2015). *Müzik beğenisinde kültürel sermaye ve kültürel elitizm: Kıbrıs örneği*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Alexopoulos, C., & Taylor, L. D. (2020). Easy listening? An analysis of infidelity in top pop, hip-hop, and country song lyrics over 25 years. *Psychology of Music, 48*(6), 795-807. https://doi.org/10.1177/0305735618824982

Alpdündar, M. (2024). *Doğu Swag kimdir?* https://www.dokuzeylul.com/dogu-swag-kimdir#google_vignette

Altan, A., & Övür, A. (2020). Müzik sektörünün gelişmesinde yeni medya platformlarının etkisi "Spotify ve Fizy karşılaştırması". *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi, 12*(4), 319-331.

Anderson, I., Gil, S., Gibson, C., Wolf, S., Shapiro, W., Semerci, O., & Greenberg, D. M. (2021). "Just the way you are": Linking music listening on Spotify and personality. *Social Psychological and Personality Science, 12*(4), 561-572. https://doi.org/10.1177/1948550620923228

A. Öztürk, T., & Crossley, N. (2021). Sociological and cultural aspects of new economic models in digital music in Turkey. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13*, 295-332. http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.7.13.92

Başkan, F., Başkır, Ü. D., Erdem, E., & Sarıcı, F. (2022). A music for all times: Arabesk as a nostalgic commodity for New Turkey's entertainment industry. *European Journal of Cultural Studies, 25*(2), 498-514. https://doi.org/10.1177/1367549421994237

Bello, P., & Garcia, D. (2021). Cultural Divergence in popular music: the increasing diversity of music consumption on Spotify across countries. *Humanit Soc Sci Commun, 8*, 182. https://doi.org/10.1057/s41599-021-00855-1

Berkcan Güven. (2024, Mayıs 25). Vikipedi. https://tr.wikipedia.org/wiki/Berkcan_G%C3%BCven

Blog. (2023) *Trap müzik nedir? trap müziğinin hiphop'a etkisi.* https://www.beatpazari.com/haber/trap-muzik-nedir-trap-muziginin-hiphop-a-etkisi

Blok3. (2024, Mart 8). Vikipedi. https://tr.wikipedia.org/wiki/Blok3

Bozkurt, A. (2015). Tercih edilen online müzik platformları. *Bilişim Dergisi, 43*(79).

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E.K., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2021). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (30. Baskı). Pegem Akademi.

Coşgun, M. (2012). Popüler kültür ve tüketim toplumu. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(1), 837-850.

Cumhuriyet. (2023, 17 Aralık). *Mert Demir kimdir, kaç yaşında, nereli? Mert Demir'in şarkıları neler?* https://www.cumhuriyet.com.tr/yasam/mert-demir-kimdir-kac-yasinda-nereli-mert-demirin-sarkilari-neler-2152648

Çerezcioğlu, A. B. (2014). Popüler müzik ve gençlik kültürü. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 182*(182), 11-26.

Çınardal, F. C. (2023). Spotify'da en çok dinlenen Türkçe şarkılara yönelik bir inceleme. *Turkish Studies, 18*(2), 425-444. https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.68959

Çiftçi, E. (2010) Popüler kültür, popüler müzik ve müzik eğitimi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12*(2), 149-161.

Çoban, M. A. & Sonsel, Ö. B. (2024). Spotify "Türkiye ilk 50" listesinde yer alan şarkı ve şarkıcıların çeşitli açılardan incelenmesi. *The Journal of Academic Social Science, 149*, 16-27. https://doi.org/10.29228/ASOS.74748

Dayıoğlu, İ. (2023). *Blok 3 kimdir? Müzik kariyeri*. https://substreet.co/blok3-kimdir-muzik-kariyeri/dogusway808 [@doguswag808] (t.y).

Dönmez, B. M. (2019). *Etnomüzikolojinin temel kavramları*. Bağlam.

Duman, A. E. (2023). Bergen'in seslendirdiği şarkıların şema terapinin bazı temel kavramları açısından incelenmesi. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi, 10*(2), 335–355. https://doi.org/10.31682/ayna.1149393

Duman, D., Neto, P., Mavrolampados, A., Toiviainen P, & Luck, G. (2022). Music we move to: Spotify audio features and reasons for listening. *PLoS ONE 17*(9), e0275228. https://doi.org/ 10.1371/journal.pone.0275228

Efe, M., & Sonsel, Ö. B. (2019). Türkiye'de dinlenilen popüler müziklerin incelenmesi: Spotify Örneği. *İdil, 60*(Ağustos), 975–983. https://doi.org/doi: 10.7816/idil-08-60-03

Ensonhaber. (2013). *R&B nedir?* https://www.ensonhaber.com/ipucu/rb-nedir-2013-07-30

Erdal, B., & Kındap Tepe, Y. (2021). Bireylerin duygu durum, içedönük-dışadönük kişilik özelliği ve müzik tercihleri arasındaki ilişkiler. *Psikoloji Çalışmaları - Studies in Psychology, 41*(2), 549–580.

Erdoğan, İ. (2004). Popüler kültürün ne olduğu üzerine. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, 5*(57), 1-18.

Fricke, K. R., Greenberg, D. M., Rentfrow, P. J., & Herzberg, P. Y. (2021). Measuring musical preferences from listening behavior: Data from one million people and 200,000 songs. *Psychology of Music, 49*(3), 371-381. https://doi.org/10.1177/0305735619868280

Girgin, O., Küçük, Ö., & Uca, O. (2024). Spotify'da 2022 yılının Türkçe popüler şarkılarının içerik analizi: Aşk ve benmerkezcilik arasında salınan güncel müziğin dili. *International Journal of Social Inquiry, 17*(1), 141-163. https://doi.org/10.37093/ijsi.1344585

Günay, E. (2011*). Müzik sosyolojisi: Sosyolojiden müzik kültürüne bir bakış* (3. Baskı). Bağlam.

Gürkan, C. G. (2021). İnternet ile gelişen ve değişen radyo kültürü: Spotify incelemesi. *Aydın Sanat, 7*(13), 101-110. http://doi.org/10.17932/IAU.SANAT.2015.015/sanat_v07i13009

Haberler.com. (t.y.) *Reynmen biyografisi*. https://www.haberler.com/reynmen/biyografisi/

Haberler.com. (t.y.) *Simge Sağın biyografisi*. https://www.haberler.com/simge-sagin/biyografisi/

Hızlısoy, S., & Tüfekçi, Z. (2021). Derin öğrenme ile Türkçe müziklerden müzik türü sınıflandırması. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, 24*, 176-183. http://doi.org/10.31590/ejosat.898588

Işık, C., & Işık, N. E. (2013). *Arabesk ve Müslüm Gürses* (2. Baskı). Ferfir.

İlyasoğlu, E. (2009). *Zaman içinde müzik*. Remzi.

Karakoç, E. (2014). Medya aracılığıyla popüler kültürün aktarılmasında toplumsal değişkenlerin rolü. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 2*(3), 245-269.

Karşıcı, G. (2007). Müzik beğenisinde kültürel etkenler bir fMRI çalışması. Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Kral Müzik (t.y.) *Doğu Swag kimdir?* https://www.kralmuzik.com.tr/biyografisi/dogu-swag

Kral Müzik (t.y.) *Güneş kimdir?* https://www.kralmuzik.com.tr/biyografisi/gunes

Kral Müzik (t.y.) *Mabel Matiz kimdir?* https://www.kralmuzik.com.tr/biyografisi/mabel-matiz

Kral Müzik. (t.y.) *Simge Sağın kimdir?* https://www.kralmuzik.com.tr/biyografisi/simge-sagin

Lvbel C5. (2024, Nisan 4). Vikipedia. https://tr.wikipedia.org/wiki/Lvbel_C5

Mabel Matiz. (2024, Şubat 28) Vikipedia https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Mabel_Matiz&action=history

Mert Demir. (2024, Nisan 24). Vikipedia https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Mert_Demir&action=history

Mok, L., Way, S. F., Maystre, L., & Anderson, A. (2022). The Dynamics of Exploration on Spotify. *Proceedings of the International AAAI Conference on Web and Social Media, 16*(1), 663-674. https://doi.org/10.1609/icwsm.v16i1.19324

North, A. C., Krause, A. E., & Ritchie, D. (2021). The relationship between pop music and lyrics: A computerized content analysis of the United Kingdom's weekly top five singles, 1999–2013. *Psychology of Music, 49*(4), 735-758. https://doi.org/10.1177/0305735619896409

Orçun Doğucan Kaya. Facebook. https://www.facebook.com/ornkya/?locale=tr_TR

Orçun Doğucan Kaya. Instagram. https://www.instagram.com/doguswag808/#

Özden, Ö., & Barışeri, N. (2010). Üniversite öğrencilerinin popüler kültür ve popüler müzikle ilgili görüşleri. *e-Journal of New World Sciences Academy, 5*(4), 276-294.

Özeren, A. (2005). Popüler müzik ve toplumsal yaşam kalitesi. *II. Ulusal İletişim Öğrencileri Sempozyumu*, 17 – 18 Kasım 2005, Eskişehir.

Özkan, H. H. (2006). Popüler kültür ve eğitim. *Kastamonu Education Journal, 14*(1), 29-38.

Paker, K. O. (2008). Popüler müzik, günlük ideoloji ve benlik inşası: Sezen Aksu şarkıları üzerinden bir inceleme. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 34*, 87-106. https://doi.org/10.17064/iuifhd.76440

Rapçi Alizade kimdir? nereli ve kaç yaşında? (2023, Haziran 1). https://yalovadabugun.com/rapci-alizade-kimdir-nereli-ve-kac-yasinda/

Rastofficiall [@rastofficiall]. (t.y.) "Mahmut Dağlı". [Hesap] Instagram. https://www.instagram.com/rastofficiall/

Reymen (2024, Mart 20). Vikipedi. https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Reynmen&action=history

Semicenk. (2024, Mart 10). Vikipedia. https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Semicenk&action=history

Semicenk kimdir? Müzik kariyeri ve hayatı (2024, Temmuz 3). biletino Blog. https://blog.biletino.com/semicenk/

Seymen, A. N. (2023). *Rapçi Lvbel C5 kimdir? Lvbel C5 gerçek adı ne?* https://www.kuzeyekspres.com.tr/haber/17274921/rapci-lvbel-c5-kimdir-lvbel-c5-gercek-adi-ne

Solmaz, P. (2009). Popüler kültürün müzik eğitimine etkisi üzerine bir değerlendirme. *8. Ulusal Müzik Eğitimi Sempozyumu*, 23 – 25 Eylül 2009, Samsun.

Suh, B. J. (2019). *International Music Preferences: An analysis of the determinants of song popularity on Spotify for the U.S., Norway, Taiwan, Ecuador, and Costa Rica*. CMC Senior Theses. 2271. https://scholarship.claremont.edu/cmc_theses/2271

Şenel, O. (2013). *Müzik algısı, müzik tercihi ve sosyal kimlik bağlamında müzikte önyargı ve kalıp yargı.* Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Türk Dil Kurumu. (t.y.). *Popüler*. Güncel Türkçe Sözlük. https://sozluk.gov.tr

Varnum, M. E. W., Krems, J. A., Morris, C., Wormley, A., Grossmann, I. (2021) Why are song lyrics becoming simpler? A time series analysis of lyrical complexity in six decades of American popular music. *PLoS ONE 16*(1): e0244576. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0244576

Vidas, D., McGovern, H. T., & Nitschinsk, L. (2021). Culture and ideal affect: Cultural dimensions predict Spotify listening patterns. https://doi.org/10.31234/osf.io/95w2t

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. Baskı). Seçkin.

Yurga, M. C. (2017). *Lise öğrencilerinin dinledikleri müzik türlerinin duygu durumlarına göre incelenmesi.* Doktora tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.

IBAD
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
Journal of Social Sciences

IBAD, 2024; (17): 87-112
DOI: 10.21733/ibad.1518591 **Özgün Araştırma / Original Article**

Somut Olmayan Kültürel Miras Kaynağı Olarak Düğün Törenlerinin Kuşaklar Arası Uzlaşı Unsuru Şemsiyesinden Gözlemlenmesi

Observing Wedding Ceremonies as an Intangible Cultural Heritage Source through the Lens of Intergenerational Consensus

Hilal Taşkın[1*]
Tuğçe Boran[2]

*** Sorumlu yazar**
Corresponding author

[1]Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Türkiye
E-mail: hilalkarakas0@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0132-4827

[2]Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Türkiye
E-mail: tugceboran@sakarya.edu.tr
ORCID: 0000-0001-5674-4090

Başvuru/Submitted: 18.07.2024
Son Düzeltme/Last Revision: 23.09.2024
Kabul/Accepted: 03.10.2024

Atıf bilgisi / Citation:
Taşkın, H. & Boran, T. (2024). Somut olmayan kültürel miras kaynağı olarak düğün törenlerinin kuşaklar arası uzlaşı unsuru şemsiyesinden gözlemlenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi-IBAD Journal of Social Sciences*, (17), 87-112. https://doi.org/10.21733/ibad.1518591

***Turnitin* Similarity Index** 4%

ÖZ
Toplumun benimsemiş olduğu değerler düğün törenlerinin yapılış şekillerinin oluşumunu sağlarken alışılagelmiş olan gelenek ve göreneklerin de devam ettirilmesini mümkün kılmaktadır. Düğün törenlerinin biçimi, nerede, nasıl yapılacağı kültürlere göre değişiklik göstermektedir. Diğer yandan kültürün devamlılığının sağlanması hususunda düğün törenlerine karşı kuşaklar arası farklı bakış açıları gözlenebilmektedir. Yapılmış olan bu çalışmada örneklem olarak belirlenen 4 çiftin; evlilik sürecinde yaşadıkları gözlemlenmiştir. Yapılandırılmamış doğal ortam gözlemi benimsenerek törenlerde; gelenek ve göreneklerin yaşanışında evlilik törenlerine dair sahip olunan görüşlerin kuşaklar arasındaki farklar ve bu farklara bulunan uzlaşı yöntemleri araştırılmış olup düğün ritüellerinin devamlılığında annelerin ve gelin adaylarının baskın bir rol oynadığı tespit edilmiştir. Kültürel miras unsurlarımızdan olduğu kabul edilen düğün törenlerinin yapılışında kuşak farklılıklarının etkili olabileceği sonucuna ulaşılırken yine kıymetli bir kültürel değer olan ailede gerekli olan uzlaşının önemi anlaşılmıştır. Ailelerin çocukları üzerinde hakimiyet kurma isteği, elde edilen bir diğer veri olurken bu durum sahip olunan kültürel değerlerin bir başka unsuru olarak yorumlanabilmektedir. Aynı zamanda günün koşullarının düğün törenlerinin yapılış biçimleri üzerinde etkili olabildiği gözlenmiştir.
Anahtar kelimeler: Sosyoloji, Kültür, Kültürel Miras, Kuşaklararası İletişim, Tören, Düğün Töreni

ABSTRACT
The values embraced by society shape the way wedding ceremonies are conducted, while also allowing for the continuation of traditional customs and rituals. The structure of wedding ceremonies, including where and how they are held, varies across cultures. However, different generational perspectives on wedding ceremonies can be observed, particularly regarding the continuity of cultural traditions. This study observed four couples during their marriage process as samples. The research employed unstructured natural environment observation to explore the differences in generational views on wedding ceremonies, the living of traditions and customs, and the reconciliation methods used to address these differences. The study found that mothers and brides-to-be play a dominant role in maintaining wedding rituals. While generational differences were found to influence the performance of wedding ceremonies—considered an important part of our cultural heritage—the significance of consensus within the family, which is also a valuable cultural aspect, was highlighted. Additionally, the desire of families to exert control over their children was identified as another element of cultural values. It was also observed that contemporary conditions can influence how wedding ceremonies are performed.
Keywords: Sociology, Culture, Cultural Heritage, Intergenerational Communication, Ceremony, Wedding Ceremony

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

GİRİŞ

Toplumsal hayatta bireyleri birbirine bağlayan unsurlar olduğu bilinmektedir. Mutluluk, mutsuzluk, iyi, kötü gelişmeler, kayıplar, kazançlar ortak değerleri paylaşan, toplumu oluşturan bireylerin benzer tepkiler verdiği durumlardır. Düğün törenleri de ortak değerler etrafında şekillenen etkinlikler kapsamında görülmektedir. Düğün törenleri aynı zamanda kültürel mirasın sözlü iletişim yöntemiyle gelecek nesillere aktarılmasında da önemli bir rol oynamaktadır. Coğrafya ve kültürel değerlere göre değişiklik gösterdiği bilinen düğün törenlerinin yapılış şekillerinde gelenek, görenek, toplumsal normlar ve daha pek çok toplumsal değerin etkilerini görmek mümkündür. Gelinin kıyafetinden, ne takacağına, hangi renkleri tercih etmesi gerektiğine, yapılan eylemlerin sıra ve şekline, konuklara ikram edilen ve edilmeyen her şeyde vb. kültürel alışkanlıkların etkileri görüldüğü gibi şekillendirici bir mekanizma olarak bireylerin hayatlarını düzenlediği de izlenmektedir.

Bununla birlikte törenler; somut olmayan kültür mirası olarak kabul edilmektedir. Somut olmayan kültür unsurlarının korunmasının, nesillerin birbirine duyduğu saygıyla iş birliği içerisinde kültürün devamlılığının sağlanmasının amaçlandığının belirtildiği 'Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi'nde sözlü gelenekler, törenler, gösteri sanatları, el sanatları somut olmayan kültürel miras kapsamında tutulmaktadır.

Bu çalışmada, nişanlanma evresinden düğün sonuna kadar gerçekleşen incelemelerde; cevabı aranan sorular çerçevesinde elde edilen veriler referans alınarak düğün törenlerine dair kuşaklar arası bakış açısı yorumlarının yansımalarının araştırılması amaçlanmıştır. Bu amaç etrafında 4 çiftin nişan töreninden düğün sonuna kadar yaşadığı evlilik sürecinin incelenmesi planlanmıştır. Araştırmacıların kültürün gelecek nesillere aktarımı konusuna olan ilgileri ile birlikte zaman kısıtı ve ulaşılabilirlik kolaylığı gözetilerek belirlenen bu örneklem yapılandırılmamış doğal ortam gözlemi yöntemi kullanılarak analiz edilerek sunulacaktır. Uzun bir süreci kapsayan hazırlık ve törenlerin bütününün incelenmesinin zorluğu sebebiyle ileriki bölümlerde detaylı olarak açıklanacak olan; 4 evre halinde gözlemlerin yapılması uygun bulunmuş olup tören içeriklerine dair oluşturulmuş olan sorulara cevap aranacaktır.

Bu çalışmaya başlamadan önce alana yönelik kapsamlı bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Düğün törenleri kapsamında taranan literatürde elde edilen çalışmalar ve araştırmacılar şu şekildedir:

Midyat Süryanilerinin Düğün Gelenekleri adlı çalışmada Eroğlu ve Sarıca (2012) görüşme ve gözlem yöntemlerini kullanarak Midyat'taki Süryani halkının sahip olduğu folklor yapısını araştırmıştır. Ünal (2016) tarafından ortaya konan Yahudi Düğün Gelenekleri araştırmasında ise Yahudi düğün gelenekleri düğün öncesindeki hazırlıklar ve düğün olmak üzere ikili bir süreçte incelenmiş olup Anadolu'daki düğün gelenekleriyle benzer emarelere rastlandığı belirtilmiştir. Türk ve Rus Halklarında Eskimeyen Gelenek Düğün çalışmasında Demir (2016) Türk ve Rus halklarının sürdürüle gelen düğün geleneklerini anlatırken iki kültür kapsamında benzeşen ve ayrılan yönleri açıklanmıştır. Alpargu (2019) Nogayların sahip olduğu düğün geleneklerine çalışmasında yer verirken Erdoğan (2019) Seyyah Notlarına Göre Safevilerde Düğün, Ölüm, Yas ve Bayram Merasimleri adlı çalışmayı ortaya koymuştur.

İçtimai Gelenekler Açısından Selçuklularda Toy, Düğün Törenleri ve Gelenekleri (Sultan Alp Arslan Dönemi) çalışmasında Başdin (2017) Sultan Alp Arslan döneminde Selçuklularda toy, düğün törenleri ve geleneklerinin sosyal açıdan önemine vurgu yapmıştır. Kahvecioğlu Sarı

(2017) ise Honaz'da yaşayan Ahıska Türklerinin düğün törenlerine dair yapmış olduğu çalışmada, kültürün değişmeden devam ettirildiğini iletilmiştir. Nuruzade (2018) ve Mammadova (2022) tarafından Azerbaycan geleneksel düğün törenlerinin sahip olduğu özellikleri; Keleş (2017) ise Kırgızlarda nişan ve düğün ritüellerini incelemiştir. XIX.yüzyıl Nasturileride, Tatarlarda, Türkmenlerde, Yörüklerde, Makedon Türklerinde, Urfa Ermenilerinde düğün gelenekleri diğer araştırma alanları olmuştur (Dalyan, 2011; Zaripova Çetin, 2005; Çakır, 2020; Erdem Nas, 2015; Turan, 2014; Özsavlı, 2017). Somut olmayan kültürel miraslarımızın korunması hususunda Özen ve Adar (2020) tarafından Dodurga düğünlerinin incelendiği gözlenmektedir.

Erzincan Düğün Geleneklerinde Değişim çalışmasında görüşme yönteminden faydalanılarak Erzincan yöresinde gerçekleştirilen düğün ritüellerindeki değişimler Dikici ve Şener (2022) tarafından araştırılmıştır. Aydın Yöresi Tahtacılarında Düğün Gelenekleri: Bayrak Dikme-Tapı/Sahabı-Baş Kurbanı-Barışma Yemeği-Ocak Kazma Ritüelleri, Akyürek, 2020; Trabzon-Arsin İlçesi Düğün Adetleri, Kabak, 2017; Sivas Düğünlerinde Gelin Hamamına Gelin Bohçası Hazırlama Geleneği, Subaşı, 2018; Günümüz İzmir Yöresi Düğün Geleneklerinde Tasavvufi Müzik Unsurları ve İşlevleri, Demirbaş, 2010; Geleneğin Geleceğe Aktarımında Evlilik Öncesi Âdetler: Bursa Şehri Kına Gecesi Tavuk Alma Örneği, Akgün, 2020; Sakarya Örneğinden Hareketle Gelin Kıyafetinde Meydana Gelen Değişim, Uğurlu ve Koca, 2011; Geçmişten Günümüze Kilis'te Evlenme Gelenekleri, Tarçın, 2020; Kadın İcracılar Bağlamında Balıkesir Düğün Törenlerinde Mani İcrası, Yolcu, 2012; Geleneğin Sürekliliği ve Kültürel Mirasın Aktarımında Niğde Düğünleri ve Müzisyenler, Bağı, 2019; çalışmaları ise Türkiye'de bölgeler bazında değişen düğün ritüellerini konu alan çalışmalar ve araştırmacıları olarak yukarıdaki şekilde sıralanabilmektedir.

Diğer yandan Türk Düğün Gelenekleri ve Kutsal Evlilik Ritüeli çalışmasında Çetin (2008) evlilik törenlerinin mitolojik kökenlerine dair bilgiler verirken Türk halkı tarafından günümüzde hala yaşana gelmiş düğün ritüellerini örneklendirmiştir. Yalçın ve Arık (2017) Bereket Kavramının Trakya Bölgesi Düğün Törenleri Geleneği ile İlişkilendirilmesi çalışmasında Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli illerinde bereket kavramı çerçevesinde şekillenen düğün töreni geleneklerini araştırmışlardır. Ergun (2014) ve Ergun (2010) ise çalışmalarında düğün kavgalarının ve gelinlerinin mitolojik kökenlerini incelemiştir. Düğün törenlerinin dönüşümü ve uygulanması hususunda yapılmış olan araştırmalardan bir kısmı; Kuşak Çalışmalarındaki Tartışmalı Konulara İlişkin Bir Değerlendirme, Aydın, 2020; Türk Kültüründe Eğlence ve Birlik Unsuru Olarak Düğünler, Berber, 2009; Sosyal Bir Seremoni: Anadolu'da Düğün Yemekleri ve Ritüelleri, Özer, 2020; Evlenme Geçiş Dönemi Geleneğine Müzik Davranışları Açısından Bakış: Gelin Ağlatma-Alma-İndirme Havaları Örneği, Alpyıldız, 2020; Geleneksel Türk Düğünlerinde Oyuna Kaldırıcı Kadınlar: Bireysel ve Toplumsal İşlevleri, Büyükokutan Töret, 2017; Düğünlerde Yaşanan Olumsuzluklara Karşı Osmanlı Devleti'nin Almaya Çalıştığı Tedbirler, Keha, 2017; Urumlarda Aile, Gelenekleri ve Kurumsal Yapısı, Altınkaynak, 2007 şeklinde örneklendirilebilmektedir. Yapılmış olan literatür araştırmalarında düğün törenlerinin bir turizm unsuru olarak görülebileceği hususunu içeren çalışmaların da ortaya konduğu gözlemlenmiştir. Bu konuya dair Kanca ve Unur (2020) sahip olduğu coğrafi zenginliklerin İstanbul'a bir düğün turizmi potansiyeli kazandırdığına işaret etmektedir. Unur vd., (2017) ise Yeni Bir Turistik Ürün Olarak Düğün Turizmi adlı alanyazın çalışmasını ortaya koymuşlardır. Ceyhun Sezgin ve Onur (2017) ise düğün yemeklerinin gastronomi turizmi kapsamında incelemelerin yer aldığı Erzincan örneği üzerinden çalışmasını ortaya koymuşlardır.

'Düğün törenleri' kapsamında taranan literatürde elde edilen çalışmaların konularına odaklanıldığında; Selçuklular'da düğün törenleri, Midyat Süryanileri, Yahudi, Türk, Rus, Trakya, Erzincan, Ahıska Türklerinin, Azerbaycan, Kırgız, Türkmen, Balıkesir, Aydın, Trabzon, Çorum, Bursa, Sakarya, İzmir, Sivas, Niğde, Kilis, Yörük düğün gelenekleri başta olmak üzere; düğün turizmi, İstanbul'un düğün turizmi potansiyeli, düğün kavgalarının mitolojik kökenleri, düğün yemeklerinin gastronomi turizmi bünyesinde incelenmesi vb. konu başlıkları başta olmak üzere çalışmalar yapıldığı tespit edilmiştir. İncelenen araştırmalarda bölgesel ve etnik farklılıkların düğün törenlerinin ritüelleri üzerindeki etkilerinin detaylandırıldığı gözlenmiştir.

Bu çalışmada yararlanılan kaynakları üç grupta sınıflandırmak mümkün olmaktadır. İlk grup somut olmayan kültürel mirasın çeşitli Asya ve Avrupa Türk coğrafyasında uygulana gelen düğün törenleri ve kültürel öğeleri olarak adlandırılabilirken ikinci grup somut olmayan kültürel mirasın Anadolu'da yaşayan Türklerin ve diğer kültürlerin düğün törenleri ve kültürel öğeleri şeklinde ortaya konabilmektedir. Son grup ise kuşak tanımı üzerine çalışmalar olarak incelenebilmektedir. Bununla birlikte bu araştırmanın odağında; kuşakların düğün törenlerine karşı bakışındaki farklar ve uzlaşı sağlama uygulamalarının ortaya konması yer almaktadır. Elbette, bu araştırma, sınırlı bir örneklem ve süre zarfında gerçekleştirilmiş olması nedeniyle genellenebilir bir çalışma değildir. Ancak multidisipliner, genişletilebilir ve çalışmak için verimli bir uygulama alanı sağlama hususlarında nadir bir araştırma olarak görülmektedir. Çalışmanın daha sonra yapılacak araştırmalara kaynaklık etmesi umulmaktadır.

KUŞAK KAVRAMI VE KUŞAK ÇATIŞMASI

Toplumları meydana getiren kültürel unsurların anlamlandırabilmesi için bireylerin sahip olduğu özelliklerin bilgisine sahip olunması gerekmektedir. Bireyleri bir araya getiren ortak değerler kültür unsurlarını meydana getirirken birbirinden farklılaşan yönlerinin kuşaklar arasında değişiklikler gösterebileceği bilinmektedir. Sosyal ve kültürel değişimlerin yol göstericisi olarak ifade edilmektedir (Mannheim, 1952, ss.286-287). Diğer yandan TDK (2024) 25-30 yıllık yaş kümelerini oluşturan bireyler topluluğu olarak kavramı açıklamaktadır. France ve Roberts (2015, ss.215-230) kuşak olgusunun çok boyutlu yapısına vurgu yaparken kapsayıcı bir tanım ortaya koymanın zor olması sebebiyle kuşak kavramının ne olmadığının sınırlarının çizilmesinin önemli olduğunu belirtmektedir. Buradan hareketle, aile bağları ve soy ağacı ilişkisinin, aynı dönemde yaşamış, aynı yaş seviyesinde olmanın dışında kuşak, kolektif bir kimlik olarak açıklanmaktadır.

Birden çok kuşak grubunun olduğunun anlaşıldığı tanımlarla birlikte aralarındaki ilişkilerin açıklanması gerekliliğin de ortaya çıktığı düşünülmektedir. Kuşaklar arasındaki ilişkileri Chen (2010, ss.132-140) Kuşak Teorisi üzerinden ifade etmektedir. Yazar, benzer zaman aralığında yaşam süren bireylerin değer yargılarının, tutum ve hayat stillerin de benzer olduğunu ortaya koyarken çağdaş olmalarıyla bu durumu temellendirmektedir. Teoriye göre vurgulanan bir diğer husus, yaşanan zaman diliminin değişikliği kuşaklar arasındaki farkları meydana getirdiğidir.

Reeves ve Oh (2008) kuşakların kapsadığı zaman dilimleriyle ilgili çok sayıda bakış açısı olduğunu belirtirken Brown (2003, s.1461) iş hayatı üzerinden yetişkin kuşakları sessiz kuşak ve baby boomers; yeni kuşakları ise X ve Y kuşakları olarak açıklamaktadır. Twenge vd. (2010, ss.1117-1142) sessiz kuşak, bebek patlaması kuşağı, X ve ben kuşağı olarak kuşakları sınıflandırırken; Zemke vd. (2000)'nin veteranlar, bebek patlaması kuşağı, X kuşağı ve sonrakiler olarak bir sınıflandırmaya gittiği görülmektedir. Wyn ve Woodman (2006, ss.495-514)

kuşakların sınıflandırılması ve ortak özelliklerin yüklenmesi durumunu önemli referanslar olarak değerlendirirken indirgeyici ve çelişkili bir yapıyı barındırdığını belirtmektedir. Kyles (2005, ss.53-55)'in çalışmasında 1945'li yıllardan önce doğumlu bireyler sessiz kuşak (gelenekseller) şeklinde belirtilirken, 1946-1964 arası doğumlu bireyler patlama kuşağı/baby boomers olarak nitelendirilmektedir. Aynı çalışmada 1965-1979'lu doğumlu bireyler X; 1980-1994 arasında doğan bireyler Y kuşağı adını almaktadır. Bunlara ek olarak Şenbir (2004, s.26) 1995-2002 arası doğumlu olanları Milenyum kuşağı/ internet çocukları; 2003 sonrası doğumlu olanları Z kuşağı olarak ifade etmektedir. Yıllar bazında olan bu sınıflandırma aralıklarında yaşanan sosyo-ekonomik ve politik olaylar, kişiler üzerinde etkilere sebep olurken kuşaklar arasındaki farkları da meydana getirmektedir.

Çeşitli sınıflandırmalar yoluyla farklı özellikler çerçevesinde açıklanan kuşak kümelerinin birbiriyle ilişki halinde olduğu bilinmektedir. Bu ilişkilerin sürdürülmesi aşamasında çatışmaların yaşandığı da gözlenmektedir. Willetts (2010) kuşaklar arası yaşanan çatışmaları; genç insanların zorluklarla mücadele etmek zorunda kaldığı, yaşlıların fayda ve ayrıcalıklardan yararlanarak gençlere karşı varlıklarını ortaya koymaya çalışması olarak özetlemektedir.

KÜLTÜR MİRASININ AKTARIMINDA DÜĞÜN TÖRENLERİNİN ÖNEMİ

Toplumsal yapıyı meydana getiren aile kurumunun, tarih boyunca önemli bir yeri olduğu bilinmektedir. Başdin (2017, ss.400-406) aileyi, toplumsal düzenin sağlanması noktasında etkili olan unsurlar arasında birinci sıraya koymuş olup kültürel değerlerin nesiller boyu taşınmasını sağladığını söylemiştir. Aynı zamanda yazar, ailenin oluşması aşamasında gerçekleştirilen evlilikler sayesinde düğün törenlerinin meydana geldiğini belirtmiştir. Süregelen düğün törenlerinde yapılan etkinliklerin gelenek ve adetler olarak varlığını koruduğu görülmektedir. Toplumların yaşayış, inanış ve kültürel motifleri çerçevesinde şekillendiği gözlenen düğün törenlerinin evlenen çift için önemli bir geçiş dönemi olduğuna inanıldığı bilinmektedir. Berber (2009, ss.1-11) Türk aileleri için düğünün, ailenin devamıyla birlikte yeni bir düzen kurmak şeklinde algılanması sebebiyle görev olarak kabul edildiğini ifade etmiş; sosyal bir kültürel gelenek olduğunu ortaya koymuştur.

Türk toplumu için önemli anlamlar barındıran düğün kelimesine dair Akyürek (2020, ss.193-205) düğmek, bağlamak köklerini işaret etmiştir. Eski Türk uygarlıklarında 'düğüm' manasını karşılayan kelimenin, zamanla 'düğün' formunu kazandığı yazar tarafından ortaya konan bir diğer husus olmaktadır. Yakıcı (1991, ss.3-36) ise Divân-ı Lügat-ut Türk'te, 'tüğün' olarak yer alan sözcüğün bağlama manasını taşıyan 'söz verme'ye denk olarak kullanıldığını söylemiştir. '100 Soruda Türk Folkloru' kitabında bir diğer düğün tanımıyla karşılaşılmıştır. Bu çalışmada Boratav (1973, s.204) evlenen çiftin kadersel bir birleşim yaşayarak ailelerinin ve çevrelerinin hısım olmalarının vesile kılındığı, küçük köylerde bayram havasında yaşanan görsel etkinlikler olarak kaydedilmiştir. Yazarın, kadersel bir ortaklık olarak belirttiği düğün tanımında akrabalığa yapılan vurgu da dikkat çekmektedir.

Düğün törenlerine dair M.Ö. 3 bin yıllarına ait Sümerliler'de yapılan uygulamalar olduğu bilinmektedir. Tanrıça İnanna ve Dumuzi'nin düğün törenleri öncesinde, İnanna'nın annesinden istendiği, çiftin yıkanıp, süslenerek düğün törenine hazırlandığı bilgileri paylaşılmaktadır. Bu birlikteliğin yıl dönümünü yaşanan coğrafyada her yıl düzenli olarak kutlanmaya başladığı edinilen bir diğer bilgi olmuştur (Kramer, 1990, s.248). Yıkanılarak arınma törenleri antik dönemlerde örnekleri gözlenen ritüellerdendir. Anneden kızın istenmesi toplum yapısının anaerkilliği üzerinde önemli kabul edilen bir kültürel unsur olarak görülmektedir.

Düğün törenine atfedilen önemin, düğünün, bir geçiş töreni olarak görülmesi olduğu bilinmektedir. Doğum, ölüm ve evliliğin birer geçiş anı olduğu ortaya konmuş, evliliğin bu geçiş törenleri içerinde en çok detaylandırılanı olduğu belirtilmiştir (Yiğit, 2019, ss.273-282). Geçiş dönemleri kapsamında görülen evlilik kurumu, Örnek (1997)'e göre aileyi ve toplumu sosyal bir dayanışma sürecini yaşatmaktadır. Yazar tarafından ikinci geçiş süreci olarak addedilen evlilik, çiftler açısından sosyalleşmeyi sağlayan unsurlardan biri olarak ortaya koyulurken toplumun pek çok değerinin bir araya toplanması konusunda sahip olduğu bir zenginlik olarak belirtilmiştir.

Farklılaşan coğrafyalarda düğünlerin yapılış şekilleri ve beraberindeki etkinliklerde çeşitli faktörlerin etkili olduğu gözlenmektedir. Aydemir (2013, ss.619-655) düğünlerin yapılışları arası farklılıklarda benimsenen fikir yapısından ve dini kabullerden yola çıkarak arınma, konum değiştirme ve kötü etkilerden korunma gibi ritüellerin yapıldığını ifade etmiştir. Pek çok kültürde ortak olan bu niyetlerin yapıldığı ritüel şekillerinde yine kültürel kodlar bünyesinde farklılıklar olduğu izlenebilmektedir. Ortak niyetler ve yaşayış pratikleriyle şekillendiği görülen düğün törenlerinin bir işleyişi olduğu bilinmektedir. Yaşanmakta olan ortak işleyişin her iki ailenin yaşadığı alanlarda yapılan etkinlikler, kına gecesi, düğün öncesi kadının hazırlanması, erkeğin yaşadığı yere götürülmesi, konuklara yemekler ikram edilmesi olarak açıklanabilmektedir.

Anadolu'da, M.Ö. 1600-1450 yılları arasına ait olduğu tespit edilen ve Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde bulunan 'İnandık' vazosunun dünyada gerçekleştirilen düğün geleneklerine dair ilk kaydedilen kaynak olduğu ifade edilmiştir (Gencel'den aktaran Özer, 2020, ss.3677-3690). 1966 yılında bulunmuş olan vazonun üzerindeki motiflerde düğünlerde görülmeye alışık olunan yemek sofraları ve kurban kesimi gibi ifadelere rastlandığı aktarılan diğer önemli detayları oluşturmaktadır. Düğün törenlerinde sunulan yemeklerin kültürel yansımanın ürünü olduğu belirtilmiştir (Ceyhun Sezgin ve Onur, 2017, ss.203-214). Yazarlar düğün yemeği sunumunun genel olarak öğle yemeği şeklinde gerçekleşe geldiğini ama bazı bölgelerde akşam yemek daveti formunda da olabildiğini ifade etmiştir. Yazarlar, düğün törenlerinde yapılan yemek sunumlarıyla birlik ve beraberlik mesajının verilmek istendiğini açıklamıştır.

Düğünlerde yemek kadar önemli olduğu görülen bir diğer unsurun müzik olduğuna inanılmaktadır. Alpyıldız (2020, ss.267-277) yaptığı çalışmada düğünü; öncesi, sırası ve sonrası olarak üç bölüme ayırarak incelerken müziğin, bütün bölümlerin işleyişinin şekillenmesinde kullanıldığını ortaya koymuştur. Yazar aynı zamanda müziğin mutluluğun duyurulması, eğlenceli anların yaşanması, oynama ve ağlatma gibi niyetlerle kültürel motifler bünyesinde farklı formlara büründüğüne işaret etmiştir. Düğün öncesi coşkulu olduğu görülen müziklerin kına töreninde özellikle gelinin ağlamasının sağlanması için yavaş tınılara sahip olduğu, oynama kısmında ise eğlendirici melodilerle harmanlandığı görülmektedir.

Düğün törenlerine atfedilen önem yaşanan dönemin koşullarına göre değişiklikler gösterir bir hal alabilmektedir. Alver (2004, ss.213-221)'in Türk toplumsal yapısının üzerinde Amerikan sosyolojisinin etkilerini karşılaştırmalı olarak açıkladığı çalışmasında, 1940'lı yıllardan sonra hız kazanan dış ülkelerle girilen ticari ve politik ilişkilerle birlikte Amerikan toplumsal yapısından etkiler gözlemlendiği ifade edilmiştir. Sağlam (2016, ss.221-255) toplumsal hayatta yaşanan değişimleri köy sosyolojisi çalışmaları başlığı altında Behice Boran, Mediha Berkes, İbrahim Yasa'nın köy yaşamına dair gözlemlerinin olduğunu ortaya koymuştur. İsmi geçen

sosyologların çalışmalarında köy hayatında incelenen hususlardan birinin de düğün geleneklerinin yapılış biçimleri ve ritüelleri olduğuna vurgu yapılmaktadır. Köyden kente doğru evrilen yaşam alanlarımızın değişimiyle birlikte toplumsal düzenin de değiştiği, törenlere yüklenen anlamlarının postmodern küresel dünya düzeninde yozlaştığı noktasından hareketle araştırmacıların ortaya koyduğu çalışmaların geleneklerin yaşatılması hususunda çok kıymetli olduğu düşünülmektedir.

Düğün törenlerinin nesiller boyu farklı coğrafyalarda sürekliliğinin sağlandığı görülmekle birlikte değişen nesiller törenlerin içeriğine dair farklı talep ve isteklerde bulunabilmektedir. Bu durum toplumsal düzeyde değişimlerin bir yansıması olarak yorumlanabilmektedir. Taylan (1991, s.139) kültür ve medeniyetlerin etkilenmeye ve etkilemeye açık bir konuma sahip olduğunu belirtirken insanlar, sosyal ve fiziki koşulların bu süreçlerde rol oynadığına vurgu yapmaktadır. Sander (2011) toplumsal yapıların değişimi üzerinde etkili olan unsurları Batı Kültürü, Batı'da yaşanan demokratik ve ekonomik değişimler, endüstri devrimi olarak özetlemektedir. Doğan (1995, ss.178-180) ise toplumsal değişimlerin izlenebilme ve gözlenebilme özellikleri olduğunu belirtirken, başta kurumlar olmak üzere toplumsal ilişkilerde ve toplumsal yapıda başka bir duruma geçişi nitelediğini ortaya koymaktadır. Giddens (2000, s.520) da toplumsal değişmeyi etkileyen unsurları fiziksel çevre, politik örgüt ve kültürel etkenler olarak üç madde halinde sıralamaktadır. Değişimin kaçınılmazlığına dair İbn Haldun (1989, s.374) ise "Yenilmiş kavimlerin giyim ve kuşam, mezhep diyanet ve başkaca hâl ve itikatlarında kendilerini yenen kavim ve hükümdarları örnek edinirler." ifadelerini kullanmıştır. Yazarın çalışmasından da anlaşıldığı kadarıyla toplumda yaşanan değişimlerin gelenekler ve görenekler üzerinde de etkisi hissedilmektedir. Sebeplerinin çeşitlendiğinin görüldüğü toplumsal değişimin düğün törenlerinin hayata geçirilmesi hususunda da farklı beklentiler ve bakış açılarının meydana gelebileceği yazarların toplumsal değişim ifadelerinden çıkarılan bir diğer önemli husus olmuştur. Diğer kültürlere dair kültür pratiklerinin edinilmesi düğün törenleri bünyesindeki ritüellerin şekillenmesinde etkili olabilmekte, bu durum kuşaklar arasındaki iletişimde beklentilerden kaynaklanan çatışmaları da beraberinde getirebilir şeklinde bir çıkarımın yapılmasını da sağlamaktadır.

Düğünün kavramsal olarak açıklandığı bu bölümün ardından çalışmanın metodolojisi açıklanacak ve gözlemlerde elde edilen veriler yorumlanacaktır.

METODOLOJİ

Araştırmanın Amaç ve Konusu

Bu araştırmanın konusu; düğün törenlerine ilişkin kültürel unsurların sonraki kuşaklara aktarılma biçimleri ve kuşaklararası çatışma-uzlaşma olarak belirlenmiştir. Günümüzde çeşitli şekillerde yapılmakta olan düğün törenlerinin kuşaklar arasındaki ilişkilerin devamlılığında önemli olduğunu düşünen araştırmacılar; ailelerin ve genç çiftlerin düğün törenlerine dair;

1. Aile büyüklerinin düğün ve ilgili törenlerde aktarılmasını istediği kültürel değerler nelerdir?

2. Bu kültürel değerlerden hangileri genç kuşaklar tarafından kabul edilip hangileri istenmemektedir?

3. Genç kuşaklar tarafından kabul edilmeyen kültürel değerlerin gerekçesi olarak ne sunulmaktadır?

4. Yazılacak olan düğün törenlerine dair planlamalarda yaşanan sorunlara/krizlere sunulan çözüm yolları nelerdir?, şeklinde dört temel soruya cevap aranacaktır.

Dört çiftin nişanlanma evresinden düğün sonuna kadar gerçekleşecek olan incelemelerde; cevabı aranan sorular çerçevesinde elde edilen verilerden yola çıkılarak, düğün törenlerine dair kuşaklar arası bakış açısının iletişim yansımalarının araştırılması amaçlanmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Düğün törenlerine dair kuşaklar arası bakış farklarının iletişim yansımalarının incelendiği araştırmada, etnografi araştırma deseni benimsenmiştir. Creswell ve Creswell (2021, s.13) ortak kültürel ögelerin, gözlem yönteminin de yardımıyla kaynağını insan ve toplum bilimlerinden alan etnografi araştırma deseninin ortaya konduğunu ifade etmişlerdir. Etnografik araştırma deseninin desteklenmesinde etnolojik bakış açısının önemli olduğu düşünülmektedir. Özdemir (2021, ss.28-29) etnolojinin araştırmacıların empati yaparak diğer bireylerin duygu ve düşüncelerini anlamlandırmayı amaçladığını belirtmiştir. Bu bağlamda etnografi deseninde yapılan araştırma kapsamında verilerin anlamlandırılması aşamasında etnolojiden de faydanılmıştır. Sahip olunan desenle uygunlukları göz önünde bulundurularak veri toplama yönteminin gözlem olması uygun bulunmuştur. Gözlem bağlamında yapılandırılmamış doğal ve yapay ortam; yapılandırılmış doğal ve yapay ortam olmak üzere 4 tür ortaya konmaktadır (Bailey'den aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2021, s.174)). Belirtilmiş olan yöntemler arasından yapılandırılmamış doğal ortam gözlemi seçilmiştir. Yazarlar, yapılandırılmamış doğal ortam gözlemini, toplum yaşayışına ve kültürüne ait pek çok hususun derinlemesine incelenmesine olayların gerçekleştiği ortamda, katılımcının da gözlemci olarak dahil olunduğu, kural ve araştırma aracı yönünden esneklik imkanı sunan bir yöntem olarak açıklamaktadır. Kültür kapsamında yapılan çalışmalara sağlamış olduğu yukarıda belirtilen faydalar veri toplama yönteminin belirlenmesinde etkin rol oynamıştır. İnsanların eylemlerinin gözlemler yoluyla konu alması sebebiyle araştırma, Sakarya Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 18.09.2024 tarihli ve 74 sayılı toplantısında alınan kararla etik unsurlar bağlamında uygun bulunmuştur. Etik kurul onayı alınan çalışmaya dair evlilik süreçleri incelenen çiflere, çalışmanın gönüllük esasıyla yapıldığı ve kişisel verilerinin diğer kişi ve kurumlarla paylaşılmayacağı bilgisi verilmiş olup, araştırmanın yapılmasına izin verdiklerine dair beyanları alınmıştır.

Araştırmanın Evren, Örneklem ve Sınırlılıkları

Çalışmanın evren ve örneklemin belirlenmesi hususunda kolay ulaşılabilir, incelenebilir olması, coğrafi bölgesel kültür unsurlarının benzerliği konuları göz önünde bulundurularak 3 yıllık bir çalışma süreci yürütülmüştür. Balıkesir (Edremit) ve Eskişehir'de gerçekleşmiş olan 4 nişan, 3 düğün töreni ve bu ikisi arasında geçen süreç elverişlilik örnekleme yönteminden yararlanılarak geniş bir yapıya sahip olan düğün törenleri evreninden örneklem olarak belirlenmiştir. Dawson ve Trapp (2001) elverişlilik ve kota örneklemi yöntemlerinin zaman kısıtı ve geniş bir inceleme alanı olması konularında kolaylık sağladığını işaret etmiştir. Yazarlar ulaşılabilecek örneklem alanının tek veya nadir oluşu, kısıtlı zamanda araştırmanın ortaya konması gerekliliği durumunda elverişlilik örneklemine; geniş evren ve kısıtlı zaman söz konusu olduğunda ise incelenecek alanda belli özellikler çerçevesinde kısıtlamaya gidilmesi önerisini ortaya koymuştur. Yazarların belirttiği kolaylıklar göz önünde bulundurularak, inceleme yapılması planlanan topluluğun her bireyinin ayrıntılı incelenmesine imkan olmaması sebebiyle birinci derece aile bireyleri ve özel olarak söylemsel bir girişimde bulunan davetliler çalışma kapsamını

oluşturmaktadır. Bununla birlikte evliliğin, uzun ve pek çok ritüelin takip edildiği bir süreç olmasından dolayı -nişan öncesi, nişan, düğün öncesi ve düğün olmak üzere 4 evrede 4'er ortam üzerinden yapılan gözlemler çalışmanın sınırlılık alanı olarak belirlenmiştir.

Seçilmiş olan yöntemlerin sağlamış olduğu faydalarla birlikte bu araştırmanın sonucunda elde edilecek olan sonuçların evrenin bütününü kapsamayacağı hususunun ortaya konması gerektiği düşünülmüştür. Tek bir düğün töreni çevresinde gerçekleşen olayların bütün düğün evreninin özelliklerini taşıması mümkün değildir. Bu nedenle daha sonra yapılacak çalışmalarda daha detaylı, kapsamlı sonuçlara ulaşılabilmesi için farklı coğrafyalarda düğün örneklemlerinde de bu ve benzeri çalışmaların yapılması tavsiye edilmektedir.

Elde Edilen Veriler

4 çiftin nişan ve düğün töreni süreçleri aşağıdaki tablolarda özetlenmiştir. Çiftlerin evlilik sürecinde yaşadığı gelişmeler 4 ayrı tablo üzerinden paylaşılmıştır.

Elde edilen bulguların açıklanmasından önce Balıkesir, Eskişehir ve Bilecik bölgelerinde gerçekleşen düğün törenleri süresince uygulanan gelenek ve ritüellere dair bilgi verilmesi gerekli görülmüştür. 4 çiftin evlilik sürecine dair yapılan incelemelerde gerçekleştiği gözlenen ritüeller aşağıda sıralandığı gibi olmuştur.

- Kız isteme Töreni
- Söz, Nişan Töreni
- Ailelerin Tanışması
- Düğün Öncesi Hazırlık Toplantıları
- Düğün Hazırlıkları
- Düğün Töreni

Belirtilen ritüellerin gerçekleşme zamanı, yeri, gerçekleşme şekli, içeriğindeki geleneklerin yaşanış biçimi ve ritüellerde aktif rol oynayan aile bireyleri değişkenlik gösterirken gelin ve annesinin isteklerinin törenleri şekillendirici bir rol oynadığı saptanmıştır.

Tablo 1. *Birinci Çiftin Evlilik Süreci*

Nişan Öncesi ve Nişan Günü[1]
Ailelerin Eskişehir ve Balıkesir'de olması, adayların İstanbul'da yaşaması ve pandemi koşulların hakim olması sebepleriyle yöresel bazda uygulanan ritüeller zamana yayarak gerçekleştirilememiştir. Çiftin ailelerinin tanıştırıldığı *aile tanışma* ritüelinde aynı zamanda *kız isteme töreni* de gerçekleşmiş ve *nişan yüzükleri de takılmıştır*. Pandemi yasaklarına denk gelen süreçte, çiftin kalabalık bir tanışma ve nişan töreni yaşamak istemediği talebi ailelerine iletilmiş, aileler duruma karşı kabul gösteren bir tavır sergilemiştir. Çekirdek aile bireylerinin katıldığı tanışma ritüelinde düğünün birkaç ay sonra yapılabileceği konuşulmuşsa da talep ve istekler net bir şekilde ortaya konmamış süreç içerisinde hep birlikte yapılmasına karar verilmiştir. Nişan yüzüklerinin takılmasıyla bu tören aynı zamanda nişan töreni olarak da kabul edilmiştir. K1'nin kadın aile bireyleri tarafından yapılan Türk kahvesi dağıtılmıştır (Bu aşamada K1'nin kahve pişirme ve dağıtımına değil fotoğraf çekimine dahil olması aile bireyleri tarafından istenmiştir.)

[1] Nişan Tarihi: 28 Kasım 2020

Tören sonrasında devam eden süreçte yine günün pandemi koşulları ve çiftin talepleri çerçevesinde düğün töreninin ileri bir tarihe ertelenmesine karar verilmiştir.

Düğün Öncesi (Düğün Öncesi Hazırlık Toplantıları, Düğün Hazırlıkları)

Düğünün yapılış biçimiyle ilgili başlayan görüşmelerde gergin bir ortam oluşmuş çiftin talepleriyle gelin adayının ailesinin talepleri çatışır bir vaziyete bürünmüştür. Daha modern bir düğün töreni istediğini ifade eden çifte K1'in ailesi direnç göstererek adet, gelenek ve göreneklere göre bir düğün töreni planlanması gerektiği talebini ortaya koymuştur. Gergin geçen düğün öncesinde yaşananlardan iki aile toplantısı kesiti bu çalışmada incelenmiştir.

Birinci Aile Toplantısı

İlk aile toplantısı Balıkesir Edremit'te gerçekleşmiştir. K1 dans ve müzik konseptli bir düğün töreni istemediğini ifade ederken; anne ve babası bu isteği sert bir dille reddetmektedir. K1'nin isteğinin reddedilmesine gerekçe olarak toplumsal normlar, alışkanlıklar, yakın çevrede bulunan akraba ve komşuların fikri yapılarının bu isteğe uygun olmadığı gösterilmiştir. Diğer yandan toplantıda E1 ve ailesi, K1'in isteğini destekler bir tutum sergilemiştir. K1'nin anne ve babasının düğün törenin müzik ve dans eşliğinde olmama durumunu kabul etmiyor oluşu yapılan toplantıda fikir çatışmalarına sebebiyet vermiştir. 45 dakika süren aile toplantısında stres ve olumsuz duyguların hakim olduğu durumu, zaman zaman ortaya çıkan agresif tutum ve söylemlerle görünür hale gelmiştir. K1'in seçim ve söz hakkı sahibi olma isteği yönündeki tavrı ile yapılacak törenin biçimiyle ilgili kesin bir sonuca varılamadan sonlandırılmıştır. Toplantıda oluşan gergin ortamın normalleşmesi hususunda E1'in anne ve babasının etkin rol oynadığı fakat sonuca ulaşma noktasında aile bireylerinin ortak memnun olacağı bir sonuca ulaşılamadığı izlenmiştir.

Bu konsept dışında yapılacak bütün yöntem ve uygulamaların reddedildiği söylemlerde toplantı boyunca evlenecek çifte ne istediği, nasıl bir tören istediği sorulmamış, kendi isteklerini ortaya koymaları hususunda ifadeleri toplumsal normlardan uzak ve anlamsız bulunmuştur. K1'in babası, toplumun olası görüşlerinin öne sürülmesi aşamasında, K1'e dair toplumun olumsuz düşüncelere sahip olabileceğine vurgu yapmıştır.

İkinci Aile Toplantısı

İkinci toplantı uzaktan, telefon yoluyla sağlanmıştır. Hararetli bir şekilde geçen bu toplantıda, K1'in ve E1'in babaları arasında gerginlik oluşmuş, karar verme noktasında gelin ve damat adayı K1 ve E1'ye de söz hakkı verilmeden planlamaya gidilmesine karar verilmiştir. İki babanın düğün planlamasını yapma aşamasında, K1 ve E1 ile ayrı ayrı konuştuğu, yapılan eylemlere karşı bilgilendirmelerde bulunduğu görülmüştür. K1'in babasıyla yaptığı konuşmada törende onu rahatsız eden unsurların neler olduğu, neden düğünde müzik ve dans istemediği gibi sorular sorduğu görülmüştür. K1'in yaptığı açıklamada, modern bir düğün töreni hayali olduğu, nikah ve ardından mevlid eşliğinde yapılan bir yemek davetiyle töreni bitirmek istediği kaydedilmiştir. Bu isteğin toplum tarafından K1'in daha önce evlenip ayrıldığı, hamile olduğu düşünüleceği veya mutlu bir düğün evi değil cenaze töreniyle ilişkilendirilebileceği yönünde algıların oluşturabileceği şeklinde açıklamalar yapılarak orta yolu bulma hususunda baba tarafından bir istek ortaya konmuştur. Eş zamanlı olarak yapılan toplantılarda, K1'in ve E1'in törende oynamayı tercih etmemeleri koşuluyla K1'in ailesinin istediği şekilde bir törenin Edremit'te hayata geçirilmesi kararlaştırılmıştır. Düğüne dair detayların da konuşulduğu toplantıda, kına gecesinin ne zaman yapılacağı hususunda da fikir ayrılıklarıyla karşılaşılmıştır. Zaman kısıtı ve bireylerin tercihleri doğrultusunda düğün ve öncesinde yapılacak etkinliklerin tek bir güne sığdırılması talep edilirken kına gecesinin gündüz yapılmasının gelenekler bağlamında doğru olmayacağı öğretisi K1'in annesi tarafından paylaşılmıştır. Bu konuya dair iş ve yıllık izin zaman kısıtını öne süren K1, düğünden hemen önceki saatlerde kına töreninin yapılmasını istediğini belirterek önceki güne kaydırma teklifini reddetmiştir.

Çeşitli törensel unsurlar bu iki toplantıda temellendirilmiş arada geçen 20 günlük bir süre içerisinde de netleştirilmiştir.

Düğün Günü [2]

Düğün töreni günü, gün boyu K1'in ailesinin evinde çeşitli etkinlikler yapılmıştır. Mevlid ve yemek yapımı öncesi gelen konuklarla ilgilenilmiş, organizasyon hazırlıklarına başlanılmıştır. Öğle saatleriyle birlikte başlayan yemek dağıtımında aile büyükleri, akrabalar ve yakın çevreden gelen konuklarla ilgilenilmiştir. Mevlid sonrasında organizasyon alanına gelen müzisyenlere isteyen davetliler danslarıyla eşlik etmiştir. Bu etkinlik esnasında bölgesel gelenekler çerçevesinde gelin, damat ve yakın aile bireylerinin dans etmesi beklenmektedir. Fakat K1 ve E1 danslarıyla bu ritüele eşlik etmemiştir. Öncelikle müzisyenler ardından çevredeki vatandaşlar tarafından bu garip bir durum olarak karşılanmıştır. Yakın akrabalar dışında çiftin dans etmeyi sevmediği, bilmediği ve tercih etmediği bilgisi tören öncesinde paylaşılmamış, olayların gelişiminde çevredekilere söylenmiştir. *'Erken saatlerde kına töreni gerçekleştirilmesi uğursuzluk oluşturur'* öğretisine dair yapılan tartışmanın sonucunda K1'in ailesi kına törenini iptal etmeyi planlamıştır. Verilen bu kararın E1'in ailesiyle paylaşımının ihmal edildiği görülmüştür. Son değişikliklerden haberdar olmayan ailenin yapmış olduğu hazırlıkları gören K1, kısa da olsa bir kına töreni yapılmasını istemiştir. Duygusal temalı şarkıların çalındığı ve söylendiği törende, kadın akrabalar, ellerinde kına tepsisiyle halka oluşturarak K1'in etrafında birkaç tur atmıştır. Geline yakılan kınanın ardından düğünün yapılacağı salona geçilmiştir. Kına töreni geleneksel ritüellere uygun olarak yapılmasıyla birlikte süre kısıtı ve K1'in isteği doğrultusunda kısa bir zaman dilimine (18.45-19.15) sığdırılmıştır. Törende K1'in isteği doğrultusunda dans edilmemiştir.

Hazırlıkların ardından düğün salonuna geçilmiştir. 20.00'da başlayıp gecenin ilerleyen saatlerine kadar süren törende K1 hiç dans etmemiş, E ise sadece kendi ailesi piste kalktığında sürece dahil olarak dans etmiştir. Ege yöresel oyun müziklerinin hakim olduğu törende, E1'in ailesinin sadece kendi yörelerine ait kaşık havalarında dans ettiği izlenmiştir. K1'in ailesinin hem Ege'nin yöresel oyun müziklerinde hem de Batı Anadolu kaşık havalarında dans figürleri sergilediği gözlenen diğer ayrıntılardandır. K1'in törenden ayrılma anına kadar dans etmeyişi bazı konuklar tarafından garipsenmiş ve bireysel olarak sorulmuştur.

Evlilik süreci incelenen ilk çift (K1-E1)'nin; nişan töreni istek ve talepleri doğrultusunda gelişmekle birlikte günün pandemi koşullarının törenin yapılış şeklini şekillendirdiği gözlenmektedir. Aynı zamanda olumsuz pandemi koşullarının; az katılımlı bir tören organize etmek isteyen çiftin tören sürecini yönetirken sebep olarak öne sürülmesi avantajlı bir faktör olarak görüldüğünün de anlaşılmasını sağlamaktadır. Pandeminin sokağa çıkma, şehir dışına çıkma gibi yasaklarının hakim olduğu günün koşulları; daha çok katılımlı ve daha büyük bir tören gerçekleştirilebilme imkanını yok ederken çiftin evlilik sürecinin ailelerin alıştığı ritüellerin dışında yaşanır kılmıştır. Bu durum aile veya çiftlerin talepleri haricinde istenmeyen ve planlanmayan çevresel etkenlerin de evlilik sürecinde etkili olabileceği durumunu düşündürmüştür.

Evlenen çiftin modern düğün isteklerinin detaylandırılmasının olay örgüsü ve çalışmanın anlaşılabilirliği açısından önemli olduğuna inanılmaktadır. Çift, evlilik törenlerinin geleneksel müzik ve dans unsurlarından uzak bir şekilde yapılmasını talep etmiştir. Bu talebin ailelerle paylaşılması esnasında fikir, kuşak ve yaşayış farklılıkları sebebiyle geleneksel düğün-modern düğün ayrımı üzerinde tartışmaların yaşanıldığı görülmüştür. Burada modern vurgusu geleneksel ritüeller (kına, oyun oynama, geleneksel oyun havaları)'den arındırılarak daha az

[2] Düğün Tarihi: 10 Aralık 2022
*Düğün ve Nişan Yeri: Balıkesir/Edremit
**K1'nin ailesi Balıkesir'de; E1'nin ailesi Eskişehir'de yaşam sürmektedir.

katılımcılı bir tören olarak açıklanabilmektedir. K1'in mevlid eşliğinde bu törenin yapılması yönündeki teklifi ise aileler ile çift arasındaki fikir ayrılıklarında ortaya yolu bulma hususunda bir öneri olarak sunulmaktadır. Özetle yöresel oyun hava, dans ve geleneklerinin hakim olduğu bir tören ile evlenmek istemeyen çift; nikah ve kokteyl usulünde bir töreni gelinin ailesine *modern* ifadesiyle ortaya koymuş fakat talepleri şiddetle reddedilmiştir.

Diğer yandan düğün öncesinde düğünün yapılış şekline dair yaşanmış olan fikir ayrılıkları gergin bir ortam oluşmasına sebep olmuştur. Gelin adayı talepleri sebebiyle özellikle kendi aile bireyleriyle sürtüşme yaşamıştır. Gelin adayının anne ve babasının baskın bir rol üstlenmeye çalıştığı evlilik sürecinde gelinin kararlarının tören öncesi uygulamalarda belirleyici olduğu gözlenmiştir. Gergin bir sürecin ardından gelin ve damat adayının taleplerinin dinlendiği düğüne hazırlık evresinde orta yol bulma uzlaşarak töreni sorunsuz bir şekilde sürdürme kararı alınmıştır. Düğünün yapılış şeklinin, toplum gözünde gelin üzerinden çeşitli anlamlar çıkarılmasına sebebiyet vereceğine dair gelin adayının ailesinin ifadelerinden öğrenilmiştir. Uzlaşı sağlama talebinin gelin adayının babasından geliyor oluşu kuşaklar arası iletişim hususunda kıymetli bulunmuştur. Bütün aile bireylerinin evlilik sürecinin planlanmasına dair aynı fikir yapısına sahip olamayabileceğinin öğrenildiği araştırmada, yapıcı ve uzlaşı temelli bir iletişim biçimi benimsenebileceği görülmüştür.

Uzlaşının sağlanmasına kadar geçen düğün öncesi hazırlık süresince gerginliklerin çözümünde ısrarlı fikir paylaşımlarının etki etmediği görülürken, farklı sıralama ve zamanlamalarla çift ile aileleri arasında ödünler verilerek uzlaşının sağlanabildiği saptanmıştır. Gelin adayının ailesinin ısrarlı ve hakimiyet kurma yönündeki şiddetli tavrının bırakılmasıyla birlikte çift ile uzlaşı sağlanabilme ortamı oluşmuştur. Verilen ödünler incelendiğinde ise; gelin adayının ailesinin tavır değişikliği, sürecin uzamasının da etkisiyle çiftin rahatsızlıklarını ortaya koymasıyla daha yapıcı bir süreci başlatmakla birlikte, organizasyonun dışında kalmayı tercih eden bir çift davranışı benimsenmesine de sebep olmuştur. Bu durumda tören gelin ve damadın rahatsızlıklarının ayıklanarak gelin adayının istekleri çerçevesinde düzenlenmiş olup uzlaşı sonucunda ödün veren tarafın çift olduğu söylenebilmektedir.

Her ne kadar aileler ve çift arasında uzlaşı sağlandığı görülmüş olsa da değinilmesi gereken bir unsur ailelerin çocukları üzerinde kurmaya çalıştığı otorite ve hakimiyet konularıdır. Aileler uzlaşı yapmayı kabul etmelerine rağmen gelin adayının istek ve talepleri tam olarak kabul edilmemiş yine gelin anne ve babasının istediği şekilde bir düğün gerçekleşmiştir. Bu durum ailelerin çocukların mülkiyetine sahip oldukları, bazı kararları çocukları kaç yaşına gelirse gelsin kendilerinin vermesi gerektiği yönündeki inançlarla bağdaştırılabilmektedir. Çocuklar üzerinde kurulmaya çalışılan otorite mücadelelerinin hazırlık sürecini şekillendirdiği gözlenmekle birlikte bu durum öncelikle evlenen çifti ve ardından diğer aile bireylerini olumsuz etkileyen bir süreci de beraberinde getirdi olarak yorumlanmaktadır. Ailelerin çocukları üzerinde kurmaya çalıştığı yönetim inancı da kültürün bir parçası olarak görülmekte olup bölgeler ve aileler bazında bu inancın şiddetinin değişebileceği düşünülmektedir.

K2 ve E2[3]'nin yaşadıkları süreç aşağıdaki tabloda görülmektedir.

[3] K2: 36 yaşında, Balıkesirli, lisans mezunu, öğretmen bir kadındır.
E2: 41 yaşında, Balıkesirli, lisans mezunu, iş insanı bir erkektir.

Tablo 2. *İkinci Çiftin Evlilik Süreci*

Nişan Öncesi ve Nişan *Kız isteme töreni* Altınoluk'ta gelin adayı, damat adayı ile birlikte annelerin ve babaların katılımıyla gerçekleşti. *Tuzlu karabiberli kahve sunumunun* ardından ailelerin talep ve isteklerine değinilmeden çiftin evlilik niyeti konuşuldu ve olumlu bir karar verildi. Kız isteme törenin ardından geniş aile bireylerinin bulunduğu nişan töreni ve yemeği için restorana geçildi. *Nişan yüzüklerinin takılmasının* ardından pasta kesilerek davetlilerle birlikte yemeğe geçildi. Bu iki tören aynı gün içerisinde birbirini takiben gerçekleştirildi. K2 kız isteme ve nişan töreninin aynı gün içerisinde iki parça etkinlik olarak yapılmasını teklif etmiş ve bu durum ailelerle paylaşılmıştır. Ailelere nişan davetlilerinin kalabalık olma durumu gerekçe gösterilerek evde çekirdek aile bireylerinin kız isteme törenini gerçekleştirmesinin uygun olacağı teklifi yapılmıştır. Yapılmış olan açıklamalar diğer aile bireyleri tarafından da onaylanarak etkinlikler hayata geçirilmiştir. Tören hazırlıkları K2 ve E2 tarafından birlikte yürütülmüştür. K2'nin ablası yemek organizasyonunda çifte yardım etmiştir. Gündüz 3 saat süresince devam eden etkinliklere aile bireyleri davetli olarak katılmış olup çiftin hazırlık ve tören sürecinde aktif rol oynamamıştır. Çift, aileleriyle görüşmelerde hazırlıkları kendileri yapmak istediğini paylaşmıştır. Hazırlıklar kapsamında bulunan ekonomik ve fiili gereklilikler ailelerin de kabulü alınması sebebiyle çift üzerinden ilerlemiştir.
Düğün Öncesi ve Düğün Günü[4] Nişandan önce çiftin hazırlıkları üstlenmesi teklifi düğün öncesinde de varlığını korumuştur. Bu sebeple aileler bir araya gelip görev ya da ekonomik bir paylaşımda bulunmamış, talep ve istekler ortaya konmamıştır. Çiftin kendi arasındaki paylaşımları, ev ve düğün eşyalarının alınması şeklinde düğün hazırlık süreci geçirilmiştir. S'nin talebi doğrultusunda ailesinin evinde muhafaza ettiği çeyizlerinin alınması aşamasında; alışılagelen müzikli ve kalabalık törenler ayarında bir etkinlik gerçekleştirilmemiştir. Gelin adayı bu etkinliğin büyük bir tören şeklinde yapılmasının gereksiz olduğunu ifade etmiştir ve isteği kabul edilmiştir. *Çeyiz alma* ritüeli, K2 ve E2'nin anneleri ile E2'nin erkek arkadaşının katılımıyla yapılmıştır. S'nin annesi *çeyiz alma töreninde, gelin adayının arkadaşlarının, çeyizlerin olduğu odanın önünde bekleyerek para istemesi şeklinde bir adetin* olduğunu hatırlatmıştır. Bunun üzerine E2 çeyiz eşyalarını taşıyan bireylere para vermiştir. Çeyiz eşyaları çiftin yaşayacağı eve taşınmış ve yerleştirilmiştir. Düğünden 3 gün önce gerçekleşen *kına gecesinin* yapılacağı yer seçiminde çift iki opsiyon arasında kararsız kalmasına neden olmuştur. E2, kına ritüelinin gerçekleştirileceği yerin seçilmesi hususunda son kararı E2'ye bırakti. Kına töreninin planlanmasında da gelin adayının etkin rol oynadığı gözlemlendi. Etkinliğin yapılacağı yere aileler, tören başlangıç saatinden sonra katılım göstermiştir. Aile bireylerinin törene geç katılım göstermesi, çift ve aileler arasında gergin bir ortam oluşmasına sebep olmuştur. Öğretmen olan S'nin törene katılan öğrencileri çifte, organizasyonun yapılması için destek sağlamış ve sorunsuz başlamasını sağlamıştır. Davetlilerin katılımı ve eksikliklerin tamamlanmasıyla gerginlik yumuşatılmıştır. Kınanın K2'nin *etrafında çember oluşturan davetliler tarafından gezdirilmesi* ritüeli gerçekleştirildi. Damat adayının ve davetlilerin katılımıyla gerçekleşen dans etkinliğinin ardından yapılan kına gezdirilmesini *el bağlama* etkinliği takip etti. El bağlama etkinliği gelin adayının kız arkadaşları tarafından yapılması talep edildi. K2 bu ritüelin yapılmasını istemediğini söylemesine rağmen etkinliğin yapılmasına izin verdi. K2 ve E2'nin aile bireylerinin katılımıyla gerçekleşen el bağlama ritüelinde taraflar arasında yaşanan uyumsuzluk, sözlü sataşma ve gerginlik oluşmasına sebep oldu. K2'nin aile bireylerinin başlatmış olduğu sürtüşme ortamı kısa süreli

[4] Düğün Tarihi: 21 Mayıs 2023
*Düğün ve Nişan Yeri: Balıkesir/Altınoluk
**Çiftin ailesi Balıkesir'de yaşam sürmektedir.

bir gerginlik meydana getirdi. K2'nin müdahalesiyle olumsuz ortam sakinleştirildi, dans ve müzik eşliğinde etkinliğe devam edildi.

Nikah töreni şeklinde gerçekleşen düğün töreni; *gelin alıcısı, kuşak bağlama, fotoğraf çekimi* ritüelleri ardından *nikah kıyımı* ile son buldu. Birinci dereceden akrabaların davetli olduğu tören 2 saat sürdü.

K2-E2 çiftinin evlilik sürecinde karar verme ve planlama faaliyetlerinin gelin adayı üzerinde yoğunlaştığı gözlemlenirken organizasyonun işleyişinde ailelerin pasif bir davranış biçimi benimsediği anlaşılmıştır. Ritüellerin gerçekleştirilmesi ve gerekliliklerin yerine getirilmesi hususunda taleplerini ortaya koymayan aile bireylerinin evlenecek olan çifte fiili ve ekonomik olarak da destek olmadığı izlenmiştir. Çiftin kalabalık bir grupla karmaşık bir karar verme sürecinin oluşmaması isteği sebebiyle, evlilik gereklerini kendileri tarafından gerçekleştirilmesi talebi ailelerin kabulünün alındığı ama sürece katılım göstermediği bir durum ortaya koymuştur. Buradan hareketle kriz durumu yaşanmamasına rağmen aileler ve çift arasında karşılıklı taleplerin açık bir şekilde paylaşılıp paylaşılmadığı anlaşılamamaktadır. Davranış biçimi olarak geri çekildiği anlaşılan aile bireyleri ile evlilik süreci yaşayan çift arasında uzlaşı sağlanma hususunda net bir yargıya varılamamıştır. Sorunsuz atlatılan süreçte iletişimsel bağlamda kopukluklar yaşanmış olabileceği düşünülmüştür.

K3 ve E3[5]'ün süreci aşağıda görülmekte olan tabloda özetlenmiştir.

Tablo 3. *Üçüncü Çiftin Evlilik Süreci*

Nişan Öncesi ve Nişan Günü[6]
Ailelerin gelenekleri devam ettirme talebi sebebiyle evlilik ritüelleri öncesinde karşılıklı olarak ev ziyaretleri gerçekleştirilmiştir. Ailelerin tanışması olarak geçen bu sürecin ardından *kız isteme* ve *söz kesme, söz mendili verme* ritüeli yapılmıştır. Düğünde geline takılması istenen takılarla ilgili talepler damat adayı ve ailesine iletilmiştir. Çekirdek aile bireylerinin bir araya geldiği günde, K3'ün annesi nişan yapılması konusunda ısrarcı bir tavır sergilemiştir. K3 ve E3 tarafından düğünün kısa bir süre sonrası için planlaması isteği paylaşılmış, bu sebeple aradaki zamana nişan töreni sıkıştırmanın kendileri için uygun olmayacağı söylenmiş fakat gelin adayının annesinin ısrarcı tavrı, nişan töreninin planlanması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.
Nişan töreni öncesinde aileler karşılıklı olarak birbirlerine Eskişehir ve Bilecek yöresinde adet haline gelmiş olan elbise ve eşyalar alınmıştır. *Erkek tarafı* ve *kız tarafı* olarak yerine getirilmesi gereken alışveriş ritüelinin ardından geniş bir davetli grubunun katıldığı nişan töreni gerçekleştirilmiştir. Nişan töreninde gelin adayının giyeceği kıyafetin seçiminde, annesi ve kız arkadaşı tarafından müdahale edildiği gözlendi. *Gösterişli* ve daha *şık* olması gerektiğine dair yapılan yönlendirmeler nişan kıyafetinin tercihinde rol oynamıştır. Söz kesme törenin bir gün sonrasında talep edilen takılar, E3'ün ailesi tarafından alınarak K3'e nişan töreninde takılmıştır.
Düğün Öncesi ve Düğün Günü[7]
Düğünün planlanması esnasında pandemi salgını sebebiyle şehir içi ve şehirler arası yasaklar varlık göstermiştir. Oluşan sınırlama koşullarında çift düğün hazırlıklarını birlikte yapmak zorunda kalmıştır. Gelin adayı nikah eşliğinde sade bir düğün töreni isterken damat adayı müzik ve eğlence unsurlarının

[5] K3: 30 yaşında, Eskişehirli, lisans mezunu, bilgisayar mühendisi bir kadındır.
E3: 29 yaşında ,Bilecikli, lisans mezunu, bilgisayar mühendisi bir erkektir.

[6] Nişan Tarihi: 1 Şubat 2020

[7] Düğün Tarihi: 22 Ağustos 2020
*Çiftin ailesi Eskişehir'de yaşam sürmektedir.

hakim olduğu bir tören talep etmiştir. Yaşanan fikir ayrılığı düğünde nikah kıyılarak çözüme ulaştırılmıştır. Düğün öncesinde gelin adayının talebi doğrultusunda *kına hazırlıkları* gerçekleştirildi. Kına töreni için yöresel kıyafet özel olarak gelinin isteği doğrultusunda özel olarak dikilmiştir. Düğün töreni bünyesinde *gelin alıcı* ve *kırmızı kuşak bağlama* ritüelleri yapıldı. Ortak bir kararla uygulanmasına karar verilen bu ritüeller haricinde günün yasak koşulları sebebiyle düğünde yemek dağıtımı yapılamadı. Gelin adayının isteği doğrultusunda kına töreni sadece yakın akraba kadın bireylerin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Aile bireylerinin destekleyen bir tavır sergilediği düğün öncesi ve anında ortak talepler çerçevesinde bir süreç yaşandığı izlenmiştir.

K3 ve E3'ün evlilik süreci incelendiğinde ekonomik ve planlama sorumlulukları çift tarafından üstlenilmiştir. Özellikle gelin adayının annesinin isteklerinin ısrarlı bir şekilde ifade ettiği ve annenin işaret ettiği geleneklerin yaşanış şekilleri çerçevesinde sürecin yaşandığı izlenmiştir. Adet, gelenek, görenek ve ritüelleri günün koşulları çerçevesinde yerine getirmeye çalışılan süreçte fikir ayrılıklarının karşılıklı anlayış ve uzlaşı içerisinde kısa sürede soruna dönüşmeden çözüme kavuşturulduğu anlaşılmaktadır. Evlilik ritüellerine dair fikir ayrılıklarının oluşabildiğinin görüldüğü çiftin evlilik sürecinde gelin adayı ve annesinin isteklerinin etkili olduğu da izlenen hususlardan olmuştur. Uzlaşı yöntemlerinin ise kabul ve kişisel sınırlara saygı çerçevesinde geliştirildiği tespit edilmiştir.

K3 ve E3'ün düğün süreçlerinde pandemi koşullarının varlık göstermesi, törene etki etmiştir. Bu bağlamda incelenen ilk çift K3 ve E3'ün kız isteme, söz, nişan olarak bir arada tek bir tören üzerinden pandemi koşullarının bir avantaj olarak kendi isteklerine hizmet eder bir vaziyet aldığı saptanırken; K3 ve E3 çiftinin düğün törenleri için dezavantajlı olduğu şekilde yorumlanabilmektedir. Düğüne olan katılımın pandemi yasakları sebebiyle az olması en büyük dezavantaj olarak örneklenebilmektedir. Birinci çift katılımı düşürmek için pandemiyi öne sürerken K3 ve E3 çifti pandemi koşullarını ön görerek plan yapsalar da istedikleri kadar katılımlı bir düğün töreni yapamamıştır.

Diğer yandan gelin adayının annesinin nişan olması için ısrar etmesi, damat adayının düğünün şekli için ortaya koyduğu dirençli tavır, sürecin pek çok aile bireyinin etkisiyle gerçekleştiğinin anlaşılmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda başta gelin adayının annesi olmak üzere aile bireylerinin gelenek ve göreneklerinin yaşatılmasında benimsediği tavır kültürel yapı hususunda önemli bir ibare olarak yorumlanmaktadır. Annenin gelin olacak kızı üzerinde kurmaya çalıştığı hakimiyet yine birinci çiftin evlilik sürecindeki aile otoritesinin bir başka örneği olarak görülebilmektedir. Birinci çiftin sürecinde hakimiyet kuran baba figürüyken üçüncü çiftte anne figürü olmuştur. Ailelerin hakimiyet ve çocuklarının mutlak sahibi olduğuna dair inanç yönü kültürel olarak benzeşse de otorite figürleri hakim olan aile yapısı, dahil olunan sosyo-kültürel sistem hakkında yorumlar yapılmasına imkanlar sunmaktadır. Baba figürünün karar verici olmayı istemesi ya da karar verici rolüne sahip olması ata erkil bir sistem olarak görülmesini sağlarken; anne figürünün dominant rol oynaması anaerkil bir aile ve kültürel yapıya mensup olunduğu düşüncesini doğurabilmektedir.

Uzlaşının sağlanabilme koşullarında aile bireylerine ve geleneklere karşı çiftin pek çok ödün vererek süreci yönettiği çiftin sürecinde belirtilmesi gereken bir husus olarak görülmektedir. Uzlaşıyı sağlamada kişisel taleplere karşı saygı ve empati, duygusal ve milli değerlere yapılan vurguların etkileri ile sorunların çözümünü sağlamıştır. Birinci çiftin benzer aile taleplerine karşı göstermiş olduğu dirençlerle karşılaştırıldığında geleneklerin yaşanış biçimlerinde üçüncü çift

için duyulan rahatsızlıkların daha az ya da yok denilecek bir durumda olduğu da söylenebilmektedir.

Diğer yandan ailelerin karşılıklı tanışma ziyaretleri yapmaları, söz mendillerinin verilmesi, altınların takılmasın planlaması gibi diğer çiftlerle farklılık gösteren ritüeller olduğu görülmektedir. Bu durum temel evlilik törenlerinin isimlendirme ve süreç içerisinde pek çok çift için gerçekleştirilmesiyle birlikte detay ve ritüellerinde farklılıkların yaşanabileceğinin görülmesini sağlamıştır. Oluşan farklılıkların yöresel kültürel yaşayış farklılıklarından kaynaklanabileceği düşünülmekle birlikte günün koşulları ve ailelerin süreçleri yaşayış tercihlerinin de evlilik törenlerinin yaşayışını etkileyebileceği yönünde bir yorum yapmam mümkündür.

K4 ve E4[8]'ün evlilik süreci aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 4. *Dördüncü Çiftin Evlilik Süreci*

Nişan Öncesi ve Nişan Günü
K4 ve E4'ün çekirdek ailelerinin bir araya geldiği *tanışma* töreninde *kız isteme* ritüeli de gerçekleştirilmiştir. 5 Ağustos 2022 tarihinde yapılan törende; 1 Ekim 2022 nişan, 21 Haziran 2023 düğün tarihi olarak belirlenmiştir. K4'ün iş çalışma düzeni ve izin tarihleriyle uyumlu olabilmesi gerekçesiyle K4'ün son kararıyla belirlenmiştir. Törende ailelerin birbirinden talep ve istekleri olmamıştır.
Belirtilmiş olan tanışma törenin ardından gelin adayının ailesi de damat adayının ailesi tarafından görüşmek üzerine evlerine davet edilmiştir. Nişan ve düğün planlamasına dair detaylar görüşülmüştür. Nişan ve düğün yeri konusunda fikir ayrılıkları yaşanmıştır. Damat adayının, gelinin annesinin ve gelinin düğün yerine dair farklı talepleri olması görüşmenin gergin bir şekilde devam etmesine ortam hazırlamıştır. Gelin adayı, çift olarak konuya dair orta yolu bulup ailelere iletebileceklerini söylemiştir. Bu şekilde gergin ortam yok edilmiştir.
Çift arasında düğünün yerine dair yapılan görüşmelerde gelin adayının orta yol bulma, uzlaşı çabaları ortak bir karar verme noktasında yetersiz kalmıştır. 24 Eylül 2022 tarihinde gelin adayının ailesi, nişan ile ilgili çiftin kararını öğrenmek istemiştir. Gelin adayı ortak bir karara varamadıklarını ve gergin sürecin devam ettiğini açıklamıştır. Gelin adayının babası bu duruma önce sert bir tavır sergilemişse de ailelerin görüşmesi gerektiğini belirtmiş ve kızının her zaman yanında olduğunu ifade eden bir konuşma yapmıştır.
Gelin adayı hariç çekirdek aile bireylerinin katılımıyla damat adayının ailesinin evinde yapılan aile toplantısında düğün yeri sorunu tekrar görüşülmüştür. Toplantıda, gelin adayının talebiyle düğün yerinin kendi memleketinde olması konusundaki isteği tekrar ortaya konmuş fakat damat adayı ve ailesi tarafından bu isteğe direnç gösterilmiş kendi memleketlerinde düğün yapma ısrarları devam ettirilmiştir. Damat adayının kendi isteği doğrultusunda tek bir düğün törenin olması söylenmiştir. Gelin adayının orta yolu bulma hususunda önerdiği uzlaşı opsiyonları özellikle damat adayı tarafından tamamen ret edilmiş, ailesi tarafından da bu davranış biçimi desteklenmiştir. Bu sürecin devamında çift, arasındaki fikir ayrılıklarına çözüm bulmak için görüşmeye devam etmiştir. Fakat karar birliğine varılamayarak şiddetli bir kavga sonucunda ayrılık durumu gerçekleşmiştir. Damat adayının ailesinin yaşanan problemli duruma dair çözüm çabaları gösterdiği gözlenmemiş çekingen bir tavır ortaya konulduğu izlenmiştir.

[8] K4: 30 yaşında, Balıkesirli, lisans mezunu, çevre mühendisliği yapan bir kadındır.
E4: 34 yaşında, İzmirli, lisans mezunu, muhasebecilik yapan bir erkektir.

Düğün Öncesi ve Düğün Günü
Çiftin ayrılık kararı alması sebebiyle düğün töreni gerçekleşmemiştir.

K4-E4 çiftinin evliliğe giden süreçte yaşadıkları orta yolu bulma noktasında bütün aile bireylerinin etkili olduğunu düşündürmüştür. Farklı istek ve taleplerin ortaya konduğu nişan ve düğün planlama süresinde gelin adayı ve ailesinin uzlaşıya daha açık bir tavır sergilediği izlenmesine rağmen damat adayı ve ailesinin bireysel ve kültürel farklılıkları öncelemediği anlaşılmıştır. Planlama aşamasında bütün aile bireylerini ilgilendiren bir fikir alışverişi damat ve gelin adayının kişisel sürtüşmelerine dönüşerek çözümsüz bir hal almıştır. Aile bireylerinin uzlaşı sağlanması noktasında etkin rol oynamaması veya oynamayı tercih etmemesi durumu başlayan evlilik sürecinin düğün öncesi ayrılık şeklinde sonuçlanmasına sebep olmuştur.

Çiftin yaşadığı evlilik sürecinde çatışmanın temel sebebinin düğün yeri ve düğün şekli hususu olduğu izlenmektedir. Bu durum İzmir'de yaşayan damat adayı ve ailesinin İzmir'de tek bir düğün töreni yapılması; Balıkesir'de yaşayan gelin adayı ve ailesinin İzmir'de ve Balıkesir'de iki düğün yapılması istekleri çerçevesinde gelişmiştir. Tek bir yerde düğün yapılması isteği gelin adayı tarafından damat adayına sorulduğunda kişisel plan ve isteklerinin bu yönde olduğu şeklinde ısrarcı bir cevap alınmıştır. Ekonomik sebeplerin bu istek üzerinde etkisi yine gelin adayı tarafından damat adayına sorulduğunda çatışma büyümüş, gelin adayının kendi memleketlerinde yani Balıkesir'de yapılacak törenin masraflarını karşılamayı kabul edeceği teklifi sunulmuştur. Yapıcı bir öneri olarak değerlendirilebilecek olan bu uzlaşı çabası, damat adayının inatlaşmaları neticesinde ilişkiyi ve töreni sonlandırma noktasına getirmiştir.

Damat adayının baskın bir şekilde şekillendirici rol oynadığı süreçte, krizleri gelin adayının ailesinin daha yapıcı çözümlerle atlatmaya çalıştığı gözlenirken; damat adayının ailesinin tepkisiz kalmayı tercih etmesi yıkıcı bir uzlaşma iletişim biçimi seçtiği yönünde yorumlanabilmektedir. Aileler ile evlenecek çift arasında bir çatışma yaşanmamış olmakla birlikte gelin adayının aile bireylerinin benimsediği yapıcı tutum kişiler arası çatışmaları kuşaklar arası uzlaşı unsurlarıyla çözme hususunda örneklendirilebilmektedir. Ailelerin yaş ve yaşantılarının fazlalığı sebebiyle çözüm önerileriyle örnekte olduğu gibi, olumlu yönde ilişkiyi yönlendirme çabaları her zaman başarıyla sonuçlanmasa da kültürümüzde var *olan atanın yol gösterici misyonuna sahipliği* ve olgunlukla karmaşayı çözme isteği olarak açıklanabilmektedir. Bu sebeple dördüncü çiftin yaşamış olduğu bu süreç, kuşaklar arası farkların olumlu yansımalarının anlaşılabilmesi açısından kıymetli bulunmaktadır.

4. Verilerin Yorumlanması

Planlamasından düğün töreninin dahil olunan kısımlarına kadar geçen süreçte yapılan gözlemlerin yorumlanması hususunda üzerinde durulması gerekli noktalar olduğu düşünülmektedir. Araştırma sürecinde öne çıkan konular, ara başlıklar olarak ele alınarak yorumlanmıştır.

4.1. Karar Süreçleri, Çatışma ve Uzlaşı

Öne çıkan ilk konu, karar sürecindeki roller üzerinedir. Gelinin isteklerinin belirleyici bir faktör olduğu, özellikle K1'in kendi ailesi tarafından göz ardı edilmiştir. Birinci çiftin evlilik sürecinde genç kuşakların istek ve talepleri dinlenmemiş, anlaşılmamış olup bu durum çatışmaları beraberinde getirmiştir. Düğün törenlerinin gerçekleştirilebilmesi için gelin ve damat adaylarının mutlak varlığının gerekliliği ve yetişkin olmalarının vermiş olduğu roller sebebiyle

yaşanan törenlerde karar verici merci olarak görülmesi gerektiği düşünülmektedir. Ailelerin, çocuklarının yaş ve konumlarından bağımsız olarak üzerlerinden kurmak istediği otorite kültürün bir uzantısı olarak yorumlanabilmektedir. Ailenin çocuklarını mülkiyetinde görmesi inancı kültürel değerlerin bir sonucu olarak değerlendirilebilmektedir. Bu durum bölgeden bölgeye, coğrafyadan coğrafyaya değişiklik gösterebildiği gibi aileler arasında da değişiklik gösterebilmektedir. Birinci ve üçüncü çiftin evlilik süreçlerinde aile bireylerinin otorite kurma çabaları kültürel özelliklerinin benzer inançlar çevresinde geliştiğini düşündürmektedir. Baskın olan aile bireyleri ise kültürün değişkenliğe uğradığı noktalar olarak gözlenmektedir. Birinci çiftin sürecini gelin babası, üçüncü çiftin sürecini gelin annesi yönetmek istemiştir. Kuşaklar arasındaki farkların anlaşılmasına imkan sağlayan evlilik süreçlerinde, 2 çift ve ailelerinin törenlerin selameti açısından uzlaşı yollarıyla çözüme kavuşturduğu izlenmiştir.

K3 ve E3'ün evlilik sürecinde yaşananlar kuşaklar arası uzlaşı şemsiyesinden değerlendirildiğinde aile bireylerinin özellikle gelin adayının annesinin istek ve taleplerinin birincil derecede etkili olduğu saptanmıştır. Aile ile çift arasında şiddetli bir gergin ortam yaratılmamasına rağmen ailenin olaylar üzerinde geleneklerin yaşatılması gerektiğine dair baskın talep olduğu evlilik sürecinin bütününde görülmüştür. Sosyo ekonomik günün şartlarının (pandemi) kısıtlamaları çerçevesinde düğün töreninin tesadüfi olarak çiftin istediği şekilde sakin ve az davetli katılımı ile gerçekleştiği elde edilen bir diğer saptama olmuştur. Birinci ve üçüncü çiftin süreçlerinde benzer olan noktalardan birisi de pandemi etkileri olmuştur. Birinci çiftin sürecinde ailenin çocukları üzerinde kurmaya çalıştığı otorite N ve M çiftinde anne tarafından sağlanmaya çalışılmıştır. Bu durum benzer kültürel unsurlara sahip olunduğunu düşündüren bir etken olmuştur.

K4 ve E4'ün evliliğe giden süreçte yaşadıkları fikir ayrılıklarında, uzlaşı çabalarının tek taraflı etkili olmayacağının anlaşılmasına hizmet etmiştir. Evlilik sürecinde sorunlar yaşanmasının doğal olduğunun kabulü gibi uzlaşıda da ortak bir çaba ve aile bireylerinin yapıcı olması zorunluluğunun olması gerektiği düşünülmüştür. Diğer üç çiftin evlilik süreçlerinde, genel itibariyle gelin adayının ve gelinin annesinin taleplerinin baskın rol oynadığı izlenirken K4-E4 çiftinin evlilik sürecinde damat adayının baskın bir konuma büründüğü saptanmıştır. Uzlaşı noktasında ise çözümsüzlüğü sürdürme yönünde bir tavır sergilediği gözlenmiştir. Bu durumda kuşaklar arasındaki çatışma yerine kişilerarası çatışma unsurları görülmekle birlikte eski kuşakların (gelin adayının ailesinin) çözüm önerileri kültürümüzde yer alan ataların yol gösterici misyonu ile ilişkilendirilebilmektedir. Bu bağlamda eski kuşakların deneyim ve oldun tavır sergilemiş olması çok değerli bir örnek olarak görülmektedir.

4.2. Tören Ritüelleri ve Kültürel Miras

Diğer üzerinde durulmasının önemli olduğu düşünülen unsur toplumsal öğreti ve kabullerdir. Düğünün danslı ve müzikli bir şekilde yapılmıyor olmasının toplum tarafından gelinin -kusurlu- bulunabileceği yönünde bir dayatma birinci çiftin evlilik sürecinde gelin adayı K1'in ailesi tarafından ortaya konmuştur. Düğün törenlerinin çeşitli coğrafyalarda çeşitli şekillerde yapıldığı bilinmekle birlikte, müzik ve dansın mutluluğu ve kadının -düzgün- bir kadın olduğuna dair algıyı belirliyor oluşu gözlemlenmiştir. Yüzyıllar boyunca yaşamaya devam eden değerli geleneklerimiz bünyesinde önemli bir yer tutan düğün törenlerinin zaten başlı başına mutluluğun dışa vurulduğu bir gün olduğuna inanılmaktadır. Mutluluk çevresinde gelişen pek çok duygunun enerjik ve kültürel anlamlar taşıyan tınılarla anlamlandırılması çok kabul edilebilir bir durumken; değişen toplumsal yapı ve kuşaklarla birlikte mutluluğun farklı

şekillerde de ifade edilebileceği göz ardı edilmemesi gereken bir durumdur. Aynı zamanda kadınlar üzerinden çeşitli olumsuz mesajların anlaşılmasının bir diğer sebebi olarak ataerkil bir kültürel sisteme dahil olunduğu durumu da düşünülebilmektedir. Aile bireylerinin evlilik sürecini şekillendirme çabalarının, bu ataerkil sistem bünyesinde kadınlara yüklenen rollerin düğün törenleri üzerindeki yansımaları olarak görülebilecek olan durum yine benimsenen kültürel değerlerle anlamlandırılabilmektedir. Ailelerin dahil olduğu toplumsal sistemler değişen kuşaklarla değişiklik gösterilmekte ve yeni kuşaklar ile aileleri arasındaki çatışmalara sebep olabilmektedir.

Evliliğe dair etkinlik ve tören ritüellerinin zamanlaması ve şekillenmesinde, birinci dereceden aile bireyleri ve yakınlar dışında çevresel faktörlerin, alışkanlıkların ve uzak çevredeki bireylerin, ortam ve günün sosyo-ekonomik şartlarının da etkili olabileceği görülmüştür. Kına töreninin gündüz yapılamayacağı öğretisinin uzak çevredeki bireyler tarafından aktarılması, düğün töreni esnasında uzak akrabaların gelini oynatmak için ısrar etmesi ve oynamazsa yanlış anlaşılabileceğini ifade etmeleri, aile bireyleri arasındaki toplantılarda oluşan stres ortamı sebebiyle kısa zamana sığdırılarak sorunların engellenmesinin amaçlanması etkili olan çevresel durumlara verilebilecek örneklerdendir.

Gözlenmiş olan evlilik süreçlerinden elde edilen bir diğer önemli sonuç, çiftlerin törenin gereklerini üstlenme taleplerinin ailelerin evlilik ritüellerine yaklaşımını şekillendirdiği üzerinedir. Karar verme, planlama ve ekonomik maliyetler bünyesinde sorumlulukları üstlenen çiftlerin aile bireylerinin talep ve isteklerini paylaşma noktasında geri çekilen bir tavır sergileyerek kaçıngan bir tutumla sürecin geçmesini bekleyebileceği görülmektedir. K2 ve E2'nin evlilik sürecinde aile bireylerinin fikir ayrılığına sebebiyet veren bir tavır benimsememesine rağmen sürece aktif bir şekilde katılmamış olması, kuşaklar arasındaki iletişim hususunda başarılı bir iletişim süreci olarak değerlendirilmemiştir. Geleneksel ritüellerin, ekonomik ve bireysel zevklerden kaynaklanan sebeplerle atlanması durumunun aile bireylerinin katkıları olmaları halinde değişiklik gösterilebileceği öngörülmüştür.

Pandemi koşullarının kısıtlayıcı bir unsur olarak yaşandığı süreçte yaşanan evlilik ritüelleri birinci çift için yapılmak istenen törenin kabul edilmesini kolaylaştırıcı bir unsur olarak etki ederken üçüncü çiftin (K3 ve E3) düğün törenlerine katılımı olumsuz etkilemiştir.

Elde edilmiş olan bu veriler somut olmayan kültürel mirasların korunması hususunda Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nde kültürel unsurların devamlılığına dair yapılması gerekenler konulu başlık altında yer almakta olan *gençlerin bilinçlendirilmesi, kültüre yaklaştırılması ve eğitilmesi gerektiği* hususlarını karşılar nitelikte bulunmuştur. Genç bireylerle aileleri arasında oluşan kuşak ve anlayış farklılıklarında özendirme, saygı uyandırma unsurlarının kullanılması sayesinde uzlaşı sürecinin yaşanmasına gerek kalmayacağı şeklinde bir yorum getirilmektedir.

SONUÇ, DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Toplumsal hayat içerisinde bireyleri birbirine bağlayan unsurlardan olan ritüel ve törenler kültürel değerler çerçevesinde değişiklik göstermekte ve farklı anlamlar içermektedir. Kültürel değerlerle şekillenen özel günlerin anlamlandırılma biçimleri bireylerin zihinlerinde ve hayatlarında farklı şekillerde yer bulmaktadır. Doğum, düğün, başarıların kutlanması, yolculuk öncesi ayrılık, yolculuk sonrası kavuşma, dini gereklilikleri yerine getirmek için yapılan toplu törenler, ölümlerden sonra gerçekleştirilen cenaze törenleri ortak kültür değerlerini paylaşan

bireylerin hayatlarında var olan ortak kültürel etkinliklerdendir. Belirtilmiş olan kültürel etkinliklerden biri olan düğün törenlerinde gerçekleştirilen ritüelleri toplumsal düzlemde farklı niyetler, duygu ve düşünceler barındırmaktadır.

Çalışma kapsamında aile bireylerinin bütünün özellikle farklı kuşaklar olarak nitelendirilebilecek bireylerin çatışmalar yaşadığı gözlemlenmiştir. Yaşanan çatışmalarda yaş, cinsiyet ve toplumsal rollerin de etkili olabileceği yönünde düşüncelerin oluşmasına ortam hazırlayabileceği yönünde yorumlanmıştır. İncelenen evlilik süreci kapsamındaki törenlerde, çatışmaların farklı evrelerden geçerek (kavga, hakaret, ikna) ortak fedakarlıklar neticesinde uzlaşı aşamasıyla çözüme kavuşturulabildiği saptanmıştır. Araştırılan soruların cevapları belirtilen haliyle çalışmaya not edilmiş bulunmaktadır.

Bireysel farklılıkların oluşturduğu çatışmaların kuşaklar arası uzlaşı yöntemiyle çözüme kavuşturulması zorunluluğuna inanıldığı bu çalışmada elde edilen verilen ışığında ulaşılan sonuçları şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Mutlu bir gün olarak görülmekte olan düğün törenlerinde dans ve müzik kullanımının önem taşıdığı gözlenmiştir. Olumlu duyguların yaşandığı kabulüyle yapılan bu törenlerin sakinlik içinde değil coşku ve yüksek sesli bir şekilde yapılması gerektiğine inanıldığı görülmüştür.
- Dans ve müzik dahil edilmeyen törenlerin ölüm, ayıplanma gerektiren durumlar, eksiklik, küçük düşürücü geçmiş yaşam, kusurlu kadın davranışı gibi algılara sebebiyet vereceği yönünde toplumsal algılara dair bilgi sahibi olunan bu çalışmayla, düğün törenini düzenleyen ailelerin ve bünyesindeki bireylerin farklı niyet ve algılara sahip olabileceği izlenmiştir.
- Düğün töreni için her aile bireyinin farklı bir rol ve sorumluluğunun olduğunu gözlemlenmiştir. Gelin adaylarının söz haklarının, tutum ve isteklerinin şekillendirici güçlü bir etkisi olduğu saptanmıştır.
- Ortak nokta bulma noktasında farklı aile bireylerinin etkin rol oynayabileceği izlenmiştir.
- Toplumun görünmeyen ama bireylerin hayatlarını çevreleyen kurallar bütünü bu kutlama töreninin birçok aşamasında etkisini hissettirmiştir.
- Benzer coğrafyalarda yaşamasına rağmen ailelerin düğün törenlerine dair bakış açıları değişiklik gösterebilmektedir. İncelenen çiftlerden K2-E2'nin ailesi geleneksel ritüellerin atlanarak törenlerin yapılması noktasında çatışma yaratmazken K3-E3'ün aileleri geleneksel bir ritüel planlaması yapılması noktasında ısrarcı olmuş, K1-E1 çiftinin gelin adayının ailesi düğünün istediği sınırlar dahilinde yapılabilmesi için kuvvetli bir direnç göstermiştir.
- Ailelerin çocukları üzerinde hakimiyet kurmaları yönünde geliştirdiği inanç düğün törenleri kapsamında da etkisini hissettirebilmektedir. Birinci ve üçüncü sırada evlilik törenleri gözlemlenen çiftte bariz bir şekilde görülmekte olan bu durum ailelerin sahip olduğu kültürel yapı unsurlarının yansımaları olarak yorumlanabilmektedir.
- Ailelerin dahil olduğu toplumsal yapı sistemi gelin adaylarının üzerinden mesajlar anlaşılmasına imkan tanımaktadır. Ataerkil bir sistemde gelin adayları üzerinden

gelişen olumsuz mesajların anlaşılabilme durumu yine sahip olunan kültürel değerler kapsamında değerlendirilebilmektedir.

- Aile bireylerinin direnç gösterdiği hususlar göz önünde bulundurulduğunda; ait olunan toplumsal sistem, ait olunan inanç sistemleri, benimsenen gelenek ve göreneklerin devamlılığının sağlanması yönünde bir istekleri olduğu anlaşılmaktadır. Genel çerçevede kültürel unsurlar olarak nitelendirilebilecek olan bu talepler, yaşayışın olduğu gibi sürdürülmesi, değişikliğe uğratılmaması, günün koşullarından bağımsız bir akışta olması olarak da ifade edilebilmektedir.
- Genç kuşakların kültürel unsurlar kapsamında bulunan gelenek ve görenek pratiklerini reddettiği görülebilmektedir. Bunun sebeplerinin çeşitlendirilmesinin mümkün olduğu gözlenirken kültürel unsurların anlamlarının arka fonunu bilinmemesi, önemsememesi, günün koşullarını benimse isteği, ekonomik zorlayıcı sebepler, çevresel sebepler olarak sıralanabilmektedir.
- Pandemi koşullarının birinci ve üçüncü çiftin süreçlerinin şekillendirici bir etkisi olurken, diğer çiftlerin süreçlerinin pandemiden sonraya denk gelmesi sebebiyle etkisi hissedilmemiştir.

Yukarıda belirtilmiş olan sonuçlar gözlemlenen örnekleme dair not edilmiş ilk çıkarımlar olmuştur. Fakat bütün bunlarla birlikte yapılan bu çalışma, hayatın içinden ama şaşırtıcı bulunan çok önemli bir sonucun elde edilmesini sağlamıştır. Düğün örneklemenin analiz edilmesi aşamasında kuşak farklılıklarının kültürel değerlerimizle olan ilişkisi ve bakış açısı elde edilmiştir. Kültürel değerlerimizin yaşatılmasının gerekliliğe inanmakla birlikte kuşaklar arası yaşanan çatışmalara, düğün törenlerinde de rastlamanın mümkün olacağı sonucu uzlaşı yolunu işaret etmektedir. Geleneklerimizin; anlamları bazen unutularak bazen şekil değiştirerek bizi biz yapan kültürel değerlerimizle birlikte önemli işlevleri olduğu bilinmektedir. Dünyanın neresine gidersek gidelim benliğimizi oluşturan toplumsal kültür mirasımıza -hele ki her şeyin yozlaşmaya hatta yok olmaya yüz tuttuğu günümüzde- dikkatle sahip çıkılmalıdır. Elbette ki daha sonraki nesillere bir bayrak gibi taşınması gerektiği düşünülen kültürel mirasımız, günlük hayattaki yansımalarında değişik uygulamalarla süslenebilmektedir. Değişen kuşaklar kültürel yapıya farklı perspektiflerden bakabilmektedir. Ama özellikle Türk kültüründe çok önemli olan bir diğer değer yani aile olma kavramının bu hususta yol gösterici olarak kabul edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Aile bünyesinde farklıkları barındırabilen toplumun en küçük birimi olarak kabul edilmektedir. Buradan da anlaşılabileceği gibi iyi ve kötü olan her şey öncelikle ailede deneyimlenmektedir. Mutlulukla planlanan düğün törenlerinin ilk örnekleri de ailede gözlemlenmekte ve hayata dair pek çok fikir yapısı bu şekilde meydana gelmektedir.

Bütün bunlar çalışma ekseninde düşünüldüğünde, mutluluğun yaşandığı en önemli törenlerden biri olan düğünlerde kuşak farklarının meydana getirdiği karmaşaya çözüm olarak orta noktada buluşma, aile bütünlüğü ve değerlerini benimseme hususları gösterilebilmektedir. Kültürel değerlerimizin değişen pek çok dünya düzenine rağmen bizi biz yapan en önemli şeyler olduğu düşüncesi çerçevesinde, bundan sonra coğrafyamızda veya dünyada yaşanan bu ve benzeri durumlara yapılan bu çalışmanın yol göstermesi umulmaktadır. Kuşaklar arası perspektiflerin gözlemlenmesine imkan sağlamış olan bu evlilik süreçleri; özellikle anne-kız veya baba-kız ekseninde yaşandığı görülen çatışmalar, aile kültüründe kıymetli ve yol gösterici kabul edilen baba-ata ve ana motifimize atfedilen önemin de anlaşılmasını sağlayan bir unsur olmuştur. Yaşanan çatışmaya bulunan ortak yol, etkinliğin planlanmasında aile ve toplumsal değerlerin göz önünde bulundurulması kültürel mirasın gelecek nesillere aktarımı konusunda

değerli bulunmuş daha sonra yapılacak çalışmalarda da böyle olumlu sonuçlara ulaşılması umulmaktadır. Diğer yandan uzlaşı sürecince geçen yoğun diyalog sürecinin, gelenek ve göreneklere karşı saygı, özendirme unsurlarına başvurulması ile birlikte kısalacağı hatta gerek kalmadan genç bireylerin ve ailelerin birbirini anlayabileceği bir düğün süreci yaşayacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda somut olmayan kültürel miras unsurları şemsiyesi altında yer alan düğün törenlerinin, önce ailede ardından toplumda doğru şekilde anlatılması, aktarılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Çocukluk dönemlerinde zihinlerde kültürel miras ürünlerine karşı olumlu fikir yapılarının oluşturulması, toplumdaki bireylere bir mecburiyet, yük olarak değil zenginlik olarak aktarılması hususunun daha sağlıklı ilişkilere ve toplumsal bir düzene ortam hazırlayacağına inanılmaktadır.

Kültürel mirasa dair memnun edici sonuçların elde edildiği bu çalışmaya dair son bir hatırlatma yapılması uygun bulunmuştur. Bu çalışma 4 çiftin evlilik süreçlerinin incelendiği, gerçekleşen algıların ölçüldüğü çok sınırlı bir örneklem çevresinde yapılmıştır. Bu sebeple elde edilmiş olan bulgu ve sonuçlar bütün düğün törenlerini kapsamamaktadır. Daha sonra konu kapsamında çalışma ortaya koyacak araştırmacıların, daha geniş örneklem üzerinde çalışması, daha kapsamlı araştırmalar ortaya konması temenni edilmektedir. Bu çalışmanın daha sonraki araştırmacılara kaynaklık etmesi ve ilham vermesi arzulanmakla birlikte üretilecek her çalışmanın iletişim kanallarını açık tutmak suretiyle kültürel mirasımızın taşınması hususunda çok kıymetli olacağı düşünülmektedir.

*Örneklem olarak incelenen evlilik ritüellerindeki çiftler;

K1-E1

K2-E2

K3-E3

K4-E4

şeklinde kodlanarak çalışmaya dahil edilmiştir.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazar(lar) aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadır(lar):

1- Araştırmacılar çalışmaya eşit katkı sunmuştur.

2-Araştırma, Sakarya Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 18.09.2024 tarihli ve 74 sayılı toplantısında alınan kararla etik unsurlar bağlamında uygun bulunmuştur. Etik kurul onayı alınan çalışmaya dair evlilik süreçleri incelenen çiflere, çalışmanın gönüllük esasıyla yapıldığı ve kişisel verilerinin diğer kişi ve kurumlarla paylaşılmayacağı bilgisi verilmiş olup, araştırmanın yapılmasına izin verdiklerine dair beyanları alınmıştır.

3- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız
Çıkar Çatışması: Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek: Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

Akgün, S. (2020). Geleneğin geleceğe aktarımında evlilik öncesi âdetler: Bursa şehri kına gecesi tavuk alma örneği. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (48), 155-171. https://doi.org/10.21563/sutad.856457

Akyürek, R. (2020). Aydın yöresi tahtacılarında düğün gelenekleri: Bayrak dikme-tapı/sahabı-baş kurbanı-barışma yemeği-ocak kazma ritüeller. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, (*93), 193-205.

Alpargu, M. (2019). Nogaylarda düğün gelenekleri. *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi,* (1), 59-67.

Alpyıldız, E. (2020). Evlenme geçiş dönemi geleneğine müzik davranışları açısından bakış: Gelin ağlatma-alma-indirme havaları örneği. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, (22), 267-277. https://doi.org/10.38155/ksbd.691681

Altınkaynak, E. (2007). Urumlarda aile, gelenekleri ve kurumsal yapısı. *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, (4), 98-105. http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.162

Alver, K. (2004). Türk sosyolojisinde Amerikan sosyolojisinin etkileri (başlangıç dönemi). *Sosyoloji Dergisi,* (12-13), 213-221.

Aydemir, A. (2013). Türk dünyasında bazı düğün terimleri ve al duvak geleneği üzerine. *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(9), 619-655. http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3715

Aydın, A. E. (2020). Kuşak çalışmalarındaki tartışmalı konulara ilişkin bir değerlendirme. *Yorum Yönetim Yöntem Uluslararası Yönetim Ekonomi ve Felsefe Dergisi,* 8(1), 17-34. https://doi.org/10.32705/yorumyonetim.707744

Bağı, R. (2019). Geleneğin sürekliliği ve kültürel mirasın aktarımında Niğde düğünleri ve müzisyenler. *OPUS International Journal of Society Researches,* (19), 1225-1254. https://doi.org/10.26466/opus.593570

Başdin, A. (2017). İçtimai gelenekler açısından Selçuklularda toy, düğün törenleri ve gelenekleri (Sultan Alp Arslan Dönemi). *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2*(2), 400-406. https://doi.org/10.33905/bseusbed.334463

Berber, O. (2009). Türk kültüründe eğlence ve birlik unsuru olarak düğünler. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (10), 1-11.

Boratav, P. N. (1973). *100 soruda Türk folkloru*. Gerçek Yayınevi.

Brown, D. (2003). Ways dietitians of different generations can work together. *Journal of the American Dietetic Association*, *103*(11), 1461-1462. https://doi.org/10.1016/j.jada.2003.09.003

Büyükokutan Töret, A. (2017). Geleneksel Türk düğünlerinde oyuna kaldırıcı kadınlar: bireysel ve toplumsal işlevleri. *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, (15), 161-174. http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11662

Ceyhun Sezgin, A. & Onur, M. (2017). Kültür mirası düğün yemekleri'nin gastronomi turizmi açısından incelenmesi: Erzincan ili örneği. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (Ulusal Alternatif Turizm Kongresi Özel Sayısı), 203-214.

Chen, H. (2010). Advertising and generational identity: A theoretical model. *American Academy of Advertising Conference Proceedings*, 132-140.

Creswell, J. W. & Creswell, J. D. (2021). *Araştırma tasarımı*. Nobel Yayınevi.

Çakır, R. (2020). Türkmen-Türk düğün törenlerinde söylenen alkış-dileklerin kullanım yerleri. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 467-490. https://doi.org/10.32449/egetdid.718168

Çetin, C. (2008). Türk düğün gelenekleri ve kutsal evlilik ritüeli. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, *(*2), 111-126.

Dalyan, M. G. (2011). XIX. yüzyıl Nasturilerinde evlilik ve düğün. *Turkish Studies - International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* (3), 661-673. http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.2383

Dawson, B. & Trapp R. (2001). *Basic&clinical biostatistics*. Susan E. White (Eds). McGraw-Hill Medical Publishing Division.

Demir, B. (2016). Türk ve Rus halklarında eskimeyen gelenek düğün. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (1), 1-18.

Demirbaş, U. (2010). Günümüz İzmir yöresi düğün geleneklerinde tasavvufi müzik unsurları ve işlevleri. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi,* (5), 178-193.

Dikici, E. & Şener, B. (2022). Erzincan düğün geleneklerinde değişim. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 409-420. https://doi.org/10.36362/gumus.1029578

Doğan, İ.(1995). *Sosyoloji*. Sistem Yayınları.

Erdem Nas, G. (2015). Yörük kültüründe düğün-ölüm âdetleri ve adlandırmaları. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, (2), 25-32. https://doi.org/10.20322/lt.71799

Erdoğan, E. (2019). Seyyah notlarına göre Safevilerde düğün, ölüm, yas ve bayram merasimleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* (47), 238-250. https://doi.org/10.35237/sufesosbil.586457

Ergun, M. (2014). Düğün kavgalarının mitolojik kökenleri. *Milli Folklor,* (101), 60-72.

Ergun, P. (2010). Türk gelininin mitolojik göçü. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (24), 275-290.

Eroğlu, E. & Sarıca, N. (2010). Midyat Süryanilerinin düğün gelenekleri. *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* (3), 1189-1199. http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3680

France, A., & Roberts, S. (2015). The problem of social generations: A critique of the new emerging orthodoxy in youth studies. *Journal of Youth Studies, 18*(2), 215-230. https://doi.org/10.1080/13676261.2014.944122

Giddens, A.(2000). *Sosyoloji*. Ayraç Yayınları.

Haldun, İ. (1989). *Mukaddime*. MEB Yayınları.

Kabak, T. (2017). Trabzon-Arsin ilçesi düğün adetleri. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (1), 55-70.

Kahvecioğlu Sarı, H. (2017). Honaz'da yaşayan Ahıska Türklerinin düğün törenleri üzerine bir araştırma. *SOBIDER The Journal of Social Sciences*, (13), 205-215. https://doi.org/10.16990/SOBIDER.3673

Kanca, B. & Unur, K. (2020). İstanbul'un düğün turizmi potansiyelinin değerlendirilmesi. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, (2), 311-327. https://doi.org/10.24010/soid.702953

Keha, M. (2017). Düğünlerde yaşanan olumsuzluklara karşı Osmanlı Devleti'nin almaya çalıştığı tedbirler. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi,* (3), 517-523.

Kramer, S. N. (1990). *Tarih Sümer'de başlar*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Kyles. D. (2005). Managing your multigenerational workforce. *Strategic Finance*, (6), 53-55.

Mammadova, G. (2022). Azerbaycan'daki düğün törenlerinin çeşitliliği bağlamında Nahçıvan bölgesinin düğün gelenekleri. *Rast Müzikoloji Dergisi*, (3), 329-344. https://doi.org/10.12975/rastmd.20221031

Nuruzade, S. (2018). Halkın milli manevi değeri olarak Azerbaycanlıların geleneksel düğün töreni. *Kültür Evreni*, (35), 64-77

Örnek, S. V. (1997). *Türk halk bilimi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Özdemir, İ. (2021). Kültürlerarası iletişimin önemi. *Folklor/Edebiyat*, (2), 28-29.

Özen, A. & Adar, Ç. (2020). Somut olmayan kültürel miraslarımızın korunmasında düğün gelenekleri; Dodurga düğünleri. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, (59), 2602-2617. https://doi.org/10.26450/jshsr.2031

Özer, Ç. (2020). Sosyal bir seremoni: Anadolu'da düğün yemekleri ve ritüelleri. *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 15(8), 3677-3690. http://dx.doi.org/10.47356/TurkishStudies.46346

Özsavlı, H. (2017). Urfa Ermenilerinde nişan, düğün ve cenaze gelenekleri. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* (13), 217-232.

Reeves, T. C., & Oh, E. (2008). Generational differences. In *Handbook of research on educational communications and technology*. J. Michael Spector vd. (Eds.). Routledge.

Sağlam, S. (2016). Türkiye'de köyle ilgili uygulama ve çalışmalar ile Türk sosyolojisindeki yansımaları. *Sosyoloji Konferansları*, (53), 221-255. http://dx.doi.org/10.18368/IU/sk.17721

Sander, O. (2011). *Siyasi tarih ilkçağdan 1918'e*. İmge Kitabevi Yayınları.

Subaşı, E. (2018). Sivas düğünlerinde gelin hamamına gelin bohçası hazırlama geleneği. *Arış Dergisi*, (13), 37-45. https://doi.org/10.34242/akmbaris.2019.77

Tarçın, G. (2020). Geçmişten günümüze Kilis'te evlenme gelenekleri. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, (2), 408-441. https://doi.org/10.32321/cutad.731929

Taylan, N. (1991). *Anahatlarıyla İslam felsefesi kaynakları temsilcileri tesirleri*. Ensar Neşriyat.

TDK.(2024, 30 Ocak). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri.* https://sozluk.gov.tr/

Turan, Z. (2014). Geçmişten günümüze Makedonya Türklerinin evlenme düğün gelenekleri. *Fine Arts*, (4), 181-191. https://doi.org/10.12739/10.12739

Twenge, J. M. vd. (2010). Generational differences in work values: Leisure and extrinsic values increasing, social and ıntrinsic values decreasing. *Journal of Management*, 36(5), 1117-1142. https://doi.org/10.1177/0149206309352246

Uğurlu, S., & Koca, S. K. (2011). Sakarya örneğinden hareketle gelin kıyafetinde meydana gelen değişim. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, (1), 1290-1300.

UNESCO. (2023, 20 Şubat). UNESCO Türkiye Millî Komisyonu. "Sözleşmeler". https://www.unesco.org.tr/Pages/158/177/S%C3%B6zle%C5%9Fmeler

Unur, K. vd. (2017). Yeni bir turistik ürün olarak düğün turizmi: Alanyazın incelemesi. *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, (17.Ulusal Turizm Kongresi Özel Sayısı), 149-163.

Ünal, A. (2016). Yahudi düğün gelenekleri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, (2), 225-241. https://doi.org/10.15869/itobiad.47522

Willetts, D. (2010). *How the baby boomers took their children's future-and why they should give it back, the pinch.* Atlantic.

Wyn, J., & Woodman, D. (2006). Generation, youth and social change in Australia. *Journal of Youth Studies*, 9(5), 495-514. https://doi.org/10.1080/13676260600805713

Yakıcı, A. (1991). Düğün kelimesi ve kültürümüzdeki yeri üzerine. *Milli Folklor Dergisi*, (2), 3-36.

Yalçın, S., & Arık, S. (2017). Bereket kavramının Trakya bölgesi düğün törenleri geleneği ile ilişkilendirilmesi. *Akademik Sanat*, (4), 73-86.

Yiğit, N. H. (2019). Afyonkarahisar ili Pazarağaç kasabası düğün adetleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(62), 273-282.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Yolcu, M. A. (2012). Kadın icracılar bağlamında Balıkesir düğün törenlerinde mani icrası. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 113-132.

Zaripova Çetin, Ç. (2005). Tatar Türklerinin düğün geleneği. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, (3), 92-119.

Zemke, R. vd. (2000). *Generations at work*. AMACOM.

IBAD
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
Journal of Social Sciences

IBAD, 2024; (17): 113-131
DOI: 10.21733/ibad.1532615
Özgün Araştırma / Original Article

Türkiye'de Orta Sınıf Yarılmasının Sosyo-Ekonomik Dinamikleri: Bir Yerinden Edilme Olarak Mesleki Kariyer, Sınıfsal Konum ve İnsansal Özsaygı

The Socio-Economic Dynamics of Middle-Class Fragmentation in Turkey: Professional Career, Class Position, and Human Self-Esteem as Displacement

Cem Özkurt[1*]

* **Sorumlu yazar**
Corresponding author

[1] Doç. Dr., Trabzon Üniversitesi, Türkiye
E-mail: cemozkurt@trabzon.edu.tr
ORCID: 0000-0003-1438-6517

Başvuru/Submitted: 13.08.2024
Son Düzeltme/Last Revision: 13.10.2024
Kabul/Accepted: 18.10.2024

Atıf bilgisi / Citation:
Özkurt, C. (2024). Türkiye'de orta sınıf yarılmasının sosyo-ekonomik dinamikleri: Bir yerinden edilme olarak mesleki kariyer, sınıfsal konum ve insansal özsaygı. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi-IBAD Journal of Social Sciences*, (17), 113-131.
https://doi.org/10.21733/ibad.1532615

***intihal.net* Similarity Index** 15%

ÖZ

Çağcıl dünyamız çalışma ilişkilerindeki yeni biçimlenmeler ve çok boyutlu karmaşıklaşmalarla toplumsal alanı değiştirmeye ve dönüştürmeye devam ediyor. Geçmişin analitik tutarlılıkları, sınıf yapısı ve geleneksel meslekler nosyonu farklılaşıyor ve yeni türden şekillenmelerle karşımıza çıkıyor. Bu farklılaşmaların ana teması, orta sınıf meslekler olarak bilinen iş türlerinin sosyo-ekonomik bakımdan gerilemesi ve sınıflar hiyerarşisinde eski korunaklı konumlanmasını kaybetmesi olarak belirginleşiyor. Geçici çalışma düzeni, tam istihdam yoksunluğu, prekarizasyon ve orta sınıf krizi biçiminde küresel ölçekte cereyan eden bu alt üst oluşlar, geniş toplumsal kesimlerin geçim olanaklarını sınırlandırıyor ve gelir kaynaklarına erişimde kısıtlar yaratıyor. Bu çalışma, küresel ölçekte ortaya çıkan orta sınıf krizine, Türkiye özelinde, mesleki deneyime 2000'ler periyodunda başlayan genç kuşak öğretmen ve avukatların anlatılarından hareketle bir bakış sergilemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, 2017 yılında verileri elde edilmiş, orta sınıf meslekler üzerine sunduğum resmi doktoranın avukat ve öğretmen grupların derinlemesine görüşmelerinin analizine dayanmaktadır. Çalışmada, meslek mensuplarının mülkiyete erişim kapasitelerindeki daralmalar, istikrarlı iş olanaklarındaki kısıtlar, güvencesizlik, içe dönük kapanma ve yaşam olanakları bakımından alternatifsizliklerin ortaya çıkardığı gerilim alanları çok boyutlu olarak analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu analiz, mesleğe 1980'lerde başlamış olgun kuşağın deneyimlerini de göz önünde bulundurarak karşılaştırmalı olarak gerçekleştirilmiştir. Makale, üç eksendeki sorunsallaştırmayla ilerlemektedir. İlk eksen, hem öğretmen hem de avukat gruplarda bulgulanan meslek içi hiyerarşilenmenin, dış dünya sosyo-ekonomik karşılığının hangi türden gerilim ve yarılmalar yarattığını ortaya koymaktadır. İkincisi, öğretmen ve avukatların sınıfsal konumunu ve mülkiyet ilişkilerindeki verili durumu gösterme amacındadır. Üçüncüsü ise, mesleki saygınlığın toplumsal yaşamdaki görünümlerini ortaya koymak ve aktörlerin mesleklerini bir gelecek tasarımı olarak tahayyül edip etmediklerini tartışmaya açmaktır

Anahtar kelimeler: Meslekler, Orta Sınıf, Prekarizasyon, Sınıf Sistemi, Sosyo-Ekonomi

ABSTRACT

Our modern world continues to evolve, reshaping the social sphere with new formations and complex changes in labor relations. The traditional structures of class and professions are undergoing significant transformations, presenting new forms of social organization. A key theme of these changes is the socio-economic decline of jobs traditionally known as middle-class professions, along with the loss of their previously protected position within the class hierarchy. Global shifts, including temporary work arrangements, lack of full employment, precariousness, and the middle-class crisis, limit the livelihood opportunities for large segments of society and restrict access to income sources. This study seeks to provide insights into the middle-class crisis, particularly in Turkey, by focusing on the narratives of young teachers and lawyers who began their professional careers in the 2000s. The research is based on in-depth interviews conducted with lawyer and teacher groups, using data collected in 2017, and the official doctoral work I presented on middle-class professions. The study examines the tensions arising from limitations in property access, restrictions on stable job opportunities, insecurity, isolation, and the lack of alternatives for life opportunities within these professions. This analysis is also carried out comparatively, incorporating the experiences of the older generation who began their careers in the 1980s. The article addresses three primary issues: First, it explores the tensions and divisions created by the socio-economic conditions affecting the intra-professional hierarchy in both teacher and lawyer groups. Second, it examines the class positions of these professions and their relation to property ownership. Third, it discusses the role of professional prestige in social life and questions whether these professionals envision their careers as part of a long-term future.

Keywords: Professions, Middle Class, Precarization, Class System, Socio-Economy

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

GİRİŞ

Batı dünyasında, endüstri sonrası toplumun en belirgin özelliği, refah devletinin ve modernliğin örgütlü kurumlarının, geniş toplumsal kesimlere sunduğu olanaklar setlerinin işlevsel kapasitelerinin daralmasıdır. Bu olumsuz yönlü evrilmenin mahiyeti, orta sınıf olarak adlandırılan ve sosyo-ekonomik açıdan ilerlemiş toplumsal grupların, sınıfsal olarak gerilemesi ve statü kaybıyla doğrudan ilişkilidir. Bu eksende, bir makro dönüşüm ekonomik rejimin ve çalışma ilişkilerinin olağan seyri ve diyalektiği üzerinde radikal boyutlarda farklılaşmalara yol açmıştır. Farklılaşmanın yönü, bir dünya sistemi olarak kapitalizmin, 1970 sonrası işleyen süreciyle ve 1990'larda artarak, hizmet sektöründe yaratılan iş ve istihdam kapasitesinin, imalat sanayinde oluşturulan iş potansiyelini geride bıraktığı kritik bir aşamaya ulaşmasıdır. Bu kritik aşama, bilinen dünyanın sonunu ilan eden ve sanayi kapitalizminin geleneksel katılıklarının çözüldüğünü haber vermiştir. Örgütlü modernliğin öncü toplumsal grubu sanayi burjuvazisi geleneksel sorumluluklarını terk ederek, daha fazla kâr için finans kapitale yönelmiştir (Harvey, 2012, s.163-164). Bu durumun en belirgin sonuçları, iki boyutlu olarak cereyan etmiştir. İlki, geniş toplumsal kesimlerin tam ve düzenli istihdam olanaklarının çok büyük ölçüde gerilemesi ve hizmet sektörünün eğreti/düzensiz çalışma ilişkilerine uyum sağlanmak zorunda kalmalarıdır (Bauman, 2000, s. 54-55). İkincisi, hizmet sektörü ağırlıklı çalışma düzeninin orta sınıflar aleyhine fakat üst ve alt gelir gruplarının lehine biçimlenmesidir (Castells, 2013, s. 281). Küresel kapitalizmin ve enformasyon toplumunun yeni sınıf ilişkileri düzeneği, 20. Yüzyılın başıyla karşılaştırıldığında, gelir eksenli eşitsizlikleri artırmış ve toplumsal kaynaklara erişimde daha kutuplaşmış bir dünya sistemi ortaya çıkarmıştır (Giddens, 2013, s. 59). Richard Sennett'in betimlemesiyle, bu yeni türden toplumsal formasyon, ekonomik eşitsizliklerin gündelik tecrübelerde sosyal mesafeye dönüştüğü ve özellikle de insanları birbirleriyle işbirliği yapma konusunda vasıfsızlaştıran bir karaktere sahiptir (Sennett, 2012, s. 18). Deneyimlenen eşitsizler, geniş toplumsal kesimler için sosyo-ekonomik güvenlik olanağını ortadan kaldırmıştır ve kolektif dayanışmayı sağlamlaştıran geleneksel sorumluluk mercii kamusal güçler de artık yerlerinde yoktur (Bauman, 2011, s. 97,98). Kamusal alanın çöküşü, aslında bütünüyle kamusal olan birey sorunlarının özel alana hapsolmasına neden olmuştur. Bireyler, bu sorunları aşmak bakımından bütünüyle tek başına ve yalnızdır (Sennett, 2013, s. 27). Bu durum kaçınılmaz olarak, her bireyi kendi kariyeri ve geleneğine ilişkin proje sahibi-aktör konumuna getirmiştir (Giddens, 2014, s.37). Fakat burada yaygın olarak öne çıkan kısıtlık, karşılıklı muhakemeye ve müzakereye açık olmayan, kurumsal bakımdan güçlendirilmeyen bu projelerin çoğunun boşa çıkması ve başarısızlıkla sonuçlanmasıdır. Bu durumda bireyler, toplumsal hiyerarşinin alt katmanlarına doğru sert bir biçimde savrulmaktadır. Beck'in "risk toplumu" olarak betimlediği toplumsal durum özellikle de sınıfsal olarak gerileyen bu toplumsal kitlelere işaret etmektedir. Buna göre, riskler toplumsal hiyerarşinin alt katmanlarında birikirken; güvenlik sınıf sistemlerinin üst konumlarına hitap etmektedir. (Beck, 2014, s. 47) Bu yönüyle çağdaş toplumlar, sınıf eksenli gerilimlerin arttığı ve yeryüzü sakinlerinin bir bölümünün sınıfsal bakımdan tüm sınırlardan bağımsız, mekân ve zamana aşkın olarak yaşarken; bir bölümünün de, gelir hiyerarşisinde dibe doğru yol aldığı (Bauman, 2006, s. 26) daha bölünmüş bir sosyal sistem inşa etmiştir. Kapitalist toplumlarda, kırk yıl önceki eşitsizlikler simetrik, anlamlandırılabilir ve nesnel dayanaklara sahipti. Bu dayanaklar, bireylerin yoksulluk sarmalına niçin düştükleri ve nasıl mülksüzleştikleri sorunsallarının yanıtlamasına olanak veriyordu. Çalışma ilişkilerinde alt sınıfsal konum ve düşük statüde yer alan benzer bireylerin biyografik hayatları analiz

edildiğinde, bir kuşak öncesinden devralınan dezavantajlar, ekonomik ve kültürel sermaye yetersizlikleri toplumsal sınıfsal kökenlerde izlenebilmekteydi. Sınıf sisteminde bir düzenlilik, yerli yerinde olma ve sabit bir ikametgâh söz konusuydu. Bugünün toplumsal sisteminde ise işsizlik riski, statü kaybı ve mülksüzleşme geleneksel toplumsal/sınıfsal köken bağlamlarından kopmuştur. Kimin ne zaman tam istihdam ve çalışma güvencesinden; uzun vadeli ve düzenli gelirden yoksun kalacağı belirsizdir ve her birey böyle bir yazgıyla karşılaşabilir. Hardt ve Negri'ye göre bu yazgı, sermaye gruplarının bütün üretici kapasitelerimizi, bedenlerimizi, zihinlerimizi iletişim yeteneklerimizi, yaratıcılığımızı ve birbirimizle girdiğimiz iletişimleri sömürmesini sıradanlaştırmaktadır (Hardt & Negri, 2012, s. 19). Gaulejac'ın yönetsel firma mantalitesinin, insani psişik enerjiyi iş gücüne dönüştürmek için bir sosyo-psişik egemenlik sistemi yaratması olarak betimlediği (Gaulajac, 2013, s. 92,93). çağcıl sistem para, güç ve prestijin tahakkümünü gündelik etkileşimlerde yaygınlaştırmıştır. Sermaye sahibiyle, ücretli emek arasındaki ilişki kökten bir biçimde değişmiştir. Patronlar ve iş sahiplerinin mutlak tahakkümüne dayanan klasik sömürü türü ilga edilmiştir. Ücretli emek, her gün kendiliğinden zenginliği üretir konuma gelmiştir (Hardt & Negri, 2012, s. 18). Bauman'ın tespitiyle, "artık zenginlerin zenginliklerini yeniden üretmek için yoksullara ihtiyacı kalmamıştır" (Bauman, 2006, s. 84). Aslında, 1980'lerde, André Gorz, çalışma ilişkilerindeki bu yönlü radikal değişiminin saptamasını, sınıfın ölümü olarak ilan etmişti. Gorz'a göre, 20. Yüzyılda yeni proleterlerin işleriyle toplumsal sınıfları arasındaki bağ kopmuştur ve işçi sınıfının klasik anlamı yerinden çıkmıştır çünkü üretken işçi sınıfının nerede başlayıp nerede bittiği muğlaklaşmıştır. Çalışanlar, düzenli biçimde icra edilemeyecek işleri yapmakta ve eğitimini almadıkları mesleklere yönelmektedir (Gorz, 1986, s. 75). Çalışma ilişkilerine esneklik stratejisi hâkimdir ve bu strateji iki düzeyde uygulanmaktadır: Merkez işgücü ve çevre iş gücü. Merkez işgücü iş güvenliğine sahip olmasına rağmen, sürekli biçimde iş içi hareketliliğe maruz kalmaktadır. Çevre iş gücü ise uzmanlıktan yoksundur, güvencesizlik ve gelir düzensizliğiyle karşı karşıyadır (Gorz, 1995, s. 88,89). Bütün bu toplumsal dönüşüm ve yeni türden yerinden çıkmanın, sosyal bedeli ne olmuştur ? Bu sorunsalın cevabını, Hartman vermektedir: "İşletme ideolojisi aile, okul, sosyal ilişkiler gibi geçmişte para ilişkilerinin egemen olmadığı yapılara sızmıştır" (Hartman, 2014, s. 29). Para ilişkilerinin toplumsal yaşamı hiçbir boşluk bırakmayacak biçimde kaplaması, Hardt ve Negri'ye göre toplumsal bir bedel yaratmıştır ve bu bedelin bireylerin yaşamlarına yansıması, borçlandırılan ve borçlu olması dolayısıyla suçluluğu yaşam biçimine dönüştüren mutsuz bilinçlerin ortaya çıkışıdır. Borçlandırılmak bir yaşam disiplini haline getirilmiştir. Çalışma düzeninde, tahakkümü yeniden üretmenin aracı olarak borç gündeme gelmiştir. Bugünün toplumunda sömürü mübadele olarak değil, borç temelinde cereyan etmektedir: Nüfusun yüzde 99'unun yüzde 1'e tabiiyetine; iş, para ve biat borçlu hale gelmesidir (Hardt & Negri, 2012, s. 18). Borçlu olma ve borçlandırılma pratiği, bir toplumsal riskin toplumsal katmanlar arasında eşitsiz dağılımına işaret eden "sınıf riskleri" tehlikesini yaygınlaştırmıştır. Buna göre, kol gücüyle çalışanlar, beyaz yakalılara göre kaza riskine daha açıktır. Uzmanlığı ve pazar kapasitesi yetersiz olanlar, olmayanlara göre düşük gelire ve işsizliğe katlanmak zorundadır (Esping-Andersen, 2006, s. 33-54). Sınıf risklerine maruz kalma olasılığı yüksek kırılgan toplumsal grupların genişlemesi ve eşitsizlik alanlarının artışı, yeryüzü sakinlerinin her birini tedirgin etmelidir. UNİCEF'e göre, eşitsizliğin yaygın olduğu toplumlarda, çocuklar arasındaki şiddet yönelimli davranışlar artmaktadır. Nispeten daha eşit toplumlarda ise çocukların birlikte çalışma davranışı yüksektir. Ülkelerin iç hiyerarşilerinde, gelir dağılımındaki eşitsizliği gösteren "gini katsayısı" artış eğilimindedir (Sennett, 2012, s. 172). Avrupa ülkeleri, hizmet ekonomileri olma yolunda ilerlemektedir. Bu

açık biçimde, geniş toplumsal kesimlerin faydalandığı düzenli işten feragat edildiği anlamına gelir. Yarı-zamanlı, geçici ve dönemsel olarak sözleşmeye dayanan işler yaygınlaşmaktadır (Kleinman, 2006, s. 159-193). Deacon'a göre, geçici istihdamı tetikleyen motivasyonel bir güç olarak neo-liberalizm, ulus devletin sosyal politika uygulayıcı kapasitesini daraltmaktadır (Deacon, 2006, s. 101-158). Esping-Anderson, bu kapasite daralmasını, donmuş bir refah devleti olarak yorumlar. Çağdaş toplumlarda, eşitlik ve istihdam arasında evrensel karakterli bir tercih zorunluluğu vardır. Radikal boyutlarda serbestleşme stratejisi izleyenler, istihdam açısından başarılı olsalar da, eşitsizlik ve yoksulluk bağlamında yüksek bir bedel ödemektedirler (Esping-Andersen, 2006, s. 55-100). Standing' e göre, 1990'larda çalışma ilişkilerinde radikal bir farklılaşma deneyimlenmiştir: Kapitalizmin vahşi ve ölçüsüz biçimde hüküm sürmesine izin verilmiştir. Böylece, toplumun görece eşitlikçi kalıpları çözülmüştür. Piyasanın sadece metalaşma ilkesine göre işlemesi, yoksulluk eşiğini yükseltmiş ve toplumsal bütünlemeyi zedeleyerek, yeni tehlikeli sınıfların oluşmasına neden olmuştur (Standing, 2006, s. 333-337). Standing'in yeni tehlikeli sınıfı prekaryadır. Prekaryanlar iş istikrarına sahip değildir, bu eksende uzmanlaşma yeterlilikleri yoktur. Standing'e göre, çağdaş toplumların sınıf yapısı şöyle biçimlenmektedir: İlki, gelir hiyerarşisinin en üstünde yer alan "elit sınıf" dır. Hemen altında uzmanlaşmış teknik bilgi ve yeterliliğe sahip "maaşlılar" gelmektedir. Düzenli iş ve gelire erişimi olan bu gruplar, gelir hiyerarşisindeki konumlarından hoşnutturlar. Maaşlı sınıfın hemen yanında "profisyen" sınıflar gelmektedir. Bu gruplar, ağırlıklı olarak sözleşme temelli çalışmaktadırlar. Profisyen grubun altında kol gücüyle çalışan işçi sınıfı vardır. Bu gruplardan ayrı olarak işsizler bir kategori oluştururken, prekarya da kendine özgü bir sınıf olarak hiyerarşideki yerini almaktadır (Standing, 2015, s. 21-22). Standing'e göre, günümüzde birçok ülkede, çalışabilir işgücünün yarıya yakını prekarya statüsündedir. Prekarya, bir sınıf olarak düşük gelirle çalışmaya mâhkum edilen bir toplumsal grup olmanın ötesinde, herhangi bir uzmanlaşmaya ve meslek nosyonuna sahip olmamakla ilişkilidir. (2015, s. 48).

Bu makale, prekarizasyonun Türkiye özelindeki görünümüne, orta sınıf meslek mensupları olarak bilinen öğretmenlerin ve avukatların mesleki deneyim ve pratiklerine içerden bir bakış sergilemektedir. Makale, 2018 yılında avukatlar, öğretmenler, mühendisler ve bankacılardan oluşan orta sınıf meslek gruplarıyla resmi doktoram çerçervesinde elde edilmiş derinlemesine görüşme verilerinin sadece avukatlar ve öğretmenler kısmından oluşmaktadır. Veriler, 2017 yılında olgun kuşak ve genç kuşak avukat ve öğretmen 24 meslek mensubuyla, yüz yüze olarak gerçekleştirilmiş derinlemesine görüşmelerden oluşmaktadır. Bu veriler bugün açısından yeniden analiz edilmiş ve geç orta sınıflaşma, prekarizasyon, sosyo-ekonomik gerileme ve mesleki anlam kaybı gibi nosyon ve kavramsal çerçevelerle yeniden gözden geçirilerek tartışılmıştır. Tartışmanın olgunlaştığı çerçeve, Türkiye'de orta sınıf mesleklerin sosyo-ekonomik gerilemesi ve statü kaybının son yıllarda daha da görünür hale gelmesidir. Belirli meslek mensuplarının yaşlı jenerasyon temsicileri, mesleğe başladıkları dönemler söz konusu olduğunda, sosyo-ekonomik avantajlara sahipken; aynı mesleklerin genç jenerasyon temsilcilerinin mülkiyet edinimi, sınıfsal konum, mesleki saygınlık gibi parametreler açısından geriledikleri gözlemlenmiştir. Makalede, "genç kuşak" öğretmen ve avukatların (2000'lerde mesleki pratiğe başlayanlar) meslek dünyaları tahlil edilmiş ve aynı meslek mensuplarının "olgun kuşak" (1980'lerde mesleki pratiğe başlayanlar) temsilcilerinin mesleki pratikleriyle karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Bu karşılaştırma, mülkiyete erişim, tam zamanlı çalışma, iş istikrarı, net gelir kısıtlığı, mesleki anlam atfı, sınıfsal gerileme ve statü kaybı gibi çok boyutlu toplumsal durum ve vaziyetleri içermektedir. Makalede, genç kuşak meslek mensuplarının

karşı karşıya kaldıkları sosyo-ekonomik gerilemeler üç eksende ortaya konulmuştur. İlki, öğretmen ve avukatların meslek içi hiyerarşilenmesinin, toplumsal ilişkilerde hangi türden gerilim ve yarılmalar yarattığını ortaya koymak biçimindedir. İkinci olarak, her iki grubun sınıfsal konumlanmaları ve mülkiyet ilişkilerindeki verili durumu karşılaştırmalı olarak betimlenmiştir. Üçüncüsü ise, ilk iki eksenle bağlantısında, aktörlerin mesleklerine ilişkin geleceğe bağlamlı olarak bir kariyer atfı yapıp yapmadıklarını ortaya koymaya çalışmaktadır.

ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ, KURAMSAL YAKLAŞIM VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Makale, 2018 yılında avukatlar, öğretmenler, mühendisler ve bankacılardan oluşan orta sınıf meslek gruplarıyla resmi doktoram çerçervesinde elde edilmiş derinlemesine görüşme verilerinin sadece avukatlar ve öğretmenler kısmından oluşmaktadır. Veriler, 2017 yılında avukat ve öğretmenlerden 24 meslek mensubuyla yarı yapılandırımış derinlemesine görüşme formu aracılığıyla yüz yüze gerçekleştirilerek toplanmıştır. Derinlemesine görüşmeler sırasında gözlemler yapılmış, notlar tutulmuş ve katılımcıların görüşmeleri ses kayıt cihazıyla kaydedilmiştir. Kayıtlar, titizlikle dinlenmiş, yanıtlar sosyolojik olarak analiz edilmiştir. 2017 koşullarında, avukat, öğretmen, mühendis ve bankacılardan oluşan katılımcılarlarla, orta sınıf meslekler üzerine niteliksel bir araştırma tasarımı yapmak ve veri toplama tekniği olarak da derinlemesine görüşme yöntemini kullanmak basit bir tercihin ötesinde, bir zorunluluğun sonucuydu çünkü keşfetmeye çalıştığımız sosyolojik örüntüler karmaşıktı. Bu karmaşıklığın nedeni, günümüzde meslek mensuplarının bir "orta sınıf daralmasıyla" ya da "geç orta sınıflaşma" durumuyla karşılaşıp karşılaşmadıkları sorunsalını sosyolojik olarak tespit etmenin ve izlemenin oldukça güç olmasıydı. Bu güçlüğü aşmak bakımından, olgun ve genç meslek mensuplarıyla derinlemsine görüşmeler yapmak ve mesleğin sosyo-ekonomik ritmini aktörlerdeki görünümler açısından içerden anlamaya çalışmak bilimsele en yakın gözlem gibi görünmekteydi. Bu amaçla, 1980'lerde meslek pratiğine başlamış meslek mensuplarıyla, 2000'li yıllarda mesleğe adım atmış öğretmen, avukat, mühendis ve bankacı meslek mensupları arasında kategrorik, kavramsal ve en önemlisi pratik bir ayrıma gitmiştik. Bunun nedeni, günümüz yaşatısında meslek dünyasında yaptığımız gözlemlerdir. Özellikle, orta sınıf olarak addedilen öğretmenlik, mühendislik, avukatlık ve bankacılık gibi meslek türlerinin olgun kuşak temsilcilerinin mülkiyet edinim kapasiteleri, net gelir durumları, mesleki saygınlık algılamaları (mesleklere başlama periyotlarında) son derece yüksek düzeydeyken; aynı meslek mensuplarının genç kuşak temsilcilerinin birçok sosyo - ekonomik parametre açısından gerilediklerini gözlemlenmiştir. Bu makalede ise 2017 yılında elde edilen derinlemesine görüşme verilerinden sadece öğretmenler ve avukatlara ilişkin bulgular yeni bir bakış açısıyla karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Makalenin temel sorusalı, genç kuşak avukat ve öğretmenlerin içinde yaşadıkları toplumsal hiyeraşide bir "geç orta sınıflaşma" durumuyla karşılaşıp karşılaşmadıklarını tartışmaya açmaktır. Yapılan analiz ve değerlendirmeler sonucunda, genç kuşak meslek mensuplarının sosyo-ekonomik birçok parametre (mülkiyet, gelir, statü) açısından geriledikleri ve bir geç orta sınıflaşma durumuyla karşı karşıya kaldıkları bulgulamıştır. Makalenin özgün yönü ya da literature katkısı ise toplumsal tabakalaşma sorununu avukat ve öğretmenler gibi orta sınıf meslekler açısından ele alması ve genç kuşak meslek mensuplarının sosyo-ekonomik gerilemesini göstermesidir. Katılımcıların sosyolojik profili ise 1980'lerde meslek pratiğine başlamış olgun kuşak öğretmen ve avukatlarla; 2000'lerde mesleki etkinliğe başlamış genç kuşak öğretmen ve avukatlardan oluşmaktadır:

Tablo 1. *Katılımcıların demografik özellikleri*

Cinsiyet	Jenerasyon	Avukat	Öğretmen	Toplam
Kadınlar	Genç (2000 Kuşağı)	3	3	6
	Olgun (1980 Kuşağı)	3	3	6
Erkekler	Genç (2000 Kuşağı)	3	3	6
	Olgun (1980 kuşağı)	3	3	6
	Toplam	12	12	24

Tablo 1'e göre, avukat gruplarda genç kuşakta üç kadın, olgun kuşaktan ise yine üç kadın katılımcıyla toplamda altı kişiyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Öğretmen gruplarda da genç kuşaktan üç kadın; olgun kuşaktan ise yine üç kadın olmak üzere toplamda altı katılımcıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Erkek katılımcılar açısından avukat gruplarda genç kuşaktan üç, olgun kuşaktan üç toplamda altı; öğretmen gruplarda ise genç kuşakta üç, olgun kuşaktan üç toplamda altı katılımcıyla derinlemesine görüşmeler icra edilmiştir. Çalışma kuramsal yaklaşım açısından sınıf analizinin etkili iki yorumcusu, Wright ve Goldthorpe'u teorik tartışmasının çıkış noktası olarak almıştır. Wright'a göre, üretime katılan insanlar, üretim ilişkilerindeki konumlanmalarıyla bağlantısında farklı türden hak ve yetkilere sahiptir. Bu haklar ve yetkiler eşitsiz biçimde dağıtıldığında, sınıf ilişkilerinin gerilim alanları oluşur. Wright, ileri kapitalist toplumlarda, toplumsal dinamikleri inşa eden kurucu unsurun ekonomi ve üretim ilişkileri olduğu tezini ileri sürer. Ona göre, Batı toplumları, hala sınıflı toplumlardır ve sömürü yaşam alanın her yerine yayılmıştır. Wright, sömürü ve dışlanma süreçlerine etnik, cinsiyet, dinsel ve ekonomik sebeblerle maruz kalanları ayrı ayrı analiz etmiştir ve sınıf durumunun sömürü süreçleriyle ilişkisini çoklu boyutlu baskı unsurlarıyla açıklamıştır (Wright, 2014, s. 15-48). Goldthorpe ise 1945 sonrasında Batı sanayisinin karmaşıklaştığı ve klasik kol gücü emekçi sınıfların yanına, beyaz yakalı yeni iş gücünün eklemlendiği tezini savunmuştur. Goldthorpe'a göre iş gücü piyasasındaki bu çeşitlenmeye rağmen, özellikle mavi yakalı çalışan kesimin yaşam standartları, beyaz yakalılara göre düşmeye devam etmiş ve gözle görülür bir gelişme deneyimlenmemiştir. Bu bağlamda, mavi yakalıların orta sınıflaştığı tezi yanlış olduğu gibi, sınıfların toplumsal takalaşma içinde yukarıya doğru hareketliliği de azalmaya ve sınırlanmaya başlamıştır. Kuşaklar arasında sınıfsal geçişkenlik kolaylaşmamış, zorlaşmıştır. Goldthorpe, bu çıkarımlarına temellendirmeyi, sınıfları meslekler özelinde pazar ve iş gerçekliğinde, iş ortamındaki dağılımını izleyerek yapmıştır. Buna göre, serbest çalışan bir tesisatçı, usta başı tesisatçı ve işçi tesisatçı arasında ekonomik yaşantı, gelecek planları ve kariyer dünyası açısından radikal düzeyli farklar vardır. Bu makalede, Goldthorpe'un sınıfı mesleğe gömülü olarak izlemesine yakın bir perspektifle, genç kuşak ve olgun kuşak avukat ve öğretmen grupların 1980 ve 2000 periyodunda yıllar içindeki sosyo-ekonomik dalgalanmalarına bakarak, bir geç orta sınıflaşma durumuyla karşılaşıp karşılaşmadıkları tartışamaya açılmaktadır. Makalede, Wright'ın yaklaşımı ise meslek içi hiyeraşilenmeler, otorite ilişkileri, sosyo-ekonomik dışlanma, orta sınıf krizi, prekarizasyon gibi kavramsal çerçevelerle tartışmaya dahil edilmiştir.

TARTIŞMA VE BULGULAR

Mesleki Pratikte Keskin Bölümlenmeler ve Çok katmanlı Gerilimler

Bugünün pratikleriyle değerlendirildiğinde, genç kuşak öğretmen ve avukatların meslek içi hiyerarşilenme ve alt bölümlenmeleri karmaşık bir görünüm almıştır. Bu görünüm, öğretmen gruplarda ücretli öğretmenlik, dershane öğretmenliği, özel okul öğretmenliği, sözleşmeli öğretmenlik ve milli eğitim öğretmenliği olarak cereyan ederken; avukatlar gruplarda, bir büroda maaşlı çalışan işçi avukatlık, büro sahibi serbest avukatlık, özel kurumlara eklemlenmiş avukatlık ve devlet memuru avukatlar olarak şekillenmiştir. Bu ayrım, salt kategorik ve kavramsal bir bölünme olmanın çok ötesinde, meslek mensuplarının biyografik yaşantılarında, maddi kaynaklara erişim bakımından yaşamsal boyutta bir bölünme yaratmıştır. Bu bölünmenin mahiyeti, sosyo-ekonominin biçimlendirdiği bir alt-üst oluştur. Yeni türden bu hiyerarşilenmeler, mesleki aktörlerin deneyimledikleri en üst düzeyli gerilimleri inşa etme kapasitesine sahiptir. Gerilimlerin istikameti mülkiyet, iş güvenliği, psişik güven, mesleki özsaygı gibi zıtlık ve çatışkı alanlarından oluşmaktadır. Öğretmen gruplarda, bu çatışmaları en trajik biçimiyle deneyimleyen ve maddi/mülkiyet olanaklarına erişim bakımından kendi hiyerarşinin en altında yer alan kesimler ücretli öğretmenler ve dershane öğretmenleridir. Bu gruplar, statü kaybını, mesleki saygınlık yitimini, sınıfsal gerilemeyi ve dışlanmayı, hayatlarının olağan akışının bir parçası olarak deneyimler. Türk toplumunda sosyo-ekonomik açıdan geleneksel olarak zaten kırılgan toplumsal kesimlere mensup bireylerin oluşturduğu bir mesleki kategori olarak öğretmenlik, yeni eğreti grupların 2000'ler periyodunda meslek dünyasına eklemlenmesiyle, dışlanma potansiyeli yüksek, sosyo-ekonomik olarak gerilemiş ve sınıf altı konumlanmaların yaygın olarak gözlemlendiği bir mesleki alana dönüşmüştür. Ücretli öğretmenler, asgari ücretin altındaki gelir gerçeklikleriyle günümüz öğretmenler dünyasında sosyo-ekonomik baskıya maruz kalan en özel kategorisidir. Genç kuşak ücretli öğretmenlerin meslek dünyasında, olgun kuşağın meslek pratiklerinde gözlemlendiğimiz mesleki heyecan, ülkü birliği ve mesleki anılardan oluşan bir hafıza yoktur. Bu gruplarda, mesleğin sosyo-ekonomik kapsayıcılığındaki daralmanın zamanla mesleğe yönelik bir öfkeye, bu öfkenin de sonraki aşamada bireyin kendine yönelttiği içsel bir şiddete dönüştüğünü gözlemleriz. Bu içsel şiddet, çoğu zaman aktörlerin kendi uzmanlıklarına, diplomalar/sertifikalar arka planlarına ve kariyerlerine yönelik bir hoşnutsuzluğu ifade eder:

> *Türkiye'de tarih bölümlerinin kapatılmasını istiyorum. Öğretmenlik kalsın bölümler kapansın. Tarih bölümü olmaması lazım ataması yapılmıyor çünkü çok mezun var, benim arkadaşlarımdan şu an formasyonu olanlarda var, evde oturuyorlar yani hiçbir işe yaramıyor. Hatta erkek arkadaşlarım var üniversitede polisliğe başvurdular. Polis olacaklar başka çıkar yol yok (Öğretmen, Kadın, 27).*

Tarih bölümü mezunu atanamamış kadın öğretmenin "öğretmenlik kalsın tarih bölümleri kapansın" talebi, yaşam bağının sosyo-ekonomik dayanakları ortadan kalktığında, mesleğin duygusal, düşünsel ve davranışsal ethos sunma kapasitesinin parçalandığının göstergesidir. Bu parçalanmayı tetikleyen güç ilişkileri alanlarından en bilineni, atanamamış öğretmenlerin kadrosuz (ücretli) olarak çalıştıkları devlet okullarıdır. Bu mekânlar, ücretli öğretmenlerin, kadrolu öğretmenlerle karşılaşma alanlarıdır. Ücretli öğretmenler açısından bu karşılaşmalar, iş güvencesizliği ve düşük maaş gibi pratik yoksunlukların mesleki deneyimin fiili zemininde gözlemlendiği nesnel ilişkileri oluşturur. Okul ortamında, dezavantajlılar olarak ücretli

öğretmenler, kadrolu öğretmenlerin kazanımlarını gözlemledikçe, sosyo-ekonomik bakımdan eğreti gerçeklikleriyle yüzleşirler:

> *Kadrolu öğretmenler geliyor, ders boş geçiyor. Edebiyat öğretmeni var mesela ders işlemiyor. Ben ücretli öğretmenim mesela ders anlatıyorum yani harbi öğrencilere bir şeyler öğretmek istiyorum. Elimden gelenin fazlasını yapıyorum ama aldığım maaşa bakıyorsun, bir de kadrolunun maaşına bakıyorsun (Öğretmen, Kadın, 27).*

Dışlanma, en bilindik alandan, aktörlerin genç yaşlarında üniversitelerde ilgili fakültelere girerek tarih, matematik, kimya, İngilizce gibi bölümlerden resmi diplomalar, sertifikalar ve mezuniyetler prosedürlerini aştıktan sonra, sıra resmi atama ve tam zamanlı istihdama geldiğinde, sistemin yeni mülakatlar ve prosedürler inşa etmesi, aşılması imkânsız bariyerler oluşturması anlamına gelmektedir. Bunun mahiyeti, kapıları sonsuza dek kapatmaktır. Bu durumda, genç kuşak meslek mensuplarının, kendi toplumsal sınıfsal kökenlerinin ezberinde ve kodlarında da bulunmayan bir tuhaflık ortaya çıkar ve basit bir tercümeyle şu mesajı verir: "Senin olmayan ama sana aitmiş gibi görünen bir yaşama katlanmaya mecbursun". Bir yanılsama olarak hayata gönderme yapan bu mottonun nesnel dayanağı, en etkili biçimiyle ücretli bir öğretmenin geçici olarak çalıştığı kadroya, asaleten biri atandığında gözlemlenir:

> *Çok kötü hissettiriyor insanı. Hani değersizlik hissi çünkü bir teneke kutu gibi kullanılıp atılacağınızın farkındasınız. Sene sonunda biri atandığı zaman ilk işine son verilecek olan sizsiniz. Bu kullan at modeli gibi geliyor bana ve çokta hoş bir şey değil (Öğretmen, Erkek, 30).*

2000'li yıllar öğretmenler dünyasının eğreti konumlanmasının bir diğer grubu, dershane öğretmenleridir. Bir geçici çalışma alanı olarak dershaneler mülkiyete, güvenceli gelire ve tam istihdama ulaştıramayan bir çalışma alanı olarak uzun vadeli bir yaşam disiplini oluşturamamıştır. On ay üzerinden ödenen maaşlar, asgari ücretten gösterilen sigortalar, haftanın altı günü mesai ve her yıl iş değiştirme pratiği, dershane öğretmenleri üzerindeki sosyo-ekonomik baskıyı artırmıştır. Borçlanarak yaşama, dershane öğretmenlerinin geçim olanağının tek yoludur. Günümüz dünyası, genç kuşak meslek mensupları için eski orta sınıf analitik tutarlılıkları olarak belirtilen ev sahibi olmak, çocuklara iyi eğitim sağlamak, iş başarısını önemsemek, düzenli gelir ve statü (Ayata, 2017, s. 47) gibi kazanımların ortada olmadığı bir dönemdir. Öğretmenler, hem yaşamak için borçlanır hem de itibar için saklanmak zorunda kalır çünkü atanamamış olmak dolayımsız bir biçimde itibarı, onuru ve saygınlığı zedeleyen bir damga gibi öne çıkar. Kendilerini, sınıfsal açıdan ve mülkiyet ilişkileri bakımından korunaklı bir konumlanmaya taşıyamayan dershane öğretmenleri, itibar bakımından zedelememek için insan ilişkilerinden kaçar, geçim derdiyle boğuşur. Bu eksende, dershane öğretmeni Mehmet Ali'nin anlatısı, gündelik yaşamı idame ettirebilmek bakımından düzenli gelirin önemine vurgu yapmaktadır:

> *…Düzenli gelir olmayınca o açığı nasıl kapatırız? Yani yaz döneminde para alamayacaksın belli. İşte özel dersten bir şey kazandın mı? Şimdi şu an cebinde para var mı? var. O zaman sakla çünkü yarın kira ödemen gerekiyor, elektrik var, başka faturalar var. (Öğretmen, Erkek, 36).*

Genç avukat gruplarda ise, olgun kuşak avukat gruplarda gözlemlediğimiz ve hukuk nosyonunun ayrılmaz bir parçası olan adalet, hak, vicdan gibi kavramların özgül bir ağırlığının olmadığı bulgulanmıştır. Genç avukatlar para, güç ve prestij sarmalındaki kentsel

ilişki ağlarında kompoze olmaktadır. İşçi avukatlar, avukatlık meslek hiyerarşisinde en kırılgan kesim olarak öne çıkmaktadır ve kentsel yoksulluğu derin boyutlarıyla deneyimlemektedir. Coşkun'a göre bu duruma şaşırmamak gerekir çünkü bu kitleler, kentte yaşayan ve kentsel bağları kuvvetli yeni proleterleşmiş gruplardır (Coşkun, 2012, s. 82). Katılımcıların anlatılarına göre işçi avukatlık aşırı mesaisi, net gelir azlığı ve geçici çalışma düzeniyle, mesleki bilginin değersizleştirildiği ve pazar kapasitesinin düşürüldüğü özel bir kategori olarak öne çıkar. İşçi avukatlar, öğleye kadar en az dört duruşma, sonra büroda dilekçe yazma, akşam çıkarken de maillere cevap verme karşılığında, çok düşük ücretlerin ödendiği yeni türden bir sömürü düzeniyle karşı karşıyadır. Kentsel yaşam mücadelesinde, işçi avukatlar kira gibi temel giderleri ödemekte zorlanmaktadır. Kültürel ve sosyal ihtiyaçları karşılarken iki kere düşünmekte, indirimleri takip etmektedirler (Avukat, Kadın, 28). 30 yıl öncesinin sosyo-ekonomik bakımdan korunaklı bir orta-sınıf mesleği olan avukatlık, bugünün dünyasında genç kuşak meslek mensuplarından kentsel yeni dar gelirli ve sınıfsal olarak gerilemiş toplumsal grupların oluştuğu bir mesleki kategoriye dönüşmüştür. Günümüzde genç kuşak avukatların meslek dünyasında iki yönlü bir ayrımdan söz etmek olanaklıdır. Ayrımlardan ilki, İstanbul'un para ilişkileri ve kapitalist bir başkent olma niteliğine vurgu yapan özel bir belirlemedir. Bu ayrım, mesleğe nerede başlandığı ve icra edildiği (İstanbul mu, taşra mı) basit sorunsalın çok ötesinde, genç kuşak avukatların, İstanbul zeminindeki, olası mesleki çatışkı ve para ilişkileri gerilimlerini ima eden, hatta ön varsayan bir anlamlandırmadır:

> *Bir defa İstanbul başka bir yer onu söyleyeyim. Zaten hukuk camiasında da hikaye o. İstanbul metropol ortaklığı, zaten dünyanın en büyük barosu, bir de İstanbul dışında Ankara, Gaziantep, Urfa taşra diye geçiyor bizim hukuk camiasında. (Avukat, Erkek,36).*

İkinci ayrım, bizzat İstanbul'da mesleki pratiği sergileyen avukatlar arasındadır. Bu ayrım, İstanbullu avukatlarla taşralı avukatlar arasında mesleki kariyerin gelişimi ve maddi/mülkiyet olanaklarına erişim bakımından göz ardı edilemeyecek farklılaşmalara vurgu yapar. Farklılaşmanın mahiyeti, avukatların piyasaya gömülü meslek pratikleriyle bağlantılı, bu bağlantıları güçlendiren bir toplumsal yatkınlığa sahip olmak, ticari çevreden gelmek ve bağlantılı sosyal sermayeye sahip olmakla ilişkilidir. Sınıfsal kökene gömülü, İstanbullu avukatlarla, taşra kökenli avukatlar arasında sosyo/ekonomik ve kültürel/sosyal sermayeler toplamının etki gücünün karşılaştırılmasında, İstanbullu genç avukatların lehine, taşralı genç avukatların aleyhine meslek hayatının başlarında, daha ilk kertede ortaya çıkan bir mağlubiyete gönderme yapar:

> *… Anası babası burada avukat olan bir zümre ve yahut ta Saint Benoit, Saint Michel, Robert College gibi ekibin içerisinde olduğu kökleşmiş İstanbulluların çocukları, bir de bizim gibi taşradan buraya gelip yırtmaya çalışanlar. Bu arkadaşlar otomatikman babalarından, dayılarından, kuzenlerinden ilişkileri daha farklı olduğu için staj yaptıkları yerler bile farklı (Avukat, Erkek, 36).*

Genç kuşak avukatlar, metropol-para ortaklığının ilişkiler ağında, kendi toplumsal kültürel ve değer dünyalarından (taşra kökenli avukatlar) kopuşa gönderme yapan, olağan sosyalizasyon süreçlerini alt-üst eden bir "yeniden sosyalizasyona" maruz kalırlar. Yeniden sosyalizasyonun anlamı, neo-liberal süreçlerin şekillendirdiği ve avukatların iş hayatındaki pratiklerinden gözlemledikleri, yeni türden kültürel kodları içerir. Toplumsal mesafelerin yeniden

tanımlandığı bu süreç, para ilişkileriyle biçimlenir ve kırılgan toplumsal kesimlere mensup genç avukatların yeni türden bilgi stoklarıyla kültürlenmeleri sonucunu doğurur. Öğrencilikte kır pidesi yemekle başlayan ama avukat olduktan sonra Etilerdeki lüks restoranlarda müvekkil ağırlamaya (Avukat, Erkek, 36) doğru gelişen bu süreç, aktörleri duygusal ve düşünsel olarak aşındırmakta, meslek nosyonunu inşasına zarar vermektedir:

> *… Plaza avukatı olarak girmiş bulundum işe. Ona göre ayakkabılarım kıyafetim her şeyim vizyonum, konuşma değişiyor. Amma velakin, patron olacak şahıs, avukat olan kızının üzerine ofis işletiyor, emekli hâkim, bakın buradan neler çıkıyor. 20 yaşlarında iki geç kız avukatı alıyor, umutları ve hayalleri olan gencecik insanları. Örneğin, hep beraber yemeğe gittiğimiz zaman, elimizi yüzümüzü düzeltmek ve kendimize çeki düzen vermek için tuvalete gittiğimizde, yemekten önce tuvalete sık gitmeyin, çok yersiniz hesap çok gelir diyecek kadar ahlaktan yoksun... En son zaten dövüyordum terbiyesiz adam diye, çünkü sarılıp öpmeler laubali laubali hareketler, elini belime atmalar, sinirlendim ve derhal ayrıldım o bürodan (Avukat, Kadın, 29).*

İşçi avukatlar, sadece piyasanın ve büro mantığının yıkıcı etkilerine maruz kalmazlar; aynı zamanda, psişik güveni ve kişisel itibarı zedeleyen mekanizmalarla da mücadele ederler. Özellikle, kırsal kökenli İstanbullu avukatların zihin dünyalarındaki "meslek tahayyülüyle", profesyonel iş yaşantısındaki tahayyül arasındaki ayrım dikkat çekicidir. Bu ayrım, mesleğin sosyo-ekonomik gerilemesiyle ilişkilidir. Avukatların "mesleğe bir burjuva gibi başlamayı umarken, direkt işçi sınıfının bağrına dalmak" (Avukat, Kadın, 29) olarak betimledikleri fiili gerçeklik; sınıf risklerinin, otuz yıl öncesinin korunaklı bir orta sınıf mesleği olarak serbest avukatlığı nasıl aşındırdığının göstergesidir. Büro sahibi patron avukatların "beğenmiyorlarsa gitsinler, daha iyisi daha düşük ücrete bulunur" (Avukat, Kadın, 28) anlayışı, genç avukatların üzerindeki sosyo - ekonomik baskıyı artırmaktadır. Akbaş'ın da vurgu yaptığı gibi, hukuk alanı, giderek sermaye birikiminin yoğunlaştığı bir mesleğe dönüşmüştür. Bütünüyle kapitalizmin yasalarının işlediği ve para ilişkilerinin metalaştırdığı bir hizmet görünümündedir (Akbaş, 2013, s. 143). Cirhinlioğlu'nun 1997'de avukatlara ilişkin yaptığı çalışmada ise daha iyimser sonuçlara ulaşılmıştır. Cirhinlioğlu'na göre, 90'lı yılların sonlarında avukatlık mesleğinin ekonomik kazancı oldukça tamin edicidir ve avukatlar mesleki pratiklerde adalet kavramının önemine vurgu yapmaktadır (Cirhinlioğlu, 1997, s.73,74). Fakat bugünün dünyasında, yaşam pratiklerinde cereyan eden ve üstesinden gelinmesi gereken "fiilli yoksulluk", genç avukatları iki yönlü sorgulamaya sevk etmiştir. İlki, mesleğin verili hoşnutsuzluğunun tetiklediği, mesleki kariyerin başka biçimde inşasını talep eden ve geçmişe yönelik pişmanlığı "ama böyle olmamalıydı" diyerek dile getiren bir duygu durumudur. İkincisi ise, mesleğe eleştirel bir mesafeyle yaklaşan ve avukatlığın felsefi ilkelerden ve hukuk nosyonundan uzaklaşmasından "etik huzursuzluk" duyan bir yaklaşımdır:

> *… Müvekkille görüşmeye Clio arabayla gidiyorsan hiç gitmene gerek yok. Bir tane dava kazanıp, Mercedes Escont'a binmen lazım hatta bizim mesleğimiz ye kürküm ye, show business, tamamıyla show business etkinliği, ne bir etik, ne bir kural kaide, ne bir işin esasına ilişkin bir şey yok (Avukat, Erkek, 36).*

Avukatlar, öğretmenlere benzer biçimde devlet istihdamı ve memurluğa eğilimli durumdadır. Piyasa avukatlığının ve serbest çalışmanın mülkiyet edinim kapasiteleri riskleri ve güvencesizliği karşısında memur olma bir kariyer alanı olarak belirmiştir. Bu durumun genç

kuşak avukatlardaki yansıması, hukuk fakültelerine girdikleri ve mezun oldukları dönemdeki değişimi bir şok etkisi olarak betimlemeleridir. Okullara girdiklerinde olağan üstü bir gelecek vaat eden hukuk fakülteleri, mezuniyette açık bir yoksulluk ve güvencesizlik kariyeri ortaya çıkarmıştır ve devlet güvencesindeki memuriyet türleri cazip hale gelmiştir:

> *… Devlette çalışmak artık bir lütuf, yani mükemmel bir şey, altın değerinde bugün. İnsanlar ben memurum dediğinde, haddim değil bir toplumsal belirleme yapmak ama o kabul çok farklı. Serbest çalışan adama yaptıkları muamele esnaf muamelesi ha iplik satıyorsunuz Eminönü'nde, ha Gayrettepe'de ofisiniz var (Avukat, Kadın, 29).*

Olgun kuşak öğretmen ve avukatların mesleki deneyim ve öğrenmeleri ise genç kuşaktan iki eksende farklılaşır. İlki, meslek içi hiyerarşilenme ve alt bölümlenmelerin yıkıcı etkilerinin var olmamasıdır. İkincisi, sosyo-ekonomik yeterliliğin ve mesleki saygınlığın yüksekliğidir. Olgun kuşak öğretmen ve avukatların mesleki pratiğe başladıkları dönem, ağırlıklı olarak 1980'li yıllardır. Öğretmen gruplar açısından 1980'li yıllar, mesleğin toplumsal hiyerarşide özgül ağırlığının olduğu bir dönem olarak öne çıkar. Olgun kuşak öğretmenler, mezuniyetlerinin hemen ardından devlete atanmışlardır (Öğretmen, Kadın, Seray). 1980'lerde, öğretmenlik mesleği tam zamanlı, devlet güvenceli ve emekliliğe kadar icra edilen bir meslek görünümündedir. Öğretmenin devlet güvencesinin dışına çıkması (özel okul ya da farklı sektörler) bir zorunluluk değil, isteğe bağlıdır ve ekonomik getirisi yüksek bir pratiktir (Öğretmen, Kadın, Seray). Benzer bir alternatiflerin çokluğu pratiği, olgun kuşak avukat gruplarda da gözlemlenmektedir. Aynı dönemde mesleğe başlayan bir avukat, kişisel tercihleriyle ilişkili olarak şirket avukatlığı yapabilmekte, devlete bağlı kurumsallıklara avukat olarak geçebilmekte, savcı/hâkim olabilmekte ve serbest avukatlığı ekonomik getirisi yüksek bir meslek olarak icra edebilmektedir. Bu eksende, olgun kuşak meslek mensupları, genç kuşakla karşılaştırıldığında sınıf risklerine daha seyrek maruz kalmıştır. 1980'li yıllar, avukatların mesleki pratikleri açısından hiyerarşilerin değil; meslek mensuplarının yüceldiği, net gelir bakımından zenginleştikleri ve mülkiyet edinimi açısından ilerledikleri yıllardır.

Sınıfın Özgünlüğü ve Sosyo-Ekonomik Gerilemeler

2000'ler periyodunda öğretmenlik mesleğini icra eden genç kuşağın, gelir ve mülkiyet ilişkileri konumlanmalarını analiz ettiğimizde, atanamamış öğretmen statüsündeki ücretli ve dershane öğretmenleri grupların, uzun erimli mülkiyet edinimi, tazminat hakkı ve tam sigorta gibi hayati olanaklardan yoksun oldukları bulgulanmıştır. Ücretli öğretmenler, haftalık 30 saatlik maksimum ders saatini doldursalar bile, ancak asgari ücrete yakın bir ödeme alırlar. Örneğin, ücretli öğretmen olarak çalışan Derya, 30 saatlik dersi dolduramadığı için asgari ücret kadar bile ödememe alamamaktadır. Sigortası çalıştığı süre boyunca 15 gün üzerinden yatırılmıştır, yaz döneminde maaş alamamış ve kadrolu biri atandığında işine son verilmiştir (Öğretmen, Kadın, 27). Dershane öğretmeni Nuray ise dershane kitapları basan bir yayınevinde haftanın 6 günü çalışmaktadır ve asgari ücretin üzerinde ücret almaktadır. 39 yaşındaki katılımcı, çalışırken asgari ücret üzerinden yatırılan sigortalarının emeklilik sürecinde bir dezavantaj oluşturacağının farkındadır (Öğretmen, Kadın, 39). Hem dershane öğretmenleri hem de ücretli öğretmenlerin toplumsal sınıf kökenleri orta sınıf görünümündedir ve bir önceki kuşağın görece güçlü ekonomik sermayesinin, sonraki kuşakta (ücretli ve dershane öğretmenlerinde) ortaya çıkmadığı söylenebilir. Katılımcıların aileleri kendi evlerinde oturmakta, düzenli gelirle yaşamakta ve araba mülkiyetine sahip olmaktadır. Dershane öğretmeni Mehmet Ali'nin

anlatısı, ailesinin toplumsal/sınıfsal kökeninin orta sınıf temellerini göstermesi bakımından önemlidir:

> *Babam İlköğretim öğretmeniydi ve memuriyet yaşamı boyunca, aynı zamanda da ticaretle uğraşmıştı. Atanamadığım için hep üzüldü ve sürekli Kamu Personeli Sınavına girerek, devlete öğretmen olmamı tavsiye etti (Öğretmen, Erkek, 39).*

Genç kuşak öğretmen gruplarda, günümüzdeki mesleki hiyerarşi şu görünümdedir: Milli Eğitim kökenli öğretmenler, sözleşmeli öğretmenler ve özel okul öğretmenleri, dershane öğretmenleri ve ücretli öğretmenlerdir. Hiyerarşinin en üstünde yer alan Milli Eğitim kökenli yani devlette çalışan öğretmenler, düzenli gelir ve mülkiyete erişimdeki avantajlı konumlarıyla dikkat çekicidir. Sözleşmeli öğretmenler ise, hukuksal olarak tamamen atanmış öğretmen statüsüne sahip olmamakla birlikte, fiili olarak atanmış öğretmen haklarını kullanmaktadır. Özel okul (kolej) öğretmenleri, net gelir ve sosyal haklar açısından homojen özellikler sergilemezler; özel sektörde çalışmanın risklerini deneyimlerler. Devlet öğretmenleri gibi iş güvenliğine sahip değillerdir; fakat mülkiyet ve net gelir bakımından ücretli ve dershane öğretmenlerinden avantajlı bir konum alırlar. Genç kuşak avukat gruplarda ise mesleki gelirle bağlantılı ilk kriz, stajerlik döneminde patlak vermektedir. Bir yıllık staj döneminde sigorta girişleri yapılmamakta ve para almadan çalıştırılmaktadırlar. Bu durum, özellikle Anadolu kökenli dar gelirli ailelere mensup genç avukatların geçim bakımından zorlanmalarına neden olmaktadır:

> *Bir yıl staj yaparken bedava çalışmanı istiyorlar, İstanbul gibi bir kentte düşünün. Benim ailem Zonguldak'ta, emekli bir babanın, hiç çalışmamış bir Annenin, işsiz ve sakat bir abinin aile bireyiyim, dolayısıyla ben staj yaparken paraya muhtacım, dört sene burada yurtta kalmıştım eve çıkma şansım olmadı hiçbir zaman, okul bittikten sonra akrabalarımın yanına yerleştim orada da bir yere kadar, mecbursun ev tutmaya kendi düzenini kurmaya (Avukat, Kadın, 29).*

Genç jenerasyon avukatların meslek yaşamlarının ilk beş yılı işçileşme süreciyle geçmektedir. Hukuk bürolarında maaşlı çalışan avukatların sigortaları gerçek maaş üzerinden yatırılmamaktadır. Beş yılın üstünde mesleki tecrübeye sahip büro çalışanı maaşlı avukatlarda net gelir açısından kazanımlar olsa da, mülkiyete aktarılabilir nitelikte değildir. Bu eksende, genç kuşak avukatlardan kentsel dar gelirli yeni toplumsal gruplar ve kitleler oluşmuştur. Burada dar gelirlilik kavramını, kendi meslek pratiğinde ve uğraş alanında giyim kuşam, barınma, ulaşım, gündelik rutinler ve kendini takdim gibi yapıp etmelerdeki kısıtların sistemleşmesi olarak kullanıyoruz. Bu eksende, 2000'ler periyodunda, genç kuşak avukatların bir orta sınıf kaymasından ya da doğru tabirle bir "geç orta sınıflaşma" durumundan bahsetmek olanaklıdır:

> *…Ben yedi yıllık avukatım ben de istiyorum arabamla gideyim, müvekkilin kapısında anahtarımı bırakayım ya da adliyeye gideyim. Metrobüslerde sürünmeyeyim indi bindi, indi bindi. Ben Kartal adliyesine giderken otobüs, metrobüs, metro yapıyorum, üç vasıta değiştiriyorum, aynı şekilde de geri dönüyorum. Bir kere yol beni zaten perişan ediyor (Avukat, Kadın, 29).*

Avukatların verili sınıfsal durumunu analize giriştiğimizde, bir hukuk bürosunda maaşlı çalışan avukatlarla, büro sahibi avukatların farklılaştığını gözlemleriz. Maaşlı gruplardan işçi avukatlar stajyerlik dönemleri hariç 1-4 yıllık tecrübeyle asgari ücret ve biraz üzerine

çalışmaktadır. 5-10 yıllık deneyime sahip maaşlı gruplar ise ortalama olarak asgari ücretin 2,5 katına tekabül eden bir gelir elde etmektedir. 10 yıllık mesleki deneyime sahip maaşlı çalışan avukatlarda net gelir göreceli olarak yüksektir, mütevazi mülkiyete erişim olanaklıdır fakat ev mülkiyeti için aynı durum söz konusu değildir. Bunun istisnası, kurumsal firmalarda çalışan genç avukatlarda gözlemlenir. Bu gruplarda, eşlerin çalışmasının yarattığı çift maaş katkısıyla ev mülkiyetine erişim olanaklı hale gelmektedir. 10 yıl ve üzeri serbest çalışan büro sahibi avukatların net gelir aralığı oldukça yüksektir. Fakat İstanbul koşullarında, giderleri de artış eğilimindedir. Çalıştıkları bürolara kira ödemektedirler, aynı zamanda ev sahibi değillerdir. Bağkur (sigorta) ödemelerini sistemli olarak yapamamaktadırlar. 1980'lerde meslek pratiğine başlayan olgun kuşak avukatların mesleğin ilk yıllarındaki görünümü, genç kuşaktan bütünüyle farklılaşır. Farklılaşma iki eksende belirginleşmektedir. İlki, mülkiyet konumlanmasıdır, İkincisi ise alternatiflerin çokluğudur. Olgun jenerasyon avukatların mülkiyet edinim kapasiteleri serbest avukatlarda, özel sektörde çalışanlarda ve devlet kurumlarındaki avukatlarda tutarlı bir görünüm sergilemektedir. Düzenli gelir birikime, birikimde mülkiyete dönüşmüştür. Örneğin, 1980'de Petrol İş Sendikasında başladığı avukatlık mesleğini 25 yıl icra ederek emekli olan Yalçın, İstanbul'da, Koşuyolu, Ümraniye ve Kartal'da daireleri olduğunu, Altınoluk'ta da yazlık alabildiğini ifade etmiştir (Avukat, Erkek, 58). Olgun jenerasyon avukatların meslek pratiklerinde çoklu alternatifler olarak ifade edilebileceğimiz olgusal bir durum söz konusudur. Bu kuşağın, memuriyet temelli avukatlık türlerine, özel sektördeki kurumsal avukatlıklara ve hâkimlik/savcılık gibi statülere erişimleri oldukça kolaydır. Olgun kuşak avukat katılımcının anlatısı, farklı kariyerlere erişim ve alternatiflerin çokluğunu göstermesi bakımından dikkate değerdir:

> *…Bir yıl hâkimlik yaptım, kısa bir süre sonra, benim kayınpeder sendikacıydı, Deniz yollarına aldı beni. O yıllarda 3800 TL hâkimlik maaşı, 6500 TL deniz yollarındaki avukatlık maaşı, iki kat aşağı yukarı (Avukat, Erkek, 69).*

Olgun jenerasyon öğretmenlerde ise öğretmenlik mesleği, her daim mütevazi, ölçülü bir yaşamın dışavurumu, aynı zamanda da güvenlikli bir mesleki alan olarak görülmüştür. Mesleğin sosyo-ekonomisi, ölçülü mülkiyet olanaklarına erişimi mümkün kılmıştır. Olgun kuşak öğretmenler, toplumsal tabakanın alt kesimlerine baktıklarında, korunaklı bir mesleki alanın parçası olduklarını düşünmüşlerdir:

> *…Valla ben şöyle, zirveye bakmadan aşağıya bakınca elbette güvendim. Yukarıya baktığımız zaman mutlu olmamız mümkün değil, aşağıya baktığımız zaman atıyorum senin maaşının üçte biri kadar maaş alıyor, iş güvenliği de yok (Öğretmen, Erkek, 61.)*

Olgun kuşak öğretmenler dünyasında, geçim olanakları ve net gelirin mülkiyete aktarımı bağlamında erkeklerle kadınlar arasında dikkat çeken bir ayrım söz konusudur. Özellikle, tek maaşlı erkek öğretmenler geçim konusunda dezavantajlı konumdadır. Ağırlıklı olarak Anadolu kökenli ve dar gelirli sosyal çevreden gelen tek maaşlı erkek öğretmenler, İstanbul gibi kentsel bölgelerde öğretmenliğin dışında ek iş yapmak zorunda kalmışlardır. Bu bulgu, 80'li yıllarda mesleğe başlayan meslek türleri içinde, sadece tek maaşlı öğretmelerde bulguladığımız bir özgünlüktür. Bunun mahiyeti, Türk toplumunda tarihsel olarak öğretmenliğin ekonomik sermayeyi genişletme kanallarının son derece sınırlandığı ve bir dar gelirlilik sosyolojisine sahip olduğu gerçeğidir. Olgun kuşak kadın öğretmenlerde ise ağırlıklı olarak eşlerin de çalışma yaşamının içinde olduğu görülmüştür. Bu durum, net gelir ve

mülkiyet ediniminde çift maaşın avantajını yaratmış ve yüksek bir yaşam standardı sağlamıştır. Olgun kuşak kadın öğretmenlerin toplumsal kökenleri de ayrıksı bir görünüm sergilemektedir. Kadın öğretmenlerin toplumsal sınıfsal kökenleri orta sınıf karakterlidir. Memur ya da esnaf/tüccar ailelere mensup olan kadın öğretmenlerin aileleri tarafından şehir dışına okumak amacıyla gönderilmeleri, hem çağdaş bir dünya görüşünün hem de ekonomik bir gücün göstergesidir.

Bir Özsaygı Yitimi Olarak Mesleki Statü ve Gelecek Tasarımı Olarak Meslek

Botton'a göre, "her birimiz kendimize tahammül edebilmek için dünyanın bize saygı duyduğuna dair bir takım işaretler arar, onlara bel bağlarız" (Botton, 2015, s. 8). Çağdaş toplumlarda da bireyler statü endişelerini farklı yollarla dile getirirler. Saygı taleplerimizin nesnel ölçütü ise çağımızın sosyo-ekonomisiyle tutarlı, meslek pratikleri çerçevesinde paraya, mülkiyete ve tüketime dönüşebilen kapasitelerin simgesel gücüdür. Türkiye'de deneyimlediğimiz yeni periyod, öğretmenlerin sosyo-ekonomik bakımdan geriledikleri bir daralma dönemidir. Daralmanın anlamı, öğretmenlerin mesleki hiyerarşisinde her biri ayrı dünyalara göndermede bulunan farklı ekonomik gelir ve mülkiyet edinim biçimleri inşa eden bir yapılaşmadır. Yeni dönemde öğretmen saygınlığı ve prestijinin en düşük seviyede hissedildiği kitle ücretli öğretmenlerdir. Bu grupların deneyimlerinde, mesleğin bilişsel, duygusal ve pratik açılardan yordamlar sunma, bireylerin yaşamlarını bir dizi olanaklar setleriyle genişletme ve katkı yapma kapasitesi yani "ethos" işlevi bulunmaz. Ücretli öğretmenlerin mesleki yazgısı, aynı eğitim düzeyi ve yeterliliklere sahip aktörlerden bir grubunun atanarak kadrolu öğretmen olması, diğerlerinin ise atanamayarak meslek evreninden dışlanmasının radikal düzeyli çelişkileriyle biçimlenir:

> *…Ben Bayrampaşa da İTO diye bir okul var oraya gittim. Çalıştığım okuldan müdür yardımcısı tavsiye etti beni o okula, 6 saatlik bir tarih dersi varmış, ama o okulun müdür yardımcısının geçici diye ücretli öğretmenlerle ilgilenmediğini söyledi bu bile insanı üzüyor ve etkiliyor. Yani seni insan yerine koymuyorlar ve muhatap almıyorlar (Öğretmen, Kadın, 27).*

Ücretli ve dershane öğretmenlerinin tam istihdam kaybının yıkıcı sonuçları, gündelik etkileşim pratiklerinde belirgindir. Özellikle, pazar kapasitesi yüksek (mühedis, doktor) meslek mensuplarıyla karşılaşma alanlarında, statü kaybının özsaygıyı zedeleme riski vardır. Günümüz dünyasının para ve güç ilişkilerinin inşa ettiği rekabette direnci en zayıf toplumsal gruplar olarak atanamamış öğretmenler, öğretmenlik mesleğinin olağan kariyerinden sapma eğilimindedir ve hatta mesleği içsel açıdan reddetme tavrını alırlar. 2000'ler periyodunda, mesleki saygınlık ve prestij açısından tüm gruplar gerilemiştir. Örneğin, Milli Eğitim kökenli öğretmenler, özellikle ekonomik sermayeleri baskın çevrelerle temasa geçtiklerinde, statülerinin sarsıldığı duygusuna kapılmaktadır. Ekonomik ve sosyal sermayeleri baskın büyük esnafla karşılaşmalarda, bu yönlü bir duygu yoğunlaşmaktadır:

> *…Benim okulda öğretmen arkadaşlarım var. Bunlar aynı zamanda büyük ölçekli ticaret yapan ailelerin çocukları sadece öğretmen maaşıyla nasıl geçinilir diyerek dalga geçiyorlar, maddi açıdan küçük görüyorlar (Öğretmen, Erkek, 30).*

Meslekler toplumsal karşılıklar yaratırlar. Bu karşılıklar, gündelik ilişkilerde anahtar kavram işlevi görür. Anahtar kavramların işlevsizleşmesi durumunda, mesleğin kariyer tercümesi sönümlenir ve tahayyül gücü parçalanır. Bireylerin zihinleriyle dış dünya arasındaki diyalojik

bağlantı kopar (Özkurt, 2018). Bu durumda, meslek tavsiye edilebilir ve gelecek tasarımı oluşturabilir nitelikten uzaklaşır. Genç avukat gruplarda benzer bir kariyer parçalanmasını gözlemleriz. Özellikle, Anadolu kökenli genç avukatlar, hukuk fakültelerinde öğrencilik döneminde tasarımladıkları mesleki kariyerin, kentsel karakterli maddi/mülkiyet ilişkileriyle parçalandığını hisseder. Genç kuşak öğretmenler gibi avukatlarda sosyal sistemle bütünleşme pratiğinde gecikmektedir. Genç kuşak avukatlar, yerinde bir betimlemeyle, kendileri açısından büyük bir yaşam tasarımını yitirmişlerdir. Toplumsal kökenlerden miras aldıkları alt orta sınıf konumu ve geleneksel yatkınlıkları aşmaya yönelik motivasyon, kentsel sosyo-ekonomik baskılarla sönümlenmiştir. Bir hukuk fakültesini bitirerek, uzmanlığın yaratacağı sınıfsal kırılmayla, kendi bireysel/ailesel düşük toplumsal sermayeler kesif daireleriyle mesafeyi açma girişimi ve denemeleri, mesafeli yaklaşmaya dönüşmüştür. Mesafeli yaklaşma, genç avukatların verili ekonomik/sınıfsal koşullarını aşılabileceklerine ilişkin kuşkularının artmasıdır. Bu kuşkular, akademik/bilimsel mesleki sıçrama talebinden, sınıf atlamaya yönelik motivasyondan ve kendini gerçekleştirme tasarılarından feragat etmeye neden olur. Para ilişkilerinin metropol merkezi olarak İstanbul'da avukatlık pratiğini sergileyen genç kuşak, neo-liberal ekonomik ilişkiler ağında mesleki itibarı yitirmektedir. Avukatlık, bir mesleki alan olarak piyasa gücü karşısında zayıflayan ve mesleki itibarı kaybeden bir hizmet görümündedir:

> *İstanbul'da ben avukatım dediğimde çok büyük bir etki uyandırmıyor, karşı tarafta özellikle şirket sahipleri, büyük firma sahipleri dikkate bile almıyorlar (Avukat, Kadın, 29)*

Statü kaybı, mesleki niteliklerdeki gerileme, niceliksel yığılma, güvenceli gelir araçlarından yoksunluk, müvekkillerle ilişkilerde avukatların konumunu zayıflatan ve pazarlık kapasitesini düşüren kısıtlıklar olarak öne çıkmaktadır. Avukatlar dünyasında sıkça vurgulanan bir diğer sorun, hukuk fakültelerinin artışıyla bağlantılı özellikle de özel üniversitelerin yaygınlaşmasıyla, belirli avukat grupların mesleki yetersizliklerine ve sınırlı hukuk bilgilerine yönelik eleştirilerin artışıdır. Devlet üniversitesi kökenli avukatlar, bu dönüşümü "mesleki nitelik eksikliği" olarak görmekte ve devlet üniversitesi kökenli avukatlarla, vakıf üniversitesi kökenlileri keskin biçimde ayırmaktadır:

> *…Şimdi, son dönemlerde maalesef yanlış politikalar sonucu hukuk fakültelerinin sayısı artırıldı, kontenjanlar artırıldı, artık Türkiye'de yüz eli bininci olan kişi bile üniversite sınavında elini kolunu sallaya salaya iyi bir puan almadan istediği hukuk fakültesine giriyor. Tabiri caizse, parayı basıyor diplomayı alıyor. Bu durum, yetkin olmayan, bilgisiz, zeki olmayan avukatların piyasada boy göstermesine yol açıyor. Şimdi artık insanlar da bunu gördükçe yani bu kalitesizliği, bu bilgisizliği, avukatlar gözden düşmeye başladı. Bir çeşit prestij kaybı çünkü bir davasını veriyor vatandaş, avukat onu doğru düzgün yönetemiyor, yazdığı dilekçenin başı sonu belli değil, eksikleri var, bilgisi yeterli değil (Avukat, Kadın, 28).*

Hem genç kuşak öğretmen gruplarda hem de avukatlarda, piyasanın eğretiliği devlet güvencesindeki işlere talebi artırmıştır. 2000 sonrası dönem, genç meslek mensuplarının tümü için memur olma eğiliminin güçlendiği bir periyoddur. Bu dönemde, memurlaşma eğilimi klasik anlamının çok ötesine geçerek, bir hayat memat meselesine dönüşmüştür. Devlete bağlanma, devlet istihdamı dışında geçim olanağının imkânsızlaşması anlamında "devletlileşme" talebi artmıştır. Devletlileşme kavramının pratik göndermesi, bir kariyer alanı

olarak özel sektörle ilişkili istihdamın faillerin bakışında yok hükmüne düşmesi, bir gelecek tasarımı ve yaşam motivasyonu sunamamasıdır. İş güvenliği ve düzenli gelir, mülkiyet edinimi, mesleki prestij ve saygınlık anlamında devlet istihdamının rakipsiz bir kariyer olarak belirmesi, yeni ve özgün bir durum olarak öne çıkmasıdır (Özkurt, 2018). Burada söz konusu olan devletin devleti yüceltmesi değil, memurluğun rakipsiz bir kariyer olarak bir kez elde edildiğinde, bir daha kimsenin arkasına bakmayacağı yaşam boyu bir güvence sunmasıdır.

Olgun kuşak öğretmen ve avukat meslek mensuplarının mesleki statü/saygınlık konumlanması ve içsel doyumu genç kuşaktan bütünüyle ayrıksı bir görünüm almıştır. Dönemin genel atmosferinde piyasa güçlerinin emek üzerindeki baskısının göreceli zayıflığı, örgütlü işgücü ve devletin kamusal alandaki denetimi meslek mensuplarına avantajlar sağlamıştır. 80'li yıllar, öğretmen gruplarda mesleğin sosyo-ekonomik kapasitesinin gelişmişliği ve mesleki saygınlığın dış dünya onursal karşılığının yüksekliğiyle öne çıkar. Olgun kuşak öğretmenler öğreticilik, önderlik ve problem çözen rehber figürleriyle öne çıkmaktadır:

> *…Öğretmenlerle köylüler arasındaki ilişkiler çok yoğundu. Biz de köylüleri daha iyi tanıdıkça, köylülere daha nasıl yararlı olabiliriz, daha nasıl faydalı olabiliriz hep bunların düşüncesi içerisindeydik (Öğretmen, Erkek, 60).*

Olgun kuşak öğretmenlerin deneyimlerinde, meslek kimliği toplumsal ilişkilerin yapıcı işlevselliği ve insan ilişkilerinin zenginliğiyle güçlenmiştir. Yaşamın fiili dinamikleriyle sağlamlaşmış meslek nosyonu, meslekle-karakter arasında bütünlük oluşturmuştur. Olgun kuşak kadın öğretmen katılımcının deneyimleri, öğretmenlik mesleğinin toplumsal işlevi ve gündelik yaşantıdaki karşılığıyla, aktörlerin içsel dünyalarını yansıtmaktadır:

> *… Paylaşım vardı orada, mesela komşularımız vardı bizi hiç yalnız bırakmazlardı. Eve gelirdik, bu saatten sonra yemek yapamazsınız gelin bize derlerdi. Gitmezdik tepsiye koyar getirirlerdi (Öğretmen, Kadın, 57).*

Olgun jenerasyon avukat grupların mesleki prestij ve saygınlık konumları, öğretmen gruplardakine benzer bir biçimde gelişmiştir. Avukatların iş hayatındaki istikrar, aile yaşamına ve sosyal ilişkilere pozitif yönlü olarak yansımıştır. Olgun kuşak avukatlarda mesleğin sosyo-ekonomisi de saygınlığı da yüksektir:

> *…Meslek olarak kariyerimiz toplumun üst seviyesindeydi, bunu sosyal yaşamımızda görüyorduk, hissediyorduk. Yani gördüğümüz itibar ve saygı çok belirgindi (Avukat, Erkek, 69).*

Hem olgun kuşak hem de genç kuşak meslek mensuplarının, bir gelecek tasarımı olarak meslek atfı söz konusu olduğunda, tüm gruplar açısından bugünün meslek dünyasına radikal eleştiriler söz konusudur. Genç kuşak öğretmenlerin tümünde, öğretmenlik mesleği pozitif kariyer atfı yapılabilecek ve bir gelecek tasarımı olarak gündeme getirilebilecek konumda değildir. Böyle bir değerlendirmeye yol açan baskın neden, mesleğin sosyo-ekonomisindeki çok boyutlu gerilemelerdir. Genç kuşak öğretmenler, öğretmenlik mesleğini kendi çocuklarına ve öğrencilerine tavsiye etmemektedirler. Olgun kuşak öğretmenler ise, mesleği hem mülkiyet kapasiteleri hem de duygusal tatmin olarak tüm kazanımlarıyla deneyimlemiş olmalarına rağmen, bugünün dünyasında öğretmenlik kariyerini başta atama sorusuna vurgu yaparak olumsuzlamaktadırlar. Avukat gruplar ise piyasa avukatlığının risklerine dikkat çekerek, sosyo-ekonomik güvenceden yoksun olduğuna işaret etmektedir. Hâkimlik ve savcılık,

noterlik gibi mesleki alanları öne çıkarmaktadırlar. Genç kuşak avukatlar, mesleği piyasaya gömülü yıkıcı süreçlerle deneyimlemelerinden dolayı bir kariyer yarılmasıyla karşı karşıyadır. Bu yarılma, geçmiş eğitim yaşantılarına yönelik bir kuşkuyu, daha iyisini yapabilir miydim? sorusuyla gündeme getirmektedir. Bugünün dünyasındaki mesleki pratiklere örtük bir isyan söz konusudur. Olgun kuşak avukatlar ise genç kuşağın avukatlık kariyerini bir çıkmaz yol olarak görmektedir. Onlara göre, bugün artık genç, yeni mezun bir avukatın bir ofis, ev, yazlık, araba gibi mülkiyet çeşitlerine sahip olması olanaklı değildir.

SONUÇ

2000'ler dönemi genç meslek mensubu, öğretmenler ve avukatların mesleki deneyimleri üzerine yaptığımız çok boyutlu analizlerde, günümüz Türkiye'sinde "orta sınıf" sosyo-ekonomik gerilemesini olgusal olarak bulguladık. Bu gerilemeyi, üç boyutlu olarak tartışmaya açmak olanaklıdır. İlk boyut, mesleklerin 2000'ler periyodunda, yeni türden bölünmeler ve hiyerarşiler yaratması ve her bir hiyerarşinin farklı türden net gelir, mülkiyet kapasitesi ve mesleki saygınlığa gönderme yapmasıdır. Öğretmen gruplarda, maddi/mülkiyet kaynaklarına erişmek bakımından hiyerarşinin en altında olan gruplar dershane ve ücretli öğretmen kitlelerdir. Milli Eğitim kökenli öğretmenler düzenli gelir ve tam istihdama erişimden dolayı en avantajlı gruplardır. Genç kuşak avukat gruplarda ise hiyerarşinin en altında yer alan kitle, işçi avukatlar ve diğer maaşlı çalışanlardır. 10 yıllık mesleki deneyime sahip büro sahibi avukatlar ise net gelir ve mülkiyet kapasiteleri bakımından daha avantajlı bir konum elde etmişlerdir. İkinci boyut, sınıf durumunu analiz etmektir. Öğretmen gruplarda, ücretli ve dershane öğretmenleri net gelir, mülkiyet edinimi ve iş güvenliği bakımından en kırılgan kesimlerdir. Avukat gruplarda ise işçi avukatlar aynı parametreler açısından hiyerarşinin altında yer alırken, kurumsal avukatlar ve 10 yıl deneyime sahip büro sahibi avukatlar avantajlı konumdadır. Üçüncü boyut, mesleki statü ve bir gelecek tasarımı olarak meslek nosyonu sorunsalıdır. Ücretli öğretmenlerle, işçi avukatlar mesleki saygınlığı en alt düzeyde deneyimleyen gruplardır. Bu kitlelerin, meslekleriyle duygusal bağları son derece zayıftır ve gelecekte kendilerini meslek evrenlerinin dışında tahayyül etmektedirler. Tüm gruplar açısından genç kuşak meslek mensuplarının bakışında devlet memuriyetiyle bağlantılı işler cazibe merkezi haline gelmiştir. Avukat gruplarda hâkimlik, savcılık, noterlik gibi meslek türleri öne çıkarken, öğretmen gruplarda milli eğitim öğretmenliği tercih edilmektedir. 1980'lerde meslek pratiğine başlayan olgun kuşak öğretmen ve avukatların genç kuşakla karşılaştırılmasında ise mülkiyet kapasiteleri, mesleki doyum ve bir meslek ethosunun oluşması anlamında avantajlı konumda oldukları saptanmıştır.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazar(lar) aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadır(lar):

1- Bu makale, 20-22 Eylül 2023 tarihleri arasında Galatasaray Üniversitesinde düzenlenen X. Ulusal Sosyoloji Kongresinde, "Yeni Türden Bir Gerilim: Türkiye'de Orta-Sınıf Mesleklerde Sosyo-Ekonomik Gerilemeler ve Pratik Değersizleşmeler" başlığıyla sunulmuş bildirinin yeniden gözden geçilmiş ve genişletilmiş halidir.

2- Makale tek yazarlı bir çalışmadır.

3- Makalede kullanılan derinlemesine görüşme verileri 2018 yılında savunduğum doktara çalışmamın bulguları olduğu için etik kurul izni gerektirmemektedir.

4-Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız
Çıkar Çatışması: Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek: Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

Akbaş, K. (2013). Sınıf ve orta sınıf tartışmaları arasında yaldızlı yakalılar: avukatlar işçileşiyor mu? *Praksis, Orta sınıf, 32*(2), 115-144.

Andersen, G. E. (2006). Toplumsal riskler ve refah devleti. A. Buğra & Ç. Keyder (Eds), *Sosyal politika yazıları* (çev. B. Y. Çakar & U. B. Balaban) içinde. (ss. 33-54). İletişim Yayınları.

Ayata, S. (2002). Yeni orta sınıf ve uydu kent yaşamı. D. Kandiyoti ve A. Saktanber (der.) (2003) *Kültür fragmanları Türkiye'de gündelik hayat* içinde. (çev. Zeynep Yelçe). dördüncü basım (2017). ss. 37-56. Metis Yayınları.

Andersen, G. E. (2006). Altın çağ sonrası? küresel bir ekonomide refah devleti ikilemleri. A. Buğra & Ç. Keyder (Eds)., *Sosyal politika yazıları* (çev. B. Y. Çakar & U. B. Balaban) (ss. 55-100). İletişim Yayınları.

Cirhinlioğlu, Z. (1997). *Türkiye'de hukuk mesleği*. Gündoğan Yayınları.

Coşkun, K.M. (2013). Sınıf, kültür ve bilinç. Dipnot Yayınları.

Deacon, B. (2006). Küreselleşme ve sosyal politika: hakkaniyetli refaha tehdit. A. Buğra & Ç. Keyder (Eds), *Sosyal politika yazıları* (çev. B. Y. Çakar & U. B. Balaban) (ss. 101-158). İletişim Yayınları.

Bauman, Z. (2000). *Postmodernlik ve hoşnutsuzlukları*. (çev. İ. Türkmen). Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2011). *Bireyselleşmiş toplum*. (çev. Y. Alogan). İthaki Yayınları.

Bauman, Z. (2006). *Küreselleşme*. (çev. A. Yılmaz). Ayrıntı Yayınları.

Beck, U. (2014). *Risk toplumu*. (çev. K. Özdoğan-B. Doğan). İthaki Yayınları.

Botton, D. A. (2004). *Statü endişesi*. (çev. A. S. Bayer). Sel Yayınları.

Castells, M. (2013). *Ağ toplumunun yükselişi* (1). (çev. E. Kılıç). Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Gaulejac, V.D. (2013). *İşletme hastalığına tutulmuş toplum*. (çev. Ö. Erbek). Ayrıntı Yayınları.

Giddens, A. (2013). *Sosyoloji kısa fakat eleştirel bir giriş.* (çev. Ü. Y. Battal). Siyasal Kitabevi.

Giddens, A. (2014). *Mahremiyetin dönüşümü*. (çev. İ. Şahin). Ayrıntı Yayınları.

Gorz, A. (1986). *Elveda proletarya*. (çev. H. Tufan). Afa Yayınları.

Gorz, A. (1995). *İktisadi aklın eleştirisi*. (çev. I. Ergüden). Ayrıntı Yayınları.

Hardt, M. & Negri, A. (2012). *Duyuru*. (çev. A. Yılmaz). Ayrıntı Yayınları.

Hartmann, K. (2014). *Küresel çarkın dışında kalanlar*. (çev. E. L. Bakaç). Ayrıntı Yayınları.

Harvey, D. (2012). *Postmodernliğin durumu*. (çev. Sungur Savran). Metis Yayınları.

Kleinman M. (2006). Kriz mi ? ne krizi ? avrupa refah devletinde süreklilik ve değişim. A. Buğra & Ç. Keyder (Eds), *Sosyal politika yazıları* (çev. B. Y. Çakar ve U. B. Balaban) içinde. (ss. 159-193). İletişim Yayınları.

Sennett, R. (2012). *Beraber*. (çev. İ. Özküralpli). Ayrıntı Yayınları.

Sennett, R. (2013). *Kamusal alanın çöküşü*. (çev. S. Durak - A. Yılmaz). Ayrıntı Yayınları.

Standing G. (2006). Sosyal güvenlik ağları çılgınlığı: temel gelir Doğu Avrupa'da neden gereklidir? A. Buğra & Ç. Keyder (Eds), *Sosyal politika yazıları* (çev. B. Y. Çakar & U. B. Balaban) içinde. (ss. 333-373). İletişim Yayınları.

Standing, G. (2015). *Prekarya*. (çev. E. Bulut). İletişim Yayınları.

Özkurt, C. (2018). *Sınıf ve ötesi*. Gece Akademi.

Wright, E. O. (1978/2014). Neo-Marksist sınıf analizinin esasları. (çev. Ç. Çiğdamlı). (Ed. V. S. Öğütle). *Sınıf analizine yaklaşımlar* içinde. (ss. 49-72). Notabene Yayınları.

IBAD
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
Journal of Social Sciences

IBAD, 2024; (17):132-146
DOI: 10.21733/ibad.1500994 Özgün Araştırma / Original Article

Türkçe Öğretmeni Adaylarının 21. Yüzyıl Becerilerinde İletişim ve Öz Liderliğin Yordayıcı Rolü

The Predictive Role of Communication and Self-Leadership in 21st Century Skills of Turkish Pre-Service Teachers

Suna Özcan[1*]
Duygu Mutlu Bayraktar[2]

*** Sorumlu yazar**
Corresponding author

[1]Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Türkiye; Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Türkiye
E-mail:sozcan@29mayis.edu.tr; sunaozcan@ogr.iuc.edu.tr
ORCID: 0000-0001-9461-5732

[2]Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Türkiye
E-mail: dmutlu@iuc.edu.tr
ORCID: 0000-0002-2276-3768

Başvuru/Submitted: 22.06.2024
Son Düzeltme/Last Revision: 21.10.2024
Kabul/Accepted: 18.10.2024

Atıf bilgisi / Citation:
Özcan, S. & Mutlu Bayraktar, D. (2024). Türkçe öğretmeni adaylarının 21. yüzyıl becerilerinde iletişim ve öz liderliğin yordayıcı rolü. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi-IBAD Journal of Social Sciences*, (17), 132-146.

https://doi.org/10.21733/ibad.1500994

***Turnitin* Similarity Index** 13%

ÖZ
Dilin düşüncenin aracı olması bakımından üst düzey düşüncelerin gelişiminde önemli bir yere sahip olduğu ifade edilebilir. Düşüncelerin ifade edilmesinde, üst düzey düşünme becerilerinin, liderlik özelliklerinin yansıtılmasında dilin etkili bir araç olabileceği göz önüne alındığında dil eğitimiyle görevlendirilecek öğretmen adaylarının bu özelliklerinin belirlenmesi önemli görülmektedir. Bu nedenle bu araştırmanın amacı Türkçe öğretmeni adaylarının 21. yüzyıl becerileri, iletişim becerileri ve öz liderlik becerileri arasındaki ilişki ile öz liderlikleri ve iletişim becerilerinin 21. yüzyıl becerilerini yordama durumunu ortaya koymak olarak belirlenmiştir. Nicel araştırma yönteminin ilişkisel tarama modeline dayanan çalışmanın örneklem grubunu 2023-2024 eğitim-öğretim yılında Türkçe eğitimi 4. sınıfta giden 108 lisans öğrencisi oluşturmaktadır. "Kişisel Bilgi Formu", "21. Yüzyıl Becerileri Ölçeği", "Etkili İletişim Becerileri Ölçeği" ve "Kendi Kendine Liderlik Ölçeği" veri toplama araçları olarak kullanılmıştır. Araştırmadaki değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için pearson momentler çarpım korelasyonu katsayısı hesaplanmıştır. İletişim ve öz liderliğin 21. yüzyıl becerilerini yordayıcılığını belirlemek amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre Türkçe öğretmeni adaylarının öz liderlik ve etkili iletişim becerileri onların 21. yüzyıl becerilerini yordamaktadır. Ayrıca katılımcıların öz liderlik, etkili iletişim ve 21. yüzyıl becerileri arasında pozitif ilişki olduğu belirlenmiştir.
Anahtar kelimeler: Türkçe Öğretmeni Adayları, Öz Liderlik, İletişim, 21. Yüzyıl Becerileri

ABSTRACT
Language plays a crucial role in the development of higher-order thinking, serving as a tool for thought. Given that language is an effective means of expressing ideas, reflecting advanced thinking abilities, and demonstrating leadership qualities, it is essential to identify these traits in prospective teachers who will be responsible for language education. This study aims to explore the relationship between Turkish pre-service teachers' 21st-century skills, communication skills, and self-leadership skills, as well as the predictive impact of communication and self-leadership skills on their 21st-century skills. The study, based on the relational screening model of quantitative research, includes a sample group of 108 undergraduate students in their 4th year of Turkish education during the 2023-2024 academic year. Data collection tools included the "Personal Information Form," the '21st Century Skills Scale,' the 'Effective Communication Skills Scale,' and the 'Self-Leadership Scale.' Pearson product-moment correlation coefficients were calculated to reveal the relationships between the variables, and multiple linear regression analysis was used to determine the predictive role of communication and self-leadership on 21st-century skills. The findings suggest that Turkish teacher candidates' self-leadership and effective communication skills significantly predict their 21st-century skills. Additionally, a positive relationship was found between participants' self-leadership, effective communication, and 21st-century skills.
Keywords: Turkish Teacher Candidates, Self-Leadership, Communication, 21st Century Skills

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

GİRİŞ

Her çağa göre insanların ihtiyaçları değişmektedir. 21. yüzyıla gelindiğinde öne çıkan ihtiyaçların karşılanmasına yönelik 21. yüzyıl becerileri kavramı ortaya atılmıştır. 21. yüzyıl becerileri bilginin beceriye dönüştürülmüş ve bunların yaşamın her anında kullanılabilir duruma getirilmesini ifade etmenin yanı sıra çağın gerektirdiği yetkinliklerin bireyin yaşamının bir parçası hâline gelme durumunu ifade etmektedir (Posos Devrani, 2021). 21. yüzyıl becerileri yaşamın her alanında etkin olan beceriler olarak nitelendirilse de bunların belirli başlıklar altında sınıflandırıldığı görülmektedir. Bu sınıflandırmalar öğrenme ve yenilik becerileri; bilgi, medya ve teknoloji becerileri; yaşam ve mesleki becerileri şeklindedir (Özden, vd. 2018). Bu sınıflamaların her biri kendi içinde alt boyutlara ayrılmaktadır. Bunlardan öğrenme ve yenilik becerileri problem çözme ve eleştirel düşünme, yeniliği uygulama ve yaratıcı düşünme, iş birliği ve iletişim becerilerinden oluşmaktadır (Aktaş, 2022). Problem çözme bireyin karşılaştığı herhangi bir sorun karşısında gösterdiği çaba sonucunda problem olarak nitelendirilen durumun üstesinden gelmesini ifade etmektedir. Problemlerle baş etme becerisi gelişen bireylerin problemleri net bir şekilde tanımlayabilme ve bu problemlerin üstesinden gelmek için çoklu bakış açısına sahip olma, farklı sorunlara farklı çözümler üretebilme özellikleri ön plandadır (P21). Eleştirel düşünmede ise birey karşılaştığı durumları tüm olası boyutlarıyla analiz edip sebep-sonuç ilişkilerini, nesnel ve bilimsel yargılardan hareketle bir sonucu ortaya koymayı hedefler. Bu nedenle bir problemin çözümü için eleştirel düşünme becerilerinin kullanılması önemlidir. Birey problem çözme basamaklarını devreye koyarken net ve sağlam bir çözüme ulaşabilmek için eleştirel düşünme becerilerinden yararlanır. Bu nedenle problem çözme ile eleştirel düşünme birbirini tamamlayan iki önemli beceridir. Yaratıcı düşünme ve yeniliği uygulama; yaratıcı düşünme bireyin hayal gücünü devreye koyarak yeni bir buluş oraya koyması, yeni bir fikir üretmesi, sıradışı düşünebilme yetisini etkin hale getirmesi gibi şekillerde tanımlanabilmektedir. Yaratıcı düşünme ile bireyler sıradan bakış açılarından sıyrılarak alternatif ve etkin çözüm yolları ortaya koymaktadırlar. Bu özellikler yeniliklerin ortaya çıkmasında önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle çağımızda yaratıcı düşünme becerileri ve bunların gelişimi yeniliklerin gelişiminin belirleyicisi konumundadır. İletişim ve iş birliği becerileri; çağımızda ifade edilen üst düzey düşünme becerilerinin yanı sıra iletişim ve iş birliği becerileri de önemli bir yere sahiptir (Belet Boyacı & Güner Özer, 2019). Endüstrinin getirdiği farklı yaklaşımlar insan ilişkilerini, iş dağılımlarını da doğrudan etkilemektedir (Harari, 2018). Bir işin birden fazla kişinin bir araya gelerek veya bir iş bölümü bağlamında yürütülmesi günümüzde kaçınılmazdır. Bu nedenle bireylerle iletişime geçebilmek, bir işi iş birliği içerisinde yürütebilmek önemlidir (Partnership for 21st Century Skills (P21), 2019; Partnership for 21st Century Skills (P21), 2003). İş birlikli ve iletişim becerileri gelişen bireyler genellikle sorumluluklarının bilincindedirler. Takım ruhuna önem verirler, farklı fikirlere açıktırlar. İletişimin gerektirdiği dinleme ve konuşma becerilerini etkin bir şekilde kullanmaktadırlar (Partnership for 21st Century Skills (P21), 2015; (Partnership for 21st Century Skills (P21), 2009). P21'e göre problem çözme ve eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme ve yeniliği uygulama, iletişim ve iş birliği becerileri yenilik becerileri şemsiyesi altında yer almakta ve bireylerin yenilikçi olarak nitelendirilebilmesi için bu becerilere sahip olmaları beklenmektedir.

21. yüzyıl becerileri bağlamında ele alınan bir başka husus bilgi, medya ve teknoloji becerileridir. Bu, kendi içinde bilgi okuryazarlığı, medya okuryazarlığı ve bilgi ve iletişim teknolojileri okuryazarlığı alt boyutlarına ayrılmaktadır. Çağımızdaki teknolojik gelişmelerde yaşanan hızlı gelişimler göz önünde bulundurulduğunda teknolojinin yetkinlik alanları arasında yer

almasının önemi ortaya çıkacaktır. Özellikle yapay zekâ teknolojisinin gelişimi birçok farklı mesleğin ortaya çıkmasına zemin hazırlarken aynı zamanda birçok mesleğin de ortadan kalkmasına neden olmaktadır. Bu nedenle yeni meslekler için insan gücünden farklı şekillerde yararlanılması ve yok olmak üzere olan meslekleri icra eden bireylerin istihdam edilmesinde teknolojinin gerektirdiği yetkinliklerin geliştirilmesi önemlidir (Harari, 2018). Bilgi okuryazarlığı karşılaşılan bilginin analiz edilmesi, ihtiyaçlar doğrultusunda bu bilgilerin kullanılmasını gerektirmektedir. Böylece bireysel ve toplumsal refahın sağlanmasında toplumca bilinçlenmenin kanalları geliştirilebilecektir (Partnership for 21st Century Skills (P21), 2015). Medya araçları artık neredeyse temel ihtiyaçlar arasında yer alabilecek düzeye gelmiştir. Bu medya araçlarıyla ortaya konulan bilgilerin doğruluğunun belirlenmesi, bu bilgilerin bilgi ve becerilerin süzgecinden geçirilip hayata yansıtılması ayrı bir yetkinlik gerektirmektedir (Gray, 2016). Bu gereklilikten hareketle medya okuryazarlığı kavramı ön plana çıkarılmıştır. Medya okuryazarlığı eğitimiyle gelişen bireyler karşılaştıkları bilgileri olduğu gibi kabul etmek yerine bilginin geçerlik ve güvenilirliğini sorgulayarak kabul etmeyi tercih etmektedirler. Türkiye'de de medya okuryazarlığına ilişkin bilinç kazandırılması amacıyla Türkçe eğitimi kapsamında ortaokul düzeyinde "Medya Okur Yazarlığı" dersi verilmektedir. İfade edildiği gibi teknolojik araçlar yaşamımızın bir parçası hâline gelmiştir. Bu araçların etkin şekilde kullanımı bilgi ve iletişim teknolojileri okur yazarlığı ile yakından ilişkilidir. Bilgi iletişim teknoloji araçları eğitimi hem bu araçların fiziksel özellikleri bağlamında bilinmesi hem de bu araçlar aracılığıyla bilgi edinilmesi veya iş ve işlemler gerçekleştirilmesi önemlidir (Lamb, Maire & Doecke, 2017). Üst düzey düşünme becerileri ve bilgi, medya ve teknoloji becerileri gelişmiş bireylerin içinde yaşadıkları toplumun birer üyesi olarak sosyal ve duygusal olarak da etkileşime; mesleki gelişimlerini yönetmek için yeni bilgi ve becerilere ihtiyaç duymaktadırlar. 21. yüzyıl becerileri kapsamında bu ihtiyaçlar dikkate alınarak yaşam ve meslek becerileri belirlenmiştir. Bu bağlamda uyum ve esneklik, öz yönetim ve girişimcilik, kültürlerarası ve sosyal beceriler, üretkenlik, liderlik ve sorumluluk gibi bireyin kendini yönetme ve toplumsal uyumu gerçekleştirme bağlamında sahip olması gereken özelliklere vurgu yapılmaktadır. Yani bireyin 21. yüzyıl becerilerine sahip olabilmesi için üst düzey düşünme becerilerini etkin şekilde kullanabilmeli, bilgi, medya ve teknolojilere hâkim olabilmeli ve bütün bunların yanında yaşam ve meslek bilincine sahip olabilmelidir. Özellikle 21. yüzyıl becerileri kapsamında ele alınan liderlik ve sorumluluğun eğitim bağlamında da önemli bir yere sahip olduğu ifade edilebilir. 21. yüzyıl becerileri gelişmiş, aynı zamanda bu beceriler doğrultusunda eğitimde liderlik yapan eğitimcilere her zamankinden daha fazla ihtiyaç vardır. Çünkü öğretmenler, eğitimciler kendilerini çağın gerektirdikleriyle donatırken aynı zamanda yaşama hazırladıkları bireylere de önderlik yapmaları, öğreticilik yaparken bu öğretim sürecinin sorumluluklarını almaları önemlidir. Bu nedenle eğitimde lider öğretmenlerin varlığı öğrencilerin 21. yüzyıl becerilerinin gelişimine katkısı olacaktır.

Lider, çeşitli sorunlara çözüm üretebilen, bir toplumda örgüt kültürü oluşturabilen ve toplumu veya grubu yönetebilen, belirli hedefler belirleyip bu hedefler doğrultusunda kitleleri etkileyebilen bireydir (Mumford, vd. 2000). Bu nedenle liderlik vasfına sahip olanlar insanlara ilham veren, insanların bakış açılarını değiştirebilecek potansiyele sahip olan, insanların ilgi ve ihtiyaçlarının farkında olup bunları dikkate alan bireylerdir (Akman, Hanoğlu & Kızıl, 2015). Öz liderler ise örgütsel ve bireysel gücü, değeri öne çıkarma konusunda kendini güdüleyen bireylerdir (Tabak, Sığrı & Türkoz, 2013). Yani öz liderlik bireyin liderlik sürecinde ihtiyaç duyduğu güdü, öz yönetim gibi durumları işe koşup bunlar aracılığıyla hedefe ulaşmak için üst

düzey çaba harcama durumu olarak nitelendirilmektedir (Telli, Ünsar & Oğuzhan, 2012; Uğurluoğlu, 2011). Öz liderler, öz denetime, öz güdüye sahiptirler. Bunlarla koydukları bireysel veya örgütsel amaçları kendileri için anlamlı hale getirir, ortaya koydukları fikirler ve gerçekleştirdikleri eylemleriyle çoğunlukla yapıcı olma eğilimindedirler. Bu nedenle dış baskılardan etkilenmek yerine kendi içsel güdüleriyle daha iyi bir şekilde amaca ulaşma eğilimindedirler. Öz liderlik özelliklerine sahip bireylerin öğretmenlik kavramıyla ilişkilendirildiğinde aslında gelişim çağında olan öğrencilerin model alabileceği ve aynı zamanda gelişim dönemlerinde olmalarının getirdiği belirsizlik durumlarında karşılaşabilecekleri öz liderler onların eğitimlerinde ve yaşam gelişimlerinde önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle özellikle öğretmen olarak kitlelere hitap eden bireylerin öz liderlik özelliklerine sahip olmaları onların geniş kitlelerin yaşamlarını anlamlandırmalarına katkı sağlayacağı ifade edilebilir.

İletişim, bilgiyi üretme, anlamlandırıp aktarma sürecidir (Dökmen, 2010). Bu sürecin gerçekleşebilmesi için iki farklı bireyin olması gerekmektedir. Yani iletişim için iki farklı bireyin bilgi alışverişi için etkileşim kurması gerekmektedir. Bu etkileşim sürecini Cüceloğlu (1997) duygu ve düşüncelerin aktarılması süreci olarak nitelendirmektedir. Sosyal bir varlık olan insan bilgi alışverişi, kültürel, sosyal, eğitim-öğretim eylemleri, karşısındakini etkileme gibi birçok nedenle iletişimden yararlanmaktadır (Tutar & Yılmaz, 2005). Bu hususlar dikkate alındığında aslında bireyin varlık sürecini anlamlandırabilmek ve varlığını sürdürebilmek için iletişime ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Bu iletişim sürecinin gerçekleşebilmesi kaynak, mesaj/ileti, kanal, hedef ve geribildirimlerle mümkündür (Kaya, 2011; Tutar & Yılmaz, 2005; Cüceloğlu, 2004). İletişim süreci şu şekilde görselleştirilebilir:

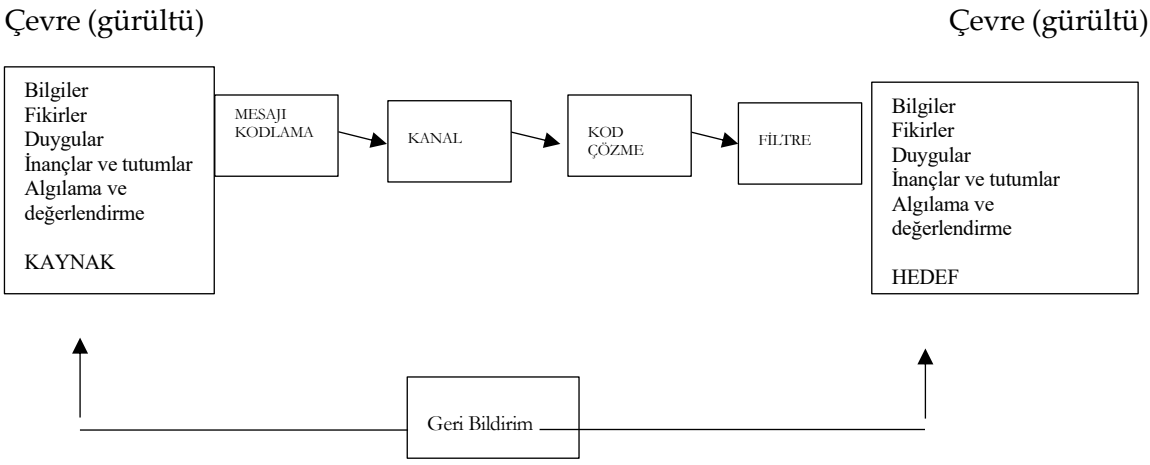

Şekil 1. *İletişim Süreci* (Kaynak: Tutar & Yılmaz, 2005)

Kaynak (gönderici), mesajı gönderen, diğer bir deyişle iletişimi başlatan taraftır. Duygu, düşünce ve bilgilerin sembolleştirildiği kısımdır (Karatepe, 2005). Mesaj/ileti kaynağın iletmek istediği herhangi bir duygu veya düşünce olarak nitelendirilmektedir (Zıllıoğlu, 1993). Kanal, bilgi, duygu veya düşüncenin alıcıdan hedefe gönderilmesine olanak sağlayan süreç veya yola denir (Gökçe, 2013). Alıcı/hedef, kaynak tarafından gönderilen mesajı algılayan ve dönüt için gerekli zemini oluşturan taraftır (Zıllıoğlu, 1993). Geri bildirim, hedef tarafından mesajın algılanıp algılanmadığına ilişkin karşılığı içeren süreci ifade etmektedir. Genel olarak iletişim sürecinin iyi bir şekilde gerçekleşmesi için bu unsurların eşgüdüm içerisinde gerçekleşmesi

gerekmektedir. Ayrıca Şekil 1'de ifade edildiği gibi bu unsurların her birinin de kendi içinde sahip olması gereken özellikler vardır. Bütün bunların sağlıklı bir şekilde yürütülmesi hâlinde iyi bir iletişimin gerçekleşebileceği ifade edilebilir. Eğitimde en önemli hususun iletişim olduğu göz önünde bulundurulduğunda eğitimde lider veya rehber rolünde olabilecek durumda olan öğretmenlerin bu konudaki yetkinlikleri öğrencilerin öğrenim süreçlerini doğrudan etkileyecektir (Cansoy, 2018; Hacıoğlu, 1990).

Çağımızdaki teknolojik hız, yapay zekâ ve buna benzer birçok yeni etken bir taraftan 21. yüzyıl becerilerinin gelişimini kısıtlayabilirken diğer taraftan 21. yüzyıl becerileri gelişenlerin bu yenilikleri yönetmelerini kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla liderlik ve iletişim becerileri gelişenlerin 21. yüzyıl becerilerinin de geliştiği varsayılabilir. Teknolojik araçların yaygınlaşmasıyla toplumlar arasındaki hızlı iletişim dilsel, kültürel erozyon riskini de ortaya çıkarmaktadır. Dilsel, kültürel iletişim toplumlar arası dostluk, dayanışma için bir fırsat olarak görülebileceği gibi diğer toplumların dilsel, kültürel değerlerine zarar vermek isteyenler için de bir silah görevi görebilir. 21. yüzyıl becerileri gelişenler karşılaşabilecekleri bu tehditler karşısında dillerini, kültürlerini korumanın bilincinde olurlar. Bu nedenle erken yaşlardan itibaren okullarda dil eğitimleri verilirken aynı zamanda 21. yüzyıl becerilerinin kazandırılması daha bilinçli ve toplumsal değerlerinin farkında olan nesillerin gelişmesinde önemlidir. Genel olarak derslerin dil aracılığıyla gerçekleştiği dikkate alındığında dil eğitiminden sorumlu olan öğretmenlere önemli roller düşer. Özellikle Türkçe derslerini yürütecek olan öğretmenlere önemli roller düşmektedir. Bir taraftan Türkçeyi öğretmek diğer taraftan -diğer derslere de temel teşkil eden bu ders aracılığıyla kazandırılması gereken bütün becerilerin bilincinde olmak- 21. Yüzyıl becerilerini duyumsatabilmeleri gerekmektedir. Bu nedenle henüz Türkçe öğretiminde göreve başlamamış, lisans düzeyinde olan Türkçe öğretmeni adaylarının 21. yüzyıl becerilerinin, öz liderlik ve iletişim becerilerinin belirlenip bu doğrultuda aldıkları eğitimlerin şekillendirilmesi önemlidir. İfade edilen alanlardaki gelişimlerinin bilincinde olan ve gerekli gördükleri durumlarda kendilerini geliştirmekten geri durmayan öğretmen adayları ileriki yıllarda mesleki yaşamlarında hem kendilerini hem de çevrelerindeki bireylerin gelişimi için rehber olmaktan geri durmayacaklardır. Bu, aynı zamanda öğretmekle yükümlü oldukları Türkçenin önemini duyumsatmalarında da etkili olacağı düşünülmektedir. Ayrıca Türkçenin yaşamımızdaki konumu dikkate alındığında hem sosyal hem akademik anlamdaki değeri daha iyi anlaşılacaktır. Bu nedenle bu araştırmada Türkçe öğretmeni adayları örneklem grubu olarak seçilmiştir. Türkçe öğretmeni adaylarının 21. yüzyıl becerilerinde iletişim ve öz liderlik becerilerinin yordama durumu ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaçtan yönelimle şu araştırma sorularına yer verilmiştir:

Türkçe öğretmeni adaylarının 21. yüzyıl becerileriyle etkili iletişim ve öz liderlik becerileri arasındaki ilişki nasıldır?

Türkçe öğretmeni adaylarının öz liderlik ve etkili iletişim becerileri 21. yüzyıl becerilerini anlamlı olarak yordamakta mıdır?

YÖNTEM

Araştırmanın bu aşamasında yönteme, katılımcıların kişisel bilgilerine, araştırmada kullanılan ölçme araçlarına yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nicel araştırma yönteminin tarama modeline dayanmaktadır. Nicel yaklaşımlarda değişkenler arasında bulunan ilişkiler nesnel bir şekilde sınanır. Değişkenler belirlenen ölçme araçlarıyla ölçülüp sayısallaştırılarak istatistiki analizlerle analiz edilir (Cresswell, 2017). Nicel yönteme dayanan tarama, iki veya ikiden fazla değişken arasında bulunan değişim veya bu değişimlerin derecesini belirlemeyi amaçlayan bir araştırma modelidir (Karasar, 2016). Bu durumdan yönelimle mevcut araştırmada Türkçe öğretmeni adaylarının 21. yüzyıl becerilerini açıklamada iletişim ve öz liderliğin rolüne bakılmıştır.

Örneklem / Araştırma grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2023-2024 eğitim-öğretim yılında İstanbul'da yer alan beş üniversitede eğitim görmekte olan 123 Türkçe eğitimi 4. sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde öncelikle Türkçe eğitimi programı olan İstanbul'da üniversitelerin tespitiyle başlanmıştır. Bu süreçte kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemine başvurulmuştur. Kolay ulaşılabilir örnekleme hızlı, kolay ve ekonomik olması adına rahatlıkla araştırma yapılabilir kişi ve grupların tercih edilmesi durumudur (Sönmez ve Alacapınar, 2014). Bu bağlamda araştırmaya başlamadan önce Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulundan 04.01.2024 tarihinde 2024.1 numaralı kararla çalışmanın etik izni alınmıştır. Daha sonra İstanbul'daki Türkçe eğitimi lisans programı bulunan üniversitelerde eğitim görmekte olan gönüllü öğrencilerle araştırma yürütülmüştür. Ulaşılan 123 aday arasından 15 formun eksik doldurulmasından dolayı değerlendirmeye alınmamış ve toplam 108 kişiden alınan veriler değerlendirmeye alınmıştır. Tablo 1'de örneklem grubunda yer alan Türkçe öğretmeni adaylarına ilişkin kişisel bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 1. *Katılımcılara İlişkin Bilgiler*

Temel Bilgiler		**f**
Cinsiyet	Kadın	84
	Erkek	24
Anne eğitim	İlkokul	43
	Ortaokul	23
	Lise	26
	Üniversite	16
Baba eğitim	İlkokul	25
	Ortaokul	16
	Lise	40
	Üniversite	27
Yılda okunan kitap sayısı	10-20	49
	21-30	31
	31-40	13
	41-50	7
	51 ve üzeri	8
Ek işte çalışma durumu	Evet	24
	Hayır	84

Tablo 1'e göre katılımcıların 84'ü kadın, 24'ü erkektir. Annelerinin 43'ü ilkokul, 23'ü ortaokul, 26'sı lise, 16'sı üniversite mezunudur. Babalarının 25'i ilkokul, 16'sı ortaokul, 40'ı lise, 27'si

üniversite mezunudur. Katılımcıların 49'u yılda 10-20 arası, 31'i 21-30 arası, 13'ü 31-40 arası, 7'si 41-50 arası, 8'i 51 ve üzeri kitap okumaktadır. Katılımcıların 24'ü ek bir işte çalışırken 84'ü herhangi bir işte çalışmamaktadır.

Veri Toplama Araçları

Bu aşamada araştırmada kullanılan veri toplama araçlarına yer verilmiştir.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu aracılığıyla Türkçe öğretmen adaylarının cinsiyet, anne-baba eğitim durumları, yıllık okudukları kitap sayısına, ek bir işte çalışma durumlarına ilişkin bilgiler elde edilmiştir. Veri toplama sürecinde veri toplama aracına, uygulama biçimine ve araştırmaya ilişkin açıklamalar yüz yüze yapılmıştır. Araçlar ise Google forms aracılığıyla katılımcılara iletilmiş ve online olarak formları doldurmalar sağlanmıştır. Kişisel bilgi formunun uygulanması yaklaşık 1 dakika sürmektedir.

Çok Boyutlu 21. Yüzyıl Becerileri Ölçeği: Katılımcıların 21. yüzyıl becerilerine ilişkin verilerin elde edilmesi amacıyla Çevik ve Şentürk (2019) tarafından geliştirilen "Çok Boyutlu 21. Yüzyıl Becerileri Ölçeği" kullanılmıştır. 41 maddeden oluşan ölçeğin 5 alt boyutu bulunmaktadır. Bunlar: Bilgi ve Teknoloji Okuryazarlığı Boyutu (BTOB), Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme Becerileri Boyutu (EDPÇBB), Girişimcilik ve İnovasyon Becerileri Boyutu (GİBB), Sosyal Sorumluluk ve Liderlik Becerileri Boyutu (SSLBB), Kariyer Bilinci Boyutu (KBB) şeklindedir. Ölçeğin doğrulayıcı faktör analizi yapılmış, ölçeğin beş alt boyuttan oluştuğu doğrulanmıştır. Cronbach iç tutarlılık katsayısı .86 olarak belirlenmiştir. Yapılan geçerlik ve güvenilirlik analizleri sonucunda "21. Yüzyıl Becerileri Ölçeğinin" geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar ve mevcut araştırmanın amacı göz önünde bulundurularak "21. Yüzyıl Becerileri Ölçeği" araştırmanın verilerinin elde edilmesinde kullanılmaya karar verilmiştir.

Etkili İletişim Becerileri Ölçeği: Katılımcıların iletişim becerilerine ilişkin verileri toplamak amacıyla Buluş, Atan ve Erten Sarıkaya (2017) tarafından geliştirilen "Etkili İletişim Becerileri Ölçeği (EİBÖ)" kullanılmıştır. Ölçek 34 madde ve 5 alt boyuttan oluşan likert tipi bir ölçektir. Alt boyutlar: Egoyu Geliştirici Dil, Etkin Dinleme, Kendini Tanıma-Kendini Açma, Empati, Ben Dili şeklindedir. Yapılan Açımlayıcı, doğrulayıcı faktör analizi ile Cronbach alfa katsayı analizi sonucunda ölçeğin etkili iletişim becerilerine ilişkin verilerin toplanmasında geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu belirlenmiştir.

Kendi Kendine Liderlik Ölçeği: Bu çalışma kapsamında öz liderliğe ilişkin verilerin elde edilmesinde Houghton vd. (2012) tarafından "Abbreviated Self-Leadership Questionnaire-ASLQ" ismiyle geliştirilip Şahin (2015) tarafından Türkçeye uyarlanan "Kendi Kendine Liderlik Ölçeği-KKLÖ" kısa formu kullanılmıştır. 5'li likert tipi olan ölçek 9 maddedir. KKLÖ üç alt boyuttan oluşmaktadır. Bunlar: Davranışsal Farkındalık ve İrade (1, 4, 7), Görev Motivasyonu (2, 5, 8), Yapıcı Düşünce (3, 6, 9) şeklindedir. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik analizleri doğrultusunda faktör yapısını doğrulamak için doğrulayıcı faktör analizi, iç tutarlılığı için Cronbach alfa katsayıları ve test-tekrar test analizleri yapılmıştır. Doğrulayıcı faktör analiz sonucu .98 olarak belirlenmiştir. Test tekrar test sonucu .69-.80 arasında değişmektedir. Cronbach alfa ve alt boyutlar arasındaki korelasyon analizleri ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermiştir (Şahin, 2015).

İşlem / Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri toplanmadan önce etik kurula başvurulmuştur. Etik kurul izni alındıktan sonra katılımcılara gönüllü katılımlarını sağlamak için onam formu paylaşılmıştır. Sözlü olarak da istedikleri herhangi bir zaman diliminde, araştırmanın herhangi bir aşamasında araştırmadan ayrılabilecekleri kendilerine ifade edilmiştir. Katılımcıların gönüllü olma durumları dikkate alınarak form dağıtılmıştır. 20 dakika süren uygulama aşamasının ardından formları tam olarak dolduran katılıcıların formları analiz edilmek üzere araştırmacı tarafında muhafaza edilmiştir.

Verilerin Analizi

Nicel araştırma yönteminin ilişkisel tarama modeline dayanan bu araştırmada elde edilen veriler SPSS 24 paket programıyla analiz edilmiştir. Araştırmadaki değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için pearson momentler çarpım korelasyonu katsayısı hesaplanmıştır. İletişim ve öz liderliğin 21. yüzyıl becerilerini yordayıcılığını belirlemek amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır.

Geçerlik ve Güvenilirlik

Verilerin analiz biçimine karar vermek için öncelikle normal dağılım analizi yapılmıştır.

Tablo 2. *Katılımcıların 21. Yüzyıl, Öz Liderlik ve Etkili İletişim Becerilerine İlişkin Normal Dağılım Analizi*

	Kolmogorov-Smirnov			X	Mod	Medyan	Çarpıklık	Basıklık
	İstatistik	**n**	**p**					
Çok Boyutlu 21. Yüzyıl Becerileri	0.08	108	.040	100	99.00	99.50	.383	.419
Kendi Kendine Liderlik	0.09	108	.030	16.22	18.00	16.00	.75	.541
Etkili İletişim Becerileri	0.09	108	.028	70.50	74.00	72.00	-.088	.106

Tablo 2'de verilerin dağılımına ilişkin bilgiler verilmiştir. Katılımcı sayısı 50'nin üzerinde olduğu durumlarda normallik analizi için Kolmogorov-Smirnov yapılmaktadır. Bu araştırmadaki örneklem sayısı 108 olduğu için bu analiz tercih edilmiştir. Normal veri dağılımlarında ortalama, mod ve medyan birbirine yakındır. Basıklık ve çarpıklığın -2.0 ve +2.0 aralığında olması verilen normal dağılımına işaret etmektedir (George, Mallery, 2010). Tablo 2'de araştırma verilerinin çarpıklık ve basıklık değerlerinin belirtilen aralıkta olmasından dolayı verilerin normal dağıldığı belirlenmiştir. Bu doğrultuda normal normal dağılım analizlerinin yapılmasına karar verilmiştir.

BULGULAR

Öz liderlik ve etkili iletişim becerilerinin Türkçe öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerilerini ne düzeyde yordadığını belirlemek amacıyla elde edilen veriler çoklu doğrusal regresyon

analiziyle analiz edilmiştir. Ayrıca bu değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla da korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir. Analizler sonucunda elde edilen bulgular şu şekildedir:

Tablo 3. *Ölçekler Arasında Pearson Korelasyon Analizi*

		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	BTOB	1														
2	EDPÇBB	-.230*	1													
3	GİBB	.600**	-.202*	1												
4	SSLBB	.215*	.140	.367**	1											
5	KBB	.397**	-.305**	.374**	.279**	1										
6	ÇB21YYB	.816**	.068	.829**	.523**	.531**	1									
7	EGD	.334**	-.122	.182	.083	.331**	.294**	1								
8	ED	.336**	-.411**	.266**	.146	.407**	.267**	.274**	1							
9	KT-A	.076	-.007	.301**	.230*	-.066	.192*	.028	.154	1						
10	EMP	.396**	-.254**	.211*	.139	.259**	.288**	.409**	.552**	.062	1					
11	BD	.082	.064	.172	.102	-.127	.128	-.070	.073	.236*	.224*	1				
12	EİBÖ	.420**	-.266**	.370**	.227*	.289**	.389**	.541**	.728**	.436**	.785**	.480**	1			
13	DFİ	.404**	-.244*	.476**	.292**	.501**	.493**	.120	.541**	.192*	.491**	.226*	.545**	1		
14	GM	.246*	-.203*	.387**	.264**	.478**	.378**	.154	.423**	.265**	.370**	.208*	.481**	.778**	1	
15	YD	.126	-.185	.227*	.042	.232*	.165	.211*	.281**	.147	.361**	.231*	.417**	.592**	.714**	1
16	KKLÖ	.294**	-.237*	.411**	.228*	.457**	.392**	.179	.469**	.226*	.458**	.248**	.541**	.891**	.932**	.854**

***p<0.01, *p<0.05*

Tablo 3'te araştırmada kullanılan ölçekler ve alt boyutları ile bunlar arasındaki korelasyon analizleri verilmiştir. Tabloya göre katılımcıların 21. yüzyıl becerileri etkili iletişim becerileri ve öz liderlik becerileri arasında pozitif ilişki vardır. Elde edilen veriler şu şekilde özetlenebilir: ÇB21YYB ile EİBÖ arasında pozitif korelasyon vardır (r=-,420, p<0.01). ÇB21YYB ile KKLÖ arasında pozitif korelasyon vardır (r=-,294, p<0.01). Ayrıca Tablo 3'te ölçekler ve ölçeklerin alt boyutlarının kısaltılmış halleri verilmiştir. Bu kısaltmalar "Ölçme Araçları" başlığı altında açık bir şekilde ifade edilmiştir.

Tablo 3. *Çoklu Bağlantı Problemi Tablosu*

	Tolerans	VIF
Etkili İletişim	0,70	1,14
Öz Liderlik	0,70	1,14

Çoklu doğrusal regresyon analizlerinin gerçekleştirilebilmesi için bağımlı değişkenin normal dağılım göstermesinin yanı sıra sürekli değişken özelliğine sahip olması gerekmektedir. Ayrıca bağımsız değişkenlerin arasında çoklu bağlantı sorunun olmaması gerekmektedir (Pallant, 2007). Belirtilen durumların sağlanıp sağlanmadığı tolerans ve VIF değerleriyle belirlenmektedir. Tablo 3'te çalışmanın tolerans ve VIF değerleri verilmiştir. Buna göre tolerans değeri 0.10'unun üzerinde ve VIF değerinin de 10'dan küçük olmasından dolayı çoklu bağlantı sorunu yoktur (Büyüköztürk, 2011). Bu nedenle çalışmanın çoklu doğrusal regresyon analizleri gerçekleştirilmiştir.

Tablo 4. *Katılımcıların 21. Yüzyıl, Öz Liderlik ve Etkili İletişim Becerilerine İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi*

Bağımsız değişken	B	Standart Hata	β	t	p
Sabit	69,50	7,348		9,458	0.000
Öz liderlik	0,29	0,122	0,25	2,403	0.018
Etkili iletişim	0,60	0,245	0,26	2,473	0.015

$F_{(12,942)}$=127,25; p<.001 R=0,445; R^2=0,182

Tablo 4'te yapılan analiz sonuçlarına göre Türkçe öğretmeni adaylarının öz liderlik ve etkili iletişim becerilerinin 21. yüzyıl becerilerine olan etkisi anlamlıdır (F(12,942)=127,25; p<.001) R2 değerine göre 21. yüzyıl becerilerin puanlarındaki değişkenliğin %18.2'si öz liderlik ve etkili iletişim becerilerinin puanlarıyla açıklanmaktadır.

Öz liderlik (B=0.29, t=2.403, p<.001), etkili iletişim (B=0.60, t=2.473, p<.001) puanları Türkçe öğretmeni adaylarının 21. yüzyıl becerilerini anlamlı şekilde etkilemektedir. Öz liderlik ve etkili iletişim becerilerinin her birindeki bir birimlik artış Türkçe öğretmeni adaylarının 21. yüzyıl becerilerinin puanlarında sırasıyla 0.29 ve 0.60 birim artış sağlamaktadır. Standart regresyonun katsayısı olan β değişkenin modeldeki etkisinin önem derecesini ortaya koymaktadır. Buna göre 21. yüzyıl becerilerini en çok etkileyen değişkenler sırasıyla etkili iletişim ve öz liderliktir. 21. yüzyıl becerilerinin puanlarına ilişkin regresyon denklemi şu şekildedir:

21. Yüzyıl Becerileri = 69.50 + 0.29*Öz Liderlik + 0.60*Etkili İletişim

Tablo 5. *Çoklu Bağlantı Problemi Tablosu*

	Tolerans	VIF
Egoyu Geliştirici Dil,	0,80	1,24
Etkin Dinleme,	0,67	1,48
Kendini Tanıma-Kendini Açma,	0,92	1,09
Empati,	0,57	1,74
Ben Dili	0,86	1,16

Tablo 5'te çalışmanın tolerans ve VIF değerleri verilmiştir. Tolerans değeri 0.10'unun üzerinde, VIF değerinin de 10'dan küçük olmasından dolayı çoklu bağlantı sorunu yoktur.

Tablo 6. *Katılımcıların 21. Yüzyıl ve Etkili İletişim Becerilerine İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi*

Bağımsız değişken	B	Standart Hata	β	t	p
Sabit	67,179	8,472		7,929	0.000
Egoyu Geliştirici Dil	0,84	389	0,22	2,172	0.032
Etkin Dinleme	0,37	.341	0,12	1,092	0.277
Kendini Tanıma-Kendini Açma	0,62	.412	0,14	1,513	0.133
Empati	0,34	.389	0,10	0,883	0.379
Ben Dili	0,27	.348	0,07	0,787	0.433
$F_{(4,014)}$=67,179; p<.001 R=0,405; R^2=0,164					

Tablo 6'daki analiz sonuçlarına göre Türkçe öğretmeni adaylarının etkili iletişim becerilerinin alt boyutu olan egoyu geliştirici dil becerilerinin 21. yüzyıl becerilerine olan etkisi anlamlıdır (F(14,04)=67,179; p<.001). Diğer alt boyutlar olan etkin dinleme, kendini tanıma-kendini açma, empati ve ben dilinin ise 21. yüzyıl becerilerine etkisi anlamlı değildir. R2 değerine göre 21. yüzyıl becerilerin puanlarındaki değişkenliğin %16,4'ü egoyu geliştirici dil becerilerinin puanlarıyla açıklanmaktadır.

Egoyu geliştirici dil (B=0,84, t=2,172, p<.001) puanları Türkçe öğretmeni adaylarının 21. yüzyıl becerilerini anlamlı şekilde etkilemektedir. Egoyu geliştirici dil becerilerinin her birindeki bir birimlik artış Türkçe öğretmeni adaylarının 21. yüzyıl becerilerinin puanlarında sırasıyla 0,84 birim artış sağlamaktadır. Standart regresyonun katsayısı olan β değişkenin modeldeki etkisinin önem derecesini ortaya koymaktadır. Buna göre 21. yüzyıl becerilerini en çok etkileyen değişkenler egoyu geliştirici dildir. 21. yüzyıl becerilerinin puanlarına ilişkin regresyon denklemi şu şekildedir:

21. yüzyıl becerileri=67,179+0,84*egoyu geliştirici dil

Tablo 7. *Çoklu Bağlantı Problemi Tablosu*

	Tolerans	VIF
Davranışsal Farkındalık ve İrade	0,39	2,55
Görev Motivasyonu	0,29	3,38
Yapıcı Düşünce	0,48	2,05

Tablo 7'deki tolerans değeri 0.10'unun üzerinde, VIF değeri ise10'dan küçük olmasından dolayı çoklu bağlantı sorunu yoktur.

Tablo 8. *Katılımcıların 21. Yüzyıl ve Kendi Kendine Liderlik Becerilerine İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi*

Bağımsız değişken	B	Standart Hata	β	t	p
Sabit	85,940	3,39		25,33	0.000
Davranışsal Farkındalık ve İrade	3,21	0,81	0,53	3,95	0.000
Görev Motivasyonu	0,93	0,96	0,15	0,97	0.335
Yapıcı Düşünce	-1,68	0,79	-0,25	-2,12	0.036

$F_{(13,108)}$=85,940; p<.001

R=0,524; R^2=0,274

Tablo 8'e göre Türkçe öğretmen adaylarının davranışsal farkındalık ve irade ve yapıcı düşünce becerilerinin 21. yüzyıl becerilerine olan etkisi anlamlıdır (F(13,108)=85,940; p<.001). R2 değerine göre 21. yüzyıl becerilerin puanlarındaki değişkenliğin %27,4'ü davranışsal farkındalık ve irade ve yapıcı düşünce becerilerinin puanlarıyla açıklanmaktadır. Görev motivasyonu alt boyutu ise anlamlı bir etkiye sahip değildir.

Davranışsal farkındalık ve irade (B=3,21, t=3,95, p<.001), yapıcı düşünce (B=-1,68, t=-2.12, p<.001) puanları Türkçe öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerilerini anlamlı şekilde etkilemektedir. Davranışsal farkındalık ve irade ve yapıcı düşünce becerilerinin her birindeki bir birimlik artış Türkçe öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerilerinin puanlarında sırasıyla 3,21 ve -1,68 birim artış sağlamaktadır. Standart regresyonun katsayısı olan β değişkenin modeldeki etkisinin önem derecesini ortaya koymaktadır. Buna göre 21. yüzyıl becerilerini en çok etkileyen değişkenler

sırasıyla davranışsal farkındalık ve irade ve yapıcı düşüncedir. 21. yüzyıl becerilerinin puanlarına ilişkin regresyon denklemi şu şekildedir:

21. yüzyıl becerileri=85,94+3,21* davranışsal farkındalık ve irade+-1,68*yapıcı düşünce

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada Türkçe öğretmeni adaylarının 21. yüzyıl becerilerini iletişim ve liderlik becerilerinin yordama durumlarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Amaç doğrultusunda elde edilen bulgulara göre öz liderlik ve etkili iletişim becerileri Türkçe öğretmeni adaylarının 21. yüzyıl becerileri üzerinde etkilidir. Katılımcıların 21. yüzyıl becerileriyle iletişim ve liderlikleri arasında da pozitif düzeyde anlamlı ilişki belirlenmiştir. Ayrıca etkili iletişim becerileri, öz liderlik ve 21. yüzyıl becerileri arasında anlamlı ilişki vardır. Bu sonuç öz liderlik ve etkili iletişim becerilerinin 21. yüzyıl becerilerini yordadığını göstermektedir. Etkili iletişim becerilerinin alt boyutu olan egoyu geliştirici dil becerilerinin 21. yüzyıl becerilerini yordamaktadır. Kendi kendine liderlik ölçeğinin alt boyutları olan davranışsal farkındalık ve irade ile yapıcı düşünce becerilerinin 21. yüzyıl becerilerine olan etkisi anlamlıdır. Bu sonuçlar 21. yüzyıl becerilerinin gelişiminde iletişim ve liderliğin rolünü göstermektedir. Alkoç'un (2020) araştırmasına göre öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimleriyle eleştirel düşünme eğilimleri arasında anlamlı ilişki vardır. Benzer şekilde Geçgel ve diğerleri (2020) tarafından yapılan araştırmaya göre Türkçe öğretmeni adayları bilgileri iyice incelemeden kabul etmedikleri, karşılaştıkları sorunlardan kaçmak yerine sorunları çözmek için mücadele ettikleri belirlenmiştir. Mevcut araştırma sonuçlarına bakıldığında Türkçe öğretmen adaylarının davranışsal farkındalık ve irade ve yapıcı düşüncede bulgularla örtüştüğü ifade edilebilir. Bu durum Türkçe öğretmeni adaylarının davranışsal farkındalık ve irade ile yapıcı düşünce, eleştirel düşünme becerilerinin 21. yüzyıl becerilerinin gelişiminde etkili olduğunu göstermektedir. 21. yüzyılın ve liderliğin önemli göstergelerinden biri de girişimci bireylerin varlığıdır. Bu araştırmada da liderlik becerilerinin 21. yüzyıl becerilerini etkilediği bulgulanmıştır. Benzer bir araştırmada öğretmen adaylarının elde ettikleri fırsatları değerlendirme bilincinde oldukları ve fırsatları değerlendirmek için çaba harcadıkları belirlenmiştir (Atalay & Anagün, 2017). Ayrıca bu araştırmada ulaşılan sonuçlara benzer şekilde öğretmen adaylarının bilgi ve iletişim teknolojileri konusunda kendilerini yeterli gördükleri belirlenmiştir (Şad ve Nalçacı, 2015). Geçgel ve diğerlerine (2020) göre Türkçe öğretmeni adayları farklı kültürlerle iletişime, kendilerini mesleki açıdan geliştirmeye yatkınlar. Bu hem mesleki açıdan fırsatları değerlendirme hem de kişilerarası iletişim kurmada onlara olanak sağlamaktadır. Ayrıca öğretmen adaylarının aktif öğrenme, üstbilişsel öğrenme, problem çözme, iş birliği ve iletişim becerilerinin yüksek olduğu belirlenmiştir (Önür, 2018). Sonuç olarak Türkçe öğretmeni adaylarının 21. yüzyıl becerileri ile liderlik ve iletişim becerileri arasında anlamlı ilişki olduğu, liderlik ve iletişim becerilerinin 21. yüzyıl becerilerini yordadığı belirlenmiştir. Alanda yapılan araştırmalarda da benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Bu sonuçlardan yönelimle Türkçe öğretmeni adaylarının gelecekte lider, iletişimi güçlü ve 21. yüzyıl becerileriyle donatılmış bireyler olma yeterliklerine sahip oldukları ifade edilebilir. Türkçe öğretmenlerinin çağdaş bakış açısına sahip olmaları yetiştirecekleri öğrencilerin gelişimine de katkı sağlayacaktır. Bundan sonra yapılacak araştırmalarda sadece son sınıf Türkçe öğretmen adayları yerine farklı sınıf düzeylerinde öğrenciler de araştırmaya katılırsa daha geniş bulgulara elde edilebilir. Bu araştırmanın örneklemi 108 öğrenciden oluşmaktadır. Bu sayı aynı zamanda araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Yapılacak yeni araştırmalarda daha geniş örneklemin oluşturulması, farklı bölgelerden öğretmen adaylarının çalışma

örneklemine dahil edilmesi daha farklı sonuçların elde edilmesine katkı sağlayabilir. Uzun yıllar Türkçe öğretmeni olarak görev yapan öğretmenlerin de 21. yüzyıl becerileri, iletişim ve liderlik becerileri belirlenebilir.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazar(lar) aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadır(lar):

1- Birinci yazar %70, ikinci yazar %30 oranında katkı sağlamıştır.

2- Makale daha önce yayınlanan herhangi bir çalışmadan üretilmemiş özgün bir çalışmadır.

3- Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulundan 04.01.2024 tarihinde 2024.1 numaralı kararla çalışmanın etik kurul izni alınmıştır.

4- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız

Çıkar Çatışması: Yazar(lar) arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Finansal Destek: Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

Akman, V., Hanoglu, M. & Kızıl, C. (2015). Liderlik ile personel performansı arasındaki ilişki üzerine bir şirket incelemesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *14*(52), 130-145.

Aktaş, İ. (2022). Öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi, 6*(12), 187-203.

Alkoç, N. (2020). *Okulöncesi öğretmen adaylarının 21. yüzyıl öğrenen becerileri ile eleştirel düşünme eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi.* Yüksek lisans tezi, Kafkas Üniversitesi, Kars.

Atalay, N. & Anagün, Ş. S. (2017). Sınıf öğretmeni adaylarının girişimcilik becerisine ilişkin yeterlik algıları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* (41), 298-313.

Belet Boyacı, Ş. D. & Güner Özer, M. (2019). Öğrenmenin geleceği: 21. yüzyıl becerileri perspektifiyle Türkçe dersi öğretim programları. *Anadolu Journal of Educaitonal Sciences Internetional*, *9*(2), 708-738.

Buluş, M., Atan, A. & Erten Sarıkaya, H. (2017). Effective communication skills: A new conceptual framework and scale development study. *International Online Journal of Educational Sciences*, *9*(2). https://www.researchgate.net/publication/315941733_Effective_Communication_Skills_A_New_Conceptual_Framework_and_Scale_Development_Study

Büyüköztürk, Ş. (2011). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı.* Pegem Akademi.

Cansoy, R. (2018). Uluslararası çerçevelere göre 21. yüzyıl becerileri ve eğitim sistemine kazandırılması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 7*(4), 3112-3134.

Creswell, J. W. (2017). *Araştırma deseni: Nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları* (3. baskı). (S. B. Demir, Çeviri Ed.). Eğiten Kitap.

Cüceloğul, D. (1997). *İletişim donanımları*. Remzi Kitabevi.

Cüceloğul, D. (2004). *Keşkesiz bir yaşam için iletişim*. Remzi Kitabevi.

Çevik, M. & Şentürk C. (2019). Multidimensional 21th century skills scale: Validity and reliability study. *Cypriot Journal of Educational Sciences. 14*(1), 011–028.

Devrani, A. E. P. (2021). Gençler için 21. yüzyıl becerileri ve dijitalleşen dünyanın gereklilikleri: yeni okuryazarlıklar. *Gençlik Araştırmaları Dergisi, 9*(24), 5-24.

Dökmen, Ü. (2010). *İletişim çatışmaları ve empati.* Remzi Kitabevi.

Geçgel, H., Kana, F., Vatansever, Y. Y., & Çalık, F. (2020). Türkçe öğretmeni adaylarının çok boyutlu 21. Yüzyıl becerilerinin belirlenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi, 9*(4), 1646-1669.

George, D. & Mallery, P. (2010). *SPSS for windows step by step: A simple guide and reference 17.0 update.* 10th Edition. Pearson.

Gökçe, O. (2013). *Iletişim nasıl daha iyi anlar ve anlaşılırım*. Çizgi Kitabevi.

Gray, A. (2016). *The 10 skills you need to thrive in the Fourth Industrial Revolution*. Paper presented at the World Economic Forum. Obtenida el.

Hacıoğlu, F. (1990). 21. Yüzyıl için öğretmen eğitimi. *Eğitim ve Bilim, 14*(77), 48-53.

Harari, Y. N. (2018). *21. yüzyıl için 21 ders.* Kolektif Kitap.

Houghton, J. D. & C. P. Neck (2002) The revised self-leadership questionnaire: Testing a hierarchical factor structure for self-leadership. *Journal of Managerial Psychology, 17*(8), 672-691.

Karasar, N. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemi.* Nobel Yayın Dağıtım.

Karatepe, S. (2005). *Örgütsel iletişim, örgütsel davranış boyutlarından seçmeler*, içinde (Ed. Tikici, M.), (ss. 222-252). Nobel Yayıncılık.

Kaya, A. (2011). *Kişiler arası ilişkiler ve etkili iletişim*. Pegem Akademi.

Lamb, S., Maire, Q. & Doecke, E. (2017). *Key Skills for the 21st Century: An evidence-based review.* https://education.nsw.gov.au/ourpriorities/innovate-for-the-future/education-for-a-changing-world/researchfindings/future-frontiers-analytical-report-key-skills-for-the-21st-century/KeySkills-for-the-21st-Century-Executive-Summary.pdf

Mumford, M. D., Zaccaro, S. J., Harding, F. D., Jacobs, T. Owen., & Fleishman, E.A. (2000). Leadership skills for A changing world: Solving complex social problems. *The Leadership Quarterly, 11*(1), 11-35.

Önür, Z. (2018). *Ortaokul öğrencilerinin 21. yüzyıl öğrenme becerileri ile eğitim teknolojisi yeterlikleri arasındaki ilişki*. Yüksek lisans tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.

Özden, D. Ö., Tayşi, E. K., Şahin, H. K., Kaya, S. D. & Bayram, F. Ö. (2018). Öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerilerine yönelik yeterlik algıları: Kütahya örneği. *Turkish Studies, 13*, 27.

Partnership for 21st Century Skills (2019). *21st century skills, education & competitiveness. A resource and policy guide.*

Partnership for 21st Century Skills (P21). (2003*). Learning for the 21st century: A report and mile guide for 21st century skills*. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED480035.pdf

Partnership for 21st Century Skills. (2009). *Framework for 21st century learning*. http://www.p21.org/our-work/p21-framework

Partnership for 21st Century Skills. (2015). *P21 framework definitions*. http://www.p21.org/storage/documents/docs/P21_

Sönmez, V. & Alacapınar F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Anı Yayıncılık.

Şad, S. N., & Nalçacı, Ö. İ. (2015). Öğretmen adaylarının eğitimde bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanmaya ilişkin yeterlilik algıları. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 11*(1), 177-197.

Şahin, F. (2015). Kendi kendine liderlik ölçeği kısa formunun benzeşim, ayrışım ve yordayıcı geçerliliği. *İş ve İnsan Dergisi, 2*(2), 91-104. http://dx.doi.org/10.18394/iid.25158

Tabak, A., Sigri, Ü., & Türköz, T. (2013). Öz liderlik ölçeğinin Türkçeye uyarlanması çalışması. *Bilig*, 67, 213.

Telli, E., Ünsar, A. & Oğuzhan, A. (2012). Liderlik davranış tarzlarının çalışanların örgütsel tükenmişlik ve işten ayrılma eğilimleri üzerine etkisi: Konuyla ilgili bir uygulama. *Electronic Journal of Vocational Colleges, 2*(2), 135-150.

Tutar, H. & Yılmaz, M. K. (2005). *Genel iletişim kavramlar*. Seçkin Yayıncılık.

Uğurluoğlu, Ö. (2011). Kendi kendine liderlik stratejileri üzerine bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 24*(1), 175-191.

Zıllıoğlu, M. (1993). *İletişim nedir?* Cem Yayınevi.

IBAD
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
Journal of Social Sciences

IBAD, 2024; (17): 147-176
DOI: 10.21733/ibad.1537681 **Özgün Araştırma / Original Article**

Safahat ve *Buhranlarımız* Adlı Eserlerin İslamcılık Göstergeleri Bakımından Karşılaştırılması

A Comparison of Safahat and Buhranlarımız in Terms of Islamic Ideology Indicators

Ömer Kurt[1*]

* **Sorumlu yazar**
Corresponding author

[1]Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Türkiye
E-mail: omer.kurt5@ogr.sakarya.edu.tr
ORCID: 0000-0002-2502-3909

Başvuru/Submitted: 23.08.2024
Son Düzeltme/Last Revision: 29.10.2024
Kabul/Accepted: 05.11.2024

Kurt, Ö. (2024). *Safahat* ve *Buhranlarımız* adlı eserlerin islamcılık göstergeleri bakımından karşılaştırılması. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi-IBAD Journal of Social Sciences*, (17), 147-176.
https://doi.org/10.21733/ibad.1537681

***Turnitin* Similarity Index** 18%

ÖZ

Türk ve dünya tarihinde dünya kültür tarihi açısından verimli dönemlerle birlikte bunalımlarla dolu sahneler yaşanmıştır. Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar uzanan çok geniş bir coğrafyaya asırlar boyunca adaletle, merhametle, insan haklarına, tebaanın diline, dinine ve mabetlerine saygı göstererek hükmeden Osmanlı İmparatorluğu, Batı'nın bilim ve teknikteki ilerleyişi karşısında oldukça yavaş kalmış ve 19. asırdan başlayarak adım adım dağılma sürecini yaşamıştır. Bu durum, Osmanlı aydınının vicdanında derin akisler oluşturmuş ve onları çareler üretmeye itmiştir. Batı emperyalizminin Osmanlı kültürünü tehdit edip baskı altına alması, yeni fikirleri gündeme getirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda sadrazamlık makamına kadar yükselen Said Halim Paşa, düz yazı formunda kaleme aldığı Buhranlarımız adlı eserinde teorik düzlemde olmak üzere; İstiklâl Marşı'mızın şairi Mehmet Âkif Ersoy da gelecek nesillere bir başucu kitabı olarak bıraktığı Safahat'ta İslamcılık ideolojisinin temel taşlarını bir nevi sosyal temalı şiirlerle sanat alanında uygulamaya koyarak yeni çıkış yolları üretme yoluna gitmişlerdir. Bir başka deyişle Buhranlarımız'da ileri sürülen fikirler, Safahat'ta estetik bir dille sosyal olay ve olgularla hayata aktarılarak somutlaştırılmıştır. Biri düz yazı diğeri şiir formundaki iki eserde İslamcılık göstergeleri bakımından benzer konulara değinilmiştir. Kavmiyetçilik, taklitçilik, edebiyatta muhit, manevi vatan, Batı'ya alternative olarak değerlendirilen Japon medeniyeti, aile, hurafeler ve İslam toplumlarının geri kalma sebepleri başlıkları altında eserlerinden yola çıkarak incelenen her iki isim de birbirine çok yakın görüşler ortaya koymuşlardır. Her iki aydın da hurafelerden ayrıştırılarak Asr-ı Saadet'teki İslam'ın özüne dönülmesini, ırka dayalı milliyetçilik fikrinden derhal vazgeçilmesini, ediplerimizin ortaya koydukları eserlerde Batı'nın ruhunu yansıtmak yerine kendi ruhumuzun sesini yansıtmalarını, vatan kavramının sadece toprak, deniz ve havadan ibaret olmadığını, özellikle maneviyatımızın korunması gerektiğini, emperyalist ideallerle Doğu'ya el atan Batı'nın örnek alınması yerine yeni parlayan Japon Medeniyeti'nin örnek alınmasını talep etmişlerdir. İslam dünyasının geri kalmışlığının temel sebebinin şuur eksikliği olduğu konularında bir biri ile yan yana yürüyen görüşler ortaya koymuşlardır. Bu çalışmada Safahat ve Buhranlarımız adlı eserlerde ele alınanlardan yola çıkılarak benzerlik ve farklılıklar irdelenmiştir.
Anahtar kelimeler: *Safahat*, *Buhranlarımız*, Mehmet Âkif Ersoy, Said Halim Paşa, İslâmcılık

ABSTRACT

Throughout Turkish and world history, there have been periods of significant productivity as well as times marked by crises. The Ottoman Empire, which ruled over a vast region from the Adriatic to the Great Wall of China with justice, mercy, and respect for the language, religion, and customs of its subjects for centuries, lagged behind the Western advancements in science and technology and began to experience a gradual disintegration from the 19th century. This situation had profound effects on the conscience of Ottoman intellectuals, prompting them to seek solutions. The threat of Western imperialism, which oppressed Ottoman culture, led to the emergence of new ideas. Said Halim Paşa, who became Grand Vizier of the Ottoman Empire, presented his thoughts on this matter in *Buhranlarımız*, a theoretical work written in prose. Meanwhile, Mehmet Akif Ersoy, the poet of the Turkish national anthem, laid the foundations of Islamist ideology through his socially themed poetry in *Safahat*, which serves as a reference for future generations. In essence, the ideas discussed in *Buhranlarımız* were embodied in *Safahat* through their concrete expression in real-life social events and facts, presented in an aesthetic language. Both works, one in prose and the other in poetry, explore similar themes from an Islamic perspective. These include nationalism, the environment in literature, spiritual homeland, Japanese civilization, family, the causes of the Islamic world's backwardness, superstitions, and imitation. Both intellectuals argued that Islam, as practiced during the Age of Felicity, should be freed from superstitions and returned to its essence, that the concept of nationalism based on race should be abandoned, that writers should reflect the voice of their own souls rather than mimic Western ideals, and that the idea of homeland should encompass more than just land, sea, and air, placing particular importance on preserving spirituality. They also suggested that Japanese civilization, rather than the West, should serve as a model, due to the West's imperialist ambitions in the East. Both intellectuals pointed to the lack of consciousness as the primary reason for the backwardness of the Islamic world. This study examines the similarities and differences in the works *Safahat* and *Buhranlarımız* based on the discussed themes.
Keywords: *Safahat*, *Buhranlarımız*, Mehmet Akif Ersoy, Sait Halim Pasha, Islamism

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

GİRİŞ

Milletlerin tarih içerisinde geçirdiği dönemler yine o milletin dili vasıtası ile ifadesini bulur. Bu ifadeler sanat eserleri ile toplumla bağ kurabildiği gibi düşünce aktarımını hedefleyen metinlerle de toplumun düşünce döngüsünün içine girebilir. Bu fikirlerin sosyal, siyasî, ekonomik yönleri yaşayan sistemle bir bağ kurar. İdeoloji olarak ifade edilebilecek "sistematik fikir yapıları ve anlatıları"(Mardin, 2024, s. 15) modern çağ içerisinde sanat ve düşüncede oldukça etkili bir konum kazanmışlardır. Bu çalışmada Said Halim Paşa'nın *Buhranlarımız* ve Mehmet Âkif Ersoy'un *Safahat* adlı eserleri, İslamcılık göstergeleri bakımından birbirleriyle karşılaştırılarak çoğu zaman bir paralellik arz eden yönleri ele alınmıştır. Türk düşünce tarihi içerisinde II. Meşrutiyet sonrasında oldukça karmaşık ve etkili bir yapı arz eden ideolojik yönelimlerin temel amacı yıkıma doğru sürüklenen devletin gidişatı üzerine yönlendirici güç elde etmektir. Tarık Zafer Tunaya'nın "siyaset laboratuvarı" (Tunaya, 1966, ss.71-72-73) olarak ifade ettiği II. Meşrutiyet döneminde, bugün İslamcılık olarak adlandırılan ideolojik yönelimin fikri ve estetik cephede olduğu kadar toplum içerisinde de kuvvetli bir tabanı vardır.

> *19. Yüzyılın Batıcı fikrî yönelimleri karşısında bir yandan yerli bir toplumsal konumu ifade eden İslamcılık; "ümmet" kavramını odağa alarak Müslüman dünya içerisinde de geniş kapsamlı dayanaklar arar. "Osmanlı toplum yapısındaki toplumsal biçimlenme ile din arasındaki kuvvetli ilişkinin İslamcılık ideolojisini bir yandan çok etkili bir yönelim haline getirdiği, öte yandan ise ideoloji ve dinler arasındaki çatışma ortaya çıktıkça Müslümanların İslamcılıkla arasındaki ilişkinin karmaşıklaşmaya başladığı söylenebilir. Özellikle bir devlet organizasyonuyürütücüsü olarak "şeriat" kavramının bu tartışmaların karmaşasında odakta olduğunubelirtmek gerekir. Zira 19.yy'dan itibaren daha önceden hukuki ve örfi pratiklerle ahlaki veyasal kuvvet sayesinde iyi düzenlenmiş bir toplum organizasyonu oluşturan 'şeriat'ın hızlı birbiçimde toplumsal dayanaklarını kaybettiği gözlemlenir. Bu düzen Avrupa'nın sömürgeci, kâr odaklı pragmatist yapısı karşısında parçalanır.* (Hüküm, 2021, s 48)

Said Halim Paşa'nın ve Mehmet Âkif'in farklı yönleri ile ortaya koyduğu düşünsel birikim bu parçalanmanın da karşısında bir savunma alanı olarak konumlanır.

Osmanlı'nın yüz yüze geldiği sosyal, siyasal ve ekonomik problemler karşısında İslamcılık düşüncesi, Said Halim Paşa tarafından bir devlet tecrübesinin rasyonel sonuçları ile değerlendirilir. Bu bağlamda Said Halim Paşa'nın *Buhranlarımız* adlı eserindeki tespit, tenkit ve yorumlarının oldukça gerçekçi olduğu ifade edilebilir. Aynı dönemde benzer bir ideolojik söylemin Mehmet Âkif Ersoy'un şiirlerinde yine gerçekçi bir bakışla fakat duyguları da ihata edebilen bir söylemle dile getirildiğini söylemek mümkündür. Her iki eser karşılaştırmalı olarak yorumlandığında ortaya çıkan benzerlik ve farklılıkların dönemin ideolojik yapısı hakkında önemli bilgiler vaat ettiğini söylemek mümkündür.

Sanat ve İdeoloji Arasında Bir Kurtuluş Reçetesi Olarak İslamcılığın Kaynakları

İslamcılık, *Sırat-ı Müstakim*, *Sebilürreşad*, *Beyanül Hak* ve *Volkan* gibi mecmualarda yazılar yazan Said Halim Paşa, Mehmet Âkif Ersoy, Ferit Kam, Mehmet Ali Aynî, İsmail Fennî, Musa Kâzım, Sait Nursî, Seyyit Bey ve Halim Sabit gibi isimlerin oluşturdukları bir fikir hareketidir.

> *Bu düşünürlere göre Batılı devlet ve toplumlar tarafından geliştirilen siyasal ve toplumsal alanlarla ilgili fikir ve müesseselerin Osmanlı devlet ve toplumunun ruhuyla uyum sağlaması mümkün görünmemektedir. Batı'dan alınması düşünülen*

> *bu tür yeniliklerin gereksiz olduğunu savunan İslâmcı düşünürlere göre Osmanlı devlet ve toplumunun kültürel, dinî ve toplumsal esaslar açısından Batı'yla uyum sağlaması mümkün değildir. Batı'dan sadece ilim ve tekniğin alınmasının yeterli olacağını savunmakla beraber Osmanlı'nın yeniden kalkınmasının tek yolunun, İslâm ilkelerinin ilk dönemlerdeki gibi yorumlanmasıyla ilişkili olduğunu düşünürler* (Karpat, 1978, s.24).

Yukarıda zikredilen isimler, asırlardan sonra Batı'nın karşısında geri kalmış olmanın verdiği huzursuzlukla ne yapacağını bilemeyen aydınlara ve devlet adamlarına İslam'ın özüne dönmeyi bir çare olarak sunmuşlardır. "İslamcı ideolojinin mevcut sorunların açıklanması ve bunlara bulunacak çareler konusunda önerdiği yöntem şuydu: Asr-ı Saadet'e, Kur'an ve Sünnete dönüş."(Tiftikçi, 2011, s.136) Bu İslamcı düşünürlere göre Hazreti Peygamber zamanındaki Asr-ı Saadet yaşayışına dönüldüğü takdirde sadece Batı karşısında hissedilen eziklik ortadan kalkmış olmakla kalmayacak; sosyal ve ekonomik alanda, hukuk alanında da daha huzurlu bir toplum inşa edilecektir.

> *İslâmcılık akımının başlıca hedeflerinden birisi inanç, ibadet ve ahlak kurallarının değişik kültürlerin etkisiyle ve zaman aşımıyla aslından uzaklaşması ve birçok bid'at ve hurafelerin yer etmesinden dolayı, İslâm'ı yeni bir anlayışla ortaya koymak ve dinin aslî kaynakları Kur'an ve sünnet dışında kalan geçmişteki ulemanın sözlerini değişmez esaslar değil de bir kültür birikimi olarak almaktır* (Yıldız, 1994, s.36).

İslamcılık'ın dinin özüne dönüş projesi olduğunu ifade etmek, meselenin esasını kavramak bakımından yerinde olacaktır.

İslamcılık akımının ne zaman ortaya çıktığı konusu da tartışmalı bir konudur. "Sadık Albayrak Türkiye'de İslamcılığın Doğuşu adlı eserinde Kuleli Vakasını İlk İttihad-ı İslam Hareketi olarak tanımlar."(Şentürk, 2011, s. 23) 28 Şubat 1856 tarihinde ilan edilen ve özellikle Hristiyan nüfusun konumunu güçlendiren bu fermana karşı 25-30 kişilik grup tarafından oluşturulan Fedailer Cemiyeti üyeleri harekete geçmişler ve sonunda Kuleli'de yargılanarak çeşitli cezalara çarptırılmışlardır. İşte bu hareket İslamcılık ideolojisinin ilk fiili hareketi olarak kayıtlara geçmiştir. "İslamcılık, Batı emperyalizminin dünya çapındaki yayılışı karşısında, ülkelerinin sömürgeleştirilmesine karşı tepki gösteren Müslümanların duygu ve düşüncelerini dile getiren, buna İslamiyette çare arayan akım olarak tanımlanabilir."(Akşin, 2023, s.83) İslamcılık, Batı emperyalizmine karşı bir duruş manzarası arz ederek Müslümanların yeni gelişmeler karşısında bilinçlenmelerini sağlamayı amaç edinmiştir.

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar devletin nasıl kurtarılacağı konusunda Osmanlıcılık, Türkçülük, Batıcılık gibi üç siyasi fikrin yanında biri daha boy gösterir ki o da İslamcılık'tır.

> *Tanzimat yönetici ve aydınlarının gayri Müslimlere çok olumlu yaklaşmalarına rağmen, onlar bu iyi niyete karşılık vermemişlerdir. Aksine Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan, Girit, Karadağ ve bütün Balkanlar'da isyan hareketleri devam etmiştir. Batılıların tavsiyeleri ve bunlara iyi niyetle yaklaşılarak ortaya konulan önlemlerin Osmanlı'yı oluşturan unsurları bir arada tutmaya yetmediği görülünce, aydınlar Müslümanları bir arada tutarak ve Müslümanlar arasında birliği sağlayarak devletin yaşatılabileceğini savunmuşlardır. Bu siyasetin fikri planda savunucuları Said Halim Paşa, Cevdet Paşa, Filibeli Ahmed Hilmi ve başlangıçta Osmanlıcılık iddia eden fakat hayal kırıklığına uğrayan genç*

> *Osmanlılar'dır. Ayrıca Cemaleddin-i Efgânî, Muhammed Abduh, Hüseyin el-Cisr ve Musa Cârullah Bigiyev gibi dönemin ileri gelen aydınları bu görüşü desteklemişlerdir* (Çelebi, 1999, s.XIV).

Sadece devleti bir arada tutmanın ötesinde Batı medeniyetinin giderek yükselmesi ve Müslüman toplumların bu durum karşısında yeterince mukavemet gösterememeleri de bu aydınları Batı ve İslâm medeniyetleri arasında bir karşılaştırma yapmaya itmiştir. Bu kıyaslamanın sonucunda İslamcı düşünürler Batı medeniyeti konusunda bir fikre ulaşırlar: "İslam maneviyat alanında Batı'dan bir yenilik iktibasına muhtaç değildir. Batının üstünlüğü teknikte, makinede, ticarettedir. İktisadi kalkınma için lüzumlu malzeme ve usulleri Batıdan almak mümkündür. Ve alınmalıdır." (Tunaya, 1962, s.69) Gerçekten de İslamcılık düşüncesini savunan aydınlar medeniyet ve kültür ayrımı yapmayı gerekli görmüşler ve bunu fikirlerinin odağına yerleştirmişlerdir. "Türk modernleşme paradigması ve onun ilkesel temeli olan medeniyet-kültür ayrımı, özellikle Said Halim Paşa ve daha sonra Mehmet Âkif'te İslami terimlerle ifade edilmiş olarak bulunabilir." (Bora, 1998, s.80). İslâmcı aydınların Batı'yı topyekûn reddetmeleri söz konusu değildir. Onlar tıpkı Said Halim Paşa gibi Batı'dan alınacak unsurların bir elekten geçirilmesine taraftardırlar.

Said Halim Paşa

İslâmcılık göstergeleri bakımından karşılaştırılacak Buhranlarımız adlı eserin yazarı Said Halim Paşa, 1864'te Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın torunu ve Vezir Halim Paşa'nın oğlu olarak dünyaya gelmiştir. İlk tahsilini özel hocalardan yapan Paşa, yüksek tahsilini İsviçre'de siyasi ilimler dalında tamamlamıştır. Arapça, Farsça, Fransızca ve İngilizce öğrenmiş İstanbul'a 24 yaşında geldikten sonra devlet kademelerinde önemli görevler üstlenmiştir. Mirimiranlık, Rumeli Beylerbeyliği, Şura'yı Devlet Âzalığı, Hariciye Vekilliği, Sadrazamlık gibi devletin önemli makamlarına ulaşan Said Halim Paşa, Jön Türklerle ilişkisi olduğu gerekçesiyle Padişah II. Abdülhamit tarafından takibe alınmış, "yalısına gelip gidenler bile gözetlenmiştir." (Kara, 1987, s.75) Baskılara dayanamayan *Buhranlarımız* yazarı, önce Mısır'a oradan da Avrupa'ya geçmiş, burada Meşrutiyet'in ilan edilmesi için Jön Türklere hem maddi hem de fikrî yardımlarda bulunmuştur.

1914'te İttihatçıların ileri gelenlerinden Enver Paşa'nın Almanya ile gizli anlaşmalar yapması ve akabinde iki Alman gemisinin Karadeniz'e çıkarak Rus limanlarını bombalaması neticesi Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'na girmesi gibi gelişmelerin; Sadrazamlık görevinde olmasına rağmen kendi inisiyatifinin dışında gerçekleşmesine sinirlenen Paşa, istifa eder. Padişahın ısrarları sonucu istifasını geri alan Said Halim Paşa, ikinci görev olarak yürüttüğü Hariciye Nazırlığı'nın uhdesinden alınması üzerine sağlık sebeplerini ileri sürerek tüm görevlerini bırakır. İstifasından sonra I. Dünya Savaşı'na girilmesinden sorumlu tutularak sorguya çekilip Malta'ya sürgün edilir ve burada hapse atılır. Tahliye edildikten sonra, önce Sicilya'ya geçen ardından İstanbul'a dönmek isteyen ancak buna izin verilmeyince Roma'ya giden Said Halim Paşa, burada bir Ermeni tarafından 6 Aralık 1921'de öldürülür. Naaşı, İstanbul'da Sultan Mahmut türbesi haziresine defnedilir. (Kara, 1987, s.76) "Malta'da yazdığı İslâm'da Teşkilât-ı Siyasiye adlı son eseri Âkif tarafından Ankara'da tercüme edilerek Sebilürreşad'da tefrika edilmiştir." (Ayvazoğlu, 2022, s.187) Bu da Mehmet Âkif Ersoy'un fikir arkadaşlığı yaptığı Said Halim'e verdiği değeri göstermesi bakımından değerlidir.

Devletin üst kademelerinde görev alırken sosyal meselelere de kafa yoran Said Halim Paşa'nın en çok bilinen eseri *Buhranlarımız*'dır.

> *Said Halim Paşa'nın 1919'da Buhranlarımız adı altında basılan eseri, daha önce tek tek yayımlanmış ve bir kısmı Sebilürreşad mecmuasında neşredilmiş 7 kitapçıktan oluşmaktadır: Meşrutiyet, Mukallitliklerimiz, Buhran-ı Fikrimiz, Buhran-ı İçtimaimiz, Taassup, İnhitat-ı İslâm Hakkında Bir Tecrübe-i Kalemiyye, İslâmlaşmak. Kaynaklarda verilen bilgilere göre Paşa, eserlerini Fransızca kaleme almış, daha sonra bunlar Türkçeye tercüme edilmiştir. M. Ertuğrul Düzdağ, Buhranlarımız'ı sadeleştirerek ve baş kısmına yazarın hayatı, eserleri hakkında söylenenleri ihtiva eden bir giriş, sonunda da geniş ve değerli dipnotlar koyarak neşretmiştir* (Kara, 1987, s.76).

Paşa, bu eseriyle İslamcılık fikrinin önemli temsilcilerinden kabul edilmiştir.

> *Said Halim Paşa'nın İslamlaşmak adlı küçük kitapçığı önemlidir. Batılı düşüncelerin Osmanlı ve Müslüman toplumlarını kontrol edilemez bir şekilde ahlaki erozyona uğrattığı bunun da toplumda yabacılaşmalara, İslam'dan uzaklaşmalara neden olduğunu ifade etmektedir. Bundan dolayı bu eserinde eğitimde, yönetimde, toplumda ve politikada İslam'a yönelmenin kurtuluş olacağını söylemektedir. Müslümanlar tüm değişimlerle ve bozulmalarla baş edebilir* (Sevil, 2005, s.52).

Eserlerinden yola çıkan araştırmacıların üzerinde ittifak ettikleri gibi Said Halim Paşa her şeyden önce düşüncelerini sistematik bir zemine oturtarak tartışmayı yeğlemiştir. O, kavramları oluşturduğu düzen içerisinde alt başlıklara ayırarak savunduğu İslamcılık fikrini Batı medeniyeti ile karşılaştırıp neyin olması ve neyin olmaması gerektiğini ifade etmeyi tercih etmiştir.

> *Son Dönem Osmanlı aydınları arasında İslami muhafazakârlığın en önemli ismi olarak Said Halim Paşa gösterilir. Çağdaşı olan diğer İslâmcıların aksine Batı'dan alınan kültür unsurlarının İslâmi/millî bünyeye uymadığını ve Osmanlı'nın ihtiyaçlarını karşılayamayacağını söyleyen Said Halim, her milletin kendi düstur ve ananeleri sayesinde terakkî edeceğinden emindir* (Duran, 2004, s.131).

Paşa, medeniyete değil, sorgusuz sualsiz kopyalanan moda gibi unsurların şekillendirdiği kültür ithaline karşıdır.

Mehmet Âkif Ersoy

Safahat'ın şairi Mehmet Âkif Ersoy, 1873 yılının Kasım veya Aralık ayında İstanbul Fatih'te Sarıgüzel civarındaki Sarı Nasuh Sokağı'ndaki bir evde dünyaya gelmiştir. Babası Arnavutluk'tan gelip İstanbul'a yerleşen Fatih Medresesi Müderrislerinden Mehmed Tahir Efendi'dir. Dört yaşındayken Emir Buharî Mahalle Mektebine başlayan Âkif, Fatih Merkez Rüşdiyesi, ve Mekteb-i Mülkiyenin lise kısmını bitirmiştir. Babasının vefatı ve ardından evlerinin yanması üzerine Mekteb-i Mülkiyenin yüksek kısmına devam edemeyeceği ortaya çıktıktan sonra yatılı olan Halkalı Baytar Mekbebine girip buradan 1893'te birincilikle mezun olmuştur. Aynı yıl Umur-ı Baytariye ve Islâh-ı Hayvanat Umum Müfettiş Muavinliği görevine atanan Mehmet Âkif Ersoy, bu görevi münasebetiyle Anadolu, Rumeli ve Arabistan'ı dolaşmış; 1908'de Darulfünunda edebiyat hocalığı görevine getirilmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Ebulala Mardin ve Eşref Edip'in birlikte çıkardıkları Sırat-ı

Müstakim mecmuası yazar kadrosunda yer almıştır. Balkan Savaşı'nın sonlarında kurulan Müdafaa-i Milliye Heyeti Neşriyat Şubesi'ne aza tayin edilmiş, I. Dünya Savaşı'ndan hemen önce 1913'te Mısır ve Hicaz'a gitmiştir. Savaş başladıktan sonra Almanya'daki esirlerin durumunu gözlemlemek göreviyle Teşkilât-ı Mahsusa tarafından önce Berlin'e, daha sonra da Osmanlı'ya bağlılığı ile tanınan Necid Emiri İbnürreşeşid'e gönderilmiştir. Yolda iken Daru'l Hikmeti'l İslâmiyyenin başkâtipliğine atanmış, vazife dönüşü bu görevine başlamıştır. İzmir'in işgalinden sonra Batı Anadolu'da yer yer beliren direnmeleri güçlendirmek için Balıkesir'e gitmiş, vaazlarla halkı aydınlatmıştır. "Zaman zaman Eskişehir, Burdur, Sandıklı, Dinar, Afyon, Antalya, Konya, Kastamonu gibi şehirlerde halka ve diğer mebuslarla beraber cephelerde askerlere hitaben Milli Mücadele'yi teşvik eden konuşma ve vaazlarını sürdürmüştür." (Okay-Düzdağ, 2003, s.434) Bu gibi faaliyetlerinden dolayı Daru'l Hikmeti'l İslâmiyye'deki görevine son verilmiş, (25 Aralık 1920) İstanbul'un işgali sonrası 9 Mayıs 1920'de Ankara'ya gelip Burdur Milletvekili seçilerek Türkiye Büyük Millet Meclisine girmiştir. Konya ve Kastamonu'da vaazlar vermiş, Ankara'ya döndüğünde de Tacettin Dergâhı'na yerleşmiştir. 1922'de Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti bünyesinde kurulan Tedkikat ve Telifat-ı İslâmiyye Heyeti'ne seçilmiştir. 1923'te ise Milli Mücadele'nin başarıyla sonuçlanması üzerine İstanbul'a dönmüştür.

> *Mehmet Âkif, Ankara'nın gittikçe Milli Mücadele'nin amaçlarından uzaklaştığını gördü, bunun üzüntüsüyle sarsıldı. Bu ruh hali içinde Abbas Halim Paşa'nın davetlisi olarak 1923 sonbaharında Mısır'a gitti. Kışı orada geçirdi. 1926 yılına kadar kışları Mısır'a gitti, yazları Türkiye'ye döndü. 1926-1936 yıllarını ise Türkiye'ye hiç dönmeden Mısır'da geçirdi. Câmiatü'l Mısriye'de Türk edebiyatı dersleri okuttu. Mısır'a yerleşmeden TBMM'ce kendisine sipariş edilen Kur'an tercümesi üzerine bir müddet çalıştı ise de daha sonra bütünüyle bu işten vazgeçti. 1935'te karaciğerinden rahatsızlandı. Memleketine olan hasreti iyice artmıştı. Mısır'da ölmekten korkuyordu. Nihayet 1936 yaz başında İstanbul'a döndü. Fakat hastalığı çok ilerlemişti. Bir müddet tedavi gördü, istirahat etti. 27 Aralık 1936'da vefat etti. Edirnekapı Mezarlığı'nda çok sevdiği yakın arkadaşı Babanzâde Ahmed Naim Efendi'nin yanı başına defnedildi*." (Kara 1987, s.312) Mehmet Âkif Ersoy'un 7 şiir kitabı yayın tarihlerine göre şunlardır: *Safahat (1911), Hakkın Sesleri (1913), Fatih Kürsüsünde (1914), Hatıralar (1917), Âsım (1924) Gölgeler* (Mısır 1933). "*Safahat adı altında bütün şiirlerinin toplu baskısı Ö. Rıza Doğrul tarafından yapılmıştır.(1943) M. Ertuğrul Düzdağ 9. Baskıyı gözden geçirmiş ve böylece Safahat daha doğru ve düzgün hale gelmiştir* (Kara 1987, s.312).

İstiklâl Marşı'mızın şairi bu eseriyle İslamcılık düşüncesinin yol en azından hissî yol haritasını çizen bir düşünür manzarası göstermiştir.

Safahat'ta yer alan şiirleri temelde üç başlık altında toplamak mümkündür: "Fatih Camii'nde dini lirizmi, Hasta'da toplum sorunları karşısındaki ıstırabı, Tevhid-yahut-Feryad'da da metafizik (kelami) duygu ve duraksamaları yer alır. Bundan sonraki şiirler değişik konu ve temalarla, fakat az çok bu üç şiirin gösterdiği program çerçevesinde hemen hemen bütün Safahat'a yayılmıştır."(Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi 2010, s.410) Özellikle Fatih Kürsüsünde adlı Dördüncü Safahat'ta İslam dünyasının perişanlığını, geri kalmışlığını ele alarak buradan çıkış yolunun sadece çalışmakla mümkün olabileceği üzerinde durur.

Âkif, fikirleri olduğu kadar Türkçeye kattığı büyük değer ile de yerli ve millî olmanın dilde kitabını yazmıştır.

> *Muhitimizde sadece din şairliğinin bayraktarı tanıtılan ve bu koyu Müslümanlığı dolayısıyla İslam vahdetini kendine ideal kabul ettiği için Türkçülük gibi milliyet cereyanlarını; Arnavutların ve Arapların yaptıkları gibi kavmiyet iddialarını muzır gören Mehmet Âkif'te koyu bir Türkçülük dahi bulunuşunu işaret edişimiz garip telakki edilmesin. En ilerideki Türklerimiz de dahil olarak Türk nazmına, hem de yabancı addedilen aruz gibi bir veznin içinde, hiç kimse onun kadar Türk şivesini koymaya, Türk hançeresinin sesini o vezinlerin mısralarına yerleştirmeye muvaffak olamadı* (Sevük 1932, s.277).

O, hayatı boyunca İslam birliğinin sağlanmasını savunmuş, tıpkı Said Halim Paşa gibi Müslümanların ümmet bilinci içerisinde hareket ederek Batı'nın zehirli kültür emperyalizminin karşısında durmuştur.

Safahat ve *Buhranlarımız*

Yaşamlarından anlaşılacağı üzere her iki isim fikir mücadeleleri, eserlerinde ele aldıkları temel felsefe, İslam dünyasındaki tesirleri, Arapça ve Fransızcaya hâkimiyetlerinin de sağladığı entelektüel birikimleri bakımından dikkate değer bir benzerlik göstermektedirler. Bu açıdan iki ismin en çok bilinen eserlerinin karşılaştırılması, alanla ilgili olanlara yeni bir kapı açacaktır.

Buhranlarımız düz yazı, *Safahat* ise şiir formunda kaleme alınmıştır. Şiir türünün arkasında fikrin aranıp aranamayacağı tartışmaya muhtaç bir konudur. Ancak "Edebi eserde dikkat çekilen içeriğin toplumun bir yansıması olduğu düşünüldüğünde türü ne olursa olsun bu içerikle toplumsal meseleler arasında çok çeşitli yönlerden ilişki kurulabilir." (Tüzer-Hüküm, 2022, s.3) Mehmet Âkif Ersoy'un Safahat adlı eseri elbette salt bir fikir kitabı olarak incelenemez. Zira şairlik yönü, imgelem gücü, şiirinin dış yapısındaki üstünlük onun sanatının yüksekliğini göstermesi bakımından değerlidir. Ümmet için kafa yoran, çareler arayan, her satırında, yaşanan problemlerin kaynağına inmeye gayret eden çok yönlü şair Âkif, manzumelerini sadece sanat güzelliği gayesiyle oluşturmuş olamaz. Aksine "Herhangi bir sanat endişesi gütmeden, sadece doğruyu söylemek amacını taşıdığını «sözüm odun gibi olsun hakikat olsun tek» mısraında dile getirir." (Enginün, 2012, s.594) Onun eserinde güçlü bir söylemin yanı sıra dolgun bir içerik ve bu içerikle şiir sanatının ufuklarının fethedilmesinin yanı sıra devirleri aşan sarsılmaz bir iman gücünü gözlemlemek, alanla ilgili her araştırmacının üzerinde ittifak edeceği bir husustur. "Bir aşk ve iman, ümit ve huzur, sabır ve tahammül, bu toprakların altında bile bir refah sığınağına inanmaktan mütevellit mesut bir inanış terennüm ettirir." (Nazif, 2016, s.56) Şiir ufukları alabildiğine geniştir. Onun şirinde bir yanda derin bir düşünüş diğer yanda kitlelere feyiz veren engin bir idealizm ve haykırış göze çarpar ki bu ikisini bir potada eritmek her sanatkârın yapabileceği bir iş değildir.

Yukarıda da değinildiği gibi iki isim ve iki farklı türde yazılmış eser arasında bağlantı kurmanın temellendirilmesi bakımından incelediğimiz *Buhranlarımız*'ın sonunda Şair Mehmet Âkif Ersoy'un yazdığı *İslâmlaşmak* ve *İslâm'da Teşkilât-ı Siyasiyye* adlı makalelerinin (Buhranlarımız 1970, s. 167) yer alması dikkat çekicidir:

> *İslâmlaşmak (İstanbul 1337) Said Halim Paşa'nın Fransızca kaleme aldığı bu risale Sebilürreşaâd'da Mehmet Âkif tarafından Türkçeye çevrilerek neşredilmiş, daha*

> *sonra Paşa'nın altı risalesiyle birlikte Buhranlarımız adlı kitapta da yayımlanmıştır.(İstanbul 1335-1338) İslâm'da Teşkilât-ı Siyasiyye Said Halim Paşa'nın Malta'da sürgünde bulunduğu sırada Fransızca yazdığı eser, devrin özelliği sebebiyle 'Milli Hâkimiyet' bölümü hariç Âkif tarafından tercüme edilerek Sebilürreşâd'da neşredilmiştir* (Okay-Düzdağ, 2003, s.438).

Her iki isim de Asr-ı Saadet'te ilkeleri uygulanmış hayat görüşü ve dünya nizamının kendi yaşadıkları devirde de toplumsal hayatın tüm katmanlarına hâkim kılınmasıyla var olan sorunların çözüleceğine inanmış ve bunu büyük bir azimle savunmuşlardır.

İncelenen kaynaklarda Said Halim Paşa ve Mehmet Âkif Ersoy ile ilgili olarak İslamcılık bağlamında bir kıyaslamanın yapılmadığı görülmektedir. Örneğin Said Halim Paşa'nın vefatının 100. Yıldönümü münasebetiyle Mayıs 2021'de Zeytinburnu Belediyesi tarafından basılan *Said Halim Paşa Kitabı*'nda (Said Halim Paşa Kitabı, 2021) 66 adet bildiri bulunmasına rağmen *Safahat* ve *Buhranlarımız* karşılaştırmasına yer verilmemiş olmasının büyük bir eksiklik olarak önümüzde durduğu bir gerçektir.

Her iki düşünür de (Mehmet Âkif Ersoy ve Said Halim Paşa) İslam'ı bir inanç sistemi olmasının yanı sıra bir dünya nizamı olarak değerlendirmek ve çağın problemleri ile karşı karşıya getirmek suretiyle toplumsal sorunlara çözümler üretmeye çalışmışlardır. Onlara göre İslam, dünün ve bugünün olduğu kadar yarının da insanına hitap eden ebedî bir cevherdir. Bu cevherin değeri daima bilinmeli, karşı karşıya kalınan her sosyal problemin temelindeki amiller ondan faydalanılarak aşılmalıdır. Huzura kavuşmak için İslam'ın insanlığa değil, insanlığın İslam'a ihtiyacı vardır, fikri birleşme noktaları olmuştur. "Âkif'e göre medeniyetin gerçek kaynağı Müslüman Doğu'dur. Ona medeni üstünlüğü kaybettiren sebepler, asırlardır süren «dini taassup, cehalet, sebatsızlık, tembellik ve kendine güvensizlik»tir. Yoksa, İslâm dini ilerlemeye asla engel değildir." (Akyüz, 2022,s.138). Tıpkı Mehmet Âkif Ersoy gibi Said Halim Paşa da gerçek medeniyetin İslam'ın özünde saklı olduğuna tam olarak iman etmiştir.

> *Said Halim Paşa merhum -pek çoğumuz gibi amelde kusuru olmakla beraber- mûtekid, mütedeyyin, din-i mübin-i İslâm'a hürmetkâr idi. Hakiki medeniyetin o yüce dinde tecelli ettiğine -riyâ ve gösterişten uzak ve samimi olarak- inanmıştı. Hacim itibariyle küçük, fakat mânen büyük olan risalelerinde kanaatini ortaya koymaktadır (*Buhranlarımız, 1970, s.16).

Ertuğrul Düzdağ'ın bu değerlendirmesinin ışığında yaşam tarzları ve hayat görüşleri itibariyle de her iki ismin karşılaştırmasının yapılmasının isabetli olacağı bir gerçektir.

Tarihçilerin üzerinde büyük oranda ittifak ettikleri üzere 1699 Karlofça Antlaşması ile Duraklama Dönemi'ne, 1792 Yaş Antlaşması ile de Gerileme Dönemi'ne giren Osmanlı İmparatorluğu; giderek güçlenen Avrupa'nın ve Rusya'nın saldırılarına maruz kalmaktaydı. Devlet, içte ve dışta birçok sorunla mücadele etmekteydi. Osmanlı aydını bu can sıkıcı durumdan kurtulmak için reçeteler oluşturmanın gayreti içindeydi.

> *Birinci Meşrutiyet ilan edildikten sonra fazla uygulama imkânı olmamış ancak etkisi oldukça yüksek olmuştur. Tanzimat Fermanı ile başlayan yapısal değişiklikler Osmanlı'nın çöküşünü durdurmaya yetmemiştir. Bu dönemde ortaya çıkan Osmanlıcılık ve Batıcılık düşünce akımları sürekli çare aramaya devam etmişlerdir. Bu şekilde yayın İkinci Meşrutiyet'te daha serbest bir ortama kavuşmuştur. Artık ülkenin kurtuluşu için farklı düşüncelere sahip aydınlar,*

> *görüşlerini derneklerde, gazete ve dergilerde özgürce savunmaya başlamışlardır. Bu özgür düşünce ortamında Tanzimat'tan beri Osmanlı aydınlarının gündeminde olan Osmanlıcılık ve Batıcılık akımlarının yanı sıra İslâmcılık ve Türkçülük akımları da gelişmiştir. Yusuf Akçura İkinci Meşrutiyet döneminin öne çıkan Osmanlıcılık, İslâmcılık ve Türkçülük düşünce ve siyaset tarzını Üç Tarz-ı Siyaset olarak ele almıştır. Ziya Gökalp ise bu dönemde ülkenin kurtuluşu ve gelişmesi için önemli gördüğü Garpçılık, İslâmcılık ve Türkçülük akımlarını bir arada değerlendirmiştir* (Atasoy, 2019, s.18).

Bu akımların bittiği noktayı kozmik olarak gün, ay ve yıl şeklinde kesin çizgilerle ayırmak oldukça güçtür. Osmanlıcılık akımının Balkan Savaşları sonucunda idaresi altındaki tebaadan bazı milletlerin bağımsızlıklarını kazanma yolunda başarıya ulaşmaları ile etkisini kaybettiğini söylemek mümkündür. İslamcılık akımının ise I. Dünya Savaşı sırasında savaşılan ve Müslümanların oldukça yoğun olarak yaşadığı cephelerde özellikle Arap kabilelerin bazılarının devlete karşı takındıkları olumsuz tutum nedeniyle aydınların gözünde hayal kırıklığı ile sonuçlanmaya başladığını ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun kurtuluş reçetelerinden birisi İslâmcılık

> *İlk defa Yeni Osmanlılar arasında gündeme gelmiş, II. Abdülhamit döneminde faydacı bir politika olarak değerlendirilmiş, II. Meşrutiyet'ten sonra ihya ve ıslah çizgisinde bir İslâm düşüncesinin yanı sıra alternatif bir devlet ve toplum yönetimi projesi olarak Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar varlığını sürdürmüştür* (Özcan, 2003, s.60).

Ancak Cumhuriyet döneminde de bu akımın bazı ilkelerini verdikleri mesajlar ile devam ettiren şair ve yazarların varlığı bir gerçektir.

> *Her ne kadar doktriner bir bütünlük ifade eden bir tanımı olmasa da gazete ve dergilerde çıkan İslâmcı fikriyatın temel çerçevesini, ,inanç, ibadet, ahlâk, felsefe, ,idare, siyaset, iktisat, hukuk ve eğitim alanlarında İslâm'ı bütün bir hayat nizamı olarak yeniden hâkim kılmak ve Müslümanları medenileştirmek oluşturur* (Özcan, 2003, s.63).

İslamcılık fikrinin ortaya çıkış sebeplerine bakıldığında en başta Müslümanların ilim ve teknoloji ile bireysel gelişim bakımlarından Batı karşısındaki geri kalmışlıklarından kurtulmaları gayesi görülmektedir.

> *İslâmcıların siyasi görüşleri, bütün dünya Müslümanlarının Avrupa sömürgesi olmaktan, ayrıca kendi üzerlerindeki müstebit idarelerden kurtulmaları, istiklâllerine kavuşmaları şu veya bu şekilde bir birlik teşkil etmeleridir. Fikri planda da amaç hurafeler, Batı taklitçiliği, cehalet, tembellik gibi olumsuzluklar arasında İslâm'ı; Asr-ı Saadet'teki kaynaklarına inerek tanımak, akîde ve ahlâkça tavizsiz yaşamak, çağın problemlerine din çerçevesinde çözüm bulmaktı* (Okay, 2022, s.48).

Bunlara ilave olarak Batı'nın empoze etmeye çalıştığı pozitivist ve materyalist düşünceye karşı dinî inanç temelli bir antitez geliştirmek arzusu, Tanzimat ile birlikte özellikle Fransa ve İsviçre'den kopyalanarak adapte edilen kanunlara karşı özellikle Müslüman halkta gelişen yüksek hassasiyetin meydana getirdiği tepki, güçlenen Batı'nın zorbalıkla İslam coğrafyalarını rahatsız etmesi ve müminlerin hatırı sayılır bir çoğunlukta yaşadıkları

Hindistan gibi yerlerde sömürgeler kurması, buralardaki insanların Osmanlı Halifesi'nden yardım istemeleri bu düşüncenin canlanmasında tetikleyici unsurlar olarak ifade edilebilir. Bütün bu gelişmeler üzerine bir kısım aydınlarda İslamî dayanışma düşüncesiyle yeni bir idealizmin gelişmesi de tabii olarak gözlemlenebilir. "Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk defa 10 Mayıs 1869'da Hürriyet gazetesinde dile getirilen İttihad-ı İslâm kavramı 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşına kadar bir kitle ideolojisine dönüştürülmüştür"(Okay, 2022, s.48). Gelenekle harmanlanmış bir vaziyette yaşanmakta olan İslam'ı, İslamcılık fikriyle yeniden ele alan aydınlar; İslamiyet'in akla uygun bir din olduğunu, gelişmeye ve ilerlemeye asla engel teşkil etmediğini; Batı'nın ilim ve teknolojide yükselmesini sağlayan kurumlar ile orada yücelmekte olan bilimin seçmeci bir anlayışla alınabileceğini savunmuşlardır. Bu düşünceyi savunanlar, Müslüman coğrafyalarda yaşayanların geri kalmalarının asıl sebebinin gelenekselleştirilen din ve İslam'dan önceki devirlerden kalan hurafeler olduğunu değerlendirmelerinde dile getirmişlerdir. Onlara göre tek çare Kur'an'ın özüne, Hz. Peygamber'in yaşama tarzı ile hayata geçen ve insanlığa yol gösteren sünnetine dönmektir. Örneğin hikmet geleneğini yazdığı *Lügatçe-i Felsefe* ile canlandırmaya çalışan İsmail Fennî, diğer İslâmcı yazarlar Şehbenderzade Ahmet Hilmî ve Şeyhü'l-İslam Musa Kâzım'a göre İslamcılık bir öze dönüş ve modernleşme hareketidir. "İslâm'la iç içe geçmiş hurafeler, atalet ve cehaletten kurtulmak asli kimliğe zarar veren taklitçilikten uzak durmak temel felsefedir" (Okay, 2022, s.65). İslamcılık fikrini hararetle savunan düşünürler, Batı karşısında içine düşülen zayıflıktan kurtulmanın ancak dinin asli kaynaklarını anlayıp uygulamakla mümkün olabileceği görüşünde birleşmişlerdir. "İslamcılık görüşü, insanın ortak sıkıntısı olarak aidiyet probleminin çok derinden hissedildiği ve fakat olanları manalandırıp çözüm üretmede etkisiz kalan, küskün ve kötümser bir ruh halinin şekillendirdiği bir perspektife oturmaktadır"(Çağlayan, 2010, s.42) İslamcılık bir sancının sonucu olarak doğmuş, dinin aslına döndürülerek günün meselelerine çözümler üretmedeki etkisinin artırılmasını savunan bir ideolojiye bürünmüştür. "İslamcı düşünüşün Meşrutiyet'ten devreden mirasında, sağ ideolojilerle telif edilmeye müsait güçlü bir damar vardı. Bu mirasın en derli toplu eseri sayabileceğimiz Buhranlarımız'da Said Halim Paşa, elitist-otoriter bir politika anlayışı ortaya koyar"(Bora, 2023, s.438). Said Halim Paşa, ortaya koyduğu eserde düşüncelerini temellendirerek yeni şeyler söylemenin gayreti içerisindedir.

İsmail Kara'ya göre İslamcılık düşüncesinin yol haritasını maddeler halinde şu şekilde izah etmek mümkündür:

> *1. Müslümanları hurafelerden, gelenekselleşmiş din düşüncesinden kurtararak saf bir imanla buluşturmak. 2. Eğitim alanında yenileşmeyi sağlayarak modası geçmiş ilimlerle meşgul olmak yerine toplumu yükseltecek ve Batı ile rekabet etmeyi sağlayacak yeni bir İslâm yorumunu Kur'an ve sünnet temelinde ortaya koymak. 3. İslâm'ı izah ederken yeni bir terminoloji kurmak,4. Asırlardır Müslümanları bir lokma bir hırka görüşü ile edilgin hale getiren tasavvuf gibi düşünceleri ve bu düşünceleri savunan tarikatların ortadan kaldırılmasını ya da ıslah edilmesini temin etmek. 5. Batı ile rekabetten Müslümanları alıkoyan pasif yaşam tarzına, eylemsiz tevekkül anlayışına, sorunları düzeltmek için sorumluluk almamaya ve çözüm üretme konusunda hiçbir çaba sarf etmemeye karşı aksiyoner bir tavırla harekete geçmek. 6. Yeni bir cihat anlayışı ile savaşı sadece meydanlarda değil ilim, felsefe, eğitim, hukuk ve sosyal alanlarda vermek* (Kara, 1987, s.LXV).

İslamcılık akımının bu genel çerçevesini hem Mehmet Âkif Ersoy'da hem de Said Halim Paşa'da bulmak mümkündür. "Âkif'in şiirlerinde bütün olarak sosyal eleştirinin dayandığı temel fikirler şunlardır: 1. Dinin hurafelerden arındırılması. (Âkif sık sık dinin akılcı yönüne dikkat çeker.) 2. İslâm âleminin perişan durumu. 3. Tarih duygusu. (Facialar şaire maziyi hatırlatır.) 4.Sosyal bozuklukların teşhiri" (Enginün, 2012, s.601). Bir devlet adamı gözüyle olaylara bakan Sait Halim'de de –küçük farklılıklar hariç- dinin ilkelerinden uzaklaşmanın İslam dünyasındaki buhranın yaşanmasına gerçek bir sebep olarak ele alındığını söylemek yanlış olmayacaktır. "Cemaleddin Efgani ile başlayan yeni İslâmcılık çığırı, Mısır'da Muhammed Abduh izinden giden Ferit Vecdi, Kazanlı Musa Carullah, Hindistan'da İkbal tarafından geliştirildi. Türkiye'deki etkileri Sebilürreşad yazarlarına yansıyan bu yeni bakış açısına sahip isimler asrın icaplarıyla dinin inancı arasında ahenk kurmaya çalışmışlardır." (Ülken, 2021, ss.396-397) Oldukça fazla taraftarı olan İslamcılık akımı bu dönemlerde giderek gelişme göstermiş ve kitleleri etkilemiştir.

> *Said Halim Paşa, 1800'lü yılların sonundan itibaren devletin en üst kademelerinde olmuş, imparatorluğun kaderini etkileyen kararlarda yetki sahibi bir yöneticidir. Bu sebeple tespitleri doğrudan tartışmalı bir dönemin kilit bir tarihî şahsiyetinin ilk elden bilgi ve yorumlardır. Her ne kadar fikirleri "İslamcılık" çerçevesinde tefsir ediliyorsa da ortaya koyduğu metinlerin özgün yönleri vardır. Bu fikirlerin tekrarları ve politik sınırlılıkları göz ardı edildiğinde özgün bir "sosyal teori"nin uç verişi olarak okunması mümkündür. Halim Paşa'nın Batı'da eğitim almış olması, onun; muarızlarının İslamcılığı eleştirmek için kullandıkları "taassup" fikrini aşmış olmasını sağlar. Osmanlının devlet yapısı, sosyal hayat ve devlet organizasyonu arasındaki ilişki, İslam dünyasının geri kalma nedenleri, Osmanlılık, bürokrasi, toplumsal ahlak, eğitim ve Batılılaşma Said Halim Paşa'nın temel problemlerini oluşturur* (Hüküm, 2021, s. 652).

Said Halim Paşa'nın *Buhranlarımız* adlı eseri 1910-1921 yılları arasında yayımlanan yedi adet kitapçıktan oluşmaktadır. Bu serinin altıncı kitabı, *İslâm Hakkında Bir Tecrübe-i Kalemiyye* adını taşır ki yazarın diğer risalelerini de birer kalem tecrübesi olarak tanımlamak mümkündür. Bugünkü edebi tür sınıflandırması içerisinde bu yazıları deneme türü ile özdeşleştirmek uygun olacaktır. Bu çalışmada *Buhranlarımız* adlı eserdeki yazıları, İslamcılık fikri bağlamında metinden hareketle ve öze dayalı olarak *Safahat* ile karşılaştırmak amaçlanmaktadır. Edebî inceleme yöntemi bakımından iki farklı türde yazılmış metnin birbiri ile kıyaslanıp kıyaslanamayacağı tartışmaya muhtaç bir konudur. "Elbette karşılaştırma rastgele iki eser üzerinde yapılmaz, söz konusu eserlerin karşılaştırılabilir özellik göstermesi istenir. Bu özellik konuda, motifte, anlatım tekniğinde benzerlik, etkilenme vb. ilişkiler varsa mevcuttur" (Aytaç, 2001, s.9). Her iki eserin de savunulan görüşler bakımından birbirini etkilediğini söylemek yerinde olacaktır.

Safahat, 1911-1933 yılları arasında yayımlanmış yedi kitaptan oluşmaktadır. Her biri fikirleriyle çağları aşan ve başucu kitabı niteliğinde olan bu eserlerde Mehmet Âkif Ersoy: "Kendimi milletimin huzurunda gördüğüm günden beri sanattan ziyade cemiyeti düşünmek istedim.' diyerek şiirini bir fikrin hizmetine vermiştir" (Okay, 1998, s.16). Hem Said Halim Paşa hem de Mehmet Âkif Ersoy, İslamcılık bağlamında birçok noktada ortak özellikleri olan en önemli eserlerini -*Buhranlarımız* ve *Safahat*'ı- ortaya koymuşlardır. Bu iki eserdeki İslamcılık görüşünün yansımalarını metinler bağlamında tespit etmek yararlı olacaktır. Sait Halim, bir düşünce adamı tavrıyla devletin ve milletin bekasının yanı sıra

dünyanın daha yaşanabilir hale gelmesi, sosyal sorunlara derman olması bakımından İslamcılık fikrini eserinde sonuna kadar savunmuş bir ideolog olarak karşımızda durmaktadır.

> *Hristiyan kavimlerin bizim idaremizden, bizim topraklarımızla, yani Balkanlar'daki hâlis Türk şehirleriyle birlikte kopmak, ayrılmak yolunu tuttukları bir devrede, Türk iktidarını hiç olmazsa İslâm Birliği gibi hâlâ muazzam bir topluluğun üstünde yaşatmak Âkif'e göre bizim hem toprak büyüklüğümüzü hem de hudutlarımı koruyacak faydalı bir siyasetti* (Banarlı, 1998, s. 1153).

İstiklâl Marşı şairimizin "Görmeyi arzu ettiği iki hedefi vardı: Biri vatanın düşmandan kurtulmasıydı. Bu uğurda rahatını, maaşını, ailesini, İstanbul'u terk etmiş, fiilen Milli Mücadele hareketine katılmıştı. İkinci hedefi ise İslâm idealinin gerçekleşmesiydi" (Okay, 1998, s.22). Yakın arkadaşı Said Halim Paşa gibi İslam'a gerçek manada dönüşün, buhrandan çıkışın tek yolu olduğunu savunan "Mehmed Akif, İslâm idealinin şairidir. Doğrudan doğruya İslâm'dan bahsetse de bahsetmese de Safahat'ın tamamı bu felsefe üzerine kurulmuştur" (Okay, 1998, s.22). Güçlü bir felsefe ve dünya görüşü üzerine inşa edilen şiir kitabı *Safahat*'ı bir diğer düşünce eseri *Buhranlarımız* ile karşılaştırmanın her iki müellifi de daha iyi anlamak bakımından yararlı olacağı muhakkaktır.

YÖNTEM

Bu çalışmada Said Halim Paşa'nın *Buhranlarımız* ve Mehmet Âkif Ersoy'un *Safahat* adlı eserleri, kavmiyetçilik, taklitçilik, Batı'ya alternatif olarak değerlendirilen Japon medeniyeti, edebiyatta muhit, manevi vatan, aile, hurafeler, İslam toplumlarının geri kalma sebepleri gibi İslamcılık göstergeleri bakımından birbirleriyle karşılaştırılarak bunların çoğu zaman bir paralellik arz eden yönleri ele alınmış ve konu ile ilgili olarak yapılan çalışmalardan da kaynak gösterilmek suretiyle yararlanılmıştır.

SAFAHAT'TA VE *BUHRANLARIMIZ*'DA ELE ALINAN KAVRAMLARIN İSLAMCILIK GÖSTERGELERİ BAKIMINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

1. Kavmiyetçilik

Said Halim Paşa *İslâmlaşmak* başlığı ile yazdığı 1918 (H. 1334) tarihli yedinci kitabında devletleri parçalayan, milyonlarca insanın ölmesine sebep olan I. Dünya Savaşı'ndan ırka dayalı kavmiyetçilik fikirlerini sorumlu tutar:

> *Bugünkü medeniyetin bütün ruhunu ve içyüzünü anlamak için, Dünya Harbi'ni doğuran sebepleri hatırlamak, medenî milletlerin birbirlerini mahvetmek için kullandıkları tahrip vasıtalarını göz önüne getirmek ve gösterdikleri -şimdiye kadar işitilmemiş- vahşeti, şiddeti düşünmek kâfidir. Dört senedir bu korkunç sahnenin içinde bulunuyoruz. Bu sahne bize, pek az bulunur bir talâkatle şunları öğretiyor: «Millî bencillik esasına dayanmakla iftihar eden bugünkü medeniyet, en müthiş bir vahşetin, yeni ve zararlı şeklinden başka bir şey değildir... Bu medeniyet fevkalâde gelişmiş bir san'atın eşsiz bir eseridir. Bu san'at insanlara, şimdiye kadar görülmemiş bir mükemmelikte olarak bütün vasıtaları hazır etmiştir. İnsanlar ise bu sâyede en ilkel hislerini teskine, en zararlı temâyüllerini tatmine muvaffak oluyorlar. Üstelik bu vahşî his ve temayülleri tasavvurun üstünde bir dereceye vardırıyorlar* (Buhranlarımız,1970, s.160).

Paşa'nın bu cümlelerinden anlaşılacağı üzere onun karşı olduğu kavmiyetçilik düşüncesinin temelinde millî bencillik vardır. Kendisinden olmayana yaşama hakkı tanımama, elindeki tüm vasıtaları sadece kendi ırkının refahı için kullanma, başka milletten olanlara vahşet hisleri ile saldırma güdüsü, felâketin kapılarını aralamış ve tarihi kaynaklarda geçtiği şekliyle I. Dünya Savaşı'nda yaklaşık sekiz milyon insanın ölümüne ve yirmi milyon insanın da yaralanmasına sebep olmuştur. "Mehmet Âkif ise, insanlar arasında kavmiyet farkı gözetilmesini istemeyen, bunu İslâm birliği idealinin gerçekleşmesi için en büyük tehlike sayan Pan-İslâmistler'e dahildir; böylece, yeni yetişen, memlekette hakim bulunan Türkçülük cereyânı temsilcilerinden, bunu benimseyen edebi şahsiyetlerden uzaklaşmış oluyordu" (Tansel, 1991, s58). İlk baskısı 1912 yılında yapılmış ve 1502 mısradan oluşan Süleymaniye Kürsüsünde adlı kitabında Mehmet Âkif Ersoy, Sait Halim gibi ırkçılığa varan kavmiyetçiliğe hücum ederek bu düşünceyi İslâm'ın özüne ters bulur. "Safahat'ta 'kavmiyet' ve 'milliyet' kavramlarını birbirinden ayırmış, bunlardan 'ırkçılık' manasını verdiği ilkine İslâm'a aykırı olduğu ve devletin parçalanmasına sebebiyet vereceği için karşı çıkmıştır" (Okay-Düzdağ, 2003, s.436). Aşağıdaki dizeler Âkif'in bu konudaki düşüncelerini kendi ağzından ortaya koyması bakımından önen arz etmektedir.

Fikr–i kavmiyyeti şeytan mı sokan zihninize?

Birbirinden müteferrik bu kadar akvamı,

Aynı milliyetin altında tutan İslâm'ı,

Temelinden yıkacak zelzele kavmiyettir.

Bunu bir lâhza unutmak ebedi haybettir.

Arnavutlukla, Araplıkla bu millet yürümez....

Son siyâsetse bu, hiç böyle siyâset yürümez.

…

Girmeden tefrika bir millete, düşman giremez;

Toplu vurdukça yürekler, onu top sindiremez.

…

İşte Fas, işte Tunus, işte Cezayir, gitti!

İşte iran'ı da taksim ediyorlar şimdi. (Safahat 1994, s.169).

Âkif'e göre emperyalizmin İslam dünyası üzerinde oynadığı aşağılık oyunlara karşı verilecek en güzel cevap, İslam bayrağı altında birleşmektir. Irka dayalı milliyetçilik düşüncesi (Kavmiyetçilik) İslam'ın ruhuna aykırı olduğu gibi çeşitli milletlerden oluşmuş Osmanlı İmparatorluğu'nu da içten çökerten ana sebep durumundadır. Bunun sonucu olarak İslam coğrafyası Osmanlı'dan başlayarak bir bir parçalanmakta Batı'nın böl-parçala-yut taktiği işlemektedir.

Müslümanlar gibi mazisi büyük bir kavmi,

Ebedi zillete mahkûm edemem doğrusu ben (Safahat, 1994, s.274).

Görüldüğü gibi şair İslamcılık ideali doğrultusunda ve Said Halim Paşa'nın *Buhranlarımız* adlı eserindeki düşünceleri ile aynı doğrultuda olmak üzere İslam toplumunu, topyekûn bir

kavim olarak değerlendirerek ırka dayalı ayrımcılığa değil, din temelinde birleşmeye çağırmaktadır.

> *Nasılmış anlayınız, iddia–yı kavmiyyet?*
>
> *Ne yolda mahv oluyormuş bakın ki millet!* (Safahat, 1994, s.274).

İslam birliği ideali ile yaşamış Âkif, dinin özüne aykırı olarak gördüğü kavmiyetçilik fikrini son derece tehlikeli görür.

> *Mehmed Âkif, fikirlerini bir yandan Bâyezid, Fâtih, Süleymâniye camilerinde verdiği va'zlarla yaymaya başladı. Yalnız 1908'den sonra gittikçe hız alan, Balkan Harbi sıralarında büsbütün kuvvetlenen Türkçülük fikirleri onu düşündüren mes'elelerden biri oldu; çünkü, Ziya Gökalp ve arkadaşlarının bu hususta ki neşriyâtı, dolayısıyle kavmiyet fikrinin memlekette yayılması, İslâm birliği mefkûresinin gerçekleşmesine set çeken bir engeldi; bu cereyan, İmparatorluk'un sarsıldığı Balkan Harbi sırasında büsbütün tehlikeliydi* (Tansel, 1991, s.57).

En büyük tehlike, asırlardır İslam'ın manevi sancağı gölgesinde ve Osmanlı'nın şanlı bayrağı altında yaşamış toplulukların fikren ayrılmaları ve bunun arkasının çorap söküğü gibi gelmesidir. "Balkanlar'da imparatorluktaki Hristiyan milletlerin milli bir hüviyetle ortaya çıkarak hükümet aleyhine isyan etmeleri ve ayrı birer milli devlet kurmaları, Müslüman halkın da gözlerini açtı" (Tansel, 1991, s.57). Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde Balkanlar'da başlayan milliyetçilik hareketleri önce o bölgeyi devletin birliğinden koparmıştı. Irkçılığa düşüncesiyle girişilen hareketlerin milleti nasıl bir çaresizliğe sürüklediğini göstermesi bakımından bu dizeler önemlidir.

Said Halim Paşa *Buhranlarımız* adlı eserinin farklı yerlerinde bu konuya şu cümlelerle yaklaşır:

> *Zaten Osmanlı toplumunu teşkil eden millet ve ırklar arasında bir müddetten beri, bazı yabancı tesir-ve teşvikler sebebiyle millî ve ırkî rekabet ve nefretlerin ortaya çıktığı kimseye meçhul değildi. Bu rekabet ve iddialar gerçeğe aykırı olduktan başka, Osmanlı unsurları arasında hüküm sürmesi gereken uyuşma ve dostluk hislerini de bozmaktadır. Evet, bu unsurların iddia ve rekabetleri adalete ve gerçeğe uygun değildir. Gerek tarafsız tarihler ve gerek bugünkü cemaatlerin halleri de ispat eder ki, Habsburglar'ın veya Romanof'ların memleketinde görülen millî rekabetler veya ırkî nefretler Osmanlı diyarında hiçbir vakit mevcut olmamıştır* (Buhranlarımız 1970 s.60).

Sait Halim, milletin birlik ve beraberliğine saldırı olarak değerlendirdiği kavmiyetçilik fikirlerinin bir virüs gibi bünyeye girmesinden rahatsızdır:

> *Bugüne kadar pek haksız olarak hakir gördüğümüz medeniyetimize muhabbet ve hizmet etmek lâzım olduğunu sonunda iyice anlayacağız. O medeniyet ki, hudutsuz bir imparatorluk kurarak, bozkırlarda şehirler meydana getirmiştir. Evvelce «ırk tetkiklerinde» bir konu olan «Türk» kelimesinden, Fransız, İngiliz, Alman kelimeleri kuvvetinde içtimaî ve siyasî bir varlık çıkararak Türk medeniyetini, irfanını ve ruhunu kabul eden her müslümana «Osmanlı Türküyüm» demek selâhiyetini kazandırmıştır* (Buhranlarımız, 1970, s.77).

Osmanlı'nın birlik ve beraberliğini asırlardır sağlayan sebepleri maddeler haline getiren Paşa, meseleye İslam kardeşliği cephesinden bakar:

> *Avrupa'lıların fikir ve inançlarına göre siyasî birlik, lisan ve mezhep beraberliği ile birbirine bağlı olan kimselerin birleşmesinden meydana gelir. Halbuki Osmanlı siyasî birliği ırk ve lisan birliğinden ve hattâ çoğu zaman âdet ve gelenek birliğinden bile uzaktır. Bu sebeple Osmanlı siyasî birliği, Avrupa Hristiyan hükümetlerinde olduğu gibi milliyet esasına değil, İslâm birliği ve kardeşliği esasına dayanmaktadır. Esasen İslâmiyet'e has olan bu his sayesindedir ki dünyadaki bütün Müslümanlar kendilerini birbirlerinin kardeşi sayarlar* (Buhranlarımız, 1970, s.77).

Said Halim Paşa'nın Osmanlı İmparatorluğu'ndaki birlik ve beraberliğin ana çimentosunun İslam kardeşliği olduğu fikrine Şair Mehmet Âkif Ersoy da şu dizelerde yer vermiştir ki her iki ismin bu noktada fikren birleştiklerini göstermesi bakımından önemlidir.

Hani, milliyyetin İslâm idi... Kavmiyyet ne!

Sarılıp sımsıkı dursaydın a milliyyetine.

Arabın Türke; Lazın Çerkese, yahut Kürd'e;

Acemin Çinli'yerüchânı mı varmış?

Nerde! Müslümanlık'ta "anâsır" mı olurmuş?

Ne gezer! Fikr–i kavmiyeti tel'în ediyor peygamber (Safahat, 2021, s.564).

Makalenin başında da işaret edildiği gibi İslamcılık fikrini savunan fikir adamları İslam'ın Kur'an ve sünnet temelinde özüne dönülmesini savunuyorlardı. Nitekim şair bu dizelerde özellikle "Fikr–i kavmiyyeti tel'în ediyor peygamber" derken Hz. Peygamber'in Veda Hutbesi'ne göndermede bulunuyor. Zira Peygamber Efendimiz Veda Hutbesi'nde "Ey müminler… Sözümü iyi dinleyin, iyi anlayın… Muhakkak ki Rabbiniz birdir. Babanız birdir. Hepiniz Âdem'densiniz. Âdem de topraktandır. Hiç kimsenin başkalarının üzerinde üstünlüğü yoktur. Şeref ve üstünlük ancak fazilet iledir. Müslüman, Müslüman'ın kardeşidir" (Veda Hutbesi, s.86) buyurmuştu. *Safahat*'ın 1917'de yayımlanan *Hatıralar* adlı beşinci kitabında Mehmet Âkif Ersoy, Osmanlı topraklarında ırka dayalı kavmiyetçilik davası güdenlerin emperyalizme hizmet etmekten başka bir işe yaramadıklarını şu dizelerde kurgusal bir metin içinde İngiliz'e söyleterek tabiri caizse karşı mahallenin gerçek niyetini ortaya koyar:

Biz İngilizler olup hâli önceden müdrik;

O beyne pençeyi taktık, o göğse yerleştik.

O halde bir kolu kalmış ki bizce çullanacak,

Yolundadır işimiz bağladık mı kıskıvrak!

Hem öyle zorla değil, çünkü "fikr–i kavmiyyet

Eder bu gâyeyi teshile pek büyük hizmet (Safahat, 2021, s.695).

Bu dizelerde emperyalizmin sözcüsü olarak konuşturulan İngiliz, ulaşmak istedikleri hedeflerini ve buna giden yol haritalarını açıkça anlatmaktadır. Kıskaç altına aldıkları Osmanlı'ya bağlı zihinleri bulandırarak ve gönülleri birbirlerinden koparark parçalamayı amaçlamaktadırlar. Onlar yüzyıllardır bir arada kardeşçe yaşamış değişik unsurları bu

siyaset yoluyla bölüp parçalamak azmindedirler. İşte kendilerinin en büyük yardımcısı da içte şuursuzca ırka dayalı kavmiyetçilik fikrini ortaya atıp savunanlardır.

> *Irk birliğini esas alan Türkçüler, gözlerini «büyük ve müebbet ülke»ye yani Tûran'a dikmişlerdi; Âkif, Türklük gerçeğini reddetmiyordu, fakat onun önceliği İslâm kardeşliğiydi. 1918 yılı sonlarında yazdığı «Hâlâ mı Boğuşmak» adlı şiirinde,*
>
> *Turan ili namıyle bir efsane edindik;*
>
> *Efsane, fakat gaye! Deyip az mı didindik?*
>
> *Kaç yurda veda etmedik artık bu uğurda?*
>
> *Elverdi gidenler, acıyın eldeki yurda!* d*iyordu* (Ayvazoğlu 2022, s.169).

Biri fikir vadisinde diğeri şiir vadisinde olmak üzere yazdıkları eserlerle İslam idealizminin çerçevesini çizen Mehmet Âkif Ersoy ve Said Halim Paşa, İslam dünyasının Batı'nın tecavüzlerinden sadece birlik beraberlikle kurtulabileceğini savunmuşlardır. 19. asırda ortaya atılan ırka dayalı kavmiyetçilik fikirlerinin İslam'ın temel kaynakları olan Kur'an ve sünnet ile bağdaşmayacağını, yaşanan hadiselerden örnekler vererek ve göndermelerde bulunarak delilleriyle birlikte ortaya koymuşlardır. Batıdan bir mikrop gibi yayılan ırka dayalı kavmiyetçiliğin etkilediği bazı Osmanlı aydınlarının yanlış yolda olduklarını, bu yoldaki düşüncelerin emperyalizme hizmet etmekten başka bir işe yaramadığını kesin bir şekilde dile getirmelerine bakıldığında hem Said Halim Paşa'nın hem de Mehmet Âkif Ersoy'un bu konuda aynı düşündüklerini söylemek mümkündür.

2. Taklitçilik

Said Halim Paşa *Buhranlarımız* adlı eserinin birçok yerinde Batı'nın; teknolojisiyle ve ilmiyle değil de ruhuyla, kanunlarıyla ve hayat nizamıyla taklit edilmesine karşı çıkmaktadır. *Buhranlarımız*'ın ilk risalesindeki Meşrutiyet bahsinde düşüncelerini şöyle yazar:

> *İşte, görülüyor ki, bütün fenalıkların asıl sebebi bir tanedir. Bu sebep, «ecnebî kanun ve müesseseleri kabul ve ithal ettiğimiz takdirde yenilik ve terakkiye mazhar olacağımıza inanmak» hatasıdır. Bütün felâketlerimizin kaynağı olan şu zararlı kanaat, acaba bize nereden geldi? Fikrimizce bütün bu fenalıkları doğuran, batı medeniyetini anlamadan taklit edişimizdir. Cemiyetlerin tekâmülü kanununa hakkıyla vâkıf olmadığımız içindir ki, milletlerin kanun ve nizamlarını ve anayasalarını iktibas edecek olursak, bütün işlerimizde ve idarede onlar kadar gelişmeye nail olacağımıza inanıyoruz. Bu uğursuz inanç yüzünden meydana gelen fenalıkları saymak uzun sürer. Yalnız şunu söylemek yeter ki, bu inanç, bizim kendi kendimizi ıslâha kabiliyetimiz olmadığı zannını uyandırarak, nefsimize olan itimadımızı tükettiği gibi, aynı şekilde, başkalarının da bize karşı olan itimat ve hürmetini yok etmektedir* (Buhranlarımız, 1970, s.38).

Yazar, özellikle günlük hayatı doğrudan etkileyen kanunların özlerine dokunulmadan kes-kopyala-yapıştır metoduyla uygulamaya konulmasının toplum hayatını alt üst ettiği kanaatindedir. Paşa, Batıcılık akımının da temelini oluşturan düşünceleri 'uğursuzluk' sözü ile nitelendirmekte bu yaklaşımın milletin kendine olan güvenini de derinden sarstığını ifade etmektedir.

İslam'ın özüne dönmekten başka çıkar yol olmadığını dile getiren Said Halim, Batının körü körüne taklit edilmesinin bizim için âdeta fikrî intihar olacağını savunmaktadır:

> *Ne yazık ki bizim mütefekkirlerimizden pek çoğu, bir milletin lâyık olduğu saadetin derecesini batıya olan benzerliği ile ölçüyorlar. Batılı milletleri ne kadar çok taklit edebilirsek o kadar mes'ut olacağımıza inanıyorlar. Halbuki bizim bu şekilde garp milletlerini taklit etmemiz kendi şahsiyetimizden, mâzimizden, âdet ve inançlarımızdan ve âdeta varlığımızdan sivrilip çıkmamızdan başka bir mânâ ifade etmez* (Buhranlarımız, 1970, s.46).

Paşa, kuru taklitçiliğe karşı durmakta bunun yerine özü korumanın bir millet için hayati önemini vurgulamaktadır. Bu bağlamda 'Fikrî İntihar' tanımlamasının oldukça dikkat çekici ve orijinal olduğu açıktır. Bu durum Paşa'nın kavramları irdeleyerek isimleriyle birlikte geliştirmeye çalıştığını göstermektedir.

Said Halim Paşa, *Fikrî Buhranlarımız* risalesinde de :

> *Milletçe yükselmek için Batı medeniyetinden istifade etmek lüzumunu duyduk. Bu düşünce, nasıl olduysa «bunun için mutlaka batılılaşmamız gereklidir» gibi yanlış bir kanaat doğurdu. İşte bütün gayretlerimizi faydasız ve güdük bırakan en esaslı yanlışımız bu olmuştur. Bu yanlış kanaatten bir de «kurtulmak için her bakımdan batı milletlerini taklide mahkûmuz» fikri doğmuştur ki, bu da öteki kadar kötü ve yersizdir. Ne yazık ki, bu kanaat ve zanlara uyarak bütün varlığımızla taklide koyulduk. Bunu o kadar başardık ki, inancı, his ve an'anesi, ilim ve fenni tamamen taklitten ibaret sahte bir dünya kurabildik. Şimdi artık dışı parlak, ama aslında ölüm getiren arzu ve hayaller içinde mest ve müstağrak yaşayıp durmaktayız. İşte bundan dolayıdır ki bilgiçliğimiz, bu mağrur ve daraltıcı «yarı âlimliğin» dairesi dışına, şimdiye kadar çıkamamıştır. Taklitçilikte ustalaşmak gayreti içinde, eski bildiklerimizi unutmak, şimdiye kadar yaptıklarımızı bir kenara atıp terk etmek istiyoruz* (Buhranlarımız, 1970, s.73).

cümleleriyle Batı'nın ilim ve fenninin dahi taklit edilmesinin yanlışlığını vurgulayarak manevi taklidin maddi boyuta çoktan ulaştığını, bunun da ayakta kalmak bakımından yanlış bir hareket tarzı olduğunu dile getirmektedir. Buradan anlaşılacaktır ki Said Halim Paşa, İslam dünyasının kendi sanayisini, kendi bilim sistemini, kendi eğitim sistemini kurması elzemdir ve bu sadece taklitle de olacak iş değildir, görüşündedir. İslam dünyasının yalnızca özgün siyaset sistemine, özgün eğitim sistemine ve özgün teknolojiye sahip olmakla güçlü olabileceği ve bu şekilde ayakta kalabileceği kanısındadır.

İslam dünyasını ümmet şemsiyesi altında bir millet, Avrupa medeniyet dairesinde bulunan ulusları da diğer bir millet şeklinde ikiye ayıran Said Halim Paşa, *Mukallitliklerimiz* adlı eserinde:

> *Batının medeniyeti, siyasî ve içtimaî müesseseleri bizde pek tabiî olarak bir hayranlık uyandırmıştır. Bu hayranlığın şevki ile Avrupa milletlerinin tecrübelerinden istifade etmeyi şiddetle arzu ediyoruz. Bu arzu, bizim fikir hayatımıza, felsefemize, siyasî ve içtimaî faaliyetlerimize başkaca bir özellik getirmektedir. Her milletin kendine has fikirleri ve ihtiyaçları olduğu için, siyasî ve içtimaî meselelerde başka bir milletin tecrübelerinden istifade etmek kadar güç bir iş olamaz. Her milletin kendine has fikirleri ve hisleri olmasaydı, içtimaiyat ilmi (sosyoloji), hayvanat ilmi (zooloji) ile garip bir şekilde iç içe bulunurdu. Bunun*

> *içindir ki, başka milletlerin tecrübelerinden istifade etmeye kalkışan bir milletin, tamiri imkânsız birtakım hatalara düşmemesi güçtür* (Buhranlarımız, 1970, s.53).

demek suretiyle Batı'nın gözleri kör eden ışıltısının uyandırdığı hayranlığın İslam dünyasının tarihte kurulmuş en büyük İmparatorluğunu -Osmanlı İmparatorluğu- büyük hatalara sürüklediğini ifade etmektedir.

Said Halim Paşa, Üçüncü risalesi *Fikrî Buhranlarımız*'da :

> *Hâsılı, bizde yenisini kurmak için yok etmeye, Batıda ise yok olmaktan kurtarmak için düzeltip korumaya çalışılır. Batı hayranlarının oradan aldıkları bilgi ışığı kendilerini aydınlatmaktan çok, görüşlerini köreltiyor olmalı. Batılıları taklit etmeye çalışıyorlar. Ama onlara tamamen zıt bir şekilde düşünüp hareket ettikleri, bu basit mukayese ile görülüyor. Gerçi kendileri, garplılar gibi düşünüp hareket etmekte olduklarına son derece emindirler. Halbuki düzelterek ıslâh etmek yerine, değiştirme yoluna gitmek, tamamen yeni bir şeyi denemek demektir. Bu halde ise insanlar, eskiden kazanılmış ve çoğu acı tecrübelere mal olmuş olan bir çok bilgi ve tecrübelerden mahrum kalır, istifade edemezler. Yeniden birtakım denemeler yapmak, yani tereddüt ve şüpheler içinde, kıymetli vakitler kaybetmek, yeni hatalar işleyerek onların tamirlerine çalışmak gerekir. Bu gibi hallerde çoğu kere, giderilmek istenen yanlış ve noksanlardan daha zararlı hattâ tehlikeli neticelere varılır, dertlere düşülür* (Buhranlarımız, 1970, s.67).

cümleleriyle kendi birikimimizi bir kenara atıp Batı'nın kurumlarını ve onun fikrî birikimini tamamen kopyalayıp bundan hayır bekleyen aydınların bu girişimlerinin, vakit kaybetmekten başka bir işe yaramayacağını ifade etmektedir. Mehmet Âkif Ersoy da *Fatih Kürsüsünde* adlı eserinde:

Bakın mücâhid olan Garb'a şimdi bir kerre:
Havaya hükmediyor kani olmuyor da yere.
Dönün de âtıl olan Şark'ı seyredin: Ne geri!
Yakında kalmayacak yeryüzünde belki yeri!
Nedir şu bir sürü fenler, nedir bu sanatlar?
Nedir bu ilme tecelli eden hakikatler?
Sefineler ki yarar kıt'akıt'a deryayı;
Şimendifer ki tarar buk'abuk'a dünyayı;
Şuûn ki berka binip seslenir durur ovada;
Balon ki rûh–u kesîfiyle yükselir havada...
Hülâsa, hepsi bu âsâr–ı dehşet–âkînin,
Bütün tekâsüfüdür toplanan mesâinin (Safahat, 2021, s.605).

diyerek Said Halim Paşa'nın Batı'nın sistemli bir şekilde çalışıp çabalamasının onu başarıya götürdüğü düşüncesini pekiştirmektedir. Şair, *Buhranlarımız* yazarı gibi taklitçilerin değil; ibret alarak yeniden bir mücadele vermeyi savunanların tarafındadır. Ayrıca bu dizeler bize Osmanlı aydınının Batı'yı ilk tanımasını hatırlatmaktadır:

> *Bu ilk adım, Osmanlı tarihinde Lale Devri (1718-1730) diye anılan dönemde, XV. Louis'in tahta çıkışını kutlamak için Fransa'ya gönderilen (Ekim 1720) Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin yaptığı ziyarettir. Dokuz ay kadar süren bu ziyaretin aslında sadece bir protokol ve politika ziyareti olmadığı, uzun süredir imparatorluğu adım adım gerileten Batı üstünlüğünün neden ileri geldiğini ve nasıl bir şey olduğunu anlamak amacını da taşıdığı, elçimizin İstanbul'a döndükten sonra devlete sunulmak üzere hazırladığı mufassal rapordan (sefaret-nâme) açıkça anlaşılıyor. Gerçekten de Mehmet Çelebi, ziyaretinin siyasi yönünden hiç söz etmediği bu raporunda, Fransız medeniyetini oluşturan ve şüphesiz İngiltere, Almanya ve Avusturya gibi o devir Avrupasının ileri ülkelerinde de bulunan kurum ve kuruluşlardan ve değişik yaşayış şeklinden (hastaneler, eczaneler, anatomi laboratuvarları, balmumundan yapılmış insan ve organ maketleri, nebâtat bahçeleri ve büyük seralar, içlerinde yüzlerce işçi çalışan halı ve ayna imalathaneleri, kışlalar ve yeni usul talimler, hayal edilemeyecek büyüklükte ve güzellikte saraylar, geniş ve taşla döşenmiş sokaklar, üç-yedi katlı taştan evler, nehirlerde gemilerin rahatça yolcu ve yük taşıyabilmesi için yapılan teknik düzenlemeler) hayret ve takdirle dolu olarak, bol bol bahseder* (Akyüz, 1922, s.5-6).

Said Halim Paşa bu konuda *Mukallitliklerimiz* adlı risalesinde "Garptaki cereyanlara kapılarak yaptığımız ve ilerlemeyi hedef alan çalışmalarımızın neticesiz kalmasının sebebi, garp medeniyetini doğuran esas sebeplere vakıf olamayacak kadar yanılmış bulunmamızdır" (Buhranlarımız, 1970, s.63) düşüncesini ileri sürerek Mehmet Akif Ersoy gibi Batı'yı Batı yapan etmenlerin üzerinde durulmasını savunmaktadır. Sonuca değil sebeplere gitmek bakımından her iki düşünürün de taklitçiliğe bakış noktasında birleştiği görülmektedir.

Mehmet Âkif Ersoy da *Süleymaniye Kürsüsünde* adlı eserinde Batı'nın ilerlemesini sağlayan unsurların sebepler olduğuna vurgu yaparak bilim ve teknolojiden uzaklaşmış İslam dünyasının içler acısı halini çarpıcı bir şekilde şöyle eleştirir:

Bir adam var mı yetişmiş içinizden, bir tek?

Mütefennin tanılan üç kişinin kıymeti de,

Münhasır anlamadan, dinlemeden taklide.

Kim mesaisini bir gayeye vardırdı, hani?

Gösterin pâye–i tahkike teâli edeni?

Nazariyyata boğulmakla geçen ömre yazık;

Amelî kıymetidir, kıymeti ilmin artık (Safahat, 2021, s.519).

Şaire göre İslam dünyasının refahına hizmet etmeyen ve boş tartışmalarla dolu ilim anlayışına dayanan taklitçilik artık iflas etmiştir. Asrın icaplarına göre hareket etmekten başka çare yoktur. Bundan ötesi sadece kısır döngüdür ki bunun da kimseye faydası yoktur. Âkif ilmî birikim konusunda şöhretin değil yapılan işin belirleyici olması gerektiğini savunarak realist bir tavır ortaya koymaktadır.

Ne yapsa Avrupa, bizlerce asl olan hareket:

"O halde biz dahi yaptık!" deyip hemen taklîd.

Bu türlü bir yenilikten ne hayr edersin ümid? (Safahat, 2021, s.591).

Fatih Kürsüsünde adlı eserde geçen bu dizelerde de İstiklâl Marşı şairi taklitçiliğe şiddetle karşı çıkmaktadır.

Hem Said Halim Paşa hem de Mehmet Âkif Ersoy, Avrupa'nın ruhunun, sosyal kurumlarının bize asla uymadığını, bunları kuru bir şekilde taklit etmenin faydasının olamayacağını düşünmektedirler. Her iki isim de Batı'nın karşısına şuurlanmış İslam dünyasını tek yumruk olmuş ve idealize edilmiş bir ümmet olarak çıkarmakta Batı'daki ilmî seviyeye ulaşılması için taklidin değil ibret almanın ve sebeplere odaklanmanın bir yöntem olarak doğru olacağı görüşünde birleşmektedirler.

3. Batı'ya Alternatif Olarak Değerlendirilen Japon Medeniyeti

Said Halim Paşa *Buhranlarımız* adlı eserinde ve Mehmet Âkif Ersoy da *Safahat*'ında Japonya'yı, Batı ile hiç temas etmeden gelişen bir ülke gibi tasavvur etmiş ve âdeta kahramanlaştırmışlardır. *Buhranlarımız*'da yer alan altıncı risalesinde Said Halim Paşa, İslam âleminin gerilik sebeplerini izah ederken bunun sebebinin dinle ve coğrafya ile ilgisinin bulunmadığı fikrini Japonya örneği üzerinden anlatmıştır. Japonların Batı'dan çok uzak olmalarına ve Hristiyan olmamalarına rağmen ilerlediklerini örnek vererek geri kalmışlığı yalnızca İslam dinine bağlayanlara karşı çıkmıştır:

> *Bu inancımızı teyit eden bir husus da Hristiyan Avrupalılarla, Budist Japonların aynı şekilde medenileştiklerini görmemizdir. Bunların dinlerinin ayrı olması ilerlemelerine mânî olmamıştır. Şu halde, hiçbir dinin, ilerlemek için gerekli şartlara sahip olan bir milleti bu yoldan alıkoymayacağı kesin bir gerçek olarak meydandadır* (Buhranlarımız, 1970, s.124).

Said Halim Paşa'ya göre Japonlar sanki hiç Batı medeniyeti ile temas etmeden kendi kendilerine ilerleyerek uygar bir millet olmayı başarmışlardır. Oysa durum tam tersidir. Japonlar önce İngiltere'nin sonra da ABD'nin teknik yardımları ile ilerlemişlerdir:

> *Japon modernleşme başarısı, Batı ile kurulan belli ilişkilerin bir ürünüdür. Bir başka ifade ile; Japonya sanıldığı gibi iç dinamikleri ile değil, Batı'nın, özellikle ABD ve İngiltere'nin bu ülkeyle kurduğu özel ilişkiler sonucu modernleşme sürecine girmiştir. 19. yüzyılda Batı, Doğu'yu denetim altına alma çabaları çerçevesinde, Japonya'yı kendi çıkarlarına elverişli hale getirmek için askeri önlemlerle dışa açılmaya zorlamıştır. Japonya bu zorlamaya direnemeyerek Batı'ya açılmış ve batıcılaşma/modernleşme sürecine girmiş ve dış ilişkilerini Batı siyaseti ile uyumlu şekilde biçimlendirmiştir. 19. yüzyıl Batı dünya egemenlik ilişkilerinin başlıca taşıyıcısı İngiltere'dir. Bununla beraber iki asırdan uzun bir süre Batı'ya direnen ve Batı'ya kapalı bir yaşam sürdüren Japonya'yı Batı'ya açılmaya zorlayan devlet ABD olmuştur. Ancak daha sonra Japonya'nın dış ilişkilerini belirleyecek devlet yine İngiltere olacaktır* (Büyükbaş, 2003, s.1).

Mehmet Âkif Ersoy da *Safahat* adlı eserinde birkaç yerde Japon medeniyetine vurgu yapmıştır. *Süleymaniye Kürsüsünde* adlı kitabında Japonya'yı Vaiz Abdurreşit İbrahim'in ağzından şöyle anlatır:

Sorunuz, şimdi Japonlar da nasıl millettir?

Onu tasvire zafer–yâb olamam, hayrettir!

Şu kadar söyliyeyim: Dini mübinin orada,

Rûh–u feyyazı yayılmış, yalınız şekli Buda.

Siz gidin, safvet–i İslâm'ı Japonlarda görün! (Safahat, 2021, s.507-508).

Said Halim Paşa'nın ayrıntılarına girmeden verdiği Japon Medeniyeti'nin ilerleme sebeplerini, onları idealize eden bir bakış açısıyla Âkif de ele alır. Ona göre bu medeniyete mensup halk, özgün uygulamalarıyla tamamen İslam'ın cemiyet ahlâkına uygun bir hayat sürmektedir. Bu nedenle Şair; Müslümanlığı onlara çok yakıştırır ve ulemaya da onları irşad ederek İslam'a davet etme görevi verir.

Mithat Cemal Kuntay, bu konuda Âkif'in sadece Batı ile Japonları mukayese etmediğini, Çin Müslümanları ile Japonların da karşılaştırmasını yaptığını belirterek şairin görenekçi Çin Müslümanları yerine tercihini gelenekçi Japonlardan yana kullandığını ifade etmektedir: "Japon Budistlerini sever çünkü an'anecidirler; ve Çin Müslümanlarına kızar, çünkü görenekçidirler" (Kuntay, 1997, s.275). Dinin kutsal kitabımız Kur'an-ı Kerim'in özünden uzaklaştırılarak gelenekselleştirilmesine şiddetle karşı çıkan Âkif, araştırılmadan sorgulanmadan, okunmadan iman etmenin İslam diyarlarını geri bıraktığını örneklerle izah etmiştir:

Çin'de, Mançurya'da din bir görenek, başka değil.

Müslüman unsuru gayet geri, gayet cahil.

Acaba meyl–i teâli ne demek onlarca?

"Böyle gördük dedemizden"sesi milyonlarca (Safahat 2021, s.507).

Şairin Çin ve Mançurya Müslümanlarına karşı buradaki tavrını dinin içine sızmış olan hurafeler, görenekler ile bunlara sorgusuz sualsiz uyanları sorumlu tutmasına bağlamak mümkündür. O, sırf 'babamızdan böyle gördük' anlayışı ile hareket edilmesini ve dinin içine din dışı unsurların yerleştirilmesini şiddetle eleştirmektedir.

Hayat hikâyelerine baktığımızda ne Said Halim Paşa ne de Mehmet Âkif Ersoy Japonya'da bulunmuştur. Yerinde görmeden, orada yaşamadan belki de hiçbir Japon ile dahi karşılaşmadan bu medeniyeti bu kadar yüceltmiş olmaları emperyalist Batı'ya karşı bir alternatif arayışının sonucu gelişen bir tavır olarak izah edilebilir. Oldukça realist tablolar çizen her iki düşünürün de Japonlar'ın ilerlemesinin amillerini ele almak konusunda duygusal davranmalarını, Avrupa'ya karşı tepkisel yaklaşımlarının sonucu aldıkları bir tavır olarak değerlendirmek mümkündür.

4. Edebiyatta Muhit

Said Halim Paşa *Buhranlarımız* adlı eserinin üçüncü kitabı olan *Buhran-ı Fikrimiz*'de yeni edebiyata ayrı bir başlık açmıştır. Ona göre oluşturulmaya çalışılan yeni edebiyatımız istisnalar hariç ruhun değil sadece fikrin eseridir. Paşa, muhit mefhumundan yoksun olmakla suçladığı yenileşme dönemi edebi eserlerimizin birçoğunu Batı'dan yapılan birebir alıntılar nedeniyle samimiyet ve ciddiyetten uzak görür:

Yine muhitin, bu büyük ehemmiyeti takdir edilmediğinden dolayı, medenî kanunların da -batı hayranları gibi- mekânını değiştirmekle, her yere uyuvereceği

> *zannediliyor. Halbuki o kimseler gibi kanunlar da vatanları değişince, esasları da değişerek bizleri acı hüsranlara düşürüyorlar. Bu zihniyetin sebep olduğu aynı hatalı tutum, edebiyatımızda da açıkça görülmektedir. Pek nadir istisnaların dışında, bugünkü edebiyatımız samimiyet ve ciddiyetten uzaktır. Edebiyatımızın ortaya koyduğu eserler ruhumuzun değil, fikirlerin muhassalasıdır. Kaçak olarak yurdumuza sokulmuş fikir ve hislerden meydana gelmiş sun'î bileşimlerdir. Millî ruh, edebiyatımızın da dışında tutulmuş, onun yerine kaynakları çok değişik, birbiriyle ilgisiz birçok ansiklopedik malumat meydanı doldurmuştur. Bu hal edebiyatımızı şahsiyetsiz bir şekle sokarak acınacak bir derekeye indirmektedir. Dikkat edilirse edebiyatımızda, ifade vasıtası olan kelimelerden başka Türklükle ilgili hemen hiçbir şey görülemez. İlhamın yerini yapmacık, derin ve samimî hislerin yerini de keskin ve serbest bir zekâ almıştır. Bu da millî ruhumuzu kuvvetlendireceğine, gevşetiyor. Edebiyatımız kuvvetli ve gerçek imanlar meydana getireceğine, zararlı şüpheler, tereddütler ve inançsızlıklar saçıyor. Neticede tabiî olarak, çok tesirli bir bozgun ve çözülme oluyor* (Buhranlarımız, 1970, ss.71-72).

Taklit yolu ile Batı'dan alınan kavramların edebiyata yerleştirilmesi İslami bir muhit dairesi çizen Paşa'yı memnun etmemiştir. Sait Halim, diğer alanlarda olduğu gibi edebiyat alanında da gümrük duvarları koymayı istemiştir.

Âkif, edebiyatta muhit kavramına din penceresinden bakmaktadır. *Safahat*'ın ikinci kitabı *Süleymaniye Kürsüsünd*e'de Vaiz'in ağzından şehvet verici yazıları içinde barındıran edebî yayın anlayışını sert bir şekilde eleştirir:

Şimdi Allah'a söver... Sonra biraz bol para ver:
Hiç utanmaz, Protestanlara zangoçluk eder!
O benim en ebedi hasmım olan Rusya bile,
Hakkı teslim edelim! Hiç de değildir böyle.
Mütefenninleri tâ keşfe kadar tırmanıyor;
Edebiyyatı anıldıkça zemin çalkanıyor.
Kudretim yetse eğer, on yedisinden yukarı,
Üdeba namına kim varsa, huduttan dışarı
Atarım taktırarak boynuna bah–nâme'sini;
Okuyan yaftayı, elbette çıkarmaz sesini.
Sonra bir tarz–ı telâfi bulurum; gerçi garib
Konturat akdederek Rusya'dan on on beş edib
Getirir, yazdırırım millet için birçok eser! (Safahat, 2021, s.519).

Said Halim Paşa'nın *Buhranlarımız'*da yeni edebiyata yönelttiği muhitsizlik eleştirisini Âkif de yapar. Âkif'in muhitinde dine bağlılık vardır. Bu çerçevenin dışına çıkmak anlamı taşıyan her hareket ise ona göre muhitsizliktir. Şair, muhite saygılı olmayarak eser verenlere Rusya'dan yeni edipler getirtip millet için eserler yazdırmayı teklif edecek kadar kinle doludur.

5. Manevi Vatan

Said Halim Paşa, *Fikrî Buhranlarımız* adlı üçüncü risalesinde *Manevî Vatan* kavramını kullanır. İçtimai, siyasi düşüncelerini ve çerçevesini eserinde çizmeye çalıştığı İslam idealini bu kavramla bir şemsiye altına alır:

> *Bizim idealimiz, içtimaî ve siyasî kanaatlerimiz, tamamiyle dinimizden doğmuştur. Dolayısiyle, ona saygı göstermek mecburiyetinde olduğumuz gibi üzerimizdeki bütün haklarını da kabul etmek zorundayız. Yine anlayacağız ki, dinsizlik denilen şey, Lâtin fikrinin düştüğü bir sapıkık halinden ibaret olup, zannedildiği gibi, bir fikrî üstünlük alâmeti değildir. Yine öğreneceğiz ki, her milletin millî kanun ve an'aneleri, üzerinde yaşadığı topraktan daha kıymetli bir «mânevi vatan» meydana getirirler. Çünkü insan topluluklarını bir millet haline getiren onlardır. Başka bir kavmin tahakkümü altına düşen millet, arazisini değil, kanun ve an'anelerini kaybettiği için istiklâlinden olur. Üzerinde yaşadığı toprağı çoğu zaman terke mecbur olmadığı ve belki de ondan daha da fazla istifade ettiği halde esirdir, çünkü millî değerlerini kaybetmiştir. Bizim gibi vatan toprağını korumak uğrunda asırlardan beri, kanını cömertçe dökmüş olan bir milletin, «manevî vatan»ına karşı ilgisiz kalıp, sevgisizlik ve saygısızlık göstermesi tasavvuru güç, anlaşılmaz bir hatadır* (Buhranlarımız, 1970, s.76).

Said Halim, vatan kavramını sadece toprakla ifade etmez. Ona göre manevi vatan, maddi olandan daha önemlidir ki bir topluluğu millet seviyesine yüceltir. Manevi vatanını kaybeden millet, yok olmaya ve başkalarının esareti altına girmeye mahkûmdur, saptamasını yaparak dinin bu vatanın en önemli unsuru olduğunu ifade eder. Dinsizlik gibi akımları ise manevi vatanın en büyük düşmanı olarak tanımlar.

Mehmet Âkif Ersoy ise *Safahat*'ın yedinci kitabı *Gölgeler*'de yer alan *Umar mıydın ?* Manzumesinde dinin, vicdanlardan silinmesini esefle karşılar ki Said Halim Paşa'nın dile getirdiği manevi vatanın elden gidişini büyük bir kızgınlıkla söyler:

Haya sıyrılmış, inmiş: Öyle yüzsüzlük ki her yerde...
Ne çirkin yüzler örtermiş meğer bir incecik perde!
Vefa yok, ahde hürmet hiç, emanet lâfz–ı bî–medlûl;
Yalan râic, hıyânetmültezem her yerde, hak meçhûl.
Yürekler merhametsiz, duygular süfli, emeller hâr;
Nazarlardan taşan mana ibâdullâhıistihkâr.
Beyinler ürperir yâ Rab, ne korkunç inkılâb olmuş:
Ne din kalmış, ne imân, din harab, imântürâb olmuş!
Mefâhir kaynasın gitsin de, vicdanlar kesilsin lâl...
Bu izmihlâl–i ahlâkî yürürken, durmaz istiklâl! (Safahat, 2021, s.844).

Bağımsızlığın en birinci şartının dine dayalı ahlâkın olduğunu açıklayan Mehmet Âkif; Said Halim Paşa'nın dinle yoğrulmuş manevi vatanını kaybeden millet başkalarının esareti altına girmeye mahkûmdur, düşüncesi ile birleşir.

Günümüzde Mavi Vatan tamlaması ile kara sularımız, Yeşil Vatan ile ormanlarımız, Siyah Vatan ile yeraltındaki kömür madenlerimiz kastedilerek vatan mefhumu geniş bir çerçeveden ele alınmaktadır. Said Halim Paşa'nın bir terminoloji bağlamında *Manevi Vatan* tamlamasını kurması, oldukça özgün bir adlandırma olarak dikkat çekmektedir. Bir yerin vatan olarak tanımlanabilmesi için en önemli şart oranın bağımsız olmasıdır. Said Halim'in manevi vatan sözü ile kastettiği ise zihinlerin; gücünü sadece kendi değerlerimizden ve kendi üretimlerimizden almış olması, başka milletlerin hayranı ya da taraftarı olmamasıdır. Aynı hassasiyeti dolaylı anlatımlarla da olsa bir sanat eseri olan *Safahat*'ta görmek mümkündür.

6. Aile

Said Halim Paşa, *İçtimai Buhranlarımız* adlı eserinde yeni öğretim metotlarının terbiye ile tahsil ve ahlâk ile bilgi arasındaki farkın gözetilmeden uygulanmasının, aile hayatını bozup toplumu tehdit ettiğini şu cümlelerle dile getirir:

> *Müspet ilim ve fenlerin hakim olduğu asrımızda, çocuklarımıza ehliyet ve iktidar kazandırmak için yegâne vasıta olarak kabul edilen yeni öğretim metodunun tanzim ve tertip olunduğu sırada, ahlâk ile bilginin, terbiye ile tahsilin ayrı şeyler olduğu anlaşılmamıştır. Yeni usul sadece yeni zihniyet hayranlığı ile fen üzerine bina edilmişti. Kısır bir taklitten ibaret kaldı. Tahsil bakımından elde edilen neticenin basitliği bu usulü itibardan düşürmeye fazlasiyle yetti. Ayrıca «öğretimi ıslâh» gayesiyle ihdas olunan bu yeni usul, onu ortaya koyanların da hiç ummadıkları daha tesirli bir netice meydana getirdi. Aile hayatı ile beraber toplumu da bozdu* (Buhranlarımız, 1970, s.81).

İstiklâl Marşı şairi Mehmet Âkif Ersoy ise *Hakk'ın Sesleri*'nde eskiye ait ne varsa gayesiz bir fikir ile yıktığımızı, sadece aile kurumumuzu yıkmadığımızı ancak bu kurumu da yıkmamız halinde bir daha toparlamamızın mümkün olamayacağını şu dizelerde dile getirmektedir:

> *Biz ki her mevcudu yıktık, gayesiz bir fikrile;*
>
> *Yıkmadık bir şey bıraktık... Sade bir şey: Aile.*
>
> *Hangi bir bünyânı mahvettik de ıslâh eyledik?*
>
> *İşte viran memleket... Her yer delik, her yer deşik!*
>
> *Bunların tamiri kabil... Olsa ciddiyyet, sebat;*
>
> *Lâkin Allah etmesin, bir düşse şâyet, âilât*
>
> *En kavi kollarla hatta kalkamaz, imkânı yok.*
>
> *Kim ki kalkar der, onun hayvan kadar iz'ânı yok!*
>
> *"Âilî bir inkılâbolsun...diyenmeyûs olur;*
>
> *Başka hiçbir şey kazanmaz, sade bir deyyus olur.*
>
> *Çünkü çıplak inkılâbâtın rezalettir sonu...*
>
> *Ey deni kundakçılar, biz sizde çok gördük onu* Safahat, 2021, ss.560-561).

Said Halim Paşa ailenin bozulması konusunda daha karamsar bir tablo çizerek hem aile hayatının hem de toplumun bozulduğunu ifade ederken Mehmet Âkif Ersoy konuya daha

temkinli yaklaşmakta ve aile müessesesinin o kadar da değişime uğramadığını düşünmektedir.

7. Hurafeler

Said Halim Paşa *Buhranlarımız* adlı eserinde İslam coğrafyasındaki milletlerin bugün niçin geri kaldıklarını tartışırken geriliği İslam'ın kabulünden önceki âdetlerin hâlâ yaşamasına veya tesirlerinin devam etmesine bağlamaktadır:

> *Müslüman milletlerin dinlerinden ne için lâyıkıy-la istifade edemediklerini» açıklamak istiyoruz. Bilindiği gibi, İslâm dinini kabul eden milletler, uzun ve eski bir medeniyet mazisine sahip idiler. Bu şark milletlerinin her birinin kendine mahsus âdet ve an'aneleri, ahlâkî ve felsefî inançları, aynı ruh halleri ve birbirinden farklı içtimaî ve siyasî esasları vardı. İslâm'ın nuru, zamanla zayıflayıp sönmeye başlayan bu medeniyetlere taze hayat verdi. Dinin dirilten ve yenileyen kudreti sayesinde bu milletler yeniden canlanarak, o zamana kadar görmedikleri yüksek bir medeniyete eriştiler. İnsanlığa daha çok adalet, eşitlik ve bilgi bahşedildi. Batı medeniyetinin de gelişmesine yardım eden bir medeniyet ortaya çıktı. Böyle olduğu halde müslüman milletler bugün, pek çok bakımlardan İslâm'dan önceki hayatlarını andıran şartlar içinde yaşamaktadırlar. Bu genel çöküntü, İslâm memleketlerinin her yerinde kendine has bir karakter taşımaktadır. Bu ise bizce, müslüman milletlerin gerilemesinin sebebini, hâlâ nüfuzundan kurtulamadıkları İslâmdan önceki hayatlarının, üzerlerinde devam eden tesirinde aramak lâzım geldiğini göstermektedir* (Buhranlarımız, 1970, s.124).

Yazara göre İslam'ın içine sinmiş olan ve bazı unsurlar, örneğin hurafeler, bugün Müslümanların dinden yeterince istifade edememelerinin en büyük sebebidir.

Mehmet Âkif Ersoy da dinin içine şu veya bu şekilde girmiş unsurlardan kurtulmak gerektiğine yürekten inanmıştır.

> *Âkif'e göre, medeniyetin gerçek kaynağı Müslüman Doğu'dur. Ona medeni üstünlüğünü kaybettiren sebepler, asırlardır süren dini taassup, cehalet, sebatsızlık, kendine güvensizliktir. Yoksa İslâm dini ilerlemeye asla engel değildir. Bu bakımdan, bir an önce bu kötü vasıflardan kurtulmak ve Batı'yı örnek tutarak aradaki medeniyet mesafesini kapatmak gerekir. Bunun için de İslâm dinini asırların üzerine yığdığı tozlardan sıyırmak, onu kuruluşu devrindeki gerçek esaslarına ve yapıcı gücüne yeniden kavuşturmak şarttır* (Akyüz, 2022, s.138).

Fatih Kürsüsünde'de yer alan *Vaiz Kürsüde* başlıklı manzumesinde Batı ile Doğu'nun mukayesesini yaparken sık sık halk arasında batıl inanç olarak yaşayan âdetleri gözler önüne serer:

> *Hurafeler, üfürükler, düğüm düğüm bağlar*
>
> *Mezar mezar dolaşıp, hasta baktıran sağlar* (Safahat, 2021, s.582).

Said Halim Paşa gibi İslam'ın aslına dönmekten başka çıkar yol olmadığını düşünen Âkif, aynı manzumenin devamında Hz. Ömer döneminde yaşanan bir olayı anlatarak dinin sadece tevekkülden ibaret sayılarak Müslümanların pasifleşmesini sert bir şekilde eleştirir:

> *Ömer, tevekkülü elbet bilirdi bizden iyi...*

Ne yaptı "Biz mütevekkilleriz" diyen kümeyi?
Dağıttı, kamçıya kuvvet, "Gidin, ekin!" diyerek.
Demek tevekkül eden, önce mutlaka ekecek;
Demek tevekküle pek sığmıyormuş, anladın a,
Sinek düşer gibi düşmek şunun bunun kabına.
Bakın ne hale getirmiş ki cehlimiz dini:
Hurafeler bürümüş en temiz, menâbiini.
Değil hakâikı Şer'in, bugün bedîhiyyât
Bilâ–münâkaşa ikrar olunmuyor... Heyhat!
Kitab'ı, Sünnet'i, İcmâ'ı kaldırıp attık;
Havâssı maskara yaptık, avamı aldattık.
Yıkıp Şeriat'i, bambaşka bir bina kurduk;
Nebi'ye atfile binlerce herze uydurduk! (Safahat, 2021, s.615).

Geçmişte Buhara, Semerkant gibi dünya ilim sahasında otoriteler çıkarmış memleketlerde hurafelerin beslediği cehalet hâkim duruma gelmiş olması şairi derinden yaralamaktadır:

Uzanıp sonra Buhara'ya, Semerkant'a kadar;
Eski dünyada bakındım ki ne âlemler var?
Sormayın gördüğüm âlemleri, hiç söylemeyim:
Yâdı temkinimi sarsar da kan ağlar yüreğim.
O Buhârâ, o mübarek, o muazzam toprak;
Zilletin koyuna girmiş uyuyor müstağrak!
İbn–î Sina'ları yüzlerce doğurmuş iklim,
Tek çocuk vermiyor âgûşuna ilmin, ne akim!
O rasad–hâne–i dünya, o Semerkand bile;
Öyle dalmış ki hurufata o mâzîsiyle:
Ay tutulmuş, "Kovalım şeytanı kalkın!" diyerek,
Dümbelek çalmada binlerce kadın, kız, erkek! (Safahat, 2021, s.504).

> *Mehmet Âkif'in şiirlerini mevzû bakımından inceleyince, husûsiyetlerinden birini de, âyet ve Hadisler'in veya İslâm büyüklerinden İmam Ali'nin v.b. şahsiyetlerin sözlerini tefsir yollu manzumeler yazması teşkil eder. Bunlar dışında, dini duygu ve heyecanlarını anlatan lirik şiirler de yazmıştır. Esasen Âkif'in dini manzumeleri, 1. Dini-didaktik, 2. Dini-lirirk olmak üzere iki kısımda toplanabilir* (Tansel, 1991, s.154).

Âkif, bembeyaz bir kâğıt gibi gördüğü İslam dinine ayet ve hadisler dışında aslı astarı olmayan inançların dahil edilmesine şiddetle karşı çıkar. Said Halim Paşa gibi o da Asr-ı

Saadet'teki İslam'a dönüşle birlikte ekonomik, sosyal, kültürel alanlarda yaşan bütün sorunların çözüleceğine inanmaktadır.

8. İslam Toplumlarının Geri Kalmalarının Sebebi

Said Halim Paşa *İçtimai Buhranlarımız* adlı eserinde İslam dünyasındaki âlimlerin Batı dünyasındaki gelişmeleri takip edemediklerini ve bugünkü geri kalmışlığın gerçek sebebinin de bu durum olduğunu ifade eder:

> *Tarihî gerçek şudur ki, gerek alimlerimiz, gerek bize rehberlik etmek, fikirlerimizi aydınlatmak vazifesi ile mükellef olanlar, batıda ilim ve fen yolunda meydana gelen sür'atli tekâmülü takip edememişlerdir. İlim ve fennin bize meçhul kalması ise millî tekâmülümüzü durdurmuş ve bizi batılı milletlere nispetle geri bir duruma indirmiştir* (Buhranlarımız 1970, s. 89).

Gerek yaşadığı devrin sorunlarına gerekse tarihi meselelere oldukça realist bir gözle bakan Âkif de tıpkı Said Halim Paşa gibi İslam dünyasının geri kalmışlığını ilmin, ilim adamlarının değerlerini kaybetmesine ve çağın gerisinde kalmasına bağlamaktadır. *Safahat*'ın Altıncı Kitabı *Âsım*'da şöyle söyler:

Medresen var mı senin? Bence o çoktan yürüdü.

Hadi göster bakayım şimdi de İbnür–Rüşd'ü?

İbni Sîna niye yok? Nerde Gazali görelim?

Hani Seyyid gibi, Râzi gibi üç beş âlim?

En büyük fâzılınız: Bunların âsârından (Safahat 2021, s.783).

"Âkif'in dediği medreseler İbni Rüşd ve İbni Sîna gibi doktorları yetiştiren yerlerdi" (Kuntay 1997, s.284). Hayatı boyunca okumaya ve öğrenmeye gayret etmiş, Batı medeniyetinin geldiği noktayı bizzat yerinde görerek analiz etmiş Mehmet Âkif oldukça gerçekçi bir yaklaşımla İslam dünyasının ilimde geri kaldığını her fırsatta söylemekten çekinmemiştir. O, bu eleştirilerinin içerisinde aslında bu olumsuz şartlardan çıkışın yollarını göstererek mesajını söylem boyutunda bırakmayarak eylem boyutuna da taşımıştır. Âkif sadece teoriyle yetinmemiş daima düşüncelerini pratiğe dökmeyi önemsemiştir ki bu onun en önemli özelliklerinden birisidir.

SONUÇ

20. asrın ilk yılları İslam dünyasının sorunlarının daha da arttığı, güçlenen Avrupa ve Japonya karşısında Müslüman dünyasında çaresizlik, yıkım ve buhranın had safhaya yükseldiği bir dönem olmuştur. Bu ortamda Osmanlı İmparatorluğu içinden yetişen aydınlardan ikisi de Said Halim Paşa ve Mehmet Âkif Ersoy'dur. Said Halim, Sadrazamlık makamına yükselmiş bir devlet adamı, Âkif ise yokluklar içinde kendisini yetiştirmek için gayret eden bir cemiyet insanıdır. Asırlardır büyüyerek içinden çıkılamaz hale gelen yoksulluk, eğitimde geri kalmışlık, üretimin Batı karşısında çok ilkel ve cılız kalması, toplumsal hayatta ve kültürel hayatta yaşanan yozlaşma gibi problemler Osmanlı aydın tabakasını çareler üretmeye zorlamıştır. Bu durumda öncelikli olarak devletin parçalanmasını önlemek maksadıyla Osmanlıcılık ve İslamcılık, Osmanlı içinde hâkim unsur dışında kalan tebaanın Batı'daki milliyetçilik hareketlerinden esinlenerek bağımsızlık kazanma faaliyetlerine girişmesi karşısında Türkçülük, Avrupa'nın özellikle bilim-teknoloji ve modern hukuk alanlarında gelişmesinin fark edilmesiyle yükselen hayranlık duygusunun etkisiyle Batıcılık gibi fikir

akımları ortaya atılmıştır. Bunlardan İslamcılık akımı denilebilir ki günümüze kadar ilkeleriyle varlığını koruyan basın-yayın, siyaset, edebiyat alanlarında etkisini hâlâ devam ettiren bir düşünce hareketi olmuştur. Bu hareketin önemli isimlerinden Said Halim Paşa ve Mehmet Âkif Ersoy, hayatlarının sonuna kadar düşünce evrenlerindeki çizgilerini korumuş ve İslamcılık'a sadık kalmışlardır. Said Halim, *Buhranlarımız* adlı eserinde, Mehmet Âkif ise *Safahat*'ta bu yoldaki fikirlerini kuvvetli bir şekilde savunmuşlardır. Kavmiyetçilik, edebiyatta muhit, manevî vatan, Japon medeniyeti, aile, İslam dünyasının geri kalmışlığının sebebi, hurafeler ve taklitçilik gibi başlıklar altında eserlerinden yola çıkılarak bu çalışmada incelenen her iki isim de birbirine çok yakın görüşler ortaya koymuşlardır. Bir defa kavmiyetçilik olarak nitelendirdikleri vahşi milliyetçilik anlayışına İslamiyet'in bakışını da dayanak göstererek şiddetle karşı çıkmışlar ve toplumun ayrışmaya değil, birleşmeye ihtiyacı olduğunu savunmuşlardır. Avrupa medeniyet dairesinin dünya nizamına ilişkin kanunlarının ve kültürünün aynen taklit edilmesine her iki isim de sert eleştiriler getirmişlerdir. Asırlardan beri güçlendikçe İslam dünyasına saldıran, bu dünyayı sömürgeleştirmeye çalışarak âdeta nefessiz bırakan Batı'ya buğzeden her iki isim de Uzak Doğu'da parlayan Japon medeniyetini bir alternatif olarak görüp yüceltmişlerdir. Edebiyatın kendi ruhumuzun tüm renklerini en güzel şekilde yansıtması gerektiğini düşünen Said Halim ve Mehmet Âkif, Batı'nın etkisinde gelişen ve giderek kendi öz kültür dairemizden çıkma eğilimi gösteren anlayışa karşı çıkarak edebiyatta muhit kavramı üzerinde ısrarla durmuşlardır. Toplumun temeli olan ailenin kültür taşıyıcısı olarak korunması, İslam dininin ruhu ile ilgisi olmayan ve ona mal edilen hurafelerin tüm alanlardan kovulması görüşü her iki düşünürde de ortaktır. Asr-ı Saadet'in getirdiği dünya nizamından uzaklaşılmasının bir neticesi olarak özellikle eğitim sistemi ve bu sistemin temel unsuru olan ilim adamlarımızın acz içine düştükleri gerçeği de her iki isim tarafından işlenmiştir. "Safahat ve Buhranlarımız'da İslamcılık Perspektifinden Fikrî Hürriyet Kavramına Müelliflerin Yaklaşımları", "Her İki İsmin İslamcılık Bağlamında Adalet Duygusuna Bakışı", Safahat ve Buhranlarımız'da Tasavvur Edilen Milliyetçilik ve Ritüelleşen Din", "Fikir Dünyasında Yazılan Bir Eserin Sanat Eserine Yansıması" gibi başlıklarda onlarca yazı yazılması da mümkün olup bu makalenin yeni incelemeler yapacaklara bir kapı açması ümit edilmektedir.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazar(lar) aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadır(lar):

1- Makale sempozyumda sunulmamış, tezden üretilmemiştir.

2- Makalemizde etik kurulu izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektiren bir durum yoktur. Makale doküman incelemesine dayanmaktadır.

3- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız
Çıkar Çatışması: Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek: Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

Akşin, S. (2023). *Kısa Türkiye tarihi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Akyüz, K. (2022). *Modern Türk edebiyatının ana çizgileri*. İnkılâp Yayınları.

Aytaç, G. (2001). *Karşılaştırmalı edebiyat bilimi*. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Ayvazoğlu, B. (2022). *1924 Bir fotoğrafın uzun hikâyesi*. Kapı Yayınları.

Banarlı, N. S. (1998). *Resimli Türk edebiyatı tarihi c.II.* Milli Eğitim Basımevi.

Bora, T. (1998). *Türk sağının üç hali milliyetçilik-muhafazakârlık-İslâmcılık*. Birikim Yayınları.

Bora, T. (2023). *Cereyânlar-Türkiye'de siyasî ideolojiler*. İletişim Yayınları.

Büyükbaş , H. (2003). *Japon modernleşmesi üzerine*. İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları. http://ktp.isam.org.tr/pdfdrg/D02237/2003_3/2003_3_BUYUKBASH.pdf

Çağlayan, S. (2010). *Müslüman Kardeşler'den Yeni Osmanlılar'a İslâmcılık*. İmge Yayınevi.

Çelebi, İ. (1999). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İslâm düşüncesinde arayışlar*. Rağbet Yayınları.

Duran, B. (2004). Cumhuriyet dönemi islâmcılığı-ideolojik konumları, dönüşümü ve evreleri. *Modern Türkiye'de siyasi düşünce C.6: İslâmcılık* içinde. İletişim Yayınları.

Enginün, İ. (2022). *Yeni Türk edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e* (1859-1923). Dergâh Yayınları.

Hüküm, M. (2021). Bir ideoloji çekirdeği olarak Sebilürreşad'ın Sırat-ı Müstakim yılları. *Sırât-ı Müstakim/Sebilürreşad dergisi ve Mehmet Âkif Ersoy* içinde. Gölcük Belediyesi Yayınları.

Hüküm, M.(2021). Özgünlük ve yerlilik paydasında iki çağ iki yönelim: Said Halim Paşa ve Kemal Tahir. *Said Halim Paşa kitabı* içinde. Zeytinburnu Belediyesi Yayınları.

İstiklal marşı'nın 100. yılında Mehmet Âkif Ersoy şiir külliyatı (2021). TBMM Yayınları. https://www5.tbmm.gov.tr/pdf/Safahat.pdf

Kara, İ. (1986). *Türkiye'de İslâmcılık düşüncesi I.* Risale Basın Yayın.

Kara, İ. (2021). *Bir düşünce tarihi metni olarak İstiklâl Marşı*. Dergâh Yayınları.

Karpat, K.(1978). *Türk demokrasi tarihi toplumsal-ekonomik-kültürel temeller*. İstanbul Matbaası.

Kuntay, M. C. (1997). *Mehmed Akif*. Timaş Yayınları.

Lewis, B. (2011). *Modern Türkiye'nin doğuşu*. (Çev. Boğaç Babür Turna). Arkadaş Yayınları.

Mardin, Ş. (2024). *İdeoloji*. İletişim Yayınları.

Nazif, S. (2016). *Mehmed Âkif*. Mihrabad Yayınları.

Necatigil, B.(1985). *Edebiyatımızda isimler sözlüğü*. Varlık Yayınları.

Okay, M.O. (1998). *Mehmed Âkif bir karakter heykelinin anatomisi*. Akçağ Yayınları.

Okay, M.O. (2022). *Batılılaşma devri Türk edebiyatı*. Dergâh Yayınları.

Okay, O., &Düzdağ, E. (2003). *Mehmed Âkif Ersoy*. TDVİA, C.28. TDV Yayınları.

Prens Said Halim Paşa (1970). *Toplumsal çözülme – buhranlarımız-*. Burhan Yayınları.

Safahat Osmanlıca ve günümüz Türkçesi.(2021). Beyan Yayınları.

Safahat-m. orhan okay'ın giriş yazısı ile (1994).Akçağ Yayınları.

Said Halim Paşa kitabı Osmanlı sadrazamı ve düşünür (2021). Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.

Said Halim Paşa (1970). *Buhranlarımız* (baskıya hazırlayan m. Ertuğrul Düzdağ), Tercüman 1001 temel eser. Kervan Kitapçılık.

Sevil, H.K. (2005). *İttihat ve Terakki döneminde İslamcılık hareketi*. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Sevük, İ.H. (1932) *Edebî yeniliğimiz*. İstanbul Devlet Matbaası.

Şentürk, H. (2011). *İslamcılık-Türkiye'de İslami oluşumlar ve siyaset*. Çıra Yayınları.

Tansel, F. A. (1991). *Mehmed Akif Ersoy (hayatı ve eserleri).* Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları.

Tanzimat'tan bugüne edebiyatçılar ansiklopedisi C.I. (2010). Yapı Kredi Yayınları.

Tiftikçi, O. (2011) *İslamcılığın doğuşu Osmanlı'dan günümüze Türkiye'de gelişimi*. Can Matbaacılık.

Timurtaş, F. K. (2006) *Mehmet Âkif ve cemiyetimiz*. Akçağ Yayınları.

Tunaya, T.Z. (1962). *İslâmcılık cereyanı-ikinci meşrutiyetin siyasî hayatı boyunca gelişmesi ve bugüne bıraktığı meseleler*. Baha Matbaası.

Tunaya, T.Z. (1966). *Siyasi müesseseler ve anayasa hukuku*. Sulhi Garan Matbaası.

Tüzer, İ., & Hüküm, M. (2022). *Edebiyat sosyolojisi*. Akçağ Yayınları.

Yıldız, M.C. (1994). *Said Halim Paşa'da batılılaşma, İslamcılık ve milliyetçilik*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.

IBAD
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
Journal of Social Sciences

IBAD, 2024; (17): 177-195
DOI: 10.21733/ibad.1574396 **Özgün Araştırma / Original Article**

Kâğıda Basılı Gazetelerin Dünü, Bugünü ve Yarını

The Past, Present, and Future of Print Newspapers

Kubilay Çelik[1*]

*** Sorumlu yazar**
Corresponding author

[1] Dr., Maltepe Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Radyo ve Televizyon Programcılığı, Türkiye.
E-mail: kubilac@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9832-4182

Başvuru/Submitted: 26.10.2024
Son Düzeltme/Last Revision: 22.11.2024
Kabul/Accepted: 27.11.2024

Atıf bilgisi / Citation:
Çelik, K. (2024). Kâğıda basılı gazetelerin dünü, bugünü ve yarını. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi-IBAD Journal of Social Sciences*, (17), 177-195.
https://doi.org/10.21733/ibad.1574396

***intihal.net* Similarity Index** 20%

ÖZ
Bu makalede, dijitalleşme ve teknolojik gelişmelerin hızla ilerlediği günümüzde, dünyadaki ve Türkiye'deki kâğıda basılı gazetelerin geçmişten bugüne önemine ve gelecekteki rolü araştırılmıştır. Bunun için Türkiye'de en yüksek tiraja sahip yirmi ulusal gazete ve çoğunluğu İstanbul il sınırlarında olan yirmi yerel gazete olmak üzere toplam kırk gazete belirlenmiştir. Bu gazetelerin üst düzey yöneticileri odak noktası olarak seçilmiş ve kendileriyle telefonla görüşülmüştür. Ayrıca gazeteciler için çoklu seçeneklerden oluşan, anket soruları hazırlanmış ve mail yoluyla gönderilmiştir. Makalede; dijital medya platformlarının artışının geleneksel medyaya etkileri değerlendirilmiş ve basılı gazetelerin gelecekteki durumlarının öngörülmesi amaçlanmıştır. Cumhuriyet döneminden bin dokuz yüz seksenlerin sonuna kadar Türkiye'de gazeteler altın çağını yaşamışken, bin dokuz yüz doksanların başında internetin etkisiyle yavaş yavaş düşüşe geçmiştir. Son yıllarda birçok köklü gazete kapanmış veya dijitalleşmiştir. Uzmanlardan bazıları basılı gazetelerin yok olacağını düşünürken, bazıları da her zaman var olacağını öngörmektedir. Bu araştırmanın sonucunda, Türkiye'deki gazete yöneticilerinin çoğunluğunun, kâğıda basılı gazetelerin gelecekte de varlığını sürdüreceğine inandığını ve bunun siyasi güç ile propagandadan kaynaklandığını düşündükleri ortaya çıkmıştır.
Anahtar kelimeler: Geleneksel Medya, Gazete, Tiraj, Anket, Dijital

ABSTRACT
This article examines the past, present, and future of paper newspapers in Turkey and globally in the context of today's rapid digitalization and technological advances. The study focused on the 20 national newspapers with the highest circulation in Turkey, along with 20 local newspapers primarily based in Istanbul. Senior executives of these newspapers were selected as key participants and interviewed by telephone, while journalists completed multiple-response questionnaires sent via email. This article assesses the impact of digital media platforms on traditional media and aims to predict the future of printed newspapers. Newspapers in Turkey experienced a golden age from the Republican era through the 1980s but began to decline in the early 1990s with the rise of the internet. In recent years, many prominent newspapers have either closed or transitioned to digital formats. While some experts predict the complete disappearance of print newspapers, others argue that they will persist. The findings of this study reveal that the majority of newspaper executives in Turkey believe print newspapers will continue to exist in the future, primarily due to their political influence and role in propaganda.
Keywords: Traditional Media, Newspaper, Circulation, Survey, Digital

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

GİRİŞ

İnsan, çevresinde ne olup bittiğinden haberdar olma gibi temel bir dürtüye sahiptir. Bazı olaylardan, başkaları aracılığıyla da olsa haberdar olması, kendi hayatını kontrol edebilmesi, yön verebilmesi, birtakım iletişim araçlarıyla mümkün olabilmektedir. Bu durum, "İnsanın olan-bitenin farkında olma açlığı" olarak tanımlanmaktadır (Kovach & Rosenstiel, 2007, s.145).

Matbaa; çeşitli nedenlerden dolayı bizim topraklarımıza, icadından 400 yıl kadar sonra gelebilmiştir. Matbaanın ülkemize gelişiyle birlikte; dünyanın çeşitli yerlerinde olduğu gibi, bizde de günlük ve haftalık gazeteler basılmaya başlamıştır. Bu topraklarda Osmanlıca basılan ilk gazetenin 1831 yılındaki, bir devlet yayın organı olan, "Takvim-i Vekayi" olduğu sanılmaktadır. Ancak araştırmacı yazar Orhan Koloğlu ilk gazetenin; o dönemlerde Osmanlı toprağı olan ve bugün sınırlarımız dışında kalan Mısır'da, Mehmed Ali Paşa tarafından çıkarılmış bulunan 1828'deki Vakayi-i Mısriye olduğunu kanıtlamıştır (Koloğlu, 2006, s. 53). Türkiye Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte; ülkemizdeki Türkçe basılan gazete sayılarında da hızlı bir artış olmuştur. Matbaanın yaygınlaşması ve Türkçe okur-yazar oranının çoğalması; bu teknolojik gelişmeyle bize; hem ülkemizden, hem de dünyadan haber alma, iletişime geçme avantajı sağlamıştır. İşgücü kalitesindeki gelişmelerle birlikte, yaratıcı gazeteci ve matbaacıların da katkılarıyla, gazeteler, teknolojinin olanaklarını okuyucuya sunmaya başlamıştır (Tokgöz, 2012, s. 57). Bu duruma kaygısız kalmayan iş dünyası da gazetelere, kendi ürünlerinin ve yaptıkları işlerin tanıtımı için reklam vermeye başlayınca, gazetelerin gelir kaynakları artmaya başlamıştır (Picard, 2002, s. 58).

Gazetelerin iletişim ve haber alma bakımından büyük bir eksikliği gidermesinden 100 yıl kadar sonra, 1927 yılında, diğer bir iletişim aracı olan radyo hayatımıza girmiştir. Buna 1964 yılında TRT televizyonu eklenmiştir. Bu üç iletişim aracı (Gazete, Radyo, Televizyon); ilk bakışta rakip gibi gözükse de, birbirinin tamamlayıcısı olmuştur. Bu araçların tümüne, günümüzde 'Geleneksel Medya' diyoruz. Ünlü iletişim kuramcısı ve 'kamusal alan' kavramının yaratıcısı Jürgen Habermas, günümüzde gazeteler ve dergiler (yazılı), radyo (sesli) ve televizyon (görsel) kamusal alanın, iletişim araçlarıdır demektedir (Habermas, 2004, s. 95-102). Bu geleneksel yayıncılık türünün tamamına 'Basın' adı verilmiştir. Geleneksel yayıncılık kanalıyla iletilen haberlerle, karşıdaki kişi-kitle, pasif katılımdadır. Ancak; sosyal medyanın katkılarıyla birey ya da kitleler, iletilen haberler karşısında aktif hale gelmektedir (Binark, 2007, s. 34-36). Yani; ülkemizde 1990'lı yılların başlarında; internet denen 'sihirli iletişim aracı'nın hayatımıza girmesiyle birlikte, dijital yolla haber alma ve verme dönemi başlamıştır. Haberleşme ve iletişim araçlarına, son dönemlerde internetin eklenmesiyle, 'Basın'ın adına, '*Medya*' denmeye başlandı. Durum böyle olunca da; Medya kavramı günümüzde '*Geleneksel Medya' (Gazete, radyo, televizyon)* ve '*Yeni Medya'* (internet, sosyal medya) olmak üzere ikiye ayrıldı. Ancak son yıllarda Geleneksel Medya, elektronik yayımcılığın (internet) getirdiği yeni fırsatların tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır. (Picard, 2002, s.14).

Dimmick; televizyon veya gazete gibi geleneksel medya araçları, kullanıcının uymasını gerektiren sınırlı bir içeriğe ve katı bir zaman çizelgesine sahip olduğunu ifade etmektedir. Sosyal Medya ise tam tersine, bireylere çok daha fazla seçenek ve içerik üzerinde çok daha fazla kontrol olanağı sunmaktadır. (Dimmick 2004). Son yıllarda yazılı basın büyük bir tiraj kaybı yaşamaktadır. Bunun sebebi olarak da büyük ölçüde internet yayıncılığı gösterilmektedir. Internet medyasının her gün daha çok okuyucuya ulaşması, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de "internet haberciliğinin yazılı basının sonunu getirip getirmeyeceği" tartışmalarını gündeme getirmektedir. Yazılı basındaki tiraj kaybının engellenememesiyle

birlikte, internet haberciliğinin yaygınlaşarak gazetelerin yerine alacağı endişesi her geçen gün artmaktadır. Konda Araştırma Şirketi'nin bir araştırmasına göre; 2010'da gazete okuma oranı, yüzde 61 iken, 2018'de bu oran yüzde 26'ya kadar düştüğü görülmektedir. İnternette habercilik yapan yayıncıların çoğu, gazetelerin gelecekte yok olacağını savunurken, bazıları da; kâğıda basılı gazetelerin, her zaman var olacağı görüşündedir.

Kâğıda basılı gazetelerin yakın tarihine bir bakacak olursak; 1970'lerde gazetecilik alanında önemli teknik gelişmeler görülmüştür. Bu yıllardan sonra ülke çapında yayınlanan birçok gazete renkli ofset basıma geçti. Renkli ve resimli magazin ekleri veren gazeteler yaygınlaşmaya başlamıştır. Özellikle 1980 sonrasında; "Boyalı Basın" da denen, "Bulvar" gazetelerinin tirajlarında büyük artışlar görülmüştür. Ulusal gazeteler; ülke genelinde dağıtımı yapılan ve faaliyet alanları itibarıyla, "Dünyanın ve ülkenin her tarafından, her türlü haberlere sayfalarında yer veren ve çok geniş bir okur kitlesine dağıtım yapılacak şekilde yayın yapan gazeteler" (Bodur, 1997, s. 29) olmuştur. Kâğıda basılı gazetelerin altın çağlarını yaşadıkları dönemlerde elde ettikleri gelirler, gazeteciliğin piyasa koşulları içinde rekabet etmesini sağlamış ve gazetecilik de bu temelde oluşan bir ekonomik sistem içinde varlığını sürdürerek bugünlere ulaşabilmiştir (Tokgöz, 2012, s. 57).

Dünyanın her yanında, kâğıda basılı gazetenin yaşaması tiraj ve reklam gibi çok önemli iki faktöre bağlıdır. Bunlar ne derece yüksek ise; gazetenin devamlılığı ve de bağımsızlığı o ölçüde sağlanmış olmaktadır. Gazetelerin ilgi görmesi için, bağımsız ve tarafsız yayın yapması gerekmektedir. Ancak; bağımsızlık ve tarafsızlığın, "medya kuruluşu sahibinin mali gücü ve medya dışı iş yapıp yapmadığıyla doğrudan ilgili" olduğu ifade edilmektedir (Sağnak, 1996, s. 75-78).

Gazetecilik, her ne kadar görünüş itibarıyla çekici gelse de, yapılan eleştiriler, bu oyunu bozmakta ve iş tatsız boyutlara da ulaşabilmektedir (Tokgöz, 1981, s. 9). Bu yüzden gazeteciler, haberleri yaparken gerçeklik ilkesine dikkat etmeye daha fazla gayret göstermektedir. Haber ise hangi şartlar altında üretilirse üretilsin, olup biten olayların öncelikle bir neden-sonuç mantığına yerleştirilmesi gerçekliğidir. Çünkü gerçek tutarlıdır ve neden - sonuç ilişkisine dayanmaktadır (Dursun, 2005, s. 72).

"Kâğıda Basılı Gazetelerin; Dünü, Bugünü ve Yarını" adlı bu araştırmamızda katılımcı olarak 20 ulusal gazete ile 20 yerel gazetenin yöneticisine ulaşıldı. Türkiye'deki toplam ulusal gazete sayısının yaklaşık 145 olduğu göz önüne alındığında, tirajı en yüksek olan gruptan 20 gazetenin seçilmesi uygun görülmüştür. Yerel gazete sayısı çok fazla olduğundan, gazetelerin merkezi konumundaki İstanbul'un çeşitli ilçelerinde yayınlanan bazıları da başka illerden toplam 20 yerel gazete seçilmiştir. Toplam 40 gazetenin üst düzey yöneticilerine anket kanalıyla sorulan sorulardan alınan cevaba göre; Türkiye'de gazeteler ekonomik olarak yaşamlarını sürdürebilmek için, özel ve resmi (devlet) desteğe ihtiyaç duymaktadır.

Türkiye'de Resmi İlan ve Reklam Yayımlayan Gazetelerin Durumu

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2005 yılından bu yana yürüttüğü "Yazılı Medya İstatistikleri" anket çalışması; yazılı basın sektörünün küçülmesi amacıyla, 2023 referans yılından itibaren sonlandırılmıştır. Ancak bunun yerine, 2024 yılından itibaren Basın İlan Kurumu'nun idari kayıtları kullanmış ve yayımlanan "Süreli Yayın İstatistikleri" alınmaya başlanmıştır. Basın İlan Kurumu verilerine göre; 2023 yılında resmi ilan ve reklam yayımlayan gazete sayısı 855 olmuştur. Bu yayınların % 96,3'ünü yerel, % 2,8'ini ulusal, % 0,9'unu ise bölgesel yayınlar oluşturmaktadır. Her 100 gazeteden 96'sı yerel yayın yaparken, yalnızca 3'ü ulusal

düzeyde yayın yaptığı görülmektedir. Yıllık toplam tiraj ise 638 milyon 610 bin 580 olarak kaydedilmiştir. Bu tirajın yüzde 82,0'sini ulusal gazeteler oluşturmaktadır. Resmi reklam yayımlayan gazetelerin ve dergilerin % 51,6'sı aylık, % 13,0'ı haftalık, % 12,6'sı iki aylık, % 9,3'ü üç aylık, % 8,9'u on beş günlük ve % 4,7'si günlük olarak yayımlanmaktadır. Toplam bin 349 süreli yayının % 84,4'ü siyasi/haber/güncel, % 5,6'sı sektörel - mesleki, %3,3'ü kültür/turizm/tanıtım içerikli yayımlanırken, % 6,7'si ise diğer içerik türlerinde yayımlanmıştır (TÜİK 2024) Ancak kâğıda basılı gazetelerin, dünyada altın çağını yaşadığı yıllarda dahi, o zamanki Türkiye'nin nüfusuna oranla, çok düşük tirajda seyrettiği görülmektedir.

Tablo 1. *Dünyadaki Günlük Toplam Gazete Tirajları (2007)*

Ülke	Günlük Tiraj	Nüfusu
Çin	100 milyon	1.3 milyar
Hindistan	80 milyon	1.2 milyar
Japonya	73 milyon	126 milyon
ABD	50 milyon	301 Milyon
Almanya	24 milyon	80 milyon
İngiltere	19 milyon	61 milyon
Fransa	8.5 milyon	64 milyon
Türkiye	2,5 milyon	81 Milyon
Norveç	2,5 milyon	4,5 Milyon

Kaynak: WAN-World Association of Newspapers-Dünya Gazeteler Birliği 2007

Tabloda görüldüğü üzere; 2007 yılı itibarıyla; 81 milyon nüfuslu (o tarihteki nüfusumuz) Türkiye'nin ancak yüzde 4'ü kâğıda basılı gazete okumaktadır. Yani yukarıdaki tabloda nüfus oranımızla, gazete satışına göz atacak olursak, dünyanın birçok ülkesinin, fersah fersah gerisinde olduğumuz görülmektedir. Yukarıda verdiğimiz 2007 yılı istatistiğinden, tam 17 yıl sonrasına, yani günümüze bir göz atacak olursak, durum aşağıdaki gibidir.

Tablo 2. *Dünyanın En Çok Okunan Gazeteleri (2024 Mart)* **-** *Dünya Gazete ve Haber Yayıncıları Birliği (WAN-IFRA)*

Gazete Adı	Ülkesi	Günlük Tirajı	Nüfusu (2022)
1-Yomiuri Shimbun	Japonya	8 milyon	125 Milyon
2-Asahi Shimbun	Japonya	6,6 milyon	125 milyon
3-The Times of India	Hindistan	2,9 milyon	1.417 milyar
4- Nikkei	Japonya	2,7 milyon	125 milyon
5- The Wall Street Journal	ABD	2,6 milyon	333 milyon
6- Halkın Günlüğü	Çin	2,5 milyon	1.412 milyar
7- USA Today	ABD	1,6 milyon	333 milyon
8- The Guardian	İngiltere	1 milyon	66.9 milyon

Kaynak*: Editor 2024*.

Görüldüğü üzere Türkiye'den herhangi bir gazete, bu tabloda yer almamaktadır. Nüfusumuzun daha fazla olduğu İngiltere bile, bir gazeteyle bu listede yer almıştır.

Kâğıda Basılı Gazetelerin Geleceği Konusunda Kafalar Karışık

Kâğıda basılı gazetelerin sonunun geldiğini savunan medya sektörünün önemli aktörlerinin yanı sıra, gazetenin her zaman var olacağını söyleyenler de mevcuttur. Gazetelerin altın çağını yaşadığı dönemlerde, orta yaş üstü insanların günlük kahvaltılarının ve uzun saatler süren pazar günü kahvaltılarının vaz geçilmez dostu günlük gazetelerdi. Elinde gazetesi sofranın başından bir türlü ayrılmayan büyüklerimiz için gazeteyi sindire sindire okumak adeta bir ritüeldi. Günümüzde halen; özellikle orta yaşlı ve yaşlı insanların iş yerinde, evinde gazete okuma kültürü halen devam etmektedir. Geçmişte bir kahvehaneye veya lokantaya gittiğinizde, müşterilerin kahvelerinin veya yemeklerinin tadını çıkarırken, bir gazete makalesine dalmış halde olduğunu görmek mümkündü. Fakat bilindiği üzere; günümüzde genç nesil çeşitli nedenlerle e-gazeteyi tercih etmektedir. Yani; kâğıda basılı gazetelerin yerini günümüzde; akıllı telefonun, dijital tabletin veya başka bir elektronik cihazın aldığı görülmektedir. Bazı uzmanlar; "yakın bir gelecekte, kâğıda basılı gazeteler yok olacaktır" demektedir. Bu tezi savunanların iddiaları, gün geçtikçe daha belirgin bir hal almaktadır. Tüm dünyayı etkisi altına alan pandemi döneminde, birçok kişi gazetelerin dijital versiyonlarını tercih etse de, gelecekte gazetelerin tamamen ortadan kalkıp -kalkmayacağını tahmin etmek zordur. Gazetecilik ve gazeteler; çağımız dünyasında kitle iletişimi açısından çok büyük bir eksikliği gidermektedir. Eski çağlarda durum pek de parlak değildi. Segal bu konuda şunları yazmıştır: Medya dünyasında bulunanlar, günümüz iletişim ağı ve teknolojisiyle övünüyor. Oysa bizden çok daha önce insanlar, bir ağaç kabuğu üzerine yazarak gönderdikleri mektuplarla, mesafeyi, mezar taşlarına yazdıkları yazıyla da zamanı aşmışlardı (Segal, 1995, s.77-80).

Kâğıda Basılı Gazeteler Gelecekte Ortadan Kalkacak!

Son yıllarda ulusal ve yerel gazeteler, gelir kaybıyla birlikte, okuyucu sayısında da büyük oranda bir düşüşle karşı karşıya kalmıştır. Gazetelerin eleman çıkararak varlıklarını sürdürme çabası, basılı yayınlara karşı artan bir müşteri memnuniyetsizliği yaratmıştır. Ayrıca, reklam verenler giderek, dijital dünyaya yönelmektedir. Ürün ve hizmetleri mümkün olduğunca tanıtmak için, günümüzde bu iş internet yoluyla sağlanmaktadır. Hem okuyucu, hem de reklam geliri kaybıyla karşı karşıya kalan gazeteler, aşılması imkânsız görünen bir problemle mücadele etmek zorundadır. Bazı uzmanlara göre; elbette gazetelerin fiziksel olarak tamamen ortadan kalkması, çok uzun yıllar sonra olacaktır.. Bunlara göre, gazetelerin basılı yayınlara ne zaman son vereceğini sorusuna ise; cevap olarak yakın bir gelecekte olmayacağıdır. Tüm bu olumsuzluklara rağmen, basılı yayınlar hâlâ en fazla reklam alan yayın organıdır. Bu yüzden tirajları düşse bile gazeteler gelirlerin önemli bir kısmını hâlâ basılı ürünlerinden elde ettiği gözlemlenmektedir. Zor durumda olan bazı gazete patronu da, gazetecileri işten çıkararak ve basılı yayınlarının boyutunu küçülterek, varlıklarına devam etmektedir. Pew Araştırma Merkezi'ne göre, ABD'deki haber odası istihdamı 2008'den bu yana % 26 düşmüştür (Walker, 2021). Bu arada; dünya çapındaki haber ajansı Associated Press, Amerikan gazetelerinin yüzde iki oranında kapandığını bildirmektedir. ABD'nin önemli üniversitelerinden biri olan, Northwestern Üniversitesi tarafından yapılan bir araştırmada ise; 20 yıl önce var olan gazetelerin üçte birinin, 2025 yılına kadar iflas edeceğini öngörülmektedir (Duque, 2023).

2023 yılının Nisan ayında bir açıklama yapan Mediahuis'un İrlanda Genel Müdürü Peter Vandermeersch ise, günlük basılı gazetelerin önümüzdeki on yıl içinde ortadan kalkacağını belirtti. Vandermeersch; şu anda 350 kişilik editoryal kadrosundan gönüllü olarak işten çıkarılma talebinde bulunan grubun, Belçika'da hâlihazırda yaptığı gibi, ulusal internet

sitelerinde daha fazla yerel gazeteciliğe yer vermeyi planladığını söyledi. Aynı yılın Şubat ayında, Mediahuis Grup Başkanı Gert Ysebaert de, büyük bir okuyucu grubunun basılı gazeteye sadık kaldığını, ancak yüksek enflasyon döneminde teslimatın sürekliliğini sağlamanın şirket için giderek daha zor hale geldiğini söylemişti (Slattery, 2023). Belçika'daki Mediahuis şirketinin COO'su Paul Verwilt, WAN-IFRA Dünya Matbaacılar Zirvesi'ndeki katılımcılara yaptığı açıklamada; basılı medyanın giderek daha az önemli hale gelmesiyle birlikte, "önemli olan doğru zamanda, doğru şekilde, mümkün olan en fazla sayıda insana ulaşmaktır" dedi. Mediahuis'in altı ülkede, yaklaşık 1,7 milyon abonesi bulunmaktadır. Bunların %57'si basılı, geri kalanı dijital yayındır (Vijay, 2024). Amerika'nın en büyük gazete zinciri olan Gannett de; kendi bünyesindeki kâğıda basılı gazeteleri azaltıp, okuyucuları gazetelerinin dijital baskılarına yönlendirmeye başladı. Gannett, 2022 yılının ilk çeyreğinden itibaren; 'Beacon Journal' da dâhil olmak üzere, 136 gazetesinde, haftada bir gün baskıyı ortadan kaldırmaya başladı. Yerel ve kâğıt yayınlar azalmaya devam ederken, dijital medya tüm dünyadaki insanlar için birincil haber kaynağı haline gelmektedir. Bu yüzden daha fazla abonelik tabanlı yayın yaygınlaşmaktadır. Basılı kopyalar ayrıca QR kodları, AR gibi teknolojilerden yararlanarak, okuyucuları çevrimiçi varlıklarına yönlendiren bilgiler ekleyerek dijital dünyayı yansıtmaktadır. Basılı medyanın çoğu kullanımdan kalkmaya başladıkça, dijital medyanın büyümesi hızla artmaktadır (blog.adrianalacyconsulting). "Geleceğin gazetesi nasıl olacaktır ve gazetenin bir geleceği var mı?" sorusuna, New York Times Magazine'den, Pulitzer ödüllü Max Frankel şöyle yanıt vermektedir: "Bunun cevabı, gazete (newspaper) ile ne demek istediğinize bağlıdır. Haber mi? Kâğıt mı? Gazete, ağaçlardan elde edilip, işlenerek kent merkezlerindeki fabrikalara taşınan ve daha sonra farklı yerlere dağılmıştır. Okurlara ulaştırılmak üzere yeniden kamyonlara yüklenen, üzerine mürekkeple baskı yapılan yüksek maliyetli kâğıt hamurunu kastediyorsanız, onun sonunun pek parlak olmadığını söyleyebilirim. Yakın bir zaman içinde, dijital teknolojilerle geliştirilmemiş bir kâğıt ürününün, pek bir geleceği olmayacaktır." (Frankel, 2008). Amerikalı Gazetecilik Üniversitesi Profesörü Dr. Philip Meyer da (1930-2023); 'gazetelerin 2040 yılında ortadan kalkacağı' yorumunda bulunmaktadır. Meyer; "Bugün nasıl kil tabletlere, papirüse yazılı bir metin haberleşme aracı olarak kullanılmıyorsa, 2040 yılı geldiği zaman da, gazeteyi kâğıt üzerinde okumanın, çoğunluğun tercih edeceği bir günlük alışkanlık olmayacağı yorumu şimdiden yapılabilir. Burada tartışılan yaklaşım, haberin okunduğu aracın 'fiziki yapısındaki' değişimden yola çıkılarak 'gazeteler öldü, gazeteciliğin de sonu geldi' yorumlarıdır. Gazeteler ve gazetecilik, habere, enformasyona erişim anlamında, insanlık var olduğu sürece devam edecektir" (Meyer, 1998, s. 19). Ancak tüm olumsuzluklara rağmen; yok denecek kadar az sayıda da olsa, kâğıda basılı gazetelerin ve geleneksel gazeteciliğin her zaman var olacağını savunanlar da bulunmaktadır. Bunlardan biri de New York Times Bölgesel Medya Grup Başkanı, Mary Jacobus'dur. Jacobus; gazetelerin geleceği için şunları söylemektedir; *"Sonuç itibarıyla, gazetelerin geleceğinde kâğıt kesinlikle olacaktır, ancak daha önemlisi, gazeteciliğin kalıcı gücü hep kalacaktır"* demektedir (Jacobus, 2008, s. 92-99).

YÖNTEM

Bu çalışmanın etik ilkelere uygunluğunun incelenmesi için T.C. Maltepe Üniversitesi Etik Kurulu'na başvurulmuş olup, bu başvuru ilgili Kurul tarafından 19/09/2024 tarihli 2024/17 sayılı toplantıda incelenmiş ve 07.10.2024 tarih ve E-10267653- 315727 sayılı resmi yazı ile bu çalışmanın etik ilkelere uygun olduğu belirtilmiştir.

Bu araştırmada, dijitalleşme karşısında kâğıda basılı gazetelerin gelecekteki durumunu değerlendirmek üzere karma araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın temel varsayımları

arasında dijitalleşme sürecinin basılı gazetelerin genel pazar payında bir düşüşe neden olacağı, ancak belirli niş alanlar ve hedef kitlelerde bu gazetelerin sürdürülebilirliğini koruyabileceği öngörüsü yer almaktadır. Çalışmada aşağıdaki hipotezler temel alınmıştır:

Hipotez 1: Dijitalleşme ve teknolojik gelişmelerin hızla artması, kâğıda basılı gazetelerin genel pazar payını düşürmekte ve bu gazetelerin gelecekteki rolünü azaltmaktadır.

Hipotez 2: Kâğıda basılı gazeteler, dijital medya platformlarının baskısına rağmen, belirli niş pazarlar ve belirli okuyucu segmentlerinde varlıklarını sürdürebilir.

Hipotez 3: Türkiye'de kâğıda basılı gazetelerin varlığı, siyasi güç ve propaganda amaçlarına hizmet etme gerekliliği nedeniyle, dijitalleşmenin getirdiği zorluklara rağmen devam edecektir.

Hipotez 4: Türkiye'de kâğıda basılı gazetelerin sürdürülebilirliği, maliyet avantajları ve resmi ilan gelirlerine bağlıdır.

Veri toplama sürecinde hem nitel hem de nicel yöntemler bir arada kullanılmıştır. Türkiye'de en yüksek tiraja sahip 20 ulusal gazete ve İstanbul il sınırlarında faaliyet gösteren 20 yerel gazete seçilerek bu gazetelerin üst düzey yöneticileriyle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, gazetelerin dijital dönüşüm sürecine adaptasyon stratejileri, karşılaştıkları zorluklar ve geleceğe dair beklentilerine yönelik bilgi sağlamak amacıyla yapılmıştır.

Ayrıca, gazete yöneticilerinin sürdürülebilirlik stratejileri, dijitalleşme sürecine yönelik düşünceleri ve gelecekteki öngörüleri hakkında daha geniş bir veri seti elde edebilmek için çevrimiçi bir anket uygulanmıştır. Google Form üzerinden hazırlanan bu anket, katılımcı yöneticilere e-posta yoluyla ulaştırılmış ve sonuçlar dijitalleşmenin basılı gazeteler üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde değerlendirmek üzere toplanmıştır. Çalışmada, örneklem grubu olarak Türkiye'de en fazla tiraja sahip ulusal gazeteler ve İstanbul'da yayın yapan yerel gazeteler belirlenmiştir.

Elde edilen veriler, betimleyici istatistikler ve içerik analizi yöntemleriyle analiz edilmiştir. Sonuçlar, kâğıda basılı gazetelerin dijitalleşmeye karşı dayanıklılığı ve sürdürülebilirliği hakkında genel eğilimleri ortaya koymakta ve bu alanda stratejik öneriler sunmaktadır. Araştırmanın bulguları, basılı gazetelerin dijital çağda nasıl varlık gösterebileceğine dair yol gösterici nitelikteki stratejik değerlendirmelerle desteklenmiştir.

BULGULAR

Uzun süredir sorgulanan "Kâğıda basılı gazetelerin dünü, bugünü ve yarını" araştırıldı. Elde edilen verilerden anlaşıldığı üzere; kâğıda basılı gazetelerin her geçen gün, kan kaybetmeye başladığı görülmüştür. Bu durum; zaten çeşitli kesimlerce bir süredir sorgulanıyordu. 2010'lu yıllarda gazetelerin günlük toplam tirajının 5 milyon civarında olduğu görülmektedir. Ancak, Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) açıkladığı rapora göre; Temmuz 2021'de yazılı medya istatistikleri, gazete tirajlarının hızla düşmeye devam ettiğini göstermektedir. Türkiye'de; ulusal, bölgesel ve yerel bazda toplam 2.071 gazete yayınlanmaktadır. Bu gazetelerin 145'i ulusal çapta yayın yapmaktadır. Ancak buna karşın bulgular; Türkiye'de gazetelerin günlük tiraj toplamı 2 milyonun altına indiğini göstermektedir. Yani gazete tirajlarının, 5 yılda yüzde 45 düştüğünü görülmektedir (Euronews, 2022).

Tablo 3. *Yıllara Göre Türkiye'de Gazete Sayısı*

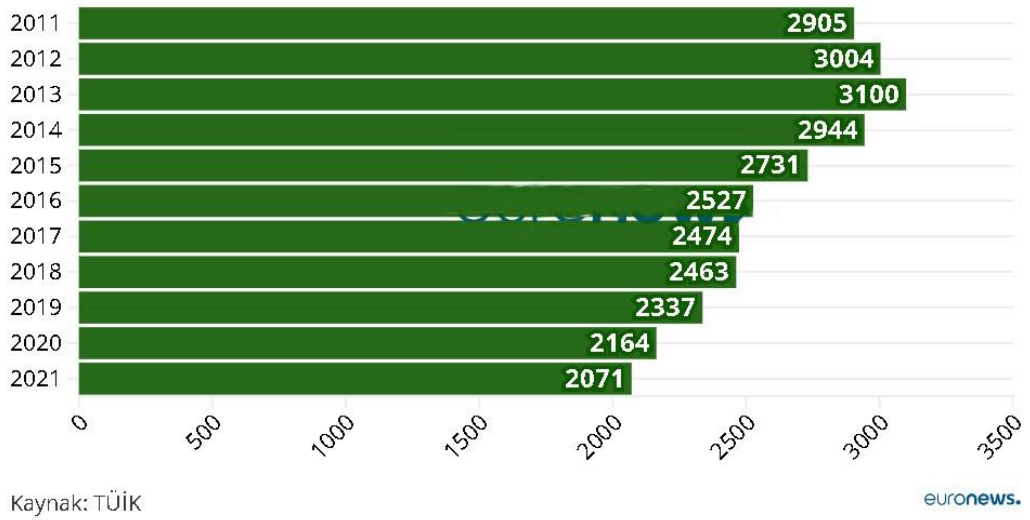

2021 yılında Türkiye'de yayımlanan gazete ve dergilerin yıllık toplam tirajı 925 milyon 56 bin olurken, bunun %95'ini gazeteler oluşturmaktadır. Gazetelerin yıllık tiraj toplamı 881,2 milyon olmuştur.

Tablo 4. *Gazetelerin Yıllık Tiraj Toplamı*

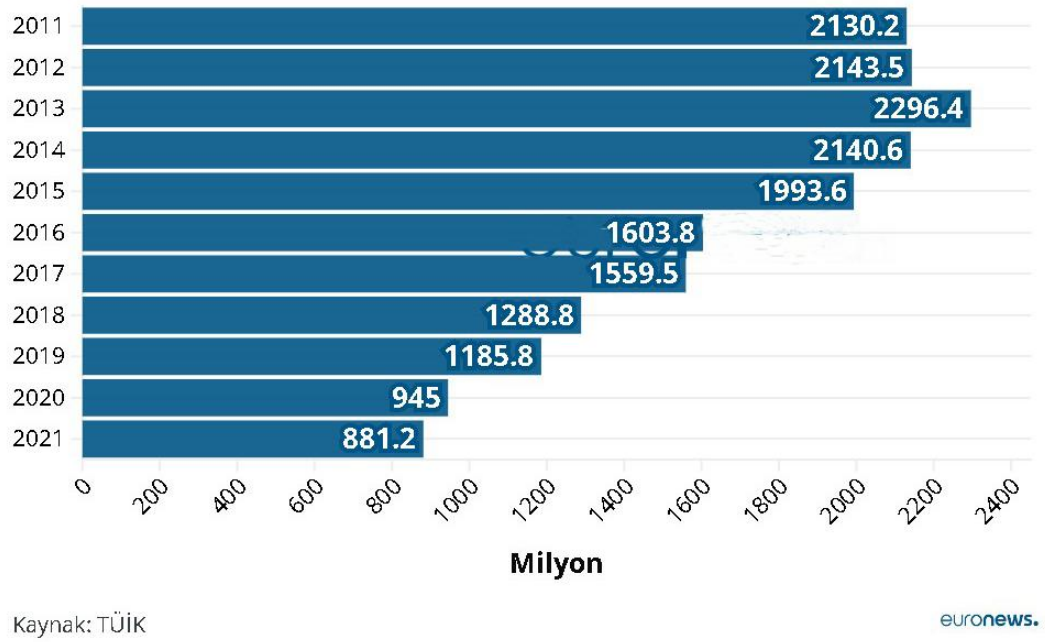

En olumsuz gelişmelerden birisi ise, 2021 yılında Türkiye'deki ulusal gazetelerin günlük ortalama toplam tirajının 2 milyonun altına inmesi oldu. 145 ulusal gazetenin günlük ortalama tiraj toplamı 1 milyon 990 bindir. Bu sayı 2011 yılında 4 milyon 717 bin idi. 2015 yılında ise toplam günlük tiraj 4 milyon 592 bin idi.

Tablo 5. *Ulusal Gazetelerin Günlük Tiraj Toplamı*

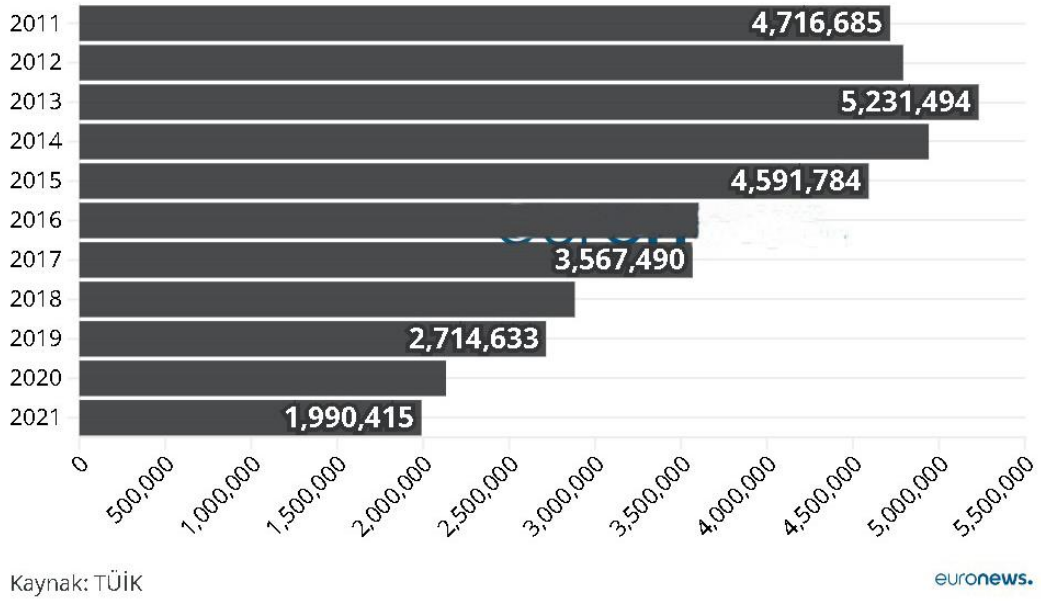

Bu arada kâğıda basılı gazetelerin dünü, bugünü ve yarını için; Türkiye'nin en çok satan gazetelerin, 20 Ulusal ve İstanbul ağırlıklı 20 Yerel gazetenin üst düzey yöneticilerine yönelik 15 sorulu, bir anket düzenlenmiştir. Gelen veriler analiz edilmiştir. Temel kriter, en fazla tiraja sahip olan ulusal gazeteler seçilmiştir. Gazetelerin basım ve yönetim merkezi İstanbul'da olduğu için, İstanbul'da çıkan yerel gazeteler baz alınmıştır. Bölgesel ve İl ayrımına gidilmedi. İstanbul dışından da birkaç yerel gazeteciye anket gönderilmiştir. Yaptığımız ankette elde ettiğimiz bulgulara göre; kâğıda basılı gazetelerde, erkekler yöneticilerin egemen olduğu görüldü. Aşağıda tüm detaylarıyla verdiğimiz anket sorularının yanıtları şöyledir:

Cinsiyetiniz

Ankete katılan toplam 40 gazetecinin; cinsiyetinin % 90'ının erkek, % 10'unun kadın olduğu görülmüştür.

Şekil 1. *Cinsiyet kategorisi*

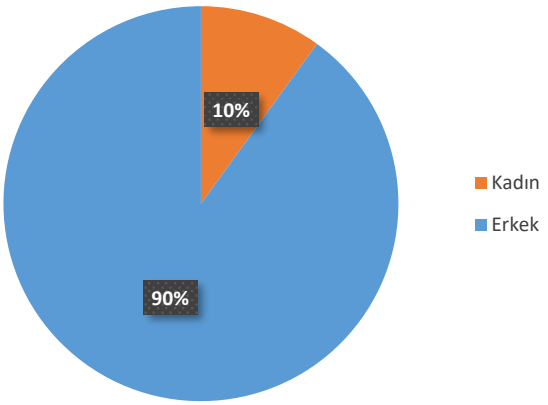

Kaç yaşındasınız?

Bu soruya verilen toplam 40 yanıta bakıldığında yaş ortalamasının 54 olduğu görülmüştür.

Gazetecilik mesleğini kaç yıldır yapmaktasınız?

Bu soruya verilen yanıtın yıllık tecrübelerin toplamının 40'a bölünmesi sonucu, kişi başına ortalama mesleki tecrübenin ortalama 31 yıl olduğu saptanmıştır.

Yaş, mesleki tecrübe ve cinsiyeti vermemizin nedeni, ankete uygulanan evreni algılamak ve makale okuyucusuna evreni göstermektedir.

Hangi gazetede çalışıyorsunuz?

Anketimize katılan; 20 ulusal ve 20 yerel gazete yöneticisinin çalıştığı kurumların adları; alfabetik sırayla aşağıdaki tabloda verilmiştir (Burada herhangi bir tartışmaya meydan vermemek için, ankette yönetici isimleri kullanılmamıştır).

Tablo 6. *Katılılımcıların çalıştıkları gazeteler*

Ulusal Gazete	Yerel Gazete
Akşam	Akdeniz Gerçek
Aydınlık	Bölgede Ayna
BirGün	Cumhurhaber
Diriliş Postası	Damga
Dünya	Flashaber
Hürriyet	Gazete Avcılar
Karar	Gazete Belediye
Korkusuz	Gazete Olay
Milat	Güneşli Haber
Milliyet	Habersiz
Posta	İstanbul Times
Sabah	Kent Haber
Sözcü	Kent Yaşam
Şok	Medya Haliç
Takvim	Paravizyon
Türkiye	Son Saat
Yeni Asir	Yeni Alanya
Yeni Birlik	Yeni Esnaf
Yeni Şafak	Yeni Soluk
Yeniçağ	Yerel Medya

Mensubu olduğunuz gazete hangi grupta yer almaktadır?

Ulusal: 20

Yerel: 20

Çalıştığınız gazetedeki mevcut göreviniz nedir?

Şekil 2. *Katılımcıların görev dağılımı*

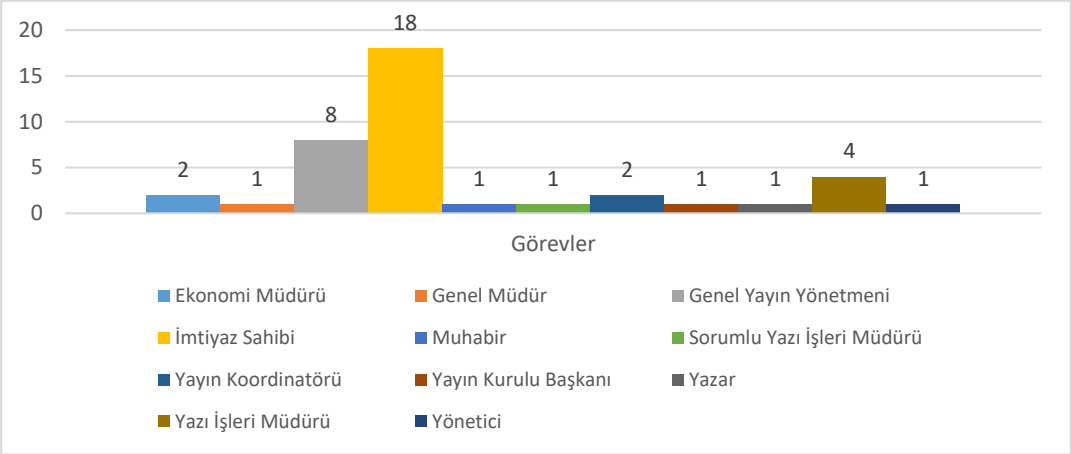

Toplam 40 katılımcının, yukarıdaki soruya verdikleri yanıtlar ise şöyledir: İlk sırayı: 18 kişiyle İmtiyaz Sahibi, İkinci sırayı: 8 kişiyle Genel Yayın Yönetmeni, Üçüncü sırayı: 4 kişiyle Yazı İşleri Müdürü almıştır. Geriye kalan toplam 10 kişinin ise, gazetelerin çeşitli bölümlerinde çalıştıkları saptanmıştır.

Kâğıda basılı gazetelerin devamlılığı konusunda aşağıdaki seçeneklerden hangisinin yaşanma olasılığı sizce daha yüksektir?

Şekil 2. *Katılımcıların geleceğe yönelik öngörüleri 1*

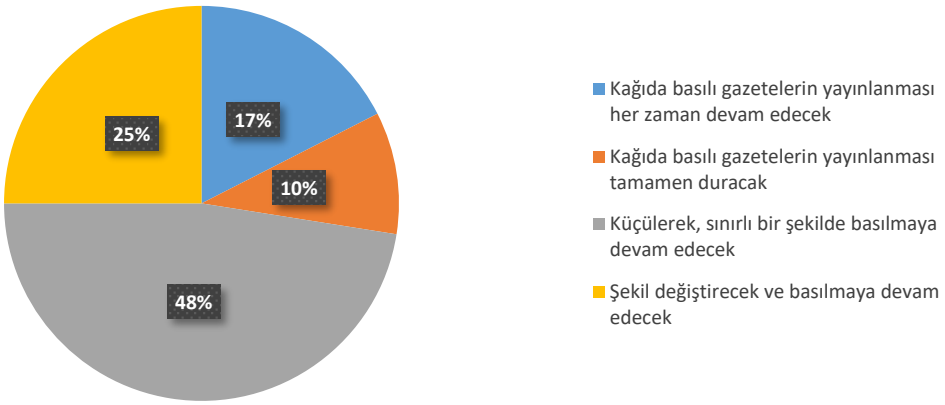

Bu soruya verilen yanıta göre; 40 katılımcının % 48'i- Gazetenin küçülerek sınırlı basılmaya devam edeceğini, ikinci sırada: % 25'i - Şekil değiştirerek, basılmaya devam edeceğini, üçüncü sırada ise: % 17 ile- Kâğıda basılı gazetelerin yayınlanmasının her zaman var olacağını, dördüncü sırada ise, kâğıda basılı gazetelerin tamamen duracağını, yani ortadan kalkacağını belirtmektedir.

Kâğıda basılı gazeteler sizce Türkiye'de kaç yıl daha varlığını koruyacaktır?

Şekil 3. *Katılımcıların geleceğe yönelik öngörüleri 2*

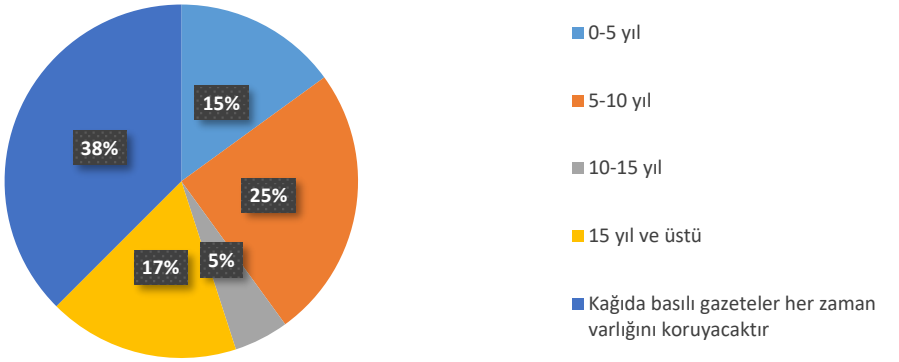

Yukarıdaki soruya verilen yanıta göre; birinci sırada %38'lik oranla- Kâğıda basılı gazeteler her zaman varlığını koruyacaktır. İkinci sırada; %25'lik bir oranla yanıt verenler- Kâğıda basılı gazetelere 5-10 yıl arasında bir ömür biçmiştir. Üçüncü sırada; %17'lik oranla- Gazetelerin 15 yıl ve üstü bir zaman diliminde ortadan kalkacağı, dördüncü sırada; %15'lik oranla 0-5 yıl içinde, beşinci sırada ise % 5'lik oranla 10-15 yıl içinde kapanacağı görüşündedir.

Kâğıda basılı gazeteler sizce Dünya'da kaç yıl daha varlığını koruyacaktır?

Şekil 4. *Katılımcıların geleceğe yönelik öngörüleri 3*

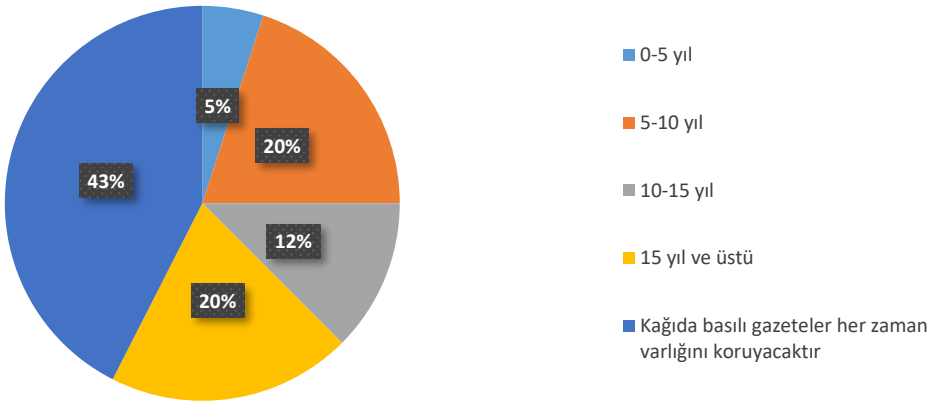

Ankete katılan Türk gazetecilerin; yukarıdaki soruya verilen yanıta göre; birinci sırada % 43 oranla- Kâğıda basılı gazeteler her zaman varlığını koruyacaktır. (Bu oranın, Türk gazetelerinin varlığını koruyacağından daha fazla bir oran olduğu görülmüştür.) İkinci sırada; % 20'lik oranla yanıt verenler- Kâğıda basılı gazetelere 15 yıl ve üstü arasında bir ömür biçmiştir. Üçüncü sırada; yine % 20'lik oranla- Gazetelerin 5-10 yıl arasında, dördüncü sırada; % 12'lik oranla 10-15 yıl içinde, beşinci sırada ise %5'lik oranla 0-5 yıl içinde kapanacağı görüşündedir.

Kâğıda basılı gazetelerin varlığını tehdit eden en büyük etken sizce nedir?

Şekil 5. *Katılımcıların kâğıda basılı gazetelere yönelik tehditlere ilişkin görüşleri*

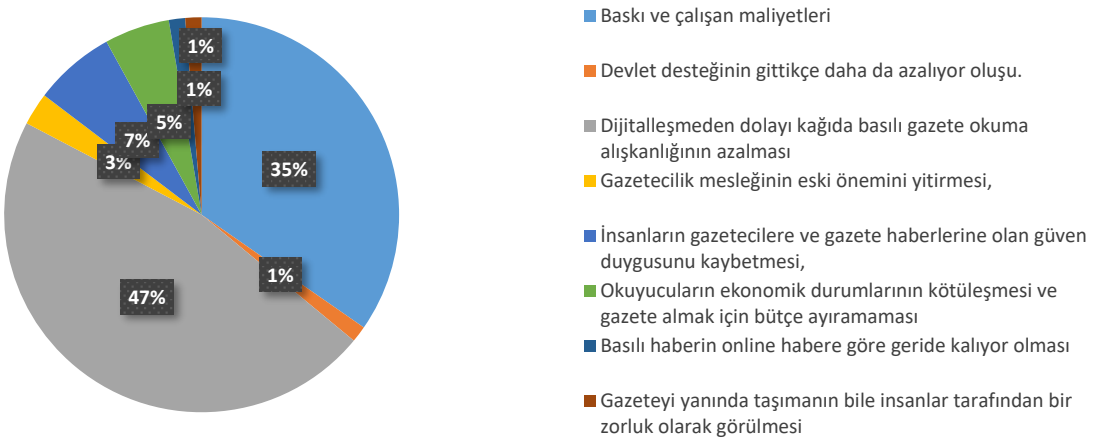

Yukarıdaki soruya verilen yanıta göre; birinci sırada % 47'lik oran- Dijitalleşmeden dolayı 'kâğıda basılı gazete okuma alışkanlığının azaldığı görüşündedir. İkinci sırada; % 35'lik bir oranla yanıt verenler- Baskı ve çalışan maliyetinin, gazetelerin önündeki en büyük engel olarak görülmektedir. Üçüncü sırada; % 7'lik oranla- insanların gazetecilere ve gazete haberlerine olan güven duygusunun kaybetmesi, Dördüncü sırada; % 5'lik oranla- okuyucuların ekonomik durumlarının kötüleşmesi yüzünden gazete almak için bütçe ayıramaması olarak gösterilmektedir. Beşinci sırada ise % 3'lük oranla- Gazetecilik mesleğinin eski önemini yitirmesidir. Diğer üç şıkkın her birinde ise % 1'lik oranlarla- İnsanların gazetecilere ve gazete haberlerine olan güven duygusunu kaybetmesi, Devlet desteğinin gittikçe azalıyor olması, Basılı haberin online habere göre geride kalması olarak gösterilmektedir.

Kâğıda basılı gazetelerin geleceğinde en çok hangi üründe dışa bağımlılık etken rol oynamaktadır?

Şekil 6. *Katılımcıların kâğıda basılı gazetelerin en çok hangi üründe dışa bağımlılığın etkili olacağına ilişkin görüşleri*

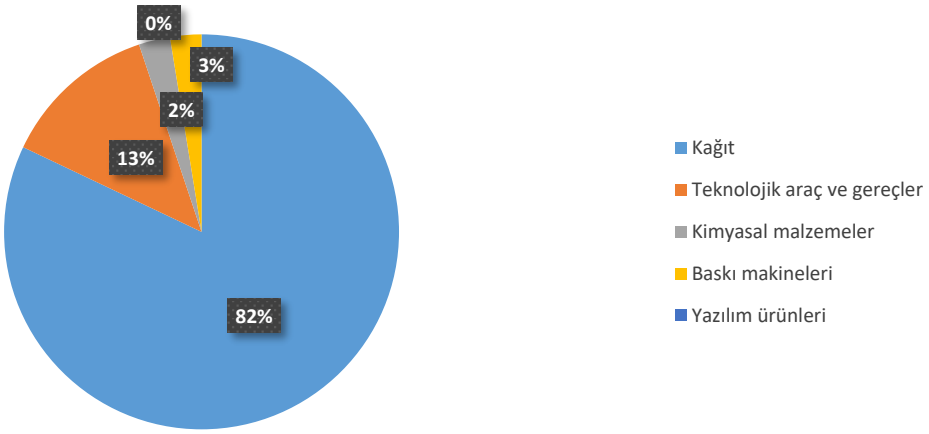

Yukarıdaki soruya verilen yanıta göre; birinci sırada; % 82'lik gibi büyük bir oranla, en büyük sıkıntı olarak - Yazılım ürünlerini gösteriyor. İkinci sırada; % 13'lük oranla - Teknolojik araç ve gereçler, üçüncü sırada; % 3'lük oranla - Baskı makineleri, dördüncü sırada; % 2'lik oranla- Kimyasal malzemeler gösterilmiştir. Görüldüğü üzere bu sorunun tüm şıklarını bize dışa bağımlılığı işaret etmektedir.

Kâğıda basılı gazetelerin temel gelir kaynağı nedir?

Şekil 7. *Katılımcıların kâğıda basılı gazetelerin temel gelir kaynağına ilişkin görüşleri*

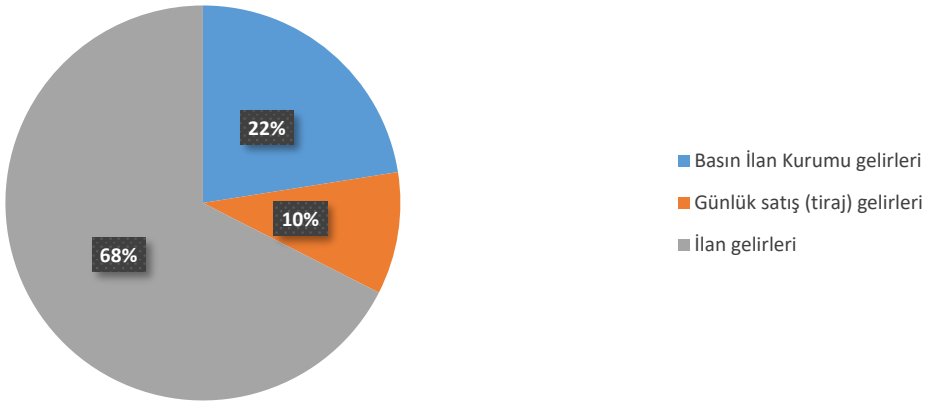

Bu soruya verilen yanıta göre; birinci sırada %68'lik oranla - İlan gelirleri, ikinci sırada; % 22'lik oranla - Basın İlan Kurumu'nun çıkması, gazetelerin %90'lık gelirinin ilanlar olduğunu göstermektedir. Üçüncü sırada; gelirin % 10'luk bölümünün - Satışlardan geldiği bildirilmiştir.

Kâğıda basılı gazetelerin ekonomik olarak kâr ettiğini düşünüyor musunuz?

Şekil 8. *Katılımcıların kâğıda basılı gazetelerin kâr durumu hakkındaki görüşleri*

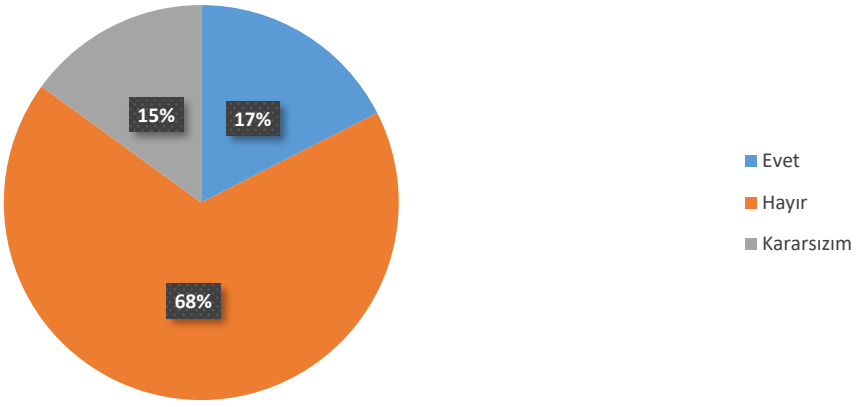

Yukarıdaki soruya verilen yanıta göre; birinci sırada; % 68'lik oranla - Gazetelerin normal haliyle kâr etmediği görüşündedir. İkinci sırada; % 17'lik oranla- Gazetelerin kâr ettiğini belirtiyor. Üçüncü sırada; % 15'lik oran ise- Kararsızlar kesiminde yerini almaktadır.

Ekonomik olarak zarar eden bir gazete, sizce neden yayın hayatına basılı olarak devam eder?

Şekil 9. *Katılımcıların gazetelerin devamına ilişkin görüşleri*

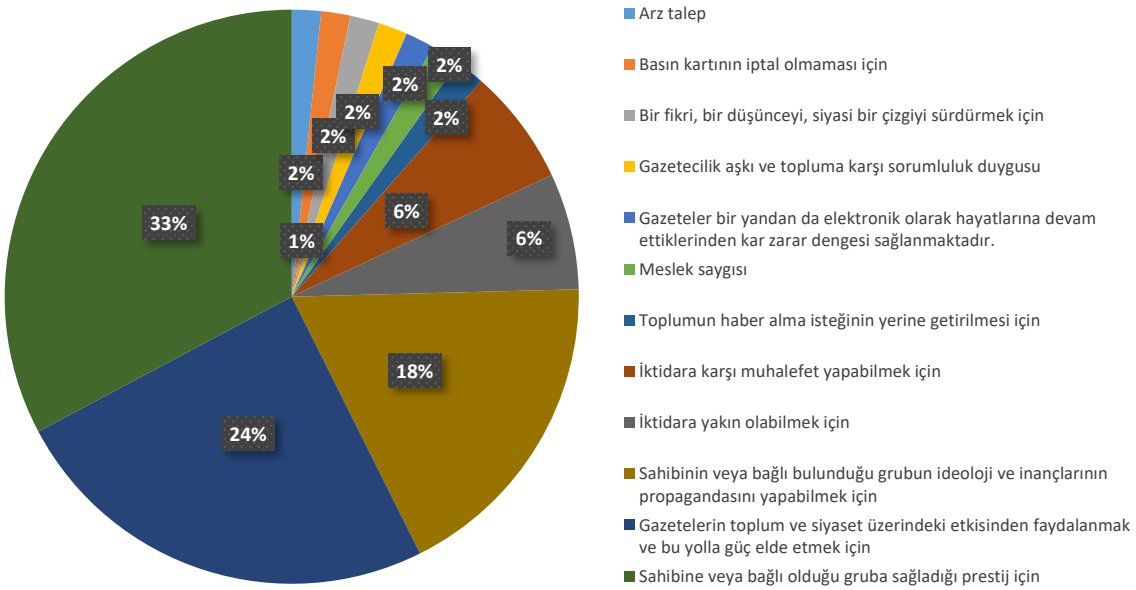

Yukarıdaki soruya 12 değişik yanıt verilmiştir. Birinci sırada % 33'lük oranla- Sahibine veya bağlı olduğu gruba sağladığı prestij için, ikinci sırada; % 24'lük oranla- Gazetelerin toplum ve siyaset üzerindeki etkisinden faydalanmak ve bu yolla güç elde edebilmek için, üçüncü sırada; % 18'lik oranla- Sahibinin veya bağlı bulunduğu grubun ideoloji ve inançlarının propagandasını yapabilmek için, dördüncü sırada; % 6'lık oranla-İktidara yakın olabilmek için, beşinci sırada; yine % 6'lık oranla- İktidara karşı muhalefet yapabilmek için, altıncı-yedi-sekiz-dokuz-on ve on birinci sırayı; % 2'lik eşit paylaşımlarla- Toplumun haber alma isteğini yerine getirmek için, Meslek saygısı için, Gazeteler bir yandan da elektronik olarak hayatlarına devam ettiklerinden kâr zarar dengesi sağlandığı için, Gazetecilik aşkı ve topluma karşı sorumluluk duygusu için, Bir fikri bir düşünceyi siyasi bir düşünceyi sürdürebilmek için, Basın kartının iptal olmaması için, On ikinci sırada ise % 1'lik oranla -Arz talep için yanıtını vermişlerdir.

Kâğıda basılı gazetelerin her geçen gün artan tiraj kaybını neye bağlıyorsunuz?

Şekil 10. *Katılımcıların kâğıda basılı gazetelerin tiraj kaybına ilişkin görüşleri*

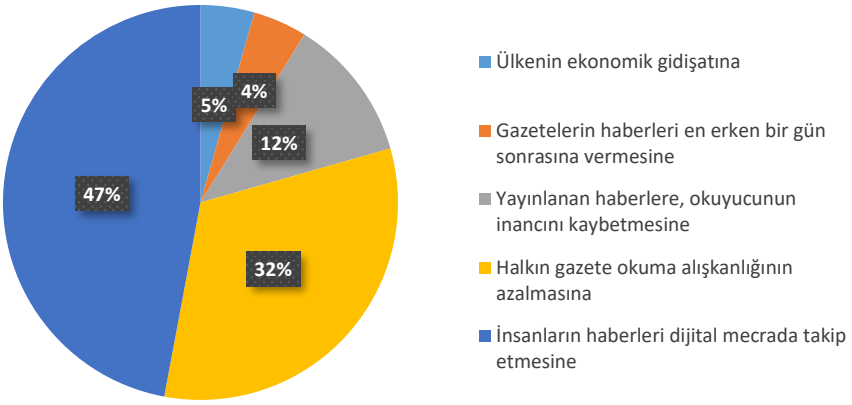

Yukarıdaki soruya verilen yanıtını; Birinci sırada % 47'lik oranla- insanların haberleri dijital mecrada takip etmesi, İkinci sırada; % 32'lik bir oranla- Halkın gazete okuma alışkanlığının azalmasına, Üçüncü sırada; % 12'lik oran- Yayınlanan haberlere okuyucusunun inancını kaybetmesine, Dördüncü sırada; % 5'lik oranla- ülkenin ekonomik gidişatına, Beşinci sırada ise % 4'lük oranla- Gazetelerin haberleri en erken bir gün sonrasına, bağlamaktadırlar.

Kâğıda basılı gazetelerin varlığını koruyabilmesi ve eski önemini tekrar kazanması için neler gerekir?

Şekil 11. *Katılımcıların kâğıda basılı gazetelerin varlığını koruyabilmesi ve eski önemini tekrar kazananabilmesine ilişkin görüşleri*

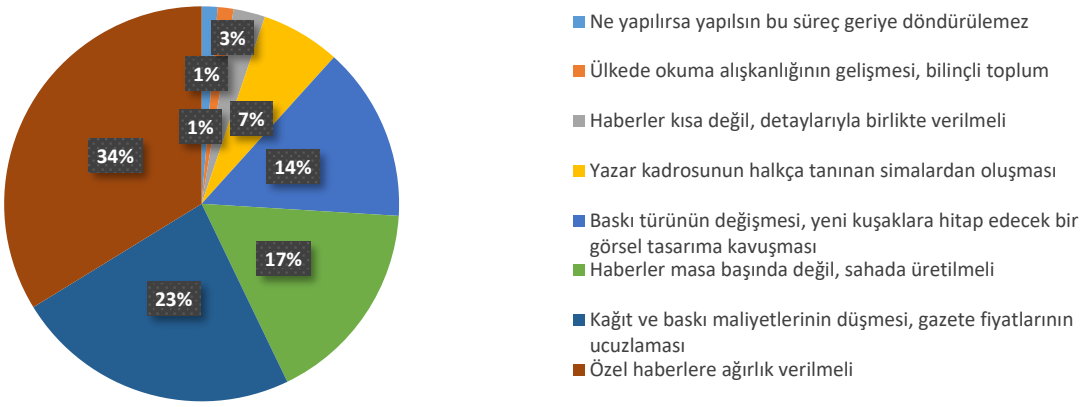

Yukarıdaki soruya verilen 8 değişik yanıt şöyledir: Birinci sırada % 34'lük oranla- Özel haberlere ağırlık verilmeli, İkinci sırada; % 23'lük oranla- Kağıt ve baskı maliyetlerinin düşmesi gazete fiyatlarının ucuzlaması, Üçüncü sırada; % 17'lik oranla- Haberler masa başında değil sahada üretilmeli, Dördüncü sırada; % 14'lık oranla- Baskı türünün değişmesi yeni kuşaklara hitap edecek bir görsel tasarıma kavuşması, Beşinci sırada; yine % 7'lık oranla- Yazar kadrosunun halkça tanınan simalardan oluşması, Altıncı- % 3'lük oranla-Haberler kısa değil detaylarıyla birlikte verilmeli, Yedi- % 1'lik oranla-Ülkede okuma alışkanlığının gelişmesi, Sekiz- % 1'lik oranla-Ne yapılırsa yapılsın bu süreç geri döndürülemez.Gazeteciler, haberleri yaparken gerçeklik ilkesine dikkat etmeye daha fazla gayret göstermek zorundadır. Gazeteci, muhabir olay ya da olguya ilişkin yakalayabileceği bilgilerle haberi başka bir boyuta taşıyabilmektedir. Haberci, gerçeği büsbütün yakalayıp yansıtabilen değil; gerçeğin yerini tutan, yani onu temsil eden haber metni üreticisidir. Haber ise hangi şartlar altında üretilirse üretilsin olup biten olayların öncelikle bir neden-sonuç mantığına yerleştirilmesi gerçekliğidir. Çünkü gerçek tutarlıdır ve neden-sonuç ilişkisine dayanmaktadır (Dursun, 2005, s. 72). Neden-sonuç arasında bağlantı kurulurken yapılacak olan değerlendirme dinleyici /izleyici /okuyucular yönünden de önem taşımaktadır (Tokgöz, 2012, s. 235). Alıcıların karşılaştıkları bir haberde doğru bilgiye ulaşabilmeleri için yalnızca bir medya aracına bağlı kalmamaları diğer araçları da takip ederek karşılaştırma yapabilmeleri gerekmektedir. (Devran, 2010, s. 120-121) Bu bağlamda 'haber üretim süreci' ve 'haberlerin sunuluşu' haber çerçevelerinin araştırılmasında önemli rol oynayan iki temel unsur olarak görülmektedir (Atabek & Uztuğ, 1998, s. 100).

SONUÇ

Anket için; 20 ulusal, 20'de yerel gazeteci yöneticileri olmak üzere, toplam 40 gazeteci seçilmiştir. Herhangi bir tartışmaya yol açmamak için, bu yöneticilerin isimleri verilmemiştir. (Yalnızca çalıştıkları gazetelerin isimleri yazıldı.) Buna göre; Ankete katılan 40 gazetecinin 18'inin imtiyaz sahibi (gazete patronu), 8'inin gazeteyi çıkaran Genel Yayın Yönetmeni, 4'ünün de Yazı İşleri Müdürü olduğu görülmüştür. Diğer 10 kişinin de gazetenin çeşitli bölümlerinde çalıştıkları olduğu saptanmıştır. Ankete katılan toplam 40 gazetecinin; cinsiyetinin % 90'ının erkek, % 10'unun kadın olduğu görülmüştür. Ankete katılanların mesleki tecrübeleri toplamının 40'a bölünmesi sonucu, kişi başına ortalama mesleki tecrübesinin Ortalamasının: 31 yıl olduğu anketin tecrübeli gazeteciler tarafından yanıtlandığını göstermektedir. Gazete yöneticilerinin bazı sorulara verilen yanıtlar, uzmanların aksine şaşırtıcı olarak gelmiştir. Gazete yöneticilerinin büyük bir çoğunluğu, kâğıda basılı gazetelerin, tüm olumsuzluklara rağmen, hiçbir zaman ortadan kalkmayacağını, belki biraz küçülerek veya şekil değiştirerek her zaman var olacağı görüşündeler. Oysa bu konuda da yapmış olduğumuz literatür taramalarında; dünya çapındaki sektörün uzmanlarının büyük bir çoğunluğu, kâğıda basılı gazetelerin önümüzdeki dönemlerde tamamen ortadan kalkacağı görüşünde oldukları saptanmıştır. Araştırmalardan elde edilen sonucu, kâğıda basılı gazetelerin geçtiğimiz yıllara içinde sürekli olarak okuyucu ve tiraj kaybettiğini göstermektedir. Kâğıda basılı gazetelerin büyük bir çoğunluğunun zarar ettiği halde niçin yayınlanmaya devam ettiği sorusu, bizi ilginç bir sonuca götürmüştür. Bu yanıttan anlaşılacağı üzere, gazete patronu ve yönetimi, 'gücün yanında yer alma' politikası gütmektedir. Bu kısımda, anketten elde edilen sayısal verilere baktığımızda; gazetelerin varlıkları elde ettikleri siyasi güç ve propagandadır. Gazete sahipleri, bu gücü elden bırakmamak için, zarar ettikleri halde yayınlamaya devam etmektedir. (Başka işlerinden elde ettikleri büyük kazançların küçük bir kısmını, gazetelerine aktararak zararlarını karşılamaktadır.) Bu anket çalışması bize gösteriyor ki; gazete patronları ve yöneticileri, gücü ellerinde bulundurmak ve gücün nimetlerinden faydalanmak için gazetelerini basmaya devam edecektir. Kâğıda basılı gazetelerin geleceğinde en çok hangi üründe dışa bağımlılık etken rol oynamaktadır. Sorusuna verilen yanıtlardaki en büyük oranı % 82'lik oranla 'Kâğıt' almıştır. 1936-1984 arasında kurulan devlete ait kâğıt fabrikaları (SEKA) ve özel sektöre ait kâğıt fabrikalarının toplam sayısı 40'ın üzerindeydi. Ancak özellikle devletin elindeki fabrikaların büyük bir çoğunluğu, son 15 yılda özelleştirme kapsamında satılmıştır. Böylece kâğıtta, dışa bağımlılığımız oldukça arttı. Oysa 1990'da Türkiye, dünyada kâğıt-karton üretiminde 150 ülke arasında, 30. sıradaydı (Gürbüz, 1995, s. 229). Kâğıt fabrikalarının ortadan kalkmasıyla, kâğıt açısından dışa bağımlılık artmıştır. Bu da Türkiye'deki gazetelerin satış fiyatlarını etkilemiştir. Bunun tersini dünyanın başka ülkelerinde görüyoruz. Yani kâğıdı kendi ülkesinde üreten ülkelerin gazete ömürleri daha uzun olacağı varsayılmaktadır. Kâğıda basılı gazetelerin varlığını koruyabilmesi ve eski önemini tekrar kazanması için neler gerekir? Sorusuna verilen yanıtlara, gazete patronlarının ve yöneticilerinin çok dikkat etmesi gerektiği varsayılmaktadır. Belli bir grup, halen haberleri kâğıttan okumak, kâğıda dokunmak, boya kokusunu hissetmek istediğini ortaya koymaktadır. Bütün bu araştırmalarımız sonunda görünen o ki; meslek uzmanlarının bazılarının söylediğinin aksine, Türkiye'de ve dünyada kâğıda basılı gazetelerin uzun yıllar varlığını sürdüreceği düşünülmektedir. En büyük rakip olarak dijitalleşme görülmektedir. Kâğıda basılı gazeteler; aynı zamanda, siyasi partilerin "duyuru, propaganda ve vaatlerini sergiledikleri bir afiş gibidir." Dijitalleşme bu etkiyi henüz yakalayamamıştır. Öyle ki günümüzdeki dijitalleşme çağında, Türkiye'deki siyasi partiler; duvarlara, sokaklara ve yolun bir başından diğerine bez afişler açarak, insana (seçmene) dokunmak istemektedir. Basılı gazete sahipleri ve yöneticileri,

ellerinde tuttukları bu güçle, insanlara doğrudan dokunabilme gücüne sahiptir. Çünkü günümüzde dijital haber okumayan çok insan (seçmen) vardır. Evlerin dışında, dükkân ve işyeri sahipleri, okudukları gazetelerdeki propaganda ve haberlerin etkisinde kalmaktadır.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazar(lar) aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadır(lar):

1- Bu çalışmanın etik ilkelere uygunluğunun incelenmesi için T.C. Maltepe Üniversitesi Etik Kurulu'na başvurulmuş olup, bu başvuru ilgili Kurul tarafından 19/09/2024 tarihli 2024/17 sayılı toplantıda incelenmiş ve 07.10.2024 tarih ve E-10267653- 315727 sayılı resmi yazı ile bu çalışmanın etik ilkelere uygun olduğu belirtilmiştir.

2- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız
Çıkar Çatışması: Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek: Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

Atabek, N. & Uztuğ, F. (1998). Haberde çerçeveleme ve öne çıkarma. *Kurgu Dergisi*, (15), 96-105.

Binark, M. (2007). *Yeni medya çalışmaları*. Dipnot Yayınları.

Bodur, F. (1997). *Yerel basında yönetim ve örgüt yapısı*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Devran, Y. (2010). *Haber söylem ideoloji*. Başlık Yayın Grubu.

Dimmick, J. vd. (2004). Competition between the internet and traditional news media: The gratification opportunities niche dimension. *Journal of Media Economics*, *17*(1), 19–33.

Duque, J. M. (2023). When will newspapers become extinct? https://www.newstex.com/blog/when-will-newspapers-become-extinct.

Dursun, Ç. (2005). Haber ve habercilik/gazetecilik üzerine düşünmek. *Gazetecilik ve Habercilik* içinde. ss.69-91. IPS İletişim Vakfı Yayınları.

Editor (2024). Top ten most read newspaper in world. https://www.internationaljournalofresearch.org/2024/03/top-ten-most-read-newspaper-in-world.html

Euronews (2022). Türkiye'de gazetelerin günlük tiraj toplamı 2 milyonun altına indi: 5 yılda yüzde 45 düşüş. https://tr.euronews.com/2022/07/26/turkiyede-gazetelerin-gunluk-tiraj-toplami-2-milyonun-altina-indi-5-yilda-yuzde-45-dusus

Frankel, M. (2000). The way we live now: 07-09-00: Word & image; the Nirvana News. *The New York Times Magazine*. https://www.nytimes.com/2000/07/09/magazine/the-way-we-live-now-07-09-00-word-image-the-nirvana-news.html

Gürbüz, O. (1995). Türkiye'de kâğıt sanayi ve Silifke-Taşucu Kâğıt Fabrikası. *Tarih-Coğrafya Dergisi*, 30, 225-241.

Habermas, J. (2004). *Kamusal alan*. (Çev. Meral Özbek), Hil Yayın.

Jacobus, M. (2008). Gazetelerin geleceği. *Geleceğin kısa tarihi: Doğan Yayın Holding Buluşma 2008 Toplantısı, 17–18 Ocak 2008, İstanbul: Toplantı tutanakları kitabı* içinde. ss. 92-99. (Der. Mehmet Ali Yalçındağ), Doğan Yayın Holding.

Kovach, B. & Rosenstiel, T. (2007). *The elements of journalism*. Three Rivers Press.

Koloğlu, O. (2006). *Osmanlı'dan 21. yüzyıla basın tarihi*. Pozitif Yayınları.

Meyer, P. (1998). If it works, how will we know? *Assessing Public Journalism* içinde. (Eds.) E. B. Lambeth, P. E. Meyer & Esther Thorson, ss. 251-274. Universiy of Missouri Press.

Picard, R. G. (2002). *The economics and financing of media companies*. Fordham University Press.

Rorye, H. (2024). The future of print media in a digital world. https://blog.adrianalacyconsulting.com/the-future-of-print-media-in-a-digital-world/

Sağnak, M. (1996). *1983-1993 Yılları arasında medya-politikacı ilişkileri*. Eti Yayınları.

Segal, M. & İlin E. (1995). *İnsan nasıl insan oldu*. (Çev. A. Zekerya). Say Yayınları.

Slattery, L. (2023). Daily printed newspapers will disappear within next decade, says Mediahuis Ireland boss. https://www.irishtimes.com/business/2023/04/02/daily-printed-newspapers-will-disappear-within-next-decade-says-mediahuis-ireland-boss/

Tokgöz, O. (1981). Türkiye'de yerel gazetecilik olgusu: Rolü ve önemi. *Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yıllık 1979-1980* içinde. ss. 271-294. .

Tokgöz, O. (2012). *Temel gazetecilik*. İmge Kitabevi.

TÜİK (2024). Süreli yayın istatistikleri, 2023. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sureli-Yayin-Istatistikleri-2023-53810

Vijay, A. (2024). What's next for printed newspapers? Insights from Mediahuis and FAZ. https://wan-ifra.org/2024/01/whats-next-for-printed-newspapers-insights-from-mediahuis-and-faz/

Walker, M. (2021). U.S. newsroom employment has fallen 26% since 2008. https://www.pewresearch.org/short-reads/2021/07/13/u-s-newsroom-employment-has-fallen-26-since-2008/

IBAD
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
Journal of Social Sciences

IBAD, 2024; (17): 196-221
DOI: 10.21733/ibad.1574655 **Özgün Araştırma / Original Article**

A. Ali Ural'ın Denemeleri Üzerine Tematik Bir İnceleme

A Thematic Study on A. Ali Ural's Essays

Melike Yaylı[1*]
Şahmurat Arık[2]

ÖZ

A. Ali Ural, akademisyen kimliğinin yanı sıra şiir ve denemeleriyle ön plana çıkan ve yazın dünyasında aktif bir şekilde eser üreten bir sanatçıdır. Ural'ın 1999 yılında *Posta Kutusundaki Mızıka* adlı eseriyle başlayan deneme yazarlığı; *Makyaj Yapan Ölüler*, *Resimde Görünmeyen*, *Güneşimin Önünden Çekil*, *Satranç Oynayan Derviş*, *Tek Kelimelik Sözlük*, *Ejderha ve Kelebek*, *Bostancı Bahane*, *Peygamber'in Aynaları*, *Bisiklet Dersleri*, *Ay Tiradı* ve *Raf Ömrü* isimli kitaplarıyla devam etmiştir. Bahsi geçen bu eserlerde, derin felsefi düşünce ve estetik dil dikkat çekmektedir. Kurucusu olduğu Şule Yayınları aracılığıyla neşrettiği eserlerinde bireysel ve toplumsal temalara yönelen yazar, özellikle toplumsal duyarsızlık ve ahlâkî yozlaşma gibi konular üzerinde durmuştur. Ural'ın denemeleri; alıntılar, manzumeler, ayet ve hadislerle zenginleştirilerek şiirsel bir dille kaleme alınmıştır. Geleneksel köklerden güç alan yazar, eserlerinde kültürel unsurların yanı sıra çağdaş fikirlere de yer vererek bunları modern perspektifle birleştirmiştir. Bu çalışmada A. Ali Ural'ın hayatı ve sanatı ele alınmış, eserleri tanıtılmış, deneme türü hakkında bilgi verilmiş ve yazarın deneme kitaplarındaki temalar tespit edilerek bunlar arasında üzerinde en çok durulan beş tema irdelenmiştir.
Anahtar kelimeler: A. Ali Ural, Deneme, Tema

ABSTRACT

journey as an essayist began in 1999 with the publication of *Posta Kutusundaki Mızıka* (The Music Box in the Mailbox), followed by books such as *Makyaj Yapan Ölüler* (The Dead Who Wear Makeup), *Resimde Görünmeyen* (Invisible in the Picture), *Güneşimin Önünden Çekil* (Step Aside from My Sun), *Satranç Oynayan Derviş* (The Dervish Who Plays Chess), *Tek Kelimelik Sözlük* (One-Word Dictionary), *Ejderha ve Kelebek* (The Dragon and the Butterfly), *Bostancı Bahane* (The Gardener as an Excuse), *Peygamber'in Aynaları* (The Prophet's Mirrors), *Bisiklet Dersleri* (Bicycle Lessons), *Ay Tiradı* (Moon Tirade), and *Raf Ömrü* (Shelf Life). These works are notable for their profound philosophical insights and aesthetic language. Through his publishing house, Şule Publishing, Ural explores both individual and societal themes, often focusing on issues such as social indifference and moral decay. His essays are characterized by poetic expressions, quotes, and references to verses and hadiths, written in a lyrical style. Drawing from traditional roots, Ural integrates contemporary ideas and cultural elements, blending them with a modern perspective. This study delves into A. Ali Ural's life and artistic contributions, introduces his works, offers insights into the essay genre, and identifies the core themes in his essays, with a particular focus on the five most prominent themes.
Keywords: A. Ali Ural, Essay, Theme

*** Sorumlu yazar**
Corresponding author

[1] Öğretim Görevlisi, Bursa Teknik Üniversitesi, Türkiye
E-mail: melike.yayli@btu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-5767-8272

[2] Prof. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Türkiye
E-mail: sahmurat.arik@dpu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1525-5984

Başvuru/Submitted: 27.10.2024
Son Düzeltme/Last Revision: 12.11.2024
Kabul/Accepted: 27.11.2024

Atıf bilgisi / Citation:
Yaylı, M. & Arık, Ş. (2024). A. Ali Ural'ın denemeleri üzerine tematik bir inceleme. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi-IBAD Journal of Social Sciences*, (17), 196-221.
https://doi.org/10.21733/ibad.1574655

***intihal.net* Similarity Index** 21%

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

GİRİŞ

9 Mart 1959 yılında Samsun'un Ladik ilçesinde dünyaya gelen A. Ali Ural, edebî çalışmalarının yanı sıra akademik ve kültürel alanlarda da etkili bir isim olarak tanınmaktadır. Ziraat mühendisi bir baba ve ev hanımı bir annenin çocuğu olarak doğan Ural, edebî bir ortamda yetişir. A. Ali Ural'ın babası Mehmet Kemal Ural, Ladik'te *Şule* dergisinin başyazarlığını, ardından da *Büyük Doğu* dergisinin temsilciliğini üstlendikten sonra Ankara'ya taşınır ve orada çeşitli devlet dairelerinin yayın temsil şubesinde görev alır. Annesi Ülker Ural ise Bolvadinli şair Şahide Yüksel'in kızı ve halk şairi Âşık Zülâlî'nin torunu olup edebiyatla yakından ilgilenir.

İlk dört sınıfı Kurtuluş İlköğretim Okulunda okuyan Ural, beşinci sınıfı Ahmet Vefik Paşa İlköğretim Okulunda tamamlar. Daha sonra Namık Kemal Ortaokulu ve Ankara Atatürk Lisesini bitirir. Yükseköğrenim için Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'a giderek İmam Muhammed bin Suud Üniversitesinde üç yıl Arap Dili ve Edebiyatı, dört yıl ise Kur'an ve Bilimleri alanında eğitim alır (Işık, 2007, s. 3672).

Şiir yazmaya dokuz yaşında başlayan Ural, 1982 yılında *Mavera* dergisinde ilk şiirini yayımlayarak yazın dünyasına adım atar. İstanbul'da Çağrı yayınevinde editörlük ve Arapça-Türkçe çeviriler yapan Ural, 1990 yılında Şule Yayınları'nı kurar ve 1997'de *Merdiven Sanat* adlı dergiyi çıkarmaya başlar. Bu dönemde *Kitaphaber* adlı kültür dergisini de yayımlar. 2006-2012 yılları arasında Türkiye Yazarlar Birliğinin İstanbul şube başkanlığı görevini üstlenir, aynı zamanda Şehir Tiyatroları Repertuar Kurulu üyeliği yapar. A. Ali Ural, akademik kariyerinde de önemli adımlar atar ve 2011 yılından itibaren Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesinde yazarlık dersleri vermeye başlar. Türk Dili ve Edebiyatı alanında yüksek lisans ve doktora yapar. Yüksek lisans tezi "Hızırla Kırk Saatin Kurgusal Yapısı", doktora tezi ise "Türk Hikâyeciliğinde Anlatıcı-Okur İlişkileri -Sabahattin Ali, Sait Faik ve Mustafa Kutlu Örnekleri" isimlerine sahiptir. Ayrıca, *Karabatak* adlı edebiyat sanat dergisinin genel yayın yönetmenliğini yürütür. A. Ali Ural, hem edebî üretkenliği hem de akademik çalışmalarıyla kültür ve sanat alanında önemli hizmetlerde bulunur. Edebiyat dünyasındaki bilgi ve deneyimi, akademik çalışmalarındaki titizliği, onu çok yönlü bir sanatçı ve akademisyen yapar (Yalçın, 2001, s. 1058).

İlk şiir kitabı *Körün Parmak Uçları*'nı 1998 yılında yayımlayan A. Ali Ural, bunun üzerine 2006'da *Kuduz Aşısı*; 2013 senesinde *Gizli Buzlanma*; 2017 yılında *Mara ve Öteki Şiirler*; 2022'de *Kâğıda Sarılı Rüzgar* ve *Kana Karışan* şiir kitaplarını çıkarır. Ural, bahsi geçen bütün şiir kitaplarını kurucusu olduğu Şule Yayınları'nda neşreder.

Posta Kutusundaki Mızıka, A. Ali Ural'ın ilk deneme kitabıdır ve 1999 yılında yayımlanır. *Makyaj Yapan Ölüler*, 2004'te; *Resimde Görünmeyen*, 2006 yılında; *Güneşimin Önünden Çekil*, 2007'de; *Satranç Oynayan Derviş*, 2008 senesinde; *Tek Kelimelik Sözlük*, 2009'da; *Ejderha ve Kelebek* ve *Bostancı Bahane*, 2010'da; *Peygamber'in Aynaları*, 2015 yılında; *Bisiklet Dersleri*, 2017'de; *Ay Tiradı*, 2018 senesinde ve *Raf Ömrü* deneme kitabı ise 2019'da neşredilir. *Bostancı Bahane*, Heyamola Yayınları tarafından basılırken adı geçen diğer on bir deneme kitabı ise Şule Yayınları tarafından yayımlanır.

Ural'ın iki öykü kitabı mevcuttur. Bunlardan ilki 2000 yılında çıkarılan *Yangın Merdiveni*'dir, ikincisi ise 2011'de piyasaya sürülen *Fener Bekçisinin Rüyaları*'dır. Yazarın tek tercüme-araştırma eseri 2002'de neşredilen *Divan / İmam Şâfiî'nin Şiirleri*'dir. Bahsi geçen eserlerin yayınevi de Şule'dir.

Ural'ın aldığı ödüllerin sıralaması ise şu şekildedir: *Ejderha ve Kelebek* (2010 Türk Yazarlar Birliği Deneme Ödülü); *Gizli Buzlanma* (2013 Türk Yazarlar Birliği Şiir Ödülü); Tataristan/Kazan (2015

Uluslararası Abdullah Tukay Büyük Şiir Ödülü); İstanbul Edebiyat Festivali – (2015 Edebiyat Dergiciliği Üstün Hizmet Ödülü); Ankara Edebiyat Festivali – (2022 Şiir Büyük Ödülü). (https://aliural.org/, 2022).

1. EDEBÎ BİR TÜR OLARAK DENEME

"Deneme" kelimesinin edebî terim karşılığı Türk Dil Kurumunda, "Herhangi bir konuda yeni ve kişisel görüşlerle bezenmiş bir anlatım içinde sunulan düzyazı türü" olarak verilir (TDK, 2022). Deneme, "Hemen her konuda yazılabilen bir çeşit düz yazı" olarak tanımlanmıştır (Doğan, 2013, s. 292). Karaalioğlu (1983) denemenin; yazarın herhangi bir konudaki düşüncelerinin yüzeysel bir şekilde, kurallara bağlı kalmadan samimi ve doğal bir üslûpla anlatıldığı eser olduğunu aktarır. Özdemir (2014) ise yazarın herhangi bir konuda kesinlemelere gitmeden kendi kişisel görüşlerini, düşüncelerini bir konuşma, söyleşme havası içinde işlediği düzyazı türü olduğunu belirtir. "Deneme geniş ve yazarların rahatça kullandıkları bir türdür. Hiçbir şeyi ispat gayesi gütmeyen usta deneme örnekleri, yazıya ilk başlayanların değil, geniş bir kültür ve hayat tecrübesinin sağladığı ufuk genişliğini okuyucusuna da duyuranlara aittir" (Enginün, 2008, s. 429). "Bir konuyu tartışan, tanıtan, o konu hakkında belli bir bakış açısından insanları ikna etmeye çalışan bir nesir türü, yazarın herhangi bir konuyu tartışmaya açtığı veya okuyucuyu belli bir bakış açısından ikna etmeye çalıştığı kısa edebiyat türüdür" (Balcı, 2006, s. 312).

Edebiyat tarihçileri; Yunan ve Latin yazarların, filozofların denemenin oluşumuna ve gelişimine ortam hazırladıklarını söyler. Denemenin temellerinin atılmasında büyük rol oynayan bu yazar ve filozofların ardından XVI. yüzyılda denemenin bir düzyazı türü olarak edebiyat literatürüne girmesini sağlayan, denemeye hüviyet kazandıran ve denemenin "isim babası" olarak anılan Fransız yazar; Michel de Montaigne'dir. "Kendisinden önce başkaları da benzer yazılar yazmıştır ama o, kendisini ve dolayısıyla bir birey olan insanı anlatırken Yunan ve Latin klasiklerinden edindiği engin kültürel birikimi ile çeşitli konulardaki düşüncelerini aktarmıştır" (Yağcı, 2002, s. 10). Gürsel Aytaç, *Denemeler Seçkisi'*nde deneme türünün Batı edebiyatındaki başlangıcını ve gelişimini anlatır. XVI. yüzyılda Montaigne'nin ilk denemeleri yazmasından ve türün adını koymasından başlayarak denemenin Fransa, Almanya ve İngiltere'deki yayılma sürecini ele alır. Aytaç (1990), "essais"in (denemenin) Fransa'da Montaigne'den yüz yıl sonra; Almanya'da iki yüz yıl sonra; İngiltere'de ise Bacon ile 1597'de adının geçtiğini ifade eder.

Birinci ve ikinci cildini 1580'de, üçüncü cildini ise 1595 yılında yayımladığı ve Fransızca kaleme aldığı, orijinal adı *Les Essais*, Türkçe karşılığı *Denemeler* olan eserinin *Okura* başlıklı bölümünde Monteigne, metnin yazılış amacını şu şekilde açıklamıştır: "Bu kitabı, akrabalarımın ve dostlarımın özel tasarrufuna teslim ediyorum: Beni kaybettikleri zaman (ki pek yakında olacağı budur), huyumun ve kişiliğimin birtakım özelliklerini onda bulabilsinler ve bu sayede benimle olan tanışıklıklarını daha sarsılmaz ve daha canlı bir biçimde sürdürebilsinler diye" (Montaigne, 2005, s.13). Montaigne, denemecinin yazılarında herhangi bir plana bağlı olmak ya da sonuca varmak zorunda olmadığını ifade eder. Denemede yazarın hayata dair düşünceleri söz konudur. Yazar, istediği konu üzerinde, serbest bir şekilde kalemini işletir (Karataş, 2004). Bu amaç doğrultusunda yazılmaya başlanan deneme, zamanla Batılı yazarlar tarafından tercih edilip geliştirilerek bir yazın türü olma hüviyetine kavuşturulmuştur. İlerleyen zamanlarda da sanatsal düşünce yazıları olarak gündeme gelmiştir.

Arıkan (1997), deneme türünün Fransa'da doğmasına rağmen asıl geliştiği ve olgunlaştığı ülkenin İngiltere olduğunu söyler. Bununla birlikte 1597'de çıkarılan Bacon'un "essay"leriyle

gelişen deneme türünün Bacon kolundan bilimsel kaygılarla devam ettiğini dile getirir. Montaigne'den sonra deneme türüne yön veren en önemli yazar, İngiliz Francis Bacon'dır. "Bacon ile Montaigne'in denemeciliği arasında önemli bir ayrım vardır. Bacon'ın denemelerindeki anlatımda, Montaigne'in kendine-dönük, görünüşte gelişigüzel, söyleşici sesinden daha çok, kişisel olmayan, özlü, betimci, nesnel bir ses göze çarpar" (Göktürk, 1994, s. 17-19). Montaigne'in öznelliğine, serbestliğine, samimiliğine, doğallığına, sadeliğine karşılık Bacon; denemelerini daha sistemli, daha resmi, daha düzenli bir şekilde yazarak denemeye şekil, anlam, üslup açısından farklı bir nitelik kazandırmıştır.

XVI. yüzyılda Batı'da doğup gelişen denemenin, Türk edebiyatında Batılı anlamda varlık göstermesi uzun zaman almıştır. Klasik Türk edebiyatında, denemeye benzer fikir yazıları yazılmıştır ancak Montaigne'in tür olarak oluşturup kimlik kazandırdığı denemeyle aynı tarz, üslûp, şekil ve içeriği taşımaz. Baş (2012), *Türk Edebiyatında Deneme* başlıklı eserinde, deneme türünün tarihsel evriminin Tanzimat sonrasında başladığını ve ilk somut örneklerinin 1923 yılında ortaya çıktığını ifade etmektedir. Türk edebiyatında, Tanzimat Fermanı ile gelen yeniliklerle birlikte halkı aydınlatma anlayışı oluşur, bunun için de dilde sadeleşme fikri öne atılarak "nesir" adı verilen düzyazının üzerinde durulur. Tanzimat Dönemi'nde nesir, gelişmeye ve yayılmaya başlar. Çetin (2005), Tanzimat Dönemi'nde gazetelerde "Musahabe" başlığı altında deneme benzeri yazıların kaleme alındığını belirtir. Balcı (2006), Servet-i Fünûn Dönemi'nde ön plana çıkan musahabe edebiyatının Cumhuriyet Dönemi'nde "deneme" ismiyle oluşturulacak yazılara zemin oluşturduğunu ifade eder. Bu dönemde, dilde sadeleşme hareketinin sonuçlarına ulaşması, siyasi anlamda geliştirilen Batılı anlayış ile gelen yenileşme düşüncesi, Cumhuriyet'le bireye verilen özgür fikir ortamı, denemenin Türk edebiyatındaki tam karşılığını bulmasını ve kimliğine kavuşmasını sağlamıştır. Türk edebiyatında modern anlamda ilk denemeyi yazarak bu türün ustaları arasında anılan isim ise Nurullah Ataç'tır.

2. TEMA

"Tema" sözcüğü *Türk Dil Kurumu Sözlüğü*'nde üç şekilde tanımlanmıştır. İlk isim anlamı "Asıl konu, temel motif; ana konu", ikinci isim ve edebi terim karşılığı "Öğretici veya edebî bir eserde işlenen konu, düşünce, görüş; tem, ana konu", üçüncü isim ve müzik terimi karşılığı "Bir besteyi oluşturan temel motif; ana konu" olarak verilmiştir (TDK, 2022).

Aktaş (2022), *Anlatma Esasına Bağlı Edebi Metinlerin Tahlili Teori ve Uygulama* adlı eserinde temayı, vakayı oluşturan parçalar arasındaki çatışma veya karşılaşmanın en kısa ifadesi olarak tanımlar. Olay örgüsünün anlatmaya bağlı edebi metinlerin hepsinde görüldüğünü, dolayısıyla da her metnin bir tema etrafında birleşen vakalar çevresinde oluştuğunu dile getirir. Temanın soyut bir kavram olduğunu fakat metinde geçen olay, kişi, mekân, zaman gibi materyal unsurlarla beraber somutlaştığını ifade eder. Eserin yazıldığı dönemden alenen veya örtük bir şekilde izler taşıyan temanın insana özgü bir gerçekliği, dönemin şartlarına bağlı olarak ifade ettiğini söyler. Dolayısıyla edebi metinlerin temaları, kendi dönemlerinden ayrı düşünülemez.

Eserin oluşturulmasında temel düşüncelerden biri olan tema, olay örgüsünün damıtılmış en duru özüdür. Nutku (2001)'ya göre tema, bir eserin temel fikrini ifade eder. Bir eserin teması, o eserin ana düşüncesi olarak kabul edilir, bu nedenle malzeme seçimi yapılırken ilk olarak tema üzerinde düşünmek önemlidir. Philip Stevick, *Roman Teorisi* eserinde "tema"yı Daisy Miller'in ön sözünden aldığı bir alıntıyla şu şekilde nakleder:

> *Tema, bir ilgi ve değerlendirme meselesidir. Eserin bütününe dayalı olarak hayatı bütün yoğunluğuyla hissettiğimiz bir ana belli belirsiz hissettiğimiz bir lezzet katan*

> *herhangi bir duruma veya bölüme uygun bulduğumuz bir addır. Bunun için tema en güzel ifadesiyle bir yorum ve özel şartlar meselesidir (…)* (Stevick, 2004, s. 62-63).

Mustafa Uslu, *Ansiklopedik Türk Dili ve Edebiyatı Terimleri Sözlüğü'*nde tema terimine şu şekilde yer vermiştir: "Edebiyatta, nazım veya nesir olarak yazılmış edebî ve öğretici bir eserde (özellikle şiirde) işlenen buluş, düşünce, görüş. Tema, yazar veya şairi yazmaya veya söylemeye yönelten duygudur" (Uslu, 2007, 332). Bu bağlamda konunun içinde eritilmiş olan tema, eserin bütününe hâkim olan düşüncenin ve hissin izlerini bünyesinde taşır.

Konu ve tema, edebiyatın yapısal unsurları olarak sık sık birlikte ele alınsa da farklı özelliklere sahiptir. Tema, konunun oluşmasında ve okuyucuya aktarılmasında bir araç rolü üstlenir. Bu sayede, konu ve tema arasındaki ilişki, iki boyutlu bir iletişim sağlar. Sazyek (2013), "tema"nın "konu"nun iç anlamı olduğunu ve bunun sanatçı tarafından işleniş tarzının önemini belirtir. Moissej Kagan, konu ile tema arasındaki fark hakkında; temanın daha soyut ve genel bir anlam taşıdığını, konunun daha somut ve ayrıntılı bir öğeyi ifade ettiğini dile getirir. Konunun bir hikaye, resim veya oyunda doğrudan algılanan dışsal aksiyon olduğunu; temanın ise derin anlamı ortaya koyan içsel bir aksiyon görevi üstlendiğini ifade eder (Kagan, 1982, s. 405).

2.1. A. Ali Ural'ın Denemelerinde Temalar

Kendinden önceki söz sahiplerini selemlayarak eserlerini kaleme alan A. Ali Ural, çırağın ustasını ihya ettikten sonra usta olabileceğine inanır. Tam da bu sebeple eserlerinde; portreler, ustalarından aktardığı pek çok alıntı ve gönderme bulunur. Özçelik (2023), Ural'ın ruh akrabası olarak görüp kabul ettiği isimlerin başında Mehmet Âkif Ersoy'un geldiğini belirtir. Âkif'in merkezî sembolü olan "hilal", Ural'ın devraldığı ve beslendiği bir kaynaktır. Yazar, etkilendiği diğer şahsiyetleri şu şekilde dile getirir: "Ahmet Haşim, Ahmet Hamdi Tanpınar, Peyami Safa, Refik Halit Karay ve Sabahattin Ali'yi Türkçenin üslupçuları olarak nesirde ustam sayarım. Şairlerim, Sezai Karakoç, Cahit Zarifoğlu, Ahmet Muhip Dranas, Asaf Halet Çelebi, Behçet Necatigil, İsmet Özel ve Turgut Uyar'dır." Ural, bahsi geçen yazar ve şairleri örnek alarak yaşadığı çağa uygun bir şekilde ve kendine has bir üslupla eserlerini kaleme alan modern bir sanatçıdır. Ural, eserlerinde sık sık içinde bulunduğu dönemin toplumsal ve bireysel sorunlarına yer verir. O, insanlarda ahlakî çöküntü olarak tezahür eden tüm mevzuları eserinin odak noktası yapar; eser boyunca okuyucunun önüne farkında olmadığı gerçekleri serer ve onların düşünmesine olanak sağlar. Yazar yapıtlarında, modernitenin insanlar üzerindeki olumsuz etkileri ve insanların zaafları üzerinde durur ve öze dönüş çağrısı yapar. "Ural şiirindeki Batı eleştirisi; keskinliği, hicvi ve öfkesi ile Sezai Karakoç üzerinden Mehmet Akif'e bağlanır" (Sarıçam, 2023, s. 17). Aynı durum denemeleri için de geçerlidir. Tüm bunları yaparken edebi dilden ve şiirsel estetikten vazgeçmez. Söz sanatlarıyla süslenmiş diliyle şiir tadında denemeler ortaya koyması, onun şair kimliğinin ön planda olduğunu gösterir. Bu yönüyle de Tanpınar'a benzer.

A. Ali Ural'ın on iki deneme kitabının tamamı bütüncül bir bakış açısıyla incelendiğinde toplam 49 tema tespit edilmiştir. En çok tekrar eden temadan en az tekrar eden temaya göre sıralama şu şekildedir: İnsanlık ve insanî değerlerin kaybı, ölüm, Allah, kelime/sözün gücü, kendi benliğini arama/bulma, istiğna, peygamber, değişim, sevgi, acı/hüzün, denge, dostluk, teknoloji, kibir, hırs, ilim, kötülük, şair/şiir, yalnızlık, merhamet, akıl, mektup, ümit, alışkanlık, şüphe, adalet, cömertlik, tevazu, bedel, iftira, yalan, bekleyiş, kıskançlık, pişmanlık, tutku, ayrımcılık, dua, gıybet, güzellik, korku, sabır, vefa, anne, derinlik, kölelik, kardeşlik, küskünlük, şöhret, sömürgecilik.

Ural'ın 1999 yılında yayımlanan ilk deneme kitabı *Posta Kutusundaki Mızıka*, 61 bölümden oluşan ve her biri "sevgili dost" hitabıyla başlayan mektuplardan meydana gelmektedir. Eser, hayatı ve insanı derinlemesine ele alarak kapsamlı bir bakış açısı sunar. Kitapta, "insanlık ve insanî değerlerin kaybı" en çok işlenen temalardan biridir. Ural, bahsi geçen eserde özellikle insanların modernizm ve yenilikçilik anlayışıyla dünya meselelerine aşırı bir şekilde bağlı kalıp ahiret hayatını göz ardı etmelerini ve toplumsal sorunlara karşı duyarsızlaşmalarını vurgular.

Haber yazılarından derlenerek oluşturulan *Makyaj Yapan Ölüler*, A. Ali Ural'ın 2006 yılında yayımladığı ikinci deneme kitabıdır. Yazar, bu eserinde dünyanın dört bir yanından ve yaşamın çeşitli alanlarından seçtiği haberlerle okuyucularının dikkatini genellikle farkına varmadıkları noktalara çekmeyi amaçlamıştır. Kitapta, özellikle "insanlık ve insanî değerlerin kaybı" ve "ölüm" temalarına yer verilmiştir.

2006 yılında yayımlanan *Resimde Görünmeyen*, önceki deneme kitabı *Makyaj Yapan Ölüler*'de olduğu gibi haberler etrafında geliştirilmiş düşünceleri içeren bir eserdir. Bu çalışmada da özellikle "insanlık ve insanî değerlerin kaybı" ile "ölüm" temaları öne çıkmaktadır.

A. Ali Ural'ın 2007 yılında yayımlanan *Güneşimin Önünden Çekil (Doğudan ve Batıdan Portreler-I)* adlı eserinde, Doğu ve Batı'dan toplam 69 önemli şahsiyet tanıtılmaktadır. Bu isimler arasında şairler, yazarlar, bilim insanları, ressamlar, müzisyenler, filozoflar ve din adamları yer almaktadır. Eserde özellikle "Allah", "ölüm" ve "kelime/sözün gücü" temaları üzerinde durulmuştur.

Satranç Oynayan Derviş, *Güneşimin Önünden Çekil* kitabının devamı niteliğindedir ve 2008 yılında yayımlanmıştır. Bu eserde de Doğu ve Batı'dan önemli portreler sunulmaktadır. A. Ali Ural, önceki denemelerinde insan davranışlarının olumsuz yönlerine sıklıkla değinirken bu kitabında insanlara hakikati gösterecek ve rol model olarak değerlendirilebilecek şahsiyetlere odaklanmıştır. Eserde öne çıkan temalar ise "Allah" ve "insanlık ve insanî değerlerin kaybı"dır.

2009 yılında yayımlanan *Tek Kelimelik Sözlük* adlı deneme kitabının her bölümünde, alfabetik şekilde sıralanmış bir kelime ele alınmıştır. Kitapta; bazı kelimelerin kökenleri, fonetik ve morfolojik yapıları ve anlamları detaylı olarak incelenirken bazı kelimeler yalnızca anlamları açısından ele alınmıştır. Ural'ın sözlük formatında kaleme aldığı bu eserde, "insanlık ve insanî değerlerin kaybı" ile "Allah" temaları geniş bir yer tutmaktadır.

Ejderha ve Kelebek adlı deneme kitabı, yazarın her bölümde alfabetik sırayla ele aldığı kelimelerle zenginleştirilmiş bir eserdir. 2010 yılında yayımlanan bu eser, Doğu ve Batı kökenli mucitler, filozoflar, yazarlar, şairler, ressamlar, krallar ve büyücüler gibi önemli şahsiyetlere ait alıntılar içermektedir. Bunun yanı sıra tarihî ve felsefî bilgiler, peygamber kıssaları ve mucizeler de eserin kapsamına dâhildir. Yazar, bu eserde özellikle "ölüm" temasını ön plana çıkarmıştır. Bu bağlamda eserde, ölüm olgusu; hem bireysel hem de toplumsal perspektiflerden ele alınmakta, çeşitli düşünsel ve kültürel katmanlar incelenmektedir.

Yazarın *Bostancı Bahane* adlı eseri, 2010 İstanbul Avrupa Kültür Başkenti Ajansı'nın, İstanbul'daki seksen semtin seksen farklı kitapta tanıtılması amacıyla geliştirdiği bir proje çerçevesinde kaleme alınmıştır. Bu eserde, Bostancı semti tanıtılmakta, bölgenin tarihsel süreçte geçirdiği değişimler yansıtılmaktadır. Yazarın hayatından örneklere yer verilmesi dikkat çekmekte ve bu bağlamda eser, otobiyografik özellikler taşımaktadır. Kitabın merkezinde yer alan en belirgin tema "değişim"dir. Yazar, bu değişimi çeşitli bakış açılarıyla ele almakta ve okuyucuya semtin geçmişi ile bugünü arasında bir köprü kurma imkânı sunmaktadır.

Peygamber'in Aynaları, Hz. Muhammed'in hayatını, öğütlerini ve mucizelerini, otuz üç sahabenin perspektifinden gelecek nesillere aktaran bir eserdir. 2015 yılında yayımlanan bu kitap, İslam tarihi ve peygamberlik müessesesi üzerine bir bakış geliştirmektedir. Eserin temel temaları, "peygamber" ve "Allah"tır; bu bağlamda, Hz. Muhammed'in şahsiyeti ve öğretilerinin yanı sıra Allah'a duyulan inanç ve ibadet anlayışı üzerinde durulmaktadır. Yazar, sahabelerin yaşantıları ve peygamberle olan etkileşimleri aracılığıyla bu temaların derinliğini ve çok boyutlu yapısını ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu çalışma, İslam'ın erken dönemine dair önemli bilgiler sunmakta ve okuyucunun dinî, sosyal ve kültürel anlamda bir anlayış geliştirmesine katkıda bulunmaktadır.

2017 yılında yayımlanan *Bisiklet Dersleri,* A. Ali Ural'ın onuncu deneme kitabıdır. Yazar, bu eserinde sanattan felsefeye, bilimden inanca kadar geniş bir yelpazede çeşitli konulara yer vermektedir. Kitap, Âşık Zülâlî'den Dante'ye kadar birçok kültürel ve edebî referans içermekte olup okuyucuya farklı bakış açıları kazandırmaktadır. Eserde belirgin bir şekilde işlenen tema, "insanlık ve insanî değerlerin kaybı"dır. Bu tema etrafında, modern yaşamın birey üzerindeki etkileri ve insanî değerlerin azalmasıyla ilgili kapsamlı bir eleştiri ortaya konmaktadır. Ural, bahsi geçen eserde, insanın varoluşsal sorgulamaları ve toplumsal ilişkileri üzerinde durarak okuyucuya günümüz dünyasının karmaşıklığına dair önemli bir bakış açısı kazandırmaktadır.

A. Ali Ural tarafından 2018 yılında yayımlanan *Ay Tiradı,* ayın tiradıyla başlayıp kesintisiz bir akışla devam eden ve tiradın sona ermesiyle nihayetlenen bir yapıttır. Bu eser, yazarın deneme formatında kaleme aldığı ve tarihten edebiyata, sanattan felsefeye kadar geniş bir yelpazede birçok temayı ele aldığı bir çalışmadır. Eserin merkezinde, "insanlık ve insanî değerlerin kaybı" ile "ölüm" temaları ön plana çıkmaktadır. Ural, bu temalar aracılığıyla modern insanın varoluşsal sorunlarını, toplumsal değerlerin erozyonunu ve ölüm olgusunun birey üzerindeki etkilerini irdelemektedir. Bu bağlamda, eserin yapısı ve içerdiği düşünceler, okuyucuya insanın yaşamı ve ölümü arasındaki ilişkiyi sorgulama fırsatı sağlamaktadır.

A. Ali Ural'ın 2019 yılında yayımladığı *Raf Ömrü*, yazarın son deneme kitabı olma özelliğini taşımaktadır. Bu eser, Albert Camus'un *Yabancı* romanından Shakespeare'in *Hamlet*'ine, Tolstoy'un *İvan İlyiç'in Ölümü*'nden Gogol'un *Palto*'suna, İbn Tufeyl'in *Hay bin Yakzan*'ından Cengiz Aytmatov'un *Gün Olur Asra Bedel*'ine kadar birçok dünya edebiyatı eserini konu edinmektedir. Ural, bu kitapta özellikle "insanlık ve insanî değerlerin kaybı" ile "ölüm" temalarını sıklıkla ele almaktadır. Eser, insan varoluşunun temel sorunlarına ışık tutarak edebiyatın insan deneyimi üzerindeki etkilerini sorgulamakta ve okuyucuya bu temalar etrafında düşünsel bir yolculuk sunmaktadır.

2.2. A. Ali Ural'ın Denemelerinde En Çok İşlenen Temalar

2.2.1. İnsanlık ve İnsanî Değerlerin Kaybı

A. Ali Ural, kaleme aldığı on iki deneme kitabında "insanlık ve insanî değerlerin kaybı" temasını sıkça işlemektedir. Modern çağda tahdit edilmiş bireylerin yaşadığı değer kaybı, Ural'ın vurguladığı en önemli konulardan biridir. İnsanların "insanlık" vasfını yavaş yavaş kaybetmeleri, özlerine yabancılaşmaları ve dejenere olmaları, yazarın derin bir kaygıyla ele aldığı konular arasındadır.

Ural, insanlardaki ahlâki çöküntünün, bireylerin çevrelerine karşı duyarsızlaşmalarına ve etraflarında gelişen olaylara kayıtsız kalmalarına yol açtığını vurgulamaktadır. "Ben" merkezli bir düşünce yapısıyla hareket eden modern insan, çevresindeki olgulara karşı duyarsız

kalmakta ve toplumsal yozlaşmadan etkilenmektedir. Bu duyarsızlık, bireylerin kendileri dışındaki gerçekliklere karşı kayıtsız kalmalarına neden olmaktadır.

Yazar, yaşadığı toplumun gerçeklerini eserlerine yansıtarak kimliğini kaybeden bireylerin bilinçlenmesini hedeflemektedir. Bu bağlamda Ural, denemelerinde okuyucuyu kendisiyle yüzleştirirken eleştirel bir bakış açısı sergilemekte ve eleştirel bir dil kullanmaktadır. Okur, denemelerde yazarın sunduğu ve genellikle göz ardı edilen veya düşünülmeyen gerçeklerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum okurun bilinçlenme sürecine girmesi için ortam hazırlamaktadır.

Batı modernitesinin etkisiyle bireyler, kendi benliklerinden uzaklaşmışlardır. Allah tarafından en değerli mahlûk olarak yaratılan insanların birçoğu, yaşam amaçlarını unutarak temel insanî vasıflarından kopmuşlardır. Kurtuluşa eren bireyler, hakikate yönelerek özlerini hatırlamalı ve yaradılışlarına uygun davranışlar sergilemelilerdir. Ural, insanların içinde bulundukları duruma karşı gösterdikleri duyarsızlığı eserlerinde detaylı bir şekilde işleyerek topluma ayna tutmayı bir mesleki sorumluluk olarak görmektedir.

Ural, 1999'da yayımladığı ilk deneme kitabı olan *Posta Kutusundaki Mızıka'*da bir kişinin sabah kuş sesleriyle uyandığını düşünerek güzel bir durum yaşadığını ancak gerçekte karga sesleriyle karşılaşarak hayal kırıklığına uğradığını anlatır. Bu beklenmedik durum, insanların davranışlarının ve özelliklerinin nasıl algılandığı üzerine bir düşünce uyandırır.

> *Sevgili Dost,*
>
> *Bu sabah kuş sesleriyle uyandım. Ne güzel değil mi? Hayır, güzel değil! Açık penceremden ok gibi dalıp yastığıma saplanan karga sesleriydi. Kuş sesleri dediğimde aklına asla karganın gelmediğini biliyorum. Bu, karganın da bir kuş türü olduğunu bilmeyişinden değil, karganın türünün en önemli özelliği olan güzel bir ötüşten mahrum oluşundan elbette. Yüzümü yıkarken acaba diyordum, acaba türümüzün en önemli özelliklerini taşıyor muyuz? Hareketlerimiz ve sözlerimiz nerelere saplanıyor? Acaba "insan" denince hatırlanıyor muyuz?* (Ural, 2022b, s. 49).

*Makyaj Yapan Ölüler'*de, modern toplumun duyarsızlık ve kayıtsızlık içinde yaşadığı bir duruma karşı eleştiren bir üslup kullanılmıştır. Yazar, "kutsal ağrı" ifadesiyle insanın içsel acısını ve empatinin kayboluşunu sorgulamaktadır. Gazetelerin sayfalarının yakılması, toplumsal olayların ve trajedilerin gündelik yaşamdan dışlandığını simgelerken bireylerin ruhsal ve bedensel duyarlılıklarını nasıl kaybettiklerine dair bir eleştiri şu şekilde sunulmaktadır:

> *Ey kutsal ağrı, sor: En son ne zaman ağladık! Her gün, ama her gün gazetelerimizin sayfalarını yakmayan o soğuk ateşlerle, bedenimizin ve ruhumuzun duyarlılığını nasıl da kundakladık! Artık hiçbir cinnet, cinayet, gasp, tecavüz ve işkence etkilemiyor bizi. Komşumuzun evinden yükselen alevler dokunmuyor evlerimize. Madenciler yerin yüzlerce metre altından cevherleri çıkartadursun, hiçbir haksızlık gözümüzden bir damla yaş çıkartamıyor!* (Ural, 2021c, s. 20).

Metinde, toplumun cinnet, cinayet, gasp, tecavüz ve işkence gibi vahim olaylara karşı gösterdiği kayıtsızlık vurgulanmaktadır. "Komşumuzun evinden yükselen alevler" ifadesi, bireylerin komşuluk ilişkilerindeki yakınlık ve empatiyi yitirdiğini gösterir. Metinde geçen bu bölüm, modern insanın toplumsal sorunlara karşı duyarsızlaşmasını, bireysel ve kolektif ahlâkî çöküşü sorgulayan bir eleştiri olarak okunmaktadır.

*Resimde Görünmeyen'*de, modern avcılık ve hayvan koruma yasaları bağlamında insanın doğayla olan ilişkisini eleştiren bir üslup kullanılmaktadır. Yazar, İngiltere'de avcılara getirilen yeni yasa ile hayvanların avlanmadan önce bağrılarak uyarılması gerekliliğini mizahi bir dille aktarmaktadır. Bu durum, avcıların hayvanlara "son bir şans" tanıma iddiasını ve bunun arkasındaki centilmenlik, nezaket ve kibarlık kavramlarını ortaya çıkarıp düşündürmekte ve ironik bir şekilde eleştirilmektedir.

> *Yeni bir yasa koydu insan: "Avını vurmadan önce bağır!" İngiltere'de avcılara hayvanları önceden bağırarak uyarmaları şartı getirildi. Hayvanları koruma yasasında amaç ava son bir şans vermek! İşte centilmenlik! İşte nezaket! İşte kibarlık! Ve işte gerekçesi uzmanların: "Avcılar hayvanları yakalamak için öldürmekten başka yollar aradıklarını kanıtlamak zorundalar." Evet, mademki av için yola çıktılar, insan olduklarını kanıtlasınlar. "İnsan başka şey!" desinler* (Ural, 2019b, s. 16).

Metin, avcıların hayvanları öldürmeden önce uyarılması gerektiği düşüncesinin, avcılığın doğasına ters düştüğünü vurgular. Yazar, avcıların "insan olduklarını kanıtlamaları" gerektiğini belirterek, bu durumun insanlığın ahlâkî ve etik sorumluluklarıyla çeliştiğine dikkat çekmektedir. "İnsan başka şey!" ifadesi, insanın doğayla olan ilişkisini ve hayvanlara karşı olan tutumunu sorgulamakta, bu bağlamda insanın avcılıkla ilgili eylemlerinin ardındaki gerekçeleri eleştirel bir bakış açısıyla irdelemektedir.

Schiller'in oyunları aracılığıyla ele alınan insanın içsel bölünmüşlüğü, yabancılaşması, insanlık ve insan olmanın önemi *Güneşimin Önünden Çekil* kitabında şu şekilde yer alır:

> *(…) "İnsan, sözcüğün tam anlamıyla insan olduğu yerde oynar ve ancak oynadığı yerde insandır," diye dikkat çekiyor sahneye. İnsanın insanı küçümsemediği bir dünya hayal ediyor. "Sen onun zayıf noktalarını gördün, o seni hiçbir zaman affetmeyecektir," diyerek, ilahi bir nitelik olan kusur örtmeye çağırıyor. Zira genç bir sanatçıya söylediği gibi, insan olmak gerekiyor, çağının yaratığı değil. "Kalpten coşan bu ses kalplere ulaşacaktır," diyor bir dostuna yazdığı mektupta ve şunu ekliyor: "Ama bunun için kalp sahibi olmak gerek!"* (Ural, 2020a, s. 44-45).

Bu sözler, insanın gerçek insanlık hâlini ve ahlâkî sorumluluklarını sorgulayan derin bir bakış açısını yansıtmaktadır. Yazar, insanın özündeki değerlerin ve insanî ilişkilerin önemine vurgu yapmaktadır. Metinde, bireylerin kendi kimliğini bulduğu bir ortamda var olması, zayıflıklarını kabullenmesi, empati ve anlayış geliştirmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur.

A. Ali Ural, *Tek Kelimelik Sözlük* deneme kitabında "alışkanlık" kelimesini kör eden sürmeye benzetmektedir. Yazar, bu yapıtta insanların yaşamındaki değişimlerin nasıl bir etkisi olduğunu ve zamanla yaşanan duyarsızlaşmanın sonuçlarını şu şekilde ele alır:

> *(…) Dün sadece yaprakları göremiyordu, bugün ağacın da farkında değil. Dün sadece balıkları göremiyordu, bugün denizi de kaybetti. Din sadece kuşları göremiyordu, bugün gökyüzü de yok penceresinde. Parçaları kaybolsa da yapbozun o hep aynı güne perdelerini açtığını sanıyor. Bir süre sonra perdelerin açık ya da kapalı oluşu da önemini kaybedecek* (Ural, 2021d, s. 21).

Yazar, *Ejderha ve Kelebek't*e insanlığın içsel bozulması ve yozlaşmasını, kişilerin çoğunlukla düzenbazlık ve riyâkârlıkla dolu olduğunu ve bu dejenerasyonun insanın kayboluşuna ve zaferin anlamını yitirmesine neden olduğunu ifade eder. Yalan söylemek ve ikiyüzlü

davranmak, yeni insan modelinin doğal özellikleridir. Bu insanlar, güzelliklerden mahrum bir şekilde karanlıklarında yaşamaya mahkûmlardır.

> *"Ah kalmadı insanlarda bir şey/*
>
> *Düzenbazlık ve riyâkarlıktan başka.*
>
> *Dokunulduğunda dikendirler,*
>
> *Tadıldığında zehir.*
>
> *Onlara karışmak zorunda isen*
>
> *Yansın dikenleri/ Ateş ol ki sen!"* (Ural, 2019a, s. 110-111).

Bostancı Bahane deneme kitabında yazar, küçüklüğünü geçirdiği Bostancı hakkında şu sözleri aktarır:

> *Coşkun, kaybolan değerlerin hüznünü ve öfkesini yaşıyor aynı zamanda. Yalanın, çıkarcılığın ve kabalığın bir leke gibi yayıldığını görüyor toplumda çünkü. Vurdumduymazlığın duyarlıklarımızı nasıl birer birer yok ettiğini. Birbirine selam vermeyen apartman sakinleri onu dehşete düşürüyor"* (Ural, 2010, s. 113-114).

Yener Coşkun, muhtarlık görevini babasından devralmıştır. Senelerce Bostancı'ya hizmet eden ve mahallenin gelişimi için çok emek veren muhtar, Bostancı'nın acı tablosunu hayal kırıklığıyla dile getirir.

> *"Olup bitenleri görüyorsunuz. Dünyanın rengi değişti; tamamen erdemden yoksun hâle geldi. İyiliklerin tortusu kaldı yalnız. Görmüyor musunuz! Hak ve doğru, yerin altına gönderildi. Bilerek batıl işler peşine düştü insanlar"* (Ural, 2022a, s. 87).

Ural, Hz. Hüseyin'in insanlığın kötü gidişatıyla alakalı sözlerine *Peygamber'in Aynaları* kitabında yer vermektedir. Hz. Hüseyin, bu kötü durumu sonlandıracak kimsenin kalmadığını ve içinde iyiliğe dair kırıntı kalmayan bu insanlarla yaşamanın kendisine acı verdiğini ifade etmektedir.

Yazar *Bisiklet Dersleri'*nde, insanî özellik olarak bencillik, tembellik ve umursamazlığı göstererek nükte yapmaktadır. İnsanı diğer canlılardan üstün kılan yüksek ahlâkî değerlerin yok olması, Pinokyo'nun insan olma yolculuğunda yaşadığı zorluklar ve deneyimler, onun insanlık özelliklerini kazanma süreci anlatılmaktadır.

> *Bir gün insana dönüşeceğine göre daha şimdiden bazı insan özelliklerine sahip olabilirdi Pinokyo; bencillik, tembellik ve umursamazlık. Başına gelen felaketlerden ders çıkarmaması da pekâlâ insan olacağının bir işareti kabul edilebilirdi. Tilki ve kediyle yeniden karşılaştığında çoktan unutmuştu onlardan gördüğü kötülüğü. Unutmak da bir insan özelliğiydi ve Mucizeler Tarlası'na tarlasını gömmeye ikna edilmişti Pinokyo (...)* (Ural, 2021b, s. 87).

*Ay Tiradı'*nda yazarın tekrar tekrar vurguladığı nokta, insanların nefislerine yenik düşerek insanî özelliklerini kaybetmesidir. Zamanla insanı hayvandan ayıran şeylerin azaldığını dile getiren yazar, insanların yabancılaştıkları kimliklerini hatırlamalarını beklemektedir.

> *(…) Kabil kardeşinin ölüsünü ne yapacağını bilemedi. Yakıcı bir pişmanlık karıştı kanına. Onu ortada bırakmak istemedi. Fakat ne yapılabilirdi bir ölüye! "Sonra Allah kardeşinin ölüsünü nasıl gömeceğini göstermek için, ona yeri eşeleyen bir karga gönderdi. Yazıklar olsun bana, bu karga gibi olmaktan aciz kaldım da, kardeşimin*

> *ölüsünü örtemedim, dedi ve pişmanlık duyanlardan oldu." Karga sesi güzelleşiyordu Kabil'in sesi yanında. Leş kargası "insan" oluyordu, Kabil leş kargası. İnsan kaybettiğinde insanlığını, dağlardan çukurlara yuvarlanıyordu* (Ural, 2021a, s. 51).

Kâinatın en yüce yaratılışına sahip olan insan, nefsine yenik düştüğü anda en aşağılık mahlûka dönüşmektedir. Yazar, leş kargasını Kabil'den üstün gösterirken karganın kulağa gelen sesinin bile güzelleştiğini vurgulamaktadır ve insanlığın paramparça olduğunu gözler önüne sermektedir.

Raf Ömrü isimli eserin *İçine Işık Sızdırmayan Bir Karanlıktı "Beyaz Adam"* bölümünde Joseph Conrad'ın *Karanlığın Yüreği* adlı eserindeki "insanlık ve insanî değerlerin kaybı" temasına şu şekilde temas etmektedir:

> *"İnsan deyince duracaksın," cümlesini çocukluğum boyunca o kadar çok duydum ki babamdan, insanın bilinmezliğine ve tekinsizliğine dair bir sezgi miras kaldı bana. Sahi "durmak" ne anlama geliyordu bu cümlede. Bir trafik işareti miydi insan, görünce durulacak (…)"* (Ural, 2020b, s. 24-25).

Büyüklerden, insanlara güvenilmemesi gerektiğini, insanların tehlikeli olduğunu ve her an her şey yapabilme potansiyeline sahip olduğunu duyan çocuklarda hayat boyu şüpheci yaklaşım görülmektedir. Özünden şaşmış insanın yapamayacağı kötülük yoktur.

Ural'ın eserlerinde en çok rastlanılan "insanlık ve insanî değerlerin kaybı" teması, *Posta Kutusundaki Mızıka'*da insanın kendi kültürüne, benliğine yabancılaşması, sosyal meselelere karşı duyarsızlığı, bencilliği yönleriyle ele alınmaktadır. Gazete yazılarından oluşturulan *Makyaj Yapan Ölüler* ve *Resimde Görünmeyen* kitaplarında, tüm dünyada gerçekleşen ortak ahlâki sorunlar: insanların içinde bulundukları durumları fark etmemeleri, doyumsuz ve bencil bir toplumun oluşması ve değer kaybı vurgulanmaktadır. *Güneşimin Önünden Çekil,* kültürel değerlerini kaybeden insanın etrafında olup bitenlere karşı duyarsız kalmasının anlatıldığı eserdir. *Satranç Oynayan Derviş* adlı deneme kitabında bağımlılık, bencillik ve tatminsizlik üzerinde durulmaktadır. *Tek Kelimelik Sözlük'*te iyilik ve güzellik yerine kötülük ve çirkinliği tercih eden duyarsız, maddiyatçı ve düzenbaz insanlar ele alınmaktadır. Yazar *Ejderha ve Kelebek* isimli eserinde modern gözükmeye çalışan insanların özünü kaybetmesinden, Hakk'ı ve hakikati unutmasından ve insanî sıfatlarını kaybetmesinden bahsedilmektedir. *Bostancı Bahane* yapıtında insan ruhunda meydana gelen olumsuz değişimin mekâna yansıtılmasına değinilmektedir. *Peygamber'in Aynaları'*nda sahabelerin ve peygamberin yüksek ahlâki değerlerine temas edilerek dünyaya ve dünyalık olana tamah eden insanlara, sahabeler rol model gösterilmektedir. Kişilerin içinde hapsolduğu sanal dünya, gerçeklikten kopma ve İnsanî değerlere yabancılaşma konularının vurgulandığı *Bisiklet Dersleri'nin* ardından *Ay Tiradı'*nda toplum hayatındaki yozlaşma öne çıkarılarak insana yakışmayan ve daha çok hayvanlarda görülen davranışlara yer verilmektedir. *Raf Ömrü'*nde modern insanın unuttuğu ahlâki değerlere dikkat çekilerek benliğini kaybederek ecdadına yabancılaşmış bireylerin hayatta yaşadığı bocalamaya temas edilmektedir.

Her deneme kitabında "insanlık ve insanî değerlerin kaybı"nı ele alan yazar; *Bostancı Bahane, Peygamber'in Aynaları* ve *Raf Ömrü'*nde, diğer eserlerine göre bu konuya daha az yer vermektedir. Ural; *Bostancı Bahane'*de daha çok Bostancı'yı mekânsal anlamda tasvir etmekte; *Peygamber'in Aynaları'*nda sahabelerin yüksek kişilik özelliklerini merkeze almakta; *Raf Ömrü'*nde ise her bölümde bir yazar ve eserinin muhtevası hakkında bilgiler vermekte, gerçek hayattaki insanları değil de kurgusal kahramanları anlatmaktadır. Bu temanın *Resimde*

Görünmeyen ve *Makyaj Yapan Ölüler'*de fazlaca kullanılmasının sebebi olarak da bu kitapların dünyanın dört bir yanından oluşturulmuş haber yazılarından oluşturulması ve haberlerin de genellikle olumsuz olay ve durumları ele almasından kaynaklandığı söylenebilir. *Posta Kutusundaki Mızıka'*da ise bu temanın sıklıkla kullanılması yazarın; İnsanî özelliklerini kaybeden, sosyal meselelere karşı duyarsız ve bilinçsiz olan bireyleri kendileriyle yüzleştirme isteği olarak okunabilir.

2.2.2. Ölüm

A. Ali Ural'ın eserlerinde en çok kullandığı ikinci tema olarak tespit edilen "ölüm"; *Bisiklet Dersleri* hariç bütün deneme kitaplarında kullanılmıştır. Yazarın yapıtlarında sürekli bahsettiği; insanların sosyal meselelere karşı duyarsız olması, insanî değerlerini yitirmesi, yozlaşması, bencilleşmesi vb. gibi konular üzerine ölümden bahsetmesi; ahireti unutarak hiç ölmeyecekmiş gibi yaşayan insanlara ikaz niteliği taşır. Ural'ın bahsi geçen temayı sık sık işlemesindeki sebepler: Florya semtinde bulunan Menekşe Plajı'nda boğularak ölen gencin cesedini görmesi, Karaköy'den Kadıköy'e giden vapurda yolculuk yaparken bir adamın denize düşüp boğularak vefat etmesine şahit olması, babaannesinin ölümü sırasında yanında olması, yüzlerce kişinin yaşamını yitirdiği 17 Ağustos 1999 tarihinde gerçekleşen merkez üssü Gölcük olan 7.4 şiddetindeki depremi yaşaması gibi olayların üzerindeki tesiridir. Ural'ın deneme kitaplarında "ölüm" temasını kullandığı bölümlerde; ölüm, ceset, ölü, cenaze, ahiret, vasiyet, cinayet, katil, kefen, mezar, tabut, ölüm meleği, ölüm döşeği, ahiret yurdu, şehit, son nefes vb. kelimeler yer almaktadır. Fiiller ise şu şekildedir: ölmek, vefat etmek, ruhunu teslim etmek, Rabbine kavuşmak, toprağa girmek, ahirete yürümek, gözlerini yummak, şehit olmak, boğulmak, defnedilmek, gömülmek vb.

Posta Kutusundaki Mızıka adlı deneme kitabında ölüm, kaçınılmaz bir gerçek olarak ele alınmakta ve bu gerçekliğe hazırlıklı olunması gerektiği şu şekilde vurgulanmaktadır:

> *(...) Montaigne, "Ölümün bizi nerede beklediği belli değil, iyisi mi biz onu her yerde bekleyelim," diyerek insanın istese de gecikemeyeceği en önemli randevusunu hatırlatıyor. Bunun üzerine ajandalarımızı karıştırıp böyle bir randevumuz olup olmadığına bakıyoruz: Hayır, böyle bir randevu gözükmüyor (…)*
>
> *Hz. Ömer, her sabah kapısına vurup "Ölüm var ey Ömer! Ölüm var" demesi için adam tutuyor. Bize, "Kelepir daire var!" diyen emlakçılar nasıl hatırlatacak ölümü. Türümüzün en önemli özelliklerinden olan "Hafıza" devre dışı kalmaktan, sadece dostların telefonlarını ezberinde tutmaktan ne zaman kurtulacak? (...)* (Ural, 2022b, s. 50-51).

Suudi Arabistan'da İslam kültürünü yakından tanıyarak İlahiyat fakültesinden mezun olan Ural; eserlerinde ayetlere ve hadislere yer vermektedir. Dünyanın geçiciliği ve ölümden sonraki hayatın varlığı, insanlar tarafından unutulmaktadır. Yazar, her kişinin er ya da geç bu dünyadan göçeceğini vurgulayarak kimliğini ve insanî değerlerini kaybeden toplumun uyanışını sağlamak istemektedir.

> *(…) Değerliyi değersiz, değersizi değerli kılan ölüm düşüncesinden kaçar insan. Önceliklerinin yer değiştirmesinden korkar. Uykuya ve eğlenceli rüyalara dört elle sarılır. Hâlbuki ölüm, ölümsüz olduğumuzu yazıyor fosforlu harflerle karanlığa. "Biz ölümsüzüz. Son anın ardında olduğu varsayılan hiçlik, bütün kuruntuların en aykırı ve en çılgıncasıdır," diyor* (Ural, 2019b, s. 223).

Resimde Görünmeyen deneme kitabında, insanların yaşamları boyunca mutluluğu bulma gayreti içerisinde oldukları ve mutluluğa ulaşmak için tasarladıkları planlarda ölüm gerçeğini göz ardı ettikleri ve yalnızca içinde bulundukları zamana kıymet verdikleri vurgulanmaktadır.

> *Mevlâna "O ebedi dirinin öldüğünü kim söyledi? Kimdir ümit güneşinin öldüğünü söyleyen? / O güneş düşmanı damın üstüne çıkıp gözlerini yumdu da 'Güneş öldü!' dedi!" diye feryad ettiğinde Şems sırra kadem basmıştı (...)* (Ural, 2021ç, s. 52).

Satranç Oynayan Derviş adlı kitapta, Mevlâna'nın hocası olan Şems'in ölümü, güneşin batışı olarak nitelendirilir. Mevlâna, Şems'in öldüğüne inanmaz ve onun sadece bedenen kaybolmuş olabileceğine işaret eder. Şems'in özü, yalnızca bedensel varlıkla sınırlı değildir ve onun gerçek doğası sırlarla doludur. Mevlâna, Şems'i gerçek anlamda gördüğünü ve anladığını belirtir. Ural, insanın manevi deneyimlerini ve gerçeklik algısını sorgulayan derin bir konuyu ele alırken Mevlâna'nın ruhsal bakış açısını ve onun Şems'e duyduğu derin sevgiyi ele almıştır.

Ejderha ve Kelebek'te müzayededede açık artırmaya sunulan ve adı anıldığında bile ürperilen ölümün taliplisinin olmayışı şöyle aktarılmaktadır:

> *"Ölüm" nadir olmayan bir antikaydı. Kataloglarda yoktu. Adı anıldığında müzayede salonuna kar yağdı bu yüzden. Kar sessiz yağar. Müzayedeyi yöneten, "Artıran yok mu!" diyemedi. Paha biçemedi kimse ölüme. "Satıyorum" kelimesini ne kadar uzatsa da bir bayrak kalkmayacak. Ölümün müşterisi yok* (Ural, 2021d, s. 143).

Bir gencin denizde boğularak Menekşe Plajı'na vuran cesedini gören Ural için deniz, yeni kurban arayan bir katildir. Bahsi edilen konu, *Bostancı Bahane* isimli yapıtta şu şekilde yer almaktadır:

> *O sene Menekşe Plajı'nda bir sahneye şahit oldum ki, kaynar sudan daha fazla yaktı canımı. Günlerce uyuyamadım. Bir akşamüstü gezintisindeydim. Menekşe kıyısında yürürken sahilde bir kalabalık gördüm. Merakla yaklaştım kalabalığa. O da ne! Yerde üzeri gazetelerle örtülü bir ceset vardı. Rüzgâr gazeteyi uçurdukça morarmış dudakları görünüyordu. Benim yaşlarımda bir gençti. Ölü beyazıydı teni. Bütün denizi o yutmuştu (…)* (Ural, 2010, s. 18-20).

Otuz üç sahabenin hayatının merkeze alındığı *Peygamberin Aynaları* isimli deneme kitabında Ural; *Hz. Ali İlmin Sırlı Kapısı* başlıklı bölümde son peygamber Hz. Muhammed'in vefatına ve Hz. Ali'nin yaşadığı acıya temas etmiştir.

> *İşte Kainatın Efendisi Rabbine kavuşmuş, amcasının oğlu sevgili Ali (ra) mübarek vücudunun başındaydı. Az önce Resûlullah'ın (sav) yakın akrabalarından Hz. Abbas ve iki oğluyla, Usâme b. Zeyd'in de bulunduğu yıkama görevi gözyaşlarıyla tamamlanmış, sıra Efendimiz'in kefenlenmesine gelmişti. O kalpleri yerinden oynatan anda şunları söylemişti Ali (ra): "Annem babam sana feda olsun! (…) Hiçbir ölüm Son Peygamber'in ölümü kadar boşluk bırakmadı dünyada (…)* (Ural, 2022a, s. 44-45).

İnsanlar, ahirete değil de dünyaya yatırım yaparak yaşarlar. Bu sebeple de gelecek adına planlar yapar, ölümü akıllarına bile getirmek istemezler. Hayatları boyunca daha fazla yaşamak için ölümden köşe bucak kaçarlar.

> *Derinlere gitmenin bir başka yoludur ölmek. Ölmek isteyenler ellerini kaldırsın. Göremiyorum, elini kaldırmak isteyen yok mu! Hayır, bedenlerimiz yaşamak için can atıyorlar. Yaptıklarını yeterli bulmuyorlar çünkü dünyada (...) Ölümü anlamak*

> *kendimizi ona hazırlamayı gerektiriyorsa neden öğrenelim ki onu? (…) "Ben de öleceğim," cümlesini kurmakta güçlük çekiyorum. Özne-yüklem uyuşmazlığı değil, hayat-ölüm uyuşmazlığı var bu cümlede. Bütün imkânlarımı bir çırpıda kesip atıyor ölüm. Bütün projelerim yarım kalıyor. Oysa neler yapacaktım. Sevdiklerimin ölümünün üstesinden bile bir şekilde gelebilmişken, kendi ölümüme dayanamıyorum. Benden sonra hayatın devam edecek oluşu kabul edilebilir bir şey değil!* (Ural, 2021a, s. 118-121).

Ay Tiradı isimli deneme kitabında derinleşmenin bir yolu olarak ölüm ele alınmaktadır. Yazar, kendi ölümüyle yüzleşmenin zorluğunu dile getirirken hayatla ölüm arasındaki uyumsuzluğu dile getirmektedir. Ölüm gerçeği, bireyleri tedirgin etmekle birlikte hayatın önemini sorgulamaya da sebep olmaktadır.

Pek çok denemesinde Tolstoy'un *İvan İlyiç'in Ölümü* adlı eserinden söz eden yazar; *Raf Ömrü* isimli yapıtının *İvan İlyiç Ölmüş* başlıklı bölümünde yine aynı esere temas etmektedir. Bahsi edilen kısımda yazar, Tolstoy'un İvan İlyiç'in ölümü üzerine duyduğu içsel çatışmayı ve kendi ölüm korkusuyla başa çıkma çabasını ve yaşamla ölüm arasındaki kaçınılmaz çatışmayı vurgulamaktadır.

> *İvan İlyiç'in öldüğünü üç günden sonra duymadılar; garip değildi İlyiç, haberi Vedomosti gazetesinden almıştı arkadaşları, hem son gördüklerinde iyileşeceğini sandıklarını söyleseler de biliyorlardı öleceğini. Gitmesi halinde -evet gitmekti o sırada ölümün adı- yerine kimin atanacağını tartışıyorlardı bir süredir odalarında. "Herkes, 'İşte o öldü; ben ölmedim!' diye düşündü veya hissetti" haberi duyduğunda. (...) Ölü bir annenin aksi düştüğünde göz bebeklerine Tolstoy beş yaşındaydı. Çığlık atarak kaçmıştı odadan ve o günden beri aklından çıkmamıştı ölümlü olma düşüncesi (…)* (Ural, 2020b, s. 75-78).

Bu metinde ölümün kaçınılmazlığı ve insanların bu gerçekle yüzleşme biçimleri üzerinde durulmaktadır. İvan İlyiç'in ölümü, yaşamla ölüm arasındaki mesafeyi ve insanların ölüme yönelik kaygılarını açığa çıkarır.

"Ölüm" teması, *Posta Kutusundaki Mızıka* adlı eserde; ölümün ansızın gelişi, ölümden kurtuluş olmadığı şeklinde vurgulanmaktadır. *Makyaj Yapan Ölüler* ve *Resimde Görünmeyen'*de ölümle ilgili oluşturulmuş haber yazılarına değinilmektedir. *Güneşimin Önünden Çekil* kitabında; Petrarca'nın, Gogol'un, Ferîdüddîn Attar'ın, Farâbî'nin, İmam Ahmed bin Hanbel'in ölümü, Tolstoy'un ölüm korkusu, Yunus Emre'nin ölüme bakışı, Pascal'ın ve Aristoteles'in ölüm hakkındaki düşüncesi konularına temas edilmektedir. *Satranç Oynayan Derviş* adlı deneme kitabında, Şems'in ve Kemal Reis'in ölümü anlatılırken *Tek Kelimelik Sözlük* yapıtında, Behçet Necatigil ve Sartre'ın ölüm üzerine söyledikleri sözlere yer verilmiştir. *Ejderha ve Kelebek* isimli eserde, cemaatsiz kaldırılan cenazeden, yaşadığını düşünen ölülerden, müşterisi bulunmayan ölümden bahsedilmektedir. A. Ali Ural, *Bostancı Bahane* eserinde, plajda ve vapurun güvertesinde gördüğü cesetlerden, babaannesinin ölümünden ve 17 Ağustos 1999 Gölcük depreminden söz etmektedir. *Peygamber'in Aynaları*'nda, son peygamber Hz. Muhammed'in ve sahabelerin ölümü işlenirken *Ay Tiradı*'nda Kabil'in kardeşi Habil'i öldürme hadisesine, ölümsüz olduğunu düşünen yüz yetmiş dokuz yaşındaki Hintli Mahashta Murasi'ye, ölümden kaçış olmadığına yer verilmektedir. *Raf Ömrü* eserinde Tolstoy'un *İvan İlyiç'in Ölümü* eserindeki başkahramanın ölümü ve Giovanni Papini'nin *Kaçan Aynalar* yapıtındaki ölüm hikâyesi anlatılmaktadır.

2.2.3. Allah

A. Ali Ural, üniversite eğitiminde Arapça, hadis, tefsir, kelam, İslam hukuku, inanç, ibadet ve ahlâk derslerini alarak Kur'an ilimlerine hâkim olmuştur. Suudi Arabistan'daki yedi yıllık eğitim sayesinde İslam kültürünü yakından öğrenme ve tanıma fırsatı bulmuştur. Eserlerinde, ayetler, hadisler, peygamber kıssaları, esmâ-i hüsnâ ve Allah'ın emir ve yasakları gibi konulara temas etmiştir.

İnsanların ebedî yurtları olan ahireti unutarak dünya yaşamına yönelmeleri, onları hem bu dünyada hem de ahirette olumsuz sonuçlarla karşı karşıya bırakmaktadır. A. Ali Ural, eserlerinde bu tehlikeleri vurgulayarak okuyucularını ikaz etmektedir. Dünya nimetleri ile meşgul olan bireyler, yalnızca fâni değerlere odaklanırken içinde bulundukları durumun farkında değillerdir. Ural, tam da bu noktada okuyucularına, kurtuluş yolu olarak Allah'a yönelmelerini önermekte ve eserlerinde sık sık "Allah" temasına yer vererek manevi bir uyanış sağlama amacı gütmektedir.

> *Sevgili Dost,*
>
> *"Kalpler ancak Allah'ı anarak huzur bulur," ayetini biraz daha dikkatli okuyacak olsak, basınç odasının yerini göreceğiz. Evet, bu ayet, adına "stres" denen çağdaş basıncı düşürecek ilahi bir odaya, Kur'ân'a çağırıyor bizi. Frankenstein'ın yaratığı değil, Allah'ın kulu olmak ne güzel! Ne güzel, "Allah en büyüktür," sözü* (Ural, 2022b, s. 78).

*Posta Kutusundaki Mızıka'*da dostuna seslenen yazar, ayetlerden alıntılar yaparak Allah'ın yüceliğini ele almaktadır. Bahsi geçen ayet ile ruhsal dinginliğin ve manevi tatminin sağlanmasında Allah'ı anmanın gerekliliğinin altı çizilmiştir.

> *Pascal, "Gerçek sanıp öğrendiğimiz bilgilerin arkasında yeni bilinmezler uçurumu vardır," diyerek Allah'ın yalnız akılla algılanamayacağını, bunun için gönlün kendi bilgisine ihtiyaç olduğunu vurguluyor. (…) Tanrı'dan uzaklaşan, Tanrı'yı aramayan insanın ne kendisinde ne de kendi dışında hakikati ve mutluluğu bulamayacağını ilan ediyordu* (Ural, 2020a, s. 170-171).

Güneşimin Önünden Çekil isimli yapıtta, Pascal'ın aklın sınırlarını fark ederek kalbe yönelmesi ve gerçeğin sadece matematiksel kanıtlarla sınırlı olmadığını düşünmeye başlaması ele alınmıştır. Bununla birlikte Tanrı'dan uzaklaşanların hakikati ve mutluluğu bulamayacağı vurgulanırken insanın içsel arayışı ve Tanrı'ya olan ihtiyacı üzerinde durulmuştur.

> *(...) Doğruya en yakın olanı bulabilmek için kendinden yola çıkıyor seyyah. Ona göre "Ben"in arka planında Tanrı var. Perdeyi çektiğinde gözleri kamaşıyor. "Ben'imin büsbütün mükemmel olmadığını ve 'Ben'den daha mükemmel bir varlığın olduğunu seziyorum. Bu seziş bana nereden geliyor? Yokluktan gelemez. Kendimden de gelemez. Öyleyse o seziş bana öyle bir varlık tarafından verilmiş olmalı ki, O benden mükemmel ve bütün kemâlâtı nefsinde toplayan bir varlık olsun. En mükemmel varlık Tanrı'dır ve bize kemâlât O'ndan gelir," diye haykırıyor Descartes. (…) "Tanrı bilinmezse hiçbir şeyin kesin bilgisine sahip olunamaz. Tanrı, temeldeki doğrudur."* (Ural, 2021ç s. 105).

Ünlü filozof ve matematikçi René Descartes'in; kendi varlığının sınırlılıklarını fark ederek ve kusurlarını gözlemleyerek kendinden daha mükemmel bir varlığın var olduğunu ve arka planda onu yaratan ve mükemmel olan bir yaratıcının varlığını sezmesi, *Satranç Oynayan Derviş*

isimli deneme kitabında yer alır. Tanrı'ya ulaşmak, ona inanmak gerektiğini, Tanrı'nın varlığının insan bilgisinin temelini oluşturduğunu savunan filozof, ancak bu sayede bilginin mutlak kaynağına ulaşılabileceğini ifade eder.

> *"Gizli kalan." Mümkün mü? Değil. "Allah, gizlediğinizi de açıkladığınızı da bilir," (Nahl, 19) diyor Kur'ân'da, insanı çamurdan yaratan. Toprağın altındaki tohumu boyayıp güneşe çıkarıyor. Esmasıyla kuşatıyor evreni. "Zahir" olduğu için her şeyi gizliyor. "Bâtın" olduğu için her şeyi ortaya çıkarıyor (…)* (Ural, 2021d s. 161-162).

A. Ali Ural, *Tek Kelimelik Sözlük* adlı deneme kitabında; Kur'ân'ın öğretisi, Allah'ın gizli ve açık olan her şeyi bilgisinde barındırdığını vurgular. O, evreni kuşatan ve her şeyi içine alan bir varlıktır. İnsanı yaratarak kendini tanıtmak istemiştir. Allah'ın varlığı ve sıfatları, varlıkta açıkça görülmekte ve insanlar bu şekilde onu tanıyabilmektedir. Ancak, O'nun zatı gizemini korur ve insanın anlayışının ötesindedir. Allah, kullarını kendi örtüsüyle kapatır ve ancak O'nun lütfuyla insanlar birbirlerini sevebilir. İnsanın varlığındaki iyilik, aslında Allah'ın kötülükleri örtmesi ve iyilikleri göstermesiyle ilgilidir. Bu nedenle, insanların kendi iyiliklerine değil Allah'ın lütfuna minnet etmeleri gerekmektedir.

> *Bir gün Allah'ın Sevgilisi ashabına, "Her kim Allah'la buluşmayı severse Allah da onunla buluşmayı sever. Ve her kim Allah ile buluşmayı sevmezse Allah da onunla buluşmayı sevmez," demiş ve Hz. Aişe'nin, "İçimizde ölümü isteyen yoktur," yakınmasını bir anahtara dönüştürerek açmıştı manayı: "Bir mümin, Allah'ın rahmeti, rızası ve cenneti dile getirildiğinde Allah'la buluşmaya özlem hisseder ve yüce Allah tarafından aynı özlemle karşılanır (…)* (Ural, 2022a, s. 62).

Ejderha ve Kelebek'in *Sen Koş Yine* bölümünde A. Ali Ural, Bakara suresinden bir ayete yer vererek Allah'ı zikretmek gerektiğini vurgular. Yazar, şefaat sahibi yüce Mevlâ'nın insanlara olan şefkatinden bahseder, insanların O'na attıkları adımın karşılıksız kalmadığını belirtir. Kur'ân- ı Kerîm'den alıntılarla Allah'ın insanlara olan vaatlerini ve şefkatini vurgular. Metinde, hadislerle Allah'ın insanla olan yakınlığı ve ona karşı olan merhameti anlatılırken insanın Allah'ı anmaktan çekinmesi, kendi nefsine yenilmesi ve şeytanın vesveseleriyle mücadele etmesi konuları da dile getirilir.

> *(...) Kur'ân-ı Kerîm: "Allah'a ve ahiret gününe inanan bir toplumun -babaları, oğulları, kardeşleri yahut akrabaları da olsa- Allah ve Resûlüne düşman olanlarla dostluk ettiğini göremezsin. İşte onların kalbine Allah, imanı yazmış ve katından bir ruh ile onları desteklemiştir. Onları içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokacak, orada ebedi kalacaklardır. Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah'tan hoşnut olmuşlardır. İşte onlar Allah'ın tarafında olanlardır. İyi bilin ki, kurtuluşa erecekler de sadece Allah'ın tarafında olanlardır"* (A.g.e. s. 95-96).

A. Ali Ural'ın *Peygamber'in Aynaları* eseri; Hz. Peygamber'in hayatını ve öğretilerini, onun yansıması olan sahabeler üzerinden derinlemesine anlatan bir çalışmadır. Yazar, eserde Hz. Muhammed'in hadislerine, öğütlerine ve yaşam kesitlerine yer vererek Kur'an-ı Kerîm'den alıntılarla Allah'ın emir ve yasaklarını okuyuculara sunmaktadır. Bununla birlikte Hz. Peygamber'le aynı zamanda yaşayarak onun öğretilerini diğer nesillere aktaran Allah'ın sevgili kulları üzerinden İlah'a ve Hz. Muhammed'e olan sevgi, bağlılık ve itaat anlatılmaktadır.

> *Bir adım sonrası "gayb"dır; hoşnut edilecek olanı işaret eden "gayb" Kimi hoşnut etmeye çalıştıysam hayal kırıklığına uğradım, diyenler üzülmeyin, hoşnut ettiğimizde ihanete uğramayacağımız bir yeri işaret ediyor "gayb"; Resimde Görünmeyen'i. O*

> *görünmeyen ki, tek görünendir ışığını kaybetmemiş gözler için (...)* (Ural, 2021b, s.141).

Bisiklet Dersleri eserinin *Gayb* başlıklı bölümünde, Mevlâ'ya inanan ve ona kulluk eden insanların yarı yolda kalmayacağı belirtilir. "Gayb" kavramının derinliğine ve manevi önemine odaklanılır.

> *Şairim ya, bir ismi daha vardır ki yaratıcımın doksan dokuz isminden, terbiye eder beni, sınırlarımı hatırlatır: el-Mubdî'dir O; örneksiz var eden. İlk baştan ve maddesiz. Gözlerin görmediğini, kulakların işitmediğini, dillerin tatmadığını; insanın var olma ihtimalini aklına dahi getirmediğini yaratan. Modelsiz halk eden eserini bir benzeri olmaksızın yerde ve semada. Burçlarla dolu gökyüzüne yemin olsun. "İnnehu huve yubdiu ve yuîd / Önce yaratıp sonra tekrarlayan O'dur, O." Kudretinin sancağıdır. Kiminle savaştığına bakıp teslim olsun ilahlık taslayanlar; örneksiz yaratabilen ilah olabilir ancak* (Ural, 2021a, s. 115).

Ural, *Ay Tiradı* isimli deneme yapıtında, eşi benzeri olmayan varlıkların yaratıcısının ancak kudret sahibi yüce Allah olduğunu, şairlerin böyle bir vasfının olmadığını dile getirmektedir. Allah, yaratma ve tekrar etme gücüyle sadece insanların değil, tüm varlıkların üzerinde hüküm süren bir İlah'tır. Bu sebeple insanların Allah'ın kudretini kabul edip O'na teslim olmaları gerektiği ifade edilmektedir.

*Posta Kutusundaki Mızıka'*da Allah yüceliğinden, kudretinden, sınırlarından bahsedilmektedir. *Güneşimin Önünden Çekil* adlı deneme kitabında İlah'a zikredilmesi gerektiği, kurtuluşun O'na yönelmekte, emir ve yasaklarına uymakta olduğu, asıl hakiki mutluluğun kaynağının yalnızca Allah olduğu ve O'nun varlığının mutlaklığı vurgulanmaktadır. *Satranç Oynayan Derviş* eserinde, Yaratıcı'ya iman ve ibadet, O'nun mükemmelliği konuları işlenmektedir. Allah'ın varlığı ve birliği, O'na yöneliş, O'nun ilmi, kudreti, emir ve yasakları gibi konular, *Tek Kelimelik Sözlük* isimli yapıtta yer almaktadır. *Ejderha ve Kelebek'*te, Mevlâ'nın şefaati, şefkatine karşılık insanların nefsine yenik düşmesi anlatılmaktadır. *Peygamber'in Aynaları* deneme kitabında, Allah'ın rızası, büyüklüğü, rahmeti, azabı ve gazabı konularına değinilmektedir. *Bisiklet Dersleri* adlı kitapta görünenin ardındaki görünmeyene; *Ay Tiradı'*nda ise Allah'ın esmalarına temas edilmektedir.

2.2.4. Kelime/ Sözün Gücü

Kitaplarla iç içe büyüyen, babası Kemal Ural'ın etkisiyle okuma alışkanlığı kazanan ve erken yaşlarda Doğu ve Batı Edebiyatının klasiklerini okuyarak edebî kariyerine yön veren yazarın deneme eserlerinde "alfabe, harf, hece, kelime, söz, cümle, dil, lisan, mektup, kitap, şiir, anlam, mana vb." kelimelerin sıkça tekrar ettiği tespit edilmiştir. Gücünü harflerin birleşmesinden alan kelimeler; yan yana geldiklerinde oluşturdukları cümlelerle yeni bir anlam dünyasına kapı aralamaktadır. Tam da bu sebeple Ural, eserlerinde; insanların kelimelerini dikkatle seçerek özenle kullanılması, ağızdan çıkan her sözün bütün benliğe ve hayata sirayet etmesinden dolayı doğru ve güzel konuşulması gerektiğini vurgulamaktadır. Bunula birlikte sözün; mimikle, üslupla, ses tonuyla anlam kazandığı belirtilmektedir.

> *Sevgili Dost,*
>
> *İlaçların üzerinde, "Serin yerde muhafaza ediniz," yazarken kelimelerin üzeri boş. Kelimeler ilaç değil çünkü. Kelimeler aç! (…)*
>
> *Sevgili Dost,*

> *Rejisör bir filmde rol almak isteyen genç kıza, "İki kelimeyi istediğim gibi söyleyebilirsen, sana rol verebilirim," demiş, genç kız da "Tabii söylerim. Nedir bu iki kelime?" diye sormuştu. Rejisör, "Sadece üç kere bana, 'Gel buraya!' diyeceksin," demiş (…)*
>
> *Sevgili Dost,*
>
> *Kızın bu sözler üzerine filmde rol almak istemekten vazgeçip geçmediğini bilemiyoruz. Bildiğimiz, sesin tonunun kelimelere hayat verdiği ya da öldürdüğüdür* (Ural, 2022b, s. 30-32).

Posta Kutusundaki Mızıka yapıtında yazar, kelimelerin gücünü ve anlamlarını vurgulayarak bir hikâyede kullanımını örneklerle açıklamıştır. İlaçların üzerindeki koruyucu talimatları kelimelerle ilişkilendirerek kelimelerin insanları nasıl koruyabileceğine dair bir metafor sunmaktadır. Ardından, bir film sahnesinin detaylarıyla anlatıldığı bir hikâye aktarmıştır. Rejisörün istediği iki kelimeyi içeren sahneler, farklı duygusal ve dramatik durumları kapsar ve bu hikâye, kelimelerin nasıl birer araç olarak kullanılabileceğini ve duygusal derinlikler taşıyabileceğini gösterir. Rejisörün, filmde rol almak isteyen genç kızdan aynı kelimeleri farklı duygularla söylemesini istemesindeki sebep; sözün gücüyle beraber üslup ve ses tonunun da önemli olmasından kaynaklanmaktadır. Söz, bu unsurlarla birlikte anlam kazanmaktadır.

> *Canım oğlum,*
>
> *Mektuplar düşünülerek yazılırdı. Kelimeler özenle seçilir, hangi kelimenin hangi kelimeden, hangi cümlenin hangi cümleden sonra geleceği önem taşırdı. Samimiyetin ve derinliğin belgeleriydi onlar. Bir hitap tarzı, bir anlatım estetiği, bir kurgu zarafeti taşırlardı. Cep telefonlarının tuşlarına üç defa basıp tek bir harf yazmaya başlayınca, üç cümleyi arka arkaya yazamaz olduk. Aslında üç cümlemiz de yoktu. Üreticiler tabii ki biliyorlardı bunu* (Ural, 2019b, s. 63).

A. Ali Ural, *Resimde Görünmeyen* deneme kitabında, modern iletişim biçimlerinin dil üzerindeki olumsuz etkilerine ilişkin derin bir eleştiri sunmaktadır. Mektupların yazımında ortaya konan dikkat ve özen, günümüzün cep telefonlarıyla yapılan hızlı ve yüzeysel iletişimde kaybolmuştur. Yazar, modern iletişim araçlarında kullanılan dilin ve anlatımın, kelimelerin ve cümlelerin derin anlamlarını yitirmesine sebep olduğunu düşünmektedir.

> *(…) Mitolojinin yalanlarına göre av tanrısı Artemis'in adamlarına su verince dili çözülmüş Ezop'un. Dilsizken konuşmaya başlamış. Sen misin güzel konuşan, esir tüccarları kafeslerine koyup satmışlar Sisam Adası'nda onu filozof İadmon'a. Doğrusu filozof İadmon muymuş, Ezop mu anlaşılamamış. "Bana bir mercimek pişir!" diyen efendisinin tabağına tek bir mercimek tanesi koyduğunda anlamış İadmon bu işte bir karışıklık olduğunu. "Çoğul yerine tekil kullandınız efendim!" diye savunmuş kendini Ezop. "Filozof sen misin ben mi?" diye gülümsetip efendisini* (Ural, 2020a, s. 14).

Yazar, *Güneşimin Önünden Çekil* eserinin *En İyi ve En Fena Şey* başlıklı bölümünde, Ezop'un hayatından ve masallarından bahsederek dilin önemine ve masallarındaki dilin gücüne vurgu yapmaktadır. Ezop'un yaşamı ve dil yeteneği, masalların derin anlamlarını taşıdığına işaret etmektedir. Ezop'un, efendisinin tabağına sadece bir mercimek tanesi koyarak dilbilgisini sorgulayan bir şekilde filozof İadmon'a yanıt verdiği anekdotla, dilin incelikleri üzerinde durulmaktadır.

> *Dil eşikte yatan bir arslan da olabilirdi, yularından çekilen bir deve de. Söz kara yere mavi gökten inmişti. İnmişti de karışmıştı toprağa taşa. Her kim altını topraktan çıkardı, alev alev yanan taçlar beyler başında. O zamanlar söz sahipleri korkardı dilden. Korkardı da başkasına değil, kendilerine sallarlardı parmaklarını: "Sözü çok söyleme, sırasında ve az söyle; binlerce söz düğümünü bu bir sözde çöz!" Ya kalkarsa arslan eşikten! Ya parçalarsa söz sahibini! Kim ki kitap yazdı, başında şöyle demeli: "Sözünü iyi söyle! Aklın süsü dil, dilin süsü söz, insanın süsü yüz, yüzün süsü gözdür. İnsan sözünü diliyle söyler; sözü iyi olursa yüzü parlar" (...)* (Ural, 2021ç, s. 36).

Yazar, *Satranç Oynayan Derviş* eserinin *Bu Dünya İşi Oyundur* başlıklı bölümünde, dilin yaşamlarına yön verme yetisini ele almaktadır. Yanlış zaman ve yerde hatalı kelimeler kullanıldığında insanların toplumsal kabul görmediği ve bu hatalar nedeniyle yaptırımlara maruz kaldığı vurgulanırken doğru zamanda ve yerde uygun bir dil kullanan kişinin ise değer gördüğü ifade edilmektedir. Yazar, dilin güçlü bir ifade aracı oluşunun yanı sıra tehlikeli bir potansiyel taşıdığına da temas etmektedir. Ural, geçmişteki söz sahiplerinin dilin gücünden duyduğu korkuyu dile getirirken bu korkunun, dilin potansiyelinden ve yanlış kullanıldığında kişinin kendisine zarar verebileceği fikrinden kaynaklandığını düşünmektedir.

> *Kelimeleri öğrendi, iç yüzünü eşyanın. İnsan ad koymak istedi doğan çocuğuna. (…) Altay Türkleri gibi beklemeliydi ta ki hak etsin adını çocuk. Varsın adsız olsun bir yararlılık gösterene dek. Dirse Han oğlu karşısına çıkan boğayı alt etsin ki "Boğaç Han" adını versin Dedem Korkut. Bezirganların malını soyguncular dan kurtarsın ki adsız çocuk, "Bamsi Beyrek" diye seslensin Korkut Ata (...) Her şey vardı ve hiçbir şeyin adı yoktu. Kelimelerini arıyordu kâinat; sesini. Her şeyin adı var şimdi fakat hiçbir şey yok ortada. Olmadığımız kişi olduğumuzu söylüyor herkes. Biz o kelimeler miyiz?* (Ural, 2021d, s. 13-14).

Tek Kelimelik Sözlük'ün *Hak Etmediğimiz Adlar* bölümünde "ad" kelimesi anlatılırken *Dede Korkut Hikayeleri*'nin içerisinde yer alan *Dirse Han Oğlu Boğaç Han* isimli hikâyede, çocuğun adı hak etmesi ve adın koyulması töreni anlatılmaktadır. Yazar; geçmişte, insan varlıklarının ve kimliklerinin sürdürülebilmesi için kelimelere ihtiyaç duyulduğuna ancak günümüzde bu kelimelerin içinin boşaldığına dikkat çekmektedir.

> *Eskimolar otuz kelime bulmuşlar kar için. Araplar yetmiş kelimeyle anlatamamışlar deveyi. Zimbabve'deki Şona dilinde "gitmek" kelimesi iki yüz farklı kelimeyle söylenmiş. Demek Afrika'da "gitmek" her şeyden önemli. Demek kar otuz çeşit yağıyor kutupta. Demek yetmiş develik bir kervan var anlam yükünü taşıyan. Sürçü lisan ettikse eğer "Lisan"ı anlatırken birkaç cümleyle. Affola* (Ural, 2019a, s. 121-123).

Ejderha ve Kelebek adlı yapıtın *Ağızdan Çıkan At Arabası* bölümünde; dilin insanlar arasındaki iletişimdeki öneminden ve farklı kültürlerin, çevrelerin ve yaşam tarzlarının dil üzerindeki etkisinden söz edilmektedir. Ayrıca, dilin sınırları ve zenginliği anlatılırken anlamın ve ifadenin çok çeşitli yollarla ifade edilebileceği vurgulanmaktadır.

> *Kaydediyorum*
>
> *Neyi kaydetmediysem uçup gitti. Kelimelerimiz evcil güvercinler değil ki uçtuktan sonra taklalar atarak geri dönsün kafesine. Kelimelerimiz yarış atı değil ki bağlamadığımızda Çin Seddi'nde almasın soluğu. Kelimelerimizi bir bahçe gibi*

> *çevirmedik ki üzerine gecekondu yapılmaktan kurtulsun. Kelimelerimiz inciydi; mahrumiyet rüzgârıyla doldurduk mahfazasını* (Ural, 2021a, s. 29).

Yazar, *Ay Tiradı* eserinin bir kesitinde; kelimelerin yazıya geçirilmediğinde ortaya çıkacak kaybolma riskini vurgulamaktadır. Kelimelerin, evcil güvercinler gibi geri dönmeyeceğini ve kaydedilmediğinde özgürce uçup gideceği ifade edilmektedir. "İnci" metaforu, sözcüklerin özünde taşıdığı değeri simgelerken "mahrumiyet rüzgârı" ise kelimelerin ihmal edildiğinde kaybolmasını, unutulmasını temsil etmektedir.

Ural'ın denemelerinde yer alan "kelime/sözün gücü" teması kapsamında: *Posta Kutusundaki Mızıka'*da kelimelerin söyleniş tarzıyla ve hislerle mana kazandığı, konuşulan her söze dikkat edilmesi gerektiği vurgulanırken *Resimde Görünmeyen* isimli eserde kelimelerin hatta her bir harfin önem taşıdığı anlatılmaktadır. *Güneşimin Önünden Çekil* ve *Satranç Oynayan Derviş* adlı yapıtlarda dilin yanlış kullanımıyla insanı alçalttığı bununla beraber doğru kullanımda da yükselttiği, lafın insanlar üzerinde tesire sahip olduğu ifade edilmektedir. *Tek Kelimelik Sözlük'*te kelimelerin insanlar üzerindeki etkisinden, harflerin bir araya geldiklerinde oluşturdukları güçten söz edilmektedir. *Ejderha ve Kelebek* adlı kitapta, dilin anlam genişliğinden bahsedilirken *Ay Tiradı'*nda kelimelerin farklı zihinlerde farklı manalara geldiğinden bahsedilmektedir.

2.2.5. Kendi Benliğini Arama/Bulma

Ural'ın tüm eserlerinde bahsettiği "insanın kendine yabancılaşması" konusuna karşılık olarak insanın özünü kaybetmesiyle birlikte ruhunda oluşan boşluğu doldurma ihtiyacı, "kendi benliğini arama/bulma" teması altında işlenmektedir. İnsanların, gerçek kimliklerinden sıyrılarak toplum içinde değer göreceği kimliği kendinde var etmeye çalıştığı görülmektedir. Ural, eserlerinde; modern zamanda, kendini kaybetmiş kişilerin yaşadığı sancılı sürece ve onların var olma çabalarına temas etmektedir.

> *(…) Bir insanda bütün insan hallerinin olduğuna inanıyor çünkü. Kendini tanıdığında insanı tanıyacak, ne müthiş! Kendini sorguladığında insanı sorgulamış olacak. "İnsan yaratıkların en zavallısı, en cılızıdır; öyleyse en mağruru da odur." O halde şüpheyi en çok o hak ediyor (...) "Başkaları için yaşadığımız yeter! Hiç değilse bize kalan şu son yaşam parçasında kendimiz için yaşayalım. Kendimize ve huzurumuza, düşüncelerimize ve niyetlerimize doğru dönelim yeniden." Belki o zaman kendimizi asli parçası olmadığımız şeylerden sıyırabilir, sahip olduğumuz ya da olamadığımız değerleri fark edebiliriz* (Ural, 2020a, s. 26-28).

*Güneşimin Önünden Çeki*l isimli eserin *Otopsi Masasına Yatma Denemeleri* başlıklı bölümünde, Michel de Montaigne'den söz edilmektedir. Meşhur Fransız deneme yazarı Montaigne, öldükten sonra yakınlarının onu daha etraflıca tanıması için *Denemeler* kitabını yazdığını söylemektedir. Ona göre insanın hayattaki en kıymetli şeyi, kendi benliğidir ve bir kişide tüm insanların halleri mevcuttur. Bu bağlamda Montaigne, yaşarken otopsi masasına kendi ruhunu yatırmakta ve tekrar tekrar benliğini incelemektedir.

Ejderha ve Kelebek adlı eserin *Ringo* başlıklı bölümü, Schiller'in "Dünyada her şeyi, bir gün acıyla yetinmek için kazanıyoruz" sözü ile başlamaktadır. Bir çocuğun doğması, büyümesi ardından babasının, çocuğunu bir kervanda yanında alması, ancak çocuğun bir anda kaybolması anlatılır. Bunun üzerine yaşanılan olaylar Sâdi'nin ağzından dinlenir: Baba, geceleyin bütün kervanı dolaşır, herkese çocuğunu sorar. Sonunda karanlığın içinden aydınlığı bularak çocuğuna kavuşur. Baba, kervana döndüğü zaman bir deveciye:

> *- Biliyor musun, diyordu, yavruma nasıl kavuştum? Kim karşıma çıktıysa odur diyerek.*
>
> *- Demek ki aramayı bilmiyoruz biz.*
>
> *- Karşımıza kim çıksa ona benzemiyor ama.*
>
> *- Babadaki aşk yok! Bulmamak için arıyoruz sanki.*
>
> *- Sorun nedir o hâlde?*
>
> *- Sorun kaybettiğimizin bizden bir parça olduğunu unutmakta. Baba onun için buldu oğlunu (...)* (Ural, 2019a, s. 33).

Bu metinde, insanın kendisinden bir parçayı kaybetmesi, araması ve bulması ele alınmaktadır. Schiller'in ifadesi; insanların dünyadaki her şeyi kazanırken bir gün acıyla kaybettiğini, yaşamın içindeki zorlukları ve çatışmaları yansıtmaktadır. Bununla birlikte Sâdi'nin öyküsü aracılığıyla, arayışın ve kaybetmenin insanların hayatında önemli bir rol oynadığı ve bazen kaybedilenleri bulmak için çaba harcamak gerektiği anlatılmaktadır.

Bisiklet Dersleri isimli eserde, *"Bulunmak ama kim tarafından? Seni kimin bulmasını istersin ve nerede? Her meydanda timsalin var, kayboldum da ne demek! Diyelim ki gerçekten kayboldun (…)"(Ural, 2021b, s. 95).* sözleri ile kaybolmuş bir kişinin benliğini bulma çabasına temas edilmektedir. Kaybolan kişinin asıl bulması gereken şeyin içsel bir gerçeklik olduğu ve dışarıdaki çarelere bel bağlamanın yetersiz olduğu belirtilmektedir.

> *Romanındaki kahramana günlük tutturmak, kesmez bazen yazarı. Ne söyletse ona içi soğumaz. Tutunamayanlar'ın Selim'i aciz kalır hislerine tercüman olurken. O vakit anlar kendisiyle buluşmaktan başka çaresi kalmadığını. O vakit fark eder bütün randevularını iptal etmeden kendisiyle buluşamayacağını* (Ural, 2021a, s. 29).

İnsanın kendisiyle buluşması için öncelikle tüm randevularını iptal etmesi gerektiği, ancak kaderin tüm randevuları iptal ettiğinde insanın kendisiyle buluşmaya karar verdiği, Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* romanındaki Selim'in yaşadığı içsel çatışmalar, kimliğini bulma çabası ve tutunamama hissi, *Ay Tiradı* isimli deneme kitabında ele alınmaktadır.

> *Diyojen'in gündüz fenerle "insan" aramasından daha zordu işi "Yalnız gezer"in. Zira ilk önce "Ben, ben kendim neyim?" sorusunun peşine düşmüştü o. "İnsanları kendilerine rağmen sevebilirdim," çığlığını yükselten bir adam kendisine değil de nereye tutunacaktı! Her şeye rağmen küllerin içerisinde yanmamış birkaç insanlık parçasına rastlamayı isterdi (…)* (Ural, 2020b, s. 42-43).

Ural; *Raf Ömrü* deneme kitabının *Diyojen'in Çatlak Feneriyle Yürüyüşler* bölümünde yer alan Jean-Jacques Rousseau'nın *Yalnız Gezerin Düşleri* eserinde; Rousseau'nın kendi iç dünyasına ve düşüncelerine dair gezintileri ve gözlemleri yer alır. Yazar, toplumdan uzaklaşarak kendisiyle baş başa kaldığında yaşadığı deneyimleri ve iç dünyasındaki yolculuğu anlatır. Rousseau, doğaya dönüş ve kendi özüne yönelme arayışıyla iç huzuru bulmaya çalışırken toplumun ve medeniyetin yozlaşmışlığına dair de eleştirilerini dile getirir.

Ural'ın tüm eserlerinde bahsettiği "insanın kendine yabancılaşması" konusuna karşılık olarak insanın özünü kaybetmesiyle birlikte ruhunda oluşan boşluğu doldurma ihtiyacı, "kendi benliğini arama/bulma" teması altında işlenmektedir. İnsanların, gerçek kimliklerinden sıyrılarak toplum içinde değer göreceği kimliği kendinde var etmeye çalıştığı görülmektedir.

Ural, eserlerinde; modern zamanda, kendini kaybetmiş kişilerin yaşadığı sancılı sürece ve onların var olma çabalarına temas etmektedir.

SONUÇ

A. Ali Ural, 1959'da Samsun'un Ladik ilçesinde doğmuş bir sanatçıdır. Edebiyatla erken yaşta ilgilenmeye başlamış, Suudi Arabistan'da Arap Dili ve Edebiyatı bölümünde eğitim görmüş, ardından Türkiye'de Türk Dili ve Edebiyatı alanında yüksek lisans ve doktora yapmıştır. 1990 yılında Şule Yayınları'nı kurmuş, çeşitli edebiyat dergileri çıkarmış ve *Karabatak* dergisinin yayın yönetmenliğini üstlenmiştir. Altı şiir, iki öykü, on iki deneme ve bir tercüme-araştırma kitabı bulunan Ural, edebî çalışmalarına aktif olarak devam etmektedir.

A. Ali Ural'ın ilk deneme kitabı olan *Posta Kutusundaki Mızıka'*da işlenen temalar şu şekildedir: insanlık ve insanî değerlerin kaybı, ölüm, Allah, kelime/sözün gücü, istiğna, sevgi, denge, dostluk, kibir, hırs, yalnızlık, mektup, bedel ve kıskançlık. Haber yazılarından faydalanılarak oluşturulan *Makyaj Yapan Ölüler'*de: insanlık ve insanî değerlerin kaybı, ölüm, acı/hüzün, dostluk, teknoloji, hırs, merhamet, pişmanlık temaları ele alınırken aynı şekilde haber metinlerinin etrafında düşüncelerin belirtildiği bir eser olan *Resimde Görünmeyen*'de: insanlık ve insanî değerlerin kaybı, ölüm, kelime/sözün gücü, sevgi, acı/hüzün, hırs, merhamet temalarına yer verilmiştir. Doğu ve Batı'dan portrelerin sunulduğu *Güneşimin Önünden Çekil (Doğudan ve Batıdan Portreler-I)* isimli eserde: insanlık ve insanî değerlerin kaybı, ölüm, Allah, kelime/sözün gücü, kendi benliğini arama/bulma, istiğna, dostluk, kibir, merhamet, bedel temalarına temas edilmiştir. Bir önceki deneme kitabında olduğu gibi Doğu ve Batı'dan portrelerin yer aldığı *Satranç Oynayan Derviş*'te: insanlık ve insanî değerlerin kaybı, ölüm, Allah, kelime/sözün gücü, istiğna, hırs, akıl, alışkanlık, tutku ve ayrımcılık temaları işlenmiştir. Her bölümünde, alfabeye göre sıralanmış bir kelimeye yer verilen *Tek Kelimelik Sözlük* deneme kitabında: insanlık ve insanî değerlerin kaybı, ölüm, Allah, kelime/sözün gücü, istiğna, peygamber, acı/hüzün, teknoloji, kibir, ilim, şair/şiir, yalnızlık, ümit, alışkanlık, şüphe, adalet, cömertlik, tevazu, dua, gıybet, güzellik, korku, sabır, vefa temalarına değinilmiştir. Bir önceki deneme yapıtında olduğu gibi her bölümde alfabetik sıraya göre dizilmiş bir kelime üzerinde durulan *Ejderha ve Kelebek* deneme kitabında: insanlık ve insanî değerlerin kaybı, ölüm, Allah, kelime/sözün gücü, kendi benliğini arama/bulma, peygamber, acı/hüzün, denge, dostluk, teknoloji, kibir, hırs, kötülük, akıl, tevazu, bekleyiş, anne, derinlik, kölelik temaları işlenmiştir. A. Ali Ural'ın Bostancı semtini tanıtma amacıyla oluşturduğu *Bostancı Bahane* adlı eserinde: insanlık ve insanî değerlerin kaybı, ölüm, değişim temaları ele alınırken Hz. Muhammed'in hayatını, öğütlerini, mucizelerini, gelecek nesillere aktaran otuz üç sahabenin merkezinde oluşturulan *Peygamber'in Aynaları*'nda: insanlık ve insanî değerlerin kaybı, ölüm, Allah, peygamber, sevgi, ilim, şair/şiir, adalet, cömertlik, bedel, iftira temalarına yer verilmiştir. Ural'ın onuncu deneme kitabı olan ve içerisinde pek çok farklı konuları barındıran *Bisiklet Dersleri'*nde: insanlık ve insanî değerlerin kaybı, Allah, kendi benliğini arama/bulma, sevgi, acı/hüzün, denge, merhamet, alışkanlık, yalan ve şöhret temaları işlenmiştir. Ay'ın tiradıyla başlayan, kesintisiz bir şekilde devam eden ve tiradın bitmesiyle de sonlanmak üzere tasarlanan *Ay Tiradı* eserinde: insanlık ve insanî değerlerin kaybı, ölüm, Allah, kelime/sözün gücü, kendi benliğini arama/bulma, peygamber, sevgi, acı/hüzün, teknoloji, kötülük, ümit, şüphe, kardeşlik, küskünlük temaları ele alınmıştır. Dünyaca bilinen pek çok eseri konu edinen ve Ural'ın son deneme kitabı olan *Raf Ömrü*'nde: insanlık ve insanî değerlerin kaybı, ölüm, kendi benliğini arama/bulma, denge, akıl, yalan, bekleyiş ve sömürgecilik temalarına değinilmiştir.

Deneme eserlerinde, "insanlık ve insanî değerlerin kaybı" teması üzerinde yoğunlaşan A. Ali Ural, modern bireyin karşılaştığı derin varoluşsal sorunları irdelemektedir. On iki deneme kitabında toplam 139 kez vurgulanan bu tema, yazarın toplumsal gerçeklere dair eleştirel bir bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir. Modern insanın geçmişe ve geleceğe dair kayıtsızlığı, maddiyatın ön plana çıkması ve manevi değerlerin ihmal edilmesi, Ural'ın eserlerinde belirgin bir şekilde işlenmektedir.

Materyalist düşüncenin yaygınlaşmasıyla birlikte büyük kitleler; maddî çıkarları, konfor ve refahı yegâne amaç olarak görmeye başlamışlardır. İnsanı diğer varlıklardan ayıran temel özellikler, zamanla unutulmaya ve dahası kaybolmaya yüz tutmuştur. Yazar, okuyucularını bu yozlaşmaya karşı duyarlılık geliştirmeye teşvik ederken toplumun ruhsal ve ahlâkî değerlerini sorgulamalarını sağlamaya çalışmaktadır. Ural'ın eserleri, toplumsal bozulmaların derinliğini ve birey üzerindeki etkilerini bir tablo gibi sunarak okuyucunun gözlerini hakikate açma çabasını ortaya koymaktadır. A. Ali Ural, denemelerinde, insanlığın manevi kayıplarını ve bu kayıpların sonuçlarını derinlemesine ele alarak okuyucularında farkındalık oluşturmayı hedeflemektedir.

En sık tekrar eden ikinci tema "ölüm"dür. Bu tema, Ural'ın *Bisiklet Dersleri* kitabı hariç bütün deneme kitaplarında toplam 47 kez ele alınmıştır. Yazar, ölüm olgusunu, insanların mevcut yaşam anlayışlarını sorgulamalarını sağlamak ve varoluşsal kaygıları yeniden düşünmeye teşvik etmek amacıyla kullanmaktadır. Bu çerçevede, ölüm teması; hem bireysel hem de toplumsal düzeyde bir bilinçlenme aracı olarak ortaya çıkmakta, insanlara geçici olanın farkındalığını kazandırarak daha derin bir manevi sorgulama yapma imkânı sunmaktadır.

Ailesinden aldığı eğitim ve üniversite yıllarındaki birikimle denemelerinde "Allah" temasını derinlemesine işleyen yazar, okuyucularına manevi bir bakış açısı sunmaktadır. Bu tema; *Posta Kutusundaki Mızıka, Güneşimin Önünden Çekil, Satranç Oynayan Derviş, Tek Kelimelik Sözlük, Ejderha ve Kelebek, Peygamber'in Aynaları, Bisiklet Dersleri* ve *Ay Tiradı* isimli eserlerinde toplam 47 kez işlenmiştir. Yazar, okuyucularının fâni dünyaya dair olan tutumlarını sorgulamalarını sağlamakta; mal, mülk ve şöhret peşinde koşan bireylerin manevi değerlerden uzaklaştıklarını vurgulamaktadır. Ural, dünya nimetlerine yönelmiş olan bireylere, içlerinde bulundukları tehlikeleri hatırlatarak kurtuluş yolu olarak Mevlâ'ya yönelmelerini tavsiye etmektedir. Bu bağlamda Ural'ın deneme eserleri, okuyuculara derin bir manevi sorgulama yapmaları ve yaşamlarına yeni bir yön vermeleri yönünde bir çağrı niteliği taşımaktadır.

"Kelime/sözün gücü" temasına Ural'ın şairlik ve yazarlık kimliğiyle temas edilmekte, sözün insan hayatındaki merkezî rolü vurgulamaktadır. *Posta Kutusundaki Mızıka, Resimde Görünmeyen, Güneşimin Önünden Çekil, Satranç Oynayan Derviş, Tek Kelimelik Sözlük, Ejderha ve Kelebek* ve *Ay Tiradı* eserlerinde toplam 18 kez bu temaya yer veren yazar, kelimelerin insanlar üzerindeki etkisini titizlikle incelemektedir. Ural, kelimelerin bir araya gelerek yeni anlam evrenleri oluşturduğunu savunmakta ve her bir sözün insanın tüm varlığına etki edebileceğini vurgulamakta ve insanların kelimelerini dikkatle seçmeleri ve iletişimlerinde dikkatli olmaları gerektiğinin altını çizmektedir. Ural, deneme kitaplarında, sözün gücünü ve önemini ele almakla beraber dilin inceliklerine de temas etmektedir.

"Kendi benliğini arama/bulma" temasına, *Güneşimin Önünden Çekil, Ejderha ve Kelebek, Bisiklet Dersleri, Ay Tiradı* ve *Raf Ömrü* eserlerinde toplam 18 kez yer veren A. Ali Ural, bireylerin kimlik arayışına dair derin bir anlayış sunmaktadır. Ural, kendi kimliğine yabancılaşmış bireylerin içsel boşluklarına ve sancılı bir süreç olan gerçekliklerini bulma çabasına dikkat çekmektedir. Okuyucularına kendilerini bulma yolculuklarında rehberlik eden yazar, bu arayışın nihai

hedefinin Allah'a yönelmek olduğunu düşünmektedir. A. Ali Ural, "kendi benliğini arama/bulma" temasıyla bireylerin kimlik ve varoluşsal sorgulamalarını derinleştiren bir perspektif sunmakta; okuyucuları, içsel yolculuklarında manevi değerlere yönelmeye ve özlerini hatırlamaya teşvik etmektedir. Bu bağlamda, yazarın eserleri, bireylerin hem kendilerini bulma süreçlerinde hem de ruhsal gelişimlerinde önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

İnceleme boyunca elde edilen veriler, A. Ali Ural'ın eserlerinde bireysel temaların sıkça işlendiğini ve bu temaların ardından toplumsal meselelere yönelik bir yaklaşım sergilendiğini ortaya koymaktadır. Ural, denemelerinde toplumun sorunlu yönlerine kayıtsız kalmamakta; toplumsal olayları ve insanların ahlaki özelliklerini derinlemesine irdeleyerek okuyucularına farkında olmadıkları durumları göstermek istemektedir. İnsanları bilinçlendirme gayesi içerisinde olan yazar, okurlarına deneme eserlerinde birey ve toplum arasındaki karmaşık ilişkileri anlamaya yönelik derin bir sorgulama süreci sunmaktadır.

Denemelerinde genellikle olumsuz ögelerden beslenen yazarın insanlara içinde bulundukları durumu gösterme ve okura düşünme fırsatı verme amacı güttüğü görülmektedir. Yazar, konularını hayatın içinden seçme özenini taşırken deneme eserlerinde; Doğu ve Batı medeniyetlerine ait çeşitli kültürler, felsefeler, dinler ve düşüncelere yer vermektedir. Bu yaklaşım, yazarın fikirlerini destekleme çabası ve aynı zamanda objektif olma gayreti olarak yorumlanabilir. Ural'ın eserlerinde, farklı kültürel ve düşünsel perspektiflerin bir araya gelmesi, okuyuculara zengin bir düşünsel zemin hazırlamakta; bu durum, bireylerin varoluşsal sorgulamalarını derinleştirerek evrensel bir anlayış geliştirmelerine katkı sağlamaktadır.

A. Ali Ural'ın deneme eserlerinde benzetmeler, kişileştirmeler, zıt anlamlı kelimeler, devrik cümleler, doğa unsurları ve alışılmamış bağdaştırmalara sıkça yer vermesi, yazarın şair kimliğinin bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Bu özellikler, Ural'ın eserlerinde şiirsel estetiğin öne çıkmasını sağlamaktadır. Ayrıca, eserlerinde yer alan ayetler, hadisler, kıssalar, peygamberlere ve sahabelere yaptığı göndermeler onun, İslam dini ile dinler tarihi konusunda derinlemesine bilgiye sahip olduğuna işaret etmektedir. Ural'ın denemelerinde kadim kültür unsurlarıyla birlikte çağdaş fikirlere de yer vermesi; Türk kültürünü şekillendiren ana unsurlardan güç aldığını ve bunları, modern perspektifle birleştirdiğini göstermektedir.

Bu çalışma kapsamında irdelenen eserler doğrultusunda A. Ali Ural'ın denemelerinde toplumsal, özellikle de bireysel temalara derinlemesine yer verildiği görülmektedir. Yazar, okurlarına insanlığın içinde bulunduğu durumla yüzleşme çağrısı yaparken kültürel çeşitliliği ve dinî motifleri modern düşünce ile harmanlayarak eserlerine edebî bir zenginlik katmaktadır. Bu doğrultuda Ural'ın şairane üslubu ve derin felsefî bakış açısı dikkat çekmektedir. Aynı zamanda, yazarın toplumsal eleştirileri ile insanın manevi boyutunu vurgulayan yaklaşımı da ön plana çıkmaktadır. Ural, denemelerinde okurlarına yeni bakış açıları kazandırmayı amaçlamaktadır. Bu durum, eserlerinin evrensel nitelikte ve çağdaş düşüncelerle zenginleştirilmiş olduğunu ortaya koymaktadır. Sonuç olarak; A. Ali Ural'ın deneme kitapları, okurun düşünsel gelişimlerine katkı sunan kaynak eser niteliği taşımaktadır.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazar(lar) aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadır(lar):

1- Araştırmacılardan birinci yazar çalışmaya %60, ikinci yazar %40 oranında katkı sunmuştur.

2- Bu çalışma, Prof. Dr. Şahmurat Arık danışmanlığında Melike Yaylı tarafından hazırlanan "A. Ali Ural'ın Denemelerinde Tematik Yapı" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

3- Makalemizde doküman incelemesine dayandığı için etik kurulu izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektiren bir durum yoktur.

4- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız
Çıkar Çatışması: Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek: Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

A. Ali Ural Biyografi. https://aliural.org/.

Aksan, D. (2013). *Büyük Türkçe sözlüğü.* Akçağ Yayınları.

Aktaş, Ş. (2022). *Anlatma esasına bağlı edebi metinlerin tahlili teori ve uygulama.* Bilge Kültür Sanat Yayınları.

Ali Ural Biyografi. https://www.biyografya.com/biyografi/5687.

Arıkan, Z. (1997). *Tarihimiz ve cumhuriyet.* Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Aytaç, G. (1990). *Denemeler seçkisi.* Gündoğan Yayınları.

Bacon. (1994). *Denemeler* (A. Göktürk, Çev.). İnkılâp Kitabevi.

Balcı, Y. (2006). Türk edebiyatında deneme literatürü. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, *4*(8), 311-330.

Baş, S. (2012). *Türk edebiyatında deneme.* Grafiker Yayınları.

Çetin, N. (2012). *Nesir türleri.* Akçağ Yayınları.

Enginün, İ. (2008). *Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı.* Dergâh Yayınları.

Işık, İ. (2007). *Türkiye edebiyatçılar ve kültür adamları ansiklopedisi C. 9.* Elvan Yayınları.

Kagan, M. (1982). G*üzellik bilimi olarak estetik ve sanat.* (çev. A. Çalışlar). Altın Kitaplar Yayınları.

Karaalioğlu, S. K. (1983). *Ansiklopedik edebiyat sözlüğü*. İnkılâp ve Aka Kitabevleri.

Karataş, T. (2004). *Ansiklopedik edebiyat terimleri sözlüğü*. Akçağ Yayınları.

Montaigne. (2005). *Denemeler I* (I. Uyanık, Çev.). Dergah Yayınları.

Nutku, Ö. (2001). *Dram sanatı -tiyatroya giriş-*. Kabalcı Yayınları.

Özçelik, M. (2024). Ali Ural'ın şairleri. *Şiraze Dergisi, 1*(22), 8-11.

Özdemir, E. (2007). *Yazınsal türler.* Bilgi Yayınevi.

Sarıçam, E. (2023). Hilalin ve kılıcın gölgesinde: kâğıda sarılı rüzgâr. *Karabatak Dergisi, 1*(70), s. 16-19.

Sazyek, H. (2013). Edebiyat niçin insansız olmaz. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, *8*(8), 1127-1139.

Stevick, P. (2004). *Roman teorisi* (S. Kantarcıoğlu, Çev.). Akçağ Yayınları.

Türk Dil Kurumu. (2022). *Güncel Türkçe sözlük.* Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ural, A. A. (2010). *Bostancı bahane.* Heyamola Yayınları.

Ural, A. A. 2019a). *Ejderha ve kelebek.* Şule Yayınları.

Ural, A. A. (2019b). *Resimde görünmeyen.* Şule Yayınları.

Ural, A. A. (2020a). *Güneşimin önünden çekil.* Şule Yayınları.

Ural, A. A. (2020b). *Raf ömrü.* Şule Yayınları.

Ural, A. A. (2021a). *Ay tiradı.* Şule Yayınları.

Ural, A. A. (2021b). *Bisiklet dersleri.* Şule Yayınları.

Ural, A. A. (2021c). *Makyaj yapan ölüler.* Şule Yayınları.

Ural, A. A. (2021ç). *Satranç oynayan derviş.* Şule Yayınları.

Ural, A. A. (2021d). *Tek kelimelik sözlük.* Şule Yayınları.

Ural, A. A. (2022a). *Peygamber'in aynaları.* Şule Yayınları.

Ural, A. A. (2022b). *Posta kutusundaki mızıka.* Şule Yayınları.

Uslu, M. (2007*). Ansiklopedik Türk dili ve edebiyatı terimleri sözlüğü*. Yağmur Yayınları.

Yağcı, Ö. (2002). *Cumhuriyet dönemi edebiyat seçkisi*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Yalçın, M. (2001). *Tanzimat'tan bugüne edebiyatçılar ansiklopedisi C. 2.* Yapı Kredi Yayınları.

Yaylı, M. (2024). *A. Ali Ural'ın denemelerinde tematik yapı*. Yüksek lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kütahya.

IBAD
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
Journal of Social Sciences

IBAD, 2024; (17): 222-244
DOI: 10.21733/ibad.1571161 **Derleme / Review Article**

Eğitim Antropolojisine Eleştirel Bir Bakış

A Critical Perspective on the Anthropology of Education

Yasemin Yeşilbaş Özenç[1*]

* **Sorumlu yazar**
Corresponding author

[1]Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Türkiye.
E-mail: yasemin.yesilbass@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5590-4520

Başvuru/Submitted: 21.10.2024
Son Düzeltme/Last Revision: 22.11.2024
Kabul/Accepted: 29.11.2024

Atıf bilgisi / Citation:
Yeşilbaş Özenç, Y. (2024). Eğitim antropolojisine eleştirel bir bakış. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi-IBAD Journal of Social Sciences*, (17), 222-244.
https://doi.org/10.21733/ibad.1571161

***iThenticate* Similarity Index** 2%

ÖZ

Antropoloji, geçmişteki insan türleri de dahil olmak üzere günümüzde ve geçmişte insan davranışını, biyolojisini, kültürlerini, topluluklarını ve dilbilimini inceleyen bir bilim dalıdır. Antropoloji ve eğitim, modern insanın bilinçlenme, kültür oluşturma ve kendini yansıtma eğilimlerini yansıtacak şekilde gün geçtikçe daha fazla bir araya gelmektedir. Bu iki alanın bir araya gelmesiyle ortaya çıkan 'Eğitim Antropolojisi', eğitimin sosyal ve kültürel boyutlarını analiz ederek eğitim politikalarının kültürel farklılıklara nasıl uyum sağladığını ve bireylerin eğitim süreçlerine nasıl katıldığını derinlemesine incelemektedir. Ancak bu alan, Antropolojinin farklı metodolojilere sahip olması, pek çok disiplininin eğitime uyarlanamaması ve Eğitim Antropolojisi üzerine yapılan araştırmaların sınırlı olması nedeniyle eleştirilmektedir. Nitel araştırma yöntemlerinden sistematik derleme deseniyle gerçekleştirilen bu araştırmanın bulgularına göre, Eğitim Antropolojisini ayrı bir bilim dalı olarak ele almak yerine, antropolojik ilkelerin ve yöntemlerin eğitime uyarlanabilirliği üzerinden incelemek hem teorik hem de pratik anlamda daha etkili olabilir. Araştırma kapsamında, Antropoloji ve eğitim ilişkisi alanyazındaki çalışmalar ışığında bütüncül bir perspektifle ele alınmış, Eğitim Antropolojisinin bağımsız bir alan olarak görülmemesinin gerekçeleri açıklanarak eğitimde antropolojik yaklaşımların önemi kapsamlı bir biçimde sunulmuştur.
Anahtar kelimeler: Antropoloji, Eğitim, Eğitim Antropolojisi, Kültür, Çok Kültürlülük

ABSTRACT

Anthropology is the study of human behavior, biology, cultures, societies, and linguistics, encompassing both present and past human species. The fields of anthropology and education are increasingly converging, reflecting modern human tendencies towards self-awareness, culture-building, and self-reflection. The 'Anthropology of Education,' which emerged from the intersection of these two disciplines, explores the social and cultural dimensions of education. It investigates how educational policies adapt to cultural differences and how individuals engage in educational processes. However, this field has faced criticism due to the differing methodologies within anthropology, many of which are not easily applicable to education, and because research in the Anthropology of Education remains limited. This study, conducted through a systematic review design from qualitative research methods, suggests that it may be more effective, both theoretically and practically, to explore the adaptability of anthropological principles and methods to education rather than treating Anthropology of Education as a separate discipline. The research discusses the relationship between anthropology and education from a holistic perspective, explains the reasons for not considering the Anthropology of Education as an independent field, and presents the importance of anthropological approaches in education in a comprehensive manner.
Keywords: Anthropology, Education, Anthropology of Education, Culture, Multiculturalism

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

GİRİŞ

Eğitim, bireylerin toplum içindeki rollerini ve sorumluluklarını öğrenmeleri için gerçekleştirilen, yapılandırılmış bir süreçtir. Antropoloji ise kültürleri ve toplumsal yapıları inceleyerek, insanların yaşadıkları çevreyle ve birbirleriyle olan ilişkilerini anlamayı amaçlayan bir bilim dalıdır. Eğitim ve Antropoloji arasındaki ilişki, eğitimin yalnızca bireysel bir süreç değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır. Antropoloji, eğitim süreçlerinin kültürel normlar, değerler ve kimlik oluşumu üzerindeki etkilerini analiz ederek eğitim uygulamalarını daha geniş bir perspektifle incelemeye olanak sağlamaktadır (Levinson, 1999). Bu iki disiplinin kesişimi, eğitimin sosyal ve kültürel bağlamlarda nasıl şekillendiğini ve dönüştüğünü anlamaya katkı sağlamaktadır.

Eğitim ve Antropoloji arasındaki ilişki, özellikle Eğitim Antropolojisinin gelişimiyle, disiplinler arası etkileşimlerin önemini vurgulamaktadır. Eğitim Antropolojisi, sosyal ve kültürel bağlamı analiz ederek eğitimin nasıl gerçekleştiği, eğitim politikalarının kültürel farklılıklara nasıl uyum sağladığı ve bireylerin eğitim süreçlerine nasıl katıldığına dair derinlemesine bir anlayış sunmaktadır (Levinson & Holland, 1996). Ancak, bu alanın bağımsız bir disiplin mi yoksa mevcut sosyal bilimlerin bir uzantısı mı olduğu sorusu tartışmalıdır. Bazı araştırmacılar, Eğitim Antropolojisinin, eğitimi sadece kültürel bağlamda inceleyen bir alt disiplin olarak görülmesi gerektiğini savunurken, diğerleri bu alanın eğitim bilimleri içinde farklı ve bağımsız bir çalışma alanı olması gerektiğini öne sürmektedir (Anderson-Levitt, 2012). Bu bağlamda, Eğitim Antropolojisinin ayrı bir disiplin olarak mı ele alınması gerektiği tartışmasında, disiplinin teorik ve metodolojik yaklaşımlarına dair farklı görüşler bulunmaktadır. Eğitim Antropolojisi, kültürler arası farklılıkların eğitim süreçleri üzerindeki etkisini anlamada eşsiz bir perspektif sunarken, bu alandaki çalışmaların diğer sosyal bilimlerin, özellikle sosyoloji ve psikolojinin alt dallarıyla örtüşen yönleri de bulunmaktadır (Spindler, 2000). Bu nedenle, Eğitim Antropolojisinin bir "disiplinler arası köprü" görevi gördüğü ve ayrı bir alan olarak değil, sosyal bilimler ve eğitim bilimleri arasında bir bağlantı noktası olarak değerlendirilmesi gerektiği savunulabilir (Erickson, 1997). Eğitim Antropolojisi, Eğitim Psikoloji, Eğitim Sosyolojisi gibi eğitime entegre edilmiş disiplinlerden farklı olup, Antropolojinin yalnızca belirli konu başlıkları eğitime dahil edilebilmektedir (Örneğin; kültür, kültürel farklılıklar ve çok kültürlülük). Bu bağlamda Eğitim Antropolojisini ayrı bir disiplin olarak ele almak yerine eğitimde antropoloji kavramlarının uyarlanmasıyla daha etkili sonuçların elde edilebileceği düşünülmektedir. Bu araştırmada Antropoloji ve eğitim ilişkisi alanyazındaki çalışmalar çerçevesinde bütüncül bir şekilde ele alınarak açıklanmıştır. Eğitim Antropolojisinin ayrı bir alan olarak ele alınmama gerekçeleri ifade edilerek, eğitim ve Antropoloji alanları arasındaki ilişkiler ve eğitimdeki antropolojik yaklaşımlar kapsamlı bir biçimde okuyucuya sunulmuştur.

YÖNTEM

Eğitim ve Antropoloji arasındaki ilişkilerin ve Eğitim Antropolojisinin ele alındığı bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden sistematik derleme deseniyle gerçekleştirilmiştir. Sistematik derleme, bir araştırma problemini yanıtlamak amacıyla alanyazındaki mevcut birincil araştırmaların analiz edilmesi (Clarke, 2011) ve araştırmaların sistematik bir şekilde bütünleştirilmesidir (Siddaway ve diğerleri, 2019). Bu desen aracılığıyla, eğitim ve Antropoloji disiplinleri arasındaki ilişkiler açıklanmıştır. Ardından Eğitim Antropolojisinin ne olduğu ve neden ayrı bir disiplin olarak ele alınmaması gerektiği alanyazındaki çalışmalardan sentezlenerek bütüncül bir yaklaşımla sunulmuştur.

BULGULAR

Araştırma kapsamında öncelikle Antropoloji ve eğitim kavramları açıklanmıştır. Antropolojinin dört ana alt alanı olan Sosyal ve Kültürel Antropoloji, Arkeoloji, Dilbilimsel (Linguistik) ve Fiziksel Antropoloji açıklanmış, ardından Antropoloji ve Eğitim İlişkisine yer verilmiştir. Eğitim Antropolojisi tanımlanmış, Eğitim ve Antropoloji ilişkinde yer alan kavramlara ve teoriler özetlenmiştir. Kavram ve teorilerin ardından Eğitim ve Antropoloji ilişkinde yer alan kavramlardan kültür, kültürel çeşitlilik ve çok kültürlülük kavramları açıklanmıştır. Eğitim ve Antropoloji ilişkisine yönelik teoriler kapsamında, Kültürel Yeniden Üretim Teorisi, Kültürel Ekoloji Teorisi, Kültürlenme ve Sosyalleşme, Eleştirel Pedagoji, Sembolik Etkileşimcilik Teorisi ve İşlevselcilik başlıklarına yer verilmiştir.

ANTROPOLOJİ

Antropoloji, insanları davranışları, biyolojileri, kültürleri ve dilleri de dahil olmak üzere çeşitli açılardan inceleyen çok yönlü bir alandır. Antropoloji hem günümüzdeki hem de geçmişteki insanların yaşamının karmaşıklığını bütüncül ve karşılaştırmalı bir yaklaşımla anlamayı amaçlamaktadır (Nedumaran & Suresh, 2022). İnsanların davranışlarının anlaşılmasına ve açıklanmasına katkıda bulunan Antropoloji (Astuti & Bloch, 2012; Siyag, 2019), beşerî bilimler, sosyal bilimler ve biyolojik bilimleri kapsayan, zaman ve mekân boyunca insan çeşitliliğinin karşılaştırmalı çalışmasıdır (Fox, 1987; Reed-Danahay, 2019). Tarih boyunca yaşamış ve hala yaşamaya devam eden insan topluluklarının incelenmesi olan antropolojinin görevi, insanlığın gelişimini, kültürel geçmişini ve bugününü detaylı bir biçimde ele almaktır (Haviland ve diğerleri, 2008, ss. 51-52). Antropoloji, kültürel, sosyal, psikolojik ve biyolojik boyutlar da dahil olmak üzere insan toplumlarındaki örüntülere odaklanan karşılaştırmalı bir disiplindir (Crawford ve diğerleri, 2015). Antropolojinin dört ana alt alanı Sosyal ve Kültürel Antropoloji, Arkeoloji, Dilbilimsel (Linguistik) ve Fiziksel Antropolojidir (Droessler & Wilke, 1984):

1. Sosyal ve Kültürel Antropoloji

Sosyal ve Kültürel Antropoloji, estetik, eşitlikçilik, iktidar ve devlet gibi temel disiplinleri kapsayan bir alandır (Rapport & Overing, 2007). *Sosyal Antropoloji*, akrabalık, siyaset ve sosyal ilişkiler de dahil olmak üzere toplumların fiziksel çevresi ve biyolojik doğası ile ilgilenmekte (Gellner, 1963), öznellik ve nesnellik arasındaki ayrıma meydan okuyarak, alandaki bireysel sosyal deneyimlere dayalı olarak kültürün işleyişine dair içgörüler üretmektedir (Hastrup & Hervik, 1994). Sosyal Antropoloji, kültür, eleştiri ve değişime odaklanarak, paylaşılan anlam, çatışan çıkarlar ve sembolik temsile odaklanarak yönetime katkıda bulunmaktadır (Linstead, 1997). Sosyal Antropolojideki anahtar kavramlar arasında kabile, halk, toplum ve kültür yer alır; bunların ayrı, kendi kendini devam ettiren ve kendi farklı evrimsel geçmişleri olduğu varsayılmaktadır (Leach, 1962).

Kültürel Antropoloji, insan davranışlarını, düşüncelerini ve yaşantılarını inceleyen bir alandır. Kültürel Antropoloji, insanı kültürü üreten ve sürdüren bir varlık olarak tanımlamakta (Haviland ve diğerleri, 2008, s.69), "kültür" kavramını antropolojinin merkezine koymaktadır (Watson, 2009). Kültürel antropoloji, farklı toplumları ve bu toplumların kültürel yapılarını incelemektedir (Letenyei, 2021). Kültürel Antropoloji ve sosyal antropolojinin her ikisi de insan toplumlarını ve kültürlerini inceleyen alt dallardır, ancak odak noktaları ve yaklaşımları arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. İlk olarak, her iki disiplin de insan topluluklarını, yaşam biçimlerini, inançlarını, sosyal yapıları ve kültürel uygulamaları incelemeye odaklanmaktadır. Hem kültürel hem de sosyal antropoloji, sosyal ve kültürel değişimler,

toplumsal normlar, değerler ve davranış kalıplarıyla ilgilenmektedir (Parkin & Stone, 2004). Ancak bu iki alanın odak noktaları farklıdır. Kültürel Antropoloji, özellikle bir toplumun kültürel yönlerine, inanç sistemlerine, geleneklerine, diline ve ritüellerine odaklanırken, sosyal antropoloji daha çok toplumsal yapı, kurumlar ve insan ilişkileri üzerine yoğunlaşmaktadır (Eriksen, 2017). Ayrıca, Kültürel Antropoloji mikro düzeyde bireylerin ve grupların günlük yaşamlarındaki kültürel uygulamalarını incelerken, sosyal antropoloji toplumsal ilişkilerin nasıl örgütlendiğini ve yapıların insanlar üzerindeki etkilerini anlamaya çalışmaktadır (Kottak, 2011). Sonuç olarak, Kültürel Antropoloji sembolik kültür üzerine odaklanırken, Sosyal Antropoloji daha çok toplumsal örgütlenmelere yoğunlaşmaktadır.

2. Biyolojik/Fiziksel Antropoloji

Biyolojik Antropoloji olarak da adlandırılan Fiziksel Antropoloji, insanı biyolojik bir organizma olarak ele almakta ve insanın evrimi, primatlar, büyüme ve gelişme, çevreye uyum sağlama konularına odaklanmaktadır (Haviland ve diğerleri, 2008, s.60). Fiziksel Antropoloji, karşılaştırılabilir durumlarda insanlık hakkında genelleme yapmak için insanlarda evrim ve büyüme gibi genel biyolojik süreçlerin incelenmesidir (Lasker, 1970). Fiziksel Antropoloji, insan davranışını, biyolojisini ve tarihini multidisipliner ve disiplinler arası yaklaşımlarla anlamaya odaklanan bir disiplindir (Fuentes, 2010). Bu alan, insanların fiziksel doğasını, kökenlerini ve ilkel içgüdülerin gelişimleri üzerindeki etkisini göz önünde bulundurarak (Clark, 1939), insan popülasyonunun genetiğini ve varyasyonunu incelemekte olup (Larsen & Williams, 2012), fiziksel görünüm ve bunun toplum üzerindeki etkisine odaklanmaktadır (Howells, 1965).

3. Arkeoloji

Arkeoloji, insan davranışının maddi kültür aracılığıyla incelenmesidir. Bu alan, insan kökenlerinin anlaşılmasında merkezi bir rol oynamaktadır ve insan davranış çeşitliliğini anlamak için temel bir öğrenme aracı sağlamaktadır (Tryon ve diğerleri, 2010). Arkeoloji, dünya üzerinde yaşamış toplumların günümüze ulaşan maddi kalıntıların seçilmiş parçalarını kullanarak geçmişteki sosyal yapılar hakkında sistematik açıklamalar sağlama ve hipotezleri doğrulama bilimidir (Watson, 1976). İnsan atalarının geride bıraktığı kanıtların toplanması, araştırılması ve yorumlanmasına odaklanan (Nai, 1988), eserlerden elde edilen kültürel-tarihsel bilgileri inceleyen ve yorumlayan (Bochkarev, 2021) bir disiplin olarak adlandırılan arkeoloji, tarihin yeniden inşasıdır (Colton, 1942).

4. Dilbilimsel Antropoloji

Dilbilimsel Antropoloji, sosyal etkileşimler, inançlar ve kültürel kimlik de dahil olmak üzere dilin kültürü nasıl etkilediğini anlamakla ilgilidir (Bennardo, 1998; Goldman, 1992). Dilbilimsel Antropoloji, dil kullanımı ve iletişimde kültürler arası karşılaştırmaları incelemek için dilbilimsel ve etnografik verileri bir araya getiren bir alandır (Dickinson, 2002). Bu disiplin, dili sosyal bir araç olarak ve konuşmayı kültürel bir pratik olarak inceleyen, dil ve kültür anlayışımızı geliştiren (Duranti, 1997), dilbilim ve antropoloji arasındaki ilişkiyi tarihsel bir inceleyen (Hymes, 1983), dillerin ve sosyal örgütlerin birlikte inşasına odaklanan dil ve kültür çalışmasıdır (Monaghan, 2011).

ANTROPOLOJİ VE EĞİTİM İLİŞKİSİ

Eğitim, bireylerin bilgi, beceri, değer ve tutum kazanmasını sağlayan, toplumun kültürel, sosyal ve ekonomik gelişimine katkıda bulunan sistemli bir süreçtir. Eğitim, bireylerin kişisel gelişimini desteklerken aynı zamanda toplumsal uyum, demokratik değerlerin benimsenmesi ve

ekonomik kalkınma gibi geniş ölçekli hedeflere ulaşmayı amaçlamaktadır (Dewey, 1938; Giddens, 2013). Eğitim ve öğretim faaliyetleri hem bireysel başarıya hem de toplumsal refaha katkıda bulunmayı hedeflemektedir (Bourdieu & Passeron, 1990; Biesta, 2010). Antropoloji ve eğitim, modern insanda daha fazla bilinç, kültür oluşturma ve kendini yansıtma eğilimini yansıtacak şekilde giderek daha fazla bir araya gelmektedir (Shunk & Goldstein, 1964). Antropoloji ve eğitim, iki alan arasındaki iletişimin psikoloji ve eğitim arasındaki iletişimden daha düzensiz olmasıyla birlikte, zayıf bir ilişki sürdürmektedir. Bu iki alanın bir araya gelmesiyle "Eğitim Antropolojisi" alanı ortaya çıkmıştır. Eğitim Antropolojisi nispeten yeni bir çalışma alanıdır, iki alan arasındaki iletişim düzensizdir ve okul kültürünün kültürleme sürecinin resmileşmiş kısmına odaklanmaktadır (Brameld & Sullivan, 1961). Eğitim Antropolojisi tutarlı bir teorik çerçeveden yoksundur, ancak nitel ve süreçsel metodolojiye ilişkin ortak bir paradigma geliştirmiştir. Bunun yanı sıra saha metodolojisi geliştirilmiş ve eğitim ortamlarında uygulanmıştır (Hill-Burnett, 1979). Eğitim Antropolojisinin kökleri çeşitli disiplinlere dayanmakta ve kültürel etkilere ve sosyal eşitsizliğe odaklanarak insanların farklı bağlamlarda nasıl öğrettiklerini ve öğrendiklerini anlamayı amaçlamaktadır (Henze, 2019). Eğitim Antropolojisi, eğitim alanındaki birçok alt disipline kıyasla daha eski ve köklü bir disiplin olmasına karşın, Eğitim Psikolojisi, Eğitim Sosyolojisi gibi alanların popülerlik kazanmasıyla geri planda kalmıştır. Ayrıca Antropoloji bilimine ilişkin pek çok kavram ve yöntemin eğitime uyarlanamayışı Eğitim Antropolojisi adı altında yeni bir alt disiplinin gerekliliğini sorgulatmaktadır. Bu bağlamda öncelikle Eğitim Antropoloji kavramının alanyazında nasıl tanımlandığı ele alınmış, ardından Eğitim ve Antropoloji ilişkisine yönelik çeşitli kavram ve kuramlara yer verilmiştir.

Eğitim Antropolojisi

Eğitim Antropolojisi, eğitimin kültürel yönlerine odaklanarak, eğitim uygulamalarını, kurumlarını ve sorunlarını uygun kültürel bağlamlarında incelemek için antropolojik teori, veri ve yöntemleri kullanmayı içermektedir. Eğitim Antropolojisinde temel teorik kavramlar arasında kültürel aktarım, kültürleşme, sosyalleşme, okullaşma ve eşitsizlik yer almaktadır (Mondal & Das, 2016). Eğitim Antropolojisi, kültürün eğitim süreçlerini nasıl şekillendirdiğine ve insanların eğitim ortamlarında ve eğitim ortamları aracılığıyla nasıl değişiklikler yarattığına odaklanarak, insanların farklı bağlamlarda nasıl öğrettiğini ve öğrendiğini anlamayı amaçlamaktadır (Henze, 2019). Eğitim Antropolojisi, öğrencileri, okullaşmayı, öğrenmeyi ve öğretmeyi inceleyen ve eğitimdeki uygulama sorunlarını ele alan teorik ve sezgisel bir araçtır (González, 2004). Eğitim Antropolojisi, toplumun ve kültürün eğitim olguları ve karar alma süreçleri üzerindeki etkisini analiz etmektedir (Belle, 1972). Eğitim Antropolojisi, öğretme/öğrenme süreçlerini ve eğitimi eşitsizlik, kültür, cinsiyet ve kimlik gibi daha geniş sosyal konularla ilişkili olarak incelemektedir (Rodríguez-Mejía, 2021). Antropolojik kavram ve ilkeler, eğitimin temelleri, müfredat geliştirme, kültür çalışmaları, sınıf içi etkileşimler, çok kültürlü eğitim ve eğitim araştırmaları alanlarının ayrılmaz bir parçasıdır (Raaj, 2023).

Eğitim Antropolojisinin temelleri, Antropolojinin genel disiplinler arası doğasına dayanmaktadır. Antropoloji, kültürlerin oluşumu, değişimi ve toplumsal yapıların işleyişi üzerine odaklanırken, Eğitim Antropolojisi, bu geniş çerçeveyi eğitim süreçlerine uyarlayarak kültürel bağlamların eğitim üzerindeki etkisini anlamaya çalışmaktadır. Eğitim, bireylerin toplumsal sistemler içerisinde yer alma süreçlerinde kritik bir rol oynamakta ve kültürleme bu süreçlerin merkezinde yer almaktadır. Eğitim Antropolojisi, özellikle okul ortamlarının birer kültürleme mekânı olarak işlev gördüğü gerçeğine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, okul

kültürü ve okuldaki informel öğrenme süreçleri, alanın temel inceleme konuları arasında yer almaktadır. Eğitim ve Antropoloji, farklı bakış açıları ve metodolojilere sahip olsa da eğitim pratiğinin ve politikalarının anlaşılmasında her iki disiplinin katkıları önemli olabilir. Eğitim Antropolojisi, kültürel bağlamın eğitim üzerindeki etkilerini anlamaya yönelik bir çaba olarak değerlendirilebilir, ancak bunun ayrı bir alan olarak mı yoksa mevcut disiplinlerin bir alt başlığı olarak mı ele alınması gerektiği tartışmalıdır. Eğitim ve Antropoloji, insan deneyimini anlamada farklı ancak tamamlayıcı perspektifler sunan iki ayrı disiplindir. Eğitim Antropolojisi, bu iki alan arasındaki kesişimi incelemeyi hedeflese de bu kavramın görece yeni oluşu ve alanda yapılan sınırlı araştırmalar, konunun derinlemesine ele alınmasını engellemektedir (Hammersley & Atkinson, 2007). Eğitim ve Antropolojinin ortak kavramları bulunsa da bu alanların metodolojik ve kuramsal çerçevelerinin farklı olduğunu belirtmek önemlidir. Bu bağlamda, Eğitim Antropolojisini ayrı bir alt birim olarak ele almak yerine Antropolojiyi eğitimle ilişkili bir alan olarak değerlendirmek daha mantıklı görünmektedir. Bu görüş, antropolojinin eğitim üzerindeki etkilerini ve kültürel faktörlerin öğrenme süreçlerine katkısını anlamada daha geniş bir çerçeve sunabilir. Ayrıca, Eğitim Sosyolojisi ile benzer bir biçimde Antropoloji de sosyal yapılar ve kültürel normların bireylerin eğitim deneyimlerini nasıl şekillendirdiğini inceleyebilir (Crossley & Tikly, 2004). Dolayısıyla, bu iki disiplinin ortak bir zemin bulması, eğitim pratiğinin zenginleştirilmesine ve daha kapsayıcı bir anlayış geliştirilmesine katkıda bulunabilir.

Eğitim ve Antropoloji kavramlarının "Eğitim Antropolojisi" adı altında ele alınması yerine birbiriyle ilişkisi olan iki ayrı kavram olarak incelenmesinin üç temel gerekçesi vardır. Bunlar;

1. **Farklı Metodolojiler:** Eğitim Antropolojisi, kültürel incelemelere dayanan nitel araştırma yöntemlerini içermektedir. Bu, eğitim alanında yenilikçi bakış açıları sunabilir, ancak aynı zamanda antropolojinin geniş kapsamlı ve derinlemesine inceleme yöntemleriyle eğitimi ele alması, diğer sosyal bilimlerle entegrasyonu zorlaştırabilir. Eğitim Antropologları, etnografik saha çalışmaları yoluyla, farklı topluluklarda eğitim pratiklerinin mikro düzeyde nasıl şekillendiğini anlamaya çalışırlar. Örneğin, öğretmen-öğrenci etkileşimleri, sınıf dinamikleri ve yerel kültürel normların eğitim pratiklerine yansımaları bu çalışmaların odağında yer almaktadır. Nitel metodolojiler, alanın süreçsel doğasını vurgularken, bu yaklaşımlar aynı zamanda disiplinin güçlü yönlerinden birini oluşturmaktadır. Ancak, bu metodolojik zenginliğe rağmen, Eğitim Antropolojisinin teori geliştirme konusundaki eksiklikleri, alanın daha geniş akademik kabul görmesini zorlaştırmıştır.
2. **Alanların Kesişimi:** Eğitim, sosyal etkileşim ve kültürel normların bir yansımasıdır. Bu nedenle, antropolojik bir perspektifin eğitim alanında uygulanması, eğitim uygulamalarının daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir. Ancak bu, eğitim antropolojisinin bağımsız bir disiplin olarak mı yoksa mevcut alanların bir parçası olarak mı değerlendirilmesi gerektiğini sorgulatabilir. Çünkü arkeoloji disiplini de dahil olmak üzere pek çok Antropoloji alanının eğitime uyarlanması mümkün görünmemektedir.
3. **Araştırma İhtiyacı:** Eğitim Antropolojisi üzerine yapılan araştırmalar henüz sınırlıdır. Bununla birlikte, bu alanda daha fazla çalışma yapılması, eğitim ve kültür arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olabilir. Ancak, mevcut disiplinler içinde bu ilişkilerin araştırılması da mümkündür. Pek çok araştırmacı tarafından Eğitim Antropoloji kavramı yerine Eğitim ve Antropoloji kavramları ayrı ayrı ele alınarak incelenmiştir. Alanyazında "Eğitim Antropolojisi" adı altında yayımlanan kitap sayısı da oldukça azdır (Anderson-Levitt, 2012; Güçlü, 2022; Nahya, 2020).

Sonuç olarak, Eğitim Antropolojisi ayrı bir alan olarak varlığını sürdürebilir, ancak bu alanın mevcut disiplinlerle entegrasyonunun sağlanması da önemlidir. Bu alanda çalışmaların sayısının artırılması ve literatürdeki bulgularla desteklenmesi gerekir. Bu sebeple, bu araştırmada Eğitim Antropolojisi yerine Eğitim ve Antropoloji ilişkinde yer alan kavramlara ve teorilere yer verilmiştir.

Eğitim ve Antropoloji İlişkisine Yönelik Kavramlar

Kültür

Kültür, inançlar, ritüeller, sanat formları ve törenlerin yanı sıra dil ve günlük ritüeller gibi gayri resmi uygulamalar da dahil olmak üzere insanların deneyimlediği ve ifade ettiği sembolik formlardan oluşmaktadır (Swidler, 1986). Kültür, insan olmanın ön koşulu ve şartıdır; kişiyi ve yaşamlarına dahil ettikleri anlamları oluşturmaktadır (Schudson¸1989). Başka bir deyişle, kültür, insan düşüncesinin ve davranışının yönetimidir (Bauman, 2004). Antropolojide "kültür" kavramı, insan topluluklarının yaşam biçimlerini anlamak için merkezi bir öneme sahiptir. Tylor'a (1871) göre kültür, bir toplumun üyeleri tarafından paylaşılan inançlar, değerler, normlar, gelenekler, diller ve semboller bütünüdür. Bu bağlamda kültür, insan davranışlarını şekillendiren bir sistem olarak görülmekte ve hem maddi hem de manevi unsurları içermektedir (Kottak, 2011). Antropologlar, kültürü öğrenilmiş, paylaşılan ve dinamik bir süreç olarak tanımlarlar; bu süreç, bireylerin toplumsal çevrelerine uyum sağlamalarına yardımcı olmaktadır (Geertz, 1973). Kültürün bu geniş tanımı, antropolojide insan topluluklarının evrimini, çeşitliliğini ve sürekliliğini incelemek için kritik bir araç sunmaktadır.

Okul kültürü ise bir okulun sosyal ve akademik ortamını şekillendiren paylaşılan inançları, değerleri, normları, davranışları kalıplarını ve uygulamaları ifade etmektedir (Buluç, 2013: 108). Öğrencilerin, öğretmenlerin, okul yöneticilerinin ve diğer okul personelinin davranışlarını, etkileşimlerini ve tutumlarını kapsamakta ve bir okulun nasıl işlediğini her açıdan etkilemektedir. Okul kültürü, bir okula kendine özgü kimliğini veren ve işleyişini etkileyen paylaşılan inançları, gelenekleri, davranışları ve karar alma süreçlerini içermektedir (Oakes ve diğerleri, 2018; Petlák, 2019). Okul kültürü yapısal boyutlar (mekân, zaman, öğretim materyalleri ve stratejiler) ve sosyal boyutlar (personel, öğretmenler ve öğrenciler arasındaki ilişkiler) aracılığıyla kendini göstermektedir. Okul personeli, öğretmenler ve öğrenciler arasındaki ve öğrencilerin kendi aralarındaki ilişkilerin kalitesi okul kültürünün kritik bir yönüdür. Olumlu etkileşimler destekleyici ve işbirlikçi bir ortamı teşvik etmektedir (Tambolaš ve diğerleri, 2023). Ayrıca, okul yöneticilerinin liderlik tarzı ve yönetim uygulamaları, okul kültürünü şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır (Konaklı, 2019: 315). Etkili liderlik, değişimi yönlendirebilir ve okul kültürünü istenen eğitim sonuçlarıyla uyumlu hale getirebilir (Eger & Egerová, 2022; Senol & Lesinger, 2018). Okul içinde bir topluluk duygusu oluşturmak, olumlu bir okul kültürünü teşvik etmek ve eğitimde başarıya ulaşmak için çok önemlidir (Higgins-D'alessandro & Sadh, 1998; Jurdak, 2016). Çünkü olumlu bir okul kültürü, daha yüksek akademik başarı ve etkili okul işleyişi ile bağlantılıdır (Tichnor-Wagner ve diğerleri, 2016). Özetle, okul kültürü, bir eğitim kurumunda paylaşılan inançları, değerleri ve uygulamaları kapsamaktadır. Okul paydaşları tarafından sahip olunan kolektif inanç ve değerler, okulun kimliğini şekillendirmekte, okuldaki davranış ve uygulamaları etkilemektedir. Bu, okulun misyonunu, vizyonunu ve temel değerlerini içermektedir. Dolayısıyla okul kültürü, eğitimin kalitesini ve genel okul ortamını önemli ölçüde etkilemektedir.

Kültürel Çeşitlilik ve Çok Kültürlülük

Kültürel çeşitlilik, insanlar arasında var olan kültürel farklılıkların çeşitliliğini ifade etmektedir. Farklı kültürlerin bir arada var olmasını, aralarındaki etkileşimi ve bu farklılıkların çeşitli sosyal ve bireysel sonuçlar üzerindeki etkisini kapsamaktadır. Kültürel çeşitlilik, insanlar arasındaki kültürel farklılıkların yaratıcı süreçleri ve grup dinamiklerini etkileme derecesidir (Gocłowska ve diğerleri, 2020). Kültürel çeşitlilik, insanlığın ortak mirası olup, birbiriyle etkileşimde bulunan ve kesişen çeşitli kültürlerin varlığına olanak tanımaktadır (Roşca, 2018). İnsanların inançları veya anlamları paylaşma derecesi olan sosyal ve kültürel çeşitlilik (Wood, 2023), toplumda daha fazla hoşgörüyü teşvik edebilir ve gruplar arası ilişkilerin ötesinde psikolojik işleyişin çeşitli yönlerine fayda sağlayabilir (Crisp & Turner, 2011).

Kültürel çeşitlilik ve *çok kültürlülük* kavramları akademik ve politika bağlamlarında sıklıkla tartışılmaktadır. Kültürel çeşitlilik, belirli bir alanda farklı kültürlerin bir arada var olmasını ifade ederken, çok kültürlülük bu kültürlerin karışımını ve entegrasyonunu teşvik eden bir ideoloji veya politika yaklaşımıdır (Kiwan & Meinhof, 2006; Mazurkiewicz, 2020). Çok kültürlülük, kültürel çeşitliliği yönetmeyi, eşitliği teşvik etmeyi ve çoğunluk kültürüne saygı göstermeyi amaçlayan bütünleştirici bir politika stratejisidir (Pakulski, 2014). Çok kültürlülük, küreselleşme, göç ve savaşlar sonucunda ortaya çıkan (Arciszewska, 2023), kimlik, topluluk ve kamu politikası anlayışlarını ifade etmektedir (Citrin ve diğerleri, 2012). Çok kültürlülük, farklı kültürel kimliklere sahip bireylerin bir arada yaşadığı ve bu farklılıkların toplumsal yapının bir parçası olarak kabul edildiği bir kavramdır. Bu anlayış, kültürel çeşitliliğin korunmasını ve desteklenmesini savunur, aynı zamanda eşitlik, saygı ve karşılıklı anlayış ilkeleri üzerine kuruludur (Banks, 2015). Çok kültürlü toplumlar, kültürel kimliklerin entegrasyonunu sağlarken, ayrımcılık ve ötekileştirmenin önüne geçmeyi amaçlamaktadır (Modood, 2013).

Çok kültürlü eğitim, farklı ırksal, etnik ve sosyal sınıf gruplarından gelen öğrenciler için eğitim eşitliği sağlamayı ve hem erkek hem de kız öğrencilerin başarı için eşit fırsatlara sahip olmasını sağlamayı amaçlamaktadır (Banks, 1993; Guyton & Wesche, 2005; Uzunboylu & Altay, 2019). Çok kültürlü eğitim, daha kapsayıcı ve adil bir toplum için sosyal ve kültürel çeşitliliğin yönetilmesine yönelik bir eğitim yaklaşımıdır (Lee ve diğerleri, 2023). Okullar, kültürlerarası farkındalığın, anlayışın ve kültürel çeşitliliğin teşvik edilmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Bu, kültürel açıdan duyarlı öğretim uygulamalarının ve dönüştürücü müfredat reformlarının uygulanmasını içermektedir (Sogunro, 2001). Çok kültürlü eğitim, kültürel çeşitliliğe sahip toplumlarda ve birbirine bağımlı bir dünyada kültürel çoğulculuğu teşvik eden, öğretme ve öğrenmeye yönelik demokratik bir yaklaşımdır (Guyton & Wesche, 2005). Bu yaklaşım; cinsiyet, ırk, din ve sosyal sınıfla ilgili insan farklılıklarını ve benzerliklerini tanır ve kabul eder, önyargı ve ayrımcılığı önlemek için kültürel çoğulculuğu inşa eder (Hatmono ve diğerleri, 2023). Çok kültürlü eğitim konusunda çok sayıda bilimsel araştırma yapılmaktadır. Örneğin, Türkiye'de mülteci ve göçmen öğrencilerin eğitimlerine ve okullarına uyumuna ilişkin pek çok çalışmaya ulaşmak mümkündür (Emin, 2018; Erol Emiroğlu, 2018; Gencer, 2017; Kultaş, 2017; Özer ve diğerleri, 2016; Tanay Akalın, 2016). Bu çalışmalar, mevcut durumun analiz edilmesinde ve çok kültürlü eğitim politikalarının geliştirilmesinde önemli bir yere sahiptir.

Eğitim ve Antropoloji İlişkisine Yönelik Teoriler

Eğitim ve Antropoloji ilişkisinin incelenmesinde altı teori ve yaklaşım ele alınabilir. Bunlar; (1) Kültürel Yeniden Üretim Teorisi (Cultural Reproduction Theory), (2) Kültürel Ekoloji Teorisi (Cultural Ecology Theory), (3) Kültürlenme (Enculturation) ve Sosyalleşme (Socialization), (4)

Eleştirel Pedagoji (Critical Pedagogy), (5) Sembolik Etkileşimcilik Teorisi (Symbolic Interactionism) ve (6) İşlevselciliktir (Functionalism).

1. Kültürel Yeniden Üretim Teorisi

Kültürel Yeniden Üretim Teorisi (*Cultural Reproduction Theory*), eğitim sistemlerinin toplumsal eşitsizlikleri yeniden ürettiğini savunan bir yaklaşımdır. Bu teoriye göre, eğitim kurumları, hâkim sınıfın kültürel sermayesini nesilden nesile aktarmakta ve böylece sınıfsal yapıların korunmasına katkıda bulunmaktadır (Bourdieu & Passeron, 1990). Eğitim, toplumun üst sınıflarının sahip olduğu kültürel sermayeyi norm olarak kabul etmekte ve bu durum alt sınıfların dezavantajlı konumlarını pekiştirmektedir (Swartz, 1997). Bu teori, daha fazla kültürel sermayeye sahip olanların daha iyi eğitim ve ekonomik fırsatlara sahip olması nedeniyle kültürel sermayenin sosyal eşitsizliklerin sürdürülmesine nasıl katkıda bulunduğunu ifade etmektedir (Hu ve diğerleri, 2022; Jæger & Breen, 2016; Lu ve diğerleri, 2021). Kültürel yeniden üretim, bireylerin eğitim sistemi içinde edindikleri bilgi, dil kullanımı ve kültürel kodlar yoluyla toplumsal hiyerarşilerin sürdürülmesini sağlamaktadır (Apple, 2012). Bu teori, eğitimde eşitsizliklerin yalnızca ekonomik sermaye değil, aynı zamanda kültürel sermaye aracılığıyla da sürdürüldüğünü vurgulamaktadır (Giroux, 1983). Sonuç olarak, Kültürel Yeniden Üretim Teorisi, eğitim sistemlerinin görünürde eşitlikçi yapılar altında toplumsal tabakalaşmayı pekiştirdiğini iddia etmektedir (Sullivan, 2002; Lareau, 2011). Teori, kültürel pratiklerin ve inançların nasıl sürdürüldüğünü ve dönüştürüldüğünü analiz etmek için antropoloji, sosyoloji ve eğitim gibi çeşitli alanlarla kesişmektedir (McElroy, 2015; Roberts, 2015; Spiro, 1999).

2. Kültürel Ekoloji Teorisi

Kültürel Ekoloji Teorisi, insan toplumlarının çevreleriyle olan etkileşimlerini inceleyen ve kültürel yapıların bu etkileşimlerle şekillendiğini savunan bir yaklaşımdır. Kültürel ekoloji, toplum ve kültürün insanların çevrelerini kullanma biçimlerinden etkilendiği uyarlanabilir süreçlerdir (Netting, 1965). Teori, toplumların yaşadıkları ekolojik koşullara uyum sağlamak amacıyla kültürel ve teknolojik düzenlemelere gittiklerini öne sürmektedir (Steward, 1955). Bu teori, çevresel faktörlerin, toplumsal yapıların ve kültürel pratiklerin evriminde belirleyici bir rol oynadığını savunmaktadır (Barfield, 1998). Başka bir deyişle, teori, çevre ve kültür arasındaki karşılıklı etkiyi ve her iki çevrenin birbirini etkilemesini içermektedir (Yarnell, 1963). Bu yaklaşım, çevrenin kültürel değişim üzerindeki etkisini vurgularken, toplumların farklı ekosistemler içinde nasıl farklı stratejiler geliştirdiklerini analiz etmektedir (Bates, 2005). Bu bağlamda kültürel ekoloji, çevreye uyum sürecinin hem maddi hem de sosyal yönlerini ele alarak kültürel ve çevresel faktörlerin karşılıklı olarak birbirini nasıl etkilediğini açıklamaktadır (Orlove, 1980). Netting (1986), bu yaklaşımın sadece fiziksel çevreye değil, aynı zamanda politik ve ekonomik faktörlere de uyum sağlama süreçlerini incelediğini belirtmektedir. Böylece, kültürel ekoloji, insan toplumlarının karmaşık çevrelerle olan ilişkilerini anlamada önemli bir analitik çerçeve sunmaktadır (Moran, 2006).

3. Kültürlenme ve Sosyalleşme

Kültürlenme, bireylerin doğdukları ya da büyüdükleri toplumun kültürel normlarını, değerlerini, inançlarını ve davranışlarını öğrenme sürecidir. Bu süreç, bir toplumun kültürel bütünlüğünü korumasını ve yeni nesillerin kültürel mirası devralmasını sağlamaktadır (Berry, 1997). Kültürlenme; aile, okul ve akran grupları gibi sosyal kurumlar aracılığıyla gerçekleşmektedir ve bu yolla bireyler topluma uyum sağlamaktadır (Herskovits, 1948). İnsanın toplumsal kimliğinin şekillenmesinde ve kültürel kimliğinin inşasında önemli bir rol oynayan

bu süreç, aynı zamanda bireyin sosyal becerilerini, değerlerini ve dilini geliştirmesine yardımcı olmaktadır (Cole, 1996; Linton, 1945). Kültürlenme, bireylerin hem bilinçli hem de bilinçsiz olarak toplumun normlarını içselleştirdiği bir süreçtir ve toplumsal uyumun temelini oluşturmaktadır (Grusec & Hastings, 2015). Bu süreç, bireylerin sadece bilgi edinmesi değil, aynı zamanda kültürel semboller, ritüeller ve ideolojileri de benimsemesini içermektedir (Schwartz, 2001).

Sosyalleşme, bireylerin toplumsal yaşamın normlarını, değerlerini, inançlarını ve rollerini öğrenerek toplumun aktif bir üyesi haline geldiği süreçtir. Bu süreç, bireylerin kültürel kimliklerini şekillendirmelerine ve sosyal rolleri benimsemelerine olanak tanımaktadır (Grusec & Hastings, 2015). Sosyalleşme aile, okul, arkadaş grupları ve medya gibi çeşitli sosyal kurumlar aracılığıyla gerçekleşmekte ve yaşam boyu devam etmektedir (Giddens, 2013). Bireyler bu süreçte, toplumsal normlar ve beklentilerle uyum içinde davranmayı öğrenmektedir ve bu durum sosyal düzenin devamlılığını sağlamaktadır (Berger & Luckmann, 1967). Ayrıca, sosyalleşme yalnızca bireylerin sosyal becerilerini geliştirmekle kalmamakta, aynı zamanda onların toplumsal rolleri nasıl üstleneceklerini ve toplumun yapısına nasıl katkıda bulunacaklarını belirlemektedir (Bandura, 1977; Mead, 1934). Sonuç olarak, sosyalleşme, bireylerin hem kendi iç dünyalarını hem de toplumsal çevrelerini şekillendiren karmaşık ve sürekli bir öğrenme sürecidir (Maccoby, 2007; Parsons, 1951).

4. Eleştirel Pedagoji

Eleştirel Pedagoji, eğitim yoluyla toplumsal adaleti ve eşitliği sağlamayı amaçlayan, baskıcı yapıları eleştiren ve dönüştürmeyi hedefleyen bir eğitim anlayışıdır. Bu yaklaşımın kurucularından olan Freire (2000), eğitimin bireylerin eleştirel düşünme yeteneklerini geliştirerek baskı altındaki grupların özgürleşmesine katkı sağlaması gerektiğini savunmaktadır. Eleştirel Pedagoji, eğitimi yalnızca bilgi aktarımı olarak görmemekte; aksine, bireylerin dünyayı sorgulamalarını ve toplumsal yapıları eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmelerini teşvik etmektedir (Giroux, 2011). Bu yaklaşım, toplumsal adaletsizlikleri, eşitsizlikleri ve güç ilişkilerini açığa çıkarmayı amaçlamakta ve öğrencilerin bu süreçte aktif katılımcılar olmasını sağlamaktadır (McLaren, 2015). Ayrıca, Eleştirel Pedagoji, eğitimin salt teknik bir süreçten ibaret olmadığını, aynı zamanda politik bir eylem olduğunu vurgulamaktadır (Kincheloe, 2008). Eğitimde toplumsal dönüşüme ve eşitliğe vurgu yapan bu yaklaşım, öğrencilerin ve öğretmenlerin birlikte öğrenme sürecine katılarak hem bireysel hem de toplumsal düzeyde değişime katkıda bulunmalarını hedeflemektedir (Darder, 2017; Hooks, 1994).

5. Sembolik Etkileşimcilik Teorisi

Sembolik Etkileşimcilik Teorisi, sosyal etkileşim süreçlerinin bireylerin anlam oluşturma biçimlerini nasıl etkilediğini inceleyen sosyolojik bir kuramdır. Bu yaklaşım, bireylerin toplumsal dünyayı ve ilişkilerini anlamlandırmak için sembolleri, dil ve sosyal etkileşimleri kullandığını savunmaktadır (Blumer, 1969). Teorideki üç temel ilke; bireylerin anlamlarının sosyal etkileşimler yoluyla oluştuğu, bireylerin sembolleri ve anlamlarını değiştirebildiği ve sosyal yaşamda sürekli bir etkileşim sürecinin olduğu yönündedir. Goffman (1959), bireylerin toplumsal etkileşimler sırasında rolleri ve kimlikleri nasıl inşa ettiğine dair önemli bir analiz sunarak, bu sürecin toplumsal ilişkilerdeki önemini vurgulamaktadır. Ayrıca, Mead (1934), bireylerin kendilik algısını ve toplumsal kimliğini anlamlandırma süreçlerini açıklarken, sembolik etkileşimin temel dinamiklerini ele almaktadır. Simmel (1908), bireyler arasındaki etkileşimlerin sosyal yapının oluşumuna katkıda bulunduğunu belirtirken, Charmaz (2006),

sembolik etkileşimin sosyal yapı ve bireysel deneyimler arasındaki ilişkiyi nasıl şekillendirdiğine dair bir anlayış sunarak, bu kuramın günümüzdeki önemini pekiştirmektedir.

6. İşlevselcilik

İşlevselcilik, toplumsal yapıların ve kurumların, bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak ve toplumsal dengeyi sağlamak amacıyla nasıl işlediğini inceleyen bir sosyolojik yaklaşımdır. Bu kuram, toplumun bir bütün olarak, farklı parçaların birbirine nasıl bağlı olduğunu ve bu parçaların işlevlerini nasıl yerine getirdiğini vurgulamaktadır (Durkheim, 1893). Durkheim (1961), toplumsal normlar ve değerlerin, bireylerin davranışlarını şekillendirdiğini ve bu durumun toplumsal düzenin sağlanmasında kritik bir rol oynadığını savunmuştur. Parsons (1951), toplumsal sistemin işleyişini açıklamak için AGIL (Adaptation, Goal attainment, Integration, Latency) (Uyum, Amaca Ulaşma, Bütünleşme, Düzeni Koruma) çerçevesini geliştirmiştir. Bu çerçeve, toplumsal sistemlerin işlevsel gereksinimlerini analiz ederken, bireylerin ve grupların bu sistem içindeki rollerini de göz önünde bulundurmaktadır. Merton (1968), işlevselci yaklaşımın daha karmaşık bir versiyonunu sunarak, toplumsal yapıların hem işlevsel hem de işlevsel olmayan yönlerini ele almıştır. Ayrıca, Giddens (1984), işlevselciliğin toplumsal yapıların bireyler üzerindeki etkisini anlamak için güçlü bir çerçeve sunduğunu belirtmiştir. Tüm bu katkılar, işlevselciliğin sosyal yapının işlevlerini ve bireylerin bu yapı içindeki yerlerini anlama açısından önemini artırmaktadır (Ritzer, 2011).

Özetlemek gerekirse bu teoriler, toplumsal yapıları ve bireylerin bu yapı içindeki rol ve ilişkilerini anlamaya yönelik çeşitli bakış açıları sunmaktadır. Kültürel Yeniden Üretim Teorisi, toplumsal sınıflar arasındaki farklılıkların, eğitim ve kültürel pratikler yoluyla nasıl sürdürüldüğünü açıklamakta; Bourdieu (1977), bu süreçte sembolik sermaye ve sosyal sermayenin önemini vurgulamaktadır. Kültürel Ekoloji Teorisi, toplumsal ve kültürel faktörlerin bireylerin davranışları üzerindeki etkilerini incelemekte ve kültürel çeşitliliğin çevresel koşullarla nasıl şekillendiğine odaklanmaktadır (Hawley, 1950). Kültürlenme ve Sosyalleşme, bireylerin toplumsal normlar, değerler ve davranış kalıplarını nasıl öğrendiği ve benimsediği süreçleri ifade etmekte; bu süreçler, bireyin topluma entegrasyonunu sağlarken, kişisel kimliğin de oluşmasına katkıda bulunmaktadır (Berger & Luckmann, 1967). Freire'nin Eleştirel Pedagoji Teorisi, eğitimde baskın güç ilişkilerini sorgulayan, eleştirel düşünmeyi teşvik eden ve öğrenme süreçlerinde toplumsal adaletin önemini vurgulayan bir yaklaşımdır (Freire, 2000). Sembolik Etkileşimcilik, bireylerin sosyal dünyayı anlamlandırmak için sembolleri ve sosyal etkileşimleri nasıl kullandığını incelemekte; bu kuram, toplumsal kimliklerin ve rollerin sosyal etkileşim yoluyla inşa edildiğini savunmaktadır (Blumer, 1969). Son olarak, İşlevselcilik, toplumsal yapıların ve kurumların, bireylerin ihtiyaçlarını karşılama ve toplumsal dengeyi sağlama işlevlerini nasıl yerine getirdiğini araştırmaktadır; bu yaklaşım, toplumun bir bütün olarak işleyişine odaklanmaktadır (Parsons, 1951). Bu teoriler, bireylerin ve toplumların etkileşim içinde nasıl şekillendiğini anlamada kritik öneme sahiptir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Antropoloji ve eğitim arasındaki ilişki son birkaç on yılda önemli ölçüde gelişmiş ve eğitim uygulamalarını kültürel bir mercekle inceleyen bir alt alan oluşturmuştur. Bu disiplinler arası yaklaşım, kültürel bağlamların eğitim süreçlerini ve sonuçlarını nasıl etkilediğine dair değerli içgörüler sağlamıştır. Antropoloji ve eğitimin entegrasyonu, günümüzde eğitim araştırmalarında yaygın olarak tanınan ve kullanılan nitel ve süreçsel metodolojilerin gelişmesine yol açmıştır (Henze, 2019; Hill-Burnett, 1979; Mondal & Das, 2016). Bu disiplinler

arası yaklaşım, akademik alanlarda uzmanlaşmanın artması nedeniyle gerekli hale gelmiş ve eğitim olgularına daha geniş bir bakış açısı sağlamıştır (Shunk & Goldstein, 1964). Ancak antropoloji ve eğitim, psikoloji ve eğitim arasındaki ilişkiye kıyasla daha düzensiz bir iletişimle, zayıf bir ilişki sürdürmektedir (Brameld & Sullivan, 1961). Dolayısıyla kimi araştırmacılar tarafından Eğitim Antropolojisi yeni bir yaklaşım olarak kabul edilse de bu alanın ayrı bir disiplin olarak ele alınabilmesi için çok sayıda nitelikli bilimsel çalışmalarla desteklenmesi ve güçlendirilmesi gerekmektedir.

Eğitim Antropolojisini ayrı bir bilim dalı olarak ele almak yerine, antropolojik ilkelerin ve yöntemlerin eğitime uyarlanabilirliği üzerinden ilerlemek daha pragmatik bir yaklaşım sunmaktadır. Antropoloji, kültürlerin ve toplumların yapı taşlarını inceleyen geniş bir disiplin olarak, eğitime önemli bir kavramsal çerçeve sunmaktadır. Ancak, bu çerçevenin doğrudan bir alt disiplin olarak değil, eğitime hizmet eden bir araç olarak kullanılması hem teorik hem de pratik anlamda daha etkili olabilir. Örneğin, antropolojinin araştırma alanlarından olan kültürel farklılıkların eğitim süreçlerindeki etkisini anlamak için nitel araştırma yöntemleri aracılığıyla çalışmaların gerçekleştirilmesi, öğretim programlarının daha kapsayıcı ve duyarlı hale getirilmesine katkıda bulunabilir. Eğitimde antropolojik araştırmalar, kültürel bağlamların hem resmi hem de gayri resmi ortamlarda öğretme ve öğrenme süreçlerini nasıl şekillendirdiğini anlamaya odaklanmaktadır. Bu araştırmalar, örgün eğitimin sosyal eşitsizlikleri hem azaltma hem de artırma yollarını ele almaktadır (Henze, 2019; Mondal & Das, 2016). Eğitimde antropolojik yaklaşımlar arasında kültürler arası çalışmalar, okul etnografisi ve büyük ölçekli araştırma çalışmalarında disiplinler arası yaklaşımlar yer almaktadır (Masemann, 1976). Eğitimde antropolojik yaklaşım, kişilik odaklı öğrenme modeli, öğrenci merkezli öğrenme modeli ve bireysel öğretim yaklaşımının yanı sıra probleme dayalı öğrenme ve vaka çalışması gibi etkili öğretim yöntemlerini içermektedir (Holubnycha ve diğerleri, 2023). Bu araştırmalar; eşitsizlik, kültür, cinsiyet ve kimlik gibi daha geniş sosyal konularla ilişkili olarak öğrenme-öğretme süreçlerine ve eğitime odaklanmaktadır (Rodríguez-Mejía, 2021). Eğitimde antropolojik araştırmalar, Eğitim antropolojisi, enformel ve örgün eğitim de dahil olmak üzere eğitimin kültürel yönlerine odaklanmakta ve temel teorik kavramlar arasında kültürel aktarım, kültürleşme, sosyalleşme, okullaşma ve eşitsizlik yer almakta olup (Mondal & Das, 2016), antropolojik kavram ve ilkeler, eğitimin temelleri, müfredat geliştirme, kültür çalışmaları, sınıf içi etkileşimler, çok kültürlü eğitim ve eğitim araştırmaları bu araştırmaların önemli konu alanlarındandır (Raaj, 2023).

Sosyal Antropoloji; kültür, eleştiri ve değişime odaklanarak, yönetsel öğrenmeyi geliştirerek ve açıklık tutumunu teşvik ederek yönetim alanındaki çok disiplinli araştırmalara bilgi sağlayabilir (Linstead, 1997). Ancak Antropoloji araştırmaları ve Antropolojinin eğitime uyarlanması, eğitim politikası ve uygulamalarındaki yapısal eşitsizlikleri etkili bir şekilde sorgulamakla birlikte, akademik başarının önündeki engeller olarak da yanlış yorumlanabilmektedir (González, 2010). Çünkü Sosyal Antropoloji ve eğitim, yakın çalışma ilişkilerine sahiptir, ancak genellikle birbirlerinin ayrıntılarına ve sorunlarına aşina değildir (Eggan, 1957). Ayrıca çağdaş antropologların birçoğu, okulların kimliklerin ve güç ilişkilerinin yapılandırılmasındaki rolünü ihmal etmekte, bu da eğitim söylemlerine ve uygulamalarına yeterince dikkat edilmemesine yol açmaktadır (Levinson, 1999). Ancak buna karşın, Antropoloji araştırmaları, eğitim politikası ve uygulamalarındaki yapısal eşitsizlikleri etkin bir şekilde sorgulayarak eğitim politikasını etkilemekte ve eğitimdeki ikili karşıtlıklara meydan okumaktadır (González, 2010). Yapılan araştırmalar bu yönüyle eğitim politikalarının belirlenmesinde ve öğrenme süreçlerinde önemli bir katkı sağlamaktadır. Antropolojinin eğitime uyarlanması, öğrencilerin eğitim ve öğretimin

temellerine eleştirel yaklaşmalarını kolaylaştırmakta ve potansiyel olarak eğitim politikalarında değişikliklere yol açmaktadır (Sánchez, 2013). Dolayısıyla Eğitim Antropolojisi yerine eğitimde antropolojik yaklaşımların daha etkili sonuçlar verebileceği söylenebilir.

Eğitime antropolojik yaklaşım, pedagojik bilimlerin metodolojik bir çekirdeği ve modern bir paradigmasıdır ve ana hedef ve değer olarak insana odaklanmaktadır (Holubnycha ve diğerleri, 2023). Eğitimde antropolojik ilkelerin ve perspektiflerin etkili bir şekilde uygulanması, öğrenme süreçlerini daha kapsamlı bir şekilde anlamak ve öğrencilerin kültürel bağlamlarını dikkate almak açısından büyük önem taşımaktadır. Eğitimin Kültürel Antropolojisi, kültürel çeşitlilik, çok kültürlülük ve çok kültürlü eğitimi ele almak için bir araştırma perspektifi sunmaktadır (Drozdowicz, 2019). Eğitimde Kültürel Antropoloji, kültürel çeşitliliğin tanınmasına yardımcı olmakta, öğretme ve öğrenmede kültürel açıdan duyarlı yaklaşımlara duyulan ihtiyacı vurgulamakta ve kültürel çeşitliliği yansıtan eğitim ortamlarını teşvik etmektedir (Huang, 2023). Özellikle Kültürel Antropoloji, toplumun ve kültürün eğitim üzerindeki etkisinin daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağlayarak, eğitim olgularının ve karar alma süreçlerinin analizinde aktif olarak yer almaktadır (Belle, 1972). Eğitimde antropolojik araştırmalar, insanların davranış biçimlerindeki çeşitlilik farklılıkları vurgulayarak çok kültürlü eğitimde öğrencilerin eğitim çıktılarını olumlu yönde etkilemektedir (Elia ve diğerleri, 2023). Antropoloji, kültürel dinamiklerin eğitime etkisini incelerken, öğrencilerin farklı kültürel geçmişlerinden kaynaklanan ihtiyaçlarını daha iyi anlamaya yardımcı olabilir (Levinson & Holland, 1996). Ayrıca, eğitimde antropolojik perspektifler, öğrencilerin kültürel kimliklerini ve toplumsal rollerini nasıl şekillendirdiklerini analiz etmeye olanak tanımaktadır (Erickson, 1987). Bu yaklaşım, eğitimde çok kültürlülüğün önemini vurgularken, eğitimin sadece akademik bilgi aktarımı olmadığını, aynı zamanda kültürel bir süreç olduğunu da ortaya koymaktadır (González, 2005). Eğitim sistemleri, bu tür antropolojik yaklaşımları benimseyerek daha kapsayıcı ve anlamlı öğrenme deneyimleri sağlayabilir (Gay, 2018).

Özetle, eğitimde antropolojik araştırmalar, eğitimin sadece bireysel öğrenme süreçlerine odaklanmadığını, aynı zamanda toplumsal yapılar ve kültürel normlar tarafından şekillendiğini savunmaktadır. Eğitim, toplumların değerlerinin, ideolojilerinin ve kültürel beklentilerinin yeniden üretildiği bir alan olarak görülmekte ve bu bağlamda Eğitim Antropolojisi, eğitimin kültürel bağlamını inceleyerek daha geniş sosyal yapıların nasıl etkilediğini anlamaya çalışmaktadır (Ogbu, 1981). Ancak bu yaklaşımın eğitim bilimleri içinde bağımsız bir disiplin olup olmaması gerektiği hala tartışmalıdır. Bazı uzmanlar, Eğitim Antropolojisinin, eğitimi daha derin bir toplumsal ve kültürel analizle inceleyerek, pedagojik araştırmaları ve uygulamaları zenginleştirdiğini belirtmektedir (Erickson, 1997). Bununla birlikte, diğer araştırmacılar bu yaklaşımın daha çok sosyoloji veya kültürel çalışmaların bir alt dalı olarak kalması gerektiğini öne sürmektedir. Bu tartışma, Eğitim Antropolojisinin sınırlarının belirlenmesindeki zorlukları da beraberinde getirmektedir. Eğitim, bireysel öğrenme süreçlerinin ötesine geçip toplumsal değişim ve kimlik oluşumuna katkı sağladığından, antropolojik perspektiflerin eğitime uygulanması, eğitim politikaları ve uygulamalarının daha kapsamlı bir şekilde ele alınmasını sağlamaktadır (Levinson, 1996). Ancak, bu disiplinin kendine has metodolojiler ve teorik çerçeveler geliştirmesi gerektiği ve diğer disiplinlerden bağımsız olarak ele alınmasının eğitimi daha bütüncül bir perspektifle anlamamıza yardımcı olabileceği düşüncesi de öne çıkmaktadır (Anderson-Levitt, 2003). Bu bağlamda, Eğitim Antropolojisinin eğitim bilimlerinin bir alt dalı mı yoksa bağımsız bir disiplin mi olduğu sorusu, alandaki teorik gelişmelere ve metodolojik yeniliklere bağlı olarak tartışılmaya devam etmektedir. Eğitim Antropolojisinin bağımsız bir

disiplin olarak konumlanması konusundaki tartışmalar, alanın potansiyelini ve sınırlarını anlamada kritik bir öneme sahiptir.

Eğitim Antropolojisinin disiplinler arası doğası, onu diğer eğitim bilimleri alt disiplinlerinden ayıran önemli bir özelliktir. Eğitim Psikolojisi, birey düzeyinde öğrenme süreçlerine odaklanırken, Eğitim Sosyolojisi daha çok makro düzeyde toplumsal yapıların eğitimi nasıl etkilediğini ele almaktadır. Buna karşın, Eğitim Antropolojisi, bireysel, toplumsal ve kültürel unsurların kesişim noktasında çalışmaktadır. Örneğin, bir sınıfta farklı etnik geçmişlerden gelen öğrencilerin öğrenme deneyimlerini inceleyen bir Eğitim Antropoloğu, yalnızca bireysel psikolojik faktörlere değil, aynı zamanda toplumsal normlara, kültürel değerler sistemine ve tarihsel bağlama da odaklanmaktadır. Ayrıca, Eğitim Antropolojisinin ayrı bir bilim dalı olarak adlandırılması, alanın uygulama odaklı yapısını sınırlayabilir. Teorik derinlik açısından antropoloji kendi içinde zengin bir alandır, ancak eğitime yönelik katkıları, teoriden ziyade uygulama düzeyinde belirginleşmektedir. Örneğin, sınıf içi etkileşimlerin incelenmesi veya müfredatların kültürel bağlamlara göre uyarlanması gibi somut alanlarda antropolojik bakış açılarından faydalanmak, eğitime daha doğrudan ve somut bir katkı sağlamaktadır. Sonuç olarak, Eğitim Antropolojisinin bağımsız bir disiplin olarak konumlanması yerine, antropolojinin yöntem ve ilkelerinin eğitime uygun şekilde uyarlanması, daha işlevsel bir yaklaşımı temsil etmektedir. Bu, disiplinler arası iş birliğini desteklerken, eğitimin temel amacı olan bireylerin sosyal ve kültürel bağlamlarda etkin bir şekilde öğrenmesini sağlama hedefine de daha fazla hizmet etmektedir. Özellikle günümüzün karmaşık ve çeşitlilik gösteren eğitim ortamlarında, antropolojik perspektifin eğitime katacağı değerin, teoriden ziyade uygulamaya yönelik bir yaklaşımla daha net bir şekilde ortaya çıkması beklenmektedir.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazar(lar) aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadır(lar):

1- Bu araştırma, 14th International Congress on Social, Humanities, Administrative, and Educational Sciences in a Changing World kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur (6-8 Kasım, 2024, Ankara, Türkiye).

2- Sistematik derleme olan bu makalede etik kurulu izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektiren bir durum yoktur.

3- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız
Çıkar Çatışması: Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek: Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

Anderson-Levitt, K. M. (2003). *Local meanings, global schooling: Anthropology and world culture theory*. Palgrave Macmillan.

Anderson-Levitt, K. M. (2012). *Anthropologies of education: a global guide to ethnographic studies of learning and schooling.* Berghahn Books.

Apple, M. W. (2012). *Education and power* (2nd ed.). Routledge.

Arciszewska, H. (2023). Multiculturalism as a cultural, social and political phenomenon. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*, *616*(1), 3-16. https://doi.org/10.5604/01.3001.0016.2399.

Astuti, R., & Bloch, M. (2012). Anthropologists as cognitive scientists. *Topics in cognitive science*, *4*(3), 453-61. https://doi.org/10.1111/j.1756-8765.2012.01191.x.

Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Prentice-Hall.

Banks, J. (1993). Multicultural Education: historical development, dimensions, and practice. *Review of Research in Education*, *19*(1), 3-49. https://doi.org/10.3102/0091732X019001003.

Banks, J. A. (2015). *Cultural diversity and education: Foundations, curriculum, and teaching*. Routledge.

Barfield, T. (1998). *The dictionary of anthropology*. Wiley-Blackwell.

Bates, D. G. (2005). *Human adaptive strategies: Ecology, culture, and politics*. Pearson.

Bauman, Z. (2004). Culture and management. *Parallax*, *10*(2), 63-72. https://doi.org/10.1080/1353464042000208521.

Belle, T. (1972). An anthropological framework for studying education. *Teachers College Record: The Voice of Scholarship in Education*, *73*(4), 1-20. https://doi.org/10.1177/016146817207300401.

Bennardo, G. (1998), Linguistic anthropology. *American Anthropologist, 100*(3), 798-799. https://doi.org/10.1525/aa.1998.100.3.798

Berger, P. L., & Luckmann, T. (1967). *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge.* Anchor.

Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology: An International Review, 46*(1), 5-34. https://doi.org/10.1080/026999497378467

Biesta, G. (2010). *Good education in an age of measurement: Ethics, politics, democracy*. Paradigm Publishers.

Blumer, H. (1969). *Symbolic interactionism: Perspective and method*. Prentice-Hall.

Bochkarev, V. (2021). Archaeology at the crossroads between the humanities and natural sciences. *Vestnik of Saint Petersburg University History*, *66*(2), 516-530. https://doi.org/10.21638/11701/spbu02.2021.212

Bourdieu, P. (1977). *Outline of a theory of practice.* Cambridge University Press.

Bourdieu, P., & Passeron, J. C. (1990). *Reproduction in education, society, and culture* (2nd ed.). Sage Publications.

Brameld, T., & Sullivan, E. (1961). Anthropology and education. *Review of Educational Research*, *31*(1), 70-79. https://doi.org/10.3102/00346543031001070.

Buluç, B. (2013). Örgüt kültürü ve iklimi. S. Özdemir (Ed.). *Eğitim yönetiminde kuram ve uygulama* içinde. (ss.101-128). Pegem Akademi.

Charmaz, K. (2006). *Constructing grounded theory: A practical guide through qualitative analysis*. Sage Publications.

Citrin, J., Sears, D., Muste, C., & Wong, C. (2001). Multiculturalism in American public opinion. *British Journal of Political Science*, *31*(2), 247-275. https://doi.org/10.1017/S0007123401000102.

Clark, W. (1939). Scope and limitations of physical anthropology. *Nature*, *144*, 804-807. https://doi.org/10.1038/144804A0.

Clarke, J. (2011). What is a systematic review?. *Evidence Based Nursing*, *14*, 64-64. https://doi.org/10.1136/ebn.2011.0049.

Crawford, P., Brown, B., Baker, C., Tischler, V., & Abrams, B. (2015). Anthropology and the study of culture. *Health humanities* içinde. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9781137282613_2

Crisp, R., & Turner, R. (2011). Cognitive adaptation to the experience of social and cultural diversity. *Psychological Bulletin*, *137*(2), 242-66. https://doi.org/10.1037/a0021840.

Cole, M. (1996). *Cultural psychology: A once and future discipline*. Harvard University Press.

Colton, H. (1942). Archaeology and the reconstruction of history. *American Antiquity*, *8*(1), 33-40. https://doi.org/10.2307/275633.

Crossley, M., & Tikly, L. (2004). Postcolonial perspectives and comparative and ınternational research in education: a critical ıntroduction. *Comparative Education*, *40*(2), 147–156. http://www.jstor.org/stable/4134646

Darder, A. (2017). *Reinventing Paulo Freire: A pedagogy of love*. Routledge.

Dewey, J. (1938). *Experience and education*. Free Press.

Dickinson, J. (2002). Reading the field: the shape of linguistic anthropology. *Current Anthropology*, *43*(2), 337-338. https://doi.org/10.1086/339382.

Droessler, J., & Wilke, C. (1984). Physical anthropology literature: Online access. *Reference Services Review, 12*(2), 22-26. https://doi.org/10.1108/EB048853.

Drozdowicz, J. (2019). Culture in its holistic and differential aspect, in anthropology and educational studies. *Kultura-Społeczeństwo-Edukacja*, *1*(11), 97-118. https://doi.org/10.14746/KSE.2017.11.7.

Duranti, A. (1997). The scope of linguistic anthropology. *Linguistic anthropology* içinde. (pp. 1–22). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9780511810190.002.

Durkheim, E. (1893). *The division of labor in society*. MacMillan.

Durkheim, E. (1961). *Moral education: A study in the theory and application of the sociology of education*. Free Press.

Eger, L., & Egerová, D. (2022). The relation between leadership and expected results from the educational process within school culture. *Journal of Elementary Education, 16*(1), 1-19. https://doi.org/10.18690/rei.16.1.2684.

Eggan, F. (1957). Social anthropology and the educational system. *The School Review, 65*(3), 247-259. https://doi.org/10.1086/442396.

Elia, R., Neviyarni, & Murni, I. (2023). Implikasi Antropologi dalam sistem pendidikan di Indonesia. *Didaktik: Jurnal Ilmiah PGSD STKIP Subang, 9*(2), 1715-1722. https://doi.org/10.36989/didaktik.v9i2.892

Emin, M. N. (2018). *Türkiye'deki Suriyeli çocukların devlet okullarında karşılaştığı sorunlar: Ankara ili örneği*. Yüksek lisans tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.

Erickson, F. (1987). Transformation and school success: The politics and culture of educational achievement. *Anthropology & Education Quarterly, 18*(4), 335-356. https://doi.org/10.1525/aeq.1987.18.4.04x0023w

Erickson, F. (1997).Culture in society and in educational practices. *Multicultural education: Issues and perspectives, 3*, 32-60.

Eriksen, T. H. (2017). *What is anthropology?* Pluto Press.

Erol Emiroğlu, S. (2018). *Suriyeli sığınmacı çocukların eğitimi ve sorunları.* Yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.

Fox, R. (1987). Anthropology. J. Kuper (Ed.)., *Key topics of study* içinde. (pp.15). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003261599-1.

Freire, P. (2000). *Pedagogy of the oppressed*. Continuum.

Fuentes, A. (2010). The new biological anthropology: bringing Washburn's new physical anthropology into 2010 and beyond- The 2008 AAPA luncheon lecture. *American journal of physical anthropology, 143*(S51), 2-12. https://doi.org/10.1002/ajpa.21438.

Gay, G. (2018). *Culturally responsive teaching: Theory, research, and practice*. Teachers College Press.

Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures*. Basic Books.

Gellner, E. (1963). Nature and society in social anthropology. *Philosophy of Science, 30*(3), 236-251. https://doi.org/10.1086/287938.

Gencer, T. E. (2017). Göç ve eğitim ilişkisi üzerine bir değerlendirme: Suriyeli çocukların eğitim gereksinimi ve okullaşma süreçlerinde karşılaştıkları güçlükler. *Journal of International Social Research, 10*(54), 838-851. http://dx.doi.org/10.17719/jisr.20175434652

Giddens, A. (1984). *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. University of California Press.

Giddens, A. (2013). *Sociology*. Cambridge University Press.

Giroux, H. A. (2011). *On critical pedagogy*. Continuum.

Giroux, H. A. (1983). *Theory and resistance in education: A pedagogy for the opposition*. Bergin & Garvey.

Gocłowska, M., Ritter, S., & Hanel, P. (2020). Cultural Diversity. *Encyclopedia of Creativity*. https://doi.org/10.1016/b978-0-12-809324-5.23723-1.4

Goffman, E. (1959). *The presentation of self in everyday life*. Anchor.

Goldman, L. (1992). Linguistic anthropology. *Language in Society, 21*(4), 705–710. https://doi.org/10.1017/S0047404500015827.

González, N. (2004). Disciplining the discipline: Anthropology and the pursuit of quality education. *Educational Researcher*, *33*(1), 17-25. https://doi.org/10.3102/0013189X033005017.

González, N. (2005). Beyond culture: The hybridity of funds of knowledge. N. González, L. C. Moll, & C. Amanti (Eds.), *Funds of knowledge: Theorizing practices in households, communities, and classrooms* içinde. (pp. 29-46). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781410613462

González, N. (2010). Advocacy anthropology and education. *Current Anthropology*, *51*, S249-S258. https://doi.org/10.1086/653128.

Grusec, J. E., & Hastings, P. D. (Eds.). (2015). *Handbook of socialization: Theory and research*. Guilford Press.

Guyton, E., & Wesche, M. (2005). The multicultural efficacy scale: development, ıtem selection, and reliability. *Multicultural Perspectives*, *7*(4), 21-29. https://doi.org/10.1207/s15327892mcp0704_4.

Güçlü, M. (2022). *Eğitim antropolojisi.* Pegem Akademi.

Hammersley, M., & Atkinson, P. (2007). *Ethnography: Principles in practice*. Routledge.

Hastrup, K., & Hervik, P. (Eds.). (1994). *Social experience and anthropological knowledge*. Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203449646

Hatmono, P., S., L., Akhyar, M., & Djono, D. (2023). Multicultural educational values in learning history. *Science, Engineering, Education, and Development Studies (SEEDS): Conference Series, 6*(2), 141-146. https://doi.org/10.20961/seeds.v6i2.72410.

Haviland, W. A., Prins, H. E. L., Walrath, D., & McBride, B. (2008). *Kültürel antropoloji*. İ. D. Erguvan Sarıoğlu (Çev.). Kaknüs Yayınları.

Hawley, A. (1950). *Human ecology: A theory of community structure*. The Ronald Press Company.

Henze, R. (2019). Anthropology of education. *Oxford Research Encyclopedia of Anthropology*. https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190854584.013.10.

Herskovits, M. J. (1948). *Man and his works: The science of cultural anthropology*. Knopf.

Higgins-D'alessandro, A., & Sadh, D. (1998). The dimensions and measurement of school culture. *International Journal of Educational Research*, *27*(7), 553-569. https://doi.org/10.1016/S0883-0355(97)00054-2.

Hill-Burnett, J. (1979). Anthropology in relation to education. *American Behavioral Scientist*, *23*(2), 237 - 274. https://doi.org/10.1177/000276427902300205.

Holubnycha, L., Shchokina, T., & Soroka, N. (2023). The anthropological approach to education and modern training and learning methodology. *Educational Challenges*, *28*(1), 58-71. https://doi.org/10.34142/2709-7986.2023.28.1.05

Hooks, B. (1994). *Teaching to transgress: Education as the practice of freedom*. Routledge.

Howells, W. W. (1965). Some present aspects of physical anthropology. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, *357*(1), 127-133. https://doi.org/10.1177/000271626535700116.

Hu, A., Wu, X., Li, D., & Chen, T. (2022). Cultural reproduction and cultural mobility from a comparative perspective: mechanism-based elaboration and decomposition. *Comparative Education Review*, *66*(2), 253-279. https://doi.org/10.1086/718803.

Huang, M. (2023). Anthropological dimensions of modern educational culture: Theoretical analysis. *Journal of Contemporary Philosophical and Anthropological Studies*, *1*(1), 29-42. https://doi.org/10.59652/jcpas.v1i1.58.

Hymes, D. (1983). Essays in the history of linguistic anthropology. https://doi.org/10.1075/sihols.25.

Jæger, M., & Breen, R. (2016). A dynamic model of cultural reproduction. *American Journal of Sociology*, *121*(4), 1079-1115. https://doi.org/10.1086/684012.

Jurdak, M. (2016). School, society, and culture. *Learning and teaching real world problem solving in school mathematics* içinde. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-08204-2_2

Kincheloe, J. L. (2008). *Critical pedagogy primer*. Peter Lang.

Kiwan, N. & Meinhof, U.H. (2006). Perspectives on cultural diversity. Meinhof, U.H., Triandafyllidou, A. (eds). *Transcultural Europe* içinde. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9780230504318_4

Konaklı, T. (2019). Örgüt kültürü ve iklimi. N. Cemaloğlu & M. Özdemir (Ed.). *Eğitim yönetimi* içinde. (ss.315-347). Pegem Akademi.

Kottak, C. P. (2011). *Cultural anthropology: Appreciating cultural diversity*. McGraw-Hill.

Kultas, E. (2017). *Türkiye'de bulunan eğitim çağındaki Suriyeli mültecilerin eğitimi sorunu (Van İli örneği).* Yüksek lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.

Lareau, A. (2011). *Unequal childhoods: Class, race, and family life*. University of California Press.

Larsen, C., & Williams, L. (2012). Internationalizing Physical Anthropology. *Current Anthropology*, *53*, S139- S151. https://doi.org/10.1086/662292.

Lasker, G. (1970). Physical anthropology: the search for general processes and principles. *American Anthropologist*, *72*(1), 1-8 . https://doi.org/10.1525/AA.1970.72.1.02A00040

Leach, E. (1962). Classification in social anthropology. *Aslib Proceedings*, *14*(8), 239-242. https://doi.org/10.1108/EB049888.

Lee, S., Cha, Y., & Ham, S. (2023). The global ınstitutionalization of multicultural education as an academic discourse. *Societies*, *3*(8), 191. https://doi.org/10.3390/soc13080191.

Letenyei, L. (2021). *Cultural anthropology: History of theory*. Corvinus University of Budapest. https://doi.org/10.14267/978-963-503-857-2.

Levinson, B. (1999). Resituating the place of educational discourse in anthropology. *American Anthropologist*, *101*(3), 594-604. https://doi.org/10.1525/AA.1999.101.3.594.

Levinson, B. A. (1999). *Schooling the symbolic animal: Social and cultural dimensions of education*. Rowman & Littlefield.

Levinson, B. A., & Holland, D. (1996). The cultural production of the educated person: An introduction. B. A. Levinson, D. E. Foley, & D. C. Holland (Eds.), *The cultural production of the educated person: Critical ethnographies of schooling and local practice* içinde. (pp. 1-54). State University of New York Press.

Linstead, S. (1997). The social anthropology of management. *British Journal of Management*, *8*(1), 85-98. https://doi.org/10.1111/1467-8551.00042.

Linton, R. (1945). *The cultural background of personality*. Appleton-Century-Crofts.

Lu, Y., Scandurra, R., & Bonal, X. (2021). An integral model of cultural reproduction: The case of China. *Current Sociology*, *70*(6), 897-920. https://doi.org/10.1177/00113921211028626.

Maccoby, E. E. (2007). Historical overview of socialization research and theory. J. E. Grusec & P. D. Hastings (Eds.), *Handbook of socialization: Theory and research* içinde. (pp. 13-41). Guilford Press.

Masemann, V. (1976). Anthropological approaches to comparative education. *Comparative Education Review*, *20*(3), 368-380. https://doi.org/10.1086/445907.

Mazurkiewicz, P. (2020). Cultural diversity versus multiculturalism. *Chrześcijaństwo-Świat-Polityka*, (24), 229-250. https://doi.org/10.21697/csp.2020.24.1.29.

McElroy, A. (2015). Culture and reproduction. A. Bolin & P. Whelehan (Eds.), *The international encyclopedia of human sexuality* içinde. (pp.278-283). Wiley. https://doi.org/10.1002/9781118896877.wbiehs109

McLaren, P. (2015). *Life in schools: An introduction to critical pedagogy in the foundations of education*. Routledge.

Mead, G. H. (1934). *Mind, self, and society from the standpoint of a social behaviorist*. University of Chicago Press.

Merton, R. K. (1968). *Social theory and social structure*. Free Press.

Modood, T. (2013). *Multiculturalism: A civic idea*. Polity Press.

Monaghan, L. (2011). The expanding boundaries of linguistic anthropology: 2010 in perspective. *American Anthropologist*, *113*(2), 222-234. https://doi.org/10.1111/J.1548-1433.2011.01326.X.

Mondal, J., & Das, A. (2016). Education in culture: an anthropological approach. *International journal of research in social sciences*, *6*, 605-613.

Moran, E. F. (2006). *People and nature: An introduction to human ecological relations*. Blackwell Publishing.

Nai, X. (1988). What is archaeology? *Chinese Sociology & Anthropology*, *20*(4), 58–67. https://doi.org/10.2753/CSA0009-4625200458

Nahya, Z. N. (2020). *Eğitim antropolojisi: Sosyal, kültürel, linguistik ve etnografik boyutlarıyla eğitim*. Nobel Yayıncılık.

Nedumaran, M., & Suresh, R. (2022). Anthropology-An overview. *International Journal of Orofacial Biology*, *6*(1), 4-8. https://doi.org/10.56501/intjorofacbiol.v6i1.161.

Netting, R. (1965). A trial model of cultural ecology. *Anthropological Quarterly*, *38*(3), 81-96. https://doi.org/10.2307/3316868.

Netting, R. M. (1986). Cultural ecology. A. Kuper (Ed.). *The social science encyclopedia* içinde. (pp. 174-176). Routledge.

Oakes, J., Lipton, M., Anderson, L., & Stillman, J. (2018). Teaching to change the world. Routledge. https://doi.org/10.4324/9781351263443-12.

Ogbu, J. U. (1981). School ethnography: A multilevel approach. *Anthropology & Education Quarterly*, *12*(1), 3-29. https://doi.org/10.1525/aeq.1981.12.1.05x1281g

Orlove, B. S. (1980). Ecological anthropology. *Annual Review of Anthropology*, *9*(1), 235-273.

Özer, Y. Y., Komşuoğlu, A., & Ateşok, Z. Ö. (2016). Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitimi: sorunlar ve çözüm önerileri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *4*(37), 76-110. http://dx.doi.org/10.16992/ASOS.11696

Pakulski, J. (2014). Confusions about multiculturalism. *Journal of Sociology*, *50*(1), 23-36. https://doi.org/10.1177/1440783314522190.

Parkin, R., & Stone, L. (2004). *Kinship and family: An anthropological reader.* Blackwell Publishing.

Parsons, T. (1951). *The social system*. Routledge.

Petlák, E. (2019). School culture and the related ıssues. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*, *9*(1), 227-233. https://doi.org/10.33543/0901227233.

Raaj, S. (2023). Business anthropology and education: approaches, methodologies, and implications. *International Journal of Business Anthropology*, *13*(2). https://doi.org/10.33423/ijba.v13i2.6597.

Rapport, N., & Overing, J. (2000). *Social and cultural anthropology: The key concepts*. Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203451137

Reed-Danahay, D. (2019). 1.1 Anthropology. M. Wagner-Egelhaaf (Ed.), *Handbook of Autobiography/Autofiction* içinde.(pp.11-17). De Gruyter. https://doi.org/10.1515/9783110279818-002

Ritzer, G. (2011). *Sociological theory.* McGraw-Hill.

Roberts, E. (2015). Reproduction and cultural anthropology. W. D. Wright (Ed.)., *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* içinde. (pp. 450-456). Elsevier. https://doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.12239-1.

Rodríguez-Mejía, F. (2021). *Educational anthropology and engaged approaches to teaching and learning*. Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/ACREFORE/9780190854584.013.203.

Roșca, S. (2018). Cultural diversity: Conceptual approaches. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*, *37-38*, 249-256. https://doi.org/10.31861/MHPI2018.37-38.234-241.

Sánchez, C. (2013). Anthropology and initiation of teachers' training. *Anthropology In Action*, *20*, 11-19. https://doi.org/10.3167/AIA.2013.200303.

Schudson, M. (1989). How culture works. *Theory and Society*, *18*, 153-180. https://doi.org/10.1007/BF00160753.

Schwartz, T. (2001). Cultural meanings and psychodynamic processes in the development of personality. H. Schwartz (Ed.), *Symbolic and cultural meanings* içinde. (pp. 65-84). Cambridge University Press.

Senol, H., & Lesinger, F. (2018). The Relationship between instructional leadership style, trust and school culture. S. D. Goker (Ed.), *Leadership* içinde. IntechOpen. https://doi.org/10.5772/INTECHOPEN.75950.

Shunk, W., & Goldstein, B. (1964). Anthropology and education. *Review of Educational Research*, *34*(1), 71. https://doi.org/10.3102/00346543034001071

Siddaway, A., Wood, A., & Hedges, L. (2019). How to do a systematic review: a best practice guide for conducting and reporting narrative reviews, meta-analyses, and meta-syntheses. *Annual review of psychology*, *70*, 747-770. https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010418-102803.

Simmel, G. (1908). *Sociology: Inquiries into the construction of social forms*. Free Press.

Siyag, V. (2019). An introduction to anthropology: meaning and scope. *Indian Journal of Research in Anthropology*, *5*(2), 79-83. https://doi.org/10.21088/ijra.2454.9118.5219.5.

Sogunro, O. (2001). Toward multiculturalism: Implications of multicultural education for schools. *Multicultural Perspectives*, *3*(3), 19-33. https://doi.org/10.1207/S15327892MCP0303_5.

Spindler, G. (2000). *Fifty years of anthropology and education, 1950-2000: A Spindler anthology*. Routledge.

Spiro, M. (1999). Gender ideology and psychological reality: an essay on cultural reproduction. *The Journal of Asian Studies*, *58*(2), 581-582. https://doi.org/10.2307/2659490.

Swartz, D. L. (1997). *Culture and power: The sociology of Pierre Bourdieu*. University of Chicago Press.

Steward, J. H. (1955). *Theory of culture change: The methodology of multilinear evolution*. University of Illinois Press.

Sullivan, A. (2002). Bourdieu and education: How useful is Bourdieu's theory for researchers? *Netherlands Journal of Social Sciences*, *38*(2), 144-166.

Swidler, A. (1986). Culture in action: symbols and strategies. *American Sociological Review*, *51*(2), 273-286. https://doi.org/10.2307/2095521.

Tambolaš, A., Vujičić, L., & Jančec, L. (2023). Relationship between structural and social dimensions of school culture. *Frontiers in Education*, 7, 1-10. https://doi.org/10.3389/feduc.2022.1057706.

Tanay Akalın, A. (2016). *Türkiye'ye gelen Suriyeli göçmen çocukların eğitim sorunları*. Yüksek lisans tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul.

Tichnor-Wagner, A., Harrison, C., & Cohen-Vogel, L. (2016). Cultures of learning in effective high schools. *Educational Administration Quarterly*, *52*(4), 602-642. https://doi.org/10.1177/0013161X16644957.

Tryon, C., Pobiner, B., & Kauffman, R. (2010). Archaeology and human evolution. *Evolution: Education and Outreach*, *3*, 377-386. https://doi.org/10.1007/s12052-010-0246-9.

Tylor, E. B. (1871). *Primitive culture*. John Murray.

Uzunboylu, H., & Altay, O. (2019). State of affairs in multicultural education research: a content analysis. *Compare: A Journal of Comparative and International Education*, *51*(2), 278-297. https://doi.org/10.1080/03057925.2019.1622408.

Watson, R. (1976). Inference in Archaeology. *American Antiquity*, *41*(1), 58-66. https://doi.org/10.2307/279041.

Watson, P. (2009). Archaeology, anthropology, and the culture concept. *American Anthropologist*, *97*(4), 683-694. https://doi.org/10.1525/AA.1995.97.4.02A00110.

Wood, M. (2023). Measuring cultural diversity in text with word counts. *Social Psychology Quarterly*, *87*(3), 205-226. https://doi.org/10.1177/01902725231194356

Yarnell, R. (1963). Reciprocity in cultural ecology. *Economic Botany*, *17*, 333-336. https://doi.org/10.1007/BF02860142.

IBAD
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
Journal of Social Sciences

IBAD, 2024; (17): 245-254
DOI: 10.21733/ibad.1581286 **Kitap İncelemesi / Book Review**

Book Critique: A Comparative Analysis of Social Science and Public Health in Three Key Works

Kitap Eleştirisi: Üç Önemli Eserde Sosyal Bilimler ile Halk Sağlığının Karşılaştırmalı Analizi

Verda Tunalıgil[1*]

***Sorumlu yazar**
Corresponding author

[1] Dr. (MD, MPH, PhD), TR MoH Health Directorate of İstanbul, Türkiye
E-mail: verda@post.harvard.edu
ORCID: 0000-0002-4965-9231

Başvuru/Submitted: 07.11.2024
Son Düzeltme/Last Revision: 27.11.2024
Kabul/Accepted: 29.11.2024

Atıf bilgisi / Citation:
Tunaligil, V. (2024). Book critique: A comparative analysis of social science and public health in three key works. *IBAD Journal of Social Sciences* (*IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*), (17), 245-254.
https://doi.org/10.21733/ibad.1581286

***Turnitin* Similarity Index** 14%

ABSTRACT

This critique offers a comparative analysis of three seminal works that explore the intersection of social science and public health: "The Spirit Level: Why More Equal Societies Almost Always Do Better" by Wilkinson and Pickett, "The Health Gap: The Challenge of an Unequal World" by Marmot, and "Social Determinants of Health: The Solid Facts" edited by Marmot and Wilkinson. Each book examines how social inequalities, particularly income disparity, education, and employment, shape health outcomes, advocating for systemic changes to address these disparities. The critique emphasizes their shared focus on the social determinants of health, but highlights distinct contributions: The first book focuses on income inequality, the second explores global health disparities, and the third offers a multidisciplinary perspective on the broader social factors influencing health. These works collectively form an interdisciplinary framework that links social science to public health, advocating for policies that address the root causes of health inequities.

Keywords: social determinants of health, inequalities and inequities, global health disparities, interdisciplinary framework, public policy

ÖZ

Bu kitap eleştiri, sosyal bilimler ile halk sağlığı arasındaki kesişimi inceleyen üç önemli eseri karşılaştırmalı olarak incelemektedir. Wilkinson ve Pickett'in "Su Terazisi: Neden Daha Eşit Toplumlar, Neredeyse Her Zaman, Daha İyi Durumdadır?," Marmot'un "Sağlık Açığı: Eşitsiz Bir Dünyanın Meydan Okuması" ve Marmot ile Wilkinson'un editörlüğünde "Sağlığın Sosyal Belirleyicileri: Kati Gerçekler" isimli kitapları incelenmiştir. Üç çalışma da sosyal eşitsizliklerin, gelir farklarının, eğitim ve istihdamın sağlık üzerindeki etkilerini incelemekte ve çözüm önerisi niteliğinde sistemli değişiklikleri savunmaktadır. Eleştiride, kitapların ortak teması olan, "sağlığın sosyal belirleyicilerine" odaklanılmıştır. Yapılan değerlendirme sonucunda, her bir eserin farklı açıdan sunduğu katkılar vurgulanmıştır. İlk kitap gelir eşitsizliğini, ikinci kitap sağlıkta küresel eşitsizlikleri, üçüncü kitap ise, sağlık üzerinde etkili olan sosyal faktörleri, daha geniş ve disiplinler arası bir bakış açısıyla sunmaktadır. Kitaplar, sosyal bilimlerle halk sağlığını birbirine bağlayan bir çerçeve oluşturmaları yönüyle incelenmiştir. Yürütülen araştırma sonucunda, sağlık eşitsizliklerinin kökenine inen politikaların gerekliliği savunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: sağlığın sosyal belirleyicileri, eşitsizlikler ve adaletsizlikler, sağlıkta küresel eşitsizlikler, disiplinler arası çerçeve, kamu politikası

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

INTRODUCTION

In recent years, the relationship between social inequalities and public health has become an increasingly central concern in both academic and policy discussions. There is growing concern over social inequalities and public health. Persistent health disparities and the root causes of health inequalities need to be addressed (McCartney, Dickie, Escobar, & Collins, 2021).

Three critical books that combine themes of social sciences and public health is are "The Spirit Level: Why More Equal Societies Almost Always Do Better" by Richard Wilkinson and Kate Pickett, "The Health Gap: The Challenge of an Unequal World" by Michael Marmot, and "Social Determinants of Health: The Solid Facts" by Michael Marmot and Richard Wilkinson (Editors). These books examine this intersection through the lens of social science, offering critical insights into how structural inequalities impact public health outcomes. Each work contributes uniquely to the convergence, but together, they form a powerful and interdisciplinary framework for understanding the profound ways in which social and economic structures shape health.

"THE SPIRIT LEVEL: WHY MORE EQUAL SOCIETIES ALMOST ALWAYS DO BETTER"

Richard Wilkinson, Kate Pickett

This book examines how income inequality impacts various social and health outcomes, drawing on data from multiple countries. It argues that societies with lower income inequality tend to have better public health, lower crime rates, higher educational attainment, and improved overall social outcomes. The authors highlight that greater income equality is strongly linked to better performance in areas such as education, mental health, life expectancy, and social mobility. By emphasizing the intersection of social science, economics, and public health, the book makes a compelling case that reducing social inequalities can improve public health outcomes. It's a thought-provoking read. The thesis is bold and straightforward (Wilkinson & Pickett, 2009) **[Image 1]**. An editorial supports the argument made in "The Spirit Level" by emphasizing the broad health impacts of income inequality. While the book highlights how more equal societies tend to have better overall outcomes, the article focuses on the "mortality gradient," showing that inequality affects health across all social classes, not just the poorest. Both works argue for addressing social determinants of health (Hull, 2010).

The book highlights the intersection between social sciences and public health by framing health disparities as stemming from broader social and economic contexts rather than just access to medical care. They argue that inequality, shaped by structural forces like income disparity and social policies, is a fundamental cause of health inequities. This perspective directly challenges the traditional biomedical model, shifting the focus from individual behaviors to systemic factors that affect population health. By integrating social science insights, their approach calls for public health strategies that address the root causes of inequality, advocating for a more comprehensive, societal-level approach to improving health outcomes.

"THE HEALTH GAP: THE CHALLENGE OF AN UNEQUAL WORLD"

Michael Marmot

Michael Marmot's "The Health Gap" builds on his previous work, notably the Whitehall Studies, to explore the global and local dimensions of health inequality. Marmot argues that health disparities are not inevitable but are the result of social, economic, and political decisions. Central to Marmot's analysis is the concept of the "social gradient" in health, which describes

how health outcomes improve as one moves up the social hierarchy. The book posits that the root causes of health inequality lie in the conditions in which people are born, grow, live, work, and age, conditions that are themselves shaped by social policies. In his book, Michael Marmot explores the deep and persistent disparities in health across different social and economic groups. He argues that social inequalities, such as differences in income, education, and access to health care, are key determinants of health outcomes, with those in lower socio-economic positions experiencing significantly worse health. Marmot presents compelling evidence that these inequalities are not only a matter of individual lifestyle choices but are shaped by structural factors that perpetuate disadvantage. He emphasizes the need for societal reforms to address these disparities, advocating for policies that reduce social inequities and promote fairer distribution of resources, ultimately improving health for all. The book calls for a broader, more holistic understanding of health that includes social justice as a central component (Marmot, 2016) **[Image 1]**. In a journal article the following year, the author argues that health inequalities are driven by social and economic conditions, not just individual choices. He highlights the stark contrast between poverty in affluent societies and stresses the need for action to reduce inequities, particularly among children, low-income and disadvantaged groups, workers, and older adults. Marmot emphasizes the importance of early childhood development, education, and improving working conditions to reduce health disparities across the life course. He advocates for systemic change, calling for policies that address these issues from local to global levels. The article concludes with a message of hope, showing that meaningful change is possible with the right commitment and evidence-based actions. (Marmot, 2017a). The commentaries on the symposium article, by the same and scholars, critically examined a range of issues, including social determinants of health, social discrimination, social justice, social responsibility, and the complexities and uncertainties inherent in addressing health disparities (Bhugra, 2017; Marmot, 2017b; Reeves, 2017).

In terms of the intersection between social science and public health, "The Health Gap" emphasizes the importance of addressing the social determinants of health, such as income, education, and employment, through policy interventions. Marmot's writing provides a critical insight into the ways that social science frameworks can illuminate public health challenges. He extends the analysis of social inequalities into the realm of global health, showing how disparities in health outcomes are not confined to wealthy nations but are global phenomena that require urgent attention and action. This global perspective is key, as the author shows how health disparities are not just local issues, but are deeply intertwined with international economic and political structures.

"SOCIAL DETERMINANTS OF HEALTH: THE SOLID FACTS"

Michael Marmot, Richard Wilkinson (Editors)

Edited by Michael Marmot and Richard Wilkinson, this book examines how social, economic, and environmental factors influence health outcomes. It explores how conditions like income inequality, education, employment, housing, and health care access affect individual and population health. The book highlights the link between social factors and health, showing that poorer individuals often experience worse health and shorter lifespans. It also addresses psychological and social influences such as stress, early life conditions, social exclusion, and working environments. Emphasizing the role of public policy, the editors argue that health is shaped not just by individual behaviors or medical care, but by the broader social conditions people live in. Drawing on interdisciplinary research, the book advocates for systemic policy

changes to reduce health disparities and promote health equity, particularly for disadvantaged populations (Wilkinson & Marmot, 2003) **[Image 1]**.

The book compiles contributions on the social gradient, stress, early life, social exclusion, work, unemployment, socia support, addiction, food, transport from leading experts in public health and social science to explore how social, environmental, and economic factors affect health outcomes across different populations. The social determinants framework, in this volume, is expanded to include considerations of race, gender, and global economic systems, as well as access to education, health care, and housing. The book's strength lies in its multidisciplinary approach. By including contributions from economists, sociologists, and epidemiologists, the collection emphasizes the value of social science in public health, showing how an interdisciplinary approach is essential for understanding and addressing health inequities. This volume effectively bridges theory and practice, linking the academic insights of social science to practical public health strategies and interventions. It offers a comprehensive look at the role of social factors in health and provides evidence-based policy recommendations to address the root causes of health disparities.

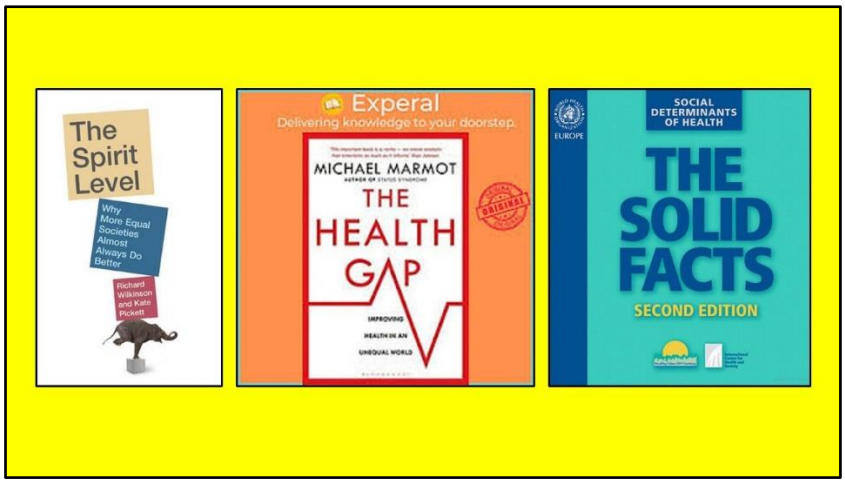

Image 1. *The anterior covers of books, "The Spirit Level: Why More Equal Societies Almost Always Do Better" by Richard Wilkinson and Kate Pickett, "The Health Gap: The Challenge of an Unequal World" by Michael Marmot, and "Social Determinants of Health: The Solid Facts" by Michael Marmot and Richard Wilkinson (Editors).*

THEMES AND INTERSECTIONS OF SOCIAL SCIENCE AND PUBLIC HEALTH

Across all three works, the integration of social science into public health analysis is a dominant theme. Each book argues that health is not merely an individual or biological phenomenon but is deeply embedded in social structures. The influence of factors such as income inequality, education, employment, social support, and living conditions on health is highlighted repeatedly. What these books collectively demonstrate is that addressing public health challenges requires a broad, systemic approach that goes beyond health care systems and touches upon social, political, and economic policies.

The role of inequality

Inequality is central to all three works. Whether it's the national-level income inequality discussed in "The Spirit Level" or the global health disparities outlined in "The Health Gap",

the relationship between inequality and health is a recurring focus. Social science theories, such as the concept of the "social gradient," are employed to show that societies with less inequality tend to have better public health outcomes overall, with a more equitable distribution of well-being across social groups.

Social determinants framework

All three books argue that social determinants—conditions like housing, education, and employment—are fundamental to understanding health disparities. This theme connects the two fields of social science and public health, where policies aimed at improving social conditions are seen as essential for improving public health. The books advocate for upstream interventions, targeting the root causes of health inequities rather than simply addressing the symptoms.

Global perspectives

While much of the public health discourse has historically been concerned with localized issues, both "The Health Gap" and "Social Determinants of Health: The Solid Facts" take a global approach. They argue that health inequities are not just domestic problems but are linked to global economic systems, trade policies, and international health disparities. This global perspective challenges the traditional boundaries between "local" public health and broader social science concerns.

Policy implications

A recurring focus across the works is the need for policy changes. Both "The Spirit Level" and "The Health Gap" call for redistributive policies, such as progressive taxation, better access to education, and the strengthening of social safety nets, in order to reduce inequality and improve population health. In "Social Determinants of Health", the contributors stress the importance of evidence-based policies that can address the complex, interrelated factors contributing to health disparities.

Challenges and limitations in implementing policy recommendations

While the books under review collectively argue for sweeping policy changes to address health inequalities, the practical implementation of these recommendations presents significant challenges. One of the most notable concerns is the feasibility of redistributive policies like progressive taxation, which, while potentially effective in reducing income inequality, may face strong political resistance, particularly in countries with entrenched neoliberal economic policies. Critics argue that the focus on income redistribution oversimplifies the complex causes of health inequities, potentially overlooking other influential factors such as cultural attitudes, individual behaviors, or the role of private sector actors in shaping health care access.

The concept of the "social gradient," the idea that health outcomes improve as inequality decreases, has furthermore been critiqued for its potential oversimplification of the relationship between inequality and health. Some argue that focusing primarily on income inequality may ignore other dimensions of inequality, such as race, gender, and education, which also play critical roles in shaping health outcomes. Debates persist over the interpretation of income inequality data, with some questioning whether the correlation between inequality and health outcomes is as robust as suggested. In some contexts, countries with high levels of income inequality, still exhibit pockets of excellent health care outcomes,

suggesting that factors beyond income distribution may be at play. While the policy recommendations outlined in these books are compelling, their practical application requires a comprehensize understanding of the socio-political contexts in which they are proposed, as well as an acknowledgment of the multifaceted nature of health disparities.

COMPARING AND CONTRASTING THE THREE BOOKS ON THE THEMES OF SOCIAL SCIENCES AND PUBLIC HEALTH

Table 1. *A comparative outline comparing and contrasting the three books on the themes of social sciences and public health.*

	"The Spirit Level: Why More Equal Societies Almost Always Do Better"	**"The Health Gap: The Challenge of an Unequal World"**	**"Social Determinants of Health: The Solid Facts"**
Authors/Editors	Richard Wilkinson, Kate Pickett	Michael Marmot	Michael Marmot, Richard Wilkinson (Editors)
Primary focus	Examines the correlation between income inequality and social outcomes like health, crime, and education.	Explores global health disparities, focusing on the social determinants of health and the "social gradient."	A compilation of essays examining how social, economic, and environmental factors influence health outcomes.
Key thesis	Societies with less income inequality tend to have better overall outcomes (health, education, crime).	Health inequalities are largely determined by social, economic, and political factors; these inequalities are preventable.	Health is determined not just by medical care, but by a range of social, economic, and environmental factors.
Social science approach	Uses cross-national data to show how income inequality affects a variety of social and health outcomes.	The social gradient in health: those lower on the social ladder experience worse health, which is shaped by the conditions in which they live.	Multidisciplinary approach, combining insights from economists, sociologists, and epidemiologists to understand health disparities.
Public health perspective	Advocates for addressing inequality as a means to improve public health outcomes, moving beyond the biomedical model.	Argues that health inequities are shaped by the social determinants of health, calling for policy reform to address these disparities.	Highlights the importance of tackling social determinants (education, housing, employment, etc.) through systemic change to improve health.
Global vs. local focus	Primarily focuses on cross-country comparisons but includes some local examples.	Explores health disparities on both global and local scales, emphasizing how social and economic policies affect health across countries.	Primarily focused on global and national contexts, addressing health disparities in both wealthy and low-income countries.

Evidence base	Relies heavily on statistical data comparing countries with varying levels of income inequality.	Uses a wide range of research, including Marmot's own studies like the Whitehall Studies, to show how health is affected by socio-economic conditions.	Presents a collection of research studies and essays from global experts on social determinants of health.
Policy implications	Advocates for redistributive policies (e.g., progressive taxation, reducing income inequality) to improve societal health.	Emphasizes the need for societal reforms that reduce inequalities in education, income, and health care access.	Calls for comprehensive policy changes at local, national, and global levels to address social determinants and reduce health inequities.
Interdisciplinary approach	Primarily social science (economics, sociology) with a focus on statistical analysis.	Incorporates insights from public health, social sciences, and policy studies.	Strong interdisciplinary focus, combining public health, economics, sociology, and policy studies.
Impact of structural inequalities	Strong emphasis on the role of income inequality in shaping social and health outcomes.	Health disparities are deeply rooted in structural inequalities (e.g., class, gender, race).	Focuses on how broader social and environmental structures influence health, not just individual behavior.
Critiques of current systems	Critiques current capitalist models that perpetuate inequality, advocating for more equitable systems.	Critiques current policies that fail to address the root causes of health disparities, advocating for more equitable health systems globally.	Critiques current health systems that focus on individual behavior rather than addressing social causes of health inequalities.
Target audience	General public, policymakers, and those interested in the relationship between inequality and societal outcomes.	Academics, policymakers, and those interested in understanding global health inequalities and how to address them.	Academics, researchers, and public health professionals interested in social determinants and policy solutions.
Unique contribution	Provides a clear, data-driven argument linking income inequality with various aspects of social well-being.	Offers a global perspective on the social gradient in health and emphasizes the preventability of health inequalities.	Serves as a comprehensive resource on the social determinants of health, drawing on a range of global perspectives and research.

The key takeaways from the three books reveal a shared focus on the connection between social inequalities and public health, though each takes a distinct approach. "The Spirit Level" centers on income inequality as a root cause of broader social and health disparities, using cross-national data to demonstrate the benefits of more equitable societies. "The Health Gap," building on Michael Marmot's previous work, emphasizes the importance of addressing social gradients and global health inequalities, arguing that health outcomes are deeply influenced by social policies.

"Social Determinants of Health: The Solid Facts" offers a broader, multidisciplinary perspective, exploring how various social factors, such as education, employment, and housing, affect health outcomes, and advocating for systemic change across multiple sectors **[Table 1]**. While each book highlights the need to address social inequalities to improve public health, they contribute to a rich, interdisciplinary conversation on how societal structures shape health outcomes, with each offering valuable insights from different angles.

This article recalls a significant event within the international medical and public health academic community. The image features Sir Michael Gideon Marmot, Professor of Epidemiology and Public Health (MBBS, MPH, PhD), and Dr. Verda Tunalıgil (MD, MPH, PhD) at the 2016 "War, Migration, and Health: What Should Physicians Do?" Symposium, organized by the World Medical Association, the Turkish Medical Association, and the Istanbul Medical Chamber, was held on February 26-27, 2016 (Friday-Saturday) in Istanbul, Turkey **[Image 2]**.

Image 2. *Sir Michael Gideon Marmot, Professor of Epidemiology and Public Health (MBBS, MPH, PhD) and Dr. Verda Tunalıgil (MD, MPH, PhD) at the "War, Migration, and Health: What Should Physicians Do?" Symposium, organized by the World Medical Association, the Turkish Medical Association, and the Istanbul Medical Chamber on February 26-27, 2016 Friday-Saturday in İstanbul, Türkiye.*

CONCLUSIONS

The intersection of social science and public health in these three books offers a compelling argument for a more holistic understanding of health, one that goes beyond the individual to consider the structural forces shaping well-being. Through their exploration of inequality, social determinants, and global health, Wilkinson, Pickett, Marmot, and their colleagues contribute to a powerful discourse on how societies can be organized to promote health and reduce disparities. These works not only illuminate the causes of health inequities but also offer actionable insights that can inform policy and foster social change. As public health increasingly turns toward social science to explain and address health disparities, these books remain essential readings for understanding the critical links between social conditions and health outcomes.

FINANCIAL STATEMENT

This statement confirms that no external funding, grants, or financial support was received for the research conducted, the writing or review of the manuscript, or the publication of this article.

The entire process, from research to the final publication, was self-financed by the sole author, V. Tunalıgil. The author took full responsibility for all aspects of the work, including the research process, manuscript writing, final submission, publication, and associated expenditures. No financial contributions were made by any individuals, institutions, or organizations in support of these activities.

ACKNOWLEDGEMENT

The entirety of the research study, including the literature review, research idea conceptualization, methodology development, analysis, results interpretation, critical discussion, and conclusion formulation were conducted solely by the author. This work utilized the free OpenAI GPT-40 technology in a nearly negligible capacity. Its application was confined to minor tasks such as paragraphing, section partitioning, formatting, standardizing the reference list, finding synonyms no more than ten words, and correcting inadvertent typographical errors.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadır:

1- The research underpinning the book critique article is founded on the analysis of the three books referenced in the manuscript; therefore, there is no obligation to obtain ethical institutional approval.
2- Research and publication ethics have been fully adhered to in this study.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız
Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

REFERENCES

Bhugra D. (2017). Commentary: Social determinants, social discrimination, social justice, and social responsibility. *International journal of epidemiology*, *46*(4), 1333–1335. https://doi.org/10.1093/ije/dyx159

Hull S. (2010). Health inequalities affect the health of all. *The British journal of general practice : the journal of the Royal College of General Practitioners*, *60*(581), 877–878. https://doi.org/10.3399/bjgp10X544005

Marmot, M. (2016). *The health gap: The challenge of an unequal world*. Bloomsbury.

Marmot M. (2017). The health gap: The challenge of an unequal world: The argument. *International journal of epidemiology*, *46*(4), 1312–1318. https://doi.org/10.1093/ije/dyx163

Marmot M. (2017). Commentary: Social determinants and the health gap: Creating a social movement. *International journal of epidemiology*, *46*(4), 1335–1339. https://doi.org/10.1093/ije/dyx182

McCartney, G., Dickie, E., Escobar, O., & Collins, C. (2021). Health inequalities, fundamental causes and power: towards the practice of good theory. *Sociology of health & illness*, *43*(1), 20–39. https://doi.org/10.1111/1467-9566.13181

Reeves A. (2017). Commentary: Uncertainties in addressing the 'health gap'. *International journal of epidemiology*, *46*(4), 1324–1328. https://doi.org/10.1093/ije/dyx183

Wilkinson, R., & Marmot, M. (Eds.). (2003). *The social determinants of health: The solid facts* (2nd ed.). World Health Organization Europe. https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/326568/9789289013710-eng.pdf

Wilkinson, R., & Pickett, K. (2009). *The spirit level: Why more equal societies almost always do better*. Allen Lane. ISBN 978-1-84614-039-6 (hardback edition) / ISBN 978-0-14-103236-8 (paperback edition)

IBAD
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
Journal of Social Sciences

IBAD, 2024; (17): 255-269
DOI: 10.21733/ibad.1540698 **Özgün Araştırma / Original Article**

İlkokul Öğrencilerinin Annelerine Verilen Sağlıklı Anne Tutumlarını Geliştirme Psikoeğitim Programına İlişkin Anne Görüşlerinin İncelenmesi

An Examination of Mothers' Views on the Psychoeducation Program to Develop Healthy Maternal Attitudes for Primary School Students

Safiye Sarıcı Bulut[1*] **Fevzi Buyrukcu**[2] **Ayşe Pınar Aydeş**[3] **Gamze Kilerci**[4] **Şener Dönmez**[5] **Gülvade Açıksöz**[6] **Zöhre Şahin**[7]

*** Sorumlu yazar**
Corresponding author

[1] Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Türkiye
E-mail: ssarici@gazi.edu.tr
ORCID: 0000-0001-6557-3668
[2] Okul Müdürü, Nihat Başakar İlkokulu, Türkiye
E-mail: fbuyrukcu@hotmail.com
ORCID: 0009-0001-2024-8017
[3] Okul Müdür Yardımcısı, Nihat Başakar İlkokulu, Türkiye
E-mail: apaydes@gmail.com
ORCID: 0009-0003-6444-9528
[4] Öğretmen, Nihat Başakar İlkokulu, Türkiye
E-mail: kilercigamze@gmail.com
ORCID: 0009-0004-8966-1055
[5] Öğretmen, Nihat Başakar İlkokulu, Türkiye
E-mail: senerdonmez773@gmail.com
ORCID: 0009-0009-6458-7270
[6] Öğretmen, Nihat Başakar İlkokulu, Türkiye
E-mail: gulvade.acksz@gmail.com
ORCID: 0009-0006-7332-5190
[7] Öğretmen, Nihat Başakar İlkokulu, Türkiye
E-mail: ezel74@hotmail.com
ORCID: 0009-0002-6918-8454

Başvuru/Submitted: 31.08.2024
Son Düzeltme/Last Revision: 17.11.2024
Kabul/Accepted: 14.12.2024

Atıf bilgisi / Citation
Sarıcı Bulut, S., Buyrukcu, F., Aydeş, A. P., Kilerci, G., Dönmez, Ş., Açıksöz, G. & Şahin, Z. (2024). İlkokul öğrencilerinin annelerine verilen sağlıklı anne tutumlarını geliştirme psikoeğitim programına ilişkin anne görüşlerinin incelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi-IBAD Journal of Social Sciences*, (17), 255-269.
https://doi.org/10.21733/ibad.1540698

***iThenticate* Similarity Index** 09%

ÖZ

Bu çalışmada 2022-2023 eğitim öğretim yılında dördüncü sınıf öğrencilerinin olumlu eğitsel tutum ve davranış geliştirmelerine yönelik ebeveynlerine uygulanan psikoeğitim programının etkisi incelenmiştir. Çalışma nitel araştırma yönteminden olgu bilim deseninde gerçekleştirilmiştir. Annelere açık uçlu sorular görüşme yolu ile sorulmuş ve görüşleri alınmıştır. Seçkisiz olmayan amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenmiş katılımcılar, çocukları aynı sınıfta bulunan 16 anneden oluşmaktadır. Katılımcılara 8 haftadan oluşan bir psikoeğitim programı uygulanmış ve kazanımlarına yönelik görüşleri içerik analizi ile çözümlenmiştir. Katılımcıların görüşleri üç farklı ana temada toplanmıştır. Bunlar çocukların gelişimlerine yönelik olumlu davranış geliştirme (gelişimi destekleyici davranma, çocuğuna saygı duyma/görüşlerini önemseme, olumlu bakış açısı kazanma ve anlayışlı olma), ebeveyn rolüne ilişkin farkındalık ve bilgi artışı (olumsuz davranışları fark etme, gelişim dönem özellikleri hakkında bilgi edinme, çocuğa sınır koyma, kişisel farkındalık), çocuklarla iletişim kurmayı öğrenme (çocuğunu anlamak, dinlemek, empati yapmak, kendini ifade etme becerisi kazanmak, çocuklarla iletişimin artması) temaları şeklinde belirtilebilir. Çalışmanın bulguları ilgili literatür doğrultusunda tartışılmış ve bulgular doğrultusunda öneriler sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Rehberlik Hizmetleri, Okul Psikolojik Danışmanı, İlkokul, Psikoeğitim, Olumlu Eğitsel Tutum, Olumlu Davranış

ABSTRACT

This study investigated the views of mothers on a psychoeducation program designed to develop healthy maternal attitudes, which was given to the mothers of primary school students in the 2022-2023 academic year. The program aimed to help mothers foster positive educational attitudes and behaviors toward their children. The study employed a case study design and qualitative research method. Open-ended questions were asked through interviews, and mothers' opinions were collected. The participants were selected using a non-random purposeful sampling method and consisted of 16 mothers, each having a child in the same class. A psychoeducation program, lasting 8 weeks, was applied to the participants, and their feedback was analyzed using content analysis. The findings were grouped under three main themes: (1) developing positive behaviors toward children's development (such as supporting development, respecting and valuing the child's opinions, fostering a positive perspective, and being understanding), (2) increasing awareness and knowledge about the parental role (recognizing negative behaviors, learning about developmental stages, setting limits, and promoting self-awareness), and (3) improving communication with children (understanding, listening, empathizing, expressing oneself, and enhancing communication skills). The study's results were discussed in the context of relevant literature, and recommendations were offered based on these findings.

Keywords: Guidance Services, School Psychological Counselor, Primary School, Psychoeducation, Positive Educational Attitude, Positive Behavior

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

GİRİŞ

Çocukluk döneminin bireyin gelişimi üzerindeki etkileri düşünüldüğünde, çocuğun tüm ihtiyaçlarını karşılayarak gelişimini sağlayan aile önemli bir rol oynamaktadır. Çocuğun ilk öğretmeni olarak düşünülen anne ve baba sevgisini vermenin yanında onun eğitsel, sosyal ve duygusal, fiziksel açılardan da gelişmesi için uygun ortamı sağlamaktadır. Bununla birlikte çocuk yaşamı öğrenirken annenin katkısı yadsınamaz (Çiftçi, 1991). Anne ve babanın çocuklarının gelişim görevlerini yerine getirmelerinde destek olmaları çok önemlidir. Araştırmada üzerinde çalışılan yaşam dönemi olan orta çocuklukta öğrenciler çeşitli gelişim görevlerini yerine getirirler. Bu dönemde öğrenciler başarılı olma güdüsüne sahip oldukları için öğrenme ve sosyal ilişkiler konusunda önemli ilerleme kaydeder. Akademik gelişimin yanında vicdan, ahlak ve değerler sistemi geliştiren öğrenciler yeteneklerine karşı olumlu tutum sergiler ve akademik özgüven geliştirir (Erikson, 2018; Senemoğlu, 2011; Bacanlı, 2010; Aydın, 2004). İlkokul döneminde öğrenciler okullarında akademik gelişimlerinin yanında kişisel sosyal ve mesleki gelişimleri konularında da desteklenir. Hayata hazırlamayı amaçlayan eğitim sistemi gerek ders içerikleriyle gerekse öğrencilerin gelişimlerini sağlayan diğer eğitsel ve sosyal etkinliklerle öğrencilere olumlu yönde davranışlar kazandırır. Okullarda akademik gelişimin yanında öğrencilerin gelişimlerinin desteklenmesinde öğrenci kişilik hizmetlerinden birisi olan "rehberlik hizmetleri" önemli rol oynamaktadır (Yeşilyaprak, 2013; Kuzgun, 2008). Eğitim sürecinde öğrencilerin sadece zihinsel ve akademik gelişimlerinin desteklenmesinin onların doğal yeteneklerinin ortaya çıkarılmasında yeterli olmadığı ve öğrencilerin tüm yönlerinin desteklenmesinin onların kendilerini gerçekleştirmesine katkı sağlayacağı belirtilmektedir (Kılıççı, 2006).

İlkokul döneminde öğrencilerin yaşamlarını ve dünyayı anlamlandırmaları için gerekecek kavramların temelinin atıldığı söylenebilir (Baltaş, 1996). Bu dönemde mantıklı somut düşünme becerisi ortaya çıkan öğrencilerde bellek ve dil becerilerinin geliştiği, akran ilişkilerinin önem kazandığı, sosyal rollerin ve kuralların öğrenildiği, okuma yazma ve matematik becerilerinin geliştiği, ahlak ve değerler sisteminin gelişmeye başladığı görülür. Bu kazanımların elde edilmesinde önemli görülen olumlu eğitsel tutum ve davranışların kazandırılması aynı zamanda eğitim sisteminin amaçları arasındadır. Türk Milli Eğitiminin genel amaç ve ilkeleri arasında belirtilen "öğrencilerin ilgi, istidat ve kabiliyetleri istikametinde yetiştirilmesi", "öğrencilerin başkalarıyla iyi ilişkiler kurması ve toplum içinde rolünü yerine getirmesi", "öğrencilerin çalışma alışkanlığı kazanması" vurguları da onlarda olumlu eğitsel tutum ve davranışların kazandırılmasının önemini ortaya koymaktadır. Eğitim sisteminin öğrenme ve başarılı olma üzerinde odaklandığı düşünüldüğünde öğrencilerin olumlu eğitsel tutum kazanmaları onları okula uyumları, etkin ders çalışma becerileri kazanmaları, eğitsel karar verme konusunda olgunlaşmaları alanlarında geliştirecektir. Bunun yanında öğrencilerin kişisel gelişimleri ve uyumları açısında olumlu davranış kazanmaları onların kendilerini tanımalarına, anlamalarına, güvenmelerine ve kişilerarası ilişkilerde beceriler geliştirmelerine katkı sağlayacaktır (Yeşilyaprak, 2013).

Bu çalışmada ilkokul öğrencileri üzerinde gözlemler yapılmış ve geliştirilmesi gereken alanlar belirlenmiştir. Yapılan gözlemlerde öğrencilerin eğitsel tutumlarındaki yetersizlikler ile saldırganlık, öfke ve iletişimsel problemler tespit edilmiştir. Benzer şekilde derse karşı ilgisizlik, disiplin problemleri (Sadık & Aslan, 2015), okuduğunu anlamaya yönelik problemler (Ekici & Demir, 2018), öğrenciler arasındaki iletişim problemleri, kurallara uymama (Kalaycı, 2005) gibi

sorunlar farklı araştırmalarda da vurgulanmaktadır. Bu problemlere müdahale etmede ve oluşmadan önlemede rehberlik hizmetleri okullarda işlev görmektedir (Yeşilyaprak, 2013; Kuzgun, 2008; Korkut, 2007; Brown & Trusty, 2005). Okulların ve rehberlik sisteminin öğrencilerin gelişimleri üzerindeki önemi, rehberlik programları ve rehberlik hizmetlerinin problem alanlarına yönelik yapılan çalışmalar (Can & Nikolayidis, 2021; Dahir ve ark., 2018; Kanak ve ark., 2018; Işıkgöz, 2017; Dahir, 2011; Hatunoğlu & Hatunoğlu, 2006) psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin eğitimin vazgeçilmez bir unsuru olduğunu gösterir niteliktedir. Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin yeterli olmadığına dair çalışmalar (Çöp ve ark., 2023; Karataş & Polat, 2013) olmasına rağmen psikolojik danışmanların öğrencileri sınav sürecinde desteklemeleri, zamanında müdahale etmeleri ve süreci iyi yönetmeleri, önyargısız yaklaşım sergilemeleri (Sarıcı Bulut, 2024), öğrencilerde bilgi, beceri ve farkındalık yaratmaları, seminerler düzenlemeleri (Kaplan & Şentürk, 2022), önleyici rehberlik ve ailelere konsültasyon yapmaları (Tuzgöl Dost, 2020) bulgularını ortaya koyan çalışmalar rehberlik hizmetlerinin okullardaki önemli rolünü belirtmektedir. Bu çalışmanın yapıldığı okulda olduğu gibi psikolojik danışmanların bulunmaması öğrencilere ve ailelere verilecek hizmetlerin aksamasına neden olabilmektedir.

Okul ortamında öğrencilerin gelişimlerinin desteklenmesinde okuldaki paydaşların yanında ailelere uygulanacak psikoeğitim çalışmaları çok önemlidir (Brown ve ark. 2020). Özellikle bu çalışmanın katılımcılarında olduğu gibi sosyal ve ekonomik açıdan çeşitli yetersizliklerin söz konusu olduğu ebeveyn gruplarının çocuk yetiştirme becerilerinin geliştirilmesi, öğrencilerde eğitsel tutum ve davranışlara yönelik iyileşme sağlayabilir. Okul ortamlarında okul psikolojik danışmanı, öğretmen ve idareciler bu rolü üstlenir. Ancak bu çalışmada olduğu gibi okul psikolojik danışmanının olmadığı okullarda uygulanacak eğitim programları öğrencilerin gelişimlerini desteklerken aynı zamanda okul aile iş birliğini de güçlendirmede rol oynayabilir. Psikoeğitimin okulun ihtiyaçları doğrultusunda yapılandırılması, içeriğin bu doğrultuda oluşturulması ve grup liderinin nitelikleri (Güçray ve ark., 2009) dikkate alınarak gerçekleştirilen ebeveyne yönelik psikoeğitim çalışmaları öğrencilerin iyiliğini de destekleyecektir.

Öğrencilerin gelişiminde olumlu eğitsel tutum ve davranış kazanmalarındaki en önemli değişkenlerden birisi ailedir. Çocuğun ailesi ile geliştirdiği ilişki onun kişilik gelişimi ve davranışları üzerinde etkili olmaktadır (Gander & Gardiner, 2010). Kalıtım ve çevrenin birbirine örülü bir şekilde gerçekleştirdiği gelişim, bireyin özelliklerinin ve davranışlarının yapılandırılmasından sorumludur (Miller, 2008). Özellikle psikanalitik kuramın belirttiği gibi ilk çocukluk yılları ve ebeveyn tutumları gelişim açısından kritik öneme sahiptir (Aydın, 2004). Anne babanın çocuğunu sevmesi, olduğu gibi kabul etmesi, gelişmesi için gerekli atmosferi sağlaması ve desteklemesi çocuğun sağlıklı bir şekilde gelişmesinde etkilidir. Bunun yanında anne ve babanın (ya da çocuğa bakım verenin) ruh sağlığı, çocuk yetiştirme tutumları ve iletişim dili ailenin işlevini yerine getirmede üzerinde durulan konular arasındadır (Yavuzer, 2019). Ailenin geliri de çocuğun gelişimi üzerinde etkili olan bir diğer etmen olarak belirtilebilir (Dahl & Lochner, 2005). Sağlıklı anne baba tutumu çocukların gelişimlerini desteklerken aynı zamanda onlarda oluşabilecek problem davranışlarda önleyici bir rol oynamaktadır. Çocukların sosyal, duygusal ve eğitsel gelişimlerinin sağlanmasında anne babanın çocukla iletişimi, ebeveyn olma becerileri, kültürel özellikleri de önemli değişkenler arasında belirtilebilir (Özbey, 2010).

Okul psikolojik danışmanı olmayan okullarda bu hizmetlerin ağırlıklı olarak sınıf rehber öğretmenleri tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir (Kantarcıoğlu, 1974; Kuzgun, 1988; Tan, 1986). Ustam ve ark. (2022), ilkokullarda okul psikolojik danışmanı eksikliğine yönelik sınıf öğretmenlerinin görüşlerini inceledikleri çalışma neticesinde sorunu tanımlayamama, davranışı değiştirmeme, aileyi ikna etme, öğrenci ile iletişim, sürecin uzaması ve alan bilgisi eksikliği gibi güçlükler yaşandığı sonucuna ulaşmışlardır. Benzer şekilde okul psikolojik danışmanı olmayan ilkokullarda görev yapan öğretmenlerin olumlu eğitsel tutum ve davranış geliştirmeye yönelik müdahale programına ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Atıcı ve Çekici (2009)'nin çalışmasının sonuçlarına göre öğretmenlerin istenmeyen öğrenci davranışı ile baş edebilmek için iş birliğine ihtiyaç duydukları ortaya konulmuştur. İlgili alan yazınında, sınıf öğretmenlerinin farklı konularda okul psikolojik danışmanının desteğine ihtiyaç duydukları ve okullarında okul psikolojik danışmanı varsa onlarla iş birliği yaptığını ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır (Atıcı, 2006; Seifer, 1998). Tüm bunların yanında öğrencide olumlu eğitsel tutum ve davranış geliştirmede anne babaların desteği önemli görülmektedir.

Akılcı Duygusal Davranışçı Terapi'ye dayalı psikoeğitim programının ilkokul öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin azaltılmasında, öfkenin kontrol edilmesinde ve saldırgan olmayan yollarla ifade edilmesinde etkili olduğu (Çekiç ve ark., 2019) görülmektedir. Bunun yanında aile istikrarsızlığı ile çocuktaki problem davranışlar arasındaki ilişki (Cavanagh & Huston, 2006), ebeveyn destek hizmetlerinin çocukların gelişimleri üzerindeki olumlu etkileri (Dishion ve ark. 2008), ebeveynlere yönelik eğitim programlarının çocukların davranış problemlerinde iyileşmelere neden olduğuna yönelik bulgular (Webster-Stratton, 2010) aileye müdahale etmenin çocukların davranışlarında olumlu etkileri olacağını göstermektedir.

Bu araştırmada, okul psikolojik danışmanı olmayan ilkokulların öğrencilerinde olumlu eğitsel tutum ve davranış geliştirmede annelere yönelik müdahale programının etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında annelere uygulanan eğitim programının etkilerine yönelik anne görüşleri incelenmiştir.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırma okul psikolojik danışmanı olmayan ilkokulların öğrencilerinde olumlu eğitsel tutum ve davranış geliştirmede annelere yönelik psikoeğitim programının etkisinin incelenmesini amaçlamıştır. Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik (olgu bilim) deseni kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma, araştırmaya konu olan olgu ya da olayların doğal ortamlarında bütüncül ve olduğu gibi ortaya çıkarılmasına yönelik nitel sürecin izlenildiği; doküman analizi, gözlem ve görüşme gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı araştırmalardır (Yıldırım & Şimşek, 2013). Derinlemesine inceleme imkânı sunması bakımından tercih edilen bu yöntem ile velilerin aldıkları eğitime yönelik kazanımları ele alınmıştır.

Çalışma Grubu

Bu araştırmada çalışma grubu seçkisiz olmayan amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Bu yöntem çalışmanın amacına bağlı olarak bilgi açısından zengin durumların seçilerek derinlemesine araştırma yapılmasına olanak vermektedir (Büyüköztürk ve ark., 2017). Bu çalışmada Nihat Başakar İlkokulundaki velilerin araştırmanın amacına uygun bir çalışma grubu

olduğu düşünülmüştür. Çalışmaya Ankara Altındağ Nihat Başakar İlkokulunda dördüncü sınıfta öğrencisi olan ve gönüllü 16 anne katılmıştır. Babalar çalıştıkları için bu araştırmaya katılamamışlardır.

Tablo 1. *Çalışma Grubunda Yer Alan Annelere Ait Kişisel Bilgiler*

Annelerin yaş dağılımı	Anne Sayısı	Anne Yaş					
	N:16		25-30	31-35	36-40	41-45	46-50
			3	4	5	2	2
Anne eğitim durumu	Okur-yazar değil	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite		
	2	3	5	3	3		

Çalışma grubuna ait kişisel bilgilere bakıldığında 16 annenin çalışmaya katıldığı, annelerin ağırlıklı olarak 31-40 yaşlarında olduğu, 2 annenin okuryazar olmadığı; eğitim durumlarına bakıldığında ise 3'ünün ilkokul, 5'inin ortaokul, 3'ünün lise ve 3'ünün ise üniversite mezunu olduğu görülmüştür.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada annelere uygulanan psikoeğitim programının etkisinin ortaya çıkarılması için "Eğitime yönelik kazanımlarınız ve hayatınıza etkileri nelerdir?" sorusu sorulmuştur. Nitel bulgular görüşme yöntemiyle elde edilmiştir. Görüşme sürecinde anlaşılmayan kısımların açıklanması gerektiğinde "Bu görüşünüzü daha ayrıntılı açıklayabilir misiniz?" gibi sorular da (Yıldırım & Şimşek, 2013) kullanılmıştır. Bu çalışmada amaç öğrencilerde geliştirilmek istenilen davranışlar konusunda velilere içgörü kazandırmak ve çocuklarına doğru yaklaşım sergileyebilmelerini desteklemektir. Annelere yönelik uygulanan psikoeğitim çalışmasında Brown (2004)'un grup oluşturma aşamalarından faydalanılmıştır. Grup öncesi hazırlık döneminde okulun ihtiyaçları belirlenmiştir. Okulda yapılan gözlemlerde öğrencilerde çeşitli davranış problemleri, akademik başarı ve eğitsel tutum konusunda yetersizlikler, farklı özellikte öğrencilerin yoğun olması nedeniyle birbirleriyle olan iletişim problemleri dikkat çekmiştir. Bunun yanında annelerle eğitime geçmeden önce toplantı yapılmış ve hangi konularda eğitime ihtiyaçlarının olduğu görüşülmüştür. Görüşmelerde anneler öfke yönetimi, iletişim problemleri, çocuklarda davranış yönetimi konularında zorlandıklarını belirtmişlerdir. Programın içeriğinin hazırlanmasına geçilmeden önce yapılan gözlemlerde ve görüşmelerde ortaya çıkan konular hakkında literatür taraması yapılmıştır. Literatür taramasında ilgili konularda kuramsal içerikler ve araştırmalar incelenmiş ve program oluşturma aşamasına geçilmiştir. Böylelikle oturum sayısı ve süresi belirlenmiştir. Sonrasında oturumların içerikleri üzerinde çalışılmıştır. Bu bağlamda psikoeğitimin amaçlarına göre her bir etkinliğin içeriği okulda görev yapan öğretmenler ve araştırmacı tarafından yapılandırılmıştır. Bu çalışma okul idaresinin desteği ile gerçekleştirilmiştir.

Hazırlanan psikoeğitim programı 8 hafta boyunca Altındağ RAM'dan görevlendirilen iki psikolojik danışman tarafından uygulanmıştır. Uygulama aşamasına geçilmeden araştırmacılar

psikolojik danışmanlar ile toplantılar düzenlemiştir. Bu toplantılarda psikoeğitim programının amacı, hedef kitlenin özellikleri, programın içeriği hakkında bilgi verilmiştir. Hazırlanan etkinlikler ayrıntılı bir şekilde uygulayıcılara anlatılmış ve uygulayıcılardan gelen sorular cevaplanmıştır. Son olarak katılımcıların kazanımları araştırmacı tarafından görüşme yoluyla elde edilmiş ve gerekli değerlendirmeler gerçekleştirilmiştir.

Tablo 2. *Anne Psikoeğitim Etkinlik Planı*

Anne Eğitimi Etkinlik Planı		
Etkinlik No.	Uygulama Tarihi	Etkinlik Konusu
1	25.11.2022	Ebeveyn Tutumları
2	02.12.2022	Duygusal Farkındalık ve Öfke Yönetimi
3	09.12.2023	Etkili İletişim
4	16.12.2022	Kişisel Sınırlarımız ve Farklılıklara Saygı
5	23.12.2022	Olumlu Davranış Kazandırma ve Davranış Yönetimi
6	30.12.2022	Orta Çocukluk ve Ergenlik Dönemi Gelişim Özellikleri
7	06.01.2023	Motivasyon, Hedef Belirleme, Çocukların Gelişim Dönemine Uygun Mesleki İlgilerin Geliştirilmesi
8	13.01.2023	Çocukların İlgi ve Yetenekleri Doğrultusunda Eğitsel Planlar Yapma, Uygulama ve Değerlendirme

Etik Konular

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde Gazi Üniversitesi Etik Komisyonundan 13.12.2022 tarih ve 546237 sayılı etik komisyon izni alınmıştır. Katılımcılar görüşme öncesinde araştırmanın amacı hakkında bilgilendirilmiş ve araştırmaya katılım konusunda katılımcıların onamları alınmıştır. Katılımcılara herhangi bir sorumluluk olmaksızın çalışmayı yarıda bırakabilecekleri, araştırma sonuçlarında kimlik bilgilerinin gizli tutulacağı ve sonuçların yalnız bilimsel amaçla kullanılacağı açıklanmıştır. Görüşmeler Nihat Başakar İlkokulunda gerçekleştirilmiş ve ortalama 10 dakika sürmüştür. Çalışmada ses kaydı alınmamıştır.

İşlem

Araştırmada görüşmede elde edilen verileri yorumlamak için nitel veri analiz yöntemlerinden içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi bir metindeki bazı sözcüklerin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik ve tekrarlanabilir bir sistemdir. Bu sistem belli bir kural çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. İçerik analizinin en temel amacı, çalışma neticesinde ortaya çıkan verilerin anlaşılmasını sağlayacak kavram ve bağlantılara ulaşmaktır (Sharan, 2013; Yıldırım & Şimşek, 2013). Bu çalışmada sırasıyla veriler kodlanmış, temalar belirlenmiş, temalar düzenlenmiş, bulgular tanımlanmış ve yorumlanmıştır. Çalışmadaki verilerin raporlaştırılmasında frekans değerlerine ve doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Çalışmada yer

alan katılımcılar birden fazla görüş belirttikleri için katılımcı sayısı ile görüş sayısı farklılık göstermektedir.

Çalışmada geçerlik ve güvenirlik şu şekilde sağlanmıştır. Öncelikle iç geçerlik açısından sonuçların inanırlığı için velilere görüşme öncesinde bilgi verilmiştir. Katılımcıların kendilerini rahat bir şekilde ifade edebilmeleri için alışkın oldukları bir ortam olan çocuğunun eğitim aldığı okulda görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme esnasında katılımcıların soruları içtenlikle cevaplandırılmıştır. Sonrasında veriler yazılı formata dönüştürülürken her bir katılımcı V1, V2.. şeklinde kodlanmış ve veriler bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Veriler iki araştırmacı tarafından okunmuştur (Yıldırım & Şimşek, 2013).

Verilen cevaplar iki araştırmacı tarafından okunmuş, kod listelerinden birbiri ile ilişkili olanlar bir araya getirilmiş ve temalar oluşturulmuştur. Temaların oluşturulması süreci iki araştırmacının görüş birliği ile sağlanmıştır. Araştırmacıların yaptıkları kodlamalar karşılaştırılmış ve Miles ve Huberman (1994)'ın kodlayıcılar arası güvenirlik katsayısı hesaplanmıştır. Bu hesaplama "Güvenirlik = Görüş Birliği / Görüş Ayrılığı + Görüş Birliği x100" formülü ile gerçekleştirilmiştir. Güvenirlik 87.5 olarak belirlenmiştir. Bu oran güvenirlik açısından yeterli görülmektedir.

Dış geçerlik açısından ise veriler en doğru hali ile katılımcılardan aktarılmıştır. Objektiflik açısından ise önyargılar azaltılmaya çalışılmıştır. Yazılı dokümanlar araştırmacı tarafından güvenli bir ortamda saklanmıştır (Yıldırım & Şimşek, 2013).

BULGULAR

Tablo 3. *Psikoeğitim Programının Etkisine İlişkin Anne Görüşleri*

Temalar	Alt Temalar	f	%
Çocukların gelişimlerine yönelik olumlu davranış geliştirme	Gelişimi destekleyici/iyi davranma	10	38.5
	Çocuğuna saygı duyma/görüşlerini önemseme	6	23
	Olumlu bakış açısı kazanma	6	23
	Anlayışlı olma	4	15.5
	Toplam	26	100
Ebeveyn rolüne ilişkin farkındalık-bilgi artışı	Olumsuz davranışlarını fark etme	7	35
	Bilgi edinme (gelişim dönem özellikleri)	5	25
	Çocuğa sınırlar koyma	4	20
	Kişisel farkındalık	2	10
	Çocuğu destekleme	1	5
	Çocuğa sorumluluk verme	1	5

	Toplam	20	100
Çocuklarla iletişim kurmayı öğrenme	Çocuğunu anlamak/dinlemek/empati	7	38.9
	Kendini (duygu/düşünce) ifade becerisi kazanma	6	33.3
	Çocukla konuşma/iletişimin artması	5	27.8
	Toplam	18	100

Tablo 3'e bakıldığında program sonrasında annelerin kazanımlarına ilişkin görüşlerin üç ana temada toplandığı görülmektedir. Çocukların gelişimlerine yönelik olumlu davranış geliştirme temasında gelişimi destekleyici/iyi davranma, çocuğuna saygı duyma/görüşlerini önemseme ve olumlu bakış açısı kazanma hakkında görüş bildirilmiştir. Ebeveyn rolüne ilişkin farkındalık ve bilgi artışı temasında olumsuz davranışı fark etme, gelişim dönemlerine yönelik bilgi edinme, çocuğa sınırlar koyma ve kişisel farkındalık hakkında görüş bildirilmiştir. Son olarak çocuklarla iletişim kurmayı öğrenme temasında ise çocuğunu anlamak, dinlemek ve empati yapmak, kendi duygu ve düşüncelerini ifade becerisi kazanmak, çocuklarla konuşmanın/iletişimin artması hakkında görüş bildirilmiştir.

Anne Görüşlerine Yönelik Örnek Alıntılar

Çocukların gelişiminde olumlu davranış geliştirme temasına yönelik örnek alıntılar:

> *Ben önceden bu eğitimi almadan otoriter bir anneydim. Bu eğitimle birlikte nasıl davranmamız gerektiğini öğrendik. "Çocuklarımla neyi ne kadar yapmalıyım?" ve "Sınırlarım ne olmalı?" gibi konular benim hayatıma katkı sağladı. Hatta aile içi huzursuzluğumuzun nedeni de benim ve eşimin çocuklarımızı anlayıp dinlememizmiş. Şimdi daha mutlu ve huzurluyuz. İyi ki varsınız Hilal ve Ayşenur öğretmenlerim* (V10).
>
> *Bu eğitimle çocuklarıma karşı daha anlayışlı olmayı öğrendim. Hemen kızmadan onları dinliyorum sonra fikrimi söylüyorum* (V4).

Ebeveyn rolüne ilişkin farkındalık ve bilgi artışı temasına yönelik örnek alıntı:

> *Bu eğitimle çocuklara nasıl davranacağımızı, nasıl yaklaşacağımızı ve iletişim kuracağımızı öğrendik. Çocukların gelişim dönemlerinin özelliklerini fark ettik ve nasıl sınır koyacağımızı öğrendik* (V15).
>
> *Çocuğumu ders çalışırken, üzgünken nasıl davranmam gerektiğini öğrendim. Bir de bazı sorumlulukları ona vermeye başladım* (V11).

Çocukla iletişim kurmayı öğrenme temasına yönelik örnek alıntı:

> *Derslerde çocuğumu yeteri kadar dinlemediğimi fark ettim. Onu dinlediğimde aramız da düzeliyor* (V7).
>
> *Bu eğitimde biraz da kendimi nasıl ifade etmem gerektiğini öğrendim. Çocuklarımla iletişim kurarken daha dikkatli olmaya çalışıyorum* (V2).

TARTIŞMA

Bu çalışmada ilkokul öğrencilerinin annelerine verilen sağlıklı anne tutumu geliştirmeye yönelik psikoeğitim programına yönelik anne görüşleri incelenmiştir. Bu görüşler çocukların gelişimlerinde olumlu davranış geliştirme, ebeveyn rolüne ilişkin farkındalık ve bilgi artışı, çocuklarla iletişim kurmayı öğrenme ana temalarında toplanmıştır. Çocukların gelişimlerine yönelik olumlu davranış geliştirme temasında "gelişimi destekleyici/iyi davranma", "çocuğuna saygı duyma/görüşlerini önemseme", "olumlu bakış açısı kazanma" boyutları öne çıkmıştır. Belirtilen kazanımların öğrencilerin eğitsel ve davranışsal gelişimlerinde olumlu katkılar sağlayacağı görülmektedir. Benzer bir şekilde psikoeğitim uygulamalarının akademik başarıyı artırmak, sorunlu davranışları önlemek ve sosyal duygusal iyiliği artırmak için kullanılmasının önemi vurgulanmaktadır (Brown ve ark. 2020). Ebeveynlere yönelik yapılan psikoeğitim çalışması, çocuğa yönelik ihmal ve istismarı önleme ile ilgili bilgi farkındalığını arttığını belirtmektedir (Ateşoğlu, 2018). Bu çalışmanın bulgularına benzer şekilde Altuntaş ve Çekiç (2020)'in çalışmasında aile eğitim programının annelerin çocukları için algıladığı davranış problemlerinde önemli düzeyde azalma sağladığı, onların ebeveynlik rollerine ilişkin olumlu tutumun ve davranışların arttığı bulgusuna ulaşılmıştır. Çocukların gelişimsel süreçlerinin doğru bir şekilde desteklenmesinde anne babanın sağlıklı tutumlar sergilemesi önemli görülmektedir. Ebeveynlerin pek çok özelliklerinin yanında ebeveyn tutumlarının çocukların öz düzenleme becerileri üzerinde etkili olduğu vurgulanmaktadır (Uykan & Akkaynak, 2019). Benzer bir şekilde annelerin çocuklarını özbakım konusunda desteklemeleri ile çocukların okula ilişkin tutumları arasındaki ilişki (Orçan Kaçan ve ark., 2019), annelerin çocuk yetiştirme tutumlarıyla çocuklardaki davranış sorunları arasındaki ilişki (Karakoç Demirkaya & Abalı, 2012) sağlıklı anne tutumunun önemini vurgulamaktadır.

Ebeveyn rolüne ilişkin farkındalık ve bilgi artışı temasında belirtildiği gibi katılımcılar "olumsuz davranışı fark etme", "gelişim dönemlerine yönelik bilgi edinme", "çocuğa sınırlar koyma" ve "kişisel farkındalık" alanlarında kazanımlar elde ettiklerini söylemişlerdir. Öğrencilerin gerek akademik başarılarında gerekse kişisel ve sosyal gelişimine yönelik olumlu davranışlar geliştirmelerinde önemli görülen bu kazanımlar, aynı zamanda onların gelişim görevlerini yerine getirmede rol oynayacaktır. Bu bağlamda ailelerin alacakları destek, öğrencilerin gelişimlerine olumlu etkiler sağlayacaktır (Dishion ve ark. 2008). Klinik tedavi alan çocuk ve ergenler üzerinde yapılan çalışmalara ebeveynlerin de dahil olmasının olumlu sonuçları çalışmalarda vurgulanmaktadır (Montoya ve ark., 2020; Martinez ve ark. 2015; Nussey ve ark., 2013). Ebeveynlerin çocuklarını destekleme konusundaki sağlıklı yaklaşımları çocuklarıyla olan ilişkilerinde olumlu duygusal iklim oluşturmada yardımcı olacağı belirtilmektedir. Öğrenme bozukluğu olan çocukların ebeveynlerine uygulanan psikoeğitim çalışmasının sonuçları ise ebeveynlerde eleştiri, sıcaklık ve olumlu yorum alanlarında gelişmeler olduğunu göstermiştir (Uslu ve ark., 2006).

Çalışmanın bulgularında ifade edilen çocuklarla iletişim kurmayı öğrenme temasında "çocuğu anlamak", "çocuğu dinlemek ve empati yapmak", "kendi duygu ve düşüncelerini ifade etme becerisi kazanmak" ve "çocukla konuşma ve iletişimin artması" boyutları belirtilmiştir. Ebeveynlerde belirtilen kazanımların gerçekleşmesi, çocuklarıyla olan ilişkilerine de yansıyacaktır. Bu çalışmanın temel amaçları olan olumlu eğitsel tutum ve davranış geliştirme alanlarının öğrencilerin davranışlarında etkili olacağı beklenebilir. Çocukların sosyal duygusal uyumunu yordamada ebeveyn benlik saygısı, temel ihtiyaçları ve özyeterliği arasındaki ilişki

bu beklentiyi destekler niteliktedir (Buluş & Öztürk Samur, 2017). Benzer bir şekilde ebeveynlere yönelik eğitim programlarının çocukların davranış problemlerinde iyileşmeler sağladığına yönelik bulgular (Webster-Stratton, 2010), aileye yönelik programların çocukların gelişimlerine olumlu etkileri olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışmanın bulgularına benzer şekilde Topcu ve Nazlı (2018)'nın çalışmasında da veli oryantasyon programının öğrencilerin okula uyum, iş birlikli katılım, kendini yönetme ve okulu sevme gibi açılardan etkili olduğu belirtilmiştir. Öğrencilerin gelişimleri açısından ilgili paydaşlar arasındaki iletişimin güçlendirilmesinin önemli olduğu çeşitli çalışmalarda da vurgulanmıştır (Şimşek & Tanaydın, 2002; Akbaba Altun, 2009; Aslanargun, 2007). Çalışmanın bulguları ve ilgili araştırmalar ebeveynlere yönelik psikoeğitim ve diğer eğitim uygulamalarının onların gelişimlerinde, çocuklarını destekleme ve davranışlarını yönetmelerinde, çocuklarıyla olan iletişimlerinde etkili olduğunu göstermektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Sonuç olarak velilere uygulanan psikoeğitim programının onlarda önemli kazanımlar sağladığı belirtilebilir. Annelerin çocuklarına yönelik sağlıklı tutumlar geliştirmesi amacıyla yapılan çalışmayla birlikte çocuklarına karşı destekleyici davranma, çocuğuna saygı duyma, çocuğunun görüşlerini önemseme ve anlayışlı olma gibi konularda anneler geliştiklerini belirtmişlerdir. Belirtilen bu kazanımlarla birlikte annelerin demokratik ve yetkin ebeveynlik tutumlarında olumlu gelişmeler olduğu söylenebilir. Bir başka kazanım alanı olan çocuklarının gelişim dönem özellikleri hakkında annelerin bilgi edinmeleri çocuklarını sosyal-duygusal ve eğitsel anlamda desteklemede sağlıklı yaklaşım sergilemelerine katkı sağlayabilir. Çocuk eğitiminde önemli bir konu olan çocuklara sınır koyma kazanımıyla birlikte annelerde çocuklarının davranış yönetimine yönelik farkındalık oluşturmuş olabilir. Gerek annelerin gerekse çocukların ilişkilerinde önemli bir konu olan iletişim konusunda da kazanımlar anneler tarafından belirtilmiştir. Özellikle çocukları anlamaya, dinlemeye, onlara empati yapmaya ve kendini pedagojik bir şekilde ifade etmeye yönelik olumlu gelişmeler bir taraftan çocuğu desteklemede önemli görülürken, diğer taraftan anne ile çocuğun ilişkisini geliştirici rolü olacağı vurgulanabilir. Annelerin belirttiği bu gelişimlerin çocuklarına olan tutumlarda onları daha iyi anlayacakları ve destekleyecekleri sonucuna ulaşılabilir.

Çalışmanın sınırlılıkları şu şekilde belirtilebilir: Çalışma grubu Altındağ Nihat Başakar İlkokulundaki katılımcılar ile sınırlıdır. Çalışmanın bulgularının bu okulun özelliklerine sahip veliler için geçerli olabileceği unutulmamalıdır.

Uygulayıcıya yönelik olarak şu öneriler belirtilebilir. Çalışmada çocuk yetiştirmede sağlıklı tutum geliştirmeye yönelik anneler uygulanan psikoeğitimle birlikte, onların çocuk gelişimine yönelik olumlu davranış geliştirdikleri, ebeveyn rolüne ilişkin bilgi ve farkındalık artışı olduğu ve iletişim becerilerinin geliştiği görülmüştür. Velilerin eğitim ihtiyaçları doğrultusunda farklı alanlarda da psikoeğitim çalışmalarının yapılması önerilebilir. Özellikle bu çalışmada olduğu gibi 8 haftalık ve yaşantıya yönelik içeriklerle hazırlanan psikoeğitim çalışmalarının hedef kitlede olumlu kazanımlar sağlayacağı belirtilebilir.

Araştırmacıya yönelik olarak bu araştırmada sadece nitel yöntem kullanılmış olup sonraki çalışmalarda nicel veriler ile desteklenmesi önerilmektedir. Bu çalışmada velilerin ihtiyaçları göz önüne alınarak sağlıklı anne tutumu geliştirmeye yönelik bir psikoeğitim uygulanmıştır. Diğer

çalışmalarda farklı değişkenlere yönelik psikoeğitim programlarının etkilerinin ortaya çıkarılması alandaki bilgileri derinleştirecektir.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

1- Araştırmacıların katkı oranı eşittir.
2- Makalenin bir kısmı Ankara Ulusal Eğitim Yönetimi Kongresinde (20 Haziran 2023) sözlü olarak sunulmuştur.
3- Makale için Gazi Üniversitesi Etik Komisyonundan 13.12.2022 tarih ve 546237 sayılı etik komisyon izni alınmıştır.
4- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız
Çıkar Çatışması: Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek: Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

Akbaba Altun, S. (2009). İlköğretim öğrencilerinin akademik başarısızlıklarına ilişkin veli, öğretmen ve öğrenci görüşlerinin incelenmesi. *İlköğretim Online*, *8*(2), 567-586. https://dergipark.org.tr/en/pub/ilkonline/issue/8598/107037

Altuntaş, Ç. & Çekiç, A. (2020). Aile eğitim programının annelerin ebeveynlik davranışlarına ve çocuklarında gözlenen davranış problemlerine etkisi. *OPUS International Journal of Society Researches*, *16*(31), 3867-3898. https://doi.org/10.26466/opus.704706

Aslanargun, E. (2007). Okul aile iş birliği ve öğrenci başarısı üzerine bir tarama çalışma. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *18*, 119-135. https://dergipark.org.tr/en/pub/manassosyal/issue/49947/640068

Ateşoğlu, N. (2018). *İlkokul çocuklarına yönelik ihmal ve istismarı önleme: Bir ana baba eğitim programının değerlendirilmesi*. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Atıcı, M. (2006). İlköğretim öğrencilerinin davranış problemleriyle baş etme konusunda öğretmen-psikolojik danışman işbirliğine ilişkin görüşlerin karşılaştırılması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, *3*(25), 55-68.

Atıcı, M. & Çekici, F. (2009). Ortaöğretimdeki öğretmen ve öğrencilerin istenmeyen davranışlarla baş etme konusundaki görüşlerinin karşılaştırılması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, *60*(60), 495-522. https://dergipark.org.tr/en/pub/kuey/issue/10337/126666

Aydın, B. (2004). *Çocuk ve ergen psikolojisi.* 4. Basım. Nobel.

Bacanlı, H. (2004). *Eğitim psikolojisi.* 15. Baskı. Pegem.

Baltaş, A. (1996). *Üstün başarı.* 12. Basım. Remzi Kitabevi.

Brown, D. & Trusty, J. (2005). School counselors, comprehensive school counseling programs, and academic achievement: Are school counselors promising more than they can deliver? *Professional School Counseling, 9*(1), 1-8. https://doi.org/10.1177/2156759X0500900105

Brown, J., Russel, S., Hattouni, E. & Kincaid, A. (2020). *Psychoeducation.* Oxford Research Encyclopedia of Education.

Brown, N.W. (2004). *Psychoeducational groups process and practice*. Brunner Routledge.

Buluş, M. & Öztürk Samur, A. (2017). Beş-altı yaş çocuklarının sosyal duygusal uyumunu yordamada ebeveyn benlik saygısı, temel ihtiyaçları ve öz yeterliğin rolü. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 41*(41), 105-119.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2019). *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri.* Pegem.

Can, E. & Nikolayidis, U. (2021). Okul Rehberlik Hizmetleri: Bir Durum Çalışması. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 31*(2), 647-665. https://doi.org/10.18069/firatsbed.810831

Cavanagh, S. E. & Huston, A. C. (2006). Family instability and children's early problem behavior. *Social Forces*, *85*(1), 551-581. https://doi.org/10.1353/sof.2006.0120

Çekiç, A., Buğa, A., Kul, A. & Şap, G. (2019). Akılcı duygusal davranışçı terapiye dayalı psiko-eğitim programının ilkokul öğrencilerinin saldırganlık düzeylerine etkisi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19*(1), 103-113. https://dx.doi.org/10.17240/aibuefd.2019.19.43815-538307

Çiftçi, O. (1991). Çocuğun sosyalleşmesinde ailenin rolü. *Aile ve Toplum, 1*(1), 1-4.

Çöp, E., Gül, Ş., Çakır, O. & Eker, C. (2023). Okul rehberlik hizmetlerine yönelik öğretmen görüşleri. *Ulusal Eğitim dergisi, 3*(5), 774-793.

Dahir, C. A. (2011). Supporting a nation of lerners: The role of school counseling in educational reform. *Journal of Counseling & Development*, 344-353. https://doi.org/10.1002/j.1556-6678.2004.tb00320.x

Dahir, C. A., Burnham, J. J. & Stone, C. (2018). Listen to the voices: School counselors and comprehensive school counseling. *Professional School Counseling*, *15*, 182-192. https://doi.org/10.1177/2156759X0901200304

Dahl, G. B. & Lochner, L. (2005). The impact of family income on child achievement. *National Bureau of Economic Research,* 11279.

Dishion, T. J., Shaw, D., Connel, A., Gardner, F., Weaver, C. & Wilson, M. (2008). The family check-up with high-risk indigent families: Preventing problem behavior by increasing parents' positive behavior support in early childhood. *Child Development, 79*(5), 1395-1414. https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2008.01195.x

Ekici, B. & Demir, M. K. (2018). İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin dört işlem problemlerini çözerken yaptıkları matematiksel hatalar. *Eğitimde Kuram ve Uygulama, 14*(1), 61-80. https://doi.org/10.17244/eku.338880

Erikson, E. H. (2018). *İnsanın 8 evresi* (Çev. G. Akkaya). Okuyan Us Yayın.

Gander, M. J. & Gardiner, H. W. (2010). *Çocuk ve ergen gelişimi*. 7. Baskı. İmge Kitabevi.

Güçray, S. S., Çekici, F. & Çolakkadıoğlu, O. (2009). Psiko-eğitim gruplarının yapılandırılması ve genel ilkeleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 5*(10), 134-153. https://doi.org/10.17860/efd.54912

Hatunoğlu, A. & Hatunoğlu, Y. (2006). Okullarda verilen rehberlik hizmetlerinin problem alanları. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 14*(1), 333-338. https://dergipark.org.tr/en/pub/kefdergi/issue/49106/626683

Işıkgöz, M. (2017). Okul Yöneticilerinin rehberlik hizmetlerine ilişkin görüşlerinin incelenmesi (Kayseri İli Örneği). *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 7*(2/1), 1-10. https://dergipark.org.tr/en/pub/buyasambid/issue/33194/337053

Kalaycı, N. (2005). İlköğretim okulu öğrencileri okullarda hangi durumları problem olarak algılamaktadır? *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, *42*(42), 167-193.

Kanak, M., Ersoy, M. & Yerliyurt, N. S. (2018). Okul öncesinde rehberlik hizmetlerinin gerekliliğinin rehber öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi. *EKEV Akademi Dergisi*, (76), 187-208. https://dergipark.org.tr/en/pub/sosekev/issue/71466/1149877

Kaplan, E. & Şentürk, Ş. (2022). Uzaktan eğitim sürecindeki okul rehberlik ve psikolojik danışma programlarının öğrenci ve öğretmen görüşlerine göre incelenmesi. *Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi, 6*(13), 436-460. https://doi.org/10.57135/jier.1169210

Karakoç Demirkaya, S. & Abalı, O. (2012). Annelerin çocuk yetiştirme tutumlarının okul öncesi dönem davranış sorunları ile ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 13*, 67-74.

Karataş, İ. & Polat, M. (2013). Okul yöneticilerinin rehberlik hizmetlerine bakış açıları üzerine okul rehber öğretmenlerinin görüşleri. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *1*(1), 105-123.

Kılıççı, Y. (2006). *Okulda ruh sağlığı.* 5. Baskı. Anı.

Korkut, F. (2007). *Okul temelli önleyici rehberlik ve psikolojik danışma*. Anı.

Kuzgun, Y. (1988). *Rehberlik ve psikolojik danışma*. ÖSYM Eğitim Yayınları.

Kuzgun, Y. (2008). *Rehberlik ve psikolojik danışma*. 9. Baskı. Nobel.

Martinez, J. I., Lau, A. S., Chorpita, B. F., & Weisz, J. R. (2015). Psychoeducation as a mediator of treatment approach on parent engagement in child psychotherapy for disruptive behavior. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology, 46*(4), 573–587. https://doi.org/10.1080/15374416.2015.1038826

Miles, M, B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded Sourcebook.* (2nd ed). Sage.

Miller, P. H. (2008). *Gelişim psikolojisi kuramları.* İmge Kitabevi.

Montoya, A., Colom, F. & Ferrin, M. (2020). Is psychoeducation for parents and teachers of children and adolescents with ADHD efficacious? A systematic literatüre review. *European Psychiatry*, *26*(3), 166-175.

Nussey, C., Pistrang, N., & Murphy, T. (2013). How does psychoeducation help? A review of the effects of providing information about Tourette syndrome and attention-deficit/hyperactivity disorder. *Child: Care, Health and Development*, *39*(5), 617-627.

Orçan Kaçan, M., Ata, S., Kimzan, İ. & Karayol, S. (2019). Bazı değişkenlere göre annelerin çocuklarının öz bakım becerilerini destekleme uygulamaları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 52*, 428-446.

Özbey, S. (2010). Okul öncesi çocuklarda uyum ve davranış problemleriyle başa çıkmada ailenin rolü. *Aile ve Toplum*, *6*(22), 9-18.

Sadık, F. & Aslan, S. (2015). İlkokul sınıf öğretmenlerinin disiplin problemleri ile ilgili görüşlerinin incelenmesi. *Turkish Studies, 10*(3), 115-138. http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7585

Sarıcı Bulut, S. (2024). PDR lisans öğrencilerinin üniversite öncesi eğitim kademelerindeki (ilkokul, ortaokul ve lise) PDR hizmetlerini değerlendirmeleri: Kritik olaylar tekniği. *The Journal of Academic Social Science Studies, 17*(101), 1-14. http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.78219

Seifer, R. L. (1998). Training in the use of guidance and counseling strategies in the classroom and it's impact on elementary school teachers. *Dissertation Abstracts International, 58*(8), p.3026-A.

Senemoğlu, N. (2011). *Gelişim öğrenme ve öğretim*. 20. Baskı. Pegem.

Sharan, B. M. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulamalar için bir rehber* (Çev. S. Turan). Nobel.

Şimşek, H. & Tanaydın, D. (2002). İlköğretimde veli katılımı: Öğretmen-veli-psikolojik danışman üçgeni. *İlköğretim Online, 1*(1), 12-16.

Tan, H. (1986). *Psikolojik yardım ilişkileri: Danışma ve psikoloji*. Milli Eğitim Basımevi.

Topcu, E. & Nazlı, S. (2018). Veli oryantasyon programının okul öncesi öğrencilerinin okula uyumuna etkisi. *Aile Psikolojik Danışmanlığı Dergisi, 1*(1), 1-20.

Tuzgöl Dost, M. (2020). Okul psikolojik danışmanlarına göre ilkokullardaki rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin durumu ve sorunları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *19*(76), 1673-1690. https://doi.org/10.17755/esosder.715029

Uslu, R., Erden, G. & Kapci, E. G. (2006). Psycho education on expressed emotion by parents of children with learning disorders. *Psychological Reports, 98*(2), 291-306. https://doi.org/10.2466/pr0.98.2.

Ustam, F., Çamlıca, A., Devecioğlu Gözügüzel, Ö. & Özakdenizli, Ö. (2022). İlkokullarda rehber öğretmen eksikliğine ilişkin sınıf öğretmeni görüşleri. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education, 11*(1), 58-66.

Uykan, E. & Akkaynak, M. (2019). Ebeveyn tutumları ile çocukların öz düzenlemeleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 6*(3), 1620-1644.

Webster-Stratton, C. (2010). Long-term follow-up of families with young conduct problem children: From preschool to grade school. *Journal of Clinical Child Psychology, 19*(2), 144-149. https://doi.org/10.1207/s15374424jccp1902_6

Yavuzer, H. (2019). *Ana-baba ve çocuk.* Remzi Kitabevi.

Yeşilyaprak, B. (2013). *Eğitimde rehberlik hizmetleri.* 21. Basım. Nobel.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

IBAD
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
Journal of Social Sciences

IBAD, 2024; (17): 270-280
DOI: 10.21733/ibad.1585580 **Özgün Araştırma / Original Article**

Konya Darülmuallimininde Yürütülmüş Bir Tahkikat Hakkında (1914)

An Investigation on the Konya's Darülmuallimin (1914)

Seyit Taşer[1*]

*** Sorumlu yazar**
Corresponding author

[1] Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye
E-mail: staser@erbakan.edu.tr
ORCID: 0000-0002-2236-4644

Başvuru/Submitted: 14.11.2024
Son Düzeltme/Last Revision: 05.12.2024
Kabul/Accepted: 14.12.2024

Taşer, S. (2024). Konya darülmuallimininde yürütülmüş bir tahkikat hakkında (1914). *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi-IBAD Journal of Social Sciences*, (17), 270-280.
https://doi.org/10.21733/ibad.1585580

***Turnitin* Similarity Index** 09%

ÖZ

Osmanlı Devleti'nde her karye ile sancak ve vilayetlerdeki her mahallede "köy mektepleri", mahalle mektepleri", "taş mektepler" veya "sıbyan mektepleri" ilk eğitime karşılık gelecek şekilde eğitim vermekteydi. Vilayet merkezlerinde ayrıca medreseler eğitim faaliyetlerini devam ettirmekteydi. Osmanlı Devleti yenileşme veya Tanzimat dönemi (1839) itibariyle İstanbul'da medrese ve sıbyan mektebi dışında eğitim kurumları açılmaya başladı. Bu eğitim kurumlarının İstanbul dışında da açılması için çalışmalar yapıldı. Şüphesiz bu konuda yani geleneksel tarzdaki eğitim kurumlarının İstanbul dışında da tesis edilmesinde Sultan II. Abdülhamid'in büyük emekleri olmuştur. Darülmualliminler de, Sultan II. Abdülhamid zamanında, İstanbul dışında da açılan ve sayıları hızla artan eğitim kurumları arasında yer almıştır. Darülmuallimin öğretmen yetiştiren kurumlardan olup, ilk olarak 1848'de İstanbul'da açılmıştır. Sonrasında ise taşrada açılan ilk darülmualliminler arasına Konya Darülmuallimini dâhil olmuştur. 1875 senesinde açılan bu eğitim kurumundan çok sayıda öğretmen yetişmiştir. Darülmuallimin erkek öğretmen okulu olup, Konya'da eğitim faaliyetlerini uzun yıllar devam ettirmiştir. Ancak, 1914 senesi, yani II. Meşrutiyet idaresine tesadüf eden yıllarda Konya Darülmuallimini'nde maarif müfettişinin tahkikatını gerektiren ve soruşturma yürütülen bir hadise söz konusu olmuştur. Müfettişin yaptığı tahkikata ilişkin belgeler Başkanlık Osmanlı Arşivi'nden temin edilmiştir. Burada soruşturma sürecinin nasıl yürütüldüğüne ilişkin ayrıntıları tespit etmek mümkündür. Çalışmada bu sürecin ayrıntılarına ve olayın mahiyetine yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Konya, Darülmuallimin, Müfettiş, Tahkikat

ABSTRACT

In the Ottoman Empire, education was provided in every village, neighborhood, and district through various institutions such as neighborhood schools, stone schools, and primary schools, which corresponded to primary education. Additionally, *madrasah*s continued their educational activities in provincial centers. During the Tanzimat period (1839) of the Ottoman State's modernization, new educational institutions, beyond *madrasah*s and primary schools, began to emerge, particularly in Istanbul. Sultan Abdulhamid II played a significant role in establishing traditional educational institutions outside Istanbul. Among these institutions were the Darülmuallimin schools, which trained male teachers. The first Darülmuallimin was established in Istanbul in 1848, and Konya's Darülmuallimin was one of the early provincial branches, opening in 1875. This school trained many teachers and continued its educational activities for many years in Konya. However, in 1914, during the Second Constitutional Era, an incident at the Konya Darülmuallimin necessitated an investigation by an education inspector. The documents related to this investigation were obtained from the Presidency Ottoman Archives, providing details on how the investigation was conducted. This study examines the investigation process and the nature of the incident that led to it.

Keywords: Konya, Darülmuallimin, Inspector, Investigation

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde eğitimde denetim ve teftiş konusunun günümüzdeki şekliyle yürütülmesi yenileşme döneminde gerçekleşmeye başlamıştır. Öncesinde medreselerde mali denetimin mütevelliler tarafından yürütüldüğü bilinmektedir. Yenileşme döneminde heyet-i tahkike veya heyet-i teftişiye olarak isimlendirilen komisyonlar, denetim veya teftiş konusunda görev yapmışlardır. Bu makalede, arşiv belgelerinde yer bulan, yenileşme dönemi eğitim kurumlarından Konya Darülmuallimini (1875) ile ilgili olmak üzere yürütülen bir tahkikata ilişkin bilgiler incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Osmanlı Devleti eğitim kurumlarında teftiş süreçleri ile ilgili ayrıntıları Başkanlık Osmanlı Arşivi belgelerinden edinmek mümkündür. Heyet-i Teftişiye kaleminde tasnif edilmiş belgelerin içeriklerine bakılarak, bu konudaki tarihsel boyutların somut bir şekil alması söz konusu olabilmektedir. Somut ifadesi ile kastedilmek istenilen şudur; Tarihsel bir incelemede denetim ve teftiş konusunda hazırlanan nizamname ve talimatnamelerdeki bilgilere rastlanılabilir. Ancak bu metinlerden teftişin detaylarını, daha doğrusu uygulamadaki karşılığını görebilmek zordur. Bunun için örnek somut olaylar üzerinden incelemeler yapmak konunun daha net bir şekilde anlaşılmasını sağlayacaktır.

Osmanlı Devleti'nde her dönemde çeşitli isyanlar ile karşılaşılır. Anadolu'daki beyliklerden, yeniçeri ocağına, Mısır Valisi'nden azınlık isyanlarına kadar bu isyanları çeşitlendirmek mümkündür. Bu isyanlar arasında Celali İsyanları da oldukça önemli bir yer tutmuştur. Bir asır kadar süren bu isyanların ekonomik olduğu kadar mezhebi veya siyasi sebepleri de bulunmaktaydı. Konumuzla ilgili olan kısmı ise suhte isyanlarının da bu kapsama dâhil olmasıdır. Zira suhteler de kendilerini Celali İsyanlarının bir parçası olarak görmüşlerdir. Dolayısıyla medrese talebelerinin gerçekleştirdiği isyan girişimi olarak tarihe geçmiştir. Buna benzer gelişmeler ilerleyen dönemlerde de karşımıza çıkar. Bunlardan biri de Darülfünun'da yaşanan öğrenci hareketliliğidir.

Darülfünun, Osmanlı Devleti'nin medrese dışındaki üniversite karşılığıdır. Darülfünun 1863'te eğitime başlamakla birlikte çeşitli defalar kapatılıp tekrar açılmıştır. 1900 senesine kadar bu şekilde eğitim faaliyetlerini yürüten Darülfünun bu tarihten sonra eğitim faaliyetlerine aralıksız devam etmiştir. 1912 senesinde İstanbul Darülfünunu olarak adlandırılan üniversitede 1922 yılında bir öğrenci hareketliliği ile karşılaşılmıştır. Bunun sebebinin siyasi olduğu anlaşılmaktadır. Aslında darülfünun içinde gruplaşmaların İstiklal Savaşı yıllarına rastladığı anlaşılır. Bu yıllar ve devamındaki görüş ayrılıkları milli mücadele ve cumhuriyetin ilanı ve sonrasında da devam etmiştir. 1922 Nisan'ında bir kısım öğrenci Anadolu hareketini desteklemeyen, dolayısıyla "milliyet duygusuna aykırı davranan" öğretim üyelerinin değiştirilmesi isteğiyle boykota gitmişlerdi. Bunun üzerine İstanbul hükümeti Darülfünunu geçici olarak tatil etmiştir. (12 Nisan 1922). Üç gün sonra derslere başlamak istenmişse de öğrencilerin boykotta direnmeleri nedeniyle tatil kararı uzatılmıştır. Sorun söz konusu öğretim üyelerinin (müderris), kadro dışı bırakılmalarıyla çözülebilmiştir. 29 Temmuz'da da ayrılanların yerlerine atamalar yapılmıştır (Gürkan, 1971).

Darülfünunda 1922 senesinde karşılaşılan bu hadiseye benzer bir başka gelişme de Galatasaray Sultanisinde ortaya çıkmıştır. Dönemin Galatasaray Sultanisi Müdürü Tevfik Fikret'tir. Tevfik Fikret bir takım idari sorunlar sebebiyle görevden affını talep ettikten sonra, Sultani Müdürlüğünden ayrılmıştır. Bunun üzerinde öğrencilerde bir hareketlilik gözlenmiştir (Taşer, 2019). Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nde gerek darülfünunda gerekse sultani mektebinde görülen

ve öğrencilerin tamamı veya bir kısmının organize etmiş olduğu hareketliliğe darülmualliminde de rastlanılmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde yenileşme sürecine bakıldığında eğitim ve idari yapı, program gibi çeşitli yönlerden medreselerden ayrı bir nitelik taşıyan ve mektep ismi verilen kurumların açılmasına öncelik verildiği anlaşılmaktadır. Bu kurumlar genel itibariyle askeri ve teknik alanlarda yoğunlaşmıştır. Ancak bunun dışında orta ve yükseköğretim kurumları açılmış, öğretmen yetiştirme konusunda da adımlar atılmıştır.

Medrese dışında bir eğitim kurumu olup, aynı zamanda öğretmen yetiştirme amacıyla tesis edilen kurumlara darülmuallimin ve darülmuallimat denilmiştir. Darülmuallimin ilk olarak rüşdiyelerin öğretmen ihtiyacını karşılamak amacıyla 1848'de İstanbul'da tesis edilmiştir (Öztürk, 1993, ss. 551-552; Kodaman, 1941; Ergün, 1996; Binbaşıoğlu, 1995). Bu dönemde Mekâtib-i Umumiye Nezareti'nin başında bulunan,ve birkaç kez Maarif Nazırlığı da yapan Ahmet Kemal Efendinin öncülüğü ile darülmuallimîn adıyla 16 Mart 1848 perşembe günü Fatih'te açılan mektebe sonraları Darülmuallimîn-i Rüşdî de denmiştir (Akyüz, 2006, s.28). Sıbyan okullarının ıslahı ve bu kapsamdaki çalışmaların neticesinde 15 Kasım 1868 tarihinde İstanbul'da Darülmuallimîn-i Sıbyan kurulmuştur. 1869 tarihli Maarif i Umumiye Nizamnamesi ile Büyük Darülmuallimîn müdürlüğünün yönetimi altına verilen darülmualliminlerin taşrada yani İstanbul dışında Anadolu'da görülmesi 1875 yılından sonra gerçekleşmiştir (Taşdemirci, 2002, s. 275).

Darülmuallimin kurulmasının amaçlarından biri muaallimler için medreselerde tedris usulü yani eğitim öğretim yöntemlerinin verilmesinde Fatih Sultan Mehmet ile başlayan ve özenle yürütülen sürecin daha sonraki asırlarda aynı şekilde devam etmemesidir. Diğer sebep ise öğretmen adaylarına yapılan imtihanlar layıkıyla, sıkı ve ciddi bir şekilde gerçekleşmemesidir (Duman & Dilaver, 1996). Konya Darülmuallimini de 1875 senesinde kurulmuş olup, bu kurumda 1914 senesinde yaşanmış bir hadise arşiv belgelerine yansımıştır.

Konya Darülmuallimi'nde 1914 senesinde bir tahkikat yani soruşturma gerçekleşmiştir. Soruşturma ile ilgili içeriğe bakıldığında hadisenin bir öğrenci isyanı olarak nitelendirilebilecek boyutta olduğu anlaşılmıştır. Konya Darülmuallimini'nde gerçekleşen soruşturma sürecinde müfettişin yöneltmiş olduğu sorular ve bunlara öğretmenlerin vermiş olduğu cevaplar, hadisenin içeriğine ilişkin detayları ortaya koymaktadır. Yukarıda ifade edilen ve öğrenci hareketliliği kapsamında yaşanmış olan hadiselerle benzerlik taşıyan bu gelişme, II. Meşrutiyet dönemine tesadüf etmiştir. Hakeza Galatasaray Sultanisi'ndeki mesele de öğrenci isyanı şeklinde olup, II. Meşrutiyet ve İttihat Terakki İdaresi'ndeki sürece denk gelmiştir. Aynı şekilde Konya Darülmuallimini'nde öğrenci hareketliliği de 1914'tedir (Taşer, 2019).

II. Meşrutiyet döneminin siyasi atmosferinin öğrenciler üzerinde etkisi olabileceği varsayılmaktadır. Zira bu dönemde özgürlük, hürriyet gibi kavramlar sıklıkla dile getirilmeye başlanmıştır. Bunun bir başıbozukluk sürecine dönüşebileceği çok da öngörülememiş olabilir. Ancak halka vadedilen serbestliklerin yanlış anlaşıldığı bir gerçektir. II. Meşrutiyet idaresinin siyasi mülahazalarının ve bunların halk üzerindeki etkilerinin, öğrencilere de sirayet etmemiş olduğunu iddia etmek zordur.

Konya Darülmuallimini

Konya Darülmuallimini öğretmen yetiştiren kurumların İstanbul dışında da açılmasına ilişkin kararın alınmasından sonra birçok vilayet ile birlikte eğitim faaliyetlerine başlamıştır. Bu bağlamda ilk adımın 1872 senesinde Bosna'da atıldığı görülür (Taşer, 2017). Genel olarak

Osmanlı Devleti'nde medrese dışındaki eğitim kurumlarının öncelikle Rumeli veya Balkanlarda kurulması yoluna gidildiği gibi kati bir genelleme yapmak zor olsa da çeşitli örneklerden hareketle bunu söylemek de sorun olmaz.

Darülmuallimlerin veya öğretmen yetiştiren kurumların açılması konusunda yenileşme sürecinin etkisi vardır. Bu etki ise rüştiye mekteplerinin kurulması ile bağlantılıdır. Zira ilk öğretmen yetiştiren mektep, rüştiyelere öğretmen yetiştirmek amacına istinaden açılmıştı. Rüştiyeler 1838'de açılmış ve bir orta mektep olarak sayısı giderek artmıştır. Rüştiye mekteplerinin sayılarının artması sonrasında bu mekteplere öğretmen yetiştirilmesi icap etmiştir. Bu ihtiyacın medreseler ile karşılanması yoluna gidilmemiştir. Bu sebeple öğretmen yetiştirmeye özgü olarak Darülmuallimin-i Rüştiyeler 1848 senesinde İstanbul'da eğitime başlamıştır. Akabinde sıbyan mektepleri ve idadiler için de darülmuallimin açılması konusu görüşülmüştür. 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde darülmuallimlerden söz edilmiştir (Mahmut Cevat, 1338, s.483). Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, Osmanlı Devleti'nde eğitimle ilgili olarak hazırlanmış ve eğitimde medrese dışındaki tüm kurumlar hakkında tafsilatlı bilgiler içeren kanuni nitelikte bir metindir.

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde mekatib-i aliyeye değinilmiştir. Buna göre, darülmuallimin, darülmuallimat ve darülfünun mekatib-i aliyeden sayılmıştır. Darülmuallimler, genel mekteplerin muhtelif dereceleri için mükemmel muallimler yetiştirmek üzere kurulmuştur. İstanbul'da büyük bir darülmuallimin kurularak üç şube olarak eğitim vermesi planlanmıştır. Bu şubeler rüşdiye, idadi ve sultanidir. Eğitim süresi üç sene olarak kararlaştırılan darülmuallimin-i rüşdiyelerde okutulacak derslerin isimleri de nizamnamede ifade edilmiştir. Nizamnamenin 64. Maddesinde, "Mekteplerde en az 5 yıl süre görev yapmayan, diğer taraftan kuvvetli bir sebebe dayanmaksızın görevini terk eden muallimler, darülmuallimlerinde eğitimleri esnasında aldıkları maaşları (bursları) geri vereceklerdir" (Cevad, 1338) ifadeleri yer alır. Dolayısıyla devletin desteği ile okuyan gençlerin mezun olduktan sonra en az beş yıl öğretmenlik yapmaları gerekmektedir. Bu esnada geçerli bir mazeretleri olmaksızın görevlerini terk etmeleri halinde eğitimleri esnasında aldıkları bursları geri vermeleri uygun görülmüştür.

Konya Darülmuallimininde Yapılan Tahkikat ve Sebepleri

Konya Darülmuallimini'nde 1914 senesinde yürütülen tahkikatla ilgili bilgiler, Başkanlık Osmanlı Arşivi'ndeki belgelere dayanmaktadır. Burada verilen bilgiler incelendiği zaman, darülmuallimin öğrencilerinden birçoğunun bu hadise kapsamında mektebi terk ettiği anlaşılır. Belgede kıyam olarak ifade edilen bu öğrenci hareketliliği neticesinde mektebi terk eden öğrencilerin kayıtları silinmiştir. Hadise, 1914 yılı başlarına tesadüf etmektedir. 24 Şubat 1914 tarihinde gerçekleşen öğrenci ayaklanmasının sebepleri aslında her bir muallimin bakış açısına göre değişebilmektedir. Zira her bir muallimle bu konu hakkında yürütülen soruşturmada muallimlerin farklı sebepler ortaya koydukları görülür. Sebepler şöyle sıralanabilir:

Konya Darülmuallimini'nde öğrencilerin okulu terk etmeleri ve kayıtlarının silinmesi ile neticelenen hadisenin sebeplerinden biri, Riyaziye Muallimi Lütfi Efendi'nin talebelerinin sınav kağıtlarına düşük not vermesi olarak görülmüştür. Bu sebep çoğu öğretmen tarafından da zikredilmiştir. Fakat tek sebep bu değildir. Riyaziye yani Matematik hocası olan Lütfi Bey'in ismi belgede, Hesap Muallimi olarak da geçmektedir. Lütfi Bey'in ders esnasında gösterdiği şiddetin de olayın sebepleri arasında değerlendirildiği görülür. Hatta bu konuyu bizzat Lütfi Bey ifade etmiştir. Lütfi Bey, çocuklara gösterdiği şiddetin sebep olarak gösterilmesinin yanı sıra

bu konuda öğrencilerin diğer hocalar tarafından teşvik edildiğini de iddia etmektedir. Diğer sebepler ise şöyledir: (BOA., MF.ALY, 59-15).

Konya Darülmuallimini'nde yapılan yeni düzenleme ile birlikte, derslerin günde altı saat olması kararlaştırılmıştır. Ayrıca programa yeni birtakım dersler ilave olmuştur. Ancak yeni programa ilave edilmiş derslerden birçoğunun kitapları vaktiyle tedarik edilemediğinden öğrenciler derslere ve sınavlara hazırlık yapamamıştır. Yapılan bu düzenlemelerden talebelerin hoşnut olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak bu yeni bir şey de değildir. Zira darülmuallimin öğrencileri daha eskiden beri idarenin almış olduğu çeşitli kararlara karşı da bir memnuniyetsizlik içindedir.

Heyet-i tahkikiye adına görev yapan müfettişin Konya Darülmuallimini'nde soruşturma yürütürken hemen her bir muallim ile görüşme yaptığı anlaşılır. Bu muallimler arasında ilk olarak riyaziye ve hesap muallimi Lütfi Bey bulunmaktadır. Türkçe Muallimi Mehmet Zeki Bey ile, Tatbikat Muallim-i Evveli Nuri Efendi, Ziraat Muallimi Mehmet Şevket Bey, Ulum-ı Diniye Muallim Evveli İsmail Hakkı Efendi, Ulum-ı Tabiye Muallimi Ahmed Hamdi Bey, Tarih ve Coğrafya ve Terbiye'i Bedeniye Muallimi Kemal Bey, Darülmuallimin Tatbikat Muallim-i Evveli Ahmet Nuri Efendi görüşülen muallimler arasındadır. Müfettiş "Geçende darülmuallimin talebesinden birçoğunun mektebi terk etmeleri sebebiyle heyet-i tahkike bir veche ati mevadın taraf-ı behiyelerinden istizahına(soruşturulmasına) karar vermiştir" demek suretiyle darülmuallimi terk eden öğrencilerle ilgili öğretmenlere sorular yöneltileceğini belirtmiştir. Sorular benzerdir. Müfettişin muallimlere yönelttiği sorular şunlardır (BOA., MF.ALY, 59-15).

Mektebi terk eden talebe ne sebeple ve ne vakit bu hale kıyam etmiştir?

- Talebeyi bu babda teşvik ve tergib edenler kimlerdir?
- Talebenin size karşı iktisap ettiği vaziyetin esbabı nedir?
- Müdür ve muavin ve muallimlerle aranızda ne gibi ahval yani muhabbet veya münaferet mevcuttur?
- Talebeye karşı icra-yı tedrisatta ne suretce şiddet ve mücazat veya teşvikat irae ettiniz?
- Mekteb müdür ve muavini arasındaki münaferetin ne derecesine vakıfsınız?

Yukarıdaki yazılı altı maddenin zeylen ve tevzihen tesri işarına muntazırım. 22 Şubat 1329 Heyet-i tahkike namına

Tahkik heyeti üyesinin sorularına Konya Darülmuallimini Hesap Muallimi Lütfi Efendi'nin verdiği yanıtlar sırasıyla şöyle olmuştur:

- ✓ 1329 senesi şubatının 11. Salı günü talebe kıyam etmiştir. Sebep olarak derste şiddet gösterdiğim beyan etmişlerse de bir iki gün sonra istifade edemediklerini söylemişlerdir.
- ✓ Tatbikat muallim-i evveli Ahmet Nuri Efendi olduğunu söylüyorlar.
- ✓ Tedrisattaki şiddetim ve belki başkaları tarafından teşvikat etmiş olduğu vechle İzmir darülmuallimin
- ✓ Müdür ve muavin ve muallim efendiler ile aramızda hiçbir minaferi zuhur etmemiş, samimi bir surette emrar-ı hayat etmekte idik. Son günlerde tatbikat muallimi evveli Ahmet nuri efendi ile cüz-i bir münakaşa edilmiştir.

Konya Darülmuallimini'nde yürütülmüş olan tahkikatın devamında diğer muallimler ile de teker teker görüşülmüştür. Aşağıda her bir muallim ile yapılan görüşmelere ayrı ayrı yer verilmiştir.

Türkçe Muallimi Mehmet Zeki Bey ile yapılan görüşme:

Müfettiş, Lütfi Hoca'ya yöneltmiş olduğu soruları Mehmet Zeki Bey ve diğer muallimlere de aynı şekilde sormuştur. Müfettişin Mehmet Zeki Bey'e sorusu şöyledir: "Konya Darülmuallimin talebesinden birçoğunun geçende mektebi terk ile bazı müteallibat ve meriyane kıyam ettikleri ve bu halin neticesinde otuz iki talebenin kaydı terkin kılındığı biltahkik anlaşılmıştır. Talebenin hareket vakıası neden ileri gelir ve şu suretle müttefiken hareketlerini intac eden esbab ve avamil neden ibarettir. Ve bunların gerek infikakları ve gerek fiilen harekât-ı kıyamları sırasında mektepçe ittihaz olunan meslek ve tedabir ne derecedir. Ve şu münasebetsiz vakanın mürettib (tertip eden) ve müşevvikleri (körükleyen, teşvik ve tahrik eden) var mıdır? Heyet-i talimiyece bu babda ne gibi malumat ve istidlaat destrest olunmuştur. Velhasıl bilcümle malumatımızın zeylen ve mevzuhen işarına heyet-i tahkikiyenin intizarını tebliği ederim" 23 Şubat 1329. (BOA., MF.ALY., 59-15). Konya Darülmuallimin öğrencilerinden birçoğunun mektebi terk etmesi, bazı taleplerine istinaden isyan etmeleri ve bunun sonucunda 32 talebenin kaydının silinmesi olayı kapsamında bunun sebebi sual edilmiştir. Okulun bu konudaki aldığı tedbirler, olayı tertip ve teşvik edenler, bu konudaki bildikleri vb. hususlar sorular arasında yer almıştır.

Türkçe Muallimi Mehmet Zeki Bey'in yanıtları şu şekildedir: "11 Safer 1329 Salı günü üçüncü dersim olduğundan saat on buçuğu bekleyecektim. Talebenin bir kısmının dışarıya gittiklerinden ve gelmemeye karar verdiklerinden vukuu halde anladım. Zaten buraya geleli iki buçuk ay oldu. Bu müddet zarfında bu zail talebenin ismini ve numaralarını bile öğrenemedim. Bu nedenle esbab ve avamilin neden ibaret olduğunu bilmiyorum. Ben bir muallimim dersimden mesulüm. Binaenaleyh bu babda hiçbirisinden malumatım yoktur" .

Türkçe Muallimi (BOA., MF.ALY., 59-15). Mehmet Zeki Bey okula tayin olalı kısa bir müddet geçmiş olması sebebiyle olayın detayları hakkında malumatının bulunmadığını ifade etmiştir. Müfettiş, Mehmet Şevket Bey'e de aynı soruları yöneltmiştir. Soru "Konya darülmuallimin talebesinin birçoğunun geçende mektebi terk ederek bazı mutalibat ve meriyane kıyam ettikleri ve bunun neticesinde otuz iki talebenin kaydı terkin kılındığı biltahkik anlaşılmıştır. Talebenin hareket-i vakası neden ibarettir?" şeklindedir.

Ziraat Muallimi Mehmet Şevket Bey'in yanıtı şöyle olmuştur: "Talebenin müttefiken mektebi terk etmelerinden bir gün evvel üçüncü sınıf dersine gitmiştim. Talebeyi böyle bir asiyet içinde gördüm. Sebebi sordum bütün mesayisine rağmen riyaziye muallimi kendilerine pek kırık notlar verdiğini söylediler. Mütalimden şikâyet etmek istediler. Kendilerine bir muallimin talebeye kırık notlar vermesi o muallimin talebeye hayr-ı hevahane bir ihtarıdır. Bu hata notlarınızın asiyetinizi tahrik değil sai ve gayretinizi tezyid etmelidir. Numrolarınızı tahtimiye çalışınız muvaffak olursunuz dedim. Talebe riyaziye muallimini bir dikkat ile not vermeyeceğini söylediler. Kendilerine cevaben muallimesine layık olduğunuz fazla numro vermekten ne için çekinsin, size not vermekle kesesinden bir şey çıkarıp verecek değildir ya daha fazla çalışırsanız şüphesiz güzel notlar alırsınız dedim. Ve dersime devama başladım. O akşam talebe müdiriyete muallimin değiştirilmesi için müracaat etmişler aldıkları cevabı bilmiyorum. Ertesi sabah riyaziye mualliminin pek ziyade müteessir olduğunu gördüm. Sebebini sordum. Talebe beni istemiyormuş, müdür bey bana "bir ay derse girme dedi" dedi. O sırada üçüncü sınıfta riyaziye dersim vardı. Muallimim derse girmediğim takdirde ileride bunun ne neticeler vereceğini muallim arkadaşlarla düşünerek muallimin derse girmesine mümanaat

olunmamasını talep ettik. Ders zili çalındığı vakit talebenin sınıfa girmediğini haber aldık, kendilerine derse girmeleri teklif olundu. Kabul etmeyip mektebi terk ettiler. Bilahire olan vakayı benden iyi bilirsiniz. Vakanın sebebi: riyaziye mualliminin az not vermesinin bir bahane olduğunu zanediyorum. Eskiden beri talebenin bu nevi bir harekete ictisar edecekleri hissolunurdu. İttifaklarının suret-i vukuunu bilmiyorum. Mürettib ve müşevvik olarak kimseden şüphe edemem" (MF.ALY., 59-15). Muallimin ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla, talebelerin matematik hocalarının verdiği sınav notlarına ilişkin bir itirazları bulunmaktadır. Ancak Mehmet Şevket Bey, konuya sağduyulu yaklaşmış ve öğrencilere nasihat vermiştir. Şevket Bey, talebelere, çalışmaları halinde muvaffak olacaklarını belirtmiştir. Dikkatli ve özenli bir şekilde derslerine çalışmaları gerektiğini söylemiştir. Bu durumda riyaziye hocalarının da sınav notlarına düşük not vermeyeceğini dile getirmiştir. Aynı zamanda talebelerin düşük notu bahane ettiklerine, zaten eskiden beri bir galeyan içinde olduklarına değinmiştir.

Darülmuallimin Ulum-ı Diniye Muallim Evveli İsmail Hakkı Efendi'nin müfettişin sualine cevabı ise şöyledir: "Dayileri buraya geleli dört ay olup, üzerime tevdi kılınan vazifemden gayrı bir şeye karışmıyorum. Talebenin isyan ve mektebi terk etmeleri alenen vuku bulmuştur. Ve kendilerinden böyle bir hal vuku bulacağını katiyen memul etmezdim. Şu kadar bir şey var ki riyaziye muallimi Lütfi efendinin mahaza talebenin çalışmaları için tabi olan tazyikinden talebe ibka kalırız diyerek fikr-i fasidelerine kapılarak beynlerinde hazır olarak ahd ve beyan ederek mektebi terke karar vermişler. Ve icra da ettiler. Arada müşevvik olup olmadığını bilemem. Ve zannetmem. Muallimler arasında bir fenalık yoktur. Arkadaş geçinip vazifemize say ve gayret etmekteyiz. 32 efendinin kaydı terkin olunduğundan cidden mükedder ve teessüfüm, ne çare nezaretin emriyle olup, adem-i itaatlerinden naşi ileri gelmiştir. Bundan fazla malumatım olmadığı maruzdur. Efendim. 22 şubat 1329 Muallim-i Evvel" (BOA., MF.ALY., 59-15).

Muallim-i Evvel İsmail Hakkı Efendi öncelikle, okulda göreve başlayalı az bir süre geçtiğini belirtmiştir. İsmail Hakkı Efendi, matematik hocası Lütfi Bey'in öğrencilerin sınav kağıtlarına az not verdiği ile ilgili hususları dile getirmiştir. Bu durumun öğrencilerde kaygıya neden olduğunu söylemiştir. Aynı zamanda talebelerin sınıfta kalma endişesi taşımalarına sebep olduğuna da ifadesinde yer vermiş, bu durumu fikr-i fesat olarak değerlendirmiştir. Olayı teşvik eden kimsenin olup olmadığını da bilmediğini sözlerine eklemiştir.

Ulum-ı Tabiye Muallimi Ahmed Hamdi Bey'in müfettişe vermiş olduğu yanıt şöyledir: "Şu halin on birinci Salı günü sabahı birinci senenin birinci dersi evvela ulum-ı tabiyedir. Çıktıktan sonra muallim odasına vardığımızda arkadaşlarımızdan Kemal Şevket Bey ile Lütfi Bey'e karşı üçüncü sınıf talebesinin şikâyetçi olduğunu söylediler. İzahat-ı talepte riyazi muallimi Lütfi beyin derslerinde talebeyi tehdit ettiğini ve hatta çalışmayacak olurlarsa imtihanda geçirmeyeceğini söylemiş. Talebeler de üçüncü sınıf muallimi mumaileyhin dersine girmeyeceklerine dair müdür beye bir kâğıt verdiklerini müdür bey de iptida bu derse girmeyeceğini talebe efendilere tebliğ etmişse de bunun üzerine ikinci bir kağıtla, muallimin hiçbir zaman dersine giremeyeceklerini müdür beye anlattıklarını arkadaşlarımdan duydum. Bunu protesto ederek müdür beyin bu meseleyi haklıca hal etmesi rica etmişler. Aksi takdirde varakada münderiç Halil, İbrahim, Şevket, Ahmet Hamdi imza sahiplerinin istifa vereceklerini mübeyyin bir varaka müdür beye takdim olunmuştu. Bütün vicdanıyla bu mantıksız harekete fail olan müdür bey de avluda efendilere mülayimane bir izahından sonra sınıflarına girip derslerine devam etmelerini yoksa kendilerini üç senedir besleyen müessese dair bir mütalaaları icab ettiğini söyledi. Bunun üzerine efendiler müdür beyin önünden geçerek dışarı çıktılar. Ertesi günde ikinci seneden bazı efendiler aynı suretle çıktılar. Hiç ümit etmediğim şu çirkin

manzara karşısında bulunan bendeniz bunun ne anlama geldiğini bir türlü anlayamadım. Yalnız atfettiğim bir cihet varsa o da yeni teşkilat mucibince yevmi derslerin altı saat olması ve programa yeni bir takım derslerin ilave olması. Saniyen yeni programa ilave edilmiş derslerden bir çoğunun kitapları elde bulunan ve yakından ve bulunanların geç geldiklerinden bir kısmının da müstensih ile tab edilerek vaktiyle çalışmamaları salisen riyazi muallimi Lütfi beyin dersleri hep müstensih (el yazısıyla) ile tab edildiğinden ve muallim mumaileyhin tabiatında mevcut sertlik vicdaniyetinden naşi münfasıl olan rabian öteden beri idareden memnun olmadıkları hissedilen efendiler şu kıyama cüret ettiler. Bu işte harekat-ı vakıanın şunlardan ileri geldiğine kaniyim. Müttefik ve müttehiden hareketleri intac eden esbab: Halin umumi şumul (geneli içine almasıdır) olmasındandır. Mamafih arkadaşlarının fikr-i sakimlerine (hastalıklı fikirlerine) iştirak eden efendiler de vardır zannındayım. Efendilerin ittifakları ve fiilen hareketi kıyamları sırasında mektepçe ittihaz olunan meslek ve tedabir hususunda alakadar olan heyet-i idare olduğu için bir şey diyemeyeceğim. Belki şunu söyleyebilirim ki idarenin teşebbüsat-ı mahaza ve tedabir-i lazımenin mektepte temin etmiş selamet-i vatan uğruna olmuş olmalarıdır. Bu münasebetsiz vakıada, mürettib ve müşevvik olmak üzere hiç kimseyi irae edemem. Malumat ve ıstılaatım da bundan ibarettir. Ulum-ı tabiye muallimi"(MF.ALY., 59-15). Ahmed Hamdi Bey, talebenin kalkıştığı bu hareket ile ilgili olarak dersler, ders programı ve ders kitabı ile ilgili hususlar kapsamında da bir takım sebepler ortaya koymuştur. Zaten muallimin ifadelerinde okul idaresine karşı bir tutumunun olduğu da anlaşılmaktadır. Hatta bu öğrencilerin derslerine girmeyeceklerine aksi halde istifalarını vereceklerine dair hususları da paylaşmış olduğu görülür.

Tarih ve Coğrafya ve Terbiye'i Bedeniye Muallimi Kemal Bey'in, müfettişin yöneltmiş olduğu sorular kapsamında vermiş olduğu yanıt ise şu şekildedir: "Şubat ayının on birinci Salı günü üçüncü sınıf talebesinin iki efendinin murahhas sıfatıyla mektep müdürüne müracaatla ulum-ı riyaziye muallimi Lütfi Bey'in dersinde badema bulunmakta mağdur olduklarını ve sebep olarak muallim efendilerin bu gidişle imtihanlarda bir çoklarının sıfır alacağı ve sınıfta kalacaklarını dermeyan etmekte bulunduklarını muallim arkadaşlarımızın Şevket, Ahmet Efendilerden Mekteb Muavini Halil İbrahim Bey'den işittim. Mekteb müdürü Ahmet Rasim Bey'in efendilere verdiği cevab üzerine biz muallimler talebenin mantıksız müracaatı üzerine bir muallimin ifa-yı vazifeden edilemeyeceği ve derse girmekte serbest bulunduğunu müdüriyete bildirerek bade mektep müdürü muallim Lütfi Efendi ile birlikte sınıfa girerek talebenin bir muallim hiçbir suretle ifa-yı vazifeden men edilemeyeceğini ve muallimin derse gireceğini dersinde bulunmayı arzu edenlerin sınıfa girmeleri aksi takdirde dışarıya çıkmalarını lisan-ı münasible söyledi. Bunun üzerine efendiler sınıfı terk ederek dışarı çıktılar. Ertesi günü ikinci sınıfta on efendi müstesna olmak şartıyla aynı harekette bulundular. Tabi mesele maarif idaresine hükümete aksetti. Üç gün sonra polis müdiriyeti tarafından mektep idaresine bir tahkikat evrakı gönderildi. Evrakda ilk tard edilen yedi efendinin müşrik oldukları anlaşılıyordu. Bizde kendi kanaatimizi ilave ederek yedi efendinin terkin-i kayıtlarına karar verdik meselenin ilk safhası bundan ibarettir. Başkaca malumatım yoktur (MF.ALY., 59-15). Muallim-i Sani Kemal Bey'in vermiş olduğu bilgiler, Lütfi Bey'in dersinde yaşanmış olan bir sıkıntıdan mütevellit talebenin okulu terk ettiğini ortaya koymaktadır. Talebelerden bazılarının Lütfi Bey'in dersine girmek istemediklerini belirtmeleri üzerine muallimin görevden alınmasının söz konusu olamayacağı kendilerine münasip bir dille belirtilmiştir. Bunun akabinde ise öğrenciler dersi terk etmişlerdir. Konuyla ilgili emniyet müdürlüğü de tahkikat talebini okula iletmiştir. Bunun üzerine de öncelikli olarak olaya iştirak eden yedi talebe ve

ardından on talebenin kayıtlarının silinmesi yoluna gidilmiştir. Buradan kayıt silme cezasının tedricen uygulandığı sonucu çıkmaktadır. Yani otuz iki öğrencinin kaydı bir anda silinmemiştir.

Hesap Muallimi Lütfi Efendi'nin tahkikat kapsamında ifade ettiği ve olayı daha ayrıntılı bir şekilde anlamamıza yardımcı olacak bilgiler şöyledir: "Muallim Ahmet Nuri Efendi ile aramızda zuhur eden münakaşa riyazi ıstılahının Türkçe olarak ifade edilmesi ile bendeleri de buna maruz idim. Efendi mumaileyhin buna karşı vermiş olduğu cevab "o halde darülmuallimde muallimlik yapamazsınız" dedi. Bendeleri de buna cevaben o halde ben istifa vereyim siz geliniz diyerek mukabelede bulundum. Bu meseleden yine heyet-i talimiyenin malumatı vardır. İdarenin malumatı olup olmadığını bilmiyorum. Çamaşırcı Süleyman, Rehber-i Hürriyet Mektebi Muallimi Evveli Ali Efendi'ye şu ifadede bulunmuştur. (Nazır Yaman talebe darülmuallimin muallimlerini zemmediyor. Böyle muallim olmaz diyor). Bu ifadeyi mumaileyhe Ali Efendi'nin ağzından demiş zaten arkadaşların cümlesi ile birer vesile ile münakaşa etme ve ekser işte kalbini kırmış olduğundan katiyen muhrik Ahmet Nuri Efendi olduğunu kanaat ediyorum. Vakitten iki gün evvel Şevket Efendi ile münazi (kavgalı) imiş birkaç gün daha evvel muallim evvel efendiyi gücendirmiş. Lakin yerinde bulamayınca talebeye karşı muallim odasında bir şey yapıyorlardır gibi bahane ederek talebeyi karşı etmiştir. Ve zaten talebe ile pek çok temas eder idi. En ziyade aleyhimde bulunan üçüncü sınıf talebesidir. Her birine yemin ettirerek sual buyurunuz istifade etmişler mi hangisini bilmiyorlar. Bu suretle sual buyurulduğu takdirde izhar-ı hak buyuracağınızı ümit ederim efendim (MF.ALY., 59-15). Lütfi Bey'in vermiş olduğu bilgiler diğer muallimlerden bazılarının da ifade etmiş oldukları ile benzerlik taşımaktadır. Zira talebenin okulu terk etmeleri ile ilgili gelişmenin yalnız Lütfi Bey'in dersinde öğrencilere karşı tutumu ile sınırlı olmadığı anlaşılır. Her şeyden önce okulda muallimler arasında bir çekişme olduğu açıktır. Bu bağlamda talebenin de kışkırtılması gibi bir durum söz konusudur.

Darülmuallimin Tatbikat Muallim-i Evveli Ahmet Nuri Efendi'nin de konuyla ilgili mütalaaları da şu şekildedir: "Kayd-ı terbiye ve tedris kavaidini tatbiken ifadatı sadeleştirmek suretiyle tedris hususu hakkında yalnız riyaziye muallimi ile değil sairleriyle de mebahis ve münakaşa edilmiş idi. Fakat bunlar lasaikden madud olduğu cihetle nazar-ı itibara alınmayacağı tabiidir. Ve esna-yı mebaisde ıstılaha kaydı yoktur. Muallimlik edemeyeceğine gelirse: şimdiye kadar mekteplerden almış olduğum terbiye bu sözün sarfına gayr-ı müsaittir. Esasen vazifem icaba tevessül olarak talebe ile temasta bulunmadığım için muallimlerin getirmeğe değil, bir tanesini bile zem etmek silkim muvaffak olmadığından böyle bir yolsuzluğu kabul etmem. Ve kaygısızlık ile hakkımda iddia olunan riyaziye muallimin aleyhimdeki tahrikad isnadatını katiyen redederim. Bununla beraber tecavüze uğrayarak hukukumun da muhafazasını heyet-i tahkikiye adilanelerinden beklerim. Malumat ve ıstılaatım bundan ibarettir. R.27 Şubat 1329 (M.12 Mart 1914) (MF.ALY., 59-15). Muallim Ahmet Nuri Efendi'nin beyanatı, meseleyi biraz daha açığa kavuşturmaktadır. Şöyle ki, matematik muallimi Lütfi Bey hakkında, Lütfi Bey'in izlediği yöntemler açısından ele alınan eleştirilerin aslında diğer muallimler için de geçerli olabileceği konusu üzerinde durulmaktadır. Bu sebeple, Ahmet Nuri Efendi'ye göre bu durumun talebenin mektebi terk etmelerindeki etkisi tartışılmalıdır. Zira bu türden münakaşaların dikkate alınacak bir yönünün olmadığına dikkat çeker. Ayrıca muallim hakkında suçlayıcı bir tavrının olamayacağını da sözlerine eklemiştir.

SONUÇ

Arşiv belgelerine yansıyan, 1914 senesinde Konya Darülmuallimini'nde gerçekleşmiş olan hadisenin tahkikat ile ilgili kısmı merak uyandırmaktadır. Zira soruşturma evrakları incelendiği

zaman, tahkikatın neredeyse tüm öğretmen ve idarecileri kapsadığı görülür. II. Meşrutiyet dönemine tesadüf eden hadise ile ilgili, müfettiş tüm öğretmen ve idarecilere sorular yöneltmiş, olayın sebepleri araştırılmıştır. Aynı zamanda isyan olarak da nitelendirilebilecek bu gelişme birkaç öğrenci ile sınırlı kalmamıştır.

Konya Darülmuallimini'nde yürütülen tahkikatın en önemli niteliği, Ulum-ı Tabiiye Maullimi'nin de ifade ettiği gibi hadisenin geneli yani tüm okulu içine almasıdır. Üçüncü sınıf öğrencileri dışında ikinci sınıf öğrencilerinden de kıyama katılanlar olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu durum muallimleri de kapsayıcı bir nitelik taşımaktadır. Konya Darülmuallimini'nde meydana gelen 1914 senesi başlarındaki hadisede heyet-i tahkike üyesi bir müfettişin yaptığı sorgulamalardan anlaşıldığı kadarıyla, okulun 3. sınıf öğrencilerinden olduğu anlaşılan 32 talebe çeşitli sebeplerle mektebi terk etmişlerdir. Mektebi terk eden bu talebelerin kayıtlarının silinmesine karar verilmiştir. Bu gelişmede rolü olduğu düşünülen isim Riyaziye ve Hesap Muallimi Lütfi Bey'dir. Lütfi Bey'in öğrencilere şiddet göstermesi, düşük not vermesi gibi sebepler ifade edilmiştir. Hatta bu gelişmeler neticesinde Muallim Lütfi Bey'in bir ay okuldan uzaklaştırma cezası aldığı da anlaşılmaktadır. Burada verilen cezalar ve uygulamalar dikkate alındığı zaman gerek öğretmen gerek öğrenciler açısından herhangi bir müsamaha gösterilmediği söylenebilir. Hadise ciddiyetle takip edilmiş ve gereken işlemler yapılmıştır.

Konya Darülmuallimini'nde öğrencilerin kayıtlarının silinmesi ve öğretmenin bir aylık uzaklaştırma cezası alması gibi neticeleri bulunan hadisede tahkikat esnasında müfettişin sorularına verilen yanıtlar oldukça dikkat çekicidir. Zira bir muallim, okula geleli iki ay olduğunu ve henüz kimseyi tanımadığını söyleyerek tarafsız tutum sergilerken; bir başka muallim de aynı şekilde okulda göreve başlayalı dört ay olduğunu söyleyerek bir anlamda yorum yapmaktan kaçınmıştır. Diğer taraftan bazı öğretmenler, riyaziye muallimini koruma duygusu ile hareket etmişler ve idareden, Muallim Lütfi Bey'in görevine devam etmesini talep etmişlerdir. Ancak, bazı muallimler ise öğrencileri riyaziye hocalarına karşı kışkırtmıştır. Bunun meslek etiği açısından uygun bir hareket olduğunu söylemek güçtür.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazar(lar) aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadır(lar):

1- Bu makale Etik kurul kararı gerektirmeyen bir çalışmadır. Zira, makale için klinik ve deneysel insan ve hayvanlar üzerinde bir inceleme içermez.
2- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız
Çıkar Çatışması: Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek: Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

Arşiv

Başkanlık Osmanlı Arşivi, BOA., MF.ALY., 59-15, 1332.R.14.

Diğer Kaynaklar

Akyüz, Y. (2006). Türkiye'de öğretmen yetiştirmenin 160. yılında Darülmuallimîn'in ilk yıllarına toplu ve yeni bir bakış. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 20*(20), 17-58.

Binbaşıoğlu, C. (1995). *Öğretmen yetiştirme açısından Türkiye'de eğitim bilimleri tarihi üzerinde bir araştırma*. MEB.

Cevad, M. (1338), *Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe Teşkilat ve İcraatı*. Matbaa-i Amire.

Duman, T. & Dilaver, H. (1996). İstanbul'da açılan ilk Darülmuallimîn. *Erdem, 9*(26), 651-658.

Ergün, M. (1996). *II. Meşrutiyet devrinde eğitim hareketleri (1908-1914).* Ocak Yay.

Gürkan, K. İ. (1971). *Darülfünun grevi*. Harman Yayınları.

Kodaman, B. (1991). *Abdülhamid devri eğitim sistemi*. TTK.

Öztürk, C. (1993), *Darülmuallimin.* DİA, cilt:8, İstanbul.

Taşer, S. (2017). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e öğretmen yetiştiren kurumlarda eğitim yönetimi ve denetimi.* PegemAkademi Yayınları.

Taşer, S. (2019). *Mekteb-i Sultani issues in press*. Innovation and Global İssues Congress Proceeding Books.

Taşer, S. (2010). Konya Darülmuallimini'nde eğitim yönetimi ve denetimi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23*, 209-219.

Taşdemirci, E. (2002). 20. yüzyılda Türkiye'de öğretmen yetiştirme sisteminde çağdaş pedagoji akımları. *Erdem, 14*(40), 269-304.

IBAD
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
Journal of Social Sciences

IBAD, 2024; (17): 281-305
DOI: 10.21733/ibad.1555574 **Özgün Araştırma / Original Article**

Reklam Üretim Süreci Bağlamında Yapay Zekâ ve Yaratıcı Düşünce: Bibliyometrik Bir Analiz

Artificial Intelligence and Creative Thinking in the Context of Advertising Production Process: A Bibliometric Analysis

Gonca Köse[1*]
Erdem Geçit[2]
Sinem Yeygel Çakır[3]

*** Sorumlu yazar**
Corresponding author

[1]Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Bergama MYO, Türkiye
gonca.dogru@deu.edu.tr
ORCID: 0000-0001-6464-4014
[2] Doç. Dr., İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Türkiye
erdem.gecit@ikcu.edu.tr
ORCID: 0000-0001-6077-0910
[3] Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Türkiye
sinem.yeygel@ege.edu.tr
ORCID: 0000-0003-3947-1275

Başvuru/Submitted: 24.09.2024
Son Düzeltme/Last Revision: 07.12.2024
Kabul/Accepted: 21.12.2024

Atıf bilgisi / Citation:
Köse, G., Geçit, E., & Çakır, Y.S. (2024). Reklam üretim süreci bağlamında yapay zekâ ve yaratıcı düşünce: Bibliyometrik bir analiz. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi-IBAD Journal of Social Sciences,* (17), 281-305. https://doi.org/10.21733/ibad.1555574

***iThenticate* Similarity Index** 07%

ÖZ
Endüstrinin yeni devrimi olarak nitelendirilebilecek yapay zekânın, reklam ve yaratıcı düşünce ile olan ilişkisi, bu ilişkinin akademik boyutunun ortaya konması bu çalışmanın ana amacını oluşturmaktadır. Bibliyometrik analiz tekniği kullanılarak yapılan araştırmada, Web of Science veri tabanından elde edilen veri setleri Wosviever programıyla analiz edilmiştir. 2014-2024 yılları arasında yayınlanmış konu ile ilgili toplam 15 makalenin bulunduğu, en fazla çalışmanın 2022 yılında yapıldığı tespit edilmiştir. Yayınların ülkeler bağlamında "ağ haritası "incelendiğinde en çok atıf alan ülkeler sırasıyla Kanada (97), USA (85), İngiltere (81), Avustralya (72); konu bağlamında en fazla makale yayınlayan ve atıf alan dergi ise Journal of Advertising'dir. En sık kullanılan anahtar kelimeler, gerçekleşme ve bağlantı sayısı incelendiğinde sırasıyla; artificial intelligence (yapay zekâ), advertising (reklamcılık), machine learning (makine öğrenimi), advertising creativity (reklam yaratıcılığı)'dır. Elde edilen bulgular neticesinde konuya ilişkin çalışmaların sınırlı sayıda olduğu tespit edilmiş, kavramlar arası ilişkiler, kavramların ülke ve yayın bağlamları da ortaya konmuştur. Araştırmada elde edilen sonuçlar, akademisyenler ve sektör uzmanları için yeni çalışma alanları açmış ve yapay zekânın, yaratıcı üretim sürecinin farklı konu başlıkları altında incelenmesi gerekliliğini ortaya koymuştur.
Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, Reklam, Reklam Üretimi, Yaratıcı Düşünce

ABSTRACT
The main purpose of this study is to explore the relationship between artificial intelligence, which is considered a new revolution in the industry, and advertising, as well as creative thinking, with a focus on the academic dimension of this relationship. Using bibliometric analysis, the data obtained from the Web of Science database were analyzed with the WosViewer program. The study found a total of 15 articles on the topic published between 2014 and 2024, with the highest number of studies conducted in 2022. When analyzing the "network map" of publications in relation to countries, the most cited countries were Canada (97), USA (85), UK (81), and Australia (72). The journal with the most articles published and cited on the subject was the *Journal of Advertising*. The most frequently used keywords, in terms of occurrences and number of links, included artificial intelligence, advertising, machine learning, and advertising creativity. The research concluded that there is a limited number of studies on the subject, and it identified the relationships between the concepts, countries, and publication contexts. These findings highlight new research opportunities for both academics and industry professionals, underscoring the importance of examining artificial intelligence in various aspects of the creative production process.
Keywords: Artificial Intelligence, Advertising, Advertising Production, Creative Thinking

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

GİRİŞ

Teknoloji, bireysel ve toplumsal yaşamın en önemli fenomenlerinden biridir. Çağların kapanıp yenilerinin açılmasına neden olan bu olgu, ortaya koyduğu birçok somut ve değişim özelliği sayesinde daima gündemdeki yerini korumaktadır. Özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinin baş döndüren hızla gelişmesi, bireysel ve toplumsal hayatın hemen her alanında sebep ve sonuç ilişkisi bağlamında önemli değişimleri beraberinde getirmiştir. Bu teknolojilerin eğitimden sağlığa, eğlenceden üretime kadar birçok sürecin işleyişini olumlu yönde etkilediği söylenebilmektedir. Bu noktada, geçmişi çok da yeni olmasa da günümüz yaşamına etkisi özellikle son yıllarda yoğunlaşan bir diğer önemli konu ise yapay zekâdır. Yapay zekâ, teknolojinin insan zekâsına meydan okuyan bir boyut kazanması olarak tanımlanabilir. Bu nedenle yapay zekâ kavramı, yaşamın her alanında kendini hissettirmektedir. Öyle ki, yapay zekânın günlük yaşamda bir aktör olarak varlığını göstermesi, bu kavramın doğasında var olan sürekli değişim ve gelişim özelliğiyle yanıtlanması gereken yeni soruların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Buradan hareketle, yapay zekâ kavramının akademik literatür ve uygulama alanları açısından her daim popülerliğini koruyacak bir alan olacağını söylemek yanlış olmaz. Özellikle benzersiz bir hızla ortaya çıkan ve gelişimi devam eden yapay zekâ teknolojisinin, çeşitli sektörlerde muazzam dönüştürücü imkanlar barındırdığı ifade edilebilmektedir.

Çok sayıda endüstriyel faaliyette olduğu gibi reklam endüstrisi de yapay zekânın sunduğu her türlü fırsatı iş süreçlerine entegre ederek maksimum fayda sağlamayı hedeflemektedir. Pazarlama ve reklam dünyasında, tüketiciler, rakipler ve işletmelerin dikkatini çeken en iyi sonuçları elde etmek amacıyla pazarlama süreçlerini yöneten ve yapay zekâ araçları vasıtasıyla geliştirilen uygulamalar, işletme ve marka ile müşteri arasında olumlu ilişkiler kurma, seçenek sunma ve rekabet etme gibi sürdürülebilir pazarlama stratejilerinin oluşturulmasında kullanılmaktadır.

Keleş ve arkadaşları (2017), pazarlama faaliyetlerinde kullanılan yapay zekâ uygulamalarını, veri anlama ve keşif ile öngörü ve karar verme odaklı olmak üzere dört kategoride ele almıştır. Dimitrieska ve arkadaşlarına (2018) göre ise yapay zekâ uygulamaları; pazarlama uzmanlarının arama optimizasyonları, daha iyi reklamlar, chatbotlar aracılığıyla müşteri güvenini sağlama, sürekli öğrenme, dolandırıcılık ve veri ihlallerini önleme, duygu analizi, güvenlik ve ses tanıma, satış tahmini, tahmine dayalı müşteri hizmetleri ve müşteri segmentasyonu gibi amaçlar doğrultusunda faydalanabilecekleri alanları kapsamaktadır. Dolayısıyla, yapay zekânın reklam endüstrisindeki kullanım yerleri ve olasılıkları genişlemekte, sektör için neredeyse yaşamsal bir öneme sahip hale gelmektedir. Öte yandan, yapay zekânın reklam üretim süreçlerinde yaratıcı unsurları kullanarak alternatif tasarımlar sunabilmesi, dolayısıyla yaratıcılığı besleyebilme yetisi, yeni bir tartışmanın başlamasına da neden olmuştur.

Bu noktada, yapay zekânın yaratıcı reklam üretim süreçlerine katkıları, ne ölçüde etkili olduğu gibi sorular gündeme gelmiştir. Bu alandaki sorular ve belirsizlikler, uzun yıllardır araştırılmakta ve görünüşe göre bir süre daha tartışılacaktır. Bu çalışma, yapay zekâ teknolojisinin reklam üretim süreçlerine ve reklamda yaratıcılık unsurlarına olan etkilerini, şimdiye kadar yapılan bilimsel araştırmalar doğrultusunda incelemeyi hedeflemektedir.

Yapay Zekâ

İlkel toplum anlayışından, dijital toplum yapısına geçişte en önemli etken şüphesiz ki teknolojidir. Üretme ve yaşama ihtiyacı devam ettiği sürece teknolojiyi; bir düşünce ve eylem alanı olarak kabul etmek gerekmektedir. Zira teknoloji; bilgi, beceri ve araçların kullanımı yoluyla bireylerin yaşamını kolaylaştırdığı için iş ve sosyal yaşamlarının ayrılmaz bir parçası

haline dönüşmüştür. Dünya genelinde milyarlarca cihazın birbirine bağlandığı bir bilgi ağı olan interneti ise teknolojiden bağımsız ele almak mümkün değildir. Teknoloji ve internetin, bir sebep sonuç ilişkisi bağlamında ele alınması gerektiği düşünüldüğünde teknolojinin, internetin gelişmesine ve yayılmasına olanak sağladığını, internetin ise teknoloji kullanımını ve yayılımını hızlandırdığının altını çizmek gerekmektedir. Dolayısıyla teknoloji ve interneti gerek küresel gerekse yerel düzeyde hız, erişilebilirlik ve pratiklik noktasında anlamak, geliştirmek ve sürdürmek insanlığın bugün ve gelecekteki refahını etkileyen kritik bir alandır. Internet devriminin yaşanmasıyla uzun yıllar tahtını koruyan bilgisayar teknolojisi, bugün gelinen noktada yerini *yapay zekâ* araçlarına bırakmıştır. Yapay zekâ; insanların sosyal yaşamındaki alanını genişletmesi ve iş dünyasına yeni bir anlam katması dolayısıyla üzerinde oldukça tartışılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. En basit haliyle makinelerin sahip olduğu zekâ biçimi (Fetzer, 1990) olarak kabul edilen yapay zekâ ile ilgili yapılan tanımlara aşağıdaki Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1. *Yapay Zekâ ile İlgili Alan Yazında Yer Alan Tanım ve Kavramlar*

Yazarlar	Tanım
McCorduck, 1982	Yapay zekâ, insan gibi düşünen makineler yaratma fikrine dayanmakta ve bilimin yeniden yaratıcısı olarak görülmektedir.
Nilsson, 1990	Yapay zekâ konusunda yaptığı çalışmalarla alan yazında ön planda yer alan bir diğer isim olan göre yapay zekâ, doğal zekânın bir taklidini oluşturmayı hedefleyen bir kuramdır.
Churcher, 1991	Bilişsel psikoloji için insan zekâsı modellerinin yanı sıra akıllı insan işlevlerini yerine getiren bilgisayar yazılımı, donanım ve robot bilimi sağlar
Nabiyev, 2012	Axe, yapay zekâyı karmaşık problemleri çözen, sadece önceden belirlenen sorunları değil yeni bir durum karşısında da tepkiler oluşturabilen akıllı programlar olarak kabul etmiştir
Russels & Norvig, 2016	İnsan zihninin bilişsel ve duyuşsal işlevlerini simüle eden makineleri tanımlamaktadır
Atalay & Çelik, 2017	Yapay zekâ; geleneksel veri işleme araçları ile analizi yapılamayan ve yönetilemeyecek kadar büyük miktardaki veri setleri olarak tarif edilen büyük veri (big data) denilen bilgi havuzundan faydalanarak verilerin işlenmesi ve yeni bir ürün sunmasıdır.
Nadimpalli, 2017	Yapay zekâyı, makina öğrenimi, doğal dil işleme, muhakeme yapabilme ve algıları yönetebilme gibi süreçleri yönlendiren teknolojiler olarak ifade etmiştir.
Vishnoi, Bagga, Sharma & Wani, 2018	Yapay zekâ, en yeni teknoloji ve bilgi sistemleri ile yönlendirilen, hatasız karar alma süreçlerini ve çalışma programlarını birleştiren, bir yandan tekrar eden problemleri en aza indirirken diğer taraftan doğruluk ve yasallığı en üst düzeye çıkarmayı amaçlayan bir teknolojik gelişmedir.
Bini, 2018	Yapay zekânın arkasında üç temel kavram vardır. Bu temel kavramlar makina öğrenimi, derin öğrenme ve sinir ağlarıdır.
Aydın & Değirmenci, 2018	Yapay zekâ, hiçbir canlı organizmadan yararlanmadan, bütün olarak yapay araçlar ile oluşturulan ve insana özgü davranışlar ve hareketler gösterebilen makinelerin geliştirilmesi teknolojisidir.
Önder & Saygılı, 2018	Yapay zekâ, insan zihnini ve davranışlarını en iyi şekilde tanımaya çalışarak, insana benzer şekilde düşünebilen makineler programlamaya çalışan bir uzmanlık alanıdır.

Kızılkaya & Oğuzlar, 2018	Yapay zekâ, muhtelif bilgilerin edinilmesi ve mantıksal çıkarımlar yapılarak hesaplanması yöntemlerini kapsayan bir süreçtir.
Howard, 2019	Akıllı makineler ortaya çıkarma bilimi ve mühendisliği olarak belirtilen yapay zekânın, resmi olarak 1956'da Dartmouth College'da küçük bir yaz çalıştayında ortaya çıktığı bilinmektedir
Stine vd., 2019	İnsan zekâsının sınırlı kaldığı durumlarda sürekli öğrenme ve etkin problem çözme yeteneğine ihtiyaç duyulan her tür makine ve yazılımda yapay zekâ kullanılmaktadır.
Kaplan & Haenlein, 2019	Yapay zekânın amacı, öğrenmek, akıl yürütmek ve faaliyetleri yürütmektir.
Howard, 2019	Yapay zekâ (AI), kökleri mantıktan, istatistik, bilişsel psikoloji, sinir bilimi, dil bilimi, sibernetik ve hatta bilgisayar mühendisliğine dayanan geniş bir disiplinler arası alandır.
Kurzweil, 2019	Kurzweil ise yapay zekânın icat edilmesi ve geleceğiyle ilgili şu görüşe sahiptir: "Bir bilgisayar bir kez insanın zekâ düzeyine eriştiğinde, ister istemez daha ilerisine de sıçrayacaktır. Biyolojik olmayan zekânın kilit avantajlarından biri, makinelerin, bilgileri kolay paylaşabilmeleridir."
IBM & NRF, 2019	Araştırma raporunda yapay zekâyı veri keşfi yoluyla makinalarda akıllı düşünme, bilgileri hatırlama ve tanımlama ve öğrenme yeteneği olarak tanımlamıştır.
Verma vd. 2021	Artan dijitalleşme ile nesnelerin interneti, blok zincir teknolojisi, büyük veri ve yapay zekâ gibi yıkıcı yenilik olarak anılan teknolojik yenilikler, iş süreçlerinin dijital dönüşüm geçirmelerinin önünü açmıştır.
Russel & Norvig, 2021	Kaynağını felsefeden, matematikten, ekonomiden, sinirbiliminden, psikolojiden, bilgisayar mühendisliğinden, sibernetikten ve dilbiliminden alan yapay zekâ, sanılanın aksine yeni gelişen bir kavram olarak karşımızda çıkmamakta, temelleri 1940'lı yıllarda Walter Pitts ve Warren McCulloch'un matematiksel modellemesine dayanan interdisipliner bir yaklaşımdır.

Tabloda görüldüğü üzere literatürde yapay zekâ hakkında yapılan pek çok tanım ve açıklama bulunmaktadır. Elbette tanımlar bu kadarıyla sınırlı değildir. Farklı yazarların, farklı zaman dilimlerinde yapmış oldukları yapay zekâ tanımları incelendiğinde; kavramın üzerinde sürekli çalışıldığını ve günden güne geliştirildiğini söylemek doğru olacaktır. Yapılan tanımlarda yapay zekânın; makine öğrenmesi olduğu, insan zihninin bilişsel ve duyuşsal işlevlerini kopya edebildiği ve bunları geliştirebildiği, insana benzer şekilde düşünebilen; ama ondan daha hızlı ve komplike şekilde düşünebilen ve hareket edebilen bir makine olduğu üzerinde ağırlıklı olarak durulmaktadır.

Reklam Üretimi, Yaratıcı Düşünce Ve Yapay Zekâ İlişkisi

Bilgisayarlar, mobil cihazlar, internete bağlı nesneler ve tüm bunların sosyal yaşam dinamikleri içinde hayatımızdaki etkileri yadsınamaz bir gerçektir. Çeşitli kaynaklardan elde edilen devasa boyutlardaki verilerin büyüklüğü ve bunların her geçen gün artış göstermesi, ilgili verilerin klasik yöntemlerle analiz edilmesinde yetersiz kalmıştır. Büyük veri olarak da anılan ve günümüz toplumlarına yaşattığı sosyal, ekonomik ve teknolojik gelişmelerin can damarı haline gelen yapay zekâ pek çok sektör ve araştırmacının ilgi odağı haline gelmiştir. Bahsi geçen devasa verilerin analizine en çok ihtiyaç duyan sektörlerin başında ise reklamcılık gelmektedir. Örneğin, dijital reklamcılık sektörü tamamen verilere dayanmakta ve bu durum yapay zekâ

teknolojileri olmaksızın hareket etmeyi imkânsız kılmaktadır. Dolayısıyla reklam sektöründe köklü bir dönüşüm yaratan yapay zekânın sunduğu fırsatlar ve görece beraberinde getirdiği tehditler uzun zamandır üzerinde tartışılan bir konudur. Ancak yapay zekâ uygulamalarının; kişiselleştirilmiş pazarlama faaliyetleri, etkili hedef belirleme, verimli, başarılı reklam kampanyalarının oluşturulması gibi avantajları beraberinde getirmesi ve söz konusu avantajların ciddi olumlu geri dönütlerinin olması, yapay zekâ, yaratıcı düşünce ve reklam ilişkisinin derinlemesine ele alınmasını gerektirmiştir.

Reklamcılığın seyrini değiştiren yapay zekâ uygulamalarının; reklamcılığa ilişkin çeşitli görev ve süreçlerde artık daha fazla tercih edildiği görülmektedir. Reklam süreçlerinin gerçekleşme şekli daha önce görülmemiş bir ölçüde dönüşüme uğramış (Kietzmann vd. 2018, s. 264) ve son on yılda, reklam kampanyaları yapay zekâ destekli uygulamalar ile zenginleştirilerek, reklam süreçleri reklam verenler için daha verimli hale getirilmiştir (Türksoy 2022, s. 399). Reklam pratiklerinde yapay zekâ uygulamalarının her geçen gün kullanımlarının artması, pek çok reklamcıya yepyeni bilgileri keşfetme, öğrenme, anlama ve ölçme fırsatı getirmektedir. İlgili yapay zekâ uygulamaları aynı zamanda hedef kitleyi doğru analiz etmeyi, onlara kişiselleştirilmiş içerikler sunmayı, başarılı reklam kampanyaları üretmeyi ve söz konusu kampanyaları doğru zamanda, en uygun iletişim kanalları ile hedef kitleye ulaştırmayı kolaylaştırmaktadır.

Yapay zekânın reklam süreçlerine etkisinin; reklamın kendi içerisinde sistemli bir yeniden yapılanmaya yol açtığını belirtmek doğru olacaktır. Özellikle reklam üretimi, medya planlama, hedef kitle belirleme vb. aşamalarda ve esasında reklam süreçlerinin her aşamasına entegre olmuş bu yeniden yapılanmadan bahsedilebilmektedir. Bu noktada özellikle üzerinde durulması gereken reklam süreçlerinden biri de reklam üretiminde yaratıcılık olgusudur. Yapay zekâ aracılığıyla yaratıcı içerikler oluşturmanın, mesaj ve görsel tasarlamanın artık çok daha kolaylaştığı bir gerçektir. Öyle ki reklam metni yazan, afiş üreten, reklam stratejisini belirleyen ve slogan üreten yapay zekâ teknolojilerinin her geçen gün kullanım düzeylerinin artığı görülmektedir. Söz konusu teknolojileri kullanan, dünyada pek çok örnek bulunmaktadır. Bunlardan biri Lexus markasıdır. Lexus; bir reklam filmi için IBM'in Watson isimli yapay zekâsından yararlanmış, Watson son 15 yılda ödül alan reklamları inceleyerek bir reklam senaryosu yazmıştır (Hoguet, 2019). Öte yandan görsel üreten yapay zekâ sistemleri de bulunmaktadır. Örneğin; Luban sistemi, Alibaba'nın 11 Kasım indirim kampanyası için 170 milyon afiş, 2017 yılına gelindiğinde ise sistem, kampanya kapsamında toplam 400 milyon afiş tasarlamıştır. Bu da saniye başına 8 afiş üretildiği anlamını taşırken, bir reklam oluşum sürecinin saniyeler içinde tamamlanabileceğini göstermektedir (Qin & Jiang, 2019, s. 340). Bu gibi örnekler; reklam gibi yaratıcılık gerektiren bir alanda, insan zekâsının bir özelliği olan yaratıcı düşüncenin yapay zekâ ile üretilebilecek olmasının, reklam üretim süreçlerindeki değişim ve dönüşümü tasavvur etmeyi zorlaştırdığının bir kanıtıdır. İnsan doğasına özgü kabul edilen yaratıcılık olgusunun, artık yapay zekâ teknolojileri ile de üretilebiliyor olması insan- yapay zekâ arasında kaçınılmaz bir mücadele konusu olmuştur. Yapay zekânın ne ölçüde yaratıcı olabileceği tartışması pek çok platformda masaya yatırılsa da, aslında reklam gibi çoğu zaman yaratıcılık gerektiren işler üretebildiği kanıtlanmıştır. Bu bağlamda yapay zekâ sistemlerinin; yaratıcı reklam stratejileri belirleme ve uygulama, kısa sürede çok sayıda fikir ve içerik üretme gibi sunduğu imkanlar ciddi bir zaman ve maliyet tasarrufu sağladığı için yapay zekânın bugün olduğu kadar ilerleyen zamanlarda da reklam dünyasının nabzını tutmaya devam edeceği öngörülmektedir.

Yukarıda belirtilmiş olsa da yapay zekânın tasarım sürecindeki katkılarını daha geniş perspektiften incelemek faydalı olacaktır. Bu bağlamda, yapay zekâ araçlarının reklam

materyallerinin tasarımında olduğu gibi (Gao vd. 2023, ss. 1-2) sanat, endüstriyel tasarım, mimari, eğitim, eğlence, gibi alanlardaki tasarımlarda da kullanıldığı söylenebilmektedir (Irbite & Strode, 2021, s. 542). Geleneksel tasarım yöntemlerinden farklı olarak bilgisayar ve dijital teknolojiler sayesinde daha hızlı ve daha çok sayıda tasarım üretebilmek mümkün hale gelmiştir. Özellikle yapay zekâ araçları ile kusursuz sayılabilecek tasarım örnekleri ortaya konmaktadır (Çeken & Akgöz, 2023, s. 377). Yapay zekâ teknolojileri ile basılı 2 boyutlu tasarımlardan 3 boyutlu tasarımlara kadar farklı tür ve boyutlarda tasarımlar kolayca üretilebilmektedir. Ek olarak yapay zekâ araçları tasarım odaklı düşünme becerilerini geliştirerek tasarımcıların daha objektif ve daha çözüm odaklı hareket etmelerine imkan tanımıştır (Cautela vd. 2019, s.14).

Araştırmanın Kapsamı ve Amacı

Yapay zekâ teknolojisi; sağlık, finans, eğitim ve sanatta olduğu kadar reklam sektöründe de köklü dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Tüm disiplinler içerisinde doğrudan ve dolaylı bir biçimde konumlanan yapay zekâ; özellikle reklamcılık alanında oldukça heyecan verici deneyimler sunabilmektedir. Geleneksel reklam üretim sürecinde reklamların oluşturulması, hazırlanması ve sunulması oldukça önemli bir zaman dilimi ve emek gerektirirken; yapay zekâ teknolojisi ile çeşitli reklam varyasyonları, etkinliklerinin de test edilebildiği çok daha hızlı ve etkili reklamların üretilebilmesine imkan vermektedir.

Ezberleri bozan ve bugün muazzam gücüyle hızla yükselen yapay zekâ teknolojisi; reklam sektöründe yalnızca yeni bir dönemi başlatmakla kalmamakta, aynı zamanda yaratıcılığın da sınırlarını zorlamaktadır. Artık yalnızca insana ait olmayan yaratıcılık; yapay zekâ ve insanın işbirliği ile yeniden şekillenmiş ve sınırsız olanaklar sunabilecek bir potansiyele dönüşmüştür. Yapay zekânın; insan yaratıcılığının bugününü ne şekilde etkilediği ve geleceğini nasıl etkileyeceği konusu oldukça merak uyandıran bir konu olmuştur.

Bir reklamı saniyeler içerisinde tasarlayabilen yapay zekânın; reklam üretim süreci bağlamında ne şekilde ele alındığını, reklamda yaratıcı düşünce üzerindeki doğrudan ve olası tamamlayıcı etkilerinin neler olduğu hakkında literatürde ne gibi araştırmalar yapılmış olduğunu ortaya koymak bu çalışmanın temel amacıdır. Reklam üretim süreci bağlamında yapay zekâ ve yaratıcı düşüncenin literatüre yansımalarını ortaya koyduktan sonra; ilgili akademik çalışmalar hakkında kavram ilişki haritası ortaya konacaktır. Bu bağlamda, yapay zekâ, reklam ve yaratıcı düşünce ilişkisine yönelik literatüre yapılan katkıların geçmişi ve bugünü analiz edilerek, geleceğe dönük bir projeksiyon sunulacaktır. Elde edilen teorik bulguların analiz edilmesiyle reklamcılık sektörü için ne tür pratik faydaları olacağı yönünde öneriler sunulması planlanmaktadır.

YÖNTEM

Bu çalışmada; bibliyometrik araştırma yöntemi kullanılacaktır. Bibliyometri; kitap, makale ve diğer yayınların istatistiksel analizi olarak tanımlanmaktadır (Dictionary, 2017). İstatistiki veriler aracılığıyla yapılan çalışmaların etkinliğini de ortaya koyabilen bibliyometrik analiz (Broadus, 1987), veri tabanlarından bibliyografik verilerin elde edilmesi ile ilgilenilen bilim alanının bir görüntüsünü elde etmeye dayanmaktadır (Zupic, 2015). Bibliyometri, bilimsel çalışmalarda araştırmacılara matematiksel ve istatistiksel metodlara dayalı bir yol haritası oluşturmak üzere kullanılan bir analiz yöntemi olarak ifade edilmektedir (Zeren, & Kaya, 2020). Son yıllarda pek çok bilim insanının araştırmalarında yer verdiği bu analiz yöntemiyle geleneksel araştırmalarda elde edilmesi pek de mümkün olmayan kapsamlı bilgilere ulaşma noktasında etkin bir yol sunmaktadır. Herhangi bir bilimsel alanın, esasında bilimsel potansiyelini görmeyi sağlayan

bibliyometri; bilimsel yayınların, araştırmacıların ya da araştırma kuruluşlarının etki seviyesini atıf sayısı üzerinden derecelendirerek ölçmektedir (Gingras, 2016). Bibliyometrik analizin amacı, incelenen araştırma alanı için makro ölçekte bir perspektif sunmaktır. Bibliyometri alanı kütüphane ve bilgi bilimi çerçevesinde tanımlanırken sosyal bilimlerdeki çalışmalar için de etkili bir araç olabileceği keşfedilmiştir (Taubert, 2020). Bu bağlamda çalışmanın amacı; reklamda yaratıcı düşünce ile yapay zekâya ilişkin literatürde bulunan alanın yapısını analiz etmektir. Reklamda yaratıcılık ve yapay zekâ etkileşiminin gelişimini ortaya koymak ve bu noktada makro bir çerçeve sunarak kavramların birbiri ile ilişkisine yönelik gelecek araştırmalara kavramsal bir zemin hazırlamak da araştırmanın bir diğer amacıdır. Araştırmanın amacı doğrultusunda cevap aranılan sorular aşağıdaki gibidir:

1- Reklam üretim sürecinde yapay zekâ ve yaratıcı düşünce konusunda yayınlanan makale ve atıf sayılarının yıllar itibariyle dağılımı nasıldır?
2- Reklam üretim sürecinde yapay zekâ ve yaratıcı düşünce konusunda en fazla atıf alan makaleler hangileridir?
3- Alandaki en üretken (en fazla sayıda makale yayınlayan) yazarlar, dergiler ve ülkeler hangileridir?
4- Ülkeler arasında işbirliği ağları nasıldır?

Bibliyometrik analiz tekniklerinden atıf analizi ve ortak kelime analizi belirtilen sorulara yanıt aramayı sağlayacak başlıca tekniklerdir. Atıf analizi; atıf sayıları üzerinden çalışma, yazar ve dergilerin etkisini ortaya koyarken (Analiz birimi: çalışma, yazar, dergi, kurum, ülke), ortak kelime analizi; bir araştırma alanındaki çalışmaların başlık, özet ve anahtar kelimelerinde kullanılan kavramlar ve kelimeler arasındaki ilişkiyi incelemektedir (Analiz birimi: belli bir alandaki ana konular veya araştırma alanları nelerdir? Bir araştırma alanındaki en çok çalışılan konular/kavramlar nelerdir? Bir araştırma alanındaki en çok çalışılan konular/kavramlar arasında nasıl bir ilişki vardır? Bir araştırma alanındaki kavramların değişim dinamikleri nasıl belirlenebilir?) (Öztürk, & Gürler, 2022, ss. 99-101). Bibliyometrik araştırmalarda kullanılan BibExcel, Pajek, Vosviewer, Bibliometrix, SciMAT gibi çeşitli paket programlar bulunmaktadır. Özellikle bibliyometrik analiz tekniklerini uygulamak ve bunların haritalarını (görsellerini) oluşturmak için tasarlanan (Tanudjaja, & Kow, 2018, s. 3) VOSviewer; farklı analiz birimleri üzerinden Atıf, Ortak-Atıf, Kaynakça Eşleşmesi, Ortak-Yazar, Ortak- Kelime gibi analiz tekniklerinin uygulanmasına imkan vermektedir (Öztürk, & Gürler, 2022, ss. 99-101).

Programların sunmuş oldukları özellikler ayrı ayrı dikkate alındığında; araştırma için VoSviewer programı tercih edilmiştir. VoSviewer programının grafik tabanlı haritalama ile uzaklık tabanlı haritalama olmak üzere başlıca iki haritalama türünü kapsayacak biçimde çok boyutlu ölçeklendirme yapabilmesi, hem görsel haritaların yoğunluklarını (öğeler arasındaki mesafe) hem de öğeler arasındaki ilişkilerin gücünü görsel haritalama tekniğine dayanarak sunabilmesi (Van Eck, & Waltman, 2010, s. 525) açısından da çalışma için tercih sebebi olmuştur. Aynı zamanda bibliyometrik araştırmalar için veri seti sağlayan çok sayıda veri tabanı bulunmaktadır. Bunlara Wos, Scopus, Google Scholor, PubMed, Microsoft Academic, Dimensions, EmBase, Springerlink (Cobo vd., 2011; Moral Munoz vd., 2020) örnek verilebilir. Her veri tabanı farklı özelliklere sahip olmakla birlikte, farklı amaçlara hizmet etmek üzere tasarlanmışlardır. Ancak WOS'un (Web Of Science) dünyanın en eski ve en yaygın kullanılan veri tabanı olması, 256 disiplinin çoklu veri tabanlarına ve atıf verilerine kolayca erişim sağlaması, 21.200'den fazla hakemli dergiyi taraması ile tam metin makaleler, incelemeler, başyazılar, biyografi, kronolojiler, özetler, bildiriler (dergiler ve kitap tabanlı), teknik makaleler, kitap bölümü gibi farklı belge türlerini de kapsamında bulundurması (Öztürk, & Gürler, 2022,

ss. 54-55) nedeniyle çalışmada Web Of Science Core Collection veri tabanının kullanılmasına karar verilmiştir.

Araştırma metodolojisinde reklam, yaratıcılık/yaratıcı düşünce ve yapay zekâ ilişkisini bir arada ele alan çalışmaların oldukça sınırlı olması nedeniyle bu alanda Web of Science Core Collection veri tabanında yer alan tüm çalışmalara (makale, bildiri vb.) araştırma kapsamında yer verilmiştir. Araştırmada dil olarak İngilizce filtrelenmiştir. 2014-2024 yılları arasında toplam 15 akademik çalışmaya ulaşılmış, bu çalışmalar bibliyometrik analize tabi tutulmuş ve SSCI, ESCI ve SCI-Expanded indekslerinde taratılmıştır. Ulaşılan sayının görece az olması; çalışmanın spesifik bir amaca ulaşmayı hedeflemesinden kaynaklanmaktadır. Zira çalışma için bibliyometrik analize tabi tutulan anahtar kelimeler şöyledir:

- "artificial intelligence" or "artificial intelligent" or "AI"
- "advertising" or "advertising production" or "AD"
- "creative thinking" or "creativity"

Araştırmanın Sınırlılıkları

Yapay zekâ, literatür ve çeşitli sektörler için yeni bir kavram olmasa da son birkaç yılda toplumsal yaşamın önemli bir parçası haline gelmiştir. Özellikle reklam, sanat, mimari, eğitim gibi alanlarda yaratıcı üretim süreçlerini destekleyen yapay zekâ araçlarının üretilmesi bu alanlarda da bilimsel çalışmaların ortaya konmasına zemin hazırlamıştır. Ancak gerek Türkiye gerekse dünyada yapay zekânın bu alanlarla ilişkisine yönelik akademik çalışmanın oldukça sınırlı kaldığını söylemek mümkündür. Bilimsel çalışma sayısının azlığı elde edilecek veri setinin dar kalmasına neden olsa da amaca odaklanmada fırsat sağlamaktadır. Çalışmada yalnızca Web of Science (WOS) veri tabanında taranan makaleler incelenmiştir. Bu sınırlama, Türkçe makalelerin çalışmaya dahil edilmemesine neden olmuşsa da evrensel yayın dili olan İngilizce makalelerin analiz edilmesiyle daha objektif bir bakış açısı yakalanmaya çalışılmıştır. Buna ek olarak yayınların aldığı atıflar ve okunma oranları da göz önüne alındığında WoS'ta taranan makalelerin incelenmesi, daha az atıf alan ve daha az okunan diğer veri tabanlarının gelecek çalışmalara dahil edilmesi öncü adım niteliği taşımaktadır. Diğer taraftan yapay zekâ, reklam ve yaratıcı düşünce kavramları üzerine odaklanabilmek amacıyla üç anahtar kelimenin kullanılması çalışmanın başka bir kısıtlılığını oluşturmaktadır. Ayrıca yöntem, konu üzerinde keşfedici bir özellik taşıdığından içgörü ya da tanımlayıcı bulgulara sahip değildir. Tüm bu sınırlılıklarla birlikte gelecek çalışmalara rehberlik edecek, harekete geçirici özellik taşımaktadır.

BULGULAR

Çalışmanın bu bölümü bibliyometrik analiz teknikleri ve bilimsel haritalama yöntemi ile elde edilen bulguları kapsamaktadır. Yukarıda belirtilen anahtar kelimeler baz alınarak yapılan analizde; sınırlı sayıda (15) makaleye rastlanmıştır. Ancak araştırmanın ana çatısını yapay zekâ ve reklam oluşturduğu için ilk olarak yalnızca yapay zekâ ve reklam ile ilgili istatistiki bulgulara yer verilmesi uygun görülmüş; ardından çalışmanın spesifik bulgularına detaylı olarak değinilmiştir.

Yapay Zekâ ve Reklam ile İlgili İstatistiksel Analizler

Araştırmanın örneklemini oluşturan yapay zekâ ve reklam ile ilgili makalelerin yıllara göre dağılımını içeren verilere Tablo 2'de yer verilmiştir. Tabloya bakıldığında çalışmaların 37 yıllık bir zaman dilimine yayıldığı ve ilk çalışmanın 1987 yılına kadar uzandığı görülmektedir. Yapay zekâ ve reklam ile ilgili makalelerin en fazla yayınlandığı yıllar 2023 (43 makale) olup, 2022 ve 2024 (32'şer makale) yılları izlemektedir.

Tablo 2. *Yıllara Göre Dağılım (1987-2024*)*

Sıra No	Yayın Yılı	Makale Sayısı	Sıra No	Yayın Yılı	Makale Sayısı
1	2024	32	**15**	2010	2
2	2023	43	**16**	2009	-
3	2022	32	**17**	2008	1
4	2021	23	**18**	2007	1
5	2020	12	**19**	2006	1
6	2019	9	**20**	2005	-
7	2018	3	**21**	2004	1
8	2017	2	**22**	2003	-
9	2016	6	**23**	2002	-
10	2015	-	**24**	2001	1
11	2014	1	**25**	1996	1
12	2013	1	**26**	1995	1
13	2012	-	**25**	1990	1
14	2011	2	**24**	1987	1

*2024 yılına ilişkin veriler, 8 aylık süreyi kapsamaktadır

Veri setindeki yapay zekâ ve reklam makalelerinin toplam sayısı aşağıdaki ekran görüntüsünde (Görsel-1) yer almaktadır. 1987 yılından 2024 yılına kadar toplam 178 makaleye ulaşılmıştır.

Görsel 1. *Toplam Yayın Sayısı*

Grafik 1. *Yıllara Göre Makale ve Atıf Sayıları*

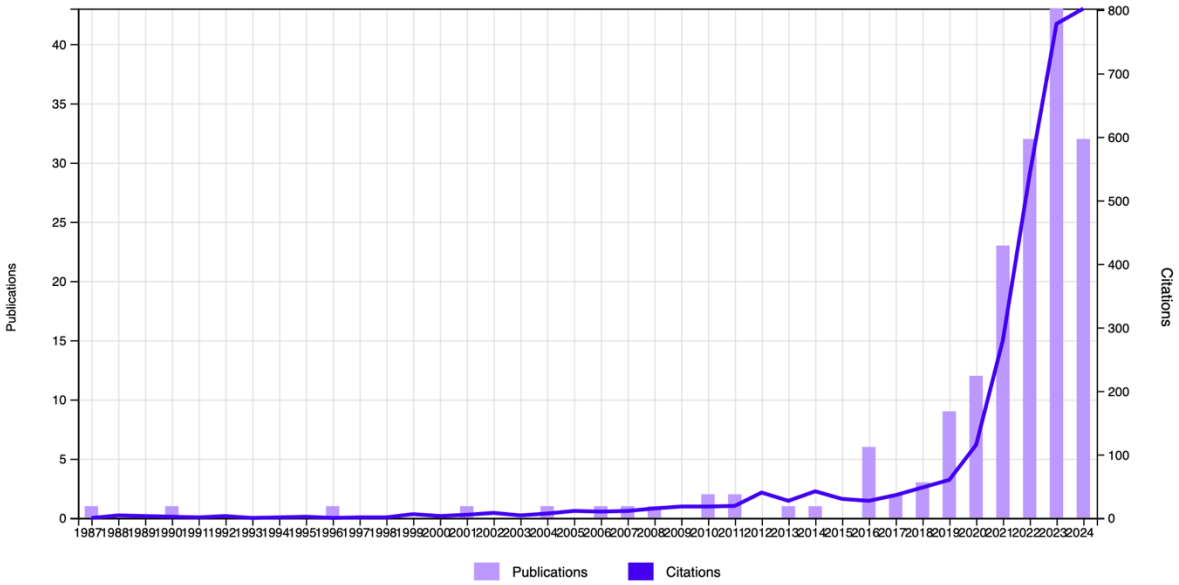

Grafik 1'deki "*yıllara göre makale sayıları*" incelendiğinde, makalelerin düzenli bir dağılıma sahip olmadığı; ancak yıllar içerisinde makalelerde genel bir artış yaşandığı görülmektedir. 1987-2014

yıllarını kapsayan ilk 27 yıllık süreçte konu ile ilgili 15 makale mevcut iken, 2016- 2024 yılları arasında toplam 162 makaleye rastlanmaktadır. Atıf oranındaki artış düzeyi, yayın artış düzeyinden daha fazla olduğu görülmektedir. Özellikle son 5 yıldaki reklam ve yapay zekâ ile ilgili makalelerin sayısı 142 olup bu bulgu, konuya ilişkin ilginin giderek artığı öngörüsünü desteklemektedir.

Tablo 3. *En Fazla Makale Yayınlayan Dergiler*

Dergi Adı	Makale Sayısı	Yüzde (%)
Journal of Advertising	19	%33.82
International Journal of Advertising	16	%28.48
Journal of Business Research	9	%16.02
Journal of Current Issue and Research In Advertising	6	%10.68
Journal of Retailing and Consumer Services	5	%8.9

N=178

Yapay zekâ ve reklam ile ilgili en fazla sayıda makale yayınlayan dergiler analiz edildiğinde WoS veri tabanında toplam 71 dergi listelenmiştir. Konu kapsamında 5 ve 5'ten fazla makale yayınlayan dergiler Tablo 3'de sunulmuştur. Buna göre; 19 (%33.82) makale ile en fazla *Journal of Advertising* dergisinde makale yayınlanırken; *International Journal of Advertising* dergisinde 16 (%28.48) makale yayınlanmıştır. *Journal of Business Research* dergisinde ise 9 (%16.02) makale yayınlanırken, konu ile ilgili makalelerin yayınlandığı dergilerin üçünün de doğrudan reklam alanı ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca *Journal of Current Issue and Research in Advertising* dergisinde 6 (%16.68), *Journal of Retailing and Consumer Services* dergisinde de 5 (%8.9) makalenin doğrudan reklam çalışmaları ile ilgili olduğu görülmektedir.

Tablo 4. *Web Of Science Kategorileri*

Web Of Science Kategorileri	Makale Sayısı	Yüzde (%)
İşletme	178	%100
İletişim	48	%26.96
Yönetim	25	%14.04
Bilgisayar Bilimi Enformasyon Sistemleri	9	%3.37
Uygulamalı Psikoloji	5	%2.80
Ekonomi	4	%2.24

N=178

Yukarıdaki Tablo 4'te Web of Science kategorileri; araştırma konusunun doğrudan sosyal bilimleri içermesi dolayısıyla sınırlandırılmış, fen ve mühendislik bilimlerine listede verilmemiştir. Veri setindeki yapay zekâ ve reklam makalelerinin WoS kategorilerine göre dağılımı incelendiğinde (Tablo 4), toplam 178 makalenin İşletme kategorisinde olduğu görülmektedir. Alt kategorilerde ise %26.96 ile İletişim, %14.04 ile Yönetim, %3.37 ile Bilgisayar Bilimi Enformasyon Sistemleri, %2.80 ile Uygulamalı Psikoloji, %2.24 ile Ekonomi dalları takip etmektedir.

Tablo 5. *Taranan Dizine Göre Dağılım ve Yayıncı Listesi*

Web Of Science Dizini	Makale Sayısı	Yüzde (%)	Yayıncı Listesi	Makale Sayısı	Yüzde (%)
Social Sciences Citation Index (SSCI)	142	%82.55	Taylor & Francis	49	%27.52
Emerging Sources Citation Index (ESCI)	36	%20.22	Elsevier	33	%18.53
Science Citation Index (SCI-EXPANDED)	10	%5.61	American Psychological Association	28	%15.73

Conf. Proceedings Citation Index-Social Science and Humanities (CPCI-SSH)	2	%1.12	Sage	14	%7.86

Tablo 5'te görüldüğü üzere WoS veri tabanında yayınlanan yapay zekâ ve reklam makalelerinin tarandığı dizinlere ilişkin değerler incelendiğinde; 178 makalenin % 82.55'i SSCI'da taranmaktadır (142 makale). Bunu sırasıyla ESCI (%20.22), Conf. Proceedings Citation Index-Social Science and Humanities (CPCI-SSH) (%1.12), SCI-EXPANDED (%5.61) izlemektedir. Ayrıca reklam ve yapay zekâ ile ilgili makale yayınlayan yayıncı listesi incelendiğinde Taylor & Francis'in (49) %27.52 ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Elsevier %18.53, American Psychological Association %15.73, Sage ise %7.86 olarak sıralanmıştır. Ayrıca tüm makalelerin (178 makale) İngilizce olduğu tespit edilmiştir.

Yapay Zekâ ve Reklam ile İlgili Bibliyometrik Analizler

Bu makalede reklam üretim süreci bağlamında yapay zekâ ve yaratıcı düşünceye ilişkin bibliyometrik analiz yapılması hedeflenmiştir. Fakat bu çalışma spesifik bir amacı içerdiği için; öncesinde yalnızca yapay zekâ ve reklamla ilgili ne gibi çalışmalar yapıldığını incelemenin bu makale çalışmasına katkıda bulunacağı düşünülmüştür. Bu bağlamda araştırma kapsamında; yapay zekâ ve reklamla ile ilgili ortak kelime analizi ve atıf analizi üzerinde durulmuş ve yapay zekâ ve reklam ile ilgili makalelerde kullanılan anahtar kelimeleri tespit etmek amacıyla Vosviewer programında *yazar anahtar kelimeleri* analiz birimiyle ve *tam sayım* (*full counting)* metodu ile analiz yapılmıştır. Analizde "*her bir anahtar kelimenin minimum gerçekleşme sayısı*= 1" olarak belirlenmiş ve listelenen 157 anahtar kelimenin tamamı analize dahil edilmiştir. Analiz sonucunda Şekil 1'deki ağ haritası elde edilmiş; haritadaki anahtar kelimelerin kullanım sıklığı ve toplam bağlantı gücüne ilişkin değerler ise Tablo 6'da sunulmuştur.

Şekil 1. *Ortak Kelime Analizi Ağ Haritası*

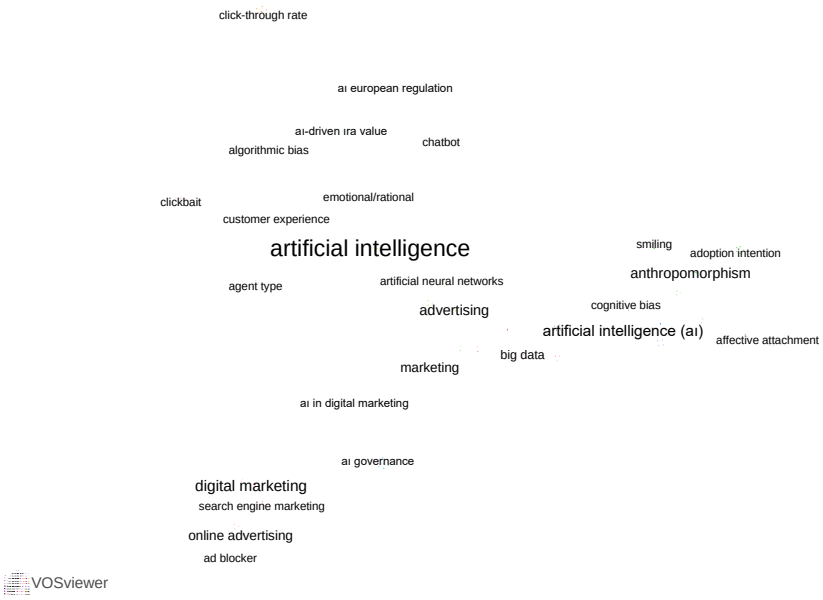

Vosviewer'da ağ görselleştirme haritası çizgi ve dairelerden oluşmaktadır. Yapılan analizin türüne göre bu daireler (atıf yapan veya yapılan) çalışmalar, dergiler, yazarlar, ülkeler, kurumlar, anahtar kelimeler olabilmektedir. Temel alınan parametreye göre bir ögenin ağırlığı ne kadar fazla ise, ögenin etiketi ve dairesi o kadar büyük olmaktadır (Öztürk, & Gürler, 2022,

s. 192). Çizgiler ise, iki daire (öge) arasındaki ilişkiyi/işbirliğini göstermektedir. Aynı şekilde yapılan analiz türüne göre ögeler arasındaki ilişkinin yoğunluğu çizgilerin kalınlığını belirlemektedir. Yani çizgiler yalnızca iki daire arasında bir ilişki olup olmadığını değil, aynı zamanda ilişkinin gücünü de göstermektedir (N.J.van Eck, & Waltman, 2014). Bu bağlamda Şekil 1'de görüldüğü üzere en büyük daire yapay zekâ terimini göstermektedir. Yapay zekâ ögesinin reklam, pazarlama, müşteri deneyimi ögeleri ile yakınlığı dikkat çekmektedir. Ögeler arasındaki çizgilerin kalınlığı ise benzerlik göstermekte, söz konusu bu benzerlik, ögelerin birbiri ile ilişkilerinde de benzerlik olduğunu yansıtmaktadır.

İlişkililik düzeyi yüksek olan ögelerin haritalarda birbirine yakın bir şekilde konumlandırılması ve bu birbirine yakın olan ögelerin aynı renk ile belli gruplar altında sunulması, kümeleme mantığının temelini oluşturmaktadır. Vosviewer'da benzerliği yüksek olan ögeler birbirine yakın konumlanırken, benzerliği düşük olan ögeler ise birbirinden uzak konumlandırılmaktadırlar (N.J.van Eck, & Waltman, 2017). Şekil 2'ye göre çalışmada varsayılan olarak belirlenen küme sayısı ise 25 olarak belirlenmiştir.

Tablo 6. *En Sık Kullanılan Anahtar Kelimeler*

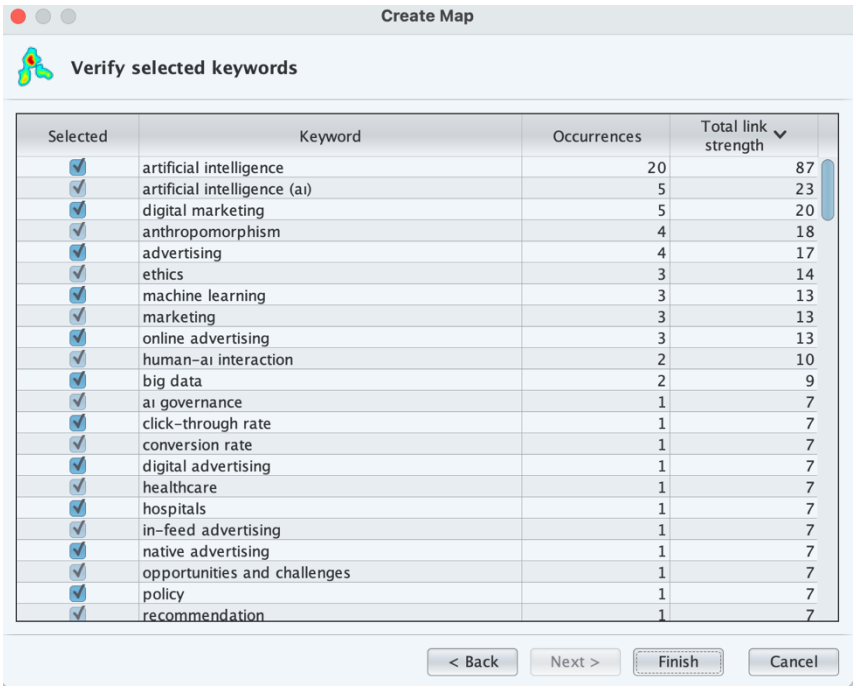

Selected	Keyword	Occurrences	Total link strength
☑	artificial intelligence	20	87
☑	artificial intelligence (ai)	5	23
☑	digital marketing	5	20
☑	anthropomorphism	4	18
☑	advertising	4	17
☑	ethics	3	14
☑	machine learning	3	13
☑	marketing	3	13
☑	online advertising	3	13
☑	human–ai interaction	2	10
☑	big data	2	9
☑	ai governance	1	7
☑	click–through rate	1	7
☑	conversion rate	1	7
☑	digital advertising	1	7
☑	healthcare	1	7
☑	hospitals	1	7
☑	in–feed advertising	1	7
☑	native advertising	1	7
☑	opportunities and challenges	1	7
☑	policy	1	7
☑	recommendation	1	7

Tablo 6'da görüldüğü üzere en sık kullanılan anahtar kelimeler, gerçekleşme ve bağlantı sayısı incelendiğinde sırasıyla artificial intelligence (yapay zekâ) kelimesinin, haritadaki 157 anahtar kelime ile 20 kez birlikte kullanıldığı (occurences) ve toplam bağlantı sayısının (total link strenght) 87 olduğu görülmektedir. Diğer anahtar kelimelerin ise sırasıyla bağlantı sayıları incelendiğinde artificial intelligence'ın kısaltılışı olarak ai'nın toplam bağlantı sayısının 23, dijital pazarlamanın (digital advertising) 20, insan biçimciliğinin (anthropomorphism) 18, reklamın (advertising) 17 olduğu görülmektedir. Sonuçların güvenirliliği açısından çalışmada Vosviewer'dan elde edilen veriler doğrudan ekran görüntüsü alınarak paylaşılmıştır.

Vosviewer programı ile zamansal eğilim analizi yapılabilmekte; böylece dönemsel olarak öne çıkan konu ve tematik alanları belirlemek mümkün olmaktadır. Öne çıkan tematik alanların belirlenmesinde, anahtar kelimelerin bulunduğu çalışmaların yayınlanma tarihleri esas alınmaktadır. Aşağıda yer alan Grafik 3'te gösterilen ağ haritası, 1987 ile 2024 yılları arasında, yapay zekâ ve reklam kavramları ile ilgili hangi anahtar kelimelerin ilişkisinin araştırıldığını

göstermektedir. Ortak kelime analizi sonucunda anahtar kelimelerin kullanımlarının yıllara göre gruplandırıldığını gösteren katman görselleştirmesine göre; sarı-yeşil ve sarı renk ile gösterilen düğümler 2022-2024 yılları arasında çalışılan konuları temsil etmektedir.

Şekil 2. *Ortak Kelime Analizi Zamansal Eğilim Ağ Haritası*

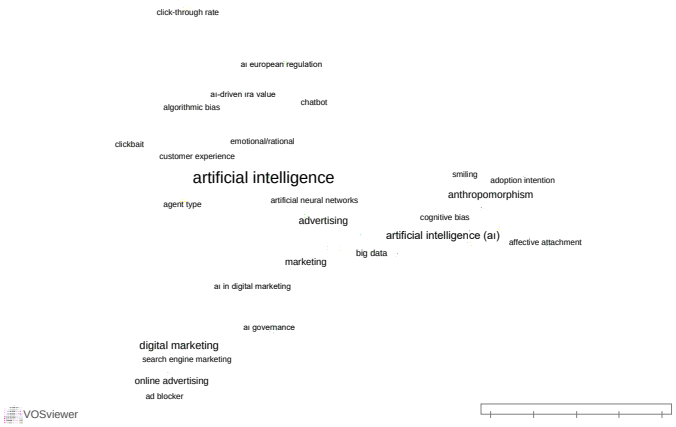

Şekil 2'de anahtar kelimelerin yayın yılı ölçütü temelinde hiyerarşik olarak kategorize edildiği katman görselleştirmesinin sonuçları görülmektedir. Grafikteki dairelerin büyüklüğü anahtar kelimenin kullanılma sıklığını, dairelerin rengi ise anahtar kelimelerin kullanıldığı çalışmaların yayın yılını göstermektedir. Buna göre; görseldeki en büyük daireyi yeşil renk ile yapay zekâ ardından reklam, pazarlama, dijital pazarlama oluşturmaktadır. Özellikle 2021 sonu itibariyle özellikle yapay zekâ ile ilgili çalışmaların hız kazanmış olduğu görülmektedir. Bunun en önemli nedenleri arasında; tıp, eğitim, tarım, medya, bankacılık vb. pek çok alanda yapay zekâ sistemlerinin kullanımının artması ve birçok konuda önemli katkılar sunmasıdır. Yapay zekânın; büyük miktarda verileri hızlıca toplama, analiz etme ve ardından birtakım görevleri yerine getirme yeteneği; pek çok sektörde devrim niteliğinde yenilikleri de beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla verimlilik artışı, maliyetlerde düşüş, zaman tasarrufu sağlama gibi faydaları da sunan yapay zekâ sistemlerinin pek çok yenilikçi uygulaması günümüzde artık vazgeçilmez hale gelmiştir.

Yapay zekâ sistemlerinin sunduğu pratik uygulamaların reklam sektörüne etkisinin de oldukça güçlü olduğunu belirtmek doğru olacaktır. Çünkü; resim, metin, video üretmek, reklam kampanyaları için ihtiyaç duyulan her türlü reklam materyaline yapay zekâ sistemleri ile ulaşmak oldukça kolaylaşmıştır. Ayrıca jet hızıyla elde edilen yaratıcı içerik yelpazesinin genişliği, belirli hedef kitlelere özel olarak uyarlanmış, benzersiz reklamların üretilmesine de imkan tanımıştır. Öte yandan derin öğrenme ve geniş dil modellerinin kullanımı sayesinde markalara sunduğu en büyük faydalardan biri müşteriler için neyin iyi, doğru, faydalı olabileceğini anlamak üzere çok büyük hacimde bilgiyi analiz edebilmesidir. Reklam sektöründe yapay zekânın son yıllarda çok daha derinlemesine çalışılmasının gerekçelerini sunduğu fırsat ve faydalara dayandırmak doğru olacaktır.

Yapay Zekâ, Yaratıcı Düşünce ve Reklam ile İlgili İstatistiksel ve Bibliyometrik Analizler

Reklam üretim süreci bağlamında yapay zekâ ve yaratıcı düşünce üzerine spesifik olarak gerçekleştirilen bibliyometrik analiz ile incelenen alanı temsil eden toplam çalışma sayısı 15'tir (https://a8f59890210bb2a36cc265c34c80a801c14e01d5.vetisonline.com/wos/woscc/citation-report/425d3ce6-1c3f-4f79-b791-aca3cd53de3c-01086845f1). Elde edilen veri setinin sayıca azlığı dolayısıyla bulguların; doğrudan Web of Science'dan elde edilen ekran görüntüleri alınarak

paylaşılması uygun görülmüştür. Veri setindeki yapay zekâ, reklam ve yaratıcı düşünce kombinasyonunu içeren makalelerinin toplam sayısı aşağıdaki ekran görüntüsünde (Görsel 2) yer almaktadır. 1987 yılından 2024 yılına kadar toplam 15 makaleye ulaşılmıştır.

Görsel 2. *Toplam Yayın Sayısı*

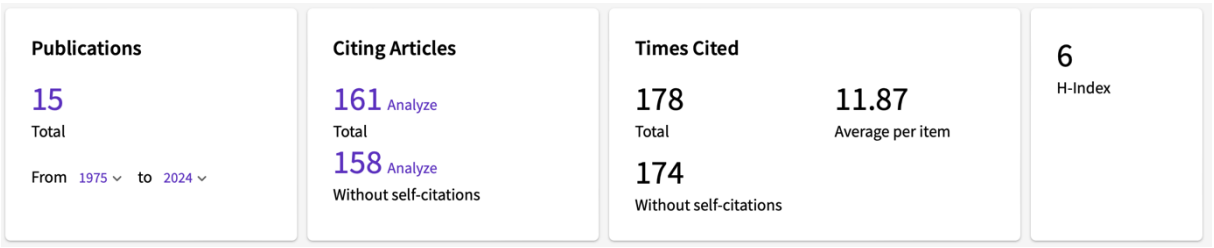

Alınan ekran görüntüsünde görüldüğü üzere; 1975-2024 yılları arasındaki yapay zekâ, reklam ve yaratıcı düşünce kombinasyonunu içeren makalelerinin toplam sayısı 15'tir. Ancak şunu belirtmek gerekir ki reklam, yaratıcı düşünce ve yapay zekâyı direkt içeren yayınlar 2018 yılı itibariyle gerçekleştirilmiştir (Bkz: Grafik 2).

Grafik 2. *Yıllara Göre Makale ve Atıf Sayıları*

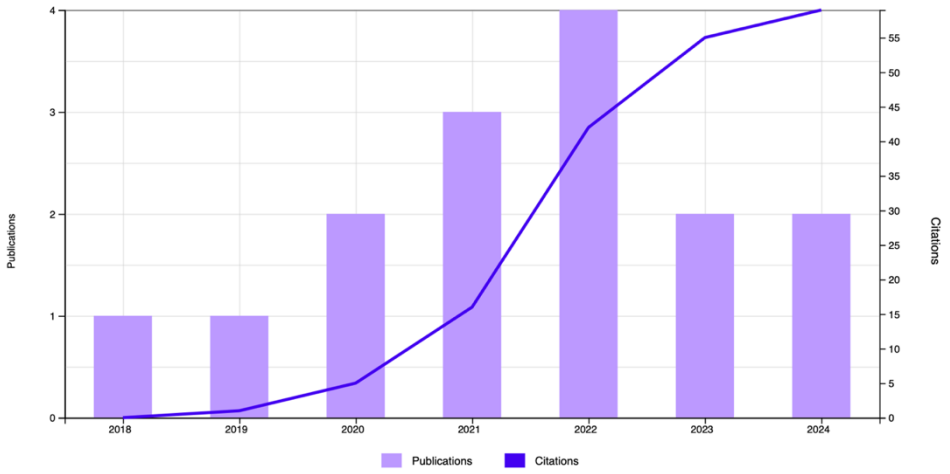

Grafik 2'deki "*yıllara göre makale sayıları*" incelendiğinde, makalelerin 2018 yılına dayandığı görülmektedir. Yayın sayısı olarak 2018- 2022 yılları arasında düzenli bir artış görülürken, 2022 yılından sonra yayın konusunda düşüş görülmüştür. Ancak atıf açısından bakıldığında artışın düzenli olduğu dikkat çekmektedir. Aynı zamanda en fazla makale yayınlayan derginin başında da Journal of Advertising dergisi yer almaktadır. İlgili dergilere, makale konularına ve yıllara göre dağılımını içeren tabloya, *en fazla atıf alan makaleler listesinde* yer verileceği için, dergi listesine burada yer verilmemiştir.

Görsel3. *Web Of Science Kategorileri*

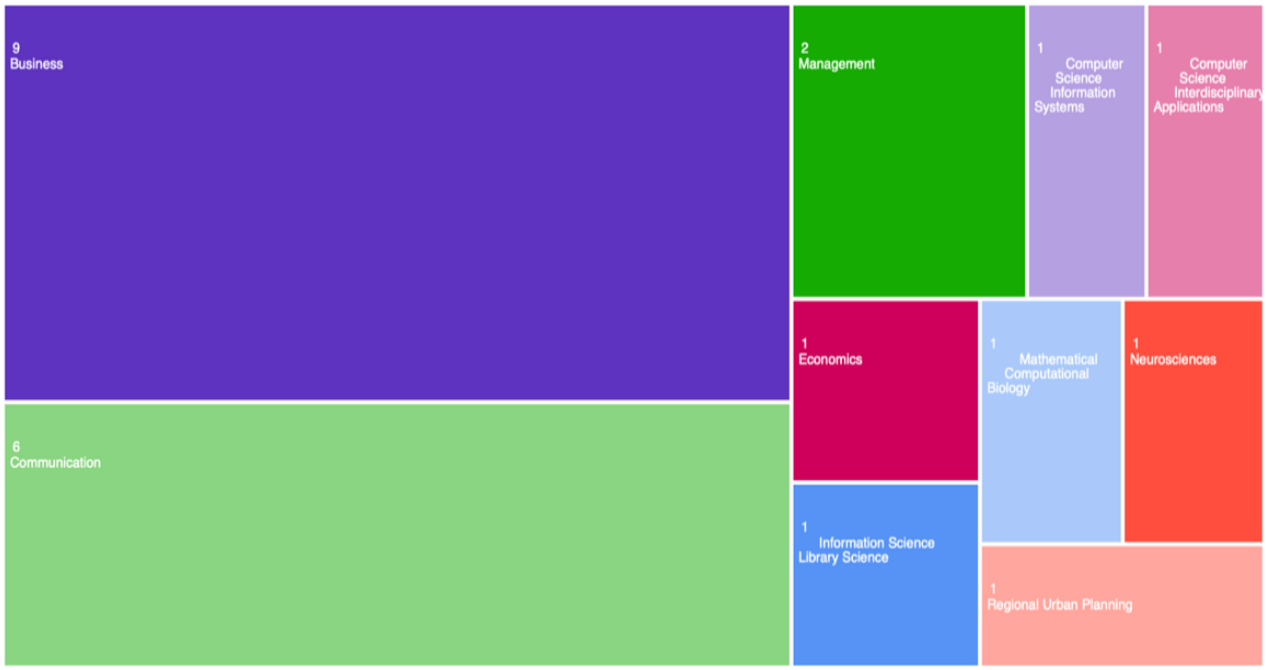

Araştırma spesifik bir alanı kapsadığı için Web Of Science kategorisinin sınırlandırılması uygun görülmüş ve matematik, mühendislik, çevre, tıp vb. kategoriler hariç tutulmuştur. Veri setindeki reklam, yaratıcı düşünce ve yapay zekâ makalelerinin WoS kategorilerine göre dağılımı incelendiğinde (Görsel-3), en fazla 9 makalenin İşletme, 6 makalenin ise İletişim kategorisinde olduğu görülmektedir. Yönetim, ekonomi, nörobilim gibi kategorilerde de sınırlı sayıda makaleler bulunmaktadır. Bu yönüyle araştırma alanının yapısına ilişkin mevcut durumu, bu alanda öncü kabul edilebilecek çalışmaları, alanı yönlendiren yazar ve dergiler arasındaki ilişkiyi net bir şekilde görmek kolaylaşacaktır.

Görsel 4. *Taranan Dizine Göre Dağılım*

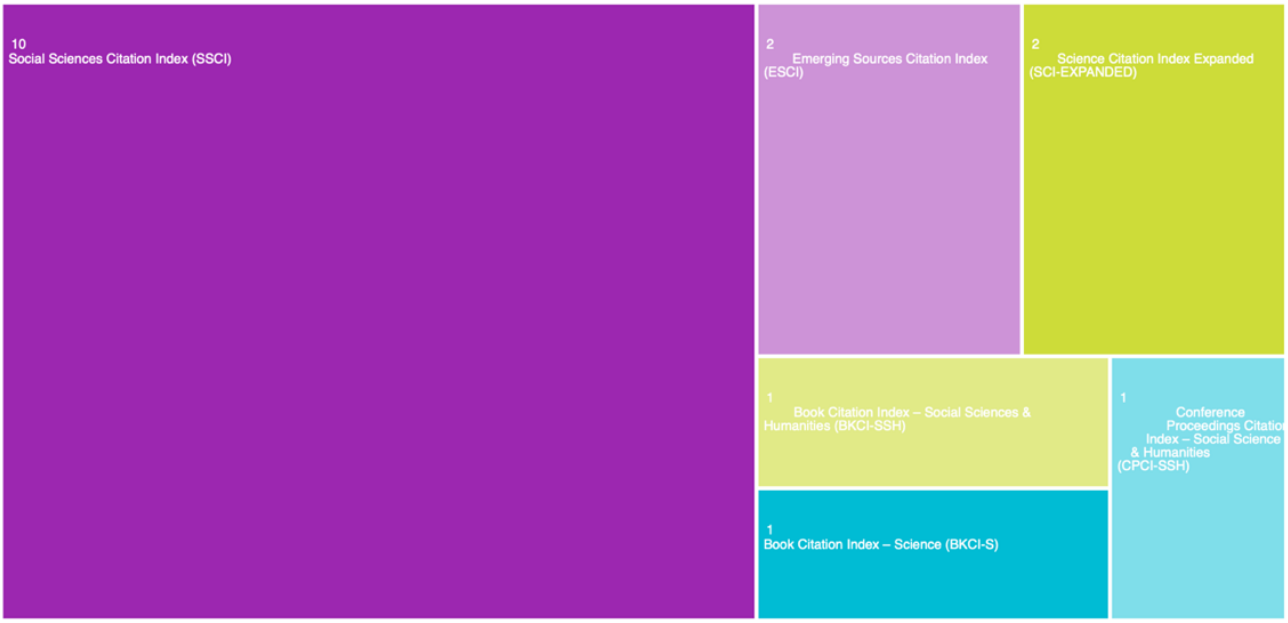

Görsel 4'ten anlaşıldığı üzere taranan dizinler dikkate alındığında Social Sciences Citation Index (SSCI)'ın (%66,67) en büyük orana sahip olduğu görülmektedir. Emerging Sources Citation Index (ESCI)'in %13,33, Science Citation Index (SCI-EXPANDED)'in %13,33 ile sıralamayı takip ettiği görülmektedir.

Reklam, Yaratıcı Düşünce, Yapay Zekâ İle İlgili Bibliyometrik Analizler

Bu çalışmada VoSviewer bibliyometrik analiz teknilerinden ortak yazar analizi (Co-authorship analysis), ortak kelime analizi (Co-word/co-occurrence analysis), atıf analizi (Citation analysis), kaynak eşleşmesi (bibliographic couplng) analizi, ortak atıf analizi (Co-citation analysis) kullanılmış ve her bir analiz birimi için ulaşılan haritalara yer verilmiştir.

Ortak Yazar Analizi (Co-Authorship Analysis)

Şekil 3. *Ortak Yazarlık Analiz Yazarlık Bağlamında Ağ Haritası*

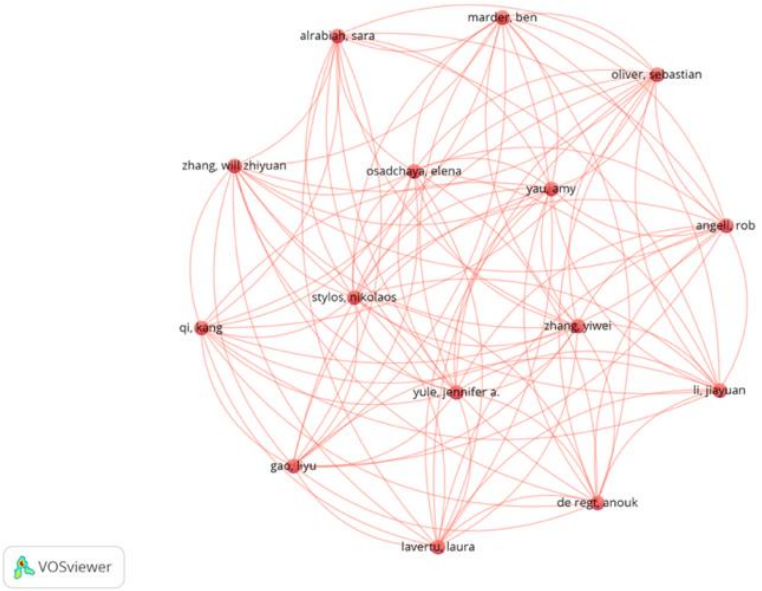

Bu çalışmada ortak yazarlık analizi; yazarlar ve ülkeler olmak üzere iki farklı analiz birimi üzerinden yapılmıştır. İlgili görselleştirme elde edilmeden önce, eşik değer belirlenirken bir *yazarın asgari çalışma sayısı (minimum number of documents of an author)* en az 1 olarak belirlenmiştir. Bu eşik değere göre toplam 49 yazarın 49'unun da 1 ve daha fazla çalışması olduğu anlaşılmıştır. *Bir yazarın asgari alıntı sayısı (minimum number of citations of an author)* eşik değeri ise programda varsayılan olarak daima 0 atandığı için, ilgili değerde değişiklik yapılmamıştır. Öte yandan en fazla bağlantılı ve iş birliği yapan yazarları tespit etmek için en az 1 atıf kriteri belirlendikten sonra ağ haritası oluşturulmuştur. Yazarlar arasında kayda değer bir iş birliği olduğu tespit edilmiştir. Aralarında en yüksek bağlantı bulunan isimler arasında yapılan analize göre tek bir kümede birleşen 15 isim ve en bağlantılı 15 yazarın her birinin toplam bağlantı gücü 14 olarak saptanmıştır.

Şekil 4. *Ortak Yazar Analizi Ülkeler Bağlamında Ağ Haritası*

Ülke atıf ağ haritası için Vosviewer programında ülkelerin minimum doküman sayısı olarak "1" ve ülkelerin minimum atıf sayısı olarak "1" değeri seçilerek analiz yapılmıştır Ülkeler bağlamında ağ haritası incelediğinde tek bir kümede birleşen 5 ülke bulunmaktadır. İngiltere toplam bağlantı gücü en yüksek olan ülkedir. En çok atıf alan ülkeler sırasıyla Kanada (97), USA (85), İngiltere (81), Avustralya (72)'dır.

Şekil-5. *Yazarların Atıf Analizi (Citation of authors)*

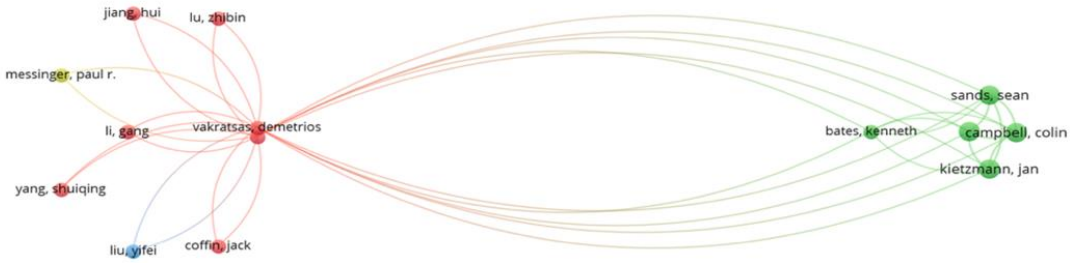

Yazarların atıf analizinde; her yazarın en az 1 yayın ve 1 atıf kriteri baz alınarak ağ haritası çıkarılmıştır. Birbirleriyle bağlantılı olduğu görülen 14 birim üzerinden yapılan analizde toplam bağlantı gücü 80 olarak tespit edilmiştir. En fazla atıf alan yazarlar; ayrı ayrı 72 atıf ile sırasıyla Colin Campbell, Jan Kietzman, Kirk Plangger, Seans Sands'tır. Ancak toplam bağlantı gücü açısından Demetrios Vakratsas, Xin Wang, Colin Campbell ilk üçte yer almaktadır. En fazla atıf alan makalelere ise Tablo-7'da yer verilmiştir.

Tablo 7. *En Çok Atıf Alan Makaleler*

Makaleler /Yıl	Dergiler	Yazarlar	Toplam Atıf Sayısı	Yıllık Ortama Atıf
Preparing for an Era of Deepfakes and AI-Generated Ads: A Framework for Understanding Responses to Manipulated Advertising-2022	Journal of Advertising	Campbell, Colin; Plangger, Kirk; Sands, Sean; Kietzmann, Jan	56	14
The next wave of digital technological change and the cultural industries-2019	Journal of Cultural Economics	Peukert, Christian	43	7,17
Artificial Intelligence in Advertising Creativity-2020	Journal of Advertising	Vakratsas, Demetrios; Wang, Xin (Shane)	22	4,4
How Deepfakes and Artificial Intelligence Could Reshape the Advertising Industry The Coming Reality of AI Fakes and Their Potential Impact on Consumer Behavior-2022	Journal of Advertising Research	Campbell, Colin; Plangger, Kirk; Sands, Sean;	16	5,33

		Kietzmann, Jan; Bates, Kenneth		
Is a picture worth a thousand views? Measuring the effects of travel photos on user engagement using deep learning algorithms-2021	Electronic Markets	Yim, Dobin; Malefyt, Timothy; Khuntia, Jiban	13	3,25
Application of AI technology in modern digital marketing environment-2021	World Journal Of Management and Sustainable Development	Nair, Kiran; Gupta, Ruchi	13	3,25
Asking Questions of AI Advertising: A Maieutic Approach-2022	Journal of Advertising	Coffin, Jack	5	1,67
To ChatGPT, or not to ChatGPT: Navigating the paradoxes of generative AI in the advertising industry-2024	Business Horizons	Osadchaya, Elena; Marder, Ben; Yule, Jennifer A.; Yau, Amy; Lavertu, Laura; Stylos, Nikolaos; Oliver, Sebastian; Angell, Rob; de Regt, Anouk; Gao, Liyu; Qi, Kang; Zhang, Will Zhiyuan; Zhang, Yiwei; Li, Jiayuan; Alrabiah, Sara	4	4
Divergent Versus Relevant Ads: How Creative Ads Affect Purchase Intention for New Products-2024	Journal of Marketing Research	Jiang, Hui; Messinger, Paul R.; Liu, Yifei; Lu, Zhibin; Yang, Shuiqing; Li, Gang	3	1,5

Vosviewer programında reklam, yaratıcı düşünce ve yapay zekâ kombinasyonlarını içeren makalelerden en fazla atıf alan dergi, yazar ve makale adları yukarıdaki tabloda belirtilmiştir. Bu çalışmalar arasında en fazla atıf alan 9 makale tabloda sıralanmış ve bu yayınların toplam atıf sayıları ile yıllık ortalama atıf değerleri verilmiştir. Buna göre; ilk sırada 2022 yılında, Colin, Kirk, Sean ve Jan tarafından kaleme alınan *"Deepfakes ve Yapay Zekâ Tarafından Oluşturulan Reklamlar Çağına Hazırlanmak: Manipüle Edilmiş Reklamcılığa Verilen Yanıtları Anlamaya Yönelik Bir Çerçeve"* başlıklı bir makale yer almaktadır. Bu makale yıllık ortalama 14 atıf alırken toplamda 56 atıf almıştır. Listenin ikinci sırasında 43 atıf ile *"Dijital Teknolojik Değişimin Bir Sonraki Dalgası ve Kültür Endüstrileri"başlıklı* makaleyi yazan Christian (2019), yıllık ortalama 7,17'lik bir atıf almaktadır. Listenin 3. sırasında ise doğrudan araştırma konusuyla ilişkilendirilebilecek *"Reklam Yaratıcılığında Yapay Zekâ"* başlıklı makale Demetrios, & Xin (2020) tarafından kaleme alınmıştır. İlgili makalenin toplam 22, yıllık ortalama 4,4 atıf aldığı görülmektedir.

Şekil 6. *Kurumların Atıf Analizi (Citation of Organizations)*

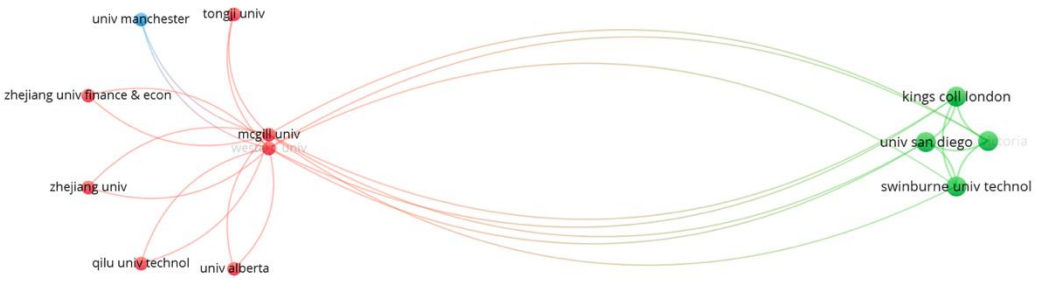

Kurumların atıf analizine ilişkin ağ haritası oluşturmak üzere bir kurum tarafından en az 1 eser yayınlanması ve 1 atıf alınması kriteri baz alınmıştır. Bu bağlamda aralarında ilişki bulunan 12 birim üzerinden analiz yapılmıştır. Kurumlardan; King Coll London (72 atıf), Swinburne univ technol (72 atıf), Univ san Diego (72 atıf), Univ Victoria (72 atıf), Mcgill univ (22 atıf), Western Univ (22 atıf) almıştır. Kurumların toplam bağlantı güçleri 64 olarak tespit edilmiştir.

Şekil 7. *Anahtar Sözcük Analizi (Co-occurence of Author Keywords)*

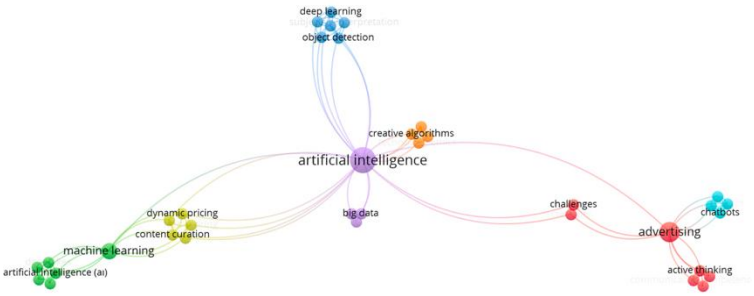

En sık kullanılan anahtar kelimeler, gerçekleşme ve bağlantı sayısı incelendiğinde sırasıyla artificial intelligence (yapay zekâ) toplam bağlantı gücü 22 ile başı çekmektedir. Advertising'in (reklamcılık), toplam bağlantı gücü 11, machine learning (makine öğrenimi)'in 11, advertising creativity (reklam yaratıcılığı)'in 6'dır.

Şekil 8. *Yazarların Bibliyografik Eşleşme Analizi (Bibliographic Coupling of Authors)*

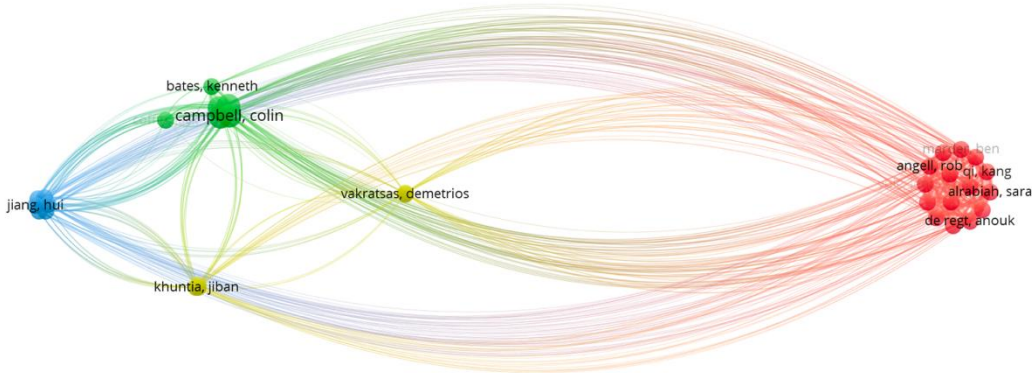

Yazarların bibliyometrik eşleşme analizi için en az 1 eser yayınlanmış ve 1 atıf almış olmak koşulu baz alınmıştır. En fazla bibliyografik eşleşme olan yazarlar sırasıyla 72 atıf ve 752 bağlantı gücü ile Colin Campbell, Jan Kietzmann, Kirk Plangger, Sean Sands olduğu görülmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Sosyal yaşamın ve üretim süreçlerinin birçoğuna entegre olan yapay zekâ araçlarının pazarlama ve reklam endüstrisinde de doğrudan ve dolaylı çok sayıda katkısından söz edilebilmektedir. Hedef kitle analizi, üretim, fiyatlama, dağıtım, medya planlama gibi farklı süreçlere ek olarak fikir ve tasarımların yaratım süreçlerinde de yapay zekâ araçlarının sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Ford' göre yapay zekâ araçları bilgisayar teknolojisinin icadından bu yana ışık hızında geliştiğini vurgulamaktadır (2015, s. 25). Söz konusu gelişim hızı, dijital dönüşüm başta olmak üzere yapay zekâ teknolojilerinin zeminini oluşturmuştur. Dolayısıyla bugün çok geniş veri setlerinin çok hızlı bir biçimde işlenebildiğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte, sanatsal üretimin de içine dahil edildiği yeni bir makine öğrenmesinden söz edilebilmektedir. Tüm bu gelişmeler, reklam endüstrisinde kalıcı yapısal değişikliklere neden olmaktadır.

Reklam Üretim Süreci Bağlamında Yapay Zekâ ve Yaratıcı Düşünce: Bibliyometrik Bir Analiz başlığı ile araştırma kapsamında bibliyometrik bir analiz gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmanın örneklemini oluşturan makalelere dayanarak; özellikle son yıllarda reklam ve yapay zekâ bağlantısını ele alan pek çok çalışmanın/makalenin (178) olduğunu söylemek doğru olacaktır. Ancak söz konusu çalışmaların özellikle keşfedici ve betimleyici düzeyde son 5 yıllık dönemde ortaya konduğu saptanmıştır. Bu çalışmalar, kavramlar arası ilişkileri belirlemekten çok, kavramları tanımlamaya ve açıklamaya odaklanmıştır. Bu nedenle, yapay zekâ, reklam, ve yaratıcı düşünce kombinasyonunu içeren çalışmaların (15) sayısı oldukça düşük seviyededir.

Araştırmanın amacı doğrultusunda, reklam üretim sürecinde yapay zekâ ve yaratıcı düşünce konusunda yayınlanan makale ve atıf sayılarının yıllar itibariyle dağılımı nasıldır? ve alandaki en üretken (en fazla sayıda makale yayınlayan) yazarlar, dergiler ve ülkeler hangileridir? sorularının yanıtlarını; Şekil 5'teki yazarların atıf analizi (citation of authors) ile Tablo 7'deki en çok atıf alan makalelerde görmek mümkündür. Buna göre, 2022 yılında yayınlanan, toplam 56 atıfla, *"Deepfakes ve Yapay Zekâ Tarafından Oluşturulan Reklamlar Çağına Hazırlanmak, Manipüle Edilmiş Reklamcılığa Verilen Yanıtları Anlamaya Yönelik Bir Çerçeve"* ve 2020 yılında *"Reklam Yaratıcılığında Yapay* Zekâ" başlıklı makale toplam 22 atıf almıştır. Listede yer alan makalelerden özellikle bir tanesi (*Reklam yaratıcılığında yapay* zekâ) doğrudan ilgili araştırma konusuyla ilişkilidir ve reklam yaratıcılığında yapay zekânın rolünü derinlemesine ele almıştır. Araştırma kapsamında cevabı aranan; ülkeler arasında işbirliği ağları nasıldır? sorusunun cevabını Şekil 4'de görmek mümkündür. Ağ haritası incelendiğinde; Kanada'nın 97, USA'nın 85, İngiltere'nin 81, Avustralya'nın 72 atıf aldığı görülmektedir. Bu bulgulardan yola çıkarak araştırma sonuçları aşağıdaki gibi özetlenebilmektedir:

WoS veri tabanındaki reklam, yaratıcı düşünce ve yapay zekâ kombinasyonu ile ilgili makaleler 2018-2024 yılları arasındaki 6 yıllık bir zaman diliminde yayınlanmıştır (Bkz: Grafik 2). Konu ile ilgili yayın sayıları özellikle 2020-2021-2022 yıllarında artma eğilimi göstermiştir. Atıf sayıları açısından 2024 yılında en üst düzeye ulaştığı görülmüştür.

Veri setindeki reklam, yaratıcı düşünce ve yapay zekâ ile ilişkili makaleler, en çok *İşletme* ve *İletişim* alanlarında yayınlanmıştır. Yapılan bibliyometrik analiz, spesifik bir alanı kapsadığı için Web of Science kategorilerinden matematik, mühendislik, çevre, tıp vb. alanlar hariç tutulmuştur. Makaleleri yayınlayan yayıncıların başında ise *Sage*, *Taylor&Francis* ile *Elsevier*, *American Psychological Association* yer almaktadır.

Araştırma konusuyla ilgili en fazla makale yayınlayan ve en fazla atıf alan dergi *Journal of Advertising*'dir. Dergide yayınlanan makaleler toplam 83 atıf almıştır. En fazla atıf alan makale; Colin, Kirk, Sean ve Jan' a (2022) aittir. King Coll London ise en fazla atıf alan kurumdur. Analiz sonuçlarından en sık kullanılan anahtar kelimeler ise; makine öğrenimi, derin öğrenme, reklam

yaratıcılığı, büyük veridir (big data). Journal of Advertising dergisi, reklamcılık alanındaki saygın bilimsel yayınların üst sıralarında yer almaktadır. Dergi, "Impact Factor 5.4/Q1 değeri ile literatürde önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda, dergide yayınlanan çalışmalar yoğun atıf almaktadır. Bununla birlikte güncel ve ayrıntılı araştırmaların yayınlanıyor olması, konuların da güncel ve araştırmaya değer olduğunun bir kanıtı olarak belirtilebilmektedir. En çok aranan anahtar kelimelerin makine öğrenmesi, derin öğrenme ve yaratıcı düşünce olmasının nedeni ise yapay zekânın ve reklamcılığın bu kavramlarla temellendiriliyor olmasıdır.

Elde edilen bulgular doğrultusunda, yapay zekâ, reklam ve yaratıcı düşünce kavramları arasındaki ilişkiye yönelik hazırlanan çalışmaların gerek sayılarının gerekse atıf sayılarının yıldan yıla giderek arttığı görülmektedir. Özellikle Open AI ve Google markalarının son kullanıcının erişimine açtığı yapay zekâ araçları ile yapay zekâ büyük bir popülerlik kazanmıştır. Buna bağlı olarak da akademik çalışmaların arttığı ifade edilebilmektedir. Diğer taraftan, dünya reklamcılığının gelişimine önemli katkıları olan ABD, Kanada ve İngiltere'de çalışma ve atıf sayılarının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Öyle ki 2024 projeksiyonlarına göre, Kanada ve ABD reklam harcamaları açısından dünyanın en çok harcama yapan reklam pazarlarını oluşturmaktadır. 2024 yılının sonuna kadar, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki reklam harcamalarının 422,3 milyar ABD dolarına ulaşacağı ve bu ölçüye göre onu önde gelen küresel reklam pazarı yapacağı tahmin edilmektedir (Statista, 2024). Pratikte reklam uygulamalarına bu denli önem verilmesi, alanın ve alanla ilgili gelişmelerin pek çok bilim insanı tarafından çalışılmasına katkı sağlamıştır.

Yapay zekâ araçları, son kullanıcıların erişimi ile birlikte kendine büyük bir alan açmıştır. Başta yazılım, robotik ve otonom teknoloji üreten şirketler olmak üzere çok sayıda işletmenin yapay zekâ yatırımları gündeme gelmiştir. Yapay zekâ çipleri üreten işletmelerin sayıları da giderek artmaktadır. Ancak tüm bunlara rağmen yapay zekâ teknolojilerinin geçmişi oldukça kısa bir dönemde anılmaktadır. Dolayısıyla bugün itibariyle büyük bir hızla artan yapay zekâ araçlarının gelişimi gelecekte çok daha fazla inceleme ve araştırma alanı yaratacaktır. Bugün çok sayıda sektörde kullanılmakla birlikte reklamcılık sektöründe de gerek fikir üretimi, gerekse tasarım boyutunda önemli bir teknolojik silah olduğu söylenebilmektedir.

Yaşanan dijital devrimin hem girdisi hem de çıktısı olan yapay zekâ; reklam sektöründe pek çok kavrama, yaklaşıma ve uygulamaya yeni anlamlar kazandırmıştır. İlgili bu çalışma ile yapay zekânın, reklam, reklam üretimi ve reklam yaratıcılığı olgusundaki değişim etkisi ve eğilimine ilişkin bir öngörü oluşturulmaya çalışılmıştır. Yapay zekâ, reklam ve yaratıcılık literatürlerine katkı sağlaması umulan araştırmanın kısıtlılığı, yalnızca Web of Science veri tabanın kullanılması olarak düşünülebilir. Ayrıca araştırma konusunun henüz az çalışılmış olması, konunun farklı perspektiflerden ele alınıp, farklı veri tabanlarından (Scopus, Google Scholor, PubMed vb.) elde edilecek veri setleri üzerinden çalışılabilmesine imkân tanımaktadır. Yapay zekânın, yaşamın her alanında etkisinin her geçen gün hissedildiği düşünülecek olursa, yapay zekâ kavramı ile ilişkilendirilecek yeni kavramsal çalışma alanlarının varlığı göz önüne alınmalıdır. Çalışmanın konusu ve amacı bağlamında bakıldığında; reklam sektöründe bir kampanya planlama sürecinin hemen hemen her aşamasında araştırma yapma, veri toplama, stratejik olarak süreci işletme, ürünü ortaya koymak gibi birçok reklam üretim sürecine yönelik alanda yapay zekâ, reklam profesyonelleri için başvurulan bir referans noktası hatta yardımcı aktör konumuna gelmiştir. Bu bağlamda, akademik olarak reklamda yaratıcılık, yaratıcı düşünce, reklam üretim süreci gibi konularda sektördeki uygulamalar, yapay zekânın bu alandaki kullanımı, etkisi ve aynı zamanda bu sürecin etik boyutları üzerine daha pek çok çalışmanın yapılması ve kavramlar arasında farklı ilişki ağları kapsamında araştırmaların yapılması önerilebilecek bir noktayı oluşturmaktadır. Bu nedenle konunun daha geniş bir

bağlamda ele alınması önerilmektedir. Yapay zekâ, reklam ve yaratıcı düşünce ilişkisi bağlamında, gelecekte daha kapsamlı örneklemler ile deneysel veya içgörü toplamaya yönelik çalışmalar üretilmesi faydalı olacaktır.

Bu çalışmanın sonunda elde edilen bulgular ve yapılan analizler ile yapay zekâ, reklam ve yaratıcı düşünce konularındaki literatür boşluğunun; halihazırda bu alanda çalışan ve ilgili kavramlar üzerinde çalışmayı planlayan akademisyenlere yeni araştırma alanları sunacağı öngürülmüştür. Tüm veriler değerlendirildiğinde yapay zekâ ve reklam bağlantısı konusunda; alanında öncü yazarlar, dergiler, ülkeler, konu başlıkları ile atıf eğilimleri gibi hususlar geniş bir perspektiften ele alınmıştır. Çalışmada söz konusu kavramların kesişimi ile elde edilen veriler, hem akademisyenlerin hem de akademik eğitim alan bireylerin mesleki gelişimlerine ışık tutacağı, diğer konu, kavram ve disiplinler için de yeni açılımlar yaratacağı düşünülmektedir. Bir başka açıdan da değerlendirildiğinde reklamcılık sektörüne ilişkin bilgi birikiminin artması; yapay zekâ teknolojilerinin reklam kampanya üretimine daha çok entegre edilmesinin kolaylaşacağını göstermektedir. Bu noktada, yapay zekâ, reklam ve tasarım, yapay zekâ, reklam ve sanat, yapay zekâ, reklam ve müzik gibi bağlantılı konular hakkında orta ve uzun vadede daha fazla çalışmaların üretilmesi reklam sektörünün gelişimine de katkıda bulunacaktır.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazar(lar) aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadır(lar):

1- Araştırmacıların katkı oranı eşittir.

2- Makalemizde etik kurulu izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektiren bir durum yoktur. Makale verileri kamuya açık kaynaklardan elde edilmiştir.

3- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız
Çıkar Çatışması: Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek: Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

Argan, M., Dinç, H., Kaya, S., & Tokay Argan, M. (2023). Artificial intelligence (ai) in advertising: understanding and schematizing the behaviors of social media users. *Advances in Distributed Computing and Artificial Intelligence Journal*, *11*(3), 331-348.

Atalay, M. & Çelik, E. (2017). Büyük veri analizinde yapay zeka ve makine öğrenmesi uygulamaları, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9*(22), 155-172.

Aydın, İ. & Değirmenci, C. (2018). *Yapay zekâ*. Girdap Yayınları.

Bini, S. A. (2018). Artificial intelligence, machine learning, deep learning, and cognitive computing: what do these terms mean and how will they impact health care? *The Journal of Arthroplasty*, *33*(8), 2358-2361.

Broadus, R.N. (1987). Toward a definition of "bibliometrics". *Scientometrics*, *12*(5-6), 373-379.

Cautela C., Mortati M., Dell'Era C., & Gastaldi L. (2019). The impact of artificial ıntelligence on design thinking practic.: *Insights from the Ecosystem of Startups, Strategic Design Research Journal, 12*(1), 114–13.

Churcher, P. R. (1991). The impact of artificial intelligence in leisure. *AI & Society*, *5*(2), 147-155.

Cobo, M. J., Lopez Herrera, A.G., Herrera- Viedma, E., & Herrera, F. (2012). SciMAT: A new science mapping analysis software tool. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, *63*(8), 1609-1630.

Çeken, B. & Akgöz, B. (2023). The impact of artificial intelligence on design: the example of DALL-E. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, *14*(1), 374-397.

Dimitrieska, S., Stankovska, A. ve Efremova, T. (2018). Artificial intelligence and marketing. *Entrepreneurship, 6*(2), 298-304.

Fetzer, J. H. (1990). What is artificial intelligence? in artificial intelligence: its scope and limits. *Springer, Dordrecht*, 3-27.

Ford, M. (2015). *The rise of the robots: technology and the threat of a jobless future.* Basic books.

Gao, B., Wang, Y., Xie, H., Hu, Y., & Hu, Y. (2023). Artificial intelligence in advertising: advancements, challenges, and ethical considerations in targeting, personalization, content creation, and ad optimization. *Sage Open*, 1-20.

Hamet, P. & Tremblay, J. (2017). Artificial intelligence in medicine. *Metabolism*, *69(1)*, 36-40.

Hoguet, B. (2019, 5 Temmuz). *Storytelling ai: how artificial intelligence feeds creativity*. https://cmf-fmc.ca/now-next/articles/storytelling-ai-how-artificial-intelligence-feeds-creativity.

Howard, J. (2019). Artificial intelligence: implications for the future of work. *American Journal of Industrial Medicine*, *62*(11), 917-926.

IBM & NRF (2019, 1 Ağustos). *The coming ai revolution in retail and consumer products:intelligent automation is transforming both industries in unexpected ways*. https://www.ibm.com/downloads/cas/NDE0G4LA.

Irbite, A. & Strode, A. (2023). Artificial ıntelligence vs. desingners: impact of artificial intelligence on design practice. *Society Integration Education of the International Scientific Conference, 4*(1), 539-549.

Kaplan, A. & Haenlein, M. (2019). Siri, siri, in my hand: who's the fairest in the land? on the interpretations, illustrations, and implications of artificial intelligence. *Business Horizons*, *62*(1), 15-25.

Keleş, A., Keleş, A. & Akçetin, E. (2017). Pazarlama alanında yapay zekâ kullanım potansiyeli ve akıllı karar destek sistemleri. *Electronic Turkish Studies, 12*(11), 45-57.

Kızılkaya, Y. M. & Oğuzlar, A. (2018). Bazı denetimli öğrenme algoritmalarının r programlama dili ile kıyaslanması. *Karadeniz Uluslar arası Bilimsel Dergi*, *37*(37), 90-98.

Kietzmann, J., Paschen, J., & Treen, E. (2018). Artificial intelligence in advertising: how marketers can leverage artificial intelligence along the consumer journey. *Journal of Advertising Research*, *58*(1), 263-267.

King, K. (2019). *Using artificial intelligence in marketing: how to harness ai and maintain the competitive edge*. Kogan Pageç.

Kurzweil, R. (2019). *İnsanlık 2.0.* Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Li, K. & Rollins, Li J. & Hale A. (2016). Output distributions and topic maps of safety related journals. *Safety Science*, *82*(1), 236–244

McCarthy, J. & Hayes, P. J. (1981). Some philosophical problems from the standpoint of artificial intelligence. *In Readings in Artificial Intelligence*, 431-450.

McCorduck, P. (1982). *Machines who think: a personal inquiry into the history and prospects of artificial intelligence.* AK Peters/CRC Press: Boca Raton.

McCorduck, P. (2004). *Machines who think*. A. K. Peters, Ltd.

Moral-Munoz, J.A., Herrera-Viedma, E., Santisteban-Espejo, A., & Cobo, M. J. (2020). Software tools for conducting bibliometric analysis in science: An up-to date review. *EI Profesional de La Informacion, 29*(1), 1-20.

Muritala, B. A., Sánchez-Rebull, M. V. & Hernández- Lara, A. B. (2020). A bibliometric analysis of online reviews research in tourism and hospitality. *Sustainability, 12*(23), 9977.

Nabiyev, V. (2012). *Yapay zekâ: insan-bilgisayar etkileşimi*. Seçkin Yayıncılık.

Nadimpalli, M. (2017). Artificial intelligence – consumers and industry impact. *International Journal of Economics & Management Sciences*, *6*(4), 18-29.

Nilsson, N. (1990). *The mathematical foundations of learning machines*. Morgan Kaufmann.

Overgoor, G., Chica, M., Rand, W., & Weishampel, A. (2019). Letting the computers take over. *California Management Review, 61,* 156 – 186.

Önder, M., & Saygılı, H. (2018). Yapay zekâ ve kamu yönetimine yansımaları. *Türk Idare Dergisi, 487*(1), 629-668.

Öztürk, O., & Gürler, G. (2022). *Bir literatür incelemesi olarak bibliyometrik analiz.* Nobel Akademik Yayıncılık.

Pritchard, A. & Groos, O. V. (1969). Documentation notes. *Journal of Documentation*, *25*(4), 344-349.

Qin, X. & Jiang, Z. (2019). The impact of ai on the advertising process: the chinese experience. *Journal of Advertising*, *48*(4), 338-346.

Russell, S. J. & Norvig, P. (2020). *Artificial intelligence.* A Modern Approach.

Russell, S. J. & Norvig, P. (2016). Artificial intelligence. A Modern Approach.

Sestino, A. & De Mauro, A. (2022). Leveraging artificial intelligence in business: implications, applications and methods. *Technology Analysis & Strategic Management*, *34*(1), 16-29.

Shankar, V. (2018). How artificial intelligence (ai) is reshaping retailing? *Journal of Retailing, 94* (4), 8-19.

Statista (2024, 10 Kasım). https://www-statista-com.translate.goog/forecasts/1380173/ad-spending-markets-worldwide?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=tc.

Stine, J., Trumbore, A., Woll, T., & Sambucetti, H. (2019). Implications of artificial intelligence on business schools and lifelong learning. *Academic Leadership Group*, *4*, 11.

Tanudjaja, I. & Kow, G. Y. (2018). Exploring bibliometric mapping in NUS using BibExcel and VOSviewer, 1–9.

Taubert, N. (2020). Institutionalization and professionalization of bibliometrics. *Handbook Bibliometrics*, *19*, 1-2.

Toz, M. (2018, 10 Temmuz). *Yapay zekâ reklam sektörünün geleceğini nasıl etkiler*. https://digitalage.com.tr/yapay-zekâ-reklam-sektorunun-gelecegini- nasil-etkiler/.

Türksoy, N. (2022). The future of public relations, advertising and journalism: how artificial intelligence may transform the communication profession and why society should care? *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, *40*(1), 394-410.

Xian, X. (2021). Psychological factors in consumer acceptance of artificial intelligence in leisure economy: a structural equation model. *Journal of Internet Technology, 22*(3), 697-705.

Van Eck, N. J. & Waltman, L. (2010). Software survey: vosviewer, a computer program for bibliometric mapping. *Scientometrics, 84*(2), 523-538.

Verma, S., Sharma, R., Deb, S. & Maitra, D. (2021). Artificial intelligence in marketing: systematic review and future research direction. *International Journal of Information Management Data Insights, 1*(1), 100002.

Vishnoi, S.K., Bagga, T., Sharma, A. & Wani, S.N. (2018). Artificial intelligence enabled marketing solutions: a review. *Indian Journal of Eco Artificial Intelligence Nomics & Business, Vo Enabled Marketing, 17(*4), 167–177.

Yusop, F. D., Ab Ghaffar, F., Danaee, M., Firdaus, A., Azah Hamzaid, N., Fitri Abu Hassan, Z., Senom, F., Ebrahim, N. A., Bonn, B. Y. & Yap, M. C. (2020). Two decades of research on early career faculties (ecfs): a bibliometric analysis of trends across regions. *Pertanika Journal of Social Sciences and Humanities* (JSSH), *28*(1), 325-342.

Zeren, D. & Kaya, N. (2020). Dijital pazarlama: ulusal yazının bibliyometrik analizi. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17*(1), 35-52.

Zupic, I. (2015). Bibliometric methods in management and organization. *Organizational Research Methods, 18*(3), 429-472.

IBAD
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
Journal of Social Sciences

IBAD, 2024; (17): 306-328
DOI: 10.21733/ibad.1589691 **Özgün Araştırma / Original Article**

Metinlerarası İlişkiler Bağlamında Dedelerin İzinde: 17. Yüzyıldan 19. Yüzyıla Dek Birinci Selamları Ağır Düyek Usulünde Bestelenen Mevlevi Ayinlerinin Biçim Analizi

Intertextual Relations in the Context of Following the Path of the Dedes: A Formal Analysis of the First Selam Composed in Ağır Düyek Usul in Mevlevi Ayins from the 17th to the 19th Century

Şirin Karadeniz[1*]

*** Sorumlu yazar**
Corresponding author

[1] Doç. Dr., İstanbul Teknik Üniversitesi, Türkiye
E-mail: karadenizsi@itu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1932-0691

Başvuru/Submitted: 22.11.2024
Son Düzeltme/Last Revision: 12.12.2024
Kabul/Accepted: 25.12.2024

Atıf bilgisi / Citation:
Karadeniz, Ş. (2024). Metinlerarası ilişkiler bağlamında Dedelerin izinde: 17. yüzyıldan 19. yüzyıla dek birinci selamları Ağır Düyek usulünde bestelenen Mevlevi ayinlerinin biçim analizi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi-IBAD Journal of Social Sciences,* (17), 306-328. https://doi.org/10.21733/ibad.1589691

***Turnitin* Similarity Index** 04%

ÖZ
Bu çalışma, Mevlevi zikirleri sırasında semaya eşlik etmek üzere saz ve sözün bir arada icra edildiği, Türk müziği formları içinde önemli bir yere sahip olan Mevlevi âyinlerini incelemektedir. Mevlevi âyinlerinde her selam, farklı bir usulle bestelenmiş olup, bu çalışmanın temel odağı, Ağır Düyek usulünde bestelenen âyinlerin Birinci Selamlarının biçimsel analizidir. Bu bağlamda, Birinci Selamı Ağır Düyek usulünde besteleyen ve "Dede" unvanıyla tanınan Nâyi Osman Dede, Ali Nutki Dede, İsmail Dede Efendi, Zekâi Dede, Mehmed Celâleddin Dede ve Hüseyin Fahreddin Dede gibi önemli şahsiyetlerin eserleri detaylı biçimde incelenmiştir. Çalışma, kronolojik bir yöntemle ele alınmış olup, Ağır Düyek usulünde bestelenen âyinlerin tarihsel süreç içerisindeki gelişimini ve bu eserlerdeki metinlerarası unsurların zamanla geçirdiği dönüşümleri aydınlatmayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte, Mevlevi âyinlerinin müzikal yapısı, bu geleneğin estetik ve manevi boyutlarını anlamak için kilit bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Eserlerin analizinde, özellikle melodik yapı, ritmik özellikler ve usul ilişkileri biçimsel açıdan derinlemesine incelenmiştir. Bu yaklaşım, hem müzikoloji hem de kültürel tarih açısından zengin bir perspektif sunmaktadır.
Anahtar kelimeler: Mevlevi Ayini, Biçim Analizi, Form, Metinlerarasılık, Mukayese

ABSTRACT
This study investigates the Mevlevi rituals (zikir), which are accompanied by music and lyrics, performed together during the *sema* ceremony, a significant form of Turkish music. Each section (selam) of the Mevlevi ceremonies is composed in different rhythmic patterns (usul). The main focus of this research is the formal analysis of the First Selam of Mevlevi rituals, particularly compositions in the *Ağır Düyek* usul. In this context, the works of prominent figures holding the title "Dede," such as Nâyi Osman Dede, Ali Nutki Dede, İsmail Dede Efendi, Zekâi Dede, Mehmed Celâleddin Dede, and Hüseyin Fahreddin Dede, are examined in detail. The study adopts a chronological approach to trace the historical development of compositions in the *Ağır Düyek* usul and to explore the intertextual elements and transformations within Mevlevi rituals over time. Furthermore, the musical structure of the Mevlevi ceremonies is considered essential in understanding the aesthetic and spiritual dimensions of this tradition. The analysis particularly focuses on the melodic structure, rhythmic features, and the relationship between melody and usul. This approach provides a rich perspective for both musicological studies and cultural history.
Keywords: Mevlevi Ayin, Form Analysis, Form, Intertextuality, Comparison

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

GİRİŞ

Farsça asıllı bir kelime olan âyin görenek, adet, tarz merâsim, ibadet tarzı manalarına gelir (Tümer, 1991, s.248). Türk Müziğinin en büyük formları içerisinde yer alan Mevlevi ayinleri, Mevlevilerin zikirleri sırasında, semaya eşlik edilmesi için sazın ve sözün bir arada icra edileceği şekilde bestelenmiş eserlerdir. Mukabele denen Mevlevi ayini, tasavvufi manada ilahi aşk ve Hakk'a vuslat yolunun derecelerini, kısacası insanın miracını sembolize eden, en küçük teferruatına kadar tesbit ve tayin edilmiş usul ve erkanla yapılırdı (Yöndemli, 2004, s.46). Mevlevî literatüründe âyîn-i şerif olarak geçen bu tabir aynı zamanda Mevlevî âyini icrası için de kullanılmaktadır. Ancak semâ veya mukabele de denilen Mevlevî âyini sadece âyîn-i şerif okunmasından ibaret değildir. Bir Mevlevî âyininin klasik âdâb ve erkânıyla icrası aşağıda gösterilen safhaları içine almaktadır:

1.Semâhânede cemaatle kılınan vakit namazı, **2.** Namazdan sonra şeyh efendi veya mesnevîhan tarafından okutulan Mesnevî dersi, **3.** Şeyh efendi tarafından yapılan post duası, **4.** Sözleri Mevlânâ'ya ait Itrî'nin rast makamında bestelediği "Na't-ı Mevlânâ"nın na'than tarafından okunması, **5.** Okunacak âyîn-i şerifin makamında neyle yapılan baş taksim, **6.** Aynı makamda bir peşrev, **7.** Âyîn-i şerif okunması, **8.** Son peşrev ve son yürük semâi, **9.** Genellikle neyle yapılan son taksim, **10.** Âyinhanlardan biri tarafından okunan aşr-ı şerif, **11.** Tarikatçı veya duacı dede ile en sonunda şeyh efendinin okuduğu Fâtiha ve gülbankler (Tanrıkorur, 1991, s.251).

Mevlevi ayini Hz. Mevlanâ'nın belli bir usule bağlı olmadan tamamen bir vecd hali ile yapmış olduğu semanın sonradan bir sisteme bağlanması ile oluşmuştur. "Başta bu tarikatın öncüsü olan Hz. Mevlana ve oğlu Sultan Veled'in musikiyi ilahi aşka ulaştıran bir vasıta kabul etmeleri, hatta Mevlana'nın babası Bahaeddin Veled'den gelen musiki ilgisi ve bu anlayış, evlatlarına ve torunlarına uzanıp gitmiştir. Mevlevilik ocağından çok büyük bestekar sazende ve müzikoloğun yetişmesine vesile olmuş, Türk Musikisi tarihine altın harflerle yazılacak ilim ve sanat adamlarını toplumuna kazandırmıştır" (Akdoğan, 2009, s.20). Mevlanâ, musikiyi insanlığa armağan ettiği disiplinin vazgeçilmez unsurlarından biri haline getirmiştir (Erguner, 1993, s.45). Mevleviliği hariç tutarak Türk musikisi tarihini anlatmak oldukça güçtür. Mevlevilik, musiki, sema ve şiir gibi güzel sanatların üç asli unsurunu dini bir şekle sokarak devam ettirmiştir (Akpınar, 2007, s:4).

Mevlevi ayinleri üzerine bugüne kadar yapılan pek çok çalışma olmuştur. Bunlardan bazılarına ve inceledikleri konulara değinecek olursak :

İstanbul Teknik Üniversitesinde (İTÜ) 1995 yılında Nazire Yağız tarafından hazırlanan *Dinî Musikîde Değişik Bestekârlara Ait 8 Âyîn-i Şerîf'in İncelenmesi* adlı yüksek lisans tezinde ve yine İTÜ'de 1997 yılında Neşe Yeşim Altınel tarafından hazırlanan *Zekai Dede Efendi'ye Ait Mevlevî Âyîn-i Şerîf'lerin Makam, Usul ve Güfte Yönünden İncelenmesi* adlı yüksek lisans tezinde, ayinlerin makam, usul ve güfte incelemeleri yapılmıştır. Bir diğer çalışma Didem Başar tarafından 1999 yılında Marmara Üniversitesinde yüksek lisans tezi olarak hazırlanan *XIX. Yüzyıla Kadar Bestelenmiş Mevlevî Âyinlerinin Müzikal Analizi* adlı çalışmadır. Çalışmada ayinlerin münferit olarak makam, usul, güfte ve form analizleri yapılmıştır. Tunca Yüksel'in 2001 yılında Süleyman Demirel Üniversitesi *Ayin-i Şerîflerde Son Yürük Semailerin Ezgisel ve Biçimsel Açıdan İncelenmesi* adlı yüksek lisans tezinde ise sadece çalgısal bir tür olan yürük semailer üzerine çalışılmıştır. Nalan Özyasan tarafından 2001 yılında İTÜ'de yüksek lisans tezi olarak *Nâyî Osman Dedenin Hayatı ve Âyîn-i Şerîf'lerinin Usul, Güfte ve Müzikal Açıdan İncelenmesi* adlı tez

sadece *Nâyî* Osman Dede'ye ait ayinlerin incelemesini içermektedir. *XIX. Yüzyıla Kadar Olan Mevlevi Ayinlerinde Usul-Vezin İlişkisi* isimli çalışma Ayşe Başak İlhan tarafından 2006 yılında hazırlanmıştır. Yine çalgısal türler üzerine yapılan *Mevlevi Ayinlerindeki İlk Peşrevlerin Melodik Olarak İncelenmesi* adlı çalışma Bülent Anıtsoy tarafından hazırlanmıştır. Özgür Sadık Karataş, tarafından hazırlanan *XIX. Yüzyılda Bestelenmiş Mevlevi Ayinlerinin Melodik Analizi*, adlı çalışma ise sadece 19. Yüzyıl ayinlerini kapsamaktadır. Fuat Yöndemli'nin *Mevlevilikte Sema ve Musiki* (2007) kitabının genel olarak içerdiği başlıklar ise Mevlevilik ve tasavvufun temelleri, sema töreninin anlamı ve uygulanması, Mevlevi Musikisinin kullanılan makamlar, besteciler ve enstrümanlar gibi başlıklarda değerlendirilmesi, Sema ve musikinin ruhani etkisi ve tarihsel gelişim ve günümüzdeki durumundan söz etmektedir. Bu çalışmaların her biri alana katkısı oldukça kuvvetli kıymetli çalışmalardır. Ancak adı geçen kaynaklarda ayinlerin bestelenme tekniği üzerine bir çalışma yapılmamış ve bu bağlamda da ayin besteciliği hakkında genel kabul görmüş kaideler dışında bir değerlendirme ve tespit yapılmamıştır. Bununla birlikte yukarıda sıralanan çalışmalarda ya sadece bir yüzyıl, ya bir besteci, ya çalgısal türler üzerine makam, usul güfte incelemeleri yapılmıştır. Bu çalışmada birbirleriyle akraba ya da öğretmen/talebe ilişkisi içerinde olan Dede ünvanlı besteciler ve yüzyıllar arası örüntü kurularak metinlerarasılık kuramı ile ayin besteciliğinde "ekol" tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Bu manada alanda yeterli kaynak, tespit ve değerlendirme olmadığı için ortaya çıkan bilgi açığı sebebiyle bu çalışmalar oldukça önem arz etmektedir. Mevlevi ayinlerinin biçimsel açısından incelenmesi ile ayinler hakkında bilinen genel geçer müziksel bilgiler dışında, ayinlerin iç yapılarına dair yazılı olmayan kaide/kaideler olup olmadığı hususunda bilgi sahibi olabilmek mümkündür.

Mevlevi ayini bestecilik açısından, seslerle sazların ortaklaşa, dönüşümlü ve birbirlerini tamamlayıcı rolü ile gerçekleşen büyük bir eserdir (İlhan, 2009, s. 259).

Bir besteyi oluşturan temel ögeler ezgi, ritim ve varsa söz unsurudur. Türk musikisinde ezgiye karşılık makam ve makam besteciliği, ritim ögesinin karşılığında ise usul ve usulün kendi iç dinamiklerinden söz etmek mümkündür. Söz unsurunu ise bu iki ögeden bağımsız olarak düşünmek pek mümkün değildir. Bu ögelerin birleşiminden, bestecinin söz konusu üçlüyü algılayışı ve işleyişi sonucu bugün sahip olduğumuz yüzlerce yıllık kültürel mirasımız olan Türk musikisi repertuarı oluşmuştur. Aynı bileşenlere sahip olmasına rağmen birbirinden farklı bunca eserin bestelenmesinde bestecinin müzik birikimi ve tecrübesi şüphesiz çok önemlidir.

Meşk sistemi ile varlığını sürdürmüş olan Türk musikisinde usta-çırak ilişkisi çok önemli bir noktayı işaret eder. Yüzyıllar boyu sözlü gelenek halinde devam eden Türk musikisinin yeniden üretilme sürecinde ustadan öğrenilen üslup, tavır, makam ve usul bilgisi, yeni eserlerin oluşumunda dikkat edilmesi gereken kriterler farkında olarak ya da olmayarak herhangi bir yere yazılmaksızın hafızadan hafızaya aktarılması sonucu yaygınlaşmıştır. Aynı geleneğin ürünü olan eserler benzer yapıda olmasına karşın bir o kadar da farklı bir bütün olarak karşımızda durmaktadır.

Bu noktada, metinlerarasılık kuramı bu yeniden üretim ve dönüşüm sürecini ve metinlerarası ilişkilerdeki biçimsel bağlaşıklıkları doğru anlamamız ve okumamız için önemli bir yöntemdir.

Postmodern okumaların temel yöntemlerinden olan metinlerarasılık kuramı 1960'larda Bulgar asıllı Julia Kristeva tarafından Rus asıllı Bakhtin'in diyolog (söyleşimcilik) kuramından yola

çıkarak ortaya konmuştur. Kristeva'ya göre her metin alıntılamalardan oluşan bir mozaiktir ve tek başına izole bir şekilde ortaya çıkmaz. Kristeva'ya göre, 'metinlerarası bir metnin önceki bir metni yinelemesi değil, sonsuz bir süreç, metinsel bir devinimdir. Metinlerarası başka metinlere ait unsurları taklit etmek ya da onları olduğu gibi yeni bir metne sokmak işlemi değil bir "yer (ya da bağlam) değiştirme" (transposition) işlemidir'. Yöntemleri arasında alıntı, gizli, alıntı, anıştırma, yansılama, öykünme, anlatı içinde anlatı, vb. biçimleri taşıyan bir kavramdır. Metinlerarasılık bir yeniden yazma işlemidir. Bir yazar bir başka metni kendi metninin bağlamında yeniden oluşturur. Bu dönüşüm alıntı, anıştırma, çalıntı, öykünme-pastiş, parodi, alaycı dönüştürüm, tarzında açık ya da kapalı göndermeler vasıtasıyla gerçekleşir (Aktulum, 2000, s.43).

Türk müzik dünyasında metinlerarasılık ile ilgili Eugenia Popescu-Judetz kendi ifadesi ile deneme niteliğinde bir çalışma yapmıştır. Popescu'ya göre "Safiyüddin'in kurduğu sistemci okul Türk kuramcılarının düşünce çerçevesini biçimlendirmiş, böylece Türk yazarları yazdıkları risalelerde söz konusu okulun fikirlerini benimseyip yeniden formüllendirmişlerdir" (Popescu,1998, s:75). Eski teorisyenlerin ortaya koyduğu fikirleri sonradan gelenler yavaş yavaş bir bütünlüğe kavuşturmuşlardır. İlk modellerin yeniden formüllendirilip dönüştürüldüğü ve bir metin kaynağının uzun bir aktarma zincirinin halkaları oluşturulduğu bu metinlerarası alışveriş, edvar geleneğinin başka bir açıdan yorumlanmasıdır.

"Dilbilimindeki çözüleme yöntemlerinin uygulanmasından kaynaklanan metinlerarası ilişki fikri, gösterdiği yapı farklılaşmalarıyla yeni bir anlam kazanan bir bestenin musiki söylemi içindeki etkileşim sürecini ortaya çıkarabilmek için musiki araştırmalarına uygulanmaktadır" (Popescu, 1998, s.73).

Mevlevi ayinlerinde her selamın bestelenebileceği usuller bellidir. Dar'ül Elhan neşriyatında bulunan kırk bir ayinin incelenmesiyle elde edilen sonuçlara göre; Birinci Selamda otuz bir ayinin (%76) devrirevan, on ayinin (%24) ağır düyek usulünde bestelendiği görülmüştür (bk. Şekil 1).

Şekil 1. *Mevlevi Ayinlerinin Birinci Selam Usul Dağılımı* (Karadeniz, 2013)

Bu çalışmada, tam da bu izlerin sürülebilmesi adına Birinci Selamları Ağır Düyek usulü ile bestelenen Mevlevi ayinlerinin Birinci Selamlarının biçim analizi yapılacaktır. Birinci Selamı Ağır Düyek usulü ile bestelenen ilk örnek 17. Yüzyılda Nâyi Osman Dede tarafından bestelenen Hicaz ve Rast Mevlevi ayinidir. Bunu kronolojik olarak Ali Nutki Dede tarafından bestelenen ancak İsmail Dede Efendi'ye atfedilen Şevkutarab ayin, ve İsmail Dede Efendi tarafından bestelenen Sababuselik ayin takip etmektedir. Zekâi Dede'nin Isfahan ve Suzinak Ayinleri de Birinci Selamları Ağır Düyek usulü ile bestelenen ayinlerdendir. Mehmed Celâleddin Dede'nin

Dügâh ve Hüseyin Fahreddin Dede'nin Acemaşiran ayinleri de çalışmamıza konu olan diğer Mevlevi ayinleridir. Çalışmanın kapsamı yalnızca Dede unvanı alan besteciler ile sınırlı tutulmuştur.

Araştırmanın Önemi ve Amacı

Kompozisyon açısından ele alındığında, Mevlevi ayinlerinin bestelenmesi sırasında biçimsel yönden herhangi bir kaidenin olup olmadığının tespit edilebilmesi adına bu analizler çok önem taşımaktadır. Öncelikle münferit olarak ele alınacak olan eserlerin analizleri neticesinde elde edilen veriler ışığında metinlerarası ilişkiler tespit edilmeye çalışılacaktır. Metinlerarasılık bağlamında, yüzyıllar arası aktarımın izi sürülebileceği gibi, Nâyi Osman Dede ve Zekâi Dede Efendi'nin bu alanda ikişer örnek vermesi sebebiyle kendi bestecilik stilleri hakkında da bir mukayese yapma imkanı doğmaktadır. Bunların dışında tespit edilen ve araştırmaya konu edilen besteciler birbirleri ile hem akraba (dede-torun) hem de usta-çırak ilişkisi içinde olan kişilerdir (Bkz: Şekil 3). Bu ilişkiler bağlamında da geleneğin aktarımında ekol bilincinin var olup olmadığı hususunda da bulgular elde edilmesi hedeflenmektedir.

YÖNTEM

Bu çalışmada tarihsel müzikolojinin belgeye dayalı temel tarama yöntem ve tekniklerini kullanılacaktır. Bunların dışında form analizi yöntemleri kullanılarak seçilen eserlerin "biçim analizi" yapılacaktır. Analizler neticesinde metinlerarası ilişkilerin aranması ve tümevarım yöntemleri kullanılacaktır. Örnek teşkil etmesi adına Nayi Osman Dede'nin Hicaz ayininin Birinci Selamı tarafımca Mus2 nota yazım programı ile yeniden yazılarak dijital ortama aktarılmış ve analizlerin daha anlaşılır olması adına notalar üzerinde elde edilen veriler belirtilmiştir.

Dökümanlar

Çalışmada eserlerin notaları için ana kaynak olarak düzenleme heyetinde Mevlevihanede yetişmiş olan kişilerin yer alması bakımından Darül Elhan Neşriyatı tercih edilmiştir.

Analiz

Bu çalışmanın nitel verileri olarak kabul edilen ayin notalarının biçim analizleri yapılacaktır. Bu analizlerden elde edilen verilerin neticesinde biçimsel özelikleri saptanmaya çalışılacaktır.. Biçimsel özellikler birbirleri ile mukayese edilerek metinlerarası ilişkiler kurularak ortak bir biçim anlayışı olup olmadığı ve bu anlayışın aktarımında ekol/akrabalık ilişkilerinin rolünün önemi belirlenmeye çalışılacaktır.

Biçim açısından yapılan form analizlerinde mısralar temel alınmıştır. Bir mısraın başladığı yerden bittiği yere kadar olan müzikal ifade bir bütün olarak kabul edilmiştir. Her müzikal ifade bir büyük harf ile simgelendirilmiştir. Farklı müzikal ifadeler farklı bir harf ile gösterilmiştir. Mısra sonlarında terennüm varsa mısralardan ayrı olarak kendi araların simgelendirilmişlerdir. A-B-C gibi büyük harfler biçimi oluşturan bölmeleri meydana getirmiştir. Bu analizlerin sonucunda selamlarda kaç bölüm bulunduğu tespit edilmiş ve biçim şemalarında gösterilmiştir. Bir örnek üzerinde izah edecek olursak

Şekil 2. *Biçim Analizinin Yöntem Örneklemesi (Nayi Osman Dede Hicaz Ayin)*(Karadeniz, 2024)

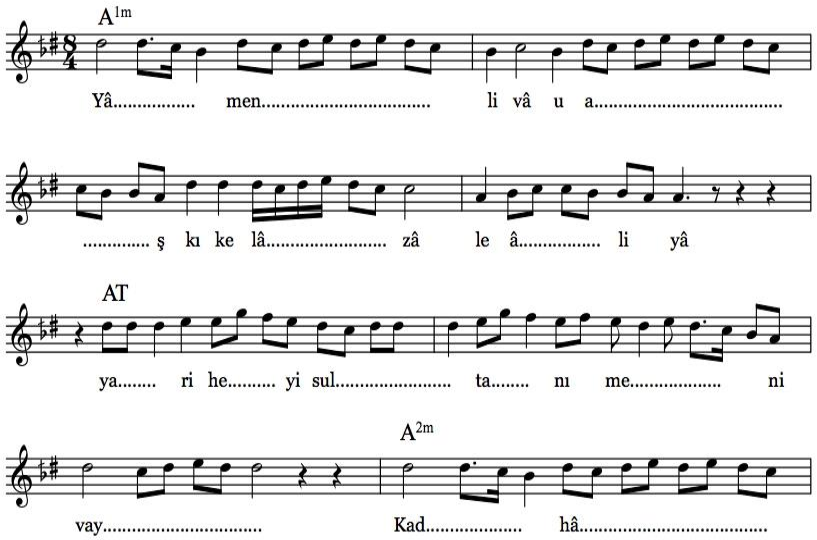

A_4 ^{1m} +AT_3

A_3 ^{2m} +BT_3

- A-B-C gibi büyük harfler mısraların müzikal benzerlik ya da farklılığını göstermektedir.
- Büyük harflerin üzerindeki 1m – 2 m gibi ifadeler o harfin hangi mısranın bestelenmesi ile meydana geldiğini göstermektedir.
- Büyük harflerin altındaki 4 – 3 gibi rakamlar o bölümün kaç usul uzunluğunda olduğunu ifade etmektedir.
- T harfi terennümleri ifade etmektedir.
- X2 o mısraın iki kere tekrarlandığını ifade eder.
- Bir melodi geldikten sonra, ileride başka bir melodi benzer şekilde geliyor ise yeni melodiye benzediği melodinin harfi verilmiş ancak harfin yanına ‘ işareti konmuştur. Bunlara benzeyen yeni bir melodi geliyorsa harfin üzerine ‘ ‘ konmuştur (Karadeniz, 2013, s.36).

Çalışmaya Dahil Edilen Ayin Bestecilerinin Birbirleriyle İlişkisi

Nâyi Osman Dede’nin kızı Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Kütahyalı Seyyid Ebûbekir Dede ile evlenmiştir. Bu mevlevîhânede şeyhlik yapan ve her biri tanınmış birer mûsikişinas olan Ali Nutkî, Abdülbâki Nâsır ve Abdürrahim Künhî dedeler Osman Dede’nin kızının çocuklarıdır (Erguner, 2007, s.461). Ali Nutkî Dede’nin edebiyat ve mûsiki alanında ün yapmış birçok kişinin yetişmesinde de büyük emeği geçmiştir. Bunlar arasında, Konya’da başladığı çilesini İstanbul’da Ali Nutkî Dede’nin yanında tamamlayan Şeyh Galib ile haftanın belirli günleri bu dergâha devam eden Hamâmîzâde İsmâil Dede, bilhassa zikredilmelidir (Özcan, 1989, s.423). İsmâil Dede’nin zikredilmesi gereken bir yönü de hocalığıdır. Yetiştirdiği pek çok talebe arasında Dellâlzâde İsmâil Efendi, Mutafzâde Ahmed Efendi, Yağlıkçızâde Ahmed Ağa, Şâkir Ağa, Hamparsum Limonciyan, Hacı Ârif Bey, Eyyûbî Mehmed Bey, Çilingirzâde Ahmed Ağa, Nikogos Ağa, Suyolcuzâde Sâlih Efendi, Yeniköylü Hasan Efendi, Behlûl Efendi, Hâşim Bey,

torunu Sermüezzin Rifat Bey, Gelibolu Mevlevîhânesi şeyhi Hüseyin Azmi Dede ve Zekâi Dede en meşhurlarıdır (Özcan, 2001, s.94). Zekâi Dede Türk mûsikisi tarihinde "hoca" unvanı ile anılan pek az kişiden biridir ve en önemli özelliklerinden biri mûsiki hocalığıdır. Oğlu Hâfız Ahmet Irsoy, Ahmet Avni Konuk, Bahariye Mevlevîhânesi şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede, Beylikçizâde Ali Aşkî Bey, Rifâî şeyhi Rızâ Efendi, M. Suphi Ezgi, Rauf Yektâ Bey, torunu Mehmet Münir Kökten, Hâfız Hayreddin Bilgen, Eğrikapılı Mehmed Efendi, Şevki Bey, Ârif Atâ Bey, Muallim Kâzım Uz, Ahmed Râsim, Hüseyin Fahreddin Tanık, Osman Şükrü Şenozan, Leon Hancıyan, Ziya Santur, Giriftzen Âsım Bey onun yetiştirdiği talebelerin en meşhurlarıdır (Özcan, 2013, s.196). Hüseyin Fahreddin Dede, kayınbiraderi Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Mehmed Celâleddin Dede ve Galata Mevlevîhânesi şeyhi Mehmed Atâullah Dede ile beraber nazarî mûsiki çalışmaları yaparak Türk mûsikisinin ilmî şekilde incelenmesi yolunda ilk adımları atmış, elde ettiği bilgileri talebelerinden Rauf Yektâ Bey, M. Suphi Ezgi ve Hüseyin Sadettin Arel'e aktararak onların bu konuda eser vermesine sağlam bir zemin hazırlamıştır (Özcan, 1998, s.547).

Şekil 3. *Ayinleri İncelenen Bestecilerin İlişki Ağı* (Karadeniz, 2024)

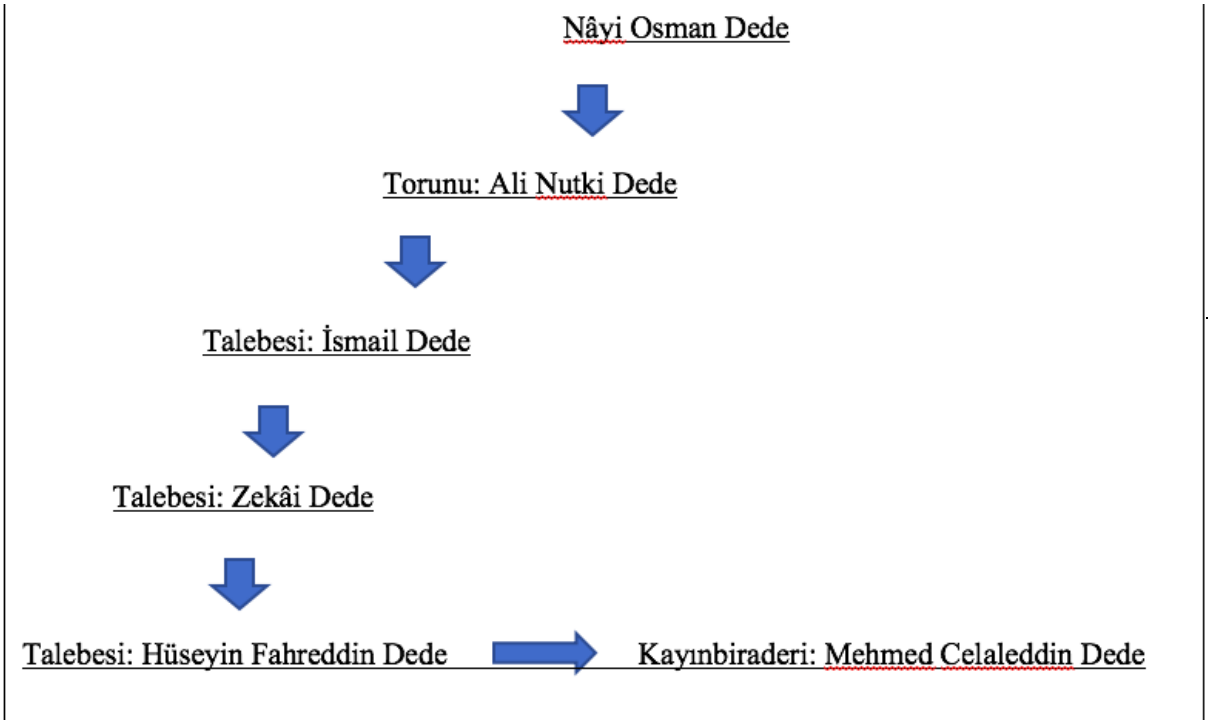

BULGULAR

Çalışmada ele alınan sekiz ayinin biçim analizi neticesinde tespit edilen bölümler ve uzunlukları, bu anlamda birbirleriyle olan benzerlik ve farklılıklarının daha anlaşılabilir olması adına tablo halinde sunulmuştur (bk.Tablo 1).

Tablo 1. *Ayinlerin Bölüm Uzunlukları* (Karadeniz, 2024)

	Nâyi Osman Dede	Ali Nutki Dede	İsmail Dede	Zekâi Dede		Mehmed Celâleddin Dede	Hüseyin Fahreddin Dede
	Hicaz	Rast	Şevkutarab	Sababuselik	Isfahan	Suzinak	Dügâh	Acemaşiran
1. Bölüm	28 T-8	T-1 36 T-9	T-1 28	32	32 T-4	32	28	32
2. Bölüm	16	28	28	16	16	16	15	16
3. Bölüm	24	24	36	16	16	16	24	16
4. Bölüm	34	15	28	28	16	16	34	12
5. Bölüm	32	20	-	-	-	-	32	-
Terennüm	9	9	-	63	8	30	10	8

Nâyi Osman Dede'nin Hicaz ayinini, Mehmed Celâleddin Dede'nin Dügâh makamına aktardığı rivayeti üzerine söz konusu iki ayinin birinci selam biçim analizi neticesinde ulaşılan sonuçlar, karşılaştırmalı olarak tablo halinde sunulmuştur.

Tablo 2 . *Hicaz ve Dügâh Mevlevi Ayinleri Birinci Selam Biçim Karşılaştırması* (Karadeniz, 2024)

	Nâyi Osman Dede Hicaz	Mehmed Celâleddin Dede Dügâh
1.BÖLÜM	A_4^{1m} +AT_3 A_4^{2m} +AT_3 B_4^{3m} +BT_3 A_4^{4m} +AT_3 Terennüm 1_8	A_4^{1m} +AT_3 A_4^{2m} +AT_3 B_4^{3m} +BT_3 A_4^{4m} +AT_3
2.BÖLÜM	C_3^{5m} +CT_1 D_3^{6m} +DT_1 C_3^{7m} +CT_1 D_3^{8m} +DT_1	C_3^{5m} +CT_1 D_3^{6m} C_3^{7m} +CT_1 D_3^{8m} +DT_1
3.BÖLÜM	E_4^{9m} +ET_2 E_4^{10m} +ET_2 F_4^{11m} +FT_2 G_4^{12m} +GT_2	E_4^{9m} +ET_2 E'_4^{10m} +ET_2 F_4^{11m} +FT_2 G_4^{12m} +GT_2
4.BÖLÜM	H_4^{13m} +HT_2 I_4^{14m} +IT_2 I_4^{15m} +IT_2 I_4^{16m} +IT_2 $İ_4^{17m}$	H_4^{13m} +HT_2 I_4^{14m} +IT_2 I'_4^{15m} +$İT_2$ $İ_4^{16m}$ +$İT_2$ J_4^{17m}

	$İ_4^{18m}$ +$İT_2$	K_4^{18m} +JT_2
5.BÖLÜM	J_6^{19m} +JT_2 J_6^{20m} +JT_2 K_6^{21m} +JT_2 J_6^{22m} +JT_2 Terennüm 2 [9]	$L_{5,5}^{19m}$ +$KT_{2,5}$ $L_{5,5}^{20m}$ +$KT_{2,5}$ $M_{5,5}^{21m}$ +$KT_{2,5}$ $L_{5,5}^{22m}$ +$KT_{2,5}$

TARTIŞMA

Ağır Düyek Usulünde Bestelenen Birinci Selamların Biçim Analizi

Bu bölümde Birinci Selamı Ağır Düyek usulünde bestelenen Nâyi Osman Dede'nin Hicaz ve Rast Mevlevi Ayini, Ali Nutki Dede'nin Şevkutarab Mevlevi Ayini, İsmail Dede'nin Sababuselik Mevlevi Ayini, Zekâi Dede'nin Isfahan ve Suzinak Mevlevi Ayinleri Celâleddin Dede'nin Dügâh ve Hüseyin Fahreddin Dede'nin Acemaşiran Mevlevi Ayinlerinin biçim analizi yer almaktadır.

Nâyi Osman Dede

Nâyi Osman Dede tarafından bestelenen Hicaz ve Rast Mevlevi Ayinlerinin Birinci Selamı "Ağır Düyek" usulünde bestelenmiştir. Her iki ayinin de Birinci Selamının 5 Bölümden oluştuğu tespit edilmiştir.

Hicaz Mevlevi Ayini Birinci Selam

Ağır Düyek usulünde bestelenen Birinci Selam 5 Bölümden oluşmaktadır. Birinci Selamın 1. Bölümünün biçim analizi nota üzerinde gösterilerek yapılan analizin daha anlaşılır olması hedeflenmiştir (bk. Şekil 4).

1. Bölüm
   A_4^{1m} +AT_3
   A_4^{2m} +AT_3
   B_4^{3m} +BT_3
   A_4^{4m} +AT_3
   Terennüm 1[8]

Biçim analizi neticesinde 1. Bölümün "murabba" biçiminde bestelendiği tespit edilmiştir (bkz: Şekil 4). Mısralar ve terennümlerin uzunluk açısından simetrik bir yapıda olduğu görülmektedir. Bölüm sonunda 2. Bölüme bağlayan bir terennüm yer almaktadır.

Şekil 4/1. *Nâyi Osman Dede'nin Hicaz Mevlevi Ayini Birinci Selam 1. Bölüm* (Karadeniz, 2024)

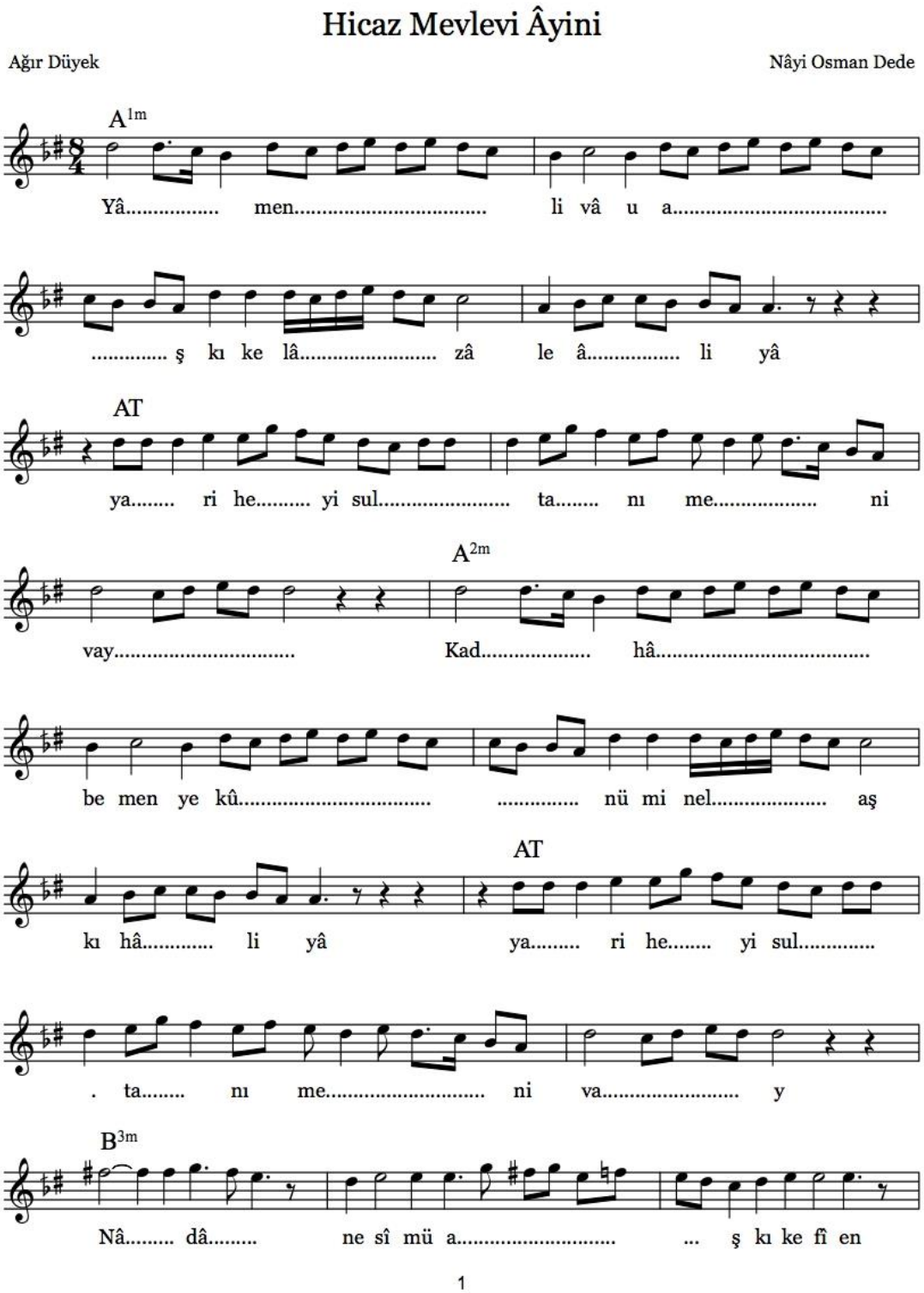

Şekil 4/2. *Nâyi Osman Dede'nin Hicaz Mevlevi Ayini Birinci Selam 1. Bölüm* (Karadeniz, 2024)

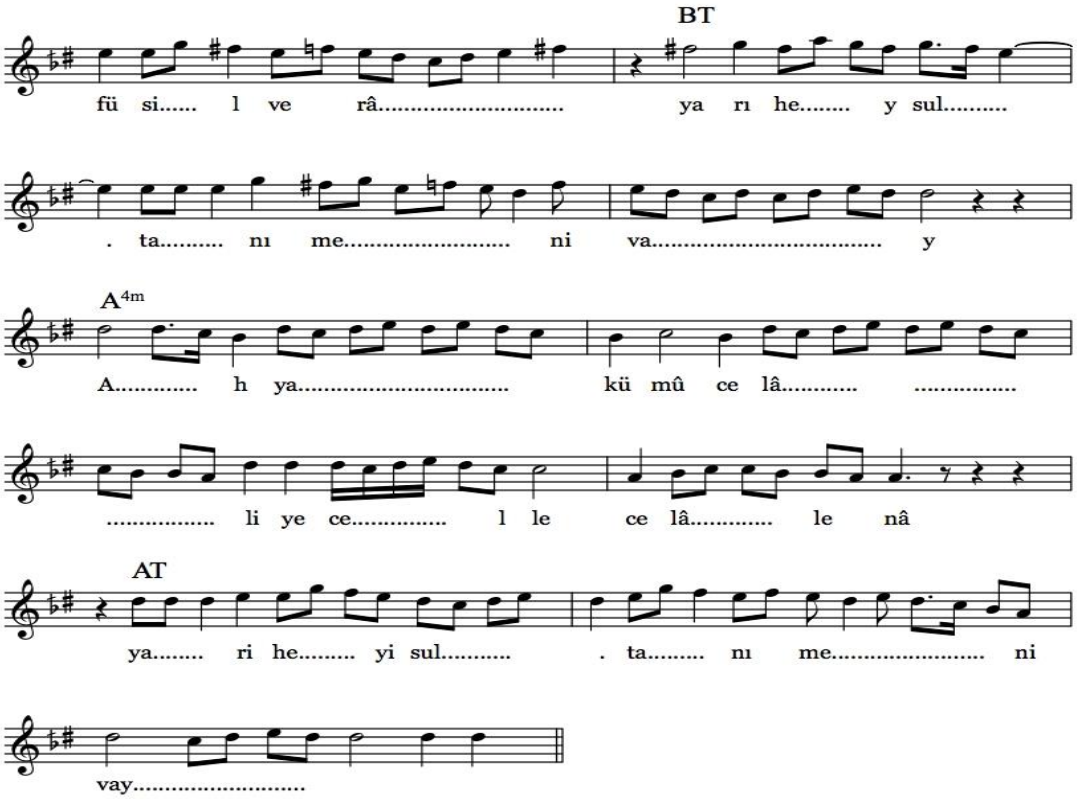

2

2. Bölüm
   C_3^{5m} +CT_1
   D_3^{6m} +DT_1
   C_3^{7m} +CT_1
   D_3^{8m} +DT_1

Biçim açısından yapılan inceleme sonucunda 2. Bölümün serbest yapıda olduğu görülmektedir. Ancak her mısraın ve mısra sonlarındaki terennümlerin bestelendiği usul sayısı birbirine eşittir.

3. Bölüm
   E_4^{9m} +ET 2
   E_4^{10m} +ET2
   F_4^{11m} +FT 2
   G_4^{12m} +GT2

Biçim açısından yapılan analizlere göre 3. Bölümün serbest yapıda olduğu görülmektedir. Mısralar ve mısra sonlarındaki terennümlerin usul sayısı ise yine birbirine eşittir.

4. Bölüm
   H_4^{13m} +HT 2
   I_4^{14m} +IT2
   I_4^{15m} +IT 2
   I_4^{16m} +IT2
   $İ_4^{17m}$
   $İ_4^{18m}$ +İT2

Biçim açısından yapılan inceleme sonucunda 4. Bölümün serbest yapıda olduğu görülmektedir. Her mısraın bestelendiği usul sayısı birbirine eşittir. Bu bölümde yer alan yedi mısraın altısından sonra eşit uzunlukta terennüm görünürken yalnızca bir mısra sonrası terennüm olmadığı dikkat çekmektedir. Ayinin geneline de bu bölüm özelinde de bakıldığında 17. mısra sonrası görülmeyen terennüm kısmının meşk silsilesi esnasında bir beşeri hata sonucu günümüze eksik şekilde intikal ettiği fikrini akıllara getirmektedir.

5. Bölüm
   J_6^{19m} +JT 2
   J_6^{20m} +JT 2
   K_6^{21m} +JT 2
   J_6^{22m} +JT 2
   Terennüm 2 9

Biçim analizi neticesinde 5. Bölümün "murabba" biçiminde bestelendiği tespit edilmiştir. Mısralar ve terennümlerin uzunluk açısından simetrik bir yapıda olduğu görülmektedir. Bölüm sonunda bağımsız bir terennüm bölümü yer almaktadır. "murabba" ile başlayan Birinci Selamın yine "murabba" ile tamamlandığı dikkat çekmektedir.

Rast Mevlevi Ayini Birinci Selam

Ağır Düyek usulünde bestelenen Birinci Selam 5 Bölümden oluşmaktadır.

1. Bölüm
   AT + A_7^{1m} +AT^2 2
   A_7^{2m} + AT^2 2
   B_7^{3m} +BT 2
   A_7^{4m1} + AT^2 2
   Terennüm 1 9

Biçim analizi neticesinde 1. Bölümün "murabba" biçiminde bestelendiği tespit edilmiştir. Mısralar ve terennümlerin uzunluk açısından simetrik bir yapıda olduğu görülmektedir. Bu

[1] A'$_7^{4m}$ de olabilir

bölümde başlangıçta da bölüm sonunda da terennüm yer aldığı görülmektedir. Bölüm sonundaki terennümün uzunluğunun, bölüm içi mısra-terennüm uzunluğuna denk olacak şekilde bestelemiş olması simetrik açıdan önem arz etmektedir.

2. Bölüm
   C_5^{5m} +CT 2
   C_5^{6m} +CT 2
   D_5^{7m} +DT 2 X2
   E_5^{8m} +C′T 2

Biçim açısından yapılan inceleme sonucunda 2. Bölümün serbest yapıda olduğu görülmektedir. Her mısraın ve mısra sonlarındaki terennümlerin bestelendiği usul sayısı birbirine eşittir.

3. Bölüm
   F_4^{9m}
   F_4^{10m}
   G_4^{11m}
   G_4^{12m}
   H_4^{13m}
   I_4^{14m}

Biçim açısından yapılan inceleme sonucunda 3. Bölümün serbest yapıda olduğu görülmektedir. Her mısraın uzunluğu birbirine eşittir.

4. Bölüm
   $İ_3^{15m}$
   $İ'_3^{16m}$ X2
   J_3^{17m}
   $İ''_3^{18m}$ +İT (ah)

Biçim analizi neticesinde 4. Bölümün de "murabba" biçiminde bestelendiği tespit edilmiştir. Bu bölümdeki murabbanın "terennümsüz murabba" biçiminde olduğu görülmektedir. Ayrıca murabbayı oluşturan 15-16 ve 17. Mısraların birebir aynı değil çok benzer yapıda olduklarına da dikkat çekmek gerekmektedir. Mısraların uzunluk açısından simetrik bir yapıda olduğu bölüm içindeki son mısradan sonra aynı usul içinde bir terennüm sözü görülmektedir.

5. Bölüm
   K_3^{19m} +KT 1
   K_4^{20m}
   L_3^{21m} +KT 1
   K''_4^{22m}
   M_4^{23m}
   N_4^{24m}
   Terennüm 2 9

Biçim açısından yapılan inceleme sonucunda 5. Bölümün murabba biçiminde olduğu görülmektedir. Ancak murabbanın iki ve dördüncü kısmındaki terennümün eksik olduğu göze çarpmaktadır. Bu anlamda yine ayinin günümüze intikali esnasında bu terennümlerin

unutulmuş olabileceği ihtimali akla gelmektedir. Bununla birlikte bölüm içindeki mısra ve terennüm uzunlukları açısından değerlendirme yapıldığında ise son kısımdaki mısraın bestelendiği usul sayısı 4 iken terennümlü ilk üç mısraın terennümle beraber usul sayısı 4'tür. Son kısımdaki terennüm kısmı yerine güftenin bir usul daha uzatılmış olma ihtimali de kuvvetle muhtemel görünmektedir. murabba kısmından sonra ise yine aynı uzunlukta iki ayrı yapıda cümle yer aldığı ve yine ayinin bu bölümünün münferit bir terennümle tamamlandığı görülmektedir.

Nâyi Osman Dedenin iki ayininde de birinci selam 5 bölümdür. İki selam da murabba ile başlayıp murabba ile tamamlanmaktadır. İki ayinin de birinci selamının 1. Bölümü terennümle 2. Bölüme geçerken, 5. Bölüm sonunda da yine terennümle ikinci selama bağlanmaktadır. Biçimsel açıdan ele alındığında Nâyi Osman Dede'nin Ağır Düyek usulünde bestelediği iki ayinin de benzerlikler taşıdığı, bu manada kendisinin karakteristik bir besteleme üslubunun varlığından söz etmek mümkündür.

Ali Nutki Dede

Şevkutarab Mevlevi Ayini Birinci Selam

Darül Elhan'da Şevkutarab Ayinin bestecisi Ali Nutki Dede'nin öğrencisi olan İsmail Dede olarak geçiyor. Ancak ayinin başında icra edilen peşrev İsmail Dede'ye, ayin ise Ali Nutki Dede'ye ait. Nâyi Osman Dede'nin torunu olan Ali Nutki Dede'de bestelediği Mevlevi Ayininin Birinci Selamını dedesi gibi Ağır Düyek usulünde tercih etmiştir. Ağır Düyek usulünde bestelenen Şevkutarab Mevlevi Ayinin Birinci Selamı 4 bölümden oluşmaktadır.

1. Bölüm
   $AT_1 + A_3^{1m} + AT^2{}_4$
   $A_3^{2m} + AT^2{}_4$
   $B_3^{3m} + BT_4$
   $A_3^{4m2} + AT^2{}_4$

Biçim analizi neticesinde 1. Bölümün "murabba" biçiminde bestelendiği tespit edilmiştir. Mısralar ve terennümlerin uzunluk açısından simetrik bir yapıda olduğu görülmektedir. Bu bölümde başlangıçta dedesi Nâyi Osman Dede'nin Rast Ayininde olduğu gibi terennüm yer aldığı görülmektedir.

2. Bölüm
   C_4^{5m}
   D_4^{6m}
   E_4^{7m}
   D_4^{8m}
   E_4^{9m}
   $D_4^{10m} + CT_4$

Biçim açısından yapılan inceleme sonucunda 2. Bölümün serbest yapıda olduğu görülmektedir. Her mısraın bestelendiği usul sayısı birbirine eşittir. Bölümden sonunda mısra uzunluklarına denk bir terennüm bulunmaktadır.

3. Bölüm

[2] $A'_7{}^{4m}$ de olabilir

F_4^{11m} +DT_4
F_4^{12m} +DT_4
G_7^{13m} +ET_5
F_4^{14m} +DT_4

Biçim analizi neticesinde 3. Bölümün de "murabba" biçiminde bestelendiği tespit edilmiştir. Mısra uzunluklarına bakıldığında 13. Mısraın ve terennümün diğer mısra ve terennümlerden uzun olduğu görülmektedir.

4. Bölüm
H_3^{15m} +FT_4
H_3^{16m} +FT_4
I_3^{17m} +GT_4
H_3^{18m} +FT_4

Biçim analizi açısından 4. Bölümün de "murabba" biçiminde bestelendiği tespit edilmiştir.

Ali Nutki Dede'nin Şevkutarab Ayini Birinci Selamı tıpkı dedesi Nâyi Osman Dede'nin Rast ve Hicaz ayinlerinin Birinci Selamı gibi murabba ile başlayıp murabba ile tamamlanmıştır.

İsmail Dede

İsmail Dede Ali Nutki Dede'nin talebesidir. Şimdi yapılacak inceleme ile usta-çırak ilişkisinin izi sürülmeye çalışılacaktır.

Sababûselik Mevlevi Ayini Birinci Selam

Ağır Düyek usulünde bestelenen Birinci Selam 4 bölümden oluşmaktadır.

1. Bölüm
A_6^{1m} +AT_2
B_6^{2m} + BT_2
C_6^{3m} +AT_2
B_6^{4m} + $B'T_2$

Biçim analizi açısından 1. Bölümün terennüm kullanılan şarkı biçiminde bestelendiği tespit edilmiştir. Bu açıdan serbest bir biçim olarak nitelendirmek de mümkündür. Şimdiye kadar incelenen üç ayinden farklı bir başlangıç kurgulandığına dikkat çekmek yerinde olacaktır.

2. Bölüm
D_4^{5m}
E_4^{6m}
D_4^{7m}
F_4^{8m}

Biçim açısından yapılan inceleme sonucunda 2. Bölümün serbest yapıda olduğu görülmektedir. Her mısraın bestelendiği usul sayısı birbirine eşittir.

3. Bölüm
G_4^{9m}
H_4^{10m}

I_4^{11m}

$İ_4^{12m}$

Biçim açısından yapılan inceleme sonucunda 3. Bölümün serbest yapıda olduğu görülmektedir. Her mısraın bestelendiği usul sayısı birbirine eşittir.

4. Bölüm

J_4^{13m} +CT 3

K_4^{14m} + DT3

L_4^{15m} +CT 3

K_4^{15m} + DT 3

Terennüm 1_{63}

Biçim analizi açısından 4. Bölümün de 1. Bölümdeki gibi terennüm kullanılan şarkı biçiminde bestelendiği tespit edilmiştir. Bu açıdan bu bölüm için de serbest bir biçim kullanıldığını söylemek mümkündür.

İkinci Selamdan önce oldukça uzun bir terennüm bestelediği dikkat çekmektedir.

Hocası Ali Nutki Dede gibi İsmail Dede'de Ayini 4 bölüm şeklinde bestelemiştir. Diğer incelenen ayinlerle ortak bir nokta olarak ise 1. Bölümde hangi biçimi kullandıysa son bölümde de aynı biçimi kullandığı görülmektedir. İsmail Dede'nin bestecilik açısından farklı bir vizyona sahip olduğu gerçeği bu çalışmada da bir kez daha gözler önüne serilmektedir.

Zekâi Dede

İsmail Dede'nin talebesi olan Zekâi Dede tarafından bestelenen Isfahan ve Suzinak Makamındaki Ayinlerin Birinci Selamı Ağır Düyek usulündedir.

Isfahan Mevlevi Ayini Birinci Selam

Ağır Düyek usulünde bestelenen Birinci Selam 4 bölümden oluşmaktadır.

1. Bölüm

A_4^{1m} +AT 4

A_4^{2m} +AT 4

B_4^{3m} +A'T 4

A_4^{4m} +AT 4

Terennüm 1_4

Biçim analizi neticesinde 1. Bölümün "murabba" biçiminde bestelendiği tespit edilmiştir. Mısralar ve terennümlerin uzunluk açısından simetrik bir yapıda olduğu görülmektedir. Ayrıca bölüm sonunda münferit bir terennüm yer almaktadır.

2.Bölüm

C_3^{5m} +BT 1

D_4^{6m}

E_3^{7m} +CT 1

D'_4^{8m}

Biçim analizi açısından 2. Bölümün terennüm kullanılan şarkı biçiminde bestelendiği tespit edilmiştir. Bu açıdan bu bölüm için serbest bir biçim kullanıldığını söylemek mümkündür. Terennümlü mısralar ve terennümsüz mısraların uzunluklarına bakılınca eşit bir dağılım olduğu görülmektedir.

3.Bölüm

F_4^{9m}
G_4^{10m}
H_4^{11m}
G_4^{12m}

Biçim analizi açısından 3. Bölümün şarkı biçiminde bestelendiği ve tüm mısraların eşit uzunlukta olduğu tespit edilmiştir

4.Bölüm

I_4^{13m}
$İ_4^{14m}$
J_4^{15m}
K_4^{16m}

Terennüm 1_8

4.Bölümün biçim analizi yapıldığında serbest bir biçim şeması tespit edilmiştir. Bölüm içindeki tüm mısraların eşit uzunlukta bestelendiği 4. Bölüm sonunda ayrı bir terennüm bulunmaktadır.

Şimdiye dek incelenen ayinler içerisinde başladığı biçimle bitmeyen tek ayin Zekâi Dede'nin Isfahan Ayinidir.

Suzinak Mevlevi Ayini Birinci Selam

Ağır Düyek usulünde bestelenen Birinci Selam 4 bölümden oluşmaktadır.

1. Bölüm
A_4^{1m} +AT_4
A_4^{2m} +BT_4
B_4^{3m} +CT_4
A_4^{4m} +AT_4

Biçim analizi neticesinde 1. Bölümün "murabba" biçiminde bestelendiği tespit edilmiştir. Mısralar ve terennümlerin uzunluk açısından eşit olması bakımından simetrik yapıda olduğu görülmektedir.

2.Bölüm

C_4^{5m}

$C'_4{}^{6m}$

$C''_4{}^{7m}$

$C'_4{}^{8m}$

2. Bölümde bir tema ve onun varyasyonlarının yer aldığı serbest bir biçim göze çarpmaktadır.

3.Bölüm

D_4^{9m}

E_4^{10m}

F_4^{11m}

E_4^{12m}

3.Bölüm biçim açısından incelendiğinde şarkı formunda bir biçim görülmektedir. Mısra uzunlukları birbirine eşit olarak bestelenmiştir.

4.Bölüm

G_4^{13m}
H_4^{14m}
I_4^{15m}
H_4^{16m}
Terennüm 1_{30}

4. Bölümün ise biçim açısından yine şarkı formunda olduğu sonucuna varılmıştır. Mısra uzunlukları birbirine eşit olarak bestelenmiştir. Bölüm sonunda uzun bir terennüm ile ikinci selama geçiş yer almaktadır. Bu anlamda hocası İsmail Dede'nin bestelediği ayine benzerlik göstermektedir.

Zekâi Dede'nin iki ayininde de 4 bölüm olduğu, her iki ayinin de murabba ile başladığı ancak diğer ayinlerden farklı olarak başladığı biçimle bitmeyerek farklı bir biçimle tamamlandığı dikkat çeken unsurlardır. Bu ayrışması sebebiyle Zekâi Dede'nin kendine has bir üslubu olduğunu söylemek mümkündür.

Mehmed Celâleddin Dede

Zekâi Dede'nin talebesi olan Mehmed Celâleddin Dede'nin bestelemiş olduğu Dügâh Ayin Birinci Selamı 5 bölümden oluşmaktadır. Mehmed Celâleddin Dede'nin bilinen yegâne mûsiki eseri dügâh makamında bestelediği Mevlevî âyinidir. Mevlevî mûsikisi tarihinde "beste-i kadîm" olarak adlandırılan ve bestekârı bilinmeyen en eski üç âyinden biri olan dügâh âyinine "dügâh-ı kadîm" denildiğinden bu âyine de "dügâh-ı cedîd" adı verilmiştir. 1904'te bestelenip 12 Rebîülevvel 1323'teki (17 Mayıs 1905) Mevlid kandilinde Yenikapı Mevlevîhânesi'nde ilk mukabelesi yapılan âyinin (peşrevi Şeyh Hüseyin Fahreddin Dede tarafından bestelenmiştir) en önemli özelliği, birçok yerde Nâyî Osman Dede'nin bestelediği hicaz âyininde kullanılan nağmelerin şekillerinin bozulmadan dügâh makamına aktarılmış olmasıdır. Nâyi Osman Dede'nin Hicaz Ayininin Dügâh makamına aktarıldığına dair paylaşılan bilgiye biçim açısından bakmak yararlı olacaktır (Özcan, 2003, s. 447).

Dügâh Mevlevi Ayini Birinci Selam

Ağır Düyek usulünde bestelenen Birinci Selam 5 Bölümden oluşmaktadır.

1. Bölüm
   A_4^{1m} +AT_3
   A_4^{2m} +AT_3
   B_4^{3m} +BT_3
   A_4^{4m} +AT_3

Biçim analizi neticesinde 1. Bölümün "murabba" biçiminde bestelendiği tespit edilmiştir. Mısralar ve terennümlerin uzunluk açısından simetrik bir yapıda olduğu görülmektedir.

2. Bölüm

C_3^{5m} +CT $_1$
D_3^{6m}
C_3^{7m} +CT $_1$
D_3^{8m} +DT $_1$

Biçim açısından yapılan inceleme sonucunda 2. Bölümün serbest yapıda olduğu görülmektedir. Ancak her mısraın ve mısra sonlarındaki terennümlerin bestelendiği usul sayısı birbirine eşittir.

3. Bölüm

E_4^{9m} +ET $_2$
$E'_4{}^{10m}$ +ET$_2$
F_4^{11m} +FT $_2$
G_4^{12m} +GT$_2$

Biçim açısından yapılan analizlere göre 3. Bölümün serbest yapıda olduğu görülmektedir. Mısralar ve mısra sonlarındaki terennümlerin usul sayısı ise yine birbirine eşittir.

4. Bölüm

H_4^{13m} +HT $_2$
I_4^{14m} +IT$_2$
$I'_4{}^{15m}$ +İT $_2$
$İ_4^{16m}$ +İT$_2$
J_4^{17m}
K_4^{18m} +JT$_2$

Biçim açısından yapılan inceleme sonucunda 4. Bölümün serbest yapıda olduğu görülmektedir. Her mısraın bestelendiği usul sayısı birbirine eşittir. Bu bölümde yer alan yedi mısraın altısından sonra eşit uzunlukta terennüm görünürken yalnızca bir mısra sonrası terennüm olmadığı dikkat çekmektedir. Ayinin geneline de bu bölüm özelinde de bakıldığında 17. mısra sonrası görülmeyen terennüm kısmının günümüze eksik şekilde intikal ettiği fikrini akıllara getirmektedir.

5. Bölüm

$L_{5,5}^{19m}$ +KT $_{2,5}$
$L_{5,5}^{20m}$ +KT $_{2,5}$
$M_{5,5}^{21m}$ +KT $_{2,5}$
$L_{5,5}^{22m}$ +KT $_{2,5}$

Biçim analizi neticesinde 5. Bölümün "murabba" biçiminde bestelendiği tespit edilmiştir. Mısralar ve terennümlerin uzunluk açısından simetrik bir yapıda olduğu görülmektedir. Bölüm sonunda bağımsız bir terennüm bölümü yer almaktadır. "murabba" ile başlayan Birinci Selamın yine "murabba" ile tamamlandığı dikkat çekmektedir.

Hüseyin Fahreddin Dede

Acemaşiran Mevlevi Ayini Birinci Selam

Ağır Düyek usulünde bestelenen Birinci Selam 4 bölümden oluşmaktadır.

1. Bölüm

A_4^{1m} +AT_4

B_4^{2m} + BT_4

C_4^{3m} +AT_4

B_4^{4m} + BT_4

Biçim analizi açısından 1. Bölümün terennüm kullanılan şarkı biçiminde bestelendiği tespit edilmiştir. Bu açıdan serbest bir biçim olarak nitelendirmek de mümkündür. Şimdiye kadar incelenen ayinler içinde biçimsel açıdan İsmail Dede'nin ayini gibi başlayan tek ayindir.

2. Bölüm

D_4^{5m}

E_4^{6m}

D_4^{7m}

E_4^{8m}

Biçim açısından yapılan inceleme sonucunda 2. Bölümün serbest yapıda olduğu görülmektedir. Her mısraın bestelendiği usul sayısı birbirine eşittir.

3. Bölüm

F_4^{9m}

G_4^{10m}

F_4^{11m}

G_4^{12m}

Biçim açısından yapılan inceleme sonucunda 3. Bölümün serbest yapıda olduğu görülmektedir. Her mısraın bestelendiği usul sayısı birbirine eşittir.

4.Bölüm

H_3^{13m}

I_3^{14m}

H_3^{15m}

$I'_3{}^{16m}$

Terennüm 1_8

Biçim açısından yapılan analiz neticesinde 4. Bölümün de serbest yapıda olduğu görülmektedir. Her mısraın bestelendiği usul sayısı birbirine eşittir. Bölüm sonunda İkinci Selama bağlanan bir terennüm bulunmaktadır. Bu ayin de başladığı biçimde sonlanmayan ayinler arasındadır.

SONUÇ

Birinci Selamı Ağır Düyek usulünde bestelenen Mevlevi ayinlerinin biçim analizleri neticesinde üç ayinin Birinci Selamı 5 bölüm, beş ayinin Birinci Selamı 4 bölümden oluşmaktadır. Nâyi Osman Dede'ye ait iki ayinde de Birinci Selamın 5 bölüm olduğu, Zekâi Dede'ye ait iki ayinin Birinci Selamının 4 bölüm olduğu görülmektedir. Her iki bestecinin de bu anlamda belirli bir üslubu benimsediğini söylemek mümkündür.

Altı ayinin 1. Bölümünün murabba biçiminde bestelendiği diğer ikisinin ise terennüm kullanan şarkı formu (serbest diye adlandırmak da mümkün) biçiminde kullanıldığı tespit edilmiştir.

Nâyi Osman Dede'ye ait iki ayinde de 1. Bölümün "murabba" biçiminde olması bestecinin belirli bir kompozisyon üslubunu benimsediği görülmektedir.

Dört ayinin son bölümünün murabba biçiminde bestelendiği tespit edilmiştir. Bu dört ayinin 1. Bölümlerinin de murabba biçiminde olduğu dikkat çekmektedir. Nâyi Osman Dede'ye ait iki ayinde de son bölümün murabba olması yine bestecinin ayin besteleme üslubu hakkında önemli bir ipucu vermektedir.

Sekiz ayinin yedisinin Birinci Selamının terennümle bittiği görülmektedir. İki ayinin 1. Bölümü terennümle başlarken, üç tanesinin 1. Bölümünün terennümle bittiği tespit edilmiştir.

Usul uzunlukları açısından da Ağır Düyek usulünde bestelenen sekiz ayinin beli bir standartta oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Dört ayinin 1. Bölümünün 32, üçünün 28 usul uzunluğunda olduğu, 2. Bölümlerin beş ayinde 16 usul uzunluğunda olduğu bir tanesinin 15 usul olduğu görülmektedir. Genele bakıldığında 15 usul uzunluğundaki ayinin günümüze intikalinde 1 usulün eksik bırakılmış olabileceği ihtimali akla gelmektedir. Diğer bölümlere de bakıldığı zaman ekseriyetle uzunlukların birbiriyle aynı veyahut yakın oldukları tespit edilmiştir (bk. Tablo 1)

Nâyi Osman Dede'nin Hicaz ayinin Mehmed Celâleddin Dede tarafından Dügâh makamına aktarıldığı hususundaki görüşten söz etmiştik. Bu nedenle incelenen ayinler içinde yakın mercekle bakılarak mukayeseli bir şekilde değerlendirilmesi gereken bu iki ayinin cümle ve makamsal olarak transpoze edilmediği görülmektedir ancak bu konuda daha detaylı bir çalışma yapılması yararlı olacaktır. Bununla birlikte makamsal olmasa da biçim açısından bu iddiayı kuvvetlendirecek verilere ulaşılmıştır (bkz Tablo 2). Yapılan biçim analizleri neticesinde her iki ayinin de 5 bölüm olduğu, 1. Bölümün murabba olduğu, mısra ve terennümlerin usul uzunlukları açısından aynı hacme sahip olduğu görülmüştür. Farklı olarak ise 1. Bölüm sonunda Nâyi Osman Dede'nin Hicaz ayininde münferit bir terennüm yer alırken, Mehmed Celâleddin Dede'nin Dügâh ayininde bu terennüm bulunmamaktadır.

Her iki ayinde 2. Bölümdeki biçim ve usul uzunlukları da aynıdır. Farklı olarak ise Mehmed Celâleddin Dede'nin Dügâh ayininde 6. mısradan sonra terennüm bulunmamaktadır. Bu anlamda meşk silsilesi sırasında günümüze eksik aktarımının yapıldığı ihtimali kuvvetli görülmektedir.

3. Bölümdeki biçim ve usul uzunlukları da aynıdır. Sadece Mehmed Celâleddin Dede'nin Dügâh ayininde 10. Mısra, 9. Mısradaki melodiden biraz farklı olarak bestelenmiştir, Nâyi Osman Dede'nin 9 ve 10. Mısraları tamamen aynı bestelediği görülmektedir (bk. Tablo 2).

Iki ayinde de 4. Bölüm incelendiğinde, bölüm ve mısra uzunluklarının ve de tercih edilen biçim şemasının aynı oldukları tespit edilmiştir. Mehmed Celâleddin Dede'nin Dügâh ayininde daha çok yeni cümleler tercih edilirken Nâyi Osman Dede'nin Hicaz ayininde tekrar eden cümlelerin yer aldığı görülmüştür.

5. Bölümdeki biçim ve bölümün uzunluğu aynıdır. Sadece mısra terennüm dağılımında Nâyi Osman Dede'nin mısra uzunlukları 6 usul, Mehmed Celâleddin Dede'nin 5,5 usul, Nâyi Osman Dede'nin terenüm uzunluklarının 2 usul, Mehmed Celâleddin Dede'nin 2,5 usul olduğu görülmüştür. Bu bölüm sonunda Nâyi Osman Dede'nin Hicaz ayininde ayrı bir terennüm yer alırken, Mehmed Celâleddin Dede'nin Dügâh ayininde yine böyle bir terennüm bulunmamaktadır (bk. Tablo 2).

Sonuç olarak, incelenen ayinlerin melodik kurgularının yukarıda tablolar halinde sunduğumuz biçim şemaları şeklinde olduğu, tespit edilen ve sıralanan bulgular neticesinde ayin besteciliğinde metinlerarası ilişkinin izi sürüldüğünde bir standart ve ekol bilincinin var olduğunu söylemek mümkündür. Bununla beraber her bestecinin kendi üslubu ve karakteristik yaklaşımları da müziğimizin zenginliğinin altını bir kere daha çizmektedir. Çalışmanın kapsamının genişletilerek ayin besteleme üslubu hakkında daha çok veriye ulaşılarak bu alanda yazılı olmayan pek çok hususun gün yüzüne çıkacağı ve müziğimizi anlamamız adına ve yeni ayin bestelerinin üretiminde geleneğin yeniden inşaası adına da oldukça yararlı olacağı kanaatindeyim.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazar(lar) aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadır(lar):

1- Makalemizde etik kurulu izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektiren bir durum yoktur.

2- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız

Çıkar Çatışması: Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

Akdoğan, B. (2009). *İsmail-i ankaravi ve musiki risalesi mevlevilik ve musiki*. Rağbet.

Akpınar, H. (2007) Mevlevi musikisi ve şanlıurfa örneği. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18, 233-238. https://dergipark.org.tr/tr/pub/harranilahiyatdergisi/issue/26240/276381

Aktulum, K. (2000). *Metinlerarası ilişkiler*. Öteki Yayınevi.

Altınel, N. Y. (1997). *Zekai Dede Efendi'ye ait mevlevî âyîn-i şerîf'lerin makam, usul ve güfte yönünden incelenmes*i. Yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Anıtsoy, B. (2006). *Mevlevi âyinlerindeki ilk peşrevlerin melodik olarak incelenmesi.* Yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

Başar, B. (1999). *XIX. yüzyıla kadar bestelenmiş mevlevi âyinlerin müzikal analizi*. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Erguner, S. (1993). 19. asır neyzenleri, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, 1, 45.

Erguner, S. (2007). Osman Dede, Nâyî. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (c. 33, s. 461). Ankara: İslam Araştırmaları Merkezi.

İlhan, A. B. (2006). *XIX. yüzyıla kadar olan mevlevi ayinlerinde usul-vezin ilişkisi.* Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

İlhan, A.B. (2009) XIX. yüzyıla kadar olan mevlevi ayinlerinde usul-vezin ilişkisi. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 36, 255-276. https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruifd/issue/17574/184038

Karadeniz, Ş. (2013). *Mevlevi âyinlerinin kompozisyon açısından incelenmesi.* Doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul

Karataş, Ö. S. (2007). *XIX. yüzyılda bestelenmiş mevlevi ayinlerinin melodik analizi*. Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Özcan, N. (1989). Ali Nutkî Dede. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (c.2, s.423). Ankara: İslam Araştırmaları Merkezi.

Özcan, N. (1998). Hüseyin Fahreddin Dede. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (c. 18, s.547). Ankara: İslam Araştırmaları Merkezi.

Özcan, N. (2001). İsmâil Dede Efendi, Hamâmîzâde. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (c. 23, s.94). Ankara: İslam Araştırmaları Merkezi.

Özyasan, N. (2001). *Nâyî Osman Dede'nin hayatı ve âyîn-i şeriflerinin usul, güfte ve müzikal açıdan incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Popescu-Judetz, E. (1998). *Türk musikisi kültürünün anlamları*. Pan Yayınevi.

Tanrıkorur, C. (1991). Ayin. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (c. 4, s. 251). Ankara: İslam Araştırmaları Merkezi.

Tümer, G. (1991). Ayin. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (c. 4, s. 248). Ankara: İslam Araştırmaları Merkezi.

Türk musikisi klasiklerinden mevlevi âyinleri (1934-1937). İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı.

Yağız, N. (1995). *Dinî musikîde değişik bestekârlara ait 8 âyîn-i şerifin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Yöndemli, F. (2004). *Mevlevilikte sema eğitimi*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Yöndemli, F. (2007). *Mevlevilikte sema ve musiki*. Nüve Kültür Merkezi Yayınları.

Yüksel, T. (2001). *Âyin-i şeriflerde son yürük semailerin ezgisel ve biçimsel açıdan incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

IBAD
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
Journal of Social Sciences

IBAD, 2024; (17): 329-340
DOI: 10.21733/ibad.1591274 **Özgün Araştırma / Original Article**

Ebû Bekir Ağa'nın Yürük Semâî Formundaki 13 Eserinin Arûz-Usûl İlişkisi Yönünden İncelenmesi

Analysis of the Aruz-Usûl Relationship in 13 Works of Ebû Bekir Ağa in the Yürük Semâî Form

Neşe Yeşim Altınel Çoban[1*]

*** Sorumlu yazar**
Corresponding author

[1] Doç, İstanbul Teknik Üniversitesi, Türkiye
E-mail: cobann@itu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-5120-7330

Başvuru/Submitted: 25.11.2024
Son Düzeltme/Last Revision: 23.12.2024
Kabul/Accepted: 26.12.2024

Atıf bilgisi / Citation
Altınel Çoban, N. Y. (2024). Ebû Bekir Ağa'nın Yürük Semâî formundaki 13 eserinin arûz-usûl ilişkisi yönünden incelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi-IBAD Journal of Social Sciences*, (17), 329-340.
https://doi.org/10.21733/ibad.1591274

***Turnitin* Similarity Index** 04%

ÖZ
Türk müziği sözlü bir mûsikîdir. Sözün en önemli bileşeni ise aruzdur. Sözün yanı sıra makam ve usûl de diğer önemli iki bileşendir. Ancak sözle müziğin bir araya gelmesinde belirleyici unsur olarak usûl seçilmiştir. Dolayısıyla aruzla usûl arasında bir ilişki ortaya konmuştur. Bu ilişkiye de aruz-usûl ilişkisi adı verilmiştir. Bu çalışmanın amacı Ebû Bekir Ağa'nın Yürük Semâî formundaki eserlerinin aruz-usul ilişkisinin analiz edilmedir. Bunun için öncelikle Ebû Bekir Ağa'ya ait Yürük Semâî formundaki eserler muteber kaynaklar taranarak tespit edildi. Bu tarama sonucunda 13 Yürük Semâî formunda eser belirlendi. Literatürdeki yöntemlere uygun olarak eserlerin aruz vezinleri bulundu. Yine literatür ışığında aruz vezinlerinin usûle yerleşimi incelendi. Eserlerin ilk mısraındaki hecelerin, her bir heceye verilen birim zamanın değerleri ve vezin tef'ileleri yazıldı, arûz ve usûl ilişkisini gösteren tablolar hazırlandı. Elde edilen veriler Ebû Bekir Ağa'nın Yürük Semâî formundaki eserlerini arûz-usûl ilişkisi temelinde bestelediğini göstermektedir. Ebû Bekir Ağa gibi birçok önemli bestekarın eserlerinin aruz-usûl ilişkisi açısından incelenmesi Türk müziği bestecilik tekniklerinin daha iyi anlaşılabilmesi ve uygulanabilmesi için önem arz etmektedir. Bunun için daha çok çalışmaya ihtiyaç vardır.
Anahtar Kelimeler: Arûz-usûl İlişkisi, Yürük Semâî, Ebû Bekir Ağa

ABSTRACT
Turkish music is an oral tradition, with lyrics being a key component, and the most important feature of lyrics is *aruz* (metrical pattern). In addition to lyrics, *makam* (mode) and *usûl* (rhythmic pattern) are also critical components in Turkish music. Among these, *usûl* plays a determining role in the combination of words and music, leading to the establishment of a relationship between *aruz* and *usûl*, known as the *aruz-usûl* relationship. This study aims to analyze the *aruz-usûl* relationship in Ebû Bekir Ağa's works composed in the Yürük Semâî form. To achieve this, the study first identified 13 works in the Yürük Semâî form by scanning reliable sources. The *aruz* and meter of each piece were determined following established methods. The placement of the *aruz* patterns within the *usûl* framework was analyzed, with data recorded regarding the syllabic values in the first verse of the pieces, the unit time assigned to each syllable, and the *meter tef'iles* (the temporal units of the meter). Tables illustrating the relationship between *aruz* and *usûl* were then constructed. The results indicate that Ebû Bekir Ağa composed his works in the Yürük Semâî form based on a clear *aruz-usûl* relationship. Analyzing the works of prominent composers like Ebû Bekir Ağa in terms of the *aruz-usûl* relationship is crucial for a deeper understanding and application of Turkish music composition techniques. Further research is needed to expand on this area of study.
Keywords: Arûz-Usûl Relationship, Yürük Semâî, Ebû Bekir Ağa

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

GİRİŞ

Türk müziğinin temeli, sözlü müziğe dayanır ve bu müzik, güfte ile birleşen usûl ve makamın oluşturduğu melodilerle şekillenir. Bu bağlamda, arûz ve usûl birlikteliği belirli kâideler çerçevesinde ortaya çıkar ve buna "arûz-usûl ilişkisi" denir. Arûz vezni, Türk edebiyatında XX. yüzyılın sonuna kadar varlığını sürdürmüş ve Türk müziği bestecilerini derinden etkilemiştir. Besteciler, eserlerinde genellikle arûzla yazılmış şiirleri tercih etmişlerdir (Altınel Çoban, 2021, s. 19-24). Arûz ve usûl ilişkisini eserlerinde kullanan besteciler, prozodik anlamda en güzel ifadeyi ortaya koymayı amaçlamışlardır (Güldaş, 2003, s. 267). Kantemiroğlu, *Kitâb-ı ilmü'l Mûsiki âlâ Vech'il-Hurûfât* (Mûsikîyi Harflerle Tespit ve İcrâ İlminin Kitabı) adlı eserinde, arûz-usûl ilişkisinin önemine dikkat çekmiş ve usûl bilgisinin müzikteki rolünü vurgulamıştır (Tura, 2001, s. 158). Arûz-usûl ilişkisi *Ağır Semaî*, *Yürük Semaî* gibi formlar incelendiğinde net bir şekilde gözlemlenir (Tanrıkorur, 2005, s. 85). Belviranlı, arûz ve müzik arasındaki ahenk benzerliğine dikkat çekerek, müzikteki ses âhenginin, arûzda ise nazım âhenginin işlendiğini ifade etmiş ve bu ilişkinin önemine işaret etmiştir (Belviranlı, 1995, s. 35). Tanrıkorur ise, güftenin vezni ile bestenin usûlü arasında kaçınılmaz bir ilişki olduğunu söylemiş ve Klâsik Türk şiirini arûz vezninde ayrı düşünmenin mümkün olmadığını ifade etmiştir. Böylelikle, bir manada arûz ve usûl ilişkisinin önemini vurgulamıştır (Tanrıkorur, 2005, s. 156).

Türk müziğine arûz ve usûl birlikteliğinden istifade ile Kâr, Beste, Ağır Semaî ve Yürük Semaî gibi formlarda kıymetli eserler mevcuda getiren bestekârlar arasında Ebû Bekir Ağa klâsik üslupta neşeli, coşkulu ve yaşadığı dönemin özelliklerini eserlerinde hissettiren bir Lâle Devri bestekârı olarak karşımıza çıkmaktadır (Özalp, 1986, s. 181).

Ebû Bekir Ağa Eyüp Sultan semtinde doğduğu için Eyyûbî lakabı ile tanınmış ve hayatını İstanbul'da geçirmiştir. III. Ahmed ve I. Mahmud tarafından ve o dönemin ileri gelenlerinden büyük ilgi görmüştür (Özcan, 1994, s. 275). İyi bir hânende olan Ebû Bekir Ağa aynı zamanda yaptığı besteleriyle Türk müziğinde önemli mûsikişinaslar arasında özel bir yere sahiptir (Ak, 2009, s. 120). Bestekâr, kiler hanesi ağalarından olması sebebiyle "Çavuş" ve "Ağa" unvanlarıyla anılmıştır. Şeyhülislam Esad Efendi, *Atrabü'l-Asar*'ında bestekârın sanatını övmüş ve ayrıca dönemin mûsikîşinasları tarafından üstat olarak kabul edildiğini belirtmiştir (Behar, 2010, s. 227). Devrinin en üretken bestekârı olan Ebû Bekir Ağa, dönemin güfte mecmualarında en çok eseri bulunan bestekârların başında gelir (Korkmaz, 2014, s. 229). İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bestelemiş olduğu eserlerinin ve güftelerini de içinde barındırdığı mecmuasının bir nüshası bulunmaktadır. Kâr, beste, Ağır Semaî, Yürük Semâî Peşrev, Saz Semâî, ve Şarkı formundaki bestelerinden ancak bir kısmının notası bugüne gelebilmiştir.

Bu çalışmada da notası günümüze ulaşan Ebû Bekir Ağa'nın 13 Yürük Semâî formundaki eseri aruz- usûl ilişkisi yönünden incelenmiştir. Mûsikîmizde Yürük Semâî formundaki eserler Yürük Semâî usûlü ve mertebeleri ile bestelenmelerinden bu usûlün bilinmesi yapılacak çalışma ve incelemeler için ayrı bir önem arz etmektedir. Düm-Tek-Tek-Düm-Teek sözcükleri ile vurulan Yürük Semâî usûlü Türk müziğinde 6 zamanlı 5 vurgulu bir usûl olup, hemen her form ve türde eserlerde kullanılmıştır (Ungay, 1981, s. 25). 2 zamanlı 3 Nim Sofyân usulü (2+2+2=6) şeklinde veya 3 zamanlı olan 2 Semâî usûlünün (3+3=6) şeklinde birleşmesinden meydana gelmektedir. Birinci mertebesi olan 6/8'lik mertebeye Yürük Semâî, ikinci mertebesi olan 6/4'lük mertebeye Sengin Semâî, üçüncü mertebesi olan 6/2'lik mertebeye Ağır Sengin Semâî adı verilmiştir (Özkan, 2006, s. 621).

Şekil 1. *Yürük Semâî ve Mertebeleri*

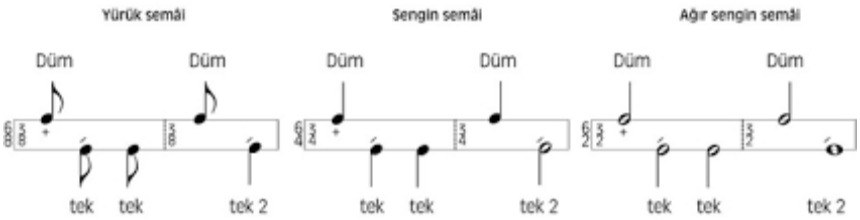

YÖNTEM

Bu araştırma Ebû Bekir Ağa'nın Yürük Semâî formundaki eserlerinin aruz-usul ilişkisini incelemek amacıyla nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma bir olgunun bağlamsal özelliklerini anlamak ve yorumlamak için kullanılan bir yöntemdir (Baltacı, 2019). Bu meyanda araştırmanın teorik çerçevesini belirlemek için literatür taraması yapılmıştır ve incelenen eserler ile ilgili bilgiler sistematik olarak toplanmıştır. Literatür taramasının amacı mevcut kaynaklara eleştirel bir şekilde değerlendirilmek ve aruz-usul ilişkisine dair mevcut yaklaşımları ortaya koymaktır (Yıldırım, 1999). Araştırmada döküman toplama yöntemi de kullanılmıştır. Ebû Bekir Ağa'nın Yürük Semâî formundaki eserlerinin notaları, güfteleri ve geçmiş analiz çalışmaları bu yöntemin bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Bu sayede hem geçmiş kaynaklar incelenmiş hem de veriler bu bağlamda yorumlanmıştır (Bowen, 2009). Bu veriler ışığında arûz- usûl ilişkisine dair bir içerik analiz gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Toplanması

Eserlerin notaları Cumhurbaşkanlığı Klasik Türk Musikisi Korosu'nun nota arşivinden tarandı. Tarama sonrasında Ebû Bekir Ağa'ya ait Yürük Semâî formunda 13 esere ulaşıldı. Bu 13 eserin önce güftelerinin arûz vezinleri tespit edildi. Vezin tespitlerinden sonra her veznin kullanıldığı eser için birer tablo oluşturuldu. Her bir vezin için yapılan tabloya eserin vezni, veznin kaç usûle yerleştirildiği, makamı ve güftesinin birinci mısraı yazılarak gösterildi. Tablolarda sütun sayısı kullanılan veznin hece sayısına eşit olarak oluşturuldu. Bazı eserlerde mısraya giriş öncesi usûl başına 'ah' şeklinde terennümlerin yerleştiği gözlendi. Bunlar için de bir sütun eklendi. Tabloların en üst sırasına vezni meydana getiren tef'ilelerin heceleri her bir sütuna gelecek şekilde yazıldı. Yazılan vezin hecelerinin altına Yürük Semâî formundaki eserlerin bestelendiği Yürük semâî usûlünün ikinci mertebesi olan 6/4'lük Sengin Semâî usulünün birim zamanı olan 4'lük nota değeri esas alınarak her bir dörtlüğe 1 zaman değeri hesap edilmek suretiyle vezin tef'ilelerinin hecelerine yerleştirilen zaman değerleri rakam ile yazılarak gösterildi. Tabloların en alt sırasına ise, arûz- usûl ilişkisine göre olan dağılımını göstermek için eserlerde kullanılan güftelerin birinci mısralarının heceleri yerleştirildiği zaman değerlerinin altına yazıldı.

Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen verilerin analizinde nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İçerik analizi verilerin anlamlı temalar ve kategoriler oluşturularak sistematik bir şekilde incelenmesini sağlayan bir yöntemdir. Ayrıca içerik analizi verilerin sayısallaştırılmasına da imkân tanıdığından nicel analizlerin yapılmasına da olanak verir (Metin & Ünal, 2022). Bu araştırmada önce 13 Yürük Semâî formundaki eserin birinci mısraları baz alınarak güftenin aruz vezni belirlendi. Belirlenen veznin Yürük Semâî usûlünün ikinci mertebesi olan Sengin Semâî usûlüne kaç ölçü olarak yerleştirildiği saptandı. Ayrıca her hece için kullanılmış olan zaman ölçüsü tespit edildi. Böylece niceliksel veriler de elde edilmiş oldu.

Elde edilen bu niceliksel veriler bulgular bölümünde tablolar halinde gösterildi. Tabloların anlaşılması için de bulgular bölümünün sonuna bir adet örnek eser üzerinde hecelerinin altına vezin, vezin altına da usûlün zamanlarına göre dağılımını gösteren rakamlar yazılarak gösterilmiştir. İnceleme sonucu elde edilen veriler sonuç ve değerlendirmeler bölümünde ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde, literatür araştırması sonucunda Ebû Bekir Ağa'nın bestelerinden günümüze gelen notaları arasından seçilen 13 Yürük Semâî formundaki eserin vezinleri tespit edilmiş ve arûz-usûl ilişkisi açısından incelenerek tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 1. *Ebû Bekir Ağa'nın Yürük Semâî Formundaki Eserlerinin Makam Sırasına Göre Alfabetik Listesi*

Güfte	Makam	Ölçü Sayısı
Aklım gider ol câzibe i hâli görünce	Mahur	7
Beni çün kendine ol servi revân bende bile	Mahur	4
Bir âh ile üftâdeliğim yâre duyurdum'	Maye (Dügâh)	5
Bir Elif çekti yine sîneme cânan bu gece	Beste Isfahan	4
Dilem rube-i ân şûh-i çeşm-i fitanest'	Saba	4
Erbabı ile sûziş-i dağa alışıkdır'	Hicaz	4
Etti o güzel âhde vefâ müjdeler olsun'	Segâh	4
Hicran şeb-i târ-ı mâ nedâred	Eviç	3
Lâ'linden o şûhun ki her esrar-ı sorulmaz'	Yegâh	4
Mest etti beni daire sagar mı nedir bu	Eviç	4
Muntazam Kamet-i bî-misl-ü bedel'	Gerdaniye	4
Sad devlet ile niyet-i teşrif o dem ettin'	Nühüft	4
Şitâbı bâd-ı sabâ sû be sû çemen be çemen	Nühüft	4

Yukarıdaki tabloda Ebû Bekir Ağa'ya ait olan Yürük Semâî formundaki eserlerin güfteleri alfabetik sıraya yazılmış ve yanlarındaki sütunda kullanılan makam ve güftenin yerleştirildiği ölçü sayısı belirtilmiştir.

Tablo 2. *Feilâtün (Fâilâtün)/Feilâtün/Feilün" vezninde Sengin Semâî Usûlündeki Yürük Semâî'nin Vezninin 4 Ölçü İçerisinde Usûl Zamanlarına Göre Yerleşimi*

Gerdaniye Yürük Semâî

'Muntazam Kamet-i bî-misl-ü bedel'

Ah	Fe(Fâ)	i	lâ	tün	Fe	i	lâ	tün	Fe	i	lün
2	1	1	2	3	1	2	2	2	1	1	6
	Mun	ta	zam	Kâ	me	ti	bî	mis	lü	be	del

Gerdaniye makamındaki 'Muntazam Kamet-i bî-misl-ü bedel' güftesiyle başlayan Feilâtün/Feilâtün/Feilün vezninde 4. şekil olarak değerlendirilen Gerdaniye Yürük Semâî'de güftenin birinci mısraı yani vezin 4 ölçüye (usûl) yerleştirilmiştir. Birinci mısraın ilk tef 'ilesi 'Fâilâtün' ile başlamaktadır. Son tef'ilenin son hecesi olan 'lün hecesine 6 zaman değerinde bir ölçü (usûl) değeri verilmiştir. İlk ölçüde usûlün 2 zamanına 'ah' terennümü ilavesiyle başlanılmıştır.

Tablo 3. *Fâilâtün/Feilâtün/Feilâtün/Feilün"vezninde Sengin Semâî Usûlündeki Yürük Semâî'nin Vezninin 4 Ölçü İçerisinde Usûl Zamanlarına Göre Yerleşimi*

Beste Isfahan Yürük Semaî

'Bir Elif çekti yine sîneme cânan bu gece'

Ah	Fâ	i	lâ	tün	Fe	i	lâ	tün	Fe	i	lâ	tün	Fe	i	lün
2	1	1	2	2	1	1	2	1(es)+1	1	1	2	2	1	1	2
	Bir	E	lif	çek	di	yi	ne	(es)+sî	ne	me	câ	nan	bu	ge	ce

Beste Isfahan makamındaki 'Bir Elif çekti yine sîneme cânan bu gece' güftesiyle başlayan Fâilâtün/Feilâtün/Feilâtün/Feilün vezninde 3. şekil olarak değerlendirilen Beste Isfahan Yürük Semâî 'de güftenin bir mısraı yani vezin 4 ölçüye (usûl) yerleştirilmiştir. Bu esere ilk ölçüde usûlün 2 zamanına 'ah' terennümü ilavesiyle başlanılmıştır. Veznin ikinci tef'ilesi olan 'Feilâtün' tef'ilesindeki 'tün' hecesine gelen hecelerin yarısı es, yarısı da 1 zamana yerleştirilirken, meyanda bir farklılık olarak aynı yere gelen 'tün' hecesi 1 zamana yerleştirilmiş ve 1 zaman değerindeki 'es' yerine, aynı tef 'ilenin 'lâ' hecesi 3 zamana yerleştirilerek vezin tamamlanmıştır.

Tablo 4. *Feilâtün/Feilâtün/Feilâtün/Feilün" vezninde Sengin Semâî Usûlündeki Yürük Semâî'nin Vezninin 4 Ölçü İçerisinde Usûl Zamanlarına Göre Yerleşimi*

Mâhur Yürük Semâî

'Beni çün kendine ol servi revân bende bile'

Ah	Fe	i	lâ	tün	Fe	i	lâ	tün	Fe	i	lâ	tün	Fe	i	lün
2	1	1	2	2	1	1	2	2	1	1	2	2	1	1	2
	Be	ni	çün	ken	di	ne	ol	ser	vi	re	van	ben	de	bi	le

Mahur makamındaki 'Beni çün kendine ol servi revân bende bile'' güftesiyle başlayan Feilâtün/Feilâtün/Feilâtün/Feilün vezninde yine 3. şekil olarak değerlendirilen Mahur Yürük Semâî'de güftenin bir mısraı yani vezin 4 ölçüye (usûl) yerleştirilmiştir. Bu eserde vezin yerleşimi düzenli olup, ilk ölçüde usûlün 2 zamanına 'ah' terennümü ilavesiyle başlanılmıştır. Ayrıca her mısra sonuna bir usûl değerinde 'vay 'terennümü ilave edilmiştir.

Tablo 5. *Mefâilün/Feilâtün/Mefâilün/Feilün" vezninde Sengin Semâî Usûlündeki Yürük Semâî'nin Vezninin 4 Ölçü İçerisinde Usûl Zamanlarına Göre Yerleşimi*

Nühüft Nakış Yürük Semâî

'Şitâbı bâd-ı sabâ sû be sû çemen be çemen'

Me	fâ	i	lün	Fe	i	lâ	tün	Me	fâ	i	lün	Fe	i	lün
1	2	1	2	1	1	2	2	1	2	1	2	1	1	4
Şi	tâ	bı	bâ	dı	sa	bâ	sû	be	sû	çe	men	be	çe	men

Nühüft makamındaki 'Şitâbı bâd-ı sabâ sû be sû çemen be çemen' güftesiyle başlayan Mefâilün/Feilâtün/Mefâilün/Feilün vezninde 5. şekil olarak değerlendirilen Nühüft Nakış Yürük Semâî'de güftenin bir mısraı yani vezin 4 ölçüye (usûl) yerleştirilmiştir. Bu eserde vezin yerleşimi düzenli olup, son tef ilenin son hecesi olan 'lün' hecesi 4 zamana yerleştirilerek vezin tamamlanmıştır.

Tablo 6. *Mefâilün/Feilâtün/Mefâilün/Fa'lün Vezninde Sengin Semâî Usûlündeki Yürük Semâî'nin Vezninin 4 Ölçü İçerisinde Usûl Zamanlarına Göre Yerleşimi*

Saba Yürük Semâî

'Dilim rube-i ân şûh-i çeşm-i fitanest'

Me	fâ	i	lün	Fe	i	lâ	tün	Me	fâ	i	lün	Fa'	lün
1	1	1	3	1	1	2	2	1	2	1	2	2	3+1es
Di	lim	ru	bu	de	i	Ân	şu	hi	çeş	mi	fi	ta	nest

Saba makamındaki 'Dilem rube-i ân şûh-i çeşm-i fitanest' güftesiyle başlayan Mefâilün/Feilâtün/Mefâilün/Fa'lün vezninde 6. şekil olarak değerlendirilen Saba Yürük Semâî'de güftenin bir mısraı yani vezin 4 ölçüye (usûl) yerleştirilmiştir. Bu eserde veznin son tef'ilesinin son hecesi olan 'lün' 3 zamana yerleştirilip, 1 zaman değerindeki es ile vezin tamamlanmıştır.

Tablo 7. *Mefûlü/Mefâîlü/Mefâîlü/Feûlün Vezninde Sengin Semâî Usûlündeki Yürük Semâî 'nin Vezninin 4 Ölçü İçerisinde Usûl Zamanlarına Göre Yerleşimi*

Segâh Yürük Semaî

'Etti o güzel ahde vefâ müjdeler olsun'

Mef	û	lü	Me	fâ	î	lü	Me	fâ	î	lü	Fe	û	lün
1	1	1	1	2	2	1	1	3	1	1	1	2	6
Et	ti	o	gü	zel	âh	de	ve	fâ	müj	de	ler	ol	sun

Segâh makamındaki 'Etti o güzel âhde vefâ müjdeler olsun' güftesiyle başlayan Mefûlü / Mefâîlü/ Mefâîlü/ Feûlün vezninde Segâh Yürük Semâî'de güftenin bir mısraı 4 ölçüye (usûl) yerleştirilmiştir. Bu veznin üçüncü tef'ilesinin 'fâ' hecesi ikinci usûlün son iki darbı ile üçüncü usûlün ilk darbını içine alacak şekilde 3 zamana denk getirilerek yerleştirilmiştir. Son tef 'ilenin son hecesi olan 'lün' hecesine 6 zaman değerinde bir ölçü (usûl) değeri verilmiştir.

Tablo 8. *Mefûlü/Mefâîlü/Mefâîlü/Feûlün Vezninde Sengin Semâî Usûlündeki Yürük Semâî'nin Vezninin 5 Ölçü İçerisinde Usûl Zamanlarına Göre Yerleşimi*

Maye (Dügâh) Nakış Yürük Semaî

'Bir âh ile üftâdeliğim yâre duyurdum'

Es (Sus)	Mef	û	lü	Me	fâ	î	lü	Me	fâ	î	lü	Fe	û	lün
4	2	2	1	1	2	1es+1	1	1	3	1	1	1	2	es+5 (6)
	Bir	ah	i	le	üf	tâ	de	li	ğim	yâ	re	du	yur	dum

Maye (Dügâh) makamındaki 'Bir âh ile üftâdeliğim yâre duyurdum' güftesiyle başlayan Mefûlü/Mefâîlü/Mefâîlü/Feûlün vezninde Maye (Dügâh) Yürük Semâî'de güftenin bir mısraı yani vezin 5 ölçüye (usûl) yerleştirilmiştir. Bu eser eksik ölçü olarak usûlün son darbı olan 2 zaman ile başlamıştır. Bu 2 zaman ilk tef'ilenin 'Mef' hecesine denk gelmektedir. Bu eserde veznin üçüncü tef'ilesinin 'fâ' hecesi üçüncü usûlün son iki darbı ile dördüncü usûlün ilk darbını içine alacak şekilde 3 zamana denk getirilerek vezne yerleştirilmiştir. Eser 5. ölçüden sonra tef'ilenin son hecesi olan 'lün' hecesine denk gelen 1.güftenin sonundaki hece bir ölçü daha uzatılmış ve ardından güftenin yarısı bir terennüm olarak 1,5 ölçü daha tekrar etmiştir. Aynı teknik güftenin tüm mısralarında aynen tekrar etmiştir. Böylelikle geniş bir melodik yapı oluşturulmuştur.

Tablo 9. *Mefûlü/Mefâîlü/Mefâîlü/Feûlün Vezninde Sengin Semâî Usûlündeki Yürük Semâî'nin Vezninin 7 Ölçü İçerisinde Usûl Zamanlarına Göre Yerleşimi*

Mahur Nakış Yürük Semâî

'Aklım gider ol câzibe i hâli görünce'

Mef	û	lü	Me	fâ	î	lü	Me	fâ	î	lü	Fe	û	lün
2	2	1	1	2	2	1	1	2	14	1	1	2	6
Ak	lım	gi	der	ol	câ	zi	be	i	hâ	li	gö	rün	ce

Mahur makamındaki 'Aklım gider ol câzibe i hâli görünce' güftesiyle başlayan Mefûlü/Mefâîlü/ Mefâîlü/Feûlün vezninde Mahur Nakış Yürük Semâî'de güftenin bir mısraı yani vezin 7 ölçüye (usûl) yerleştirilmiştir. Bu eser eksik ölçü olarak usûlün son darbı olan 2 zaman ile başlamıştır. Bu 2 zaman ilk tef'ilenin 'Mef' hecesine denk gelmekte ve böylece vezin 7 ölçüye yerleşmektedir. Veznin üçüncü tef 'ilesi olan Mefâîlü'nün 'î' hecesi 14 zaman değerinde uzatılarak vezne yerleştirilmiş, son tef'ilenin son hecesi olan 'lün hecesine 6 zaman değerinde bir ölçü (usûl) değeri verilmiştir. Ayrıca 1. güftenin yarısı bir terennüm olarak 1,5 ölçü daha tekrar etmiştir. Böylelikle geniş bir melodik meydana getirilmiştir.

Tablo 10. *Mefûlü/Mefâîlü/Mefâîlü/Feûlün Vezninde Sengin Semâî Usûlündeki Yürük Semâî'nin Vezninin 4 Ölçü İçerisinde Usûl Zamanlarına Göre Yerleşimi*

Hicaz Yürük Semâî

'Erbabı ile sûziş-i dağa alışıkdır'

Mef	û	lü	Me	fâ	î	lü	Me	fâ	î	lü	Fe	û	lün
1	1	1	1	2	2	1	1	2	1es+1	1	1	2	6
Er	bâ	bı	i	le	sû	zi	şi	da	ğa	a	lı	şık	dır

Hicaz makamındaki 'Erbabı ile sûziş-i dağa alışıkdır' güftesiyle başlayan Mefûlü / Mefâîlü/ Mefâîlü/ Feûlün vezninde Hicaz Yürük Semâî'de güftenin bir mısraı yani vezin 4 ölçüye (usûl) yerleştirilmiştir. Veznin üçüncü tef'ilesi olan Mefâîlü/ tef'ilesindeki 'î' hecesine gelen hecelerin yarısı 1 zaman değerinde es (sus), yarısı da 1 zaman nota değerine yerleştirilerek vezin yerleşimi 2 zamana tamamlanmıştır. Yine son tef'ilenin son hecesi olan 'lün' hecesi 6 zaman değerinde bir ölçüye (usûl) yerleştirilmiştir.

Tablo 11. *Mefûlü/Mefâîlü/Mefâîlü/Feûlün Vezninde Sengin Semâî Usûlündeki Yürük Semâî 'nin Vezninin 4 Ölçü İçerisinde Usûl Zamanlarına Göre Yerleşimi*

Nühüft Yürük Semâî

'Sad devlet ile niyet-i teşrif o dem ettin'

Mef	û	lü	Me	fâ	î	lü	Me	fâ	î	lü	Fe	û	lün
1	1	1	1	2	2	1	1	2	2	1	1	2	4 +2 es
Sad	dev	let	i	le	ni	ye	ti	teş	rif	o	dem	et	tin

Nühüft makamındaki 'Sad devlet ile niyet-i teşrif o dem ettin' güftesiyle başlayan Mefûlü/Mefâîlü/Mefâîlü/Feûlün vezninde Nühüft Yürük Semâî'de güftenin bir mısraı yani vezin 4 ölçüye (usûl) yerleştirilmiştir. Bu vezin yerleşimi düzenli olup, son tef'ilenin son hecesi olan 'lün' hecesine 4 zaman değerinde nota ve 2 zaman değerinde es (sus) verilerek 6 zamana

tamamlanmış ve diğerlerinde olduğu gibi bir ölçü (usûl) değeri verilmiştir. Tüm mısralarda aynı durum söz konusudur.

Tablo 12. *Mefûlü/Mefâîlü/Mefâîlü/Feûlün Vezninde Sengin SemâîUsûlündeki Yürük Semâî'nin Vezninin 4 Ölçü İçerisinde Usûl Zamanlarına Göre Yerleşimi*

Eviç Yürük Semâî

'Mest etti beni daire sagar mı nedir bu'

Mef	û	lü	Me	fâ	î	lü	Me	fâ	î	lü	Fe	û	lün
1	1	1	1	2	2	1	1	2	2	1	1	2	6
Mes	tet	di	be	ni	da	i	re	sa	gar	mı	ne	dir	bu

Eviç makamındaki 'Mest etti beni daire sagar mı nedir bu' güftesiyle başlayan Mefûlü/Mefâîlü/ Mefâîlü/Feûlün vezninde Eviç Yürük' Semâî'de güftenin bir mısraı yani vezin 4 ölçüye (usûl) yerleştirilmiştir. Bu vezin yerleşimi de düzenli olup son tef'ilenin son hecesi olan 'lün' hecesine 6 zaman değerinde bir ölçü (usûl) değeri verilmiştir.

Tablo 13. *Mefûlü/Mefâîlü/Mefâîlü/Feûlün Vezninde Sengin SemâîUsûlündeki Yürük Semâî'nin Vezninin 4 Ölçü İçerisinde Usûl Zamanlarına Göre Yerleşimi*

Yegâh Yürük Semaî̃

'Lâ'linden o şûhun ki her esrar-ı sorulmaz'

Mef	û	lü	Me	fâ	î	lü	Me	fâ	î	lü	Fe	û	lün
1	1	1	1	3	1	1	1	3	1	1	1	2	6
La'	lin	den	o	şû	hun	ki	Her	es	ra	rı	so	rul	maz

Yegâh makamındaki 'Lâ' linden o şûhun ki her esrar-ı sorulmaz' güftesiyle başlayan Mefûlü/Mefâîlü/ Mefâîlü/Feûlün vezninde Yegâh Yuruk Semâî'de güftenin bir mısraı yani vezin 4 ölçüye (usûl) yerleştirilmiştir. Veznin ikinci ve 3. tef'ileleri olan Mefâîlünün 'fâ' heceleri aynı vezindeki Yürük Semâî' lerden farklı olarak 2 zamana değil, 3 zamana yerleştirilmiştir. Bu şekilde ardından gelen 'î' heceleri de diğerlerinde olduğu gibi 2 zamana değil, 1 zamana yerleştirilmiştir. Son tef'ilenin son hecesi olan 'lün' hecesine 6 zaman değerinde bir ölçü (usûl) değeri verilmiştir. Bu eserde vezin 4 ölçüye yerleştirildikten sonra müzikal cümle 2 ölçü daha eklenerek 'ah' terennümü ilavesi ve son kelimenin (sorulmaz) tekrarı ile tamamlanmıştır. Ayrıca bu eserin bazı notalarında güftedeki 'esrar-ı ve şah-ı' kelimelerinin 'ı' hecesi yazılmamış ve vezin bu şekilde notalarda eksik olarak gözükmektedir. Bu çalışmada bunun tespiti de yapılmış olması sebebiyle ayrı bir önem arz etmektedir. Tüm mısralar bu şekilde bestelenmiştir.

Tablo 14. *Mefûlü/Mefâilün/Feûlün Vezninde Sengin SemâîUsûlündeki Yürük Semâî'nin Vezninin 3 Ölçü İçerisinde Usûl Zamanlarına Göre Yerleşimi*

Eviç Yürük Semâî

'Hicran şeb-i târ-ı mâ nedâred '

Mef	û	lü	Me	fâ	i	lün	Fe	û	lün
1	1	1	1	2	1	2	1	2	2+4
Hic	ran	şe	bi	tâ	rı	Mâ	ne	dâ	red (yelela)

Eviç makamındaki 'Hicran şeb-i târ-ı mâ nedâred' güftesiyle başlayan Mefûlü/Mefaîlün/Feûlün vezninde 2. şekil olarak değerlendirilen Eviç Yürük Semâî'de güftenin bir mısraı yani vezin 3

ölçüye (usûl) yerleştirilmiştir. Veznin son hecesinin 2 zamana yerleştirilmesinden sonra 'ye-le-la' terennümü ile müzikal yapı dördüncü ölçüye uzamış ve ikai terennüm hecesi olan 'li' ve saz bölümü ile tamamlanmıştır. Bütün mısralar aynı şekilde vezin üç ölçüde biterken, terennüm ilavesiyle müzikal yapı dört ölçüye uzatılarak bestelenmiştir.

Şekil 2. *Arûz-Usûl İlişkisi Yönünden İncelenen Örnek Eser*

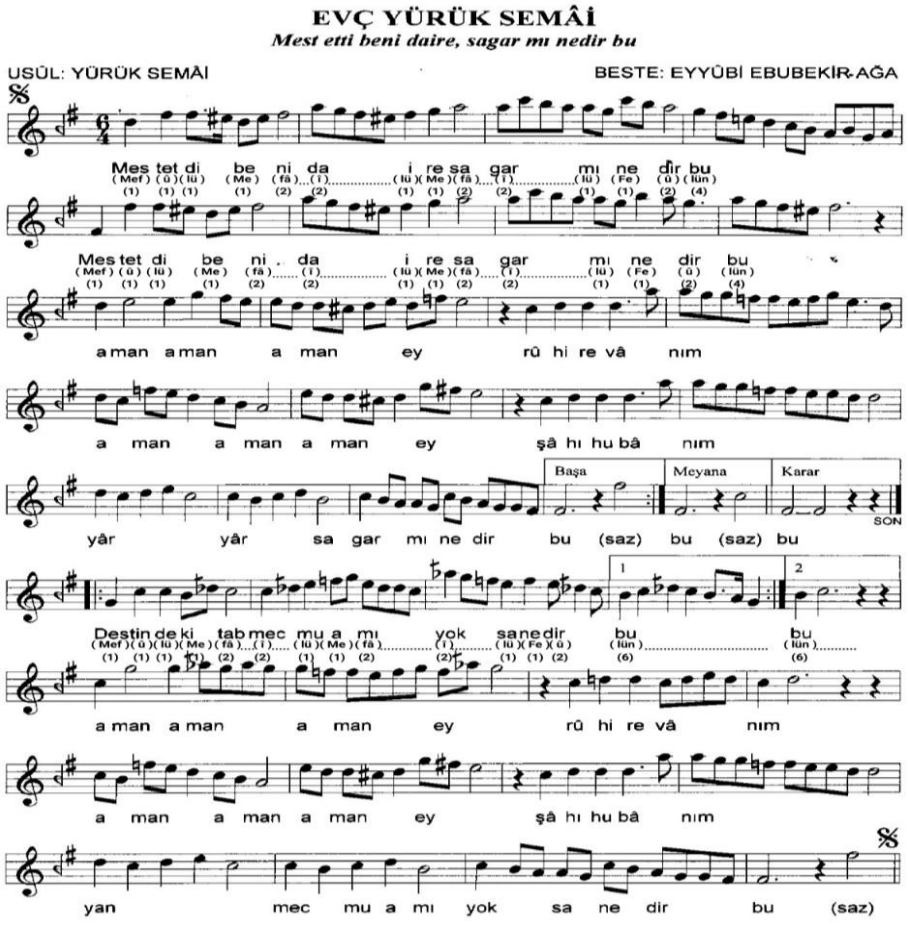

Bu eser, Dr. Subhi Ezgi'nin Nazarî ve Amelî Türk Musikisi adlı eserinin IV. cildinden alınmıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Ebû Bekir Ağa "Yürük Semaî" formundaki eserlerinde 10 farklı makam kullanmıştır. Bu makamlardan Nühüft, Eviç ve Mahur makamlarında iki ayrı Yürük Semâî bestelemiştir. İncelenen tüm eserlerinde 6 ayrı vezin kullandığı görülmüştür.

Ebû Bekir Ağa'nın "Yürük Semâî" formunda Mefûlü / Mefâîlü/ Mefâîlü/ Feûlün vezinli 7 eseri mevcuttur. Mefûlü/Mefâîlün/Feûlün, Fâilâtün/Feilâtün/Feilâtün/Feilün, Feilatün/Feilâtün/Feilâtün/Feilün, Feilâtün(Fâilatün)/Feilâtün/Feilün, Mefâilün/Feilâtün/Mefâilü/Feilün ve Mefâilün/Feilâtün/Mefâilün/Fa'lün vezninde ise birer eser bestelemiştir. Bu 13 Yürük Semâî arûz -usûl ilişkisi yönünden incelenirken her bir vezin bir şekil olarak kabul edilmiş ve böylece 6 şekil karşımıza çıkmıştır. Bunlardan en çok kullanılan veznin Mefûlü/Mefâîlü/Mefâîlü/Feûlün olduğu görülmektedir. Bu sebeple bu veznin kullanıldığı 7 adet Yürük Semâî 1. şekil olarak değerlendirilmiştir.

Tablo. 15 *Ebû Bekir Ağa'nın Yürük Semâî Formundaki 13 Eserinin Arûz-Usûl İlişkisi Yönünden İncelenmesi sonucunda elde edilen veriler*

1.ŞEKİL	
Mefûlü / Mefaîlu/Mefaîlu/ Feûlün	Güfte
Segâh Yürük Semâî	Etti o güzel âhde vefâ müjdeler olsun
Maye (Dügâh) Nakış Yürük Semâî	Bir âh ile üftâdeliğim yâre duyurdum
Mahur Nakış Yürük Semâî	Aklım gider ol câzibe-i hâli görünce
Hicaz Yürük Semâî	Erbâbı ile sûziş-i dağa alışıkdır
Nühüft Yürük Semâî	Sad devlet ile niyet-i teşrif o dem ettin
Eviç Yürük Semâî	Mest etti beni daire sagar mı nedir bu
Yegah Yürük Semâî ‘	Lâ'linden o şûhun ki her esrar-ı sorulmaz
2.ŞEKİL	
Mefûlü/Mefaîlun/Feûlün	
Eviç Yürük Semâî	Hicran şeb-i târ-ı mâ nedâred
3.ŞEKİL	
Fâilâtün/Feilâtün/Feilâtün/Feilün	
Beste Isfahan Yürük Semâî	Bir Elif çekti sîneme cânan bu gece
Feilatün/Feilâtün/Feilâtün/Feilün	
Mahur Yürük Semâî	Beni çün kendine ol servi revân bende bile
4.ŞEKİL	
Feilatün (Fâilâtün)/Feilâtün/Feilün	
Gerdaniye Yürük Semâî	Muntazam kamet-i bî-misl-ü bedel
5.ŞEKİL	
Mefâilün/Feilâtün/Mefâilün/Feilün	
Nühüft Nakış Yürük Semâî	Şitâbı bâd-ı sabâ sû be sû çemen be çemen
6.ŞEKİL	
Mefâilün/Feilâtün/Mefâilün/Fa'lün	
Saba Yürük Semâî	Dilim rube-i ân şûh-i çeşm-i fitanest

Nühüft Nakış Yürük Semâî ve Saba Yürük Semâî' nin vezinlerinin ilk 3 tef'ilesinin benzer olmasına rağmen son tef'ilelerinin farklılığı ve her iki eserde de ilk tef 'ile deki farklı zaman dağılımı sebebiyle ayrı birer vezin ve şekil olarak değerlendirilmişlerdir.

Bu çalışmada elde edilen verilere göre, Ebû Bekir Ağa Yürük Semâî formundaki eserlerini arûz-usûl ilişkisi temeline dayanarak bestelediğini görmekteyiz. Arûzda kullanılan açık (kısa) ve kapalı (uzun) hece taksimatlarını usûl ile ahenkli bir şekilde kullanarak dengeli ve aynı zamanda belirli bir kaide ile melodilere yerleştirmiştir. Vezni aynı olan güftelerin hece dağılımlarının büyük ölçüde aynı olduğu görülmektedir. Ayrıca bu çalışma ile Ebû Bekir Ağa'nın Yürük Semâî formundaki eserlerinde arûz-usûl ilişkisini nasıl kullandığı konusunda demonstratif veriler elde edilmiştir. Çalışmadan elde edilen verilerin daha önce Yürük Semâî formundaki eserlerin aruz-usûl uyuşumu üzerine yapılmış çalışmaların verileri ile örtüştüğü görülmüştür (Altınel Çoban, 2021, s.133-136). Buradan hareketle Klâsik formda eser veren bestekârların Yürük Semâî formundaki bestelerinde benzer arûz-usûl uyuşum sistematiğini kullandığını söylemek mümkündür.

Bu çalışma Türk müziğinde besteleme tekniğinin en önemli unsurlarından biri olan arûz-usûl ilişkisini teyit eden veriler ortaya koymuştur. Bu veriler önceki çalışmalarla birlikte Yürük Semâîformunda eser bestelenmesinde yol gösterici niteliğe sahiptir. Bu çalışmanın bir önemi de önemli bestekârlardan Ebû Bekir Ağa'nın literatürle elimize ulaşmış olan bütün Yürük Semâî

formundaki eserlerinin aruz-usûl ilişkisini inceleyen ilk çalışma olmasıdır. Bu yönüyle bu alandaki çalışmalara bir örnek teşkil etmekte ve literatüre de yeni bir kaynak sunmaktadır. Çalışmanın ayrıca Yürük Semâî formundaki eserlerin hem bestelenmesinde hem de daha iyi anlaşılıp yorumlanabilmesinde etkili olacağı ve bu yönüyle müzik eğitimine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Klâsik eserlerin en önemli unsurlarından biri olan arûz-usûl ilişkisinin daha net ve açık bir şekilde ortaya konması için Yürük Semâî formunun yanı sıra diğer formlardaki eserlerin de geniş kapsamlı incelenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu, klâsik formların besteleme tekniklerinin daha güçlü bir şekilde eğitim gündemine alınması, bir sonraki kuşaklara aktarılması ve yeni bestelerin oluşturulması açısından önem arz etmektedir. Bu çalışmanın bu amaçlara hizmet etmesi ve diğer çalışmalara ışık tutması temenni edilmektedir.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazar(lar) aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadır(lar):

1- Makalemizde etik kurulu izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektiren bir durum yoktur.

2- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız

Çıkar Çatışması: Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

Ak, A. Ş. (2009). *Türk müziği tarihi*. Akçağ Yayınları.

Altınel Çoban, N. Y. (2021). *Türk mûsikîsinde arûz-usûl ilişkisi: Darü'l-Elhân Külliyatı'nda bulunan Yürük Semâî formundaki 51 eserin arûz-usûl uyuşması açısından incelenmesi.* Karakök.

Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *5*(2), 368-388.

Behar, C. (2010). *Şeyhülislam'ın müziği: 18. yüzyılda Osmanlı/Türk mûsikîsi ve Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin Atrabü'l-A'sar'ı.*Yapı Kredi Yayınları.

Belviranlı, A. K. (1995). *Arûz ve ahenk.* Marifet Yayınları.

Bowen, G.A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, *9*(2), 27-40.

Cumhurbaşkanlığı Türk Müziği Korosu Nota Arşivi. https://www.devletkorosu.com

Güldaş, S. (2003). *Türk dilinin diksiyon prozodisi: vurgu ve vurgulamaları ile Türk mûsikîsinde prozodi.* Kurtiş.

Korkmaz, H. (2014). *İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'ndeki mûsikî yazmalarının kataloğu*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Metin, O. & Ünal, Ş. (2022). İçerik analizi tekniği: İletişim bilimlerinde ve sosyolojide doktora tezlerinde kullanımı. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *22*(Özel Sayı 2), 273-294.

Özalp, N. (1986). *Türk mûsikîsi derleme* (1). TRT Müzik Dairesi Başkanlığı.

Özcan, N. (1994). Ebû Bekir Ağa. *TDV İslam Ansiklopedisi* (c.10, s.31). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Özkan, İ. H. (2006). T*ürk mûsikîsi nazariyatı ve usûlleri. kudüm velveleleri.* Ötüken Neşriyat.

Tanrıkorur, C. (2005). *Osmanlı dönemi Türk mûsıkîsi*. Dergâh Yayınları.

Tura, Y. (2001). *Kantemiroğlu, Kitâb-ı ilmü'l mûsiki âlâ vech'il-hurûfât*. Yapı Kredi.

Ungay, M. H. (1981). *Türk mûsıkîsinde usûller ve kudüm*. Türk Mûsikîsi Vakfı.

Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim*, *23*(112). http://213.14.10.181/index.php/EB/article/view/5326